STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 10414

ALE VERK

Sholem Aleichem

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

קליינע מענשעלעך מיט קליינע השגות

שלום־עליכם פאָלקספאָנד אויסגאַבע—ניו־יאָרק, 1927

Copyright 1918 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

קליינע מענשעלעך מיט קליינע השגות

אינהאלט

די שטאָדט פון די קליינע מענשעלעך	7
איין אָנגעלעגטער ברית	19
נחת פון קינדער	31
אַ פערשטעהרטע חתונה	41
נישט פאַר קיין אידען געדאַכט	51
דרייפוס אין כתרילעווקע	59
קיין עין־הרע ניט	69
איהם מעג מען מקנא זיין	77
צוויי שלח־מנות'ען	85
נישטאָ קיין מתים	105
פערבענגט אַהיים	113
ווען איך בין רויטשילד	127
די יורשים	135
די גרויסע בהלה פון די קליינע מענשעלעך	155
אויסגעטרייסעלט	211
די גאָלדשפינערס	223
בערעל־אייזיק	245

די שטאָדט פון די
קליינע מענשעלעך

געשריבען אין יאהר 1901.

די שטאָדט פון די קליינע מענשעלעך

די שטאָדט פון די קליינע מענשעלעך, וואָס איך פיהר דיך אהין אריין, פריינד לעזער, געפינט זיך פונקט אין דער מיט פונ'ם געבענשטען „תחום“, וואו מע האָט אוועקגעזעצט אידען קאָפּ אויף קאָפּ, ווי הערינג אין א פעסעל, און אָנגעזאָגט, זיי זאָלען זיך פרוכפּערען און מעהרען — און דער נאָמען פון דער דאָזיגער בעריהמטער שטאָדט איז כתריאלעווקע.

פון וואנען נעמט זיך דער נאָמען כתרילעווקע? אָט פון וואנען:

ביי אונז איין אָרעמאַן, דאָס ווייסט יעדערער, האָט יתרו'ס נעמען: פאַרהאַן א געמיינער מאַן, און איין אָרעמאַן, און נעבאַך איין אָרעמאַן, און א גרויסער אָרעמאַן, און א געפאַלענער, א מקבל, א קבצן, א דלות, א דלפון, איין עני, און איין עני ואביון. איט־ליכער פון די דאָזיגע אויסגערעכענטע נעמען ווערד ארויסגערעדט מיט איין אנדער מין ניגון... און פאַרהאַן נאָך א נאָמען: א כתריאל, אָדער א כתריליק. דער דאָזיגער נאָמען ווערד ארויסגערעדט שוין גאַר מיט איין אנדער מין ניגון, למשל: „אוי, בין איך, קיין עין־הרע, א כתריליק!“... כתריליק — דאָס איז שוין נישט גלאַט אזוי א קבצן, א שלים־מזל: דאָס איז שוין, פערשטעהט איהר מיך, אזא מין אָרעמאַן, וואָס פאַלט נישט, חס־ושלום, אראָפּ ביי זיך מיט זיין אָרעמקייט: אדרבה,

ס'איז גאָר א גדולה! אויף אונזער לשון הייסט עס „איין אָרעמס און אַ פרייליכס"...

פערשטעקט אין א ווינקעלע, העט־ווייט, אָפּגעזונדערט פון דער גאנצער ארומיגער וועלט, שטעהט זיך אָט די שטאָדט עפּיס ווי פער'יתומ'ט, פער'חלומ'ט, פער'כשופ'ט און פערטיעפט אין זיך זעלבסט, גלייך ווי מיט איהר געהער זיך גאָר ניט אָן אָט דער גאנצער טאָרעראַם מיט'ן הארמידער, מיט'ן לויפעניש, יאָגעניש, העצעניש, פרעסעניש איינס דאָס אנדערע מיט די אַלטע איבעריגע גוטע זאכען, וואָס מענשען האָבען זיך מטריח געווען צו בעשאפען און צוגעטראכט צו דעם פערשיעדענע נעמען, ווי: „קולטור", „פּראָגרעס", „ציוויליזאַציע" וכדומה אַזעלכע שענע ווערטער, פאר וועלכע א רעכטער מענש נעמט אראָפּ דאָס היטעל מיט גרוים דרך־ארץ. קליינע, קליינע מענשעלעך!... ניט נאָר פון אויטאָמאָבילען, פון לופטשווימעריי און אוויאַטיקאַ — זיי האָבען א לאנגע צייט פון אונזער אלטער געוויינליכער אייזענבאהן ניט געוואָלט הערען און נישט געוואָלט גלויבען אפילו, צי ס'איז גאָר פארהאן ערגיץ א באהן אויף דער וועלט. „ווייס איך וואָס, — האָבען זיי געזאָגט, — חלומות, נעכטיגע טעג, אויפ'ן הימעל א יאריד, א קוה איז געפלויגען איבער'ן דאך" — וכדומה אזעלכע שארפע ווערטער. ביז עס האָט זיך געטראָפען א מעשה. איינער א כתרילעווקער בעל־הבית האָט בעדארפט האָבען קיין מאָסקווע, איז ער געפאָהרען און געקומען צוריק און געשוואָרען מיט כל השבועות, אז ער אליין איז געפאָהרען ביז סאמע מאָסקווע מיט דער באהן דריי פערטעל שעה... האָט מען דאָך מסתמא געמאַכט איהם אויסצודרעהען: ווי שווערט דאָס א איד א בעל־הבית אויף אזא הארטען ליגען? לאָזט זיך אויס א מעשה, אז מע האָט איהם ניט גוט פערשטאנען: ער איז טאקי מעהר נישט געפאָהרען מיט דער באהן ווי דריי פערטעל שעה: דאָס איבעריגע איז ער שוין געגאנגען צו־פוס. ווי די מעשה איז — דער פאקט מיט דער באהן איז א פאקט, וואָס מע קאָן קעגען איהם

גאָרניט זאָגען: אַ איד אַ בעל־הבית שווערט זיך מיט אַזעלכע שבועות, וועט ער מן הסתם פונ'ם פינגער ניט אויסזויגען. ובפרט, ער האָט זיי געגעבען צו פערשטעהן מיט'ן שכל דעם כח פון אייזענבאהן און אויסגעמאָהלט אויף פּאַפּיער, ווי אַזוי די רעדער דרעהען זיך, און דער קוימען פּייפט, און דער וואַגאָן פליהט, און אידען פאָהרען קיין מאָסקווע... האָבען איהם די קליינע מענשעלעך אויסגעהערט — אויסגעהערט, כלומרשט צוגעשאָקעלט מיט די קעפּ און אינוועניג אין האַרצען גוט געלאַכט און געזאָגט: „וואָס קומט אַרויס — די רעדער דרעהען זיך, דער קוימען פּייפט, דער וואַגאָן פליהט, אידען פאָהרען קיין מאָסקווע — און קומען צוריק"...

אָט אַזוי, ווי איהר זעהט, זענען זיי אַלע, די קליינע מענשעלעך, נישט קיין בעלי־מרה־שחורה, קיין פערזאָרגטע בעלי־בית'לעך. אדרבה, זיי האָבען אַ שם אויף דער וועלט פאַר גרויסע בעלי־המצאות, ווערטעלזאָגערס, לעבעדיגע פריילעכע נשמות. אָרעמע, נאָר פריילעכע. עס איז שווער צו זאָגען, וואָס איז, איינענטליך, מיט זיי די גדולה? גאָרניט, חי־געלעבט!... געלעבט? אנו, פרעגט זיי, למשל: „פון וואַנען לעבט איהר?" — וועלען זיי אייך ענטפערען: „פון וואַנען מיר לעבען? אָט זעהט איהר דאָך, חאַ־חאַ, מע לעבט"... און מערקווירדיג! ווען איהר זאָלט זיי ניט בעגעגענען, לויפען זיי ווי די פער'סמ'טע מייז, דער אַהער, דער אַהין, און האָבען קיינמאָל קיין צייט ניט. „וואוהין לויפט איהר?" — „וואוהין מיר לויפען? אָט זעהט איהר דאָך, חאַ־חאַ, מע לויפט. מע מיינט, טאָמער וועט מען עפּיס חאַפּען, פערדינען אויף שבת"...

פערדינען אויף שבת — דאָס איז זייער אידעאַל. אַ גאַנצע וואָך וועלען זיי אייך אַרבייטען, מיט בלוטיגען שוויים האָרעווען, פערשוואַרצט ווערען, קייען די ערד, עסען מכות, טרינקען קדחת, אבי ס'זאָל זיין אויף שבת. און באמת, קומט דער ליעבער הייליגער שבת — איז אַ כפרה יעהופּעץ, אַ כפרה אָדעס, אַ כפרה

אפילו פּאַריז! מע זאָגט, — און דאָס זאָל זיין אַ פּאַקט, — אַז זינט כתרילעווקע איז אַ שטאָדט האָט זיך נאָך נישט געטראָפען, אַז אַ איד זאָל דאַרפען שבת חלילה דאַרפען הונגערען. וואָרום ווי געשיקט זיך עס, אַז אַ איד זאָל ניט האָבען קיין פיש אויף שבת? האָט ער ניט קיין פיש, האָט ער פלייש; האָט ער ניט קיין פלייש, האָט ער הערינג; האָט ער ניט קיין הערינג, האָט ער חלה; האָט ער ניט קיין חלה, האָט ער ברויט מיט ציבעלע; האָט ער ניט קיין ברויט מיט ציבעלע, לייהט ער ביי'ם שכן; איבעראַכטאָג שבת וועט דער שכן לייהען ביי איהם— „די וועלט איז אַ רעדעל און עס דרעהט זיך"... אַזוי זאָגט ער אייך אַ גלייכווערטעל און בעווייזט מיט דער האַנד, ווי דאָס רעדעל דרעהט זיך... ביי די קליינע מענ־שעלעך, אַז עס קומט צו אַ גלייכווערטעל, איז גאָר ניט שייך. פאַר אַ גלייכווערטעל ווע לען זיי אייך אוועקגעבען, ווי מע זאָגט, דעם טאַטען מיט דער מאַמע. די וועלט דערצעהלט זיך אַן פון זיי אַזעלכע מעשיות, וואָס זעהען אוים ווי אנעקדאָטען, נאָר מע קאָן זיכער ערב זיין, אַז דאָס זענען לויטער פאַקטען.

למשל, מע דערצעהלט פון איינעם אַ כתרילעווקער בעל־הבית, וואָס ס'איז איהם נמאס געוואָרען צו הונגערען אין כתרילעווקע, האָט ער זיך אוועקגעלאָזט וואַנדערען איבער דער וועלט זוכען גליק, געוואָרען איין עמיגראַנט, און האָט פערבלאָנזשעט אַזש קיין פּאַריז. האָט ער מסתמא זעהר חשק געהאַט זיך דער־שלאָגען צו רויטשילד'ען. וואָרום ווי איז דאָס אַ איד אין פּאַריז און מע זעהט זיך ניט מיט רויטשילד'ען? איז אָבער אַ חסרון — מע לאָזט נישט צו. „וואָס איז די מעשה?" „אַ צעריסענע קאַפּאָטע". „חכמים איהר זייט! — טענה'ט דער איד. — איך זאָל האָבען אַ גאַנצע קאַפּאָטע, וועלכע גוטע יאָהר וואָלט איך געפאָהרען קיין פּאַריז?" הקיצור — ס'איז נישט גוט. אַ כתרילעווקער איד אָבער פאַלט ביי זיך ניט אַראָפּ און גיט זיך איין עצה. ער איז זיך מיישב און רופט זיך אַן צום שומר, וואָס

ביי דער טהיר: „געה זאָג דעם פּריץ, אַז צו איהם איז געקומען חלילה ניט קיין שנאָרער, נאָר אַ איד אַ סוחר, וואָס האָט איהם געבראַכט צו פיהרען אַזא מין אַרטיקעל, וואָס מע קריגט דאָס ניט דאָ אין פּאַריז פאַר כל הון דעלמא".

דערהערט אַזעלכע דבורים, הייסט רויטשילד, מע זאָל איהם אַריינפיהרען אויף אַ ציקאַוועסט דעם דאָזיגען סוחר. „שלום עליכם". „עליכם שלום". „זיצט. פון וואַנען איז אַ איד?" „פון כתרילעווקע". וואָס ווערט איהר זאָגען גוטס?" „וואָס זאָל איך אייך זאָגען, פּאַני רויטשילד? די מעשה דערפון איז אַזוי: אויף אייך שמועסט מען ביי אונז, אַז איהר זענט, קיין עין־הרע, נישקשה'דיג אין מעמד, אויף מיר געזאָגט געוואָרען האַטש האַלב, האַטש אַ דריטחלק איז אויך גענוג. נו, און כבוד מסתמא זענט איהר אודאי אויך ניט זשעדנע; וואָרום ווער עס האָט די מאות, זאָגט מען, דער האָט די דעות. הכלל, וואָס פעהלט אייך? איין זאַך: דאָס אייביגע לעבען. האָב איך עס אייך געבראַכט צו פיהרען אויף צו פערקויפען".

דערהערט „דאָס אייביגע לעבען", מאַכט צו איהם רויטשילד: „מה יקר — וואָס ווערט דאָס קאָסטען?" „עס ווערט אייך קאָסטען, פּאַני, אַזוי גרויס (דאָ האָט זיך דער איד פערטראַכט) — אַזוי גרויס ווי דריי הונדערטער". „אפשר וועלען מיר זיך דינגען?" „ניין, פּאַני רויטשילד, ס'וועט ניט געהן. איך זאָל האָבען די ברכות, וואָס איך וואָלט אייך געקאָנט זאָגען מעהר פון דריי־הונדערט. נאָר גאָרנישט, געזאָגט — איז פאַרפאַלען". אַזוי מאַכט צו איהם דער איד, און רויטשילד נעמט מסתמא און צעהלט איהם אויס דריי הונדערטער מזומנים, אחת ואחת. מיין איד קודם־כל לאָזט אַראָפּ דאָס ביסעל מזומנ'ס אין קעשענע און רופט זיך אָן צו רויטשילד'ען בזה הלשון: „ווילט איהר לעבען אייביג, איז עצתי, איהר זאָלט אוועקוואַרפען אַט דאָס טומעלדיגע פּאַריז און אַריבערפּעקלען זיך בעסער צו אונז קיין כתרילעווקע, וועט

איהר קיינמאָל ניט שטאַרבען, וואָרום זינט כתרילעווקע איז אַ שטאָדט, איז ביי אונז נאָך קיין גביר קיינמאָל ניט געשטאָרבען"...

און נאָך אַ מעשה האָט זיך געטראָפען, איינער האָט אָנגעשפּאַרט אַזש קיין אַמעריקאַ... נאָר איך זאָל האַלטען ביי דערצעהלען מעשיות, איינפאַלען און המצאות פון די קליינע מענשעלער, וואָלט איך בעדאַרפט זיצען מיט אייך דריי טעג מיט דריי נעכט און דערצעהלען און דערצעהלען. לאָמיר בעסער אַריבערגעהן צו די בעשרייבונגען פון דער שטאָדט גופא.

איהר ווילט אודאי וויסען, ווי אַזוי זעהט אויס כתרילעווקע? שען, אַזוי ווי גאָלד. און ווער שמועסט, פון דער וויטענס! פון דער וויטענס האַפט דאָס דעם אָנבליק פון... אַ וואָס זאָל איך אייך, אַשטייגער, זאָגען? פון אַ סאַנישניק, וואָס איז געדיכט אָנגעזעצט מיט סעמיטשקעס, אָדער פון אַ לאָקשענברעט מיט פאַרפעל אַ סך. ווי אויף אַ טעלער, ליגט פאַר אייך די שטאָדט, און איהר קאָנט זי זעהען פאַר אַ מייל מיט אַלע איהרע אַנטיקלעך. וואָרום די שטאָדט גופא, פערשטעהט איהר מיך, שטעהט אויף אַ באַרג, דאָס הייסט, אויף דער שטאָדט האָט זיך אָנגערוקט אַ באַרג, און אונטער'ן באַרג שטעהען הייזלעך אַ סך, איינס אויף דאָס אַנדערע, ווי קברים אויף איין אַלטען בית־עולמין, ווי אַלטע שוואַרצע איינגעבויגענע מצבות. קיין גאַסען איז ניט שייך צו זאָגען, מחמת די הייזער געהען נישט געבויעט, אויסגערעכענט און אויסגעמאָסטען נאָכ'ן צירקול, און קיין סך פּלאַץ צווישען די הייזער איז אויך נישטאָ; למאי זאָל שטעהן אומזיסט־אומנישט אַ לעדיגער פּלאַץ, אַז מע קאָן דערויף אָנידערשטעלען אַ שטוב? סע שטעהט אין פסוק: „לשבת יצרה" — איז דער פשט: די וועלט איז בעשאַפען געוואָרען אויף ישוב, אויף צו זיצען, נישט אויף צו קוקען. וואָס פאַר אַ קוקען?...

פון דעסטוועגען, האָט קיין יסורים ניט, פאַרהאַן גאַסען אויך, גרויסע גאַסען און קליינע געסלעך, און שמאָלע געסלעך, און הינטערגעסלעך. איי וואָס, ס'איז נישט עפּיס אַזוי גלייך, אַ

ביסעל געדרעהט באָרג־אַראָפּ, באַרג־אַרויף — און פּלוצים נאָט אייך אַ שטוב, אָדער אַ קעלער, אָדער גלאַט אַ גרוב? וועט איהר אַ ברירה האָבען נישט געהן איינער אַליין ביינאַכט אָהן אַ לאַנ־טערנע! פּאַר די קליינע מענשעלעך זאָלט איהר זיך ניט זאָרגען: אַ כתרילעווקער אין כתרילעווקע צווישען כתרילעווקער וועט ניט פערבלאָנזעט ווערען קיינמאָל; איטליכער טרעפט צו זיך אַהיים. צו זיין אייגען ווייב און קינדער, ווי אַ פויגעלע צו זיך אין נעסט אריין...

און ווייטער איז פאַרהאַן אין מיטען שטאָדט אַ ברייטער האַלב־קיילעכיגער, און אפשר אַ פיערעקעכיגער פּלאַץ, וואָס דאָרטען זענען די קלייטען, די געוועלבען, די יאַטקעס, טישלעך און שטעלכעלעך, און דאָרטען שטעלט זיך אויס דער מאַרק אַלע פריהמאָרגען, וואו עס פאַהרען זיך צענויף אַ סך גויים מיט אַ סך גויעס מיט אַלערליי מינים סחורות און עסענוואַרג, פיש מיט ציי־בעלעס, מיט חריין, מיט פּעטרעשקע און מיט שאַר ירקות. דאָס ביסעל שאַר ירקות פערקויפט מען און מע קויפט ביי די אידען אַנדערע בעדערפענישען, און דערפון ציהען דאָס די אידען פרנסה, אפילו ניט אזוי ברייט, נאָר פּאַרט פרנסה. בעסער פון גאָרניט איז דאָך עס... און דאָרטען, טאַקי אויף דעם זעלביגען פּלאַץ, ליגען אויסגעצויגען בייטאָג אַלע ציגען פון שטאָדט און וואָרע־מען זיך קעגען דער זון, און דאָרטען טאַקי זענען, להבדיל, די בתי־מדרשים מיט די שוהלען מיט די קלייזלעך מיט די חדרים פון שטאָדט, וואו אידישע קינדער לערנען תורה, דאַוונען, לייענען און שרייבען; די רבי'ס מיט די תלמידים זינגען און שרייען אויף קולי־קולות, אַז מע קאָן טויב ווערען... און אויך דאָס מרחץ, וואו ווייבער באָדען זיך, און אויך דער „הקדש“, וואו אידען שטאַרבען, און אַלע איבעריגע גוטע ערטער, וואָס לאָזען זיך הערען פון דערווייטען... ניין, כתרילעווקע ווייסט נאָך ניט פון קיין „קאַנאַליזאַציע“, וואַסערלייטונג, עלעקטריציטעט און נאָך אַזעלכע לוקסוס־זאַכען; נאָר וואָס מאַכט דאָס אויס? „מע שטאַרבט,

הערט איהר, אומעדום מיט אלץ איין טוידט, און מע לעגט אריין, הערט איהר, אומעדום אין אלץ איין ערד אריין, און מע קלאפט־צו אומעדום, הערט איהר, מיט דער אייגענער לאפעטע!" — אזוי פלעגט זאגען אלע מאל מיין רבי רב ישראל מלאך אויף א שמחה, דוקא דעמאלט, ווען ער איז געווען רעכט פריילין, גוט אונטער'ן גלעזעל און שוין פארטיג צו פערקאטשען די קאפאטע און געהן א „דייטש", אדער האפען א „קאזאק"...

מיט וואס כתרילעווקע מעג זיך יא בעריהמען — דאס איז מיט איהרע בית־עולם'ס. צוויי רייכע בית־עולם'ס פערמאגט די דאזיגע געבענשטע שטאדט: איין אלטען בית־עולם און א נייעם בית־עולם. דאס הייסט, דער נייער בית־עולם איז, מאהלט אייך, אויך גענוג אלט און גענוג רייך אין קברים. עס וועט שוין באלד ניט זיין וואו צו „לעגען", טאמער חלילה א פאגראם, א חלירע אדער אזוי עפים איין אומגליק פון די היינטיגע אומגליקען.

איבערהויפט, נעמען זיך איבער די כתרילעווקער קליינע מענ־שעלעך מיט'ן אלטען בית־עולם. דאס אלטע בית־עולם זייערס, האטש ס'איז שוין פערוואכסען מיט גראז און מיט בוימלעך און כמעט אהן איין גאנצע מצבה, האלטען זיי דאס פון דעסטוועגען פאר א ציערונג, א שיינדעלע, א רייכטהום, און היטען דאס אפ, ווי דאס שווארצאפעל פונ'ם אויג. ווארום אחוץ וואס דארטען ליגען זייערע אבות־אבותיהם, רבנים, צדיקים, לומדים, מפורסמים, גרויסע לייט, — איז א סברה, אז דארט געפינען זיך א היבש ביסעל קדושים נאך פון דער היידאמאטשינע, פון חמעלניצקי'ס צייטען... אט דאס „הייליגע ארט" — דאס איז זייער איינציג שטיקעל אייגענס אויף דער וועלט, וואו זיי זענען די איינציגע בעלי־בתים, זייער איינציג שטיקעל ערד, זייער איינציג שטיקעל פעלד, וואו עס שפראצט א גרעזעל און עס וואכסט א בוימעל און די לופט איז פריש און עס אטהעמט זיך פריי...

איהר זאָלט זעהען, וואָס דאַרטען טהוט זיך אָפּ, אז עס קומט סוף זומער, ארום ראש־חודש אלול, די „וויינענדיגע טעג" — איי־איי־איי! אידען און ווייבער — דערהויפּט, ווייבער — אויף און אָפּ, סע ווימעלט און סע שווימעלט — א ווערטעלע „קבר־אָבות"! פון דער גאַרער וועלט קומט מען אהער א ביסעל זיך אויסוויינען און אויסגיסען דאָס ביטערע הארץ אויף די הייליגע קברים. הערט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען? איז ערגיץ וויינט זיך ניט אזוי גוט און אזוי געשמאַק, ווי אין כתרילעווקע „אויפ'ן פעלד". דאָס הייסט, אין די שוהלען דאַרטען וויינט זיך אפילו אויך גאַנץ נישקשה'דיג. נאָר ווי קומט דאָס צו קבר־אָבות? דאָס „קבר־אָבות" איז אַ שטיק פּרנסה פאַר די כתרילעווקער שטיינשניידערס, בעלי־אכסניות, חזנים און שמשים, און דער ראש־חודש־אלול איז פאַר די דאָרטיגע אָרעמע לייט, ווייבער און קאַליקעס די אמת'ע „שניט־צייט".

„זענט איהר שוין געווען ביי אונז אויפ'ן פעלד?" — וועט אייך פרעגען אַ כתרילעווקער מיט גדלות, גלייך ווי ער וואָלט אייך, אשטייגער, פרעגען, צי זענט איהר געווען ביי זיין טאַטען אין וויינגאָרטען? אויב איהר זענט נאָך ניט געווען, טהוט איהם צוליעב און געהט זיך דורך צו זיי „אויפ'ן פעלד", לייענט איבער די אַלטע שטאַרק־אָפּגעריבענע אויפשריפטען אויף די האַלב־איינגעפאַלענע מצבות, וועט איהר געפינען אין זיי אַ שטיק געשיכטע פון אַ גאַנץ פאָלק... און אויב איהר זענט אַ מענש פון התפעלות און בעגייסטערונג, וועט איהר, בעטראַכטענדיג די דאָזיגע אָרעמע שטאָדט מיט איהרע רייכע בית־עולם'ס, זיך ניט קאָנען איינהאַלטען און איבער'חזר'ען דעם אַלטען פּסוק: מ ה ־ ט ו ב ו — ווי גוט זענען דיינע געצעלטען, יעקב! דיינע רוהע־ערטער, ישראל!...

אײן אָנגעלעגטער ברית

געשריבען אין יאהר 1901.

אַיין אָנגעלעגטער ברית

— שלים־מזל! ווען קומט איהר אוים געהן צו־קינד? ערב יום־טוב!

— קוים דערלעבט אַ נחת!

— אַז מיר וועלען ווערט זיין ביי גאָט, וועט נאָך זיין אַ יונגעל אויך. אָט וועט איהר זעהען!

— זי מוז געבוירען משיח'ן, ניט אנדערש!

אַזעלכע וכדומה אַזעלכע ווערטלעך זענען געפלויגען דעם גאַנצען טאָג ביי העניך דעם סטאָליר אין שטוב, און רייזעל האָט זיך געקנייטשט, געזיאָקעט, זיך קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען.

עס זענען געווען מינוטען אַזעלכע, וואָס זי האָט זיך בע־האַלטען אין אַ ווינקעלע, זיך געקנייפּט דאָס פּנים, געריסען פון זיך שטיקער פלייש און געבעטען אויף זיך דעם טוידט.

— רבונו של עולם! זיסער פאָטער, האַרציגער, געטרייהער, העלף מיר שטאַרבען!...

רייזעל איז געגאַנגען צו־קינד נאָך פון גאַנץ פריה אָן, נאָר זי האָט זיך בעהאַלטען, קיינער זאָל ניט וויסען. ארום פאַרנאַכט, אַז עס האָבען זי אַ חאַפּ געטהאָן די רעכטע „וועהען", איז זי אַריינגעפאַלען אין בעט אַריין, אָנגעהויבען ברעכען די הענד, צענויפגעקרעמפּעוועט די ציינער, געוואָרען ברוין און בלוי און האָט אויסגעשריען נישט מיט איהר קול:

— מאמעניו! גיב מיר כח, איך זאל קאנען שטארבען!!

שרה־רחל די באבע, וואס איז געשטאנען איבער איהר בעט, האט שוין, נישקשה, געזעהן אזעלכע זאכען. זי האט זיך אנ־געבויגען צו איהר מיט פערקאטשעטע ארבעל ביז די שפיצעכיגע שווארצע עלענבויגענס און האט זי געטרייסט:

— שריי, שריי, מיין קינד! א געוויינעריין באדארף שרייען. נאך איין געשריי, וועסט דו, אם ירצה השם, איבערקומען געזונטערהייד. די מאמע דיינע פון יענער וועלט טהוט זיך פאר דיר איצטערט מיהען. דער טאטע דיינער שטעהט איצינדערט פאר'ן בית־דין־של־מעלה און טהוט טהון בעטען פאר דיר. דו וועסט, אם ירצה השם, איבערקומען געזונטערהייד און וועסט האַ־בען א זוהן, א טרייסט צו דיינע צרות...

די „וועהען“ געהען־איבער, און רייזעל בלייבט ליגען, ווי א פריטשמעליטע, א פער'שכור'טע, און עס קלינגט איהר אין די אויהערען, און זי שלאפט ניט, נאר זי איז פערטומעלט. זי ווייסט ניט, וואו זי איז אין דער וועלט. עפּיס טהוט זיך מיט איהר. עפּיס וועט מיט איהר זיין. אפשר איז דאס איין עק צו איהרע צרות? אפשר שטארבט זי? רייזעל וויל ניט שטארבען. ביין! זי האט נאך א האפענונג אויף דעם וואס לעבט אייביג. אז איהר זעטעל וועט קומען, קומען צו פאהרען פונ'ם ווייטען אמעריקא, און זי וועט נאך וויסען פון א לעבען מיט איהר ליעבען טהייערען זעטלען.

וואו איז זעטעל?

זעטעל דער שניידער האט זיך עטליכע חדשים נאך דער חתונה אוועקגעלאזט זוכען פרנסה. קיין אמעריקא איז ער אוועק־געפאהרען. אלע פאהרען איצט קיין אמעריקא. אוועקגעפאהרען זעטעל — און ניטא, ווי אין וואסער אריין.

„געוויס איז ער דארט א חתן געווארען, גענומען פריש נדן, אויסקרענקען זאל ער דאס דארטען, רבונו של עולם!“

אזוי האָט מען געשמועסט װעגן איהם אין בתרילעװקע, בײ העניך דעם סטאָליר אין שטוב, אלע — א חוץ רײזלען.

רײזעל האָט אַ נ ד ע ר ש געקלערט װעגן איהר זעטלען. זי האָט איהם געקענט בעסער פון אַלעמען, חאָטש זי איז געװען מיט איהם אינאײנעם נישט מעהר װי פיער חדשים.

רײזעל האָט אַרױסגעקוקט אױף איהם אלע מינוט, אלע רגע; אויב ער לעבט נאָר און איז געזונד, װעט ער געװיס קומען, אָדער חאָטש שרײבען א בריװעל, שרײבען א בריװעל און צושיקען איהר זײן „פאָטרעט". אױ, װען גאָט העלפט איהר, עס קומט איהר אָן דאָס גוטע בריװעל מיט'ן „פאָטרעט", װער איז צו איהר דעמאָלט גלײך?

א סך טעג האָט רײזעל אָט אזױ אַרױסגעקוקט. א סך נעכט איז זי ניט געשלאָפען. א סך טרערען האָט זי אױסגעגאָסען שטילערהײד, בעגראָבען דעם קאָפּ אין קישען, לײט זאָלען ניט זעהען, גוטע פרײנד זאָלען ניט האָבען קײן יסורים, שונאים זאָלען זיך ניט פרײהען אױף איהרע צרות.

און איהרע צרות זענען געװען גענוג גרױס, װאָרום זי האָט דערפיהלט, אז זי בעדאַרף װערען א מוטער... װעה און װינד, װאָס װעט זי טהון? װאוהין װעט זי זיך קעהרען און װענדען? זי זאָל ניט מורא האָבען פאַר גאָט און פאַר'ן גיהנם, װאָלט זי זיך נאָר א מעשה אָנגעטהאָן!

ס'איז א סברה, אז אײנמאָל איז זי געװען בײ'ם טײך, גע־װאַשען גרעט, האָט זי זיך געװאָלט אַרײנװאַרפען אין װאַסער אַרײן. האָט זי זיך דערמאָנט אָן יענער װעלט, האָט זי גע־חאַפּט דאָס פּעקעל גרעט און האָט זיך געלאָזט, ניט טױדט, ניט לעבעדיג, לױפען אהײם. אזוי װי זי לױפט, בעגעגענט זי זיך מיט שרה־רחל'ען די באָבע.

— װאָס לױפסט דו אזוי, טאָכטער מײנע? — פרעגט זי שרה־רחל.

האָט זיך רייזעל צעוויינט, ווי אַ קליין קינד, און שרה־רחל, וואָס האָט געהאַט אַ „געניט אויג", האָט באַלד פֿערשטאַנען וואָס דאָ איז, און זי האָט איהר גענומען אויסרעדען דאָס הארץ, ווי וויים זי האָט געקאָנט.

— ס'איז אַ גאָטס־זאַך, — האָט איהר שרה־רחל געזאָגט — ס'איז פון גאָט. אַ קשיה, אפשר אין דעם זכות וועט קומען זעטעל?...

דערהערט דעם נאָמען זעטעל, האָט זי דערפֿיהלט, אַז דאָס גאַנצע בלוט איז איהר צוגעטרעטען צום פנים — און ביידע וויבער האָבען זיך אוועקגעזעצט אויף אַ פֿרעמדער פּריזבע, זיך געשושקעט־געשושקעט, גערעכענט אויף די פינגער און צעגאַנגען זיך.

וויפיעל רייזעל האָט געקאָנט האָט זי דעם סוד געהאַלטען טיעף ביי זיך פערבאָרגען, ביז עס איז איינמאַל אין אַ שענעם פריהמאָרגען אַרויסגעשפּרונגען און ס'איז געוואָרען אוים סוד, און פון דעמאָלט אָן איז העניך דעם סטאָליר'ס שטוב געוואָרען פאַר איהר אַ גיהנם. עס האָט זיך איהר אויסגעדאַכט, אַז אַלע קוקען אויף איהר, אַלע רעדען פון איהר, און מעהר פון אַלע האָט זי נישט געקאָנט אַריבערטראָגען דאָס, וואָס מע שעלט איהר זעטלען. ווער עס האָט גאָט אין הארצען באַדט זיך אין זיין בלוט.

מעהר פון אַלעמען איז איהר דערגאַנגען די יאָהרען לאה די בעקערין. לאה די בעקערין האָט אויף איהר שטאַרק רחמנות געהאַט, פלעגט זי איהר אונטערטראָגען אָפטמאַל אַ פריש שטיקעל בולקע, אַ ברויטעל, אַ „ווישקראַבעק" און זאָגען בשעת מעשה:

— נאַ, רייזעל, פאַרזוך דאָס געבעקס, וואַרגען זאָל ער זיך דאָרטען אין אַמעריקע, דער שאַרלאַטאַן דיינער, מיט'ן ערשטען ביסען, זיסער גאָט!

— ער זאָל האַטש וויסען דאָרטען, אַז אַט־אַט ווערד ער אַ טאַטע, דער רוח זאָל איהם נעמען! — העלפט איהר אונטער פרומע די מלמד'קע.

— און אַז ער װעט װיסן, װעט ער זיך צעקראַצן דאָרטן, דער שנײדערוק, פֿאַרחאַפּט זאָל ער װערן! — לעגט־צו אַ קנױטעל אַסנה די קורעלאַפּניטשקע.

די דאָזיגע װײבער — דאָס זענען אַלץ שכנים, װאָס זיצן מיט רײזלען בײ הענטיך דעם סטאָליר אין שטוב. איטליכע פֿון זײ האָט זיך איהר אַלקירעל, איהר בעל־הבתישקײט, איהר בעט־געװאַנט, איהר מאַן און איהרע קינדערלעך. און קינדערלעך זענען דוקא בײ זײ, ברוך השם, גענוג. ס'איז דאָרטן שטענדיג אַ הו־האַ, אַ געשרײ, אַ געפּילדער: די קינדער צװישען זיך רײסען זיך; די בעל־הבית'טעס קאָכען און באַקען אַלע בײ אײן אױװען, פֿיהרען צװישען זיך רכילות, רעדען אײנע אױף דער אַנדערער לשון־הרע, קריגען זיך און בעטען זיך איבער, לײהען און פֿערלײהען אײנע דער אַנדערער, אַבי ס'איז נאָר פֿאַרהאַן װאָס. פֿרײהען זיך אַלע אינאײנעם אױף אײן שמחה און לעבען כמעט װי אײן משפּחה.

רײזעל האָט זיך אױפגעהאַפּט װי פֿונ'ם שלאָף מיט אַ נײעם מין געשרײ:

— גאָט! גאָט! גאָט!...

— אָט אַזױ, אָט אַזױ, טאָכטער! — האָט זי שרה־רחל געטרײסט. — אַצינדערט געהען ערשט די רעכטע „װעהען“. נאָך אײנע צװײ־דרײ גוטע געשרײען װעסט דו, אם ירצה השם, אי־בערקומען געזונטערהײד... אָט אַזױ, אָט אַזױ... מזל טוב דיר, טאָכטער, האָסט געהאַט אַ יונגעל!

אַז ס'איז געבאָרען געװאָרען בײ רײזלען דאָס יונגעל, איז דאָס ערשטע געװען אױסבאָדען דאָס קינד, איבערװיקלען און בעטראַכטען אין װעמען איז דאָס געראָטען — און אַלע דרײ װײבער האָבען אױסגעשריגען אין אײן קול:

— אַ װעהטיג איהם אין פּנים! אינגאַנצען „ער“ מיט די בײנער!

נאָכדעם האָט מען אָנגעהויבען שמועסען מכח א יכעל פאַר דער קימפּעטורין. האָט איינע אויסגעוואָרפען דער אַנדערער, פאַר וואָס מע האָט נישט פערזאָרגט די קימפּעטורין האָטש מיט איין עוף. די גאַנצע באָד האָט מען אַרויפגעלעגט, געוויינטליך, אויף אסנה די קורעלאַפּניטשקע.

— איהר זענט אַ אידינע, וואָס קאַטאָרי איהר האַנדעלט מיט עופות, זענט איהר ניט קליין געוועזן פריהער מיט צוויי וואָכען אַוועקזעצען איין עוף פון רייזעל׳ס וועגען!? פּראָסטע וואָלטען מיר שוין אַליין געקויפט, און שחיטה־געלט וואָלטען מיר גענומען אויף זיך.

לאה די בעקערין האָט פערקאַטשעט די אַרבעל און האָט זיך אַוועקגעשטעלט מאַכען פוטערגעבעקס פאַר דער קימפּעטורין, און פרומע די רביצין איז אַוועקגעלאָפען צו איהר מאַן, רב חיים־חנא דער מלמד, און האָט ביי איהם גע׳פּועל׳ט, ער זאָל באַלד אָנשרייבען שיר־המעלות׳ען פאַר דער געווינערין.

האָט חיים־חנא דער מלמד פערקאַטשעט די אַרבעל און האָט אָנגעשריבען שיר־המעלות׳ען, וואָס ביי דער רייכסטער גע־ווינערין האָט מען אַזעלכע נישט געזעהן. אין מיטען איז געשטאַ־נען אויסגעמאָהלט אַ געצאַצקעטע פּיראַמידע:

ביי די זייטען איז געשטאַנען דער געוויסער פסוק:

מכשפה לא תחיה
לא מכשפה תחיה
תחיה מכשפה לא

און אונטען, מיט גאַנץ גרויסע אותיות:

ס י נ י ו ס נ ס י נ י ו ס מ נ ג ל ף

די געוויסע פערבאַרגענע ווערטער, וואָס זענען אַ סגולה צו אַ „גוט־אויג" און צו אַלע צרות. הכלל, עס איז בעשאַפען געוואָרען אַלסדינג, וואָס מע בעדאַרף.

די קימפּעטורין איז געלעגען און האָט נאָר בעטראַכט די דאָזיגע ווייבער:

— גאָט זאָל זיי צאָהלען! פאַר וואָס קומט דאָס מיר? פאַר וועלכע מעשים טובים?...

אז די מאַנסבילען האָבען זיך אביסעל אָפּגעפּאַרטיגט מיט אַלע ארבייט, האָבען זיי געמאַכט אַ שמועס מכח פּראַווען אַ ברית.

העניך דער סטאָליר, חאָטש ער איז אַ איד ניט קיין גביר און קיין יונגלעך איז ער ניט זשעדנע ביי זיך, פון דעסטוועגען האָט ער געזאָגט, אז ווי באַלד די שמחה איז ביי איהם אין שטוב, וויל ע ר די מצוה און נעמט דעם ברית אויף זיך. האָט זיך דער איבעריגער עולם געפונען ווי בעלעדיגט:

— פאַר וואָס קומט איהם איינעם אַליין אזא מצוה? ער האָט זעהר שען גע'דרש'עט? דער ברית איז אַ ל ע מ ע נ ס ברית!

אז ס'איז געקומען צו די כבודים אויסטיילען, איז געוואָרען אַ שטיקעל סכסוך.

העניך דער סטאָליר האָט גערעכענט, אזוי ווי ער איז בעל־הבית, וועט מען איהם מסתמא געוויס אָפּגעבען סנדק, — האָט ער אָבער געהאַט אַ מיאוס'ען טעות. סנדק, האָבען אַלע געזאָגט, קומט רב חיים־חנא דעם מלמד, מחמת רב חיים־חנא דער מלמד איז אַ איד, וואָס קאָן, פערשטעהט איהר מיך, לערנען. האָט שוין

העניך דער סטאָליר געמוזט נאָכשטופּען די קאַרעטע און זאָגען, אַז ער האָט אַליין אויך גאָר אַנדערש ניט גערעכענט... דערפאַר האָט מען איהם מכבד געווען מיט כסא־של־אליהו, און מציצה האָט מען געמוזט אַוועקגעבען אַסנה דער קורעלאַפּניטשקעס מאַן, מחמת אַסנה דער קורעלאַפּניטשקעס מאַן איז אַ בייזער איד. ער קאָן מאַכען אַ סקאַנדאַל!

הקיצור, מע האָט זיך מיט די כבודים ווי עס איז איינגעטיילט.

איז געבליבען נאָך איין זאַך, סאַמע דאָס בעסטע: וואו וועט מען נעמען משקה?

— משקה? — רופט זיך אָן שרה־רחל די באָבע. — איהר זאָלט שוין אַזאַ דאגה האָבען מיט אַלדאָס גוטס, ווי איהר האָט אַ דאגה מיט משקה!

און שרה־רחל האָט געחאַפּט אויף זיך דעם קעצענעם בורנוס און איז אַוועק צו איהר איידעם יודעל דעם וויינער, וואָס מאַכט די זיסע בראָנפענס, און האָט איהם געבראַכט צו פיהרען אויפ'ן ברית מיט צוויי פלעשלעך רויטען בראָנפען, וואָס מע רופט דאָס „קראַמבאַמבולי“. און אַז דער עולם האָט נאָך די פיש גענומען צו גלעזלעך „קראַמבאַמבולי“, איז מען באַלד געוואָרען לעבעדיג, פריי־ליך, און עס האָבען אָנגעהויבען פליהען לחיים'ס.

— לחיים! — האָט געזאָגט דער „סנדקא“, רב חיים־חנא דער מלמד, אַ איד מיט איין אויסגעפליקטער באָרד פון איין זייט און מיט אַ שוואַרצער גלאַנצענדיגער פּעטשיילע אויפ'ן האַלז. — לחיים! לאָז גאָט העלפען, מיר זאָלען דערלעבען טרינקען אויף זיין בר־מצוה.

— לחיים! — האָט געזאָגט „כסא־של־אליהו“, העניך דער סטאָליר. — לחיים! לאָז גאָט געבען, מיר זאָלען דערלעבען טרינקען אויף זיין חתונה!

און דער „בעל־מציצה“, אַסנה דער קורעלאַפּניטשקעס מאַן, איין אויסגעדיענטער ניקאָלאַיעווסקי סאָלדאַט מיט גראָבע שוואַרצע

ליפּען, האָט ארײנגעהאַקט דרײ כּוסות מיט אַ מאָל און איז אַװעק מיט זײן װינטשעװאַניע נאָך װײטער:

— לחיים! לאָז גאָט געבען, מיר זאָלען דערלעבען טררדרינקען אױף ברית׳ען, אױף בר־מצוה׳ס און אױף חתונות בײ איהם, און בײ זײנע קינדער, און בײ זײנע אײניקלעך, און בײ זײנע אור־אור־אור־אײניקלעך!

און די װײבער האָבען אױך גענומען צו קאָפּעטשקעלעך, און זענען געװאָרען רױטפּאַרביג און שטאַרק בערעדעװדיג, און האָ־בען גערעדט אַלע אינאײנעם, װי די גענז.

נאָכדעם האָבען די מאַנסבילען ארױסגעטראָגען די טישען מיט די בענקלעך, אראָפּגעװאָרפען, מחילה, די קאַפּאָטעס און האָבען געחאַפּט אַ טענצעל, מחילה, אין די תחתונים, װי, להבדיל, שמחת־תורה.

און אױפ׳ן בעטעל, פּערהאַנגען מיט אײן אַלטען צעריסענעם לײליד, ארומגעשטעקט פון אױבען ביז אראָפּ מיט שיר־המעלות׳ען, איז געזעסען רײזעל די קימפּעטורין מיט אַ ברעקעלע קינד אױף די הענד, געװיקעלט אין שמאַטעס, צוגעטולעט צו דער ברוסט. זי האָט געקוקט אױף די דאָזיגע גוטע מענשען, װאָס האָבען גע־װאַונשען איהר אַזױ פיעל גוטס, זי װײסט ניט פאַר װאָס און פאַר װען, און האָט געקוקט אױף איהר קינד, איהר טרײסט:

— אינגאַנצען ער! ער מיט די בײנער!

און צװײ טרערען האָבען אראָפּגעקאַפּעט פון איהרע שענע בלױע טיעפע אױגען, געקױקעלט זיך איבער איהר בלאַס אױס־געמוטשעטע פּנים און אראָפּגעפאַלען אױף דער װײסער יונגער ברוסט.

נחת פון קינדער

מאָנאָלאָג.

געשריבען אין יאָהר 1901.

נחת פון קינדער

(מאָנאָלאָג).

— קיין נגיד, הערט איהר, בין איך ניט. ווייט פון א נגיד. גאָרנישט. א בעל־הבית מיט א דירה איין אייגענע. חאָטש וואָס האָט מען, משטיינס געזאָגט, ביי אונז פון א דירה? מכות! — נאָר נחת פון קינדער, קאָן איך מיך באַריהמען, האָב איך, ברוך־השם, מעהר פונ'ם גרעסטען גביר אין כתרילעווקע! ביי מיר, הערט איהר, אַז עס קומט א יום־טוב און עס קומען זיך צענויף אַלע קינ־דער, קיין עין־הרע, זיהן און טעכטער, שניר און איידעמס מיט אַלע אייניקלעך — ווער איז צו מיר גלייך?

למשל, נעמט פורים צו דער סעודה.

וואָס פאר א טעם, פרעג איך אייך, האָט א סעודה, אַז מע זעצט זיך צום טיש איינער אַליין מיט'ן ווייב און מע עסט?

נו, שטעלט אייך פאָר, אַז איך האָב שוין אָפּגעגעסען די פיש מיט דער יויך, לאָקשען, צימעס, דאָס, יענץ — נו וואָס? בלאָטע שבבלאָטע! א פערד, להבדיל, עסט אויך. א מענטש איז דאָך אָבער נישט קיין פערד. ובפרט א איד. ובפרט יום־טוב. ובפרט אַזא יום־טוב, ווי פורים צו דער סעודה!

קודם כל — די קינדער, קיין עין־הרע.

אַכט האָב איך, זאָלען געזונט זיין, אַלע אויסגעגעבענע. (געווען צוועלף — פיער זענען, די צו לענגערע יאָהר, אװעקגע־גאַנגען). האַלב זענען זיהן, האַלב זענען טעכטער; פיער איידעמס

און פיער שניר; האט איהר שוין, קיין עין־הרע, א קיימא־לן פון זעכצעהן.

היינט אייניקלעך, לעבען זאלען זיי!

נישט צו פארזינדיגען. ווארום אלע טעכטער און אלע שניר קינדלען, ברוך־השם, אלע יאהר; ביי ווערמען ס'איז פארהאן עלף, ביי ווערמען — נייען, ביי ווערמען זיבען. קיין עקרות, אזעלכע, הייסט דאס, וואס זאלען חלילה נישט האבען גאר נישט, איז ביי מיר נישט פארהאן.

נאר מיט איין זוהן, מיט'ן מיטעלסטען, האב איך געהאט אביסעל צו טהון: מיין שנור האט א צייט קיין קינדער נישט געהאט. נישטא און נישטא — און גענוג!

האט זיך אנגעהויבען א סדרה: דאקטוירים, דער רבי, להבדיל דער טאטער — עס העלפט נישט.

קיצור־הדבר, ס'איז געבליבען — גט'ען זיך.

מילא, גט'ען זיך — גט'ען זיך. ס'איז געקומען צום גט'ען זיך — ווער? וואס? זי וויל ניט!

וואס הייסט, זי וויל ניט? זי האט איהם, זאגט זי, ליעב. טפש איינער! וואס הערסט דו זי, זאג איך, וואס זי האט דיך ליעב? זאגט ער: איך האב זי אויך ליעב. וואס זאגט איהר אויף דעם חכם? איך זאג איהם „קינדער" — זאגט ער „ליעב"!... וואס זאגט איהר אויף אזא לעקיש?

קיצור־הדבר, זיי האבען זיך נ י ש ט גע'גט. און גאט האט געהאלפען — שוין א יאהר זעכס, אז זי האט אנגעהויבען צו קינדלען, קינדעלט זי וואס א יאהר, וואס א יאהר; שיט מיך אפ מיט אייניקלעך!

איהר זאלט זעהען ביי מיר אייניקלעך — אלע געראטענע, איינס שענער פונ'ם אנדערען, אין זייערע פנים'ער נישט ארייני־צוקוקען! איך זאג אייך — אנטיקלעך!

היינט ווי אזוי לערנען זיי! טאמער ווילט איהר א בלאט גמרא — איז א בלאט גמרא אויסוועניג. פון חומש מיט רש"י, מיט

תנ"ך, מיט דקדוק, מיט די אַלע איבעריגע היינטיגע שאַלעמויזען שמועסט מען ניט. זייער לייענען און זייער שרייבען אידיש און רוסיש און דייטש און פראַנצויזיש, און און און און...

אז איך באַדאַרף אַמאָל אַ בריוועל איבערלייענען, איין אַדרעס אַנשרייבען, צי וואָס, — ווערד אַ מלחמה: „זיידעניו, אַט וועל איך! זיידעניו, אַט וועל איך!"

אי וואָס, איהר ועט פרעגען „פּרנסה"? עט, פאַרהאַן אַ גרויסער גאָט! ער פיהרט אוים. אַ מאָל אַזוי, אַ מאָל אַזוי. אַ מאָל בעסער, אַ מאָל ערגער. מאַהלט אייך, מעהר ערגער ווי בעסער — מע מוטשעט זיך און מע קומט דורך מיט'ן יאָהר, אבי געזונט, ווי זאָגט איהר.

מיין עלטערען זוהן איז געגאַנגען ניט שלעכט. ער איז געזעסען אין אַ דאָרף, אין זלאַדיעווקע איז ער געזעסען, און געהאַט גאַנץ פיין פרנסה; נאָר אַז ס'איז אַרוים דער אוקאַז פונ'ם דריטען מאַי, האָט מען איהם געבעטען מחילה; האָט ער דאָך מסתמא געבריה'ט זיך, געוואָלט אויסווייזען, אַז ער איז ניט קיין „פּאָסעליוושייסיאַ", געבראַכט פּאַפּיערען, אַז ער זיצט דאָרטען נאָך פון ששת ימי בראשית, דערלאַנגט אין סענאַט. בקיצור, ס'האָט ניט געהאָלפען קיין שמע־ישראל, מע האָט איהם אַרויסגעטריבען, און ער קאָן נאָך עד היום צו זיך ניט קומען... זיצט ער ביי מיר מיט ווייב און קינדער. אַ ברירה האָט מען?

און דעם אַנדערען זוהן מיינעם געהט נעבאָך גלאַט נישט. וואָס ער זאָל ניט טהון — איז שלים־שלים־מזל, ווי זאָגט איהר, „מיט דער פּוטער אַראָפּ". קויפט ער תבואה, ווערד אַ זול. האַנדעלט ער איין אָכסען, פּגר'ען זיי. ריהרט ער זיך צו צו וואַלד, איז אַ וואַרעמער ווינטער — אַ בר־מזל! ער זאָל אַ קוק טהון אין טייך, וואָלטען גע'פּגר'ט אַלע פיש... האָב איך מיך מיישב געווען און זאָג איהם: „ווייסט דו וואָס? פּעקעל זיך אַריבער מיט ווייב און קינדער צו מיר. ממה נפשך!"...

דעם דריטען זוהן מיינעם איז יאָ געווען נישקשה, איז ער איין דער גרויסער שרפה, ניט היינט געדאַכט, אָפּגעברענט געוואָרען, אַרויס ווי די מאַמע האָט איהם געהאַט, און האָט נאָך געהאַט אויף זיך אַ גוט פּעקעל מיט אַ מסירה'לע, מיט אַ סלעדאָוואַטעל, מיט צרות, מיט אַ פּריזיוו — פרעגט ניט — ס'איז גוט!... היינט זיצט ער ביי מיר מיט דער גאַנצער חאָליאַסטרע. וואָס דענן?...

נאָר איין קלענערען זוהן מיינעם איז, קיין עין־הרע, גאַנץ נישקשה'דיג. שייך זאָגען נישקשה'דיג? קיין געלט האָט ער ניט. נאָר ער האָט אַ רייכען שוועהר. דאָס הייסט, ער איז ניט אַזוי רייך, ווי אַ בעל־פּרנסה, האָט געשעפטען אַ סך, אַ גרויסער דרעהער, אַ „קרוטין", זאָל דער אויבערשטער שומר ומציל זיין! ער דרעהט אַזוי לאַנג, ביז ער פאַרדרעהט אי זיך, אי יענעם. נאָר וואָס דענן? ער דרעהט זיך אַלע מאָל אויס, דער הונט. ער האָט שוין ניט איין מאָל גע'פּטר'ט אי זיין געלט, אי די קינדער'ס געלט. זאָג איך צו איהם: „וואָס האָט איהר געהאַט צו מיין זוהן'ס געלט?" זאָגט ער: „איהר האָט עפּיס אַריינגעלעגט אַ סך פוטער?"... זאָג איך: מיין זוהן איז מיר דערוויילי אַ קינד". זאָגט ער: „און מיין טאָכטער איז ביי מיר ניט קיין קינד?" זאָג איך: „עט!" זאָגט ער: „בע!" זאָג איך: „מילא!" זאָגט ער: „בקיצור!" אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט — האָב איך אָוועקגערופען מיין שמויגער און זאָג צו איהם: „טהו אַ שפּיי, זאָג איך, אויף דיין שוועהר דעם נגיד, דעם דרעהער, און זעץ דיך אַוועק ביי מיר — וואָס גאָט וועט גע־בען, אַבי אינאיינעם"...

זעהט איהר, צו איידעמס האָב איך גאָר קיין גליק נישט. אָבער טאָקי לחלוטין ניט! דאָס הייסט, איך האָב צו זיי קיין טענות ניט, און שעם זיך חלילה נישט מיט זיי, וואָרום איך האָב, מעגט איהר מיר גלויבען, אַזעלכע איידעמס, וואָס דער גרעסטער גביר פאַרמאָגט זיי ניט. פיינע קינדער, מיוחסים, פּאַרשוינען, קעפּמענטשען!

איינעם האָב איך איין איידעם פון גאָר אַ גרויסען יחוס, אַ צאַצקעלע, אַ זיידען קינד, אַ געראַטעטנער מיט אַלע מעלות און אַ גרויסער למדן, זיצט און לערענט. איך האַלט איהם ביי זיך אויף קעסט פון נאָך דער חתונה אָן, וואָרום ווען איהר זאָלט איהם קענען, וואָלט איהר אַליין געזאָגט, אַז ס'איז גאָר איין עבירה ארויסצולאָזען אַזעלכם אויף דער וועלט — וואָס וועט פון איהם ווערען?

דעם אַנדערען איידעם האָב איך שוין נישט אַזאַ יחוס, נאָר דאָס קרן איז אָבער איין אַנטיק, דהיינו: וואָס ווילט איהר? שרייבען, און לייענען, און חשבונ'ען, און זינגען, און טאַנצען, און וואָס ניט? היינט שפּיעלט ער אין שאָך — אַז מע שמוסט, ער יכול'ט! פון דעסטוועגען, הערט איהר, אַז ס'איז ניט באַשערט, ווי זאָגט שלמה המלך: לא לחכמים לחם — אַלע קענערם געהען אַהן שטיוועל. איך האָב איהם שוין געפּרובט אויף אַלע זייטען: ער איז שוין געווען אַ פּאָסעסער, און אַ קרעמער, און אַ מלמד, און אַ שדכן — עס געהט נישט, האַטש צעריים זיך! זיצט ער איצט ביי מיר מיט די קינדער. איך וועל דאָך מיין טאָכטער אויף דער גאַס ניט אַרויסוואַרפען!

נאָך איין איידעם האָב איך, שוין נישט אַזאַ גרויסער קענער, נאָר אויך נישט קיין אבי־וועט. דער גוטער קאָפּ מיט דער שענער האַנד, מיט דעם בלאַט גמרא, מיט'ן שענעם פּיסק — אַז ער רעדט, שיטען זיך פּערעל, אַ חיות צו הערען!

איין חסרון נאָר, וואָס ער איז צו איין איידעלער, כמעט אַ רוחניות, דאָס הייסט, ער איז נישט איבעריג געזונט. דאָס הייסט, אפילו אַז איהם וועט אַ קוק טהון אויף איהם אַזוי, איז ער, דאַכט זיך, גאָר נישט... נאָר וואָס דענן? דאָס וואָס ער שוויצט. און דערצו נאָך דער הוסט! פון אַ צייט אַז ער האָט באַקומען אַ פּאַ־סקודנע הוסט מיט אַ מין קוויטש, און ס'איז איהם שווער צו האַפּען דעם אָטהעם. דאָקטוירים הייסען איהם טרינקען מילך

און פֿאַהרען קיין בויבעריק אויף אַ דאַטשע. אהין פֿאַהרען, זאָגט מען, אַלע קראַנקע. דאָרטען, זאָגט מען, איז פֿאַרהאַן אַ וואַלד אַזעלכער, וואָס איז אַ רפֿואה צום הוסט. רעכען איך, אם ירצה השם, איבער אַ יאָהר זומער, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען, זיך דורכפֿאָהרען מיט איהם קיין בויבעריק. דערוויילע, ביז ער וועט אַמאָל ווערען געזונט, ליגט ער מיט'ן ווייב און קינדער, געוויינטליך, אויף מיינע פּלייצים. עפּיס אַ תירוץ?

היינט האָב איך נאָך איין איידעם, שוין גאָר אַ פּראָסטען, נאָך אַ האַרעפּאַשנעם יונג, דאָס הייסט, חלילה נישט קיין בעל־מלאכה, נישט קיין שניידער, נישט קיין שוסטער, נאָר קיין חדר־יונגעל אויך ניט.

ער איז אַ „פּיליער“ איז ער; ער האַנדעלט מיט פֿיש האַנדעלט ער. זיין טאַטע האַנדעלט מיט פֿיש, זיין זיידע האָט געהאַנדעלט מיט פֿיש, די גאַנצע משפּחה זייערע ווייסען — נאָר פֿיש און נאָר פֿיש און נאָר פֿיש!

דאָס הייסט, זיי זענען אַפּילו גאַנץ עהרליכע אידען, אָרענטליכע, נאָר פּראָסטע מענטשלעך.

וועט איהר דאָך פֿרעגען: ווי קומט צו מיר אַזאַ איידעם? מסתמא איז דרינען פֿאַרהאַן אַ מעשה, ווי זאָגט מען: אין אַ טייך ווארפֿען זיך דורך אַלערליי העכט. מסתמא איז מיין טאָכטער'ס גליק אַזוי, אַז זי באַדאַרף האָבען אַ ז אַ מאַן.

דאָס הייסט, האָבען האָב איך צו איהם גאָרנישט; מיין טאָכטער לעבט פֿאַר איהם דוקא גליקליך. ווארום בטבע איז ער דוקא אַ גוט מענטשעל, אַ דימענט, צוגעלאָזט, הערט איהר, צו אונז אַלעמען ביז גאָר, וויפֿיעל ער פֿאַרדיענט גיט ער אָפּ איהר, און העלפֿט אויס יענע איידעמס מיינע און די זיהן ווי וויים מעגליך. וואָס איז שייך זאָגען? — ער האָרעוועט כמעט איינגאַנצען אויף אונז, און האָט פֿאַר אונז אַלעמען דרך־ארץ. ווארום ער ווייסט

גאַנץ גוט, ער פיהלט, פאַרשטעהט איהר מיך, ווער ע ר איז און ווער מ י ר זענען; ער איז ער און מיר זענען פאַרט מיר! מיט דער האַנד, הערט איהר, קאָן מען דאָס ניט אוועקמאַכען.

וואָרום אז עס מאַכט זיך אַמאָל, מע קומט זיך צענויף צווי־שען מענטשען, און מיינע קינדער מאַכען אַ שמועס מכח די קליינע אותיות, עפּיס אַ דין אין שלחן־ערוך, צי אַ שאַרף שטיקעל גמרא, צי גלאַט אַ פּסוק, מוז ער נעבאַך זיצען און שטומען, וואָרום ס'איז פאַר איהם, ניט דאָ געדאַכט, אַ סוד!

אודאי מעג ער זיך איבערנעמען, וואָס ער האָט אַזוינע שוואָ־גערס, און מעג האָרעווען פון זייערטוועגען! ווי זאָגט איהר? ניט אַזוי? האַ?

אַצינד, אז איהר זענט שוין אַביסעל בעקאַנט מיט מיין גע־זינדעל, פאַרשטעהט איהר שוין וואָס פאַר אַ שׂ מ ח ה ביי מיר איז און וואָס פאַר אַ נחת איך האָב, אז עס קומט אַ יום־טוב, למשל, פּורים צו דער סעודה, און אַלע קינדער מיט אַלע אייניקלעך, קיין עין־הרע, זעצען זיך אוים אַרום טיש, און מע מאַכט המוציא איבער דעם שענעם גרויסען קלוגען פּורים־קוילעטש, וואָס מיט זאַפראַן און מיט ראָזינקעס אָרומגעשטעקט, מיט די גוטע געפּעפּערטע און געצוקערטע פיש מיט חריין, מיט די גוטע געלע לאַנגע לאָקשען מיט יויך, און מע נעמט צו קאַפּלעך משקה, אז גאָט העלפט אַ פּלעשעל ווימאַראַזיג, אַיין אמת'ער אַ „קאָוועשאַנער", אָדער אַ גלעזעלע גוטען ווישניק, אַבי ס'איז נאָר דאָ, און פאַר נויט — איז אַ פּראָסט ביסעל יי"ש אויך אַ סחורה, און מע טהוט אַ זינג, איך דעם שושנת יעקב, און נאָך אַ מאָל — שושנת יעקב! און ווידער אַ מאָל — שושנת יעקב! טהוען אַ האָפּ־אונטער די קינדער:

צהלה ושמחה!

און די קליינע שקצים, די אייניקלעך, אויפ'ן דינעם קול'כעל:

אור ליהודים! אור ליהודים! אור ליהודים!

און מע געהט נאָך אַ טענצעל אויך, — דעמאָלט ווער איז צו מיר גלייך? וואָס מיר בראָצקי? ווער מיר רויטשילד? אַ מלך, ווי איהר זעהט מיך אַ אידעז, אַ מלך!

קיין נגיד, הערט איהר, בין איך ניט, נאָר נחת פון קינדער האָב איך, ברוך־השם, מעהר פונ'ם גרעסטען גביר אין כתרילעווקע!

אַ פערשטעהרטע חתונה

געשריבען אין יאַהר 1902.

א פערשטעהרטע חתונה

ווי אזוי זאָל זיך נח צעלניקער נישט פרייהען, אז גאָט האָט איהם געהאָלפען, ער גיט אוים דאָס לעצטע קינד, ער מאַכט חתונה די יונגסטע טאָכטער?

פאַר ווענען?

למאי נפקא־מינה — צי פאַר ברוכ'ען, צי פאַר זרח'ען, צי פאַר פייטלען, צי פאַר טרייטלען? — אויסגעגעבען, חתונה געמאַכט — און איין עק!

מיינט איהר דאָך, אז נח צעלניקער איז אזא פאָטער, וואָס פּטר'ט אראָפּ א טאָכטער, א האָרב פון די פּלייצעס, גלאָט אזוי, אבי פּטור געוואָרען? האָט איהר א טעות!

אזא פאָטער, ווי נח, האָט איהר ניט דעם צווייטען אין דער וועלט.

דאָס גאַנצע לעבען זיינס האָט ער מקריב געווען פון די קינדערס וועגען: געהאָרעוועט, אויסגעריסען געוואָרען, גאַנצע טעג אויף דער היטץ, גאַנצע נעכט אויפ'ן פראָסט, זיך געשלעפּט אין רעגענס און אין בלאָטעס, שוין געלעגען וויפיעל מאָל אונטער'ן וואָגען אויך, א פּאָר מאָל ווינטער אין א פּאָלאָנקע, זיך צוגעקיהלט די לונג, בעקומען א מאָדנע הוסט — איהר פרעגט, ווי אזוי מע ווערד פערשוואַרצט? אנו, פּרובט אויסהאַלטען א ווייב מיט קינדער פון א צעלניק־קראָם, א „גאַלאַנטעריי־געשעפט", אין כתריאלעווקע!

אז די קינדער זענען געווען קליינינקע, פלעגט זיך נח אליין שלאָגען מיט זיי קאָפּ אָן וואַנט: וויקלען, האָדעווען, צוואָגען — אַלסדינג.

וועט איהר דאָך פרעגען: וואו איז געווען די מאַמע זייערע?

די מאַמע זייערע, זעלדע, איז געווען פערנומען אין געשעפט, מעהר צווישען פּריצים; ער — אין שטאָדט, זי — אין דער סביבה.

פאַר וואָס עפּיס זי, ניט ער? זי פערשטעהט די שפּראַך, קאָן רעדען מיט אַ פּריץ, איין בריה אויף אָפּזעצען אַ שטיקעל סחורה אין דער פרעמד.

מיט דער שטאָדט קאָן זעלדע נישט האַנדלען. אָנקוקען קאָן זי ניט די כתרילעווקער קונים — זיי זענען צו קלוג! פּריצים — די זענען גאָר אַנדערע מענשען. אַ פּריץ, אַז מע זאָגט איהם „יאק באַגאַ קאַחאַם" — גלויבט ער, און אַ כתרילעווקער איד, איהר זאָלט פאַר איהם, שונאי־ציון, חאַפּען די ערד, וועט ער אייך ענטפערען מיט אַ שמייכעלע:

— למאי זאָלט איהר זיך שווערען? איהר זענט ביי מיר באַגלויבט אָהן אַ שבועה!...

נדן גיט נח צעלניקער דער יונגסטער טאָכטער זיינער פינף און זיעבעציג; דאָס הייסט, צוזאָגען האָט ער צוגעזאָגט ק"ן, פינף און זיעבעציג בשעת תנאים, און פינף און זיעבעציג שפּעטער, „לכשירחיב"...

איז אָבער דער „לכשירחיב" נאָך נישט געקומען.

אויף דעם „לכשירחיב" קוקט־אַרוים גאַנץ כתרילעווקע שוין אַ שאָק מיט יאָהרען, און נישטאָ איהם.

ער וועט אַמאָל קומען, צי ניין? עס קאָן זיין! מיט וואָס איז ער ערגער פון משיח'ן? וואַרטען דענן ניט אידען אויף משיח'ן?...

קיצור־הדבר, זייט זיכער, דער שידוך וועט זיך איבער נדן נישט צעגעהן. וואָרום ס'איז אַ היימישע זאַך: די מחותנים

קענען זיך און האבען זיך ליעב; די מחותנת'טעם קענען זיך און האבען זיך ליעב; חתן־כלה קענען זיך און האבען זיך לי...

איך האב מיך שיער ניט ארויסגעהאפט מיט א ווארט! אז איהר וועט מיר צוזאגען, אז עס וועט זיין בסוד, וועל איך אייך עפּיס דערצעהלען.

נאך איידער ס'איז איינגעפאלען רב שלום־שכנא דעם שדכן, ער זאל רעדען דעם דאזיגען שידוך, האבען זיך חתן־כלה שוין לאנג געקענט און געשריבען בריוועלעך, וואס זיי אליין טאקי האבען זיך איינס דאס אנדערע איבערגעגעבען.

ער האט געלערענט אין חדר, און זי איז געשטאנען אין קליים.

איינמאל געהט ער פארביי מיט'ן תפילין־זעקעל אין בית־מדרש אריין, ראש־חודש איז דאס געווען, דערזעהט ער זי שטעהן ביי דער טיר אין א רויט סיצען קליידעל, וואס זי אליין טאקי האט דאס אויפגענייהט, מיט א ווייס געשטיקט שאלעכעל אויפ'ן קאפ, אויך איהר אייגענע ארבייט, און איהרע שענע שווארצע גרויסע אויגען קוקען גלייך אויף איהם און שמייכלען.

האט זיך איהם אויסגעדאכט, אז דאס קוקט זי אויף איהם. די זון האט געשמאלעט, און א ווארעם ווינטעל האט זיך פער'גנבה'ט, א גלעט געטהאן די פאה, און ער האט א מורקע געטהאן: „פריידעל — א היבשע נקבה!"...

האט ער נאכדעם נישט געקאנט דאווענען — זי איז איהם געשטאנען פאר די אויגען.

סאמע צו הלל, צו „מן־המצר", דערמאנט ער זיך אן דעם צעלניקער'ס טאכטער און אן איהרע שענע שווארצע גרויסע אויגען, צעשאקעלט ער זיך און שרייט דעם „מן־המצר" אויף א קול, טאמער וועט ער פערגעסען.

ער געהט פון בית־המדרש אהיים און קוקט אהין, טאמער וועט ער דערזעהען פריידלען.

ער קומט אין חדר אריין, נעמט זיך צו דער גמרא, קוקט אריין אין תוספות — דערזעהט ער פריידלען.

ביינאַכט אין חלום זעהט ער פריידלען — אומעטום פריי־דעל!

רב שלום-שכנא דער שדכן איז געפאַלען אויף אַ גלייכער זאַך. ער איז געקומען צו נח צעלניקער אין קלייט אריין איהם פאַרלעגען דעם שדוך פאַר זיין יונגסטער טאָכטער מיט ברוך בן־ציון׳ס יונגעל דוד, און האָט אַרויסגענומען דאָס פּושקעלע טאַבעקע און אַנגעהויבען אויסרעכענען, וואָס פאַר אַיין אַנטיק ער האָט איהם געבראַכט צו טראָגען פאַר זיין טאָכטער. האָט זיך פריידעל געמוזט אָפּקעהרען אָן אַ זייט, מע זאָל ניט זעהען, ווי זי איז רויט געוואָרען.

ביי איהר אויפ׳ן ווייסען האַלז, פערשטעהט איהר מיך, איז געהאָנגען אַ בענדעל, און אויפ׳ן בענדעל איז געהאַנגען אַ קניפּעל, און אין דעם קניפּעל האָט זיך געפונען אַ בריוועל, און אין בריוועל איז געשטאַנען געשריבען אויף אידיש מיט זעהר אַ שענער האַנד־שריפט, מיט ציקלעך און מיט קוועטשלעך און מיט דריידלעך, די דאָזיגע ווערטער:

„טהייערסטע און ליעבסטע נשמה! מיין פריינד
און מיין קרוין, מיין חיות און מיין לעבען! פריידעל.
„געזונד זאָלסט דו זיין! ווען אונזער טייך זאָל זיין
„פון גאָלע טינט, און דער וואַלד זאָל זיין גאָלע פענעס,
„און די גאַנצע וועלט זאָל זיין פּאַפּיער, און איך זאָל
„שרייבען צו דיר גאַנצע טעג מיט גאַנצע נעכט, וואָלט
„איך דיר נישט געקאָנט אַרויסשרייבען קיין צעהנטוי־
„זענד־חלק אפילו פון דעם, וואָס מיין הארץ טהוט
„פיהלען צו דיר פון דער ערשטער מינוט אָן, וואָס איך
„האָב דערזעהען דיין ליכטיג פּנים, וואָס איז שענער
„פון דער זון, און דערהערט דיין זיס קול, וואָס איז
„זיסער פונ׳ם זיסטען וויין...“

און אזוי ווייטער.

דאָס פּאַרעל האָט לאַנג-לאַנג אַרויסגעקוקט אויף רב שלום שכנא דעם שדכן, ער זאָל פאַלען אויפ׳ן שדוך. און אַז דער שדוך

איז געוואָרען אַ שדוך, האָט דער חתן געשיקט דער כלה אַ פּאָר גיל־דענע אויהרינגלעך פאַר פופצעהן קאַרבען, און די כלה האָט אויס־גענייהט דעם חתן מיט זילבער אויף סאַמעט אַ ניי תפילין־זעקעל, אַ מגן־דוד מיט צוויי לייבען און מיט אַ קרוין פון אויבען, וואָס מע האָט דאָס בעדאַרפט אָנקוקען אויף חדושים!

קיין גלייכען איז נישט געווען צו דעם פּאָרעל אויף דער וועלט. שטיל, אָהן ווערטער, האָבען זיי געצעהלט די וואָכען, די טעג, די שעות, די מינוטען צו דער חופּה — אויף שבת־נחמו איז אָפּ־געשטעלט געוואָרען די חתונה — און די גליקליכע צייט איז גע־קומען, אין אַ גוטער שעה, אַ מזל'דיגער שעה.

ווער עס האָט ניט געזעהען זעלדע די צעלניקערין אין'ם טאָג פון איהר פריידעל'ס חופּה אַרומלויפען מיט'ן זיידענעם טיכעל, פערבונדען פון יענער זייט האַלז מיט צוויי שפּיצען, און שרייען מיט אַ הייזעריג קול: „וואו איז ערגיץ נח, וויסט איז מיר?" — דער האָט קיין שענס ניט געזעהען און דער פערשטעהט ניט, וואָס הייסט „פערטאַרעראַמט!"

— חתן־כלה פאַסטען, — האָט זי געשריגען מיט אַ קוויטש — און איהם האָט דער גוטער יאָהר! נח, וואו ביזט דו ערגיץ? גוואַלד, נח, איך וועל דאָס ניט אויסהאַלטען, נח!

— וואו איז דער מחותן? — האָבען איהר געהאָלפען שרייען חתן'ס צד. — שוין צייט באַזעצען די כלה! וואו איז דער מחותן?

און דער „מחותן" איז געזעסען אין אַ ווינקעלע; ער האָט זיך פערקלויבען אַהין מיט אַ גוטען ברודער, רב משה־יוסי דעם רב'ס איידעם, און דערצעהלט איהם אויס זיין ביטער האַרץ, וואָס פאַר אַ פערשטעהרטע חתונה ער האָט.

אַלע טעכטער, קיין עין־הרע, חתונה געמאַכט, ווי עס געהער צו זיין; אַלע מאָל אַראָפּגעבראַכט די יעהופּעצער כלי־זמר; געקומען צו דער מיזינקע — ניטאָ קיין כלי־זמר! אַ חאַפּענדיגע חתונה! אַ פערשטעהרטע חתונה!

משה־יוסי דעם רבֿ'ס איידעם גלעט זיך דאָס בערדעל, קוקט מיט שמייכעלדיגע אויגעלעך אויף דעם נארישען מחותן און זאָגט צו איהם:

— אָט האָט איהר דאָך כלי־זמר. די היגע כלי־זמר זענען דענן קיין כלי־זמר ניט?

— אויך מיר כלי־זמר! — מאַכט צו איהם נח. — אַ חתונה אָהן יעהופּעצער כלי־זמר!

ווען נח ווייסט דאָס פריהער, אַז די יעהופּעצער כלי־זמר וועלען ניט קאָנען זיין, לעגט ער אָפּ די חתונה אויף חצי אלול. שפּעטער, נאָך דער חופּה, האָט ער ווידער ניט געסטייעט.

— וואו איז נח? — שרייט כלה'ס צד.

— וואו איז דער מחותן? — שרייט חתנ'ס צד.

— דער מחותן? דער מחותן?

זעלדע געפינט איהם און גיט איהם אַ רעכטען פּסק, טהוט אַ פלעסק בשעת מעשה מיט די הענד:

— שען מאַכסט דו חתונה די מיזינקע, וועה איז מיר!

— אָהן די יעהופּעצער כלי־זמר — מאַכט נח — איז דאָס ביי מיר אַ לויה, נישט קיין חתונה, אַ פאַרשטעהרטע חתונה!

— גאָט איז מיט דיר, נח, וואָס רעדסט דו, נח? — זאָגט צו איהם זעלדע מיט פייער. — כתרילעווקער כלי־זמר זענען קיין אידען ניט? כתרילעווקער כלי־זמר האָבען קיין קינדער ניט? כתרילעווקער כלי־זמר באַדאַרפען נישט עסען? אי־פע — שע־מען מעגסט דו זיך, שעמען אין דיין ווייטען האַלז אַריין!... רב יהושע־העשיל, אַ פריילִיכס!

און רב יהושע־העשיל דער כלי זמר, איין עלטערער איד מיט אַ וואַטאָווער קאַפּאָטע, מיט גראָבע פּאות און מיט אַ לאַנ־גען טלית־קטן, טהוט אַ קלאַפּ מיט'ן סמיטשיק איבער'ן פיעדעל, און אַ וואונק צו דער חברה — און כתרילעווקער כלי־זמר בעווייזען, אַז זיי זענען אויך נישט קיין „יאָלדען"; זיי שפּיעלען אַ

פרייליכס, ארבייטען אויף אַלע כלים, רייסען די סטרונעס, ברומען אויפ'ן באַס, בלאָזען אין די טרומייטען, פייפען אויף די פלייטען, קלאַפּען אין די טאַצען. דער עולם פּלעסקעט צו מיט די הענד, צעשפּרייט זיך, מאַכט די ראָד גרעסער און גרעסער. די מחותנים מיט די מחותנת'טעס פֿון ביידע צדדים נעמען זיך פאַר די הענד און מע געהט אַ פרייליכס.

נישט פאַר קיין
אידען געדאַכט

געשריבען אין יאָהר 1902.

נישט פאַר קיין אידען געדאַכט

זיידעל רב שעיה'ס איז אַ יונגערמאַן, וואָס זיצט אויף קעסט, טהוט נישט קיין האַנד אין קאַלט וואַסער, זיצט און לערענט, חאָטש ער האָט שוין עטליכע קינדער. נאָר וואָס האָט ער צו דאגה'ן, אַז ער איז אַ בן יחיד, און רב שעיה איז אַ איד אַ נגיד — איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר איז דאָס איינגאַנצען זיינס.

רב שעיה איז כל־ימיו געווען אַ איד אַ בעל־הלואה. זיין „קאַפּיטאַל" איז געווען צעוואָרפען איבער דער גאַנצער שטאָדט. ס'איז ניט געווען איין בתרילעווקער, וואָס זאָל ניט זיין שולדיג רב שעיה'ן קיין געלד. און דערפאַר האָט ביי איהם אין שטוב תמיד געקאָכט, ווי אין אַ קעסעל: דער אריין, דער ארויס, דאָרט גענומען, דאָ געגעבען.

ס'איז ביי איהם געווען, להבדיל, אַ „קאַנטאָר", אַ „באַנק" — אַ באַנק, נאָר אָהן געפּאַרבטע טישען און טישלעך, אָהן מענשען אַ סך מיט ווייסע מאַנישקעס, מיט פערדרעהטע וואַנצים און מיט לאַנגע נעגעל, אָהן פענסטערלעך מיט גראַטעס, אָהן אייזערנע שאַפעס און אָהן מורא'דיגע קאַנטאָביכער און גראַסביכער, וואָס מע קאָן מיט זיי הרג'ענען אַ מענשען.

ביי רב שעיה'ן אין שטוב איז געשטאַנען נאָר איין טישעל, אויפ'ן טישעל איז געשטאַנען אַ „טינטורעל" מיט אַ „זעמדערעל", און איטליכס מאָל, וואָס מע האָט בעדאַרפט פערשרייבען, פלעגט מען מוזען אָנשפּייען אין „טינטורעל", וואָרום אַנדערש האָט דאָס

ניט געוואָלט געבען קיין טינט. און ווייטער איז געווען אין טי־שעל א טישקעסטעל מיט צוויי רינגלעך מיט א גרויסען שלאָס. דאָרט, אין טישקעסטעל, איז געווען דאָס „קאָנטאָבוד“ מיט אלע חשבונות, וואָס רב שעיה אליין טאַקי האָט זיי געפיהרט על־פּי זיין אייגענער בוכהאַלטעריע. היינו, ווי אזוי?

דאָס ביכעל איז בעשטאַנען פון צוויי און פופציג בלעטלעך, אויף יעדען בלעטעל איז געשטאַנען די סדרה פון דער וואָך, צעווירעט אויף צווייען, פון איין זייט ק ב ל ת י *, פון דער אנדערער זייט נ ת ת י ** — און דאָרט איז געווען פערשריבען אזוי:

ק ב ל ת י מר' גרשון פופיק על פּי קוויטעל פרשה בראשית ב' רו"כ.

ק ב ל ת י מר' פייוויל שמוים על־פּי קוויטעל פרשה פקודי ד' רו"כ.

ק ב ל ת י מר' שמחה לעמיש־קע א' רו"כ.

ל א ק ב ל ת י מר' גרשון פופיק על פרשה נח, לא קבלתי גם על פרשה לך־לך.

נ ת ת י לר' שמחה לעמעשקע על־פּי קוויטעל פרשה פקודי י"ג רו"כ.

נ ת ת י עוד לר' גרשון פופיק ז' רו"כ.

ל א נ ת ת י עוד לר' פייוויל שמוים י"ב רו"כ כי ס'איז פאַרפאַלען.

ה ב ט ח ת י *** לר' שמחה ליתן עוד י"א רו"כ.

ווי אזוי איז דאָס רב שעיה אַרויסגעקראָכען פון די דאָזיגע חשבונות — ווייסט נאָר איין גאָט! פון דעסטוועגען, וועל איך אייך בעטען, האָט קיין יסורים ניט, ס'איז ניט געווען קיין פּראָ־טעסטען, קיין פּראָצעסען, קיין לאַדענישען; איטליכער האָט

---

* געגומען. — ** געגעבען. — *** צוגעזאָגט.

געוואוסט, אז טאָמער הערט ער אויף צו צאָהלען, ווערד ער אוים בטוח, — א פאַרפאַלענער אויף אייביג!

און אזוי האָט זיך דאָס רעדעל געדרעהט, געדרעהט א צייט מיט יאָהרען, זיך ניט אָפּגעשטעלט אויף קיין מינוט, ביז...

ביז רב שעיה איז געשטאָרבען.

רב שעיה איז געשטאָרבען, און זיידעל רב שעיה'ס האָט איבערגענומען דאָס געשעפט.

דורכגעלאָזט „שלשים", האָט זיך זיידעל קודם כל גענומען צו די חשבונות און איז אָפּגעזעסען איבער די ביכער א וואָך דריי, געזעסען און געשריבען, געשריבען און גערעכענט, און האָט געשיקט רופען די בעלי־חובות און רופט זיך אָן צו זיי:

— איהר זאָלט וויסען זיין, רבותים, אז איך בין געזעסען די גאַנצע צייט איבער אייערע חשבונות, גערעכענט און גערעכענט, און האָב אויסגערעכענט, אז עס קומט שוין מעהר פון אייך קיין געלט ניט, איהר זענט ריין.

— וואָס הייסט, עס קומט פון אונז קיין געלט ניט? וואָס הייסט, מיר זענען ריין?

— אזוי, ווארום „על פי אַלגעברע" האָט איהר באַצאָהלט פּראָצענט און פּראָצענט דפּראָצענט זיבעצעהן מאָל אזוי פיעל נאָך מיט דריי זעכצעהנטעל, וויפיעל איהר זענט שולדיג געווען. נאָט אייך אָפּ אייערע קוויטלעך.

דערהערט אזעלכע דבורים, זענען די בתרילעווקער געוואָרען אָנגעצונדען. זיי האָבען גערעכענט, אז דאָ מוז ליגען עפּיס א המצאה'לע, א שמד־שטיק, ניט אַנדערש; האָבען זיי איהם א שמיץ געטהאָן די קוויטלעך צוריק אין פּנים אריין און האָבען געמאַכט א „ויצעקו".

— ער וויל אונז קוילען! קוילען אָהן א מעסער! רב שעיה, זאָל האָבען א ליכטיגען גן עדן, האָט מיט אונז געהאַנ־דעלט אזוי פיעל יאָהרען; זיין קעשענע איז פאַר אונז תמיד

געוועז אָפּען; קומט ער צו געהן איצט און וויל אונז שטעלען אין דער בלאָטע!

— נאַראָנים! — שרייט צו זיי זיידעל. — וואָס פאַר נאַראָנים, בהמות איהר זענט! מע זאָגט אייך, אז איהר זענט ריין, נישט פון׳ם קאָפּ זאָגט מען אייך, „על פּי אַלגעברע“!

— וואָס דערצעהלט ער אונז פּזמונות — „אַלבעגרע“! לאָמיר זיך פאַרלאָזען אויף מענטשען, לאָמיר פרעגען א רב.

— צום רב! צום רב! — האָבען געשריען אַלע אין איין קול, און מען איז געגאַנגען צום רב, רב יוזיפיל דעם רב.

ביי׳ם רב האָט זיך צענויפגעקליבען כמעט די גאַנצע שטאָדט. ס׳איז געווען א ליאַרם, א געשריי עד לב השמים.

זיידעל האָט געלאָזט אַלעמען רעדען — לאָז זיך איטליכער זאָגען וואָס ער וויל; און ערשט נאָכדעם, אז אַלע האָבען זיך גוט אויסגעשריען, האָט ער געבעטען, אז דער עולם זאָל אויף א ווײַלע ארויסגעהן, ער וויל בלייבען מיט׳ן רב אַליין, ער בעדאַרף איהם עפּיס זאָגען אונטער פיער אויגען.

וואָס ס׳איז פאָרגעקומען צווישען זיידלען מיט רב יוזיפיל דעם רב — ווייסט קיינער נישט.

מע זאָגט, אז זיי האָבען געהאַט צווישען זיך א לאַנגען וויכוח. זיידעל האָט איהם אויסגעוויזען, אז מע טאָר נישט נעמען קיין פּראָצענט, ווארום על־פּי חקירה איז פּראָצענט גזילה; א מענש, וואָס לעבט פון פּראָצענט, זאָגט ער, איז ערגער פון ערגער, עס קומט אויס, זאָגט ער, אז אַלע דאַרפען האַרעווען. וואו זשע איז יושר?

רב יוזיפיל דער רב האָט זיך אפילו געפּרובט איהם איבערשפּאַרען מיט „תקון מהר״ם ז״ל“, מיט׳ן „ישוב־העולם“, אָהן דעם וואָלט דאָך די וועלט קיין קיום ניט האָבען, און אזוי ווייטער; האָט איהם דערויף זיידעל אָפּגעענטפערט, אז נאָך זיין שכל נאָך קומט אויס, אז דער „קיום“ איז גאָר קיין קיום ניט, עס געפעהלט איהם גאָר נישט די גאַנצע וועלט, ווי אזוי זי פיהרט זיך.

— וואָס איז דאָס פאַר אַ וועלט, — פרעגט ער ביי רב יוזיפיל דעם רב — אַז אויסחאַפּען אַ בייגעל פאַר אַ גראָשען, בשעת איך בין הונגעריג, הייסט גע'גזל'ט, און אָפּראַבעווען אַ שטאָדט מיט אַלמנות מיט יתומים, צונעמען ביי זיי דעם לעצטען ביסען, הייסט דאָס „געשטעלט זיך"? פאַר אָפּהאַקען אַ פינגער קומט „קאַטערזשנע סיביר", און פאַר אויסקוילען אַכציג טויזענד איינגלענדער אין אַפריקע, ווי אַכסען, באַקומט מען אַ גילדענעם „מענדאַל" זאַ חראַבראָסט?...

— ס'איז אַ יושר? — מאַכט ער צו רב יוזיפיל דעם רב און נעמט איהם אָן ביי דער לאַץ פון דער קאַפּאָטע. — ס'איז אַ יושר? אָט פאָהרט אַרום דער אַלטער ק ר י ג ע ר נעבאַד. דער מלכות פון די בויערען, קלאַפּט אין אַלע טירען, בעט רחמים. מע זאָל רחמנות האָבען אויף זיין אָרעם לאַנד; ער וויל נישט מעהר נאָר אַ דין־תורה, ער וויל זיך פאַרלאָזען אויף מענטשען. וואָס מענטשען וועלען פּסק'ענען. זאָגט דער: ער וויל זיך ניט מישען, און דער זאָגט: סע פּאַסט איהם ניט פאַר יענעם... דער אַזוי, יענער אַזוי, — דערווייל גיסט זיך בלוט. וואו איז יושר, פרעג איך אייך, וואו איז מענטשליכקייט? און איהר זאָגט מיר נאָר „ישוב", „מנהג־העולם", דער „קיום" פון דער וועלט! אַ שענער קיום! אַ שענע וועלט!...

און נאָך כדומה אין אַזעלכע ווילדע חקירות איז זיידעל אַריין מיט'ן רב, פערקראַכען, ווי מע זאָגט, אין „אלף־הששי", העט־העט אין די ווייטע דרכים אַריין, אַנגעהויבען אָפּלייקענען מיינס און דיינס און שותפות'דיגס, אַנגעהויבען אָפּלאַכען, רעדען, ווי מע זאָגט, על ה' ועל משיחו ועל ננתקה...

האָט שוין רב יוזיפיל דער רב מעהר נישט געהאַט מיט איהם וואָס צו רעדען און האָט שוין ווייטער נישט געוואָלט הערען אפילו, זיך פערשטעלט די אויהערען מיט ביידע הענד און גע־שריגען:

— געוואַלד! געוואַלד! געוואַלד!

אַז זיידעל איז געגאַנגען אַהיים, האָט זיך רב יוזיפיל דער רב אָנגערופען צום עולם מיט אַ זיפץ:

— נעבאַך אַ וואוילער יונגערמאַן און אַיין איידעלער יונגער־מאַן און אַ ליטישער יונגערמאַן, נאָר נ י ש ט פ אַ ר ק י י ן א י ד ע ן ג ע ד אַ כ ט...

און בשעת מעשה האָט ער בעוויזען מיט'ן פינגער אויפ'ן שטערן, און אַלע האָבען פערשטאַנען, וואָס ער מיינט.

דרייפוס אין כתרילעווקע

געשריבען אין יאהר 1902.

דרייפוס אין כתרילעווקע

איך ווייס ניט, אויב די מעשה פון דרייפוס'ען האָט נאָך ערגיץ אָנגעמאַכט אַזאַ רעש, ווי אין כתרילעווקע.

אין פּאַריז, זאָגט מען, האָט דאָס אויך געקאָכט, ווי אין אַ קעסעל. גאַזעטען האָבען געשריבען, גענעראַלען האָבען זיך געשאָסען, און ווייסע-חברה'ניקעס זענען ארומגעלאָפען איבער די גאַסען, ווי משוגעים, געוואָרפען היטלען און געאַרבייט מעשים. דער האָט געשריגען: „וויוו דרייפוס!" און דער האָט געשריגען: „וויוו עסטערהאַזי!" און אידען האָט מען דערוויילע געשמירט, גע־מאַכט מיט דער בלאָטע, ווי געוויינטליך... נאָר אַזוי פיעל עגמת־נפש מיט אַזוי פיעל יסורים און בזיונות, ווי כתרילעווקע האָט דערפון געהאַט — דאָס וועט פּאַריז ניט האָבען ביז משיח וועט קומען.

פון וואַנען איז מען אין כתרילעווקע געוואָהר געוואָרען פון דרייפוס'ען — דאָס זאָלט איהר ניט פרעגען. וואָרום למאַי ווייסט מען דאָרטען פון דער מלחמה, וואָס די איינגלענדער האָ־בען געפיהרט מיט די בויערען? פון וואַנען ווייסען זיי וואָס אין קיטאַיי טהוט זיך? וואָס פאַר אַ מחותן איז כתרילעווקע מיט קיטאַיי? די גרויסע מסחרים, וואָס זיי פיהרען מיט דער וועלט? טיי בעקומען זיי פון וויסאָצקי'ן פון מאָסקווע, און דאָס געלע זומערשטאָף, וואָס מען רופט דאָס „טשע־שון־טשאַ", טראָגט מען

נישט אין כתרילעווקע. דאָס איז נישט פאַר זייער ביטעל. דאַנ־קען גאָט, אַז מע קאָן טראָגען זומער אַ נאָקידקע חאַטש פון פאַרוסינע: אַניט, האָט מען אַ ברירה געהן גאַר אַזוי, דאָס הייסט, מחילה, אין תחתונים און פון אויבען אַ ציצענעם אַרבע־כנפות, און מע שוויצט פון דעסטוועגען גאַנץ געשמאַק, אַבי ס'איז נאָר אַ הייסער זומער.

בלייבט דאָך אָלץ די אייגענע קשיא: פון וואַנען האָט פאַרט כתרילעווקע אָנגעשמעקט די מעשה פון דרייפוס'ען?

פון זיידלען.

זיידעל רב שעיה'ס איז דער איינציגער איז שטאָדט, וואָס שרייבט־אויס דעם „צפירה", און אַלע נייעסען, וואָס טהוען זיך אָפּ אויף דער וועלט, ווערד מען געוואָהר פון איהם, דאָס הייסט, ניט פון איהם, נאָר דורך איהם. ער לייענט זיי, און זיי פער־טייטשען; ער דערצעהלט, און זיי לערנען דעם פשט; ער זאָגט וואָס סע שטעהט, און זיי דרינגען אָפּט פערקעהרט, וואָרום ז י י פ ע ר ש ט ע ה ע ן ב ע ס ע ר.

*

ויהי היום, איז געקומען זיידעל רב שעיה'ס אין בית־המדרש אריין און דערצעהלט אַ מעשה, אַז אין פּאַריז האָט מען גע'משפט אַ אידישען קאַפּיטאַן, איינעם אַ דרייפוס, דערפאַר, וואָס ער האָט ארויסגעגעבען נויטיגע פּאַפּיערען פון דער מלוכה. איז דאָס אין איין אויהער אריין, פונ'ם אַנדערען ארויס. איינער האָט זיך אַ זאָג געטהאָן פאַרבייגעהענדיג:

— וואָס טהוט ניט אַ איד צוליעב פּרנסה?

דער אַנדערער האָט געהאָט אַ נקמה:

— אַ מצוה! לאָז אַ אידעלע ניט קריכען אויבענאָן און זיך ניט מישען צווישען קיסרים!

שפּעטער, אַז זיידעל איז געקומען און האָט דערצעהלט אַ נייע מעשה, אַז די גאַנצע געשיכטע איז גאָר געווען אַ בלבול, אַז

דער אידישער קאפּיטאַן, דער דרייפוס, וואָס מע האָט איהם פערשיקט, איז גאָט די נשמה שולדיג, ס'איז גאָר אַ גאַנצע אינטריגע פון עטליכע גענעראַלען, וואָס האָבען זיך עפּיס צעאַמפּערט — דעמאָלט האָט זיך שוין דאָס שטעדטעל אַביסעל פּעראינטערעסירט, און דרייפוס איז געוואָרען אַ כתרילעווקער. וואו צוויי איז ער געווען אַ דריטער.

— געהערט?

— געהערט.

— פּאַרשיקט אויף אייביג.

— „וועטשני פּאָסעלעניע".

— אומזיסט־אומנישט!

— אַ בלבול!

נאָך שפּעטער, אַז זיידעל איז געקומען און האָט דערצעהלט, אַז ס'איז גאָר אַ סברה, אַז דער משפּט זאָל נאָך אַ מאָל גע'משפּט ווערען, אַז עס האָבען זיך געפונען גוטע מענשען אַזעלכע, וואָס נעמען זיך אונטער בעווייזען דער וועלט, אַז ס'איז גאָר געווען אַ טעות די גאַנצע מעשה, — האָט כתרילעווקע אָנגעהויבען זיך וויעגען גאָר אויף איין אַנדער אופן. ערשטענס, איז דאָך דרייפוס „אונזערער"; און, צווייטענס, ווי קומט דאָס, אַז דאָרטען אין פּאַריז זאָל פּאָרקומען אַזאַ פּאַסקודנע מעשה? פּע, עפּיס זעהר ניט שען פאר די „פראַנצעהויזענדיגע"!... עס איז אוועקגעגאַנגען אַ שפּאַרעניש און אַ וועטעניש: דער האָט געזאָגט, אַז דער משפּט וועט נאָך אַ מאָל גע'משפּט ווערען, און דער האָט געדרונגען, אַז ניין: איז אחר מעשה בית־דין כלום — אפּגעמשפּט, איז פערפאַלען...

וואָס ווייטער־ווייטער האָט מען אויפגעהערט צו וואַרטען ביז זיידעל וועט זיך אַמאָל אויסקראַצען צו קומען אין בית־המדרש אַריין דערצעהלען נייעס פונ'ם קאַפּיטאַן דרייפוס; מע האָט אָנגעהויבען געהן צו איהם אהיים. מע האָט נישט געהאַט מעהר קיין געדולד געהן צו איהם אהיים, און מע האָט אָנגעהויבען געהן

מיט איהם גלייך אויף דער פּאָסט אַפּנעמען דאָס בלאַט, און דאָרטען טאַקי דאָס איבערלייענען, און דאָרטען טאַקי איבערקייען נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, שרייען, פּילדערען, שפּאַרען זיך און רעדען אַלע אינאיינעם, ווי געוויינטליך. ניט איין מאָל האָט זיי דער אַדון דער פּאָסטמייסטער געגעבען אַנצוהערעניש, זעהר איידעל אפילו, אַז אַ פּאָסט איז ניט קיין שוהל, להבדיל:

— טוט נע זשידיווסקאַ שקאָלאַ, זשידי פּאַרחאַטיע, טוט נע קאַהאַל שאַבערמאַכערי!...

זיי האָבען איהם אָבער געהערט, ווי המן דעם גרייגער: ער האָט זיי געזידעלט, און זיי האָבען געלייענט דעם „צפירה“ און גערעדט פון דרייפוס'ען.

און נישט נאָר פון דרייפוס'ען אַליין האָט מען גערעדט אין כתרילעווקע. עס איז צוגעקומען אַלע מאָל אַ פרישער פּאַרשוין: פריהער „עסטערהאַזי“, נאָכדעם „פּיקערט“, נאָכדעם גענעראַל „מערסי“, „פּעלי“, „גאָנזי“, און דערביי איז געזאָגט געוואָרען אַ המצאה, אַז ביי די „פראַנצעהויזענדיגע“, וויבאַלד אַ נאָמען פון אַ גענעראַל, אַזוי מוז זיך אויסלאָזען מיט אַ „י“. האָט איינער געפרעגט אַ ווידעראַנאַנד:

— נו, און מיט בודפּערען וואָס וועסט דו טהון?

— הערסט דו? האָט ער טאַקי געהאַט אַ מפּלה.

— כן יאבדו!

צוויי פּאַרשוינען זענען געווען אין כתרילעווקע, וואָס די גאַנצע שטאָדט האָט זיי ליעב געקריגען, אויסגעגאַנגען נאָך זייערע טריט. דאָס זענען געווען „עמיל זאָל“ און „לאַמבאָרי“. פאַר „עמיל זאָלען“ וואָלט זיך יעדער איינציגער מפקיר געווען. אַ ווערטעלע אויסצורעדען — „עמיל זאָל“! אַז עמיל זאָל וואָלט קומען, למשל, קיין כתרילעווקע, וואָלט די גאַנצע שטאָדט איהם ארויסגעקומען אַקעגען מיט אַ ברוך־הבא, אויף די הענד וואָלט מען איהם גע־טראָגען.

— וואָס זאָגט איהר אויף זיינע בריוולעך?

— פערעל! דימענטען! בארליאנטען!

אויך פון „לאמבארי'ן" האט מען געהאלטען איין עולם ומלואו. דער עולם האט געקוועלט, נתפעל געווארען און געלעקט די פינגער פון זיינע דרשות. חאטש הארכען האט איהם אין כתרילעווקע קיינער נישט געהארכט, נאר מע האט פערשטאנען מיט'ן שכל, א ז ע ר ב ע ד א ר ף ק א נ ע ן ר ע ד ע ן.

איך ווייס נישט, אויב דרייפוס'עס משפחה אין פאריז האט בען אזוי ארויסגעקוקט אויף דרייפוס'ען, ער זאל קומען פון'ם שענעם אינזעל, ווי עס האבען ארויסגעקוקט דערויף די כתרי־לעווקער אידען. מע קאן זאגען, אז זיי זענען געפאהרען גלייך מיט דרייפוס'ען אזש פון דארטען אויפ'ן ים, ממש געפיהלט, ווי זיי שווימען: אט־אט הויבט זיך אויף א שטורמווינד און צע־שמייסט דעם ים אויף אלע זייטען, די חוואליעס פלעסקען און ווארפען דאס שיף, ווי א שפענדעל, ארויף און אראפ, ארויף און אראפ.

— רבונו של עולם! — האבען זיי מתפלל געווען ביי זיך אין הארצען. — זאלסט איהם חאטש ברענגען בשלום אהין, וואו דער משפט בעדארף זיין! זאלסט חאטש עפענען די אויגען פון די ריכטער און קלאר מאכען זייערע מוחות, זיי זאלען געפינען דעם שולדיגען, און די גאנצע וועלט זאל ארויסזעהן א ו נ ז ע ר גערעכטיגקייט, אמן סלה!...

דעם טאג, וואס ס'איז אנגעקומען די גוטע בשורה, אז דריי־פוס איז שוין דא, איז אין כתרילעווקע געווען א יום־טוב. זיי זאלען זיך ניט שעמען, וואלטען זיי פערשלאסען די קלייטען.

— געהערט?

— א דאנק השם יתברך!

— כ'וואלט א בעלן געווען זעהען, ווי אזוי איז געווען דאס ערשטע באגעגעניש מיט'ן ווייב?

— און איך וואָלט אַ בעלן געווען אָנקוקען בשעת מעשה די קינדערלעך, אַז מע האָט זיי געזאָגט: דער טאַטע איז גע־קומען.

ווייבער, וואָס זענען בעת מעשה געזעסען, האָבען בעהאַל־טען די פּנים'ער אין די פאַרטיכער, כלומר'שט געשנייצט די נעזער, מע זאָל נישט זעהן, אַז זיי וויינען. ווי כתרילעווקע איז איין אָרעם שטעדטעל, וואָלט יעדער אָפּגעריסען דאָס לעצטע פונ'ם לעצטען און וואָלט זיך דורכגעפאָהרען אהין, אַ קוק טהון חאָטש פון דערווייטען.

אַז דער משפט האָט זיך אָנגעהויבען, איז געוואָרען אַ קאָ־בעניש, גאָט זאָל שומר ומציל זיין. נישט נאָר דאָס בלאָט—זייד־לען האָט מען צעריסען אויף שטיקלעך. מע האָט זיך געוואָר־גען מיט'ן עסען, מען איז ניט געשלאָפען קיין נעכט. מע וואָלט שוין געהרען דערלעבען מאָרגען, מאָרגען — איבער־מאָרגען, און אזוי אַלע טאָג.

מיט אַ מאָל איז געוואָרען אַ מהומה אין שטאָדט, אַ טומעל, אַ געשריי, אַ געפּילדער, — חושך! חושך! דאָס איז געווען דעמאָלט, ווען מע האָט געשאָסען אויף אַדוואָקאַט לאַבאָרי. די כתרילעווקער האָבען איינגעלעגט די וועלט.

— פאַר וואָס? פאַר ווען? אַזאַ רציחה! אומזיסט־אומנישט! ערגער ווי אין סדום!

דער דאָזיגער שאָס האָט זיי דעם קאָפּ אַראָפּגענומען. די דאָזיגע קויל האָט זיי געטראָפען גלייך אין הארצען אריין. גלייך ווי ער האָט געשאָסען אויף כתרילעווקע.

— רבונו של עולם! — האָבען זיי מתפלל געווען ביי זיך אין הארצען. — בעוויז דיינע וואונדער, דו קאָנסט דאָך, אַז דו ווילסט, טהו אַ נס, לאַמבאָרי זאָל חאָטש בלייבען לעבען.

און גאָט ברוך־הוא האָט אַ נס געטהאָן, ער איז געבליבען לעבען.

*

אז ס'איז געקומען צום לעצטען טאָג פונ'ם משפט, האָט דאָס מיט די כתרילעווקער געוואָרפען ווי אַ קדחת. זיי וואָלטען אַ בעלן געווען אַנשלאָפען ווערען אויף אַ גאַנץ מעת־לעת און אויפ־חאַפּען זיך דעמאָלט, ווען דרייפוס וועט, אם ירצה השם, שוין זיין פריי. נאָר, ווי אויף צו־להכעיס, האָט זיך ביי קיינעם דאָס אויג נישט געקאָנט צומאַכען. מע האָט זיך יענע נאַכט געקאָט־שעט פון איין זייט אויף דער אַנדערער, מלחמה געהאַלטען מיט די וואַנצען און אַרויסגעקוקט, עס זאָל שוין ווערען טאָג.

אז ס'איז געוואָרען טאָג, איז מען אַוועק אויף דער פּאָסט. די פּאָסט איז געווען פערשלאָסען און דער טויער אויך. ביס־לעכווייז האָט זיך דער עולם אָנגעהויבען צענויפקלויבען אַרום דער פּאָסט, און ס'איז געוואָרען פערפּלייצט די גאַס. אידען זענען אַרומגעגאַנגען הין און צוריק, געגעהנעצט, געצויגען זיך, געדרעהט די פּאה און געזונגען שטילערהייד פון הלל.

אז יאָרעמע דער סטאָראָזש האָט געעפענט דאָס טויער, האָבען אידען אַ לאָז געטהאָן זיך אַלע מיט אַ מאָל. איז יאָרעמע געוואָרען אָנגעצונדען, בעוויזען, אַז דאָ איז ע ר בעל־הבית, און האָט זיך צעלאָזט אויף זיי און, מחילה, זיי אַרויסגעטריבען מיט בזיונות פון דער פּאָסט אין דרויסען אַרויס, און דאָרטען האָבען זיי געוואַרט אויף זיידלען, אַזוי לאַנג, ביז זיי האָבען זיך פאַרט דערוואַרט. און אַז זיידעל האָט אָפּגענומען דאָס בלאַט און האָט זיי איבערגעלייענט דעם שענעם פּסק פון דרייפוס'ען, איז געוואָרען אַ געשריי, אַ ליאַרם — הימעל עפען זיך! דער געשריי איז געווען ניט אויף די ריכטער, וואָס האָבען שלעכט גע'פּסק'עט, נישט אויף די גענעראַלען, וואָס האָבען געשוואָרען פאַלש, נישט אויף די „פראַנצעהויזענדיגע", וואָס האָבען זיך אַזוי ניט שען אויסגעפיינט, — ניין! דער געשריי איז געווען אויף זיידלען.

— סע קאָן ניט זיין! — האָט כתרילעווקע געשריגען אין איין קול. — סע קאָן ניט זיין אין דער וועלט אַזאַ משפּט! הימעל און ערד האָבען געשוואָרען, אַז דער אמת מוז אַרויף, ווי בוימעהל אויפ׳ן וואַסער. וואָס ווערסט דו אונז דערצעהלען מעשיות?

— בהמות! — שרייט נעבאַך זיידעל מיט אַלע כוחות און שטופּט זיי דאָס בלאַט גלייך אין פּנים אַריין. — נאַט זעהט וואָס סע שטעהט אין בלאַט!

— בלאַט־שמאַט! — שרייט כתרילעווקע. — און אַז דו ווערסט זיך שטעלען אָט דאָ מיט איין פוס אויפ׳ן הימעל און מיט דער אַנדערער אויף דער ערד — ווילען מיר דיר גלויבען? ס׳איז אַ זאַך, וואָס עס קאָן ניט זיין! עס קאָן ניט זיין! עס קאָן ניט זיין! עס קאָן ניט זיין!

אַ סימן — ווער איז געווען גערעכט?...

קיין עין-הרע ניט

מאָנאָלאָג.

געשריבען אין יאָהר 1902.

קיין עין־הרע ניט

(מאָנאָלאָג).

— ווי איהר זעהט מיך אָטאָ — מאַכט צו אונז אַ כתרי־לעווקער בעל־עגלה, וואָס האָט זיך אויסגעדרעהט צו אונז אין דער בויד אריין, און די פערדלעך מיט'ן וואָגען האָט ער געלאָזט אויף גאָטס'ס בעראָטה — ווי איהר זעהט מיך אָטאָ, בין איך מיר אַ איך מיט קיין עין־הרע צוויי פערדלעך אייגענע; יענער, דער בולאַנער, איז ביי מיר שוין קיין עין־הרע דאָס אַכטע יאָהר, ווי איהר קוקט איהם אָן, אַ שווערפּיסיגער, נישט אַזאַ לויפער, נאָר אַ „נעמער“ קיין עין הרע אַ גוטער, און דער קאַשטאַנעוואַטער איז אויך קיין עין־הרע אַ יאָדעריג פערדעל. מיט אַזעלכע צוויי פערדלעך, אַז גאָט שיקט צו גוטע פאַרשווינדלעך, און אַ סך, קאָן מען האָבען פרנסה קיין עין־הרע מיט'ן פולען מויל, און פרנסה — דאָס מוז מען, וואָרום אין דער היים איז פאַרהאַן אַ ווייב מיט קיין עין־הרע זעכס פּיקערס; זי קינדעלט קיין עין־הרע אַלע יאָהר, אסתר הייסט זי, און דערפאַר האָט זי טאַקי אַ פּנים פון אַ רוח. געווען אַזאַ שענע קיין עין־הרע, אַזאַ־נ־איידעלע, אַ צורה־מלוכה, בשעת איך האָב חתונה געהאַט פאַר איהר; כ'בין נאָך דעמאָלט געווען אַ שמייסער ביי יענעם, אַ בחור קיין עין־הרע איין אייזען. וואָס מיר ווינטער? ווער מיר זומער? וואָס מיר שניי? ווער מיר בלאָטע? איבערגעקעהרט זיך דער וואָגען?

אליין גענומען אויף די פּלייצעס און אליין קיין עין־הרע אויפ־
געהויבען איהם פון דער בלאַטע, אַפילו זיך ניט פאַרקרימט. אַט
אַזאַ מין פאַרשוין בין איך געוועז. און זי, אסתר הייסט דאָס,
איז געוועזן אַ יתומה, און דוקא אַ בעל־הבת'יש קינד, אַ מלמד'ס
אַ טאָכטער, נאָר מחמת זי איז געוועזן ניט איינע, קיין עין־הרע
אַכט שטיק זענען זיי געוועזן, און די מוטער איז איין אַרעמע
אלמנה, האָט זי נעבאך זעהר געוואָלט חתונה מאַכען די טאָכטער.
האָט מען איהר גערעדט שדוכים קיין עין־הרע די שענסטע, די
פיינסטע שדוכים. נאָר איין חסרון — קיין געלט איז ניט געוועזן.
און מיר זענען געזעסען אונטער איין דאַך, זענען מיר געזעסען.
רוף איך זיך אָן צו איהר איינמאָל, צו אסתר'ען הייסט דאָס,
יום־טוב איז דאָס געוועזן, אַלע זענען געוועזן אין שוהל: „אסתר,
זאָג איך, דו וועסט מיך נעמען?" שווייגט זי. זאָג איך צו
איהר נאָך אַ מאָל: „אסתר, זאָג איך, קוק ניט, זאָג איך, וואָס
איך בין אַ שמייסער, זאָג איך, ביי יענעם, איך האָב צענויפגע־
שלאָגען, זאָג איך, מיין אייגענס קיין עין־הרע אַ קערבעל עטליכע
און דרייסיג; האָב איך נאָר חתונה, זאָג איך, אַזוי קויף איך
מיר באַלד אַ פערדעל און ווער אַליין, אם ירצה־השם, אַ בעל־עגלה,
זאָג איך, און אַ יונגעל, זאָג איך, בין איך קיין עין־הרע אַ האָרעפּאַש־
נער, האָרעווען קאָן איך, עס וועט דיר, זאָג איך, זיין ביי מיר קיין
עין־הרע גוט ווי די וועלט, פונ'ם שענסטען און פונ'ם בעסטען!"
שווייגט זי.

קיצור, מיר האָבען חתונה געהאַט. אַז מיר האָבען חתונה
געהאַט, האָט זי באַלד אָנגעהויבען קינדלען, קיין עין־הרע אַלע
יאָהר, אַלע יאָהר אַ קינד; און אַז זי האָט אָנגעהויבען צו קינדלען,
האָט זי אָנגעהויבען קרענקען, און אַז זי האָט אָנגעהויבען צו קרענ־
קען, האָט זי געקרענקט און געקרענקט, אַוועקגעקרענקט אַ צייט!
זאָג איך צו איהר: „אסתר, וואָס וועט זיין, זאָג איך, דער
תכלית, וואָס דו קרענקסט?" לאַכט זי. „אסתר, זאָג איך, דו
לאַכסט און מיר טריפט זיך בלוט, קוקענדיג אויף דיר; טאָ־

מער, זאָג איך, וואָלטען מיר זיך דורכגעגאַנגען צום דאָקטאָר? אפשר, זאָג איך, וועט ער געפינען עפּיס א סגולה?"... האָבען מיר זיך אָנגעהויבען צו קלויבען צום דאָקטאָר. האָבען מיר זיך געקלויבען און געקלויבען, וואָרום ווען האָב איך צייט, משטיינס געזאָגט, אַז די גאַנצע וואָך איז מען קיין עין־הרע אין דער ארבייט? סיידען שבת?

קיצור, מיר האָבען זיך ארויסגעריסען איינמאָל אין א שבת צום דאָקטאָר. געקומען צום דאָקטאָר, פרעג איך דעם דאָקטאָר: „וואָס טהוט מען, זאָג איך, פּאַני מארשאַלקי, וואָס זי קרענקט?" נעמט ער און באַטראַכט זי און הערט זי אויס און רופט זיך אָן צו מיר: „דיין ווייב איז ניט געזונט". זאָג איך צו איהם: „פּאַני קאָנסוליארזשע, גוט וואָס איהר האָט מיר געזאָגט, אַניט, וואָלט איך ניט געוואוסט!" מאַכט ער צו מיר: „נישט דאָס האָב איך דיר געוואָלט זאָגען; איך האָב דיר געוואָלט זאָגען, זאָגט ער, אַז דו באַדאַרפסט זי אָפּהיטען, היטען ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פון'ם אויג; זי טאָר, זאָגט ער, ניט האָבען קיין קינדער מעהר, וואָרום טאָמער האָט זי נאָך א צוויי קינדער, זאָגט ער, וועט זי קלאַפּירען". „קלאַפּירען? — זאָג איך. — בייסט אייך אָפּ די צונג, פּאַני! זי איז ביי מיר, זאָג איך, איינע, זי איז ביי מיר טייערער פון זיך אליין, און פון מיינע צוויי פערדלעך אפילו, און איהר רעדט גאָר פון קלאַפּירען, זאָג איך. וואָס טויג מיר, זאָג איך, אייערע עצות? איהר גיט איהר עפּיס א רפואה, זאָג איך, א סגולה, זי זאָל אויפהערען, זאָג איך, קרענקען!"... אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ער האָט איהר פאַרשריבען א רפואה, פּראָש־קעס אזעלכע, און מיר געהען אַהיים. געקומען אַהיים, זאָג איך צו איהר: „אסתר, האָסט געהאָרכט וואָס דער קלוגער דאָקטאָר האָט געזאָגט?"... לאַכט זי.

קיצור, עס געהט אוועק נאָך א יאָהר און נאָך א יאָהר, און וואָס ווייטער ווערד זי ערגער און ערגער, און די קינדער, איהר זאָלט זעהען, דוקא קיין עין־הרע איבערגעוואַשענע קינדער, איינס

און איינס. דאָס עלטערע יונגעל שוין אַלט קיין עין־הרע דאָס דרייצעהנטע יאָהר, געגעבען איהם אין חדר, געוואָלט מאַכען פאַר אַ למדן — ווער, וואָס? אַז דער קאָפּ איז איהם גאָר ביי די פערדלעך! און אזוי איז דער אַנדערער, און אזוי איז דער דריטער. איך קום צו פאָהרען אַהיים און שפּאַן אויס די פערדלעך — אַהאַ! מיין חברה קיין עין־הרע איז דאָ: איינער אויפ'ן וואָגען, דער אנדערער אונטער'ן וואָגען, איינער אויף איין פערדעל, דער אַנדערער אויפ'ן אַנדערען פערדעל, און דער קלענערער זיצט גאָר רייטענדיג אויפ'ן דישעל. „ווייסע־חברה'ניקעס, זאָג איך, ניט גע־דאַכט זאָלט איהר ווערען! נעחיי וואָלט איהר בעסער חשק געהאַט צום סדור!"... עס פאַרדריסט מיך, סטייטש, סע קאָסט מיך בלוט, איך צאָהל שכר־למוד, ווער פאַרשוואַרצט אַ גאַנצע וואָך, פאָהר־אַרום הין און צוריק מיט'ןביידעל, פאַרדיען טאַקי קיין עין־הרע דאָס שטיקעל ברויט, אָבער טאַקי נישט מעהר ווי דאָס שטיקעל ברויט, מחמת די גרעסטע העלפט געהט אַוועק אויף זיי, להבדיל, אויף די פערדלעך הייסט דאָס, זיי דאַרפען קיין עין־הרע היי און האָבער אַלע טאָג, דעם וואָגען שמירען דאַרף מען אויך, און אַ שטוב קיין עין־הרע אויסהאַלטען איז נישט קיין ווערטעלע, און אַליין איז מען אויך אַ מענטש, אונטערוועגנס קיין עין־הרע אַליין אַ בעל־עגלה, שוין נישט קיין שמייסער ביי יענעם, אַמאָל אַביסעל בראַנפען, אַמאָל פאַרבייסען, די נשמה אויסשפּייען קאָן מען ניט, און אין מיטען דרינען, טראַך, פאַלט גאָר אַ פערד, איז איין עק, אוים גדולה!

אַ שטיקעל גליק, הערט איהר, פאַר נאַשבראַט, וואָס גאָט האָט געשענקט אונז דאָס שטיקעל שבת — אַ מתנה פון זיין ליעבען נאָמען. קומט שבת, וועט איהר מיך ניט דערקענען. קיין עין־הרע גאָר איין אַנדער מענטש! אַז איך קום פאַרפריה פרייטאָג אַהיים, איז ראשית חכמה פון אַלע ראשית חכמות — אין מרחץ אַריין. דאַרטען פאַרע איך מיך קיין עין־הרע אוים אויף אַלע זייטען, ווערד זויף מיר אַ נייע פעל. איך קום אַהיים

א פרישער, א צאפּעלדיגער, טרעף איך אויפ'ן טיש די שענע צוויי אויסגעריבענע מעשענע לייכטער מיט קיין עין־הרע צוויי גרויסע קוילעטשעו, און די קלוגע פיש קיין עין־הרע לאזען זיך הערען שוין פונ'ם אויפ'ן־אויווען איבער דער גאנצער שטוב, און אין שטוב איז ווארעם קיין עין־הרע, ריין און ציכטיג אין אלע ווינקעלעך, חאטש שפּיגעל זיך, דער טשאלענט איז פארדוקט, דער פריפּעטשיק אפּגעשמירט, די קאץ ווארעמט זיך, און איך להבדיל בין מעביר די סדרה קיין עין־הרע צוויי מאל; נאכדעם געה איך מיר אין שוהל אריין דאווגען און קום אהיים מיט'ן ברייטען גוט שבת, זאג אפּ די שלום־עליכם'ס, מאך קיין עין־הרע דעם פיינעם קידוש איבער קיין עין־הרע א גוט ביי־סעל בראנפען, עס־אפּ קיין עין־הרע די גוטע וועטשערע, די אמת'ע פיש, די ריינע יויך מיט'ן צימעסדיגען צימעס, און לעג מיך רוהען. שלאף איך אפּ קיין עין־הרע די נאכט ווי א מלך; און אין דערפריה געה איך מיר אין שוהל אריין, קיין עין־הרע ווי א גראף, און אין דערהיים ווארטען שוין אויף מיר קיין עין־הרע אלע שבת'דיגע מאכלים: דער בעל־הבתישער רעטאך מיט די כשר'ע ציבעלים, די געהאקטע אייער מיט'ן שענעם לעבער, די פיינע פּעטשא מיט'ן לייטישען קנאבעל, די הייסע יויך מיט'ן פעטען קוגעל, וואס רינט פון איהם קיין עין־הרע די שמאלץ ווי פון א וואַרעטשיק. אודאי קאן מען נאך אזא מין סעודה קיין עין־הרע גוט שלאפען. און אז מע שלאפט זיך אויס נאך אזא ווארעמעס, וויל מען דאך קיין עין־הרע א טרונק. און אז סע ברענט אויפ'ן הארצען, זאגט איהר, איז עפּעלקוואס נישט קיין שלעכט ביסעל משקה, און בארלעך־צימעס נישט קיין שלעכט מאכל. און אז מע טרינקט אויס א קווארט עפּעלקוואס קיין עין־הרע און מע פארבייסט מיט בארלעך־צימעס, נעמט מען זיך צום תהלים און מע רייבט קיין עין־הרע געשמאק איין קאפּיטעל נאכ'ן אנדערען; זיי פליהען קיין עין־הרע, די קאפּיטלעך, ווי די ווערסטען אויפ'ן גרויסען טראקט, איינס נאך דאס אנדערע, איינס נאך דאס אנדערע, אהן א פּאפּאס, ווארום

ווי איהר זעהט מיך, חאטש א בעל־עגלה, גערהט ביי מיר קיין עין־הרע דער תהלים, ווי א מזמור, הלואי וואָלטען אזוי מיינע ממזרים געקאַנט איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר נאָך טאַטע־מאַמע, א רוח אין זייער פאָטער און מוטער אריין — — — טפררררו, איינגעזונקען זאָלט איהר ווערען!...

אזוי האָט אויסגעלאָזט פלוצים דער כתרילעווקער בעל־עגלה צו זיינע פערדלעך, דעם „בולאַנעם" מיט'ן „קאשטאַנעוואַטען" וואָס האָבען א נעם געגעבען דעם וואָגען באַרג־אראָפּ און געגעבען א טראַג־אוועק איהם פייל אויס'ן בויגען. און איידער מיר קוקען זיך ארום, ליגען מיר אַלע מיט'ן וואָגען אונטער'ן באַרג אין דער בלאָטע. די פאַרשוינען, וואָס זענען געזעסען „פאָריטש", אקעגען אונז, ליגען, מחילה, פון אונטען; און מיר, בוידפאַרשוינען — פון אויבען, אויף זיי. און דער „בולאַנער" מיט'ן „קאשטאַנע־וואַטען", פערוואָרפען די קעפּ ארונטער, באַרבלען זיך מיט די פיס האָרחלען, ווילען נעבאַך ארויסקראַטשקען זיך — און קאָנען נישט.

— פון זינט איך בין צו מיין שכל געקומען, הערט איהר, — אזוי מאַכט צו אונז דער כתרילעווקער בעל־עגלה, א פערשעמטער, נאָכדעם ווי ער האָט אויפגעהויבען די פערד מיט'ן וואָגען מיט אַלע פאַרשוינען — פון זינט איך בין א בעל־עגלה, קיין עין־הרע שוין עטליכע און צוואַנציג יאָהר, טרעפט זיך מיר, איך זאָל דאָ ליגען באַרג־אראָפּ מיט'ן וואָגען וויפיעל מאָל, מיינט איהר? — סך־הכל ד א ס ד ר י ט ע מ אָ ל, קיין עין־הרע ניט!...

איהם מעג מען מקנא זיין

געשריבען אין יאהר 1902.

איהם מעג מען מקנא זיין

זינט כתרילעווקע איז א שטאָדט געדענקט דאָרט קיינער ניט אזא לויה, ווי עס האָט געהאַט רב מלך דער חזן.

רב מלך דער חזן איז געווען א איד איין אָרעמאַן, איין עני ואביון, גלייך מיט אַלע כתרילעווקער בעלי־בתים, און האָט פערדיענט אַזא לויה נאָר דערפאַר, וואָס ער איז געשטאָרבען יום־כפור צו נעילה.

אַזוי שטאַרבט א צדיק, אַ גרויסער צדיק.

די זון האָט שוין געהאַלטען ביי אונטערגעהן, זיך געזעגענט מיט כתרילעווקע און אַריינגעקוקט דורך די פענסטער פונ׳ם אַלטען בית־המדרש און בעלייכט די טוידטע אויסגעמוטשעטע פנימ׳ער, די געלע טליתים מיט די ווייסע קיטלען פון די בעלי־בתים, וואָס האָבען אויסגעזעהען ווי לעבעדיגע מתים.

דאָס, וואָס ווערד אָנגערופען הונגער, האָבען שוין די דאָזיגע לעבעדיגע מתים לאַנג אויפגעהערט צו פיהלען. זיי האָבען נאָר געפיהלט, אַז עס לאָזען זיך אויס די כחות, אַז עס געהט זיי אויס דאָס חיות. זיי זענען געזעסען איבער די מחזורים, געשאָקעלט זיך, געקוויקט זיך ווער מיט „חלש־טראָפּענס“ און ווער מיט אַ שמעק טאַבעקע, און געזונגען, אונטערגעהאָלפען רב מלך דעם חזן.

רב מלך דער חזן, אַ שענער איד מיט אַ לאַנגער באָרד, מיט א ברייטען קאָלנער, איז פון גאַנץ פריה אָן געשטאַנען פאַר׳ן

עמוד אויף די פים; ער איז געשטאַנען פאַר׳ן רבונו־של־עולם מיט אויפגעהויבענע הענד, גערעדט ווענט געטריי, געשמאַק, געוויינט און געבעטען ביי איהם רחמים פאַר די בעלי־בתים, וואָס האָבען איהם געשיקט פאַר אַ שתדלן, אַ חאַדאַטאַיי, מע זאָל זיי מוחל זיין זייערע גרויסע זינד און מע זאָל זיי אָנ׳חתמ׳ענען אַ גוט קוויטעל, אַנצייכענען זיי אַ גוט יאָהר.

אויף אַזאַ אַדוואָקאַט, ווי רב מלך, האָבען זיך די בעלי־בתים פון דעם אַלטען בית־המדרש, נישקשה, געקאָנט פערלאָזען.

ערשטענס, די געמבע; אַלטע בעלי־בתים דערצעהלען, אַז אין דער יוגענד האָט ער, זאָגט מען, געהאַט אַ שאַרפע שטימע, אַ „שאגת ארי״; האָט ער געעפענט אַ מויל, האָבען געציטערט די ווענד פונ׳ם בית־המדרש און עס האָבען געקלונגען די פענסטער.

היינט איז ער געווען אַ גרויסער בעל־בכי, פלעגט וויינען, גיסען, ווי אַ בערעזענע, און אויף איהם קוקענדיג — דער גאַנצער עולם.

אויף דער עלטער איז ביי איהם די שטימע געוואָרען אַביסעל צוגעלעגערט און ס׳איז איהם פערבליבען נאָר דאָס וויינען — נאָר אַזאַ וויינען, וואָס קאָן נעמען אַ וואַנד, אויפוועקען אַ טוידטען.

רב מלך הויבט אויף ביידע הענד און טענה׳ט זיך אוים מיט׳ן רבונו־של־עולם מיט׳ן געוויסען וויינענדיגען ניגון פון נעילה:

— אוי־וועה, טאַטע! אוי־וועה, פאָטער! אוי־וועה, אוי־וועה!...

און איטליכער בשעת־מעשה האָט חרטה אויף זיינע גרויסע זינד, בעט ביי גאָט, ער זאָל אָפּמעקען, מוחל זיין, פערגעסען, און שענקען זיי אַ גוט יאָהר פאַר זיי און פאַר זייערע נאַקעטע, באָר־וויסע הונגעריגע קינדערלעך.

און דערמאָנען זיי זיך אָן זייערע הונגעריגע, נאַקעטע און באָרוויסע קינדערלעך, די אומשולדיגע נפשות נעבאַך, ווערד זיי דאָס הארץ צעגאַנגען אַזוי ווי וואַכס, און זיי זענען גרייט צו פאַסטען

נאך דריי טעג מיט נאך דריי נעכט, אבי אויסבעטען ביי דעם וואס לעבט אייביג א גוט יאהר...

און רב מלך דער חזן, אביסעל אפגערוהט זיך און איבערגע־האפט דעם אטעם, טהוט ער זיך א קאטשע אויפ'ן האלז, א ציקעל אויפ'ן אלטען שטייגער:

— אטונעם־נעם־נעם־דע־ע־עי! אטונעם־נעם־נעם־דע־ע־עי! ע־ע־עי!... — און לאזט אויס ווידער מיט א געבעט און מיט א געוויין:

— אוי־וועה! אוי־וועה! אוי־וועה!... אוי־וועה!...

און פלוצים ווערד מיט א מאל שטיל, און עס הערט זיך עפים א פאל און א קלאפ און א שטופעריי און א שושקעריי:

— ששש... שא... שא! ממ... ממ...! אי־א־נו! שמש! שמש!...

לויפט צו חיים דער שמש און האפט־אונטער רב מלך דעם חזן אונטער די הענד, און רב מלך דער חזן פערוואַרפט דעם קאפ ארונטער, די אויגען האלב־אפען, דאס פנים וויים ווי קאלך, די ליפען טוידט, און עפים א שמייכעלע, א ביטער שמייכעלע שפיעלט אויף זיי.

דער עולם טהוט זיך א ווארף. מע טראגט איהם אונטער חליש־טראפען צו דער נאז, מע שפריצט איהם אפ מיט וואסער. מע קוועטשט איהם ביי די שלייפען — בלאטע! רב מלך דער חזן איז טוידט. רב מלך דער חזן איז געשטארבען . . . .

. . . .

א וואלף אז עס האפט זיך אריין אין דער טשערעדע און פערצוקט א שעפעלע, ווערד צווישען די איבעריגע שאף א טומעל, א מהומה אויף א ווייל; נאכדעם שלאגט מען זיך צענויף אלע אינ־איינעם און מע הויבט אן ציטערען מיט אלע גליעדער.

אזוי איז געווען אינ'ם אלטען בית־המדרש, בשעת רב מלך דער חזן איז געשטארבען.

עס איז געווארען אויף א ווײלע א טומעל, א גערודער: פון דער ווײבערשער שוהל האט זיך געלאזט הערען א מאדנער קוויטש — דאס האט צביה די חזנ'טע גע'חלש'ט, און אויף איהר קוקענדיג זענען געפאלען חלשות נאך עטליכע ווײבער.

האט רב יוזיפיל דער רב א וואונק געטהאן צו די גבאים, און די גבאים האבען א פאטש געטהאן אין די סטענדערס, ס'זאל זײן שטיל. און חיים דער שמש (ער איז טאקי געווען בעל־שחרית) איז צוגעגאנגען צום עמוד און האט זיך געשטעלט דאוונען ווײטער. און דער גאנצער עולם האט געדאוונט ווײטער, ביז רב ניסיל בעל־תוקע האט געגעבען דעם לעצטען בלאז.

נאכדעם האט מען געמאכט א ברכו, זיך געשטעלט דאוונען דעם וואכענדיגען מעריב, און אז מע האט אפגעדאוונט דעם וואכענ־דיגען מעריב, איז מען געגאנגען ארויס מחדש זײן די לבנה, און אז מע האט מחדש געווען די לבנה, איז מען ערשט דעמאלט גע־גאנגען אהיים זיך אפפאסטען, ווער מיט א פערטעל עוף פון די כפרות און מיט א גלעזעל ווארעמס, און ווער מיט א שטיקעל ברויט מיט הערינג און מיט גלאט א טרונק וואסער.

אין א שעה ארום נאכ'ן אפפאסטען זיך איז דער גאנצער שוהל־הויף שוין געווען פערפלײצט מיט מענשען. ס'איז ניט געווען קײן שפילקע דורכצווארפען.

אידען און ווײבער, יונגלעך און מײדלעך, קינדער פון די וויעגעלעך — אלע זענען זיך צענויפגעקומען אויף דער לויה.

בעלי־בתים האבען זיך אליין מתעסק געווען אין דער מצוה, נישט צוגעלאזט די שמשים. א קלײניגקײט — אזא מת!

די נאַכט איז געווען אַ ליכטיגע און אַ וואַרעמע. די לבנה האָט אַראָפּגעשיינט אויף כתרילעווקע און האָט אַנגעקוועלט פון די אָרעמע לייט, וואָס זענען געקומען אָפּגעבען כבוד רב מלך דעם חזן פאַר זיין אַוועקגעהן אהין אין זיין ווייטען וועג אַריין. און אַז מע האָט זיך אָפּגעשטעלט מיט דער מטה קעגען אַלטען בית־המדרש, האָט זיך רב יוזיפיל דער רב אַוועקגעשטעלט מאַכען אַ הספד, און דער גאַנצער עולם האָט געוויינט.

רב יוזיפיל דער רב האָט אויסגעוויזען מיט פּסוקים און מיט מדרשים אַ סך, אַז רב מלך דעם חזנ׳ס טודט איז נישט קיין געוויינטליכער טוידט פון אַ געוויינטליכען מענשען, אַז אַזוי שטאַר־בען שטאַרבט נאָר אַ צדיק, און אַ גרויסער צדיק, אַז אַזאַ צדיק געהט פון דאַנען גלייך אין גן־עדן אַריין, אַזאַ צדיק בעדאַרף איטליכער מקנא זיין, און איטליכער בעדאַרף זיך ווינשען אַזאַ טוידט, וואָרום נישט איטליכער איז זוכה צו שטאַרבען יום־כפּור צו נעילה ביי׳ם עמוד, ווען גאָט האָט מוחל געווען אַלע זינד — און אַזאַ צדיק, אַז ער פאַהרט־אָפּ פון שטאָדט, בעדאַרף די גאַנצע שטאָדט איהם געהן בעגלייטען, און אַזאַ צדיק, אַז ער שטאַרבט־אָפּ אין שטאָדט, בעדאַרף די גאַנצע שטאָדט וויינען און קלאָגען.

— וויינט זשע, אידען, און קלאָגט אויף דעם צדיק, וואָס מיר האָבען פאַרלאָרען, און בעט איהם, ער זאָל דאָרט זיין אַ מליץ־יושר פאַר׳ן כסא־הכבוד צום נייעם יאָהר, טאָמער וועט ער טאָקי אויסבעטען פאַר אונז אַלעמען אַ גוט־יאָהר, — שוין צייט גאָט זאָל רחמנות האָבען אויף כתרילעווקע און אויף איהרע אידען!...

דער גאַנצער עולם האָט געוויינט, געגאָסען מיט טרערען און געגלויבט, אַז זיי האָבען אַוועקגעשיקט פאַר זיך אַ גוטען שליח, אַ רעכטען שתדלן צום אויבערשטען.

אין דער מינוט האָט זיך איטליכער געוואונשען צו זיין אויף רב מלך דעם חזנ׳ס אָרט.

און רב יוזיפיל האָט, אפּנים, פערגעסען, אז ער רעדט מיט א טוידטען, און האָט אויסגעלאָזט זיין הספּד מיט די דאָזיגע ווערטער:

— לך לשלום — געה געזונטערהייד און זיי מצליח!...

לאַנג־לאַנג נאָכדעם האָט מען נישט אויפגעהערט צו דער־צעהלען אין כתרילעווקע פון רב מלך דעם חזנ׳ס טוידט און פון דער לויה, וואָס ער האָט געהאַט, און מע האָט געזאָגט מיט אַ זיפץ:

— יאָ, א י ה ם מעג מען מקנא זיין...

צוויי שלח-מנות'ען

געשריבען אין יאהר 1902.

צוויי שלח־מנות'ען

א.

ס'איז שוין לאנג נישט געווען אין כתרילעווקע אזא שענער פורים און אזאווארעמער. עס האט פארפריה געלאזט דאס אייז, און פונ'ם שניי איז געווארן א טוואן ביז'ן גארטעל. די זון האט געשיינט. עס האט געבלאזן א פויל ווינטעל. א נאריש קעלבעל האט זיך אויסגעוויזען, אז סע שמעקט מיט ווענסע, האט דאס אנ־געהויבען בלעקען, פעררייסען דעם וויידעל, אראפגעלאזט די מארדע און ארויסגעלאזט א האלבען „מע!" אויף דער גאס זענען גע־לאפען שליינגעלדיגע ריטשקעלעך אראפ־בארג, געשלעפט מיט זיך וואו ערגיץ א שפענדעל, א שטרוי אדער א שטיקעל פאפיער. א גליק, וואס אין שטאדט איז נאך כמעט ביי קיינעם נישט געווען אויף מצות; אניט, וואלט מען געקאנט מיינען, אז ס'איז נישט פורים, נאר ערב־פסח.

סאמע אין מיטען שטאדט, אין דער רעכטער בלאטע, האבען זיך בעגעגענט צוויי מיידלעך, וואס ביידע האבען געהייסען נחמה, — איינע א שווארצע, א געזונדע, מיט געדיכטע ברעמען און מיט א קורצער נאז, די אנדערע א ווייסע, א קראנקליכע, מיט רויטע האר און מיט א שפיצעכיג נעזעל; איינע א בארוויסע, מיט גראבע שווארצע פולקעס, די אנדערע כלומרשט אין שיך, וואס האלטען אפען דאס מויל און „בעטען עסען"; שענע שיך! אז מע געהט,

ק'ואטשקען זיי און סע שלעפּט זיך נאָך אַ פּאַדעשווע, וואָס גיט אַלע מאָל אַ ליאַסק מיט אַ קוויטש, און אַז מע טהוט זיי אויס, וועגען זיי אַ פּוד. דאָס איז געווען אַזעלכע שיך, וואָס מע זאָגט אויף זיי: „איידער אַזעלכע שיך, איז שוין גלייכער באָרוויס"...ביידע נחמה'ס האָבען געטראָגען שלח־מנות'ען, איבערגעדעקט מיט אַ ווייס סערוועטעל, און צוגעהאַלטען מיט ביידע הענד אין דער הויך. דערזעהען זיך, האָבען ביידע מיידלעך זיך אָפּגעשטעלט.

— אַ! נחמה?

— אַ! נחמה?

— וואוהין געהסט דו דאָס, נחמה?

— וואָס הייסט וואוהין געה איך? איך טראָג שלח־מנות.

— צו ועמען טראָגסט דו שלח־מנות?

— צו אייך טאַקי; און וואוהין געהסט דו, נחמה?

— וואָס הייסט וואוהין געה איך? זעהסט דאָך, אַז איך טראָג שלח־מנות.

— צו וועמען טראָגסט דו שלח־מנות?

— טאַקי צו אייך.

— אַ היסטאָריע בנאמנות!

— אַ ריינע קאָמעדיע!

— אַנו, ווייז נאָר דיין שלח־מנות, נחמה?

— ווייז דיין שלח־מנות, נחמה?

און ביידע נחמה'ס האָבען געזוכט מיט די אויגען, וואו מע קאָן זיך צוזעצען אויף אַ ווייל, און גאָט האָט זיי צוגעשיקט. דערזעהען אַ קלעצעל נעבען איין איינפאָהרהויז, האָבען זיי אויפ־געהויבען די פּיס אין דער לעהמיגער בלאָטע און האָבען זיך בע־זעצט אויף דעם דאָזיגען קלעצעל, אַנידערגעשטעלט די בעקענס אויף די קניהעס, אויפגעהויבען די סערוועטלעך און בעטראַכט די שלח־מנות'ען.

פריהער האט נחמה די רויטע אויפגעדעקט און בעוויזען איהר שלח־מנות. זי האט געדיענט ביי זעלדע רב יאסי'ס, גענומען פינפטהאלבען קערבלעך פאר'ן ווינטער מיט קליידען און שיכען. ס'איז געווען א „קליידען" מיט א „שיכען"! מילא, דאס קליידעל איז געווען א קליידעל, מיט לאטעם אפילו, נאר פארט א קליידעל; די שיך אבער זענען מאנסבילשע שיך, פון זעלדע רב יאסי'ס בחור מנשה, וואס האט א פוס, ווי א דעיזשקע, און דערצו האט ער נאך א טבע דרעהען די אבצאסען. שענע שיך!

דער שלח־מנות, וואס נחמה די רויטע האט געטראגען, איז בעשטאנען: פון א שענעם גרויסען המן־טאש מיט מאהן, פון צוויי קישעלעך, איינס איין אפענס, מיט האניגפארפעל, און דאס אנדערע א קיילעכיגס, פוןביידע זייטען זעהר שען געצוויקעלט, א צוקערלעקאכעל, מיט א ראזינקע אריינגעשטעקט סאמע אין מיטען, א גרוים פיערעקעכיג שטיק טארט, א שען שטיקעל קור־מישברויט, צוויי קליינע מלכות־ברויטלעך און א היבש שטיק קארע־נער לעקאך, וואס איז ביי זעלדען היינטיגס יאהר מעהר געראטען ווי אלע יאהר: צי די מעהל איז געווען זעהר א גוטע מעהל, צי דער האניג איז געווען א ריינער האניג, צי דער לעקאך האט זיך גלאט גוט אויסגעבאקען, צי מע האט איהם גוט אויסגעשלאגען — ער איז געווען טאקי נאר ווי א גערימטע פעכקע קישען!

בעטראכט נחמה דער רויטער'ס שלח־מנות, האט נחמה די שווארצע אויפגעדעקט און בעוויזען איהר שלח־מנות. זי האט גע־דיענט ביי זלאטע רב אייזיק'ס, גענומען זעכס קערבלעך פאר'ן ווינטער אויף איהר אייגענעם גאנג, איז זי דערפאר געגאנגען בארוויס, און זלאטע האט זי געשאלטען מיט טוידטע קללות:

— ווי אזוי געהט דאס א מויד א גאנצען ווינטער בארוויס? דו ווילסט, אפנים, זיך פארקיהלען, צו אלדי שווארצע יאהר!...

נחמה האט זי אבער געהערט, ווי המן דעם גראגער. זי האט בע־סער געקליבען דאס געלד אויף פסח; אויף פסח וועט זי, אם ירצה השם, זיך מאכען א פאר שיך אויף הויכע אבצאסען מיט קולקעס

און א סיצען קליידעל מיט אובארקעלעך. קאפּעל דער שוסטער. וואָס שדכנ'ט זיך צו איהר, וועט איינגעמען א מיתה משונה!

דער שלח־מנות, וואָס נחמה די שווארצע האָט געטראָגען, איז בעשטאַנען פון א פיין שטיק שטרודעל, צוויי גרויסע צוקער־לעקאכער, א היבש האָניג־טייגעל, צוויי קישעלעך, וואָס פוןביידע זייטען איז געווען אויסגעצוויקעלט א פישעלע און אָנגעפּילט מיט קליינע זיסע פאַרפעלעך, און צוויי גרויסע מאָהענדלעך, שווארצע, גלאנצענדיגע, דורכגעשפּיגעוועט מיט יאָדערען פון ניסלעך, גוט איינגעפּרעגעלט אין האָניג! אויסערדעם איז אויפ'ן בעקען געלעגען און געשמייכעלט א געלער, א שמעקענדיגער מאראנץ, וואָס דער ריח איז זיך צעגאַנגען אין יעדען אבר.

ב.

— הערסט ד, נחמה, וואָס איך וועל דיר זאָגען? דיין שלח־מנות איז א שענערער שלח־מנות פון מיין שלח־מנות! — אזוי האָט געזאָגט נחמה די רויטע צו נחמה דער שווארצער מיט א קאָמפּלימענט.

— ע! דיין שלח־מנות איז אויך ניט קיין שלעכטער שלח־מנות! — האָט איהר נחמה די שווארצע געענטפערט מיט א קאָמפּלימענט פאַר א קאָמפּלימענט און האָט א טאָפּ געטהאָן מיט'ן פינגער דעם המן־טאש.

— אָט א המן־טאש!... — האָט געזאָגט נחמה די שווארצע און האָט זיך אָזש בעלעקט. — אָט דאָס הייסט א המן־טאש!... איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, איך פאַרגין איהר גאָרנישט, דער בעל־הבית'טע מיינער, אזא המן־טאש... אזא מכה זאָל זיך איהר זעצען אויפ'ן פּנים, רבונו של עולם!... הערסט דו, נחמה, וועדליג איך האָב נאָך היינטיגען טאָג אין מיין מויל נישט געהאַט, וואָלט איך א בעלן געווען פאַרזוכען פון דעם דאָזיגען המן־טאש כאָטש א שטיקעל...

— און איך, מיינסט דו, האָב היינטיגען טאָג עפּיס געגעסען? נישט מעהר זאָלען זיי עסען ווייל זיי וועלען לעבען! — מאַכט נחמה די רויטע און קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען. — נעם, פאָלג מיך, נחמה, דעם המן־טאַש און צעברעך איהם אויף צווייען, וועלען מיר איבערחאַפּען. וואו שטעהט דאָס, אַז שלח־מנות מוז זיין מיט אַ המן־טאַש? אַט למאי איז ביי דיר שלח־מנות אָהן אַ המן־טאַש?

— לאָם איך האָבען אַזאַ יאָהר, ווי דו ביזט גערעכט! — זאָגט נחמה די שוואַרצע, צעברעכט דעם המן־טאַש אויף צווייען און צעטיילט זיך מיט נחמה דער רויטער.

— הערסט דו, וואָס איך וועל דיר זאָגען! ס׳איז דאָך טעם גן־עדן, בנאמנות! אַ חסרון נאָר, וואָס סע מעהר נישטאָ... פאַר דיין המן־טאַש, נחמה׳ניו, קומט דיר אַ שטיק לעקאַך פון מיין שלח־מנות, וואָרום וועדליג מיר וועלען זיך דאָ אַננעמען פאַר׳ן וועג, מעג זיי זיין ווינציגער מיט אַ שטיקעל לעקאַך און מעהר מיט אַ מכה... מאָהל דיר, פון גאַנץ פריה אָן ביז איצטערטאָ — טרעף, וויפיעל האָב איך געמאַכט? קוים־קוים אַ גילען מיט צוויי גראָשען. אי דאָס — זענען די צוויי גראָשען מיט אַ לעבעל... וויפיעל האָסט דו געמאַכט, נשמה מיינע?

— איך האָב דאָס אויך ניט געמאַכט, אַ מכה זאָל זיך זיי מאַכען! — זאָגט נחמה די רויטע און קייעט דעם לעקאַך און שלינגט גאַנצע שטיקער, ווי אַ גאַנז. — הלואי איך זאָל פאַר׳ן גאַנצען טאָג מאַכען אַ גילען!...

— שענע נגידית׳טעם, זיי מעגען זיך, נישקשה, אַלע באַגראָבען! — זאָגט נחמה די שוואַרצע און בעלעקט זיך נאָכ׳ן לעקאַך. — איך קום צו געהן צו חיענע דער צעלניקעריז מיט׳ן שלח־מנות, נעמט זי צו ביי מיר דעם שלח־מנות, קראַצט און קראַצט די קעשעני און הייסט מיר קומען שפּעטער, קומען זאָל אויף איהר אַ מיתה משונה!

— אזוי ווי איך האָב געהאַט ביי קיילי רב אהרן׳ס. — זאָגט נחמה די רויטע. — איך קום צו געהן צו איהר מיט׳ן שלח־מנות, געהט זי און שענקט מיר אַ צוקערלעקאַכעל פאַר׳ן וועג, שענקען זאָל איהר גאָט אַ נייע נשמה!

— און די אַלטע זאָל מען אַרויסוואַרפען פאַר די הינט! — לאָזט אויס פאַר איהר נחמה די שוואַרצע און נעמט איינע פון זלאָטע׳ס צוויי צוקערלעקאַכער און צעברעכט איהם אויף צווייען.— נאַ, עס, נשמה מיינע, עסען זאָלען זיי ווערעם! אז דיין בעל־הבית׳טע וועט האָבען ווינציגער מיט אַ צוקערלעקאַכעל, ביז איך ברלות!

— אוי, אַ מכה איז מיר! — האָט זיך נחמה די רויטע צום ערשטען מאָל אויפגעחאַפּט פונ׳ם אָרט און אָנגעהויבען ברעכען די הענד. — זעה, נאַר, נשמה׳ניו, וואָס ס׳איז מיר געבליבען פונ׳ם שלח־מנות!

— ווער וועט זיי געהן דערצעהלען, נאַרישע מויד? — בע־רוהיגט זי נחמה די שוואַרצע. — האָב קיין מורא ניט, ס׳איז ביי זיי היינט אַ טאָג פון שלח־מנות, זענען זיי פאַרטאַרעראַמט, מע וועט זיך ניט אַרומקוקען.

אוןביידע נחמה׳ס דעקען איבער די שלח־מנות׳ען מיט די ווייסע סערוועטלעך און לאָזען זיך געהן איבער דער בלאָטע, איינע אַהין, די אַנדערע אַהער, גלייך ווי ס׳איז גאָר ניט געוועז...

ג.

זעלדע רב יאָסי׳ס, אַ אידינע מיט אַ קיילעכיגען פנים און אַ גאַנץ שענע, איז געשטאַנען מיט אַ רויטען זיידענעם פאַרטוך מיט ווייסע שפּרינקעלעך און האָט אויסגעטיילט און צענויפגעשטעלט אַלע שלח־מנות׳ען, וואָס זי האָט בעדאַרפט שיקען יענעם און וואָס יענע האָבען געשיקט איהר.

רב יאָסי לעמעשקע (אזא צונעמעניש האָט ער געהאַט אין כתרילעווקע) איז געלעגן אויף דער קאַנאַפּע און האָט געחראָפּעט, און מנשה, א בחור פון א יאָהר אַכטצעהן מיט רויטע באַקען און מיט א לאַנגער ליוסטרינינער נאַקידקע, האָט ארומגעפּאַדקעוועט ארום דער מאַמע, גענאַשט אַלע מאָל א שטיקעל האָניגטייגעל, א צוויי פּאַרפּעלעך אָדער א מאַהנדעל; ער האָט זיך אַזוי אָנגע־שטאָפּט מיט די אַלע גוטע זאַכען, אז די צייהן מיט די ליפּען זענען איהם געוועזן שוואַרץ און דער בויך האָט אָנגעהויבען „רעדען".

— מנשה, טאָמער וואָלט שוין אַמאָל געוועזן גענוג, מנשה? — זאָגט איהם זעלדע אַלע מינוט.

— גענוג, גענוג! — ענטפערט מנשה און חאַפּט אַריין אין מויל אַריין אַלע מאָל איין אַנדער שטיקעל, „דאָס לעצטע מאָל", און ווישט אוים מיט דער צונג די ליפּען.

* * *

— א גוט יום־טוב, די בעל־הבית׳טע האָט אייך געשיקט שלח־מנות! — זאָגט נחמה די שוואַרצע און טראָגט־אונטער זעלדען דעם איבערגעדעקטען שלח־מנות.

— ביי וועמען דיענסט דו? — פרעגט זי זעלדע מיט א פריינד־ליך שמייכעל און נעמט־צו ביי איהר דעם שלח־מנות פון די הענד.

— ביי זלאַטע רב אייזיק בעל־בריתניק׳ס. — מאַכט נחמה די שוואַרצע און וואַרט, מע זאָל ביי איהר צונעמען דעם שלח־מנות און אומקעהרען דאָס בעקען. .

זעלדע נעמט זיך מיט איין האַנד צו דער קעשענע בעצאָהלען דעם מיידעל א גראָשען פאַר׳ן וועג, און מיט דער אַנדערער האַנד דעקט זי אָפּ דעם שלח־מנות און בלייבט שטעהן ווי געלעהמט.

— וואָס איז דאָס? מנשה, טהו נאָר א קוק!...

מנשה דערזעהט דעם שלח־מנות, חאַפּט ער זיך ביי די זייטען, בויגט זיך צו ביז דער ערד און מאַכט אזא געלעכטער, אז רב יאָסי לעמעשקע פאַלט שיער אַראָפּ פון דער קאַנאַפּע א דערשראָקענער.

— הא? וואס? וואס איז? ווער איז דארטען?...

— זעה נאר א שלח־מנות! — מאכט צו איהם זעלדע און לעגט צענויףביידע הענד אויפ'ן בויך. מנשה הערט נישט אויף צו לאכען, און רב יאסי לעמעשקע טהוט א שפיי, דרעהט זיך אוים מיט'ן פנים צו דער וואנד און שלאפט ווייטער.

זעלדע טהוט א שמיץ נחמה'ן דעם בעקען מיט'ן סערוועטעל און זאגט צו איהר:

— זאלסט זאגען דער בעל־הבית'טע דיינער, זי זאל דער־לעבען איבער א יאהר און זאל קיין שענערען שלח־מנות ניט פאר־מאגען!

— אמן גם אתם! — מאכט נחמה די שווארצע און נעמט צו דעם בעקען.

— מיט'ן קאפ אין דער ערד! — זאגט זעלדע מיט כעס.— א מויד איין עזות'ניצע קאן! וואס זאגסט דו אויף איהר, מנשה?...

ד.

זלאטע רב אייזיק'ס, א אידינע, וואס האט אלע יאהר א קינד און הערט נישט אויף צו דאקטערען זיך, איז שוין געווען אזוי אויסגעמיעדט פונ'ם שלח־מנות אפנעמען און ארויסגעבען, אז זי האט זיך געמוזט צוזעצען אויף א בענקעל און קאמאנדעווען מיט'ן מאן אייזיק בעל־בריתניק (אזוי האט מען איהם גערופען הינטער די אויגען, דערפאר ווייל ער פראוועט אלע יאהר א ברית).

— אייזיק, נעם אט א יענם שטיקעל טארט און לעג אוועק אהער, און דאס שטיקעל קומיש־ברויט מיט די צוויי מאהנדלעך פון דאנען לעג־צו אהין, אייזיק, און דערלאנג מיר יענם קישעלע וואס מיט די פארפעל, ניין ניט יענס, אט א יענס! נו, ריהר זיך, אייזיק! זעה נאר, ווי מע בעדארף איהם לערנען קמץ־אלף, ווי מיט א קליין קינד! און נעם יענס לעקאכעל, דאס גרעסערע, און

לעג־צו אהין, אט אזוי, און צעשנייד דאס שטיקעל טארט אויף צווייען, צו א גרויסע שטיק טארט, אייזיק, איין עבירה... אין דער ערד אריין, ממזרים, וואו!

די ליאַצטע ווערטער זענען געזאגט געווארען אויף א גאנצער האפּטע ווייסע־חברה'ניקעס, וואס זענען געשטאנען ארום איהר מיט הוילע פּוהקעס, געקוקט אויף די זיסע זאכען מיט זשעדנע אויגען און בעלעקט זיך.

די ווייסע־חברה'ניקעס גנבה'נען זיך אונטער אלע מאל פון הינטען, ווילען אוועקשלעפּען א לעקאכעל פונ'ם טיש. דערזעהט די מאמע און שענקט א פּאטש אדער א סטוסאק מיט א פּאטילעטשניק.

* * *

— א גוט יום־טוב! די בעל־הבית'טע האט אייך געשיקט שלח־מנות! — זאגט נחמה די רויטע און טראגט אונטער זלאטען דעם איבערגעדעקטען שלח־מנות.

— ביי וועמען דיענסט דו? — פרעגט זי זלאטע מיט א פריינדליך שמייכעלע און נעמט־צו ביי איהר דעם בעקען פון די הענד.

— ביי זעלדע רב יאסי לעמעשקעס, — זאגט נחמה די רויטע און ווארט, מע זאל ביי איהר צונעמען דעם שלח־מנות און אומקעהרען דעם בעקען.

זלאטע נעמט זיך מיט איין האנד צו דער קעשענע בעצאהלען דעם מיידעל א גראשען פאר'ן וועג, און מיט דער אנדערער האנד דעקט זי אפּ דעם שלח־מנות און בלייבט שיער חלשות.

— אלע בייזע וויסטע שלעכטע טוידטע פינסטערע חלומות זאל אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפּ און צו זייערע הענט און פיס און צו זייער לייב און לעבען! זעה־נאר א מין שלח־מנות! אזוי ווי עפּים גאר אויף א געלעכטער, א הולטייקע קאן!

— נאָ, גיב דאָס אָפּ דער בעל־הבית'טע דיינער צוריק! — זאָגט זלאַטע און טהוט אַ שמייכל נחמה דער רויטער דעם בעקעו מיט'ן סערוועטעל מיט'ן שלח־מנות צוריק אין פּנים אַריין.

ה.

רב יאָסי לעמעשקע און רב אייזיק בעל־בריתניק זענען ביידע קרעמער אין כתרילעווקע, אַ קלייטעל נעבען אַ קלייטעל, און האָטש זיי זענען קאָנקורענטען, הייסט דאָס, און שלעפּען איינס ביי'ם אַנדערען קונים, אָבי זיי קאָנען נאָר, פון דעסטוועגען איז מען צווישען זיך דוקא גוטע ברידער, מע האַפּט איינער ביי'ם אַנדערען אַ גמילות־חסד, מע געהט איינער צום אַנדערען אויף שמחות, יום־טוב — אויף קדוש, ווי עס געהער צו זיין צווישען נאָהענטע שכנים. זומער זיצט מען גאַנצע טעג אין קלייט און מע שפּיעלט אין ביינדלעך, און ווינטער געהט מען אַריין איינער צום אַנדערען זיך אָנוואַרעמען אַביסעל. אויך די ווייבער צווישען זיך לעבען גאָר פריינדליך, רעדען ביידע אָפּ פון דער גאַנצער וועלט, לייהען זיך אויס איינס דאָס אַנדערע, אַז סע פעהלט סחורה, פערטרויען זיך איינע דער אַנדערער די גרעסטע סודות, קריעגען זיך כמעט קיינמאָל ניט, און אפילו אַז עס מאַכט זיך, זיי צעקריעגען זיך אַ מאָל איבער אַ נאַרישקייט, בעטען זיי זיך באַלד איבער... הכלל, ס'איז אַ לעבען, ווי „אונטער'ן באָד".

אויף מאָרגען נאָך פּורים, אַז רב אייזיק בעל־בריתניק איז אַרויסגעקומען עפענען די קלייט, איז שוין רב יאָסי לעמעשקע געשטאַנען ביי דער טיר פון זיין קלייט אָנגעבלאָזען, ווי איין אינדיק, און געוואַרט, אַז רב אייזיק זאָל צוגעהן צו איהם זאָגען אַ גוט מאָרגען, וועט ער איהם ניט ענטפערען... רב אייזיק, וואָס איז אויך געווען גוט אָנגעדרודעלט פון זיין ווייב אויף רב יאָסי'ן, האָט אויפגעשלאָסען די קלייט, זיך אָנידערגעשטעלט ביי דער טיר און געוואַרט ביז רב יאָסי וועט צוגעהן צו איהם און וועט איהם

זאגען א גוט מארגען, וועט ער איהם ניט ענטפערען... און אזוי זענען זיי געשטאנען ביידע איינם אקעגען דאם אנדערע, ווי די האהנען, און געווארט, ווער וועט אנהויבען פריהער... זיי וואלטען געקאנט אזוי אוועקשטעהן ביידע א גאנצען טאג, ווען עם זאלען ניט געווען אנקומען זייערע ביידע ווייבער פונ'ם מארק, ביידע מיט פלאמענדיגע פנימ'ער און מיט ברענענדיגע אויגען פאר כעס.

— אייזיק, פאר וואס דאנקסט דו איהם ניט אפ פאר'ן שענעם שלח־מנות, אייזיק, וואס זיין יפהפיה האט מיר געשיקט?— רופט זיך אן זלאטע צו איהר מאן.

— יאסי, פאר וואס דערמאנסט דו איהם ניט דעם נעכטיגען שלח־מנות? — זאגט זעלדע צו איהר מאן.

— אייזיק, דו הערסט, אייזיק, זי רייצט זיך נאך! וואס שווייגסט דו איהם, אייזיק?

— וואס וועל איך געהן רעדען מיט א „לעמעשקע"? — זאגט רב אייזיק הויך אויף א קול, בכדי רב יאסי זאל דערהערען, אז ער רופט איהם „לעמעשקע".

— איך האב מורא אנהויבען זיך מיט א „בעל־בריתניק"!...— זאגט רב יאסי הויך אויף א קול, בכדי רב אייזיק זאל הערען אז ער רופט איהם „בעל־בריתניק".

דאכט זיך, אין פלוג, וואס ליגט אזעלכעס אינ'ם ווארט „בעל־בריתניק"? איטליכער איד, אז זיין ווייב ווערד געלעגען און האט א יונגעל, ווערד ער אויפ'ן אכטען טאג א בעל־בריתניק.

רב אייזיק אבער האט אלסדינג אויף דער וועלט געקאנט איבערטראגען, נאר נישט דעם צונעמעניש „בעל־בריתניק". דאס איז פאר איהם געווען טויזענד מאל ערגער ווי אין טאטען אריין געשאלטען! ער איז דעמאלט קאפאבעל געווען יענעם צעררייסען אויף שטיק שטיקלעך!...

דאָס אייגענע איז געווען מיט רב יאָסי'ן. איהר זאָלט איהם געבען דריי פּעטש, וואָלט ביי איהם געווען מעהר ניחא, ווי דאָס וואָרט „לעמעשקע“.

עס איז זיך צענויפגעלאָפען דער גאַנצער מאַרק, און מע האָט זיי קוים צענומען; מע האָט געוואָלט געוואָהר ווערען, פאַר וואָס און פאַר ווען האָבען זיך עס צוויי נאָהענטע שכנים און גוטע פריינד פּלוצים פערפאַהרען איינס דאָס אַנדערע אין די בערד אַריין... נאָר רב יאָסי און רב אייזיק און זלאַטע און זעלדע האָבען גערעדט אַלע פיער איינס איבער דאָס אַנדערע, זיי האָבען אַלע אַזוי געפּילדערט און געקוויטשעט, אַז מע האָט נאָר געקאָנט הערען „שלח־מנות!“ „שלח־מנות!“ — און גענוג. וואָס „שלח־מנות“? ווער „שלח־מנות“? — דאָס איז אונמעגליך געווען צו דערגרונטעווען זיך.

— אַז דו וועסט ניט איינגעבען צום מיראָוואָי אויף דער „לעמעשקע“, זאָלסט דו זיך געזעגענען מיט'ן לעבען! — האָט זלאַטע געשריגען אויף איהר מאַן. און רב יאָסי האָט זיך אָנגערופען צום גאַנצען מאַרק:

— אידען, איהר זאָלט זיין עדות, אַז די דאָזיגע הולטייקע האָט מיך אָנגערופען „לעמעשקע“! אָט געה איך באַלד און געב־איין דעם מיראָוואָי אויף איהר און אויף איהר מאַן דעם „בעל־בריתניק“ אַ פּאַפּיער.

— אידען! — האָט זיך אָנגערופען רב אייזיק. — איהר זאָלט וויסען, אַז איך שטעל אייך פאַר עדות ביי'ם מיראָוואָי, אַז דער דאָזיגער... דער דאָזיגער... דער דאָזיגער... איך וויל איהם ניט אָנרופען ביי זיין שענעם נאָמען, האָט מיך נאַר־וואָס אָנגערופען „בעל־בריתניק“!

אין אַ שעה אַרום זענען זיי ביידע געווען ביי יודעל דעם שרייבער, ביידע האָבען געשטעלט עדות און ביידע האָבען איינגעגעבען צום מיראָוואָי.

ו.

דער כתרילעווקער מיראָוואָי, פּאַן מיליניעווסקי, אַ גראָבער פּריץ מיט אַ לאַנגער באָרד און מיט אַ הויכען שטערן, איז שוין אַזוי לאַנג מיראָוואָי, אַז ער איז גוט בעקאַנט מיט דער גאַנצער שטאָדט, אויסגעבונדען מיט איטליכען בעזונדער, און איבערהויפּט מיט כתרילעווקער אידען; ער קען יעדען איינציגען, ווייסט יעדענס כאַראַקטער דורך און דורך, פערשטעהט אידיש ווי אַ איד, קלוג ווי די וועלט. „טאַקי נאָר אַ אידישער קאָפּ אויף איהם!"...— זאָגט מען אין כתרילעווקע.

קומט אָסיען־צייט, ארום נאָך סכות, ווערד ער פערוואָרפען מיט פּאַפּיערען, און אַלץ פון אידען זאַלען געזונד זיין, — נישט חלילה פאר גנבות, גזילות און רציחות — ניין! נאָר פאָר פייגען און פאר פּעטש איבער „שישי", איבער „אתה־הראית", איבער „חתן־תורה" און „חתן־בראשית". פּאַן מיליניעווסקי האָט פיינט מאַכען מיט די כתרילעווקער אידען צערעמאָניעס, אריינלאָזען זיך מיט זיי אין לאַנגע חקירות, און קיין סך רעדען לאָזט ער זיי ניט, וואָרום ס'איז אַ מעשה אָהן איין עק. ווילען זיי שלום, איז רעכט (פּאַן מיליניעווסקי איז אַ רודף־שלום'ניק); אַלאָ ניט, טהוט ער אָן די קייט און שניידט: „פּאַ אוקאַזו נאַ אָסנאַוואַניע טאַקאָי־טאָ אי טאַקאָי־טאָ סטאַטי פּסק'ע איך אַפּ הערשקען זאַ פּאַסען (חתן)־בראשית דריי טעג וועזשע, און יענקלען זאַ פּאָסען (חתן)־תורה דריי טעג וועזשע"... קיין מיוחסים, ווי איהר זעהט, איז ביי איהם גישט פאַרהאַן.

פּונקט צוויי וואָכען פאָר פּסח איז געווען דער משפּט פון'ם „שלח־מנות". דאָס מיראָוואָי־שטיבעל איז געווען פול אָנגעשטויסען מיט אידען און ווייבער, וואָס כמעט אַלע זענען געווען עדות. ס'איז ניט געווען וואו אַ שפּילקע דורכצוואַרפען.

— אייזיק, יאָסקע, זלאַטע, זעלדע! — האָט אויסגערופּען פאַן מיליניעווסקי, און עס זענען ארויסגעטראָטען פון דער ערשטער באַנק רב יאָסי לעמעשקע און רב אייזיק בעל־בריתניק מיט זייערע ווייבער; און איידער דער מיראָוואָי האָט נאָך אויסגערעדט א וואָרט, האָבען זיי אַלע פיער מיט א מאָל אָנגעהויבען רעדען, און מעהר פון אַלע און העכער פון אַלע, געוועהנליך, די ווייבער.

— גאָספּאָדין מיראָוואָי! — זאָגט זעלדע, שטופּט־אָפּ דעם מאַן און בעווייזט מיט דער האַנד אויף זלאַטען. — אָנאָ עטאָ הולטייקע דאָ מיניע פּריסלאַיעט היינטיגען פּורים חאראַשי שלח־מנות נאָ לייטיש געלעבטער! פּאַרשיווי שטרודעל אי אָדין צור־קערלעקאַבעל, פּראָסטאָ חוזק, סטראַם, טפו!...

— אוי! אוי! אוי! איך וועל דאָס גאַרניט אויסהאַל־טען! — שרייט זלאַטע און שלאָגט זיך אין הארצען. — דאַי באָזשע מיני טאַקיי שמאַטאָק זאָלאָטע!

— אָמן! — זאָגט זעלדע.

— שווייג, דו פּיסקאַטע! דוואָ פּאָדושיטשקי, גאָספּאָדין מיראָוואָי, דאַי באָזשע מיני טאַקיי מזל, אי קומישברויט, אי צאַר־סקי חליעב, אי צרות איהר, אי פּראַנעק! אי פּרעה'ס מכות! א האַמענע אוכע? וועה איז מיר!

— יאַקאַי האַמענע אוכע? סע הויבט זיך גאָר ניט אָן!

דער מיראָוואָ האָט געפּרובט איינשטילען די ווייבער פריהער מיט גוטען, נאָכדעם מיט בייזען, געקלונגען מיט'ן גלעקעל, און אַז ער האָט געזעהען, אַז עס העלפט ניט, ס'איז אונמעגליך זיי צו צור־מאַכען דאָס מויל, האָט ער די ווייבער אַרויסגעטריבען מחילה אין דרויסען אַרויס, סע זאָל ווערען אַביסעל שטילער, מע זאָל חאָטש קאָנען הערען וואָס מע רעדט, און די מאַנסבילען האָט ער געגעבען איין עצה, זיי זאָלען געהן צום רב.

— דאַ ראַבינאַ! — האָט ער זיי געזאָגט. — דאַ ראַבינאַ סוואַשים האַמענעאָוכע! — און דער גאַנצער עולם איז אַוועק פון דאָרטען צום רב.

ז.

רב יוזיפיל דער רב, ווערליג ער איז בעקאַנט אונזערע לעזער, איז ברוך־השם אַזאַ איד, וואָס קאָן איבערטראָגען אויף זיך אַלס־דינג. ער האָט ליעב אויסהערען איטליכען בעזונדער ביז'ן סוף. רב יוזיפיל געהט מיט דעם גאַנג, אַז יעדער מענש, וויפיעל ער זאָל ניט רעדען, מוז ער אַמאָל אויפהערען, וואָרום אַ מענש, זאָגט ער, איז ניט קיין מאַשינע. דער חסרון איז נאָר געווען, וואָס איצטיגס מאָל האָבען זיי גערעדט אַלע פיער אינאיינעם, איינס איבער'ן אַנדערען, און אויך מענשען פון דער זייט האָבען זיך אַלע מאָל אריינגעמישט. נאָר וואָס מאַכט דאָס אויס? אַלסדינג אויף דער וועלט מוז האָבען אַ סוף... אַז אַלע האָבען זיך גוט אָנגערעדט, אָנגעשריגען און אָנגעקריעגט, און ס'איז געוואָרען שטיל, האָט זיך רב יוזיפיל אָנגערופען צו ביידע צדדים פּאַוואָלי, בנעימות, ווי זיין שטייגער איז, מיט אַ זיפצעל:

— אַך־אַך־אַך! געהט אַזאַ יום־טוב, אַזאַ הייליגער יום־טוב, פּסח! אַ קלייניגקייט — פּסח! אונזערע עלטערען זענען ארויסגעגאַנגען פון מצרים, אריבערגעגאַנגען דעם ים, אַזאַ ים, אין דער טריקעניש! געבלאָנזעט אין דער מדבר פערציג יאָהר, פערציג יאָהר! מקבל געווען אויפ'ן באַרג סיני די תורה, אַזאַ תורה, וואָס דאָרט שטעהט געשריבען בפירוש: „ואהבת — און דו זאָלסט ליעב האָבען, לרעך — צו דיין חבר, כמוך — ווי זיך אַליין זאָלסט דו ליעב האָבען!“... צום סוף, אוי, צום סוף קריעגען זיך אידען, בעונותינו הרבים, רייסען זיך ביי די בערד, איבער וואָס? איבער נאַרישקייטען, שטות'ערייען... אַ חלול־השם פאַר גויים, כלעבען, אַ חלול־השם!... מע זאָל בעסער

אין זינען האָבען מעות־חטים, אָרעמע לייט נעבאָך האָבען נאָך נישט קיין מצות אויף פסח; פון אייער און פון שמאַלץ און פון שאַר־ירקות שמועסט מען ניט, — מצות האָטש, גוואַלד, מצות אויף פסח! א קליינינגקייט — פסח! אזא יום טוב! אונזערע עלטערען זענען ארויסגעגאַנגען פון מצרים, אריבערגעגאַנגען דעם ים, אזא גרויסען ים, אין דער טריקעניש, געבלאָנזעט אין דער מדבר פערציג יאָהר, פערציג יאָהר! מקבל געווען אויפ׳ן באַרג סיני די תורה, אזא תורה, אזא תורה!... פאָלגט מיך, אידישע קינדער, זייט זיך מוחל איינער דעם אַנדערען, ווערד שלום, און געהט אהיים געזונטערהייד און האָט בעסער אין זינען, עס געהט אזא יום־טוב, אזא גרויסער, אזא הייליגער יום־טוב!...

איינציגווייז, איינציגווייז, האָט זיך דער עולם אָנגעהויבען ארויסרוקען פונ׳ם רב׳ס שטוב, כלומרשט געלאַכט פון רב יוזיפיל׳ס משפט מיט א ווערטעל: „יאַק נע פסק, טאָ פּסאַקעץ“, ווי דער שטייגער איז פון די כתרילעווקער לצים. נאָר אינוועניג ביי זיך אין האַרצען האָט איטליכער בעזונדער געפיהלט, אז רב יוזיפיל איז גערעכט, און מע האָט זיך געשעמט נאָך א מאָל איבער׳חזר׳ען די מעשה מיט׳ן שלח־מנות...

* * *

דעם ערשטען טאָג פסח אין דער פריה, נאָכ׳ן דאַווענען איז רב יאָסי לעמעשקע (ער איז יונגער) געווען ביי רב אייזיק בעל־בריתניק אויף קידוש, געלויבט דעם פסח׳דיגען וויין, אז ער איז היינטיגס יאָהר גאָר א חריפות, און געלעקט די פינגער פון זלאַטע׳ס פאַלירטשיקעס; און דעם אַנדערען טאָג פסח אין דער פריה איז רב אייזיק בעל־בריתניק (ער איז עלטער) געווען ביי רב יאָסי לעמעשקע אויף קידוש, גאָר נישט געקאָנט אָפּלויבען זיך פונ׳ם פסח׳דיגען וויין פון ראָזינקעס און פון זעלדע׳ס פאַלירטשיקעס. און

ביטאַג נאָכ'ן עסען, אַז זעלדע מיט זלאַטען זענען זיך צענויפגעקומען און צערעדט פונ'ם שלח־מנות, איז דער אמת ארויף ווי בוימעהל אויפ'ן וואַסער, אוןביידע דיענסטמיידלעך, נחמה די שוואַרצע און נחמה די רויטע, האָבען שוין געהאַט זייער עהרליך אויסקומעניש: תיכף נאָך פסח האָט מען זיי געגעבען דעם וועג

נישטאָ קיין מתים

געשריבען אין יאהר 1902.

נישטאָ קיין מתים!

ראש־חודש אלול בין איך געקומען קיין כתרילעווקע אויף קבר־אבות.

דאָס אַלטע־אַלטע כתרילעווקער בית־הקברות זעהט אויס אַ סך שענער און אַ סך לעבעדיגער פון דער שטאָדט אַליין. איהר געפינט דאָ שטיבלעך־מצבות שענערע, ווי די שענסטע הייזער אין שטאָדט. היינט וואָס איז ווערטה דאָס, וואָס ס'איז דאָ טרוקען ווי פעפער, נישטאָ יענע לעהמיגע זומפיגע בלאָטע, וואָס אין שטאָדט? דאָ זעהט איהר פאַר זיך חאָטש גרינס, אַז עס קומט זומער־לעבען, אַ גרעזעל, אַ צוויי־דריי באַרען־בוימלעך, איהר הערט אַ פישטשען פון פויגעלעך, וואָס שפּרינגען פון איין צווייגעל אויפ'ן אַנדערען און שמועסען זיך אויס אויף זייער לשון. דאָ זעהט איהר פאַר זיך אַ גרויסע קיילעכיגע בלויע יאַרמעלקע מיט אַ לויטערער וואַרעמער זון. פון דער לופט שמועסט מען ניט, אַז דאָ איז זי אין טויזענד גראַד בעסער, פרישער און געזינטער ווי אין שטאָדט. סאַי דאָ סאַי דאָרט ליגט מען דאָך אין דער ערד פיער איילען! דער חילוק איז נאָר, וואָס דאָ, אויפ'ן בית־עלמין, ליגען די מתים אויף איין אָרט, און דאָרט, אין שטאָדט, געהען זיי נאָך אַרום; דאָ רוהען זיי שוין און וויסען נישט פון קיין צרות, און דאָרט ווערען זיי נאָך פערשוואַרצט — און מי יודע, וויפיעל ס'איז זיי נאָך בעשערט אָפּקומען און מוטשען זיך אויף דער וועלט!...

געטראָפען האָב איך דאָרטען עטליכע ווייבער ליגען אויף די קברים, וויינען און שרייען און טענה'ן זיך אויס אויף אַ קול.

אײנע װעקט די מאַמע, זי זאָל אױפשטעהן און אַ קוק טהון אױף איהר אײן־און־אײנציגע טאָכטער, װאָס פון איהר איז געװאָרען!

— זאָלסט אױפשטעהן, מאַמעניו טהײערע מײנע, האַרציגע, געטרײהע, און אַ קוק טהון אױף דײן אײן־און־אײנציגע בת יחידה, אױף דײן ציטעריגער שרה־פּערעל, װאָס זי איז געװעזן בײ דיר דאָס שװאַרצאַפּעל פון'ם אױג, װי אַזױ זי ליגט איצט אין דער ערד. אױ װעה איז מיר, װאַלגערט זיך אין שכנות מיט קלײנע קינדער פּיסקליאַטעס, װאָס געהען נאַקעט, קײן העמדעלע אױפ'ן לײב. װאָרום ער קרענקט כסדר, ישראליק דײנער, פון זינט ער האָט זיך צוגעקיהלט דעמאָלט אױפ'ן יריד קרענקט ער און דאָקטערט זיך. מע באַדאַרף איהם געבען מילך, איז ניטאָ! און די קינדערלעך נעבאַך שרײען אױך „מאַני“. און ס'איז ניטאָ! און דירה־געלט מאָנט מיך הענזיל דער שנײדער, בײ איהם זיץ איך הײנט, און ס'איז ניטאָ! און פאַר הערשלען שכר־למוד, ער װערד הײנטיגס יאָהר בר־מצוה, דאַרף מען צאָהלען נאָך פאַר יענעם זמן, און ס'איז ניטאָ! צו װאָס מע נעמט זיך — איז ניטאָ, ניטאָ און ניטאָ!...

די אַנדערע איז געקומען צום טאַטען אױפ'ן קבר זיך קלאָגען אױף איהר מאַן, װאָס מע האָט איהר געגעבען: מע האָט געמײנט אײן אַנטיק, אַ צאַצקעלע האָט מען געזאָגט. אַלע מײדלעך האָבען איהר דענסטמאָל מקנא געװעזן. צום סוף לאָזט זיך אױס, אַז ער איז גאָר אַ שאַרלאַטאַן, אײן אױסברענגער, פאַרגינט זיך אָװעק־געבען הײנטיגען יום־טוב פאַר מפטיר פינף און פופציג „גילדױן“. און פאַר'ן ערשטען פסוק פון „אתה הראית“ איז ער אַ בעלן געװען אַפּצאָהלען פאַראַיאָהרען אַ דרײערעל! און װיפיעל ברענגט ער אױס אױף די ביכלעך, װאָס ער קױפט אַלע מאָל — פאַר די ביכלעך װעט ער אָװעקגעבען דעם טאַטען מיט דער מאַמען, און װאָס איך קרענק און דאַר — דאָס אַהרט איהם ניט!...

די דריטע איז געקומען אָפּגעבען מזל־טוב איהר מאַן אױף יענער װעלט: זי מאַכט חתונה דאָס ערשטע קינד און האָט נישט מיט װאָס, אפילו דאָס ערשטע האַלב נדן, װאָס זי האָט צוגעזאָגט

אײַנלעגען, האָט זי נאָד אויך ניט אײַנגעלעגט. קיין העמד נישט אויפ'ן לײַב, קיין פּאָר שיך אפילו, און ווער רעדט פון חתונה־הוצאות, כּלי־זמר, סאַרווערס, דאָס, יענץ — וואו וועט זי דאָס נעמען?... דער קאָפּ ווערד איהר שיער ניט צעפּאַלען, טאָמער, חלילה, ווערד איהר שידוך אויס שידוך — וואָס וועט זי טהון?...

און אזוי אַלע איבעריגע ווײַבער ווײַנען און בעקלאָגען זיך אויף זייערע צרות, גיסען אויס זייער ביטער האַרץ דורך טרערען. רעדען זיך אויס אביסעל מיט זייערע ליעבע און געטרײַהע, טאָמער וועט ווערען האָטש אַביסעל גרינגער אויף דער נשמה, און אַז מע ווײַנט זיך גוט אויס, ווערד טאַקי גרינגער...

איך דרעה מיך אַרום צווישען די אַלטע האַלב־אײַנגעפּאַלענע קברים, לייען די אַלטע אָפּגעריבענע אויפשריפטען פון די אײַנגע־בויגענע מצבות, דערזעהט מיך פון דערווײַטען רב אריה דער קברות־מאַן מיט דער לאַנגער פלאַכסענער באָרד און מיט די רויטע אויגען און פרעגט מיך:

— צו וועמען דאַרפסט דו?

רב אריה איז שוין אזוי אַלט, אַז קיינער ווייסט ניט זײַנע יאָהרען, און ער אַליין אויך ניט. פון דעסטוועגען האַלט ער זיך ריין און ציכטיג, די שטיוועלעך אויסגעפּוצט, די באָרד צעקעמט. איטליכס הערעל בעזונדער, און היט זיך אָפּ, ווי אַ ציטעריגער בן־יחיד ביי דער מאַמע, עסט נאָר ווייכע זאַכען און טרינקען טרינקט ער אַלע פריהמאָרגען געקאָכטע קרײַטער מיט קאַנדעלצו־קער. „ס'איז איהם גוט ווי די וועלט!" — זאָגט מען אויף איהם אין כּתרילעווקע, און מען איז איהם באמת מקנא.

— שלום־עליכם, רב אריה, וואָס מאַכט אַ איד? — רוף איך מיך אָן און געה־צו צו איהם נאָהענט. ס'איז פאַרנאַכט. די זון האַלט ביי אונטערגעהן און בעגילט די שפּיץ קברים. רב אריה פער־שטעלט זיך מיט דער האַנד, בעטראַכט מיך מיט די רויטע אויגען. גלעט די באָרד און קוקט זיך אײַן.

— ווער ביזט דו? און צו וועמען דאַרפסט דו?

רב אריה איז אזוי אַלט, אַז ער מעג זיך פערגינען צו זאָגען אַלעמען „דו".

איך זאָג איהם, ווער איך בין און צו וועמען איך דאַרף, דער־קענט מיך רב אריה און גיט מיר אַפּ שלום־עליכם און שאָמקעט מיט די ליפּען, רעדט מיט אַ פּייף:

— אַ? ביזט דו דאָס? געקענט דעם טאַטען דיינעם און דעם זיידען רב וועוויק נאָך, געווען אַ טייערער איד, און דעם פעטער פּיני, אויך געוועזן אַ שענער איד, און דער פעטער בערקע ליגט אויך דאָ ביי מיר, און די מוהמע חנה — אַלע געקענט, אַלע געשטאָרבען, אַלע פיינסטע מענטשען אויסגעשטאָרבען. נישט געבליבען איינער אַ רעכטער, מיינע אויך אוועקגעשטאָרבען (ער טהוט אַ זיפץ און אַ מאַך מיט דער האַנד). פריהער די קינדער באַגראָבען, אַלע קינדער באַגראָבען, נאָכדעם איז זי אַליין אוועק־געשטאָרבען, געוועזן אַ צדיקית, מיר צו לענגערע יאָהר, מיך גע־לאָזט אַליין, אויף דער עלטער. נישט גוט.

— נישט גוט? — פרעג איך איהם.

— נישט גוט — מאַכט ער — נישט גוט, נישטאָ קיין מתים.

— נישטאָ קיין מתים? — זאָג איך.

— נישטאָ קיין מתים. — זאָגט ער.

— מע האָט אויפגעהערט — זאָג איך — שטאַרבען ביי אייך אין כתרילעווקע?

— וואָס איך שייך שטאַרבען? — זאָגט ער. — שטאַרבען שטאַרבט מען, נאָר וואָס? קליינוואַרג, נפל'עך, אָדער קבצנים; וואָס האָט מען פון זיי, משטיינס געזאָגט! צענויפנעמען אויף תכריכים, נאָכ'ן ערשטען קדיש שענקען די יתומים אַ שטיקעל ברויט. וואָס זאָל מען טהון? אַ ברירה האָט מען? (ער טהוט מיר אַ וויזי מיט דער אויסגעטריקענטער האַנד אויף די וויינענדיגע ווייבער). אַט ליגען ווייבער אויסגעצויגען, ווי די שררה'טעס, אויף די קברים. וואָס האָט מען פון זיי? וויינען זיך אַז ווי די פויקען, וואָס אהרט דאָס זיי? עס קאָסט זיי געלט? געה פיהר זיי, וויין זיי, וואו

ליגט דער טאַטע, וואו ליגט די מאַמע? וואו ליגט דער פעטער, וואו ליגט די מוהמע? זייער טאַטענס משרת! עס מאַכט זיך, איינע וויינט אַזוי לאַנג, ביז זי פאַלט גאָר חלשות, באַדאַרף מען זי נאָך מינטערען, געבען אַ טרונק וואַסער, און אַ מאָל — אַ שטיקעל ברויט אויך. פון וואַנען? פון וואָס? די גרויסע מחיה?' אַז קיין מתים איז ניטאָ, און לעבען דאַרף מען, און חתונה מאַכען אַיין אייניקעל אַ יתומה'לע, שוין אַ מיידעל אין די יאָהרען, דאַרף מען אויך; געווען אַ חתן, שוין כמעט געהאַלטען ביי אַ שידוך טהון, דוקא נישקשה פון אַ יונגענמאַן, אַ פאַקענטרעגער, איין אַלמן אַפילו, מיט קינדער עטליכע, נאָר אַ בעל־פרנסה, אַ שענער פאַרדיענער, דאָס הייסט, אַז ער לייזט, פאַרדיענט ער. חתן־כלה זיך שוין אַפילו אָנגעקוקט אויך; געקומען צו עפּיס, שוין געהאַלטען ביי תנאים שרייבען, זאָגט ער: „נו, און וואָס הערט זיך מכח נדן?" זאָג איך: „וואָסער נדן?" זאָגט ער: „מע האָט דאָך מיר געזאָגט, אַז איהר גיט אַ פּופּציגער נדן". זאָג איך: „אַלע בייזע חלומות אויף מיינע שונאים'ס קעפּ! אַ פּופּציגער? ווי קומט צו מיר פּופּציגערס? איך וועל געהן גנב'ענען, צי אויסגראַבען פרעמדע תכריכים ביי מיר פון די קברים און פאַרקויפען?"... הקיצור הדבר, דער שדוך איז געוואָרען אויס שדוך. און געה רעד מיט זיי, מיט די כתרילעווקער בעלי־בתים, זענען זיי נאָך גערעכט: זיי זאָגען: „רב אריה, איהר זינדיגט, איהר האָט, קיין עין־הרע, אַ פרנסה אין האַנט"... אַ שענע פרנסה! אַז וואו ס'איז געווען ערגיץ אַ לייטישער מת, אַ פיינער מענטש, אַ שטיקעל נגיד, איז ער שוין לאַנג געשטאָרבען, און קיין פרישע קומען ניט צו, ניטאָ קיין מתים! ניטאָ!

פערבענגט אהיים

געשריבען אין יאהר 1902.

פערבענגט אַהיים

נישטאָ איין זאַך אויף דער וועלט, וואָס מע זאָל דערפון נישט וויסען אין כתרילעווקע; נישטאָ איין נייעס אויף דער וועלט, וואָס מע זאָל דערפון נישט געוואָהר ווערען ביי די קליינע מענשעלעך.

אמת, אַז עס קומט אָן אַהין, קומט דאָס אָן שוין אַביסעל שפּעטליך און נישט פון דער ערשטער האַנד — נו, וואָס זשע איז? איין אומגליק אַ גרויסער? אדרבה, מיר דאַכט, אַז ס'איז גאָר אַ מעלה, די גרעסטע מעלה.

וואָרום, צווישען אונז רעדענדיג, וואָס האָבען, אַשטייגער, די כתרילעווקער אידען צו פערלירען, אַז זיי וועלען געוואָהר ווערען די היינטיגע נייעסען, די בשורות טובות, ישועות ונחמות, וואָס לאָזען זיך הערען אויף דער וועלט, חלילה וחס, שפּעטער מיט אַ חודש אָדער מיט צוויי, און אפילו מיט אַ יאָהר שפּעטער? — אַ גרויסער אומגליק!

הקיצור, די כתרילעווקער קליינע מענשעלעך זענען געוואָהרע געוואָרען, — אפילו אַביסעל שפּעטליך — אַז ס'איז דאָ אַ וואָרט, וואָס הייסט צ י ו נ י ז ם.

תחילת האָט ניט יעדער פערשטאַנען אַקוראַט וואָס איז די טייטש „ציוניזם“. שפּעטער, אַז מע האָט אָנגעשמעקט אין כתרילעווקע דעם פּשט פון „ציוניזם“, אַז עס נעמט זיך פון „ציון“ וואָס אין סדור, און אַז ציוניסטען איז אַזאַ מין חברה, וואָס האָבען חשק איבערפעקלען אַלע אידען קיין ארץ־ישראל, איז גע־

וואָרען אין שטאָדט, וואָס זאָל איך אייך זאָגען? — חוכא וטלולא! מע האָט זיך געהאַלטען ביי די זייטען. זייערע געלעכטערען. מיין איך, האָט מען בעדאַרפט הערען פאַר אַ מייל, און די גלייכווערטלעך, וואָס זענען געפלויגען אויף רב הערצל דעם דאָקטאָר. אויף דעם דאָקטאָר נאָרדען און אויף אַלע איבעריגע דאָקטוירים, וואָלט כדאַי געווען, כלעבען, מע זאָל זיי צענויפזאַמלען. פערשרייבען און אַרויסגעבען בעזונדער אין אַ ביכעל; איך בין אייך ערב, אַז עס געפינט זיך אין זיי אַ סך מעהר זאַלץ און אַ סך מעהר פעפער, ווי אין יענע לאַקריץ־זיסע ווערטער און קלוגע רעד. וואָס מע דרוקט זיי אַלע יאָהר אין די לוחות אויף דער צווייטער זייט...

אַ מעלה האָבען די כתרילעווקער לייט, אַז כל־זמן זיי לאַכען — לאַכען זיי, נאָר אַז זיי לאַכען זיך גוט אָן, הויבען זיי ערשט דעמאָלט אָן צעקייען די זאַך נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל און הויבען אָן צו פערשטעהן. אַזוי איז געווען אויך מיט'ן ציוניזם. פריהער האָט מען געלאַכט, געמאַכט חוזק, געזאָגט ווערטלעך; נאָכדעם האָט מען אָנגעהויבען זיך צוהערען, וואָס מע רעדט און וואָס מע שרייבט אויף די בלעטער, איבער'חזר'ען און איבערקייען „נאָך אַ מאָל דאָס אייגענע ווידער צוריק", און שפּעטער. אַז מע האָט דערהערט שמועסען עפּיס פון אַ באַנק, אַ אידישע באַנק מיט אידישע אַקציעס, און וויבאַלד אַקציעס, איז דאָך, אַפּנים, די משמעות, אַז מע רעדט עסק, „געשעפט". „לשון געלד", — און מיט געלד וואָס קאָן מען היינטיגע יאָהרען נישט אויספיהרען אויף דער וועלט? ובפרט נאָך ביי'ם טערק מיט דער רויטער יאַרמעלקע, וואָס איז אַליין אויך אַ גוטער כתריליק גלייך מיט אַלע כתרילעווקער? און פון דעמאָלט אָן האָט מען זיך גענומען אין כתרילעווקע צום ציוניזם גאַנץ געשמאַק. די כתרילעווקער זענען, ברוך השם, אַזעלכע לייט, וואָס איהר פּועל'ט ביי זיי וואָס איהר ווילט. דאָס, וואָס נעכטען האָט זיך זיי געדאַכט קרום ווי אַ קאָטשערע און שווער כקריעת ים־סוף, איז ביי זיי היינט

גלייך, וואָס גלייכער קאָן שוין גאָר ניט זיין, און גרינג ווי אויפ־עסן אַ בייגעל, אָדער אויסרויבערן אַ פּאַפּיראָס. אַפּקויפן ביי'ם טערק ארץ־ישראל — וואָס קאָן נאָך זיין גרינגער דערפון? וואָרום לאָמיר זיך ניט נארן, אין וואָס קאָן דאָ זיין די מניעה? געלד איז דאָך ניט שייך צו זאָגן; וואָס פאַר אַ ראָלע שפּיעלט ביי אונז געלד? איין רויטשילד (ער זאָל נאָר וועלן) קאָן ער דאָך אָפּקויפן גאַנץ ארץ־ישראל מיט סטאַמבול און מיט'ן טערק אינאיינעם. פאַר'ן מקח איז אודאי נישטאָ וואָס צו זאָרגן זיך. ס'איז דאָך עפּיס אַ געשעפט, וועט מען זיך דינגען: ממה־נפשך, אַ רענדעל אַראָפּ, אַ רענדעל אַרויף. בלייבט איבער נאָר איין זאַך: באשר וואָס? טאָמער וויל ער ניט פערקויפן? עט, נאַרישקייטן! פאַר וואָס זאָל ער ניט וועלן? והשנית, מיר זאָלן וועלן זיך גוט אויסרעכענען, זענען מיר דאָך מיט איהם שטיקלעך אייגענע גאָר — ניין, טאַקי גאַנץ נאָהענטע קרובים, אמת'ע שני שבשלישים, אידען און טערקען, יצחק און ישמעאל...

קיצור הדבר, מע האָט געמאַכט איין אסיפה און די אַנדערע און די דריטע — ס'איז געוואָרען מיט גאָט'ס הילף אַ „חברה", און מע האָט געקליבען „טשלענעס", אויסגעוועהלט אַ פּרעזידענט, אַ וויצעפּרעזידענט, אַ קאַזנאַטשיי און אַ סעקרעטאַר און אַ קאָרעספּאָנדענט, גלייך ווי אין אַלע לייטישע שטעדט; און איטליכער האָט זיך פערשריבען שקל־געלד, ווער אַ קאָפּיקע און ווער צוויי קאָפּיקעס אַ וואָך. יונגע לייט האָבען געהאַלטען פלאָם־פייערדיגע „רעדעס", געזאָגט זעהר שענע דרשות. די ווערטער „ציון", „ציוניזם", „ציוניסטען" האָבען זיך געלאָזט הערען העכער און העכער. די נעמען „דאָקטאָר הערצל", „דאָקטאָר נאָרדוי" און די איבעריגע דאָקטוירים האָבען זיך געלאָזט הערען אָפטער און אָפטער. „טשלענעס" זענען געוואָרען וואָס ווייטער מעהרער און מעהרער, און געלד האָט זיך אויך צענויפגעקליבען אַהיבשע פּויטיקע, — האָט מען געמאַכט אַ גרויסע אסיפה און מע האָט זיך אָוועקגעזעצט בעקלערען, וואָס טהוט

מען מיט'ן געלד: צי מע זאָל דאָס קאַפּיטאַל דערווייל איבער־לאָזען דאָ אויפ'ן אָרט, מאַכען אַ בעזונדערען „פאָנד" פאַר די כתרילעווקער ציוניסטען, צי מע זאָל דאָס אַפּשיקען אין צענטער אריין, צי מע זאָל נאָך אַביסעל צו־וואַרטען, ביז עס וועט זיך צענויפקלויבען אַ היבשע סומע, און די שטאָדט וועט ווערען איין אַקציאָנער פון דער אידישער באַנק.

די דאָזיגע אַסיפה איז געווען, קאָן מען זאָגען, איינע פון די הייסע שטורעמדיגע אַסיפות אין כתרילעווקע. די דעות האָ־בען זיך צעטיילט: אַ סך זענען געשטאַנען פאַר'ן „צענטער", געזאָגט: מיר זענען מחויב אונטערצוהאַלטען דעם „צענטער", וואָרום אַז מיר וועלען ניט אונטערהאַלטען דעם „צענטער", און איהר וועט ניט אונטערהאַלטען דעם „צענטער", — פון וואַנעז זשע וועט ער ציהען חיונה?... אַנדערע האָבען געדרונגען פער־קעהרט, אַז דער „צענטער" וועט זיך בעגעהן אָהן כתרילעווקע: „מיר זענען נישט מחויב פאַרזאָרגען די גאַנצע וועלט; עמיצער זאָרגט זיך דען פאַר כתרילעווקע? לאָז זיך יעדער אין זינען האָבען זיך — וועט אויך זיין גענוג"...

איז אויפגעשטאַנען דער פּרעזידענט, נח רב יוסילע'ס, אַ נגיד'ס איין איידעם און אַ יונגערמאַן אַ משכיל, נאָך גאָר אָהן אַ באָרד, און האָט געזאָגט עטליכע וואַרעמע ווערטער:

— „פיער טויזענד יאָהר — אַזוי האָט נח דער פּרעזידענט אַנגעהויבען און האָט גענומען אַביסעל צו אַ הויכען טאָן — פיער טויזענד יאָהר, אַז מע קוקט אויף אייך פון דער הויך פון די דאָ־זיגע פיראַמידען!" מיט די דאָזיגע ווערטער האָט זיך אַמאָל געווענדעט דער גרויסער נאַפּאָלעאָן צו זיין גוואַרדיע, בשעת ער איז געגאַנגען איינגעמען מצרים. כמעט מיט די דאָזיגע ווערטער ווילט זיך מיר אָנהויבען מיין היינטיגע רעדע צו אייך, נאָר אַבי־סעלע אַנדערש: שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר, ברידער, אַז מיר געפינען זיך... נישט אויף דער הויך פון די פיראַמידען, נאָר טיעף, נייען איילען אין דער ערד. שוין באַלד צוויי טויזענד

יאהר, אז מיר קוקען ארוים... נישט אויף אונזער „גוואַרדיע", נאָר אויף משיח'ן, ער זאָל קומען אונז אויסלייזען פון גלות און אונז ברענגען אהין, אינ'ם לאַנד פון אונזערע אבות, קיין ארץ־ישראל... שוין באַלד צוויי טויזענד יאהר, אז מיר פאַסטען אַלע שבעה עשר בתמוז, עסען נישט קיין פלייש אין די נייען טעג, און קומט תשעה־באב, זעצען מיר זיך אין די זאקען אויף דער ערד, וויינען און קלאָגען אויף חורבן בית־המקדש... שוין באַלד צוויי טויזענד יאהר, אז מיר דערמאָנען זיעבען און זיעבעציג מאָל א טאָג ציון און ירושלים — און פרעגט: וואָס האָבען מיר גע־טהאָן פון ציונ'ס וועגען און פון ירושלים'ס וועגען?

איין עבירה, כלעבען, וואָס ס'איז אין כתרילעווקע נישטאָ קיין סטענאָגראַף, וואָס זאָל געווען קאָנען זיין אויף יענער אסיפה און פערשרייבען די אויסגעצייכענטע רעדע פון נח דעם פרעזי־דענט אות באות, ווי עס פיהרט זיך אין לייטישע שטעדט. מיר מוזען זיך דעריבער בעגניגענען נאָר מיט די עטליכע ווערטער, וואָס מיר האָבען געבראַכט על־פּי זכרון, און ברענגען דעם סוף פון דער דאָזיגער טאַלאַנטפולער רעדע אין קורצען:

— אצינד — אזוי האָט נח דער פרעזידענט אויסגעלאָזט זיין דרשה, און דער שוויים האָט גערונען פון איהם טייכענווייז — אצינד, אז מיר האָבען זוכה געווען צו דערלעבען אזא צייט, אז דער אַלטער קראַנקער ישראליק האָט זיך ווי אויפגעחאַפּט פונ'ם שלאָף, ער גלייכט זיך אוים די אויסגעמוטשעטע ביינער זיינע, קוקט זיך ארום וואו ער איז אין דער וועלט, און זאָגט „בית־יעקב לכו ונלכה — קומט, קינדער, לאָמיר געהן!" — באַדאַרפען מיר, רבותי, זיך נישט פאַרלאָזען אויף קיינעם, נישט ארויסקוקען אויף קיין נסים און נישט פאַרלאָזען זיך אויף אונזערע גרויסע, וואָרום אז איהר וועט זיך פאַרלאָזען אויף די גרויסע, וועט איהר מעגען וואַרטען. ס'איז א סך גרינגער צו גע'הרג'עט ווערען פון א דונער, איידער אויסרייסען ביי א גביר א קערבעל אויף ציון. אַליין, אַליין באַדאַרפען מיר אנהויבען צו בויען אונזער גרויסען בנין. אם אין אני

לי — יִי לי ?... אודאי מעגען מיר זיך איבערנעמען, אז מיר האבען דערלעבט אזא צייט, אז אידען זאלען גאר האבען א השגה צו רעדען פון איין אייגענער אידישער באנק! אודאי באדארפען מיר זעהען, אז כתרילעווקע זאל ניט אפשטעהן פון אנדערע שטעדט און כתרילעווקער אידען זאלען אויך האבען א חלק אין אונזער „אייגענער אידישער באנק“! איך מוז אייך אבער זאגען, רבותים, אז לויט די חשבונות, וואס אונזער קאזנאטשיי וועט אונז דא באלד פארשטעלען, האבען מיר נאך נישט די גאנצע סומע אויף צו בעצאהלען אפילו פאר איין אקציע. עס פעהלט אונז נאך כמעט העכער האלב, דאס הייסט, א פינף־זעכס קארבען. לכן איז א יושר, ברידער, איהר זאלט זיך אנטהון א כח טאקי דא אויפ'ן ארט און טאקי באלד צע־נויפלעגען זיך, איטליכער וויפיעל ער קאן, און זעהען, סע זאל ווערען די גאנצע סומע, צעהן רובעל, גאר אהן א שום תירוץ!... און לאזען אונזערע ברידער אויף דער גאנצער וועלט וויסען, אז אין כתרילעווקע זענען אויך פאראן ציוניסטען, וואס סע ברענט אין זיי דאס הייליגע פייערל פון ציון, און לאז דער דאקטאר הערצל זעהען, אז זיין הארעוואניע פון אונזערטוועגען איז חאטש ניט אומזיסט!...

* * *

פליעסקען מיט די הענד און שרייען „בראווא“ — דערפון ווייסט מען נאך נישט אין כתרילעווקע — און דאנקען גאט, וואס מע ווייסט נאך נישט. דער געפילדער מיט'ן געשריי איז אזוי אויך געווען גרוים: מע זאל נאך דערצו דארפען פאטשען מיט די הענד און שרייען „בראווא“, וואלט מען גאר טויב גע־ווארען, צו אלדי שווארצע יאהר. דארטען, אז עס געפעלט עמי־צענם א ווארט, נעהט מען צו און מע גיט איהם איבער דער פלייצע.

— וואס זאגט איהר אויף אונזער פרעזידענט? הא?

— א פיסק — דער רוח זאל איהם נעמען!

— און אַ קענער! ער האָט דאָך אויסגעמישט קאַשע מיט באָרשט, גמרא און ספרים און אַלע ביכער...

— מע באַדאַרף האָבן אַ קאָפּ פון אַ קלויסטער, מע זאָל דאָס אַלסדינג געדענקען אויסווייניג!

— בהמה! יענער זיצט טאָג ווי נאַכט און קוקט אין די ביכער אריין!

בקיצור, ס'איז געבליבן, מע זאָל אויסשרייבן איין אַקציע. נאָר ס'איז גרינג צו זאָגן „אויסשרייבן איין אַקציע". ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער, אַז אידען ליגען ערגיץ פערשטעקט אין אַ לאָך, אין כתרילעווקע, און די אידישע באַנק איז ערגיץ ווייט איך וואו, אין לאָנדאָן? האָט זיך אָנגעהויבען אַ חתונה: בריוולעך; בריוולעך אַהין, בריוולעך אַהער. שמעיה דער סעקרעטאַר און דער קאָרעספּאָנדענט פון די כתרילעווקער ציוניסטען האָט זיך אָפּגעשריבען, ווי מע זאָגט, אַלע פינגער, ביז ער האָט בעקומען אַ קלאָרע ידיעה, וואוהין און ווי אַזוי מע בעדאַרף שיקען דאָס געלד. נאָכדעם, אַז ער האָט שוין גוט געוואוסט וואוהין און ווי אַזוי מע בעדאַרף שיקען דאָס געלד, האָט ער געהאַט אויף זיך אַ נייעם אומגליק — דעם כתרילעווקער פּאָסטמייסטער. דער בעקאַנטער כתרילעווקער פּאָסטמייסטער, אַ גראָבער פּריץ, און אַ גרויסער מפונק, קאָן נישט איבערטראָגען דעם ריח פון קנאָבעל (האָטש קנאָבעל ביי'ם עסען האָט ער אַליין ליעב דאָס חיות!). אַז עס קומען אריין צוויי איבעריגע אידען אויף דער פּאָסט, האַלט ער זיך ביי דער נאָז, שרייבט און לייענט:

— שלום... שליאָמקאָ... טשעסנאָק...

אַז שמעיה האָט איהם דערלאַנגט דעם פּאַקעט, האָט ער איהם אַ שמיץ געטהאָן צוריק אין פּנים אריין: ס'איז ניט אַזוי געשריבען דער קאָנווערט, ווי מע בעדאַרף. דאָס אַנדערע מאָל האָט ער איהם אַ שמיץ געטהאָן אין פּנים אריין: ער זאָל געהן ברענגען טריוואָכס. דאָס דריטע מאָל האָט ער שוין ניט געהאַט צו וואָס זיך צו טשעפּען, האָט ער בעטראַכט דעם פּאַקעט פון אַלע

זייטען, געגומען שמעלצען דעם טריעף און לעגען חתימות. און בשעת מעשה א פרעג געטהאן שמעיה'ן, נישט קוקענדיג איהם גלייך אין פנים אריין: „וואס פאר געשעפטען האט ער מיט לאנדאן, וואס ער שיקט אהין געלד?" האט זיך אונזער שמעיה קארעספאנדענט, אפנים, ארויסגעהאפט, צי אפשר האט ער געוואלט זיך בעריהמען פאר'ן פאסטמייסטער (אלע קארעס־פאנדענטען זענען גרויסע בעריהמער!):

— דאס געלד — מאכט ער — געהט גלייך אין אונזער אייגענער אידישער באנק אריין...

האט דער פאסטמייסטער א קוק געטהאן אויף שמעיה'ן, ווי פער'חדוש'ט:

— זשידאווסקע באנק? ווי קומט צו אידען א באנק?

איז זיך מיישב שמעיה: אז דו ביזט יא אזא צורר היהודים, וועל איך דיר ווייזען וואס הייסט „זשידאווסקא באנק"! און געהט און דערצעהלט איהם פזמונות מיט גוזמאות (אלע קארעס־פאנדענטען האבען ליעב מגזם זיין!), אז די אידישע באנק איז די ערשטע באנק אין דער וועלט. זי פערמאגט צוויי הונדערט טויזענד מיליאן פונט שטערלינג ריין גאלד. אויף אונזער געלד איז דאס אזא סומע, וואס ס'איז שווער אויסצורעכענען, מחמת א פונט שטערלינג בעטרעפט אויף אונזער געלד כמעט א הונ־דערטער...

רופט זיך אן צו איהם דער פאסטמייסטער, און טהוט א לעק די חתימה מיט דער צונג און א קוועטש איבער'ן צעלאזטען טריעף:

— מאהל דיר, דאס לייגסט דו שוין, ווי א הונט! א פונט שטערלינג איז קוים צעהן קערבלעך.

— דאס איז א פראסטער פונט שטערלינג, — וויל זיך שמעיה פערענטפערען — און א גילדענער פונט באטרעפט א סך מעהר!

— פשאל וואן, דוראק! — זאגט צו איהם דער פאסט־מייסטער מיט א געלעכטער. — וועמען דערצעהלסט דו מעשיות?

א איד מוז דיר זיין א מאשעניק! א איד מוז עמיצען אפּנארען! ס'זאָל זיין איין אַנדערער אויף מיין אָרט. וואָלט ער דיר מכות צוגענומען דיין פּאַקעט! דו ווייסט, אַז איך האָב רעכט אָרעס־טירען דיין פּאַקעט מיט דיר און מיט אייער גאַנץ „קהל“ אינאיינעם דערפאַר, איהר זאָלט ניט אַריבערשיקען אונזער געלד קיין לאָנ־דאָן? מיר וועלען האַרעווען, אַקערען מיט דער נאָז די ערד, און די אידעלעך וועלען קומען צו געהן אויפ'ן גרייטען, פּרעסען און זויפען און נאָך נעמען און אַריבערפּעקלען אונזער געלד דער שוואַרץ יאָהר ווייסט וואוהין, אין א „זשידאָווסקע באַנק“!...

שמעיה האָט שוין געזעהן, אַז ער האָט אָנגעאַרבייט א גוטע חתונה. האָט ער אָנגענומען א פולע מויל און האָט אָפּגעשוויגען, ווי א קעצעלע. ער וואָלט אָפּגעגעבען איצטער מי יודע וויפיעל, ער זאָל קאָנען נעמען צוריק די ווערטער, — ס'איז שוין אָבער געווען צו שפּעטליך (א סך קאָרעספּאָנדענטען וואָלטען אפשר וועלען צו־ריקנעמען זייערע ווערטער מיט זייערע קאָרעספּאָנדענציעס, וואָס זענען פול מיט שקרים וכזבים, נאָר בלאָטע! צוריק האַפּט מען נישט!). אונזער כתרילעווקער קאָרעספּאָנדענט איז געהרען גע־ווען, אַז ער האָט אָפּגענומען דעם „רעצעפּים“ און איז אַוועק פון דער פּאָסט, ווי איין אָפּגעשמיסענער.

אַוועקגעשיקט דאָס געלד, האָבען די כתרילעווקער ציוניסטען אָנגעהויבען אַרויסקוקען אויף דער אַקציע פון טאָג אויף טאָג. ס'איז אַוועקגעגאַנגען א חודש און צוויי חדשים און דריי חדשים און פיער חדשים — נישטא נישט קיין געלד, נישט קיין סחורה! האָט מען זיך א נעם געטהאָן צום סעקרעטאַר, צום קאָרעספּאָנ־דענט הייסט דאָס, טאָמער האָט ער ניט אָהין געשיקט דאָס געלד, וואו מע בעדאַרף, אָדער טאָמער האָט ער ניט אַזוי געשריבען דעם אַדרעס, ווי עס געהער צו זיין — שמעיה האָט נעבאַך געהאַט צו זינגען און צו זאָגען; לאַ־די ער האָט נישט אויפגעהערט צו שרייבען בריוולעך אין קאָמיטעט, אין צענטער און אין לאָנדאָן, האָט ער נאָך בעדאַרפט אויסשטעהן די טענות פון די כתרילעווקער

לייט מיט זייערע ווערטלעך, וואָס האָבען איהם געשטאָכען אין דער זיעבעטער ריפּ... פאַר די מתנגדים, דאָס הייסט, פאַר די עהרליכע, פרומע אידען און די חסידים, וואָס האַלטען נישט מיט'ן ציוניזם, איז דאָס דערוויילע געווען אַ שטיקעל עסק: — „מיר האָבען דען נישט געוואוסט פריהער, אַז עס וועט אַזוי זיין? — האָבען זיי געזאָגט און גערייצט זיך מיט די ציוניסטען. — מיר האָבען אייך דען ניט געזאָגט, אַז מע וועט נאָר אויסנאַרען די עטליכע גילדען, און געה לאָך מיך צום ונתנה־תוקף?“...

האָט גאָט רחמנות געהאַט אויף אונזער קאָרעספּאָנדענט און ס'איז איהם אָנגעקומען איינמאָל אין אַ פריהמאָרגען אַ בריעף פון לאָנדאָן, אַז די אַקציע, וואָס ער האָט אויסגעשריבען, איז שוין דאָ, דאָס הייסט, נישט דאָ, אין כתרילעווקע, נאָר אויף דער גרעניץ; מע בעדאַרף זי נור אָפּשטעמפּלען.

עס איז ווידער אַוועקגעגאַנגען אַ חודש און צוויי חדשים און דריי חדשים און פיער חדשים — נישטאָ קיין אַקציע! האָבען חברה גענומען עסען דעם סעקרעטאַר: וואו איז דיין אַקציע? נאָך שטעמפּעלט מען זי?... און האָבען איהם ניט געזשאַלעוועט קיין שטעכווערטלעך, ווי דער שטייגער איז. איהם נעבאָך איז דאָס שטעמפּלען גוט געלעגען אין הארצען, נאָך מעהר ווי די אַקציע אַליין; ער האָט פונ'ם שטעמפּלען שיער געשפּיגען מיט בלוט. האָט ער פערקאַטשעט די אַרבעל און האָט זיך גענומען איבער־אַנייעס שרייבען בריוולעך בכל תפוצות ישראל. „היתכן? — האָט ער געשריבען. — הישמע כזאת? מע זאָל אַזוי לאַנג האַל־טען איין אַקציע און שטעמפּלען זי? מע זאָל זי, דאַכט מיר, בעדאַרפען אָפּשטעמפּלען מיט צעהנטויזענד שטעמפּלען, וואָלט זי שוין אויך בעדאַרפט זיין לאַנג אָפּגעשטעמפּעלט!“... און דער חברה ציוניסטען האָט ער געזאָגט אַלע טאָג:

— ממה נפשך, איהר האָט געוואַרט אַזוי פיעל, וועט איהר וואַרטען נאָך אַביסעל; אַזוי לאַנג, ווי עס האָט געדויערט, וועט שוין געווים ניט גערויערען...

און כך הוה: עס האט נישט געדויערט קיין נייען חדשים אפילו, איז אנגעקומען א פאקעט אויף רב יוזיפיל דעם רב'ס נאמען (אונזער קארעספאנדענט האט נישט געוואלט האבען צו טהון מיט'ן פאסטמייסטער). און אז ס'איז אנגעקומען דער פאקעט, האט מען צענויפגערופען איין אסיפה פון אלע טשלענעס טאקי ביי רב יוזיפיל דעם רב אין שטוב, און אזוי ווי אלע אידען, און כתרילעווקער אידען אודאי און אודאי, האבען אומעטום און אלע מאל קיין צייט ניט און איטליכער וויל תמיד זיין דער ערשטער, איז קיין חדוש ניט, וואס מע האט זיך געשטופט און געקוועטשט איינס דאס אנדערע, געקראצבען איינער דעם אנדערען אויף די קעפ, געריסען איינער ביי'ם אנדערען פון די הענד און בעטראכט די אידישע אקציע פון „אונזער אייגענער אידישער באנק".

לאנג-לאנג האבען די כתרילעווקער ציוניסטען זיך געשפיעגעלט אין דער אידישער אקציע פון „אונזער אייגענער אידישער באנק", תחילת געזיפצט און נאכדעם געזאגט איטליכער בעזונדער איין אנדער המצאה; ס'איז געווארען עפיס אביסעל פרייליכער, עפיס לעבעדיגער, ליכטיגער אויף דער נשמה, ווי איינער וואס וואלגערט זיך אין דער פרעמד, בענגט אהיים, קוקט ארויס אויף א ידיעה, און פלוצים נעמט ער אפ זעהר, זעהר א גוטען גרוס פון דער היים. ס'איז אי פרייליך, אי עס ציהט דאס הארץ; עס גלוסט זיך געהן טאנצען, און טאקי אביסעל זיך אויסוויינען אין איינוועגס...

שפעטער, אז דער עולם האט זיך גוט אנגעקוקט, האט רב יוזיפיל דער רב, וואס האט פיינט שטופען זיך אויבען-אן, חאטש ער איז רב, א זאג געטהאן:

— אנו, ווייזט נאר אהער?

און ער האט זיך אנגעזאטעלט מיט א פאר ברילען, געקוקט, געקוקט, פאוואלינקע בעטראכט פון אלע זייטען די „אידישע אקציע פון אונזער אייגענער באנק", און דערזעהען אידישע אותיות, געדרוקט אויף לשון-הקודש, האט ער אנגעטהאן דאס שבת'דיגע היטעל, געמאכט א ברכה „שהחיינו", און ווידער א מאל געקוקט

און געקוקט אין דער אַקציע אריין, און דאָס פּנים האָט איהם אָנ־געהויבען ווערען עפּיס ווי מרה־שחורה'דיג, און מע וואָלט געמעגט שווערען, אַז עס האָבען זיך איהם געשטעלט טרערען אין די אויגען.

— רבי! וואָס זאָרגט איהר זיך? — האָט מען איהם אַ פרעג געטהאָן. — מע באַדאַרף זיך פריי'הען, טאַנצען באַדאַרף מען געהן, צום סוף... ווי קומט דאָס צו אייך?...

רב יוזיפיל דער רב האָט נישט באַלד געענטפערט. ער האָט ארויסבעקומען ערגיץ פון אַ קעשענע, וואָס הינטען אין דער קאַפּאָ־טע, כמעט ביי די פּאָלעס, אַ משונה־מאָדנע פעטשיילע, האָט אויס־געשנייצט כלומרשט די נאָז, נאָר אין אמת'ען מיין איך, אַז ער האָט אַ וויש געטהאָן די אויגען, און אַ זאָג געטהאָן מיט אַ זיפץ און מיט זעהר, זעהר איין אָנגעבראָכען קול:

— כ'האָ' מיך פאַרבענגט אהיים...

ווען איך בין רויטשילד

אַ מאָנאָלאָג פון אַ כתרילעווקער מלמד.

געשריבען אין יאָהר 1902.

ווען איך בין ראָטשילד

(אַ מאָנאָלאָג פון אַ כתרילעווקער מלמד).

— ווען איך בין רויטשילד, — האָט זיך צעלאָזט אַ כתרי־לעווקער מלמד איינמאָל אין אַ דאָנערשטאָג, בעת די רבי'צין האָט איהם געמאָנט אויף שבת און ער האָט ניט געהאַט. — אוי, ווען איך זאָל זיין רויטשילד! טרעפט, וואָס איך טהו? ראשית חכמה, פיהר איך איין אַ מנהג, אַז אַ ווייב זאָל תמיד האָבען ביי זיך אַ דרייערעל, בכדי זי זאָל פארשפאָרען דולען אַ ספּאָדיק, אַז סע קומט דער גוטער דאָנערשטאָג און ס'איז ניטאָ אויף שבת... והשנית, קויף איך אויס די שבת'דיגע קאַפּאָטע, אָדער ניין — דעם ווייב'ס קעצענעם בורנוס — לאָז זי אויפהערען פּיקען אין קאָפּ אריין, אַז ס'איז איהר קאַלט! און קויף אַוועק די דאָזיגע שטוב איינגאַנצען מיט אַלע דריי חדרים, מיט דער קאַמער, מיט דער שפּיזאַרני, מיט'ן קעלער, מיט'ן בוידעם, מיט הכל בכל מכל כל פּלע־קעל, — לאָז זי ניט זאָגען, אַז ס'איז איהר ענג; נאָ דיר אַוועק צוויי חדרים, קאָך דיר, באַק דיר, וואַש דיר, בראָק דיר, און לאָז מיך צורוה, איך זאָל קאָנען קנעלען מיט מיינע תלמידים מיט אַ ריי־נעם קאָפּ! נישטאָ קיין דאגות פּרנסה, מע באַדאַרף נישט קלערען. וואו נעמט מען אויף שבת — מחיה נפשות! די טעכטער אַלע חתונה געמאַכט, אראָפּ אַ האַרב פון די פּלייצעס — וואָס פעהלט מיר? הויב איך מיך אָן ארומקוקען אביסעל אויף דער שטאָדט. דאָס ערשטע בין איך מנדר אַ נייעם דאַך אויפ'ן אַלטען בית־

המדרש, לאָז אויפהערען קאָפּען אויפ'ן קאָפּ, בשעת אידען דאַוונען; און, להבדיל, דאָס מרחץ בוי איך איבער אויפס־ניי, וואָרום ניט היינט־מאָרגען — עס וועט דאָרט מוזען זיין איין אומגליק, חס ושלום, טאָמער פאַלט דאָס אוים אַקוראַט בשעת נשים באָדען זיך. און וויבאַלד דאָס באָד, מוז מען שוין דאָס הקדש אודאי צעוואָרפען און אַנידערשטעלען אַ „בקור־חולים", אָבער טאַקי וואָס אַ בקור־חולים הייסט, מיט בעטלעך, מיט אַ דאָקטאָר, מיט רפואות, מיט ייכלעך אַלע טאָג פאַר די חולאים, ווי עס פיהרט זיך אין לייטישע שטעדט. און אַ „מושב־זקנים" שטעל איך אַוועק, אַלטע אידען לומדים זאָלען זיך ניט וואַלגערען אין בית־המדרש ביי דער הרובע. און אַ חברה „מלביש־ערומים", אָרעמע קינדער זאָלען ניט אַרום־געהן, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט די פּופּקעס אין דרויסען. און אַ חברה „גמילות־חסדים", אַז איטליכער איד, סאַי אַ מלמד, סאַי אַ בעל־מלאכה, סאַי אַ סוחר אפילו זאָל פאַרשפּאָרען צאָהלען פּראָצענט, נישט דאַרפען פאַר'משכונ'ען דאָס העמד פונ'ם לייב. און אַ חברה „הכנסת־כלה", אַז וואו ערגיץ איין אָרעם מיידעל, נעבאַך אַ דערוואַכסענע, זאָל מען זי אויסקליידען, ווי עס געהער צו זיין, און חתונה מאַכען, און נאָך כדומה אַזעלכע חברות פיהר איך איין ביי אונז אין כתרילעווקע... נאָר וואָס איז שייך עפּים דוקא נאָר ביי אונז אין כתרילעווקע? אומעטום, וואו עס געפינען זיך נאָר אחינו בני ישראל, פיהר איך איין אַזעלכע חברות, אומעטום, אויף דער גאַנצער וועלט! און בכדי עס זאָל זיך פיהרען מיט אַ סדר, ווי עס געהער צו זיין — טרעפט, וואָס טהו איך? מאַך איך אויף אַלע חברות איין חברה אַ גרויסע, אַ צדקה־גדולה־חברה, וואָס גיט אַכטונג אויף אַלע חברות, אויף אַלע אידען, דאָס הייסט, אויף דעם כלל ישראל, אַז אידען זאָלען אומעטום האָבען פּרנסה און לעבען אין אחדות און זאָלען זיי־צען אין די ישיבות און לערנען: חומש מיט רש"י, מיט גמרא, מיט תוספות, מיט מהרש"א, מיט אַלע שבע חכמות און מיט אַלע שבעים לשון, און אויף אַלע ישיבות זאָל זיין איין ישיבה אַ גרויסע.

א אידישע אקאדעמיע, אין דער ווילנא געוויינטליך. וואס פון דארטען זאלען ארויסגעהן די גרעסטע לומדים און חכמים אין דער וועלט, און אלסדינג זאל זיין אומזיסט, „על חשבון הגביר“. אויף מיין קעשעני, און אלסדינג זאל זיך פיהרען מיט א סדר און מיט א פלאן, עס זאל נישט זיין קיין „געב־מיר־נא־דיר־חאפ־לאפ“, און אלע זאלען אין זינען האבען נאר טובת־הכלל!... און בכדי מע זאל קאנען טראגען אויפ'ן קאפ דעם „כלל“ — וואס דארף מען? דארף מען בעוואהרענען דעם „פרט“. און מיט וואס קאן מען בעוואהרענען דעם פרט? געוויינטליך, מיט פרנסה; ווארום פרנסה, הערט איהר, דאס איז דער רעכטער עיקר; אהן פרנסה קאן נישט זיין קיין אחדות; איבער'ן שטיקעל ברויט, משטיינס געזאגט, איז איינער דעם אנדערען יורד לחייו, קאפאל יענעם קוילען, סמ'ען, הענגען!... אפילו די שונאי ישראל, אונזערע המנ'ס פון דער גאנצער וועלט, מיינט איהר, וואס האבען זיי צו אונז? גארנישט. נאר צוליעב פרנסה. זיי זאלען האבען פרנסה, וואלטען זיי גאר אזוי שלעכט ניט געווען. פרנסה ברענגט צו קנאה, קנאה ברענגט צו שנאה, און דערפון, רחמנא ליצלן, נעמען זיך אלע צרות אויף דער וועלט, אלע אומגליקען, ניט דא געדאכט, מיט אלע רדיפות, מיט אלע הריגות, מיט אלע רציחות און מיט אלע מלחמות...

אוי, די מלחמות, די מלחמות! דאס איז, הערט איהר, גאר א שחיטה פאר דער וועלט! ווען איך בין רויטשילד, מאך איך אוים מלחמות, אבער טאקי לחלוטין אוים!

וועט איהר דאך פרעגען: ווי אזוי? נאר מיט געלט. דהיינו? איך וועל עס אייך געבען צו פארשטעהן מיט א שכל: למשל, צוויי מלוכות צעאמפערען זיך איבער א נארישקייט דארט, א שטיקעל ערד, וואס איז ווערטה א שמעק טאבאקע; „טערי־טאריע“ הייסט עס ביי זיי. די מלוכה זאגט, אז די טעריטאריע איז איהר טעריטאריע, און די מלוכה זאגט: „ניין, ס'איז מיין טעריטאריע“. משתת ימי בראשית, הייסט עס, האט גאט באַ־

שאַפען אַט דאָס שטיקעל ערד פון איהר כבוד וועגען. קומט צו געהן אַ דריטע און זאָגט: „איהר זענט ביידע בהמות; די טער־ריטאָריע איז אַלעמענס טעריטאָריע, אַ ר ש ו ת ה ר ב י ם הייסט עס“. הקיצור, טעריטאָריע אהער, טעריטאָריע אהין, מע „טעריטאָריעט“ אַזוי לאַנג, ביז מע הויבט אָן שיסען פון ביקסען און האַרמאַטען, און מענטשען קוילען זיך איינס דאָס אַנדערע ווי די שאָף, און בלוט, בלוט גיסט זיך אַזוי ווי וואַסער.

אָבער אַז איך קום צו זיי לכתחילה און זאָג זיי: „שאַט, ברידערלעך, לאָזט אייך דיענען. אין וואָס געהט דאָ ביי אייך. איינגענטליך, דער גאַנצער סכסוך? מע פאַרשטעהט דענן ניט אייער מיין? איהר מיינט ניט אַזוי די הגדה, ווי די קניידלעך. טעריטאָריע איז דאָך ביי אייך נאָר איין אויסרעד; דער עיקר איז דאָך ביי אייך יענע מעשה, פּעטי־מעטי, קאָנטריבוציע! און וויבאַלד לשון קאָנטריבוציע — צו וועמען קומט מען אָן מיט אַ הלואה? צו מיר, צו רויטשילד'ען הייסט עס. אַמעהר, ווייסט איהר וואָס? נאַ דיר, איינגלענדער מיט די לאַנגע פיס און מיט די קעסטעלדיגע הויזען, אַ מיליאַרד! נאַ דיר, נאַררישער טערק מיט דער רויטער יאַרמעלקע, אַ מיליאַרד! נאַ דיר, מוהמע רייזעל, אויך אַ מיליאַרד. ממה־נפשך, גאָט וועט אייך העלפען, וועט איהר מיר אָפּצאָהלען מיט פּראָצענט, ניט חלילה קיין גרויסען פּראָצענט, פיער אָדער פינף לשנה, איך וויל אויף אייך ניט רייך ווערען“...

פאַרשטעהט איהר שוין? אי איך האָב געמאַכט אַ געשעפט, אי מענטשען הערען אויף צו קוילען איינס דאָס אַנדערע, ווי די אָכסען, אומזיסט און אומנישט. און וויבאַלד אויס מלחמות, הייסט צו וואָס באַדאַרף מען דאָס כלי־זיין, מיט'ן חיל, מיט אַלע זיבעצעהן זאַכען, מיט'ן גאַנצען טאַרעראַם? אויף תשעה נייענציג כפּרות! און וויבאַלד אויס כלי־זין, אויס חיל, אויס טאַרעראַם, איז דאָך אויס שנאה, אויס קנאה, אויס טערק, אויס איינגלענדער, אויס פראַנצויז, אויס ציגיינער, אויס איד, להבדיל — די גאַנצע וועלט

באַקומט גאָר דעמאָלט איין אַנדער פּנים, ווי אין פּסוק שטעהט ביי אונז געשריבען: „ו ה י ה, און עס וועט זיין, ב י ו ם ה ה ו א, דאָס הייסט, אַז משיח וועט קומען!"... (שטעלט זיך אָפּ).

און אפשר, הא?... ווען איך בין ראָטשילד, קאָן זיין, אַז איך בין גאָר מבטל דאָס געלט. אוים געלט! וואָרום, לאָמיר זיך ניט נאַררען, וואָס איז דענן געלט? — געלט איז דאָך, אייגענטליך, נאָר אַ הסכם, איין איינגערעדטע זאַך. מע האָט גענומען אַ שטיקעל פּאַפּיער, אָוועקגעשטעלט אַ צאַצקע און אָנגעשריבען: „טרי רובליאַ סערעבראָם". געלט, זאָג איך אייך, איז נישט מעהר ווי אַ יצר־הרע, אַ תאוה אַזעלכע, איינע פון די גרעסטע תאוות. וואָס אַלע ווילען דאָס און קיינער האָט דאָס ניט... אָבער אַז סע זאָל לחלוטין גאָר ניט זיין קיין שום געלט אויף דער וועלט, וואָלט דאָך דער יצר־הרע ניט געהאַט וואָס צו טהון, און די תאוה וואָלט ניט געווען קיין תאוה. איהר פאַרשטעהט, צי ניין? איי וואָס? איז דאָך די קשיא, וואו וואָלטען דעמאָלט נעמען אידען אויף שבת? (פערטראַכט זיך אויף אַ ווײַלע). איז דער תירוץ: למאי וואו וועל איך אי צ ט ע ר נעמען אויף שבת?...

די יורשים

געשריבען אין יאהר 1902.

די יורשים

א.

„די מאירם מיט די שניאורס"... אייגענטליך, זענען דאָס געווען נאָר א י י ן מאיר און נאָר א י י ן שניאור, און געווען זענען זיי אַ צווילינג, און אַזוי שטאַרק עהנליך איינס מיט דאָס אַנדערע, אַז עס זענען געווען צייטען, וואָס ס'איז במעט אוממעגליך געווען צו טרעפען, ווער פון די צוויי איז דאָ מאיר און ווער איז דאָ שניאור.

קינדווייז, דערצעהלט מען, האָט זיך געטראָפען מיט זיי אַ מעשה, מע האָט זיי שיער ניט פערביטען, און אפשר קאָן זיין, אַז מע האָט זיי טאַקי פערביטען. ומעשה שהיה כך היה.

זייער מוטער איז געווען, דאַרפט איהר וויסען, אַ אידינע אַ קליינינטשקע, נעבאך ניט קיין געזונדע, נאָר זעהר אַ קינדערלדיגע, דאָס הייסט, זי האָט אויף איהר לעבען שטאַרק געקינדעלט; אַלע יאָהר, אַלע יאָהר האָט זי געהאַט אַ קינד. דאָס קינד האָט אָבער ניט מעהר געמוטשעט זיך ווי אַ יאָהר און איז, נישט פאַר אייך געדאַכט, אוועקגעקומען. אַזוי לאַנג, ביז זי האָט אויפגעהערט צו קינדלען און האָט געמיינט, ס'איז איין עק. צום סוף — דעם אויבערשטענס נסים! — האָט זי גאָט בעגליקט, אויף דער עלטער שויז, און דוקא מיט אַ פּאָרעל! איז איהר אָבער שווער געווען אַליין אויסזויגעןביידע קינדער, האָט זי נעבאך געמוזט דינגען אַ צוזויגערין. אַ ברירה האָט זי געהאַט? אַ כתרילעווקער איד, ער

מעג זיין ווי אָרעם, וועט ער אויף דער גאַס קיין קינד נישט ארויס־וואַרפען און אויף פרעמדע הענד דאָס נישט אַוועקגעבען, סיידען חלילה א יתום...

בעשטעלט אַ צווזיגעריז, האָט די מוטער געגומען זיך מאיר'ען (מאיר איז געווען עלטער פון שניאור'ען אויף א גוטע האַלבע שעה), און שניאור'ען האָט זי אַוועקגעגעבען דער אַם. נאַר אַזוי ווי די אַם איז אויך געווען, נישט פאַר אייך געדאַכט, אַ אידינע נישט קיין געזונדע, האָבען ביידע, אי מאיר אי שניאור, געהאַט מכות נישט קיין מילך, און זיי זענען ביידע נעבאַך אויסגעגאַנגען פון הונגער, געשריגען גאַנצע נעכט, זיך געריסען אויף די גלייכע ווענד.

ויהי היום, האָט מען גענומען איינמאַל די קינדער באָדען. געוויינטליך, אין איין מולטער. אויסגעטהאָן זיי די העמדלעך און אַריינגעלעגט זיי ביידען אין הייס וואַסער אריין, זענען ביידע ברעקלעך געוואָרען רויט און אָנגעבלאָזען, ווי פאַחירלעך: עס ווייזט אויס, אז זיי האָבען פון דעם באָד משונה הנאה געהאַט — אַ איד האָט ליעב אַ באָד... ביידע זויגערינס זענען געשטאַנען איבער דער מולטער און האָבען אונטערגעגאָסען אַלע מאָל פריש וואַסער, און די קינדער האָבען אָנגעקוואָלען, געמאַכט מיט די הענטלעך און מיט די פיסלעך, ווי אַ זשוקעל, האָט איהר געזעהען אַמאָל, אַז מע קעהרט איהם איבער מיט'ן בייכעל ארויף. אָפּגע־באָדען, האָט מען דאָס פאַרעל ארויסגענומען, איינגעהילט אין אַ ליילעך (איין ליילעך) און אריינגעלעגט אין בעט אריין (אין איין בעט אריין), זיי זאָלען זיך אַביסעל אָפּטריקענען. און אַז ס'איז געקומען צום אָנטהון זיי צוריק די העמדלעך, האָט מען נישט גע־קאָנט שוין דערקענען, ווער פון די צוויי איז מאיר און ווער איז שניאור? און ס'איז אַוועק אַ שפּאַרעניש צווישען דער מאַמען און די זויגערין:

— זעה נאַר, זעה, כ'וואָלט געמעגט שווערען, אז דאָס איז גאַר מאיר און יענץ איז שניאור!

— ווייס איך וואָס איהר רעדט! דאָס איז שניאור און יענץ איז מאיר! איהר זעהט דען נישט?

— וואָס ס'האָט זיך מיר געחלומ'ט יענע נאַכט און היינטיגע נאַכט און אַ גאַנץ יאָהר! ביזט משוגע, צי חסר־דעה?

— אַך, רבונו־של־עולם! איהר זעהט נישט נאָך די אויגען, אז דאָס איז שניאור און יענץ איז מאיר? זעהט נאָר צוויי אויגען!

— ס'אַ גוטער משל! פאַרשטעהט זיך, צוויי אויגען, ניט קיין דריי.

בקיצור, איינע שרייט אויף מאיר'ען, אַז ס'איז שניאור, און אויף שניאור'ען, אַז מאיר, און די אַנדערע — אַז שניאור איז מאיר און מאיר איז שניאור. זענען די מאַנסבילען געפאַלען אויף איין עצה. פאַרט מאַנסבילען!

— ווייסט איהר וואָס? אָט פּרובט זיי געבען זויגען, וועלען מיר זעהען: דער וואָס וועט אָננעמען ביי דער מוטער, איז אַ סימן, אַז ס'איז מאיר, און דער וואָס וועט אָננעמען ביי דער אַם, איז אַ סימן, אַז ס'איז שניאור. אַ פּראָסטער שכל!

כך הוה. ביידע ברעקלעך, מע האָט זיי נאָר צוגעטוליעט צו דער ברוסט, האָבען זיי זיך צוגעחאַפּט ווי נאָך אַ תענית, געצויגען ווי פּיאווקעס, געסמאָקצעט מיט די ליפּען, בשעת מעשה געדריגעט מיט די פּיסלעך און אונטערגעוואָרטשעט, ווי הונגעריגע הינטלעך.

— נאָט'ס נסים! זעהט, ווי דער אויבערשטער האָט באַ־שאַפען די וועלט!...

אזוי האָבען געזאָגט די מאַנסבילען מיט טרערען אין די אויגען און זענען אַ בעלן געווען אויף טשיקאַוועס פּרובען איבערבייטען די ברוסט, זעהן וואָס דאָ וועט זיין? און מע האָט די קינדערלעך נעבאַך אָפּגעריסען פון דער ברוסט, און מע האָט זיי איבערגעלעגט: שניאור'ען אויף מאיר'ס אָרט און מאיר'ען אויף שניאור'ס אָרט — וואָס, מיינט איהר, איז געווען? איהר מיינט אודאי, אַז זיי האָבען נישט געזויגען? נאָך אַ מין זויגען!...

פון דעמאָלט אָן האָט מען זיך שוין מיאש געווען פון זיי און מע האָט שוין אויפגעהערט צו אונטערשיידען: ווער איז מאיר און ווער איז שניאור. לאָז זיין מאיר־שניאור און שניאור־מאיר. און מע האָט זיי אַ נאָמען געגעבען: „די מאירס מיט די שניאורס". גלייך ווי עס וואָלט געווען צוויי מאירס און צוויי שניאורס, דאָס הייסט, יעדער פון די צוויי איז געווען פאַר זיך אַ מאיר מיט אַ שניאור... נישט איין מאָל האָט זיך געמאַכט, אַז מע האָט אין חדר אָפּגעשמיסען מאיר'ען, ווען מע האָט בעדאַרפט שמייסען שניאור'ען, אָדער פערקעהרט, מע האָט אַריינגעצימבעלט שניאור'ען, דעמאָלט ווען די שמיץ איז געקומען מאיר'ען. און בכדי עס זאָל נישט זיין נאָכדעם קיין פערדראָס, פלעגט דער רבי פּאַלען אויף איין עצה (וואו תורה, דאָרט איז חכמה!):

— ווייסט איהר וואָס, קינדערלעך? לעגט זיך אַקאָרשט אַוועק ביידע, וועט ניט זיין קיין קנאָה, מיך געשמיסען, דיך גע־שמיסען, אַ שענע ריינע כפּרה, צווישען דער משפּחה וועט דאָס בלייבען...

ערשט העט־שפּעטער, נאָך דער בר־מצוה, אַז די מאירס מיט די שניאורס האָבען זיך אויפגעחאפּט אויף די פיס, איז מיט אַ מאָל געוואָרען צווישען זיי אַ חילוק, אַז מע האָט זיי שוין געקאָנט דערקענען ביינאַכט פאַר אַ מייל. גאָט'ס וואונדער! עס האָט זיך אָנגעהויבען שיטען ביי זיי אַ בערדעל (זיי האָבען, אַפּנים, ביידע צו־פריה אָנגעהויבען רויכערען ציגאַרען?), און ביי מאיר'ען האָט זיך בעוויזען אויף די בעקלעך און אויף דער אויבערשטער ליפּ שוואַרצע הערלעך (אָבער שוואַרץ ווי טינט!), און ביי שניאור'ען — רויטע הערלעך (אָבער רויטע אַזוי ווי פייער!). די דאָזיגע בערד זענען געוואַקסען ביי זיי ווי מיט רוחות (זיי האָבען, אַפּנים, ביידע צו־שטאַרק גערויכערט ציגאַרען), אַזוי, אַז צו דער חופּה האָבען זיי געטראָגען צוויי בערד, וואָס זאָג איך בערד? — בעזעמער! איינער אַ שוואַרצען בעזעם, און דער אַנדערער אַ רויטען בעזעם, און אויס־געזעהען האָט עס, ווי עמיצער האָט זיי די בעזעמער אָנגעהאָנגען.

גרויס זענען די ווערק פון גאָט און זיינע וואונדער האָבען נישט קיין ברעג! וואָרום ווער ווייסט וואָס דאָ וואָלט געקאָנט ארויס, ווען, למשל, נאָך דער חתונה פערבייטען זיי זיך חלילה מיט די ווייבער — מיין איך פערקעהרט: די ווייבער פערבייטען זיך מיט די מאַנען. איך ווייס ניט, ווי אַזוי ביי אייך, אין די גרויסע שטעדט; ביי אונז אין כתרילעווקע האָט זיך לעת־עתה אַזאַ מעשה נאָך נישט געטראָפען, מע זאָל זיך פערבייטען מיט די יוצרות. ממה נפשך: בין איך דיין ווייב, ביזט דו מיין מאַן, און ביזט דו מיין מאַן, בין איך דיין ווייב; אלא וואָס דען? ביזט יענער'ס מאַן, בין איך יענעמ'ס ווייב; בין איך יענעמ'ס ווייב, ביזט דו יענער'ס מאַן. א קשיא, טאָמער איז געמאָהלט, אַז מיין מאַן זאָל זיך מיישב זיין און זאָגען, אַז עס מאַכט איהם נישט אוים יענעמ'ס ווייב אויך — וואָס הייסט? נו, און וואו בין איך? איך וועל איהם שווייגען?!!!

הקיצור, נישט דאָס איז דער עיקר, וואָס איך האָב אייך גע־וואָלט דערצעהלען. די רעכטע מעשה הויבט זיך ערשט אָן.

ב.

ביז אַהער האָבען מיר זיך בעשעפטיגט נאָר מיט די מאירם און שניאורם, דאָס הייסט, מיט מאיר'ען און מיט שניאור'ען, און אָבי־סעל בעקענט זיך מיט זייער מוטער און מיט דער זויגעריז. און האָ־בען נישט גערעדט קיין וואָרט נאָך פון זייער פאָטער, גלייך ווי זיי וואָלטען חלילה קיינמאָל נישט געהאָט קיין טאַטען... לאָז גאָט היטען! אַזאַ זאַך קאָן זיך טרעפען נאָר ביי זיי, נישט ביי אונז. ביי אונז איז נישטאָ, ברוך־השם, קיין פינדעל־הויז, וואו קינדער זאָלען וואַכסען אָהן אַ טאַטע־מאַמע; ביי אונז האָט זיך נאָך נישט געטראָפען, אַז אַ קינד זאָל אויפוואַכסען און ניט ווייסען, ווער איז זיין ריכטיגער טאַטע; און אויב ס'זאָל אַמאָל דורכגעפאַלען ביי אונז אַזאַ מעשה, האָט זיך עס געוויס געטראָפען ערגיץ אין אָדעס, אין פאַריז, אָדער אין דעם ווייטען אַמעריקאַ... פאַר כתרילעווקע

ביז איך אייך ערב, אז דאָרט האָט זיך אַזאַ מעשה נישט געטראָפּען קיינמאָל, און אויב ס'האָט זיך געטראָפען, האָט זיך עס געטראָפּען ערגיץ ווייס איך מיט ווען, מיט אַ דיענסטמיידעל, אָדער אַזוי מיט אַ אידישער טאָכטער נעבאַך, וואָס איז פערפיהרט געוואָרען דורך אַ צופאַל, געפאַלען אַ קרבן פאַר פרעמדע זינד...

הקיצור, די מאירס מיט די שניאורס האָבען געהאַט אַ טאָ־טען, און נאָך אַ שענעם טאָטען דערצו, און געהייסען האָט ער רב שמשון, אַ איד איין עהרליכער, און געהאַט האָט דער רב שמשון אַ באָרד, אַ גרויסע, אַ רייכע, אַ שענע באָרד, אַ „זקנה"! מע קאָן זאָגען, אַז ביי רב שמשון'ען איז געווען מעהר באָרד ווי פּנים. איבער דער דאָזיגער באָרד האָט מען כמעט נישט אַרויסגעזעהען דאָס פּנים, און דערפאַר טאָקי האָט ער אין כתרילעווקע נישט גע־האַט קיין אַנדער נאָמען, ווי רב שמשון באָרד.

און געווען איז דער רב שמשון באָרד... לאָמיך אַזוי וויסען ביין, וואָס ער איז געווען. ער איז געווען אַ איד, וואָס האָט כל ימיו געמוטשעט זיך, געפּלאָגט זיך איבער'ן שטיקעל ברויט, מלחמה געהאַלטען מיט'ן דלות; אַ מאָל האָט ער ביינעקומען דעם דלות, אַ מאָל — דער דלות איהם, ווי דער שטייגער איז פון די כתריי־לעווקער אידען, וואָס האָבען קיין מורא נישט פאַר'ן דלות, שטעלען איהם אוים דריי פייגען...

און געלעבט האָט דער רב שמשון באָרד אַזוי לאַנג, ביז ער איז געשטאָרבען. און אַז ער איז געשטאָרבען, האָט מען איהם בעהאַלטען מיט גרויס כבוד, כמעט די גאַנצע שטאָדט איז נאָכגע־גאַנגען נאָך דער לויה.

— ווער איז געשטאָרבען?

— רב שמשון.

— וואָסער רב שמשון?

— רב שמשון באָרד.

— אַי־וואַ! איז שוין, הייסט דאָס, רב שמשון באָרד אויך אוועקגעקומען? ברוך דיין אמת!

אזוי האָט מען געשמועסט אין כתרילעווקע און בעדויערט נישט אזוי רב שמשון׳ען אַליין, ווי דאָס, וואָס אין שטאָדט ווערד ווינציגער אַלע מאָל מיט א אידען. משונה־מאָדנע ברואים אָט די כתרילעווקער אידען: לאָ־דיי זיי זענען אזעלכע אָרעמע לייט, וואָס זענען קיינמאָל נישט זאַט, וואָלטען זיי נאָך אַ בעלן געווען, אַז קיינער זאָל ביי זיי נישט שטאַרבען. זייער איינציגער טרייסט איז, וואָס שטאַרבען שטאַרבט מען אומעטום, אַפּילו אין פּאַריז, און וואָס אויסקויפען זיך פון׳ם טוידט קויפט זיך נישט אויס קיי־נער, און אפילו רויטשילד אַליין, וואָס איז כמעט גרעסער פון׳ם מלכות, פון דעסטוועגען, אַז עס קומט די צייט פון שטאַרבען, בעט מען איהם מחילה, ער זאָל זיך מטריח זיין אהינצוצו — און ער מוז געהן!

אַצינד קעהרען מיר זיך אום צוריק צו די מאירס מיט די שניאורס. כל זמן רב שמשון באָרד האָט געלעבט, זענען די מאירס מיט די שניאורס געווען, קאָן מען זאָגען, נפש אחת, געלעבט איין זעל, איין נשמה. און אז רב שמשון באָרד איז געשטאָרבען, זענען זיי געוואָרען פייער מיט וואסער, גרייט געווען אַלע מינוט אָרויפ־פאַלען איינס אויף דאָס אַנדערע און אויסרייסען זיך די בערד. איהר ווילט וויסען, איבער וואָס? אדרבה, זאָגט איהר, איבער וואָס קריעגען זיך קינדער נאָכ׳ן טאַטענ׳ס טוידט? פערשטעהט זיך, איבער ירושה. אמת, רב שמשון האָט נישט איבערגעלאָזט נאָך זיך קיין פעלדער, קיין וועלדער, נחלאות, הייזער, רענטעס, און מזומן געלד אודאי נישט. און קיין ציערונג, זילבער און כלי־בית האָט ער אויך נישט איבערגעלאָזט פאַר די קינדערס וועגען, נישט מחמת שלעכטיגקייט אָדער קאַרגשאַפט, נאָר פשוט, ווייל ער האָט נישט געהאַט. דאָך זאָלט איהר ניט מיינען, אז רב שמשון האָט חלילה ניט איבערגעלאָזט זיינע קינדער גאָרנישט. רב שמשון האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך א מאַיאָנטעק, אַ מין שוה־כסף, וואָס מע קאָן צו יעדער צייט מאַכען פון דעם געלד, מע קאָן דאָס פער־זעצען אין משכון, פערדינגען אָדער פערקויפען. דאָס איז געווען

אײן אײגענע שטאָדט אינ׳ם אַלטען כתרילעװקער בית־המדרש. אױבען־אָן אין מזרח, סאַמע די צװײטע שטאָדט פון רב יוזיפיל דעם רב, די אַנדערע, הײסט דאָס, פונ׳ם אָרון־קודש. אמת, די כתרילעװקער חכמים זאָגען אַפילו אַ גלײכװערטעל, אַז ס׳איז גלײ־כער אײן אײגענע דאָרף אין דרױסען אײדער אײן אײגענע שטאָדט אין שוהל; דאָס איז אָבער נישט מעהר װי אַ גלײכװערטעל, און אַז גאָט העלפט, מע האָט זיך טאַקי אײן אײגענע שטאָדט, און נאָך אין מזרח־װאַנד דערצו, איז טאַקי נישט שלעכט. און בעסער פון גאָרנישט איז דאָס אודאי!

בקיצור, רב שמשון באָרד האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך אַ שטי־קעל נחלה, אײן אײגענע שטאָדט אין אַלטען כתרילעװקער בית־המדרש. נאָר ער האָט פערגעסען אַ קלײניגקײט — אָנזאָגען, װע־מען ער לאָזט איבער בירושה די דאָזיגע שטאָדט: מאיר׳ען, צי שניאור׳ען?

אפנים, רב שמשון, זאָל ער מיר מוחל זײן, האָט זיך גאָר ניט גערעכט צו שטאַרבען? ער האָט פערגעסען, אַז דער מלאך־המות שטעהט תמיד הינטער די פּלײצעס און היט אונז די טריט, אַניט, װאָלט ער זיכער געשריבען אַ צװאה, אָדער אַזױ אָנגעזאָגט פאַר עדות, װעמען פון די צװײ זיהן לאָזט ער איבער זײן מאַיאָנטעק.

װאָס זאָלט איהר קלערען? אודאי איז דעם ערשטען שבת װאָס נאָך שלשים שױן אַרױסגעשפּרונגען אַ מחלוקת צװישען די צװײ ברידער. מאיר, פערשטעהט איהר מיך, האָט גע׳טענה׳ט, אַז על־פּי דין קומט דעם טאַטענ׳ס שטאָדט א י ה ם, װאָרום ער איז דאָך דער עלטערער (אױף אַ גוטע האַלבע שעה!). און שניאור האָט גע׳טענה׳ט צװײ טענות מיט אַ מאָל: ערשטענס, װײסט מען ניט, װער איז פון זײ דער עלטערער, װאָרום װערליג די מאַמע דערצעהלט, אַז מע האָט זײ קינדװײז פערביטען, קאָן דאָך גע־מאָהלט זײן, אַז ער, שניאור הײסט דאָס, איז מאיר, און מאיר איז שניאור. והשנית, האָט מאיר אַ שװעהר אַ נגיד, װאָס האָט אױך

איין אייגענע שטאָדט אינ'ם בית־המדרש אין מזרח־וואַנד, און קיין זוהן האָט ער נישט. וועט דאָך די שטאָדט איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר, אם ירצה השם, אַריבערגעהן צו מאיר'ען. וועט אויסקומען, אַז מאיר וועט האָבען צוויי שטעדט אין מזרח־וואַנד, און שניאור — אַפילו אַ האַלבע נישט! פרעגט זיך אַ קשיא: וואו איז יושר? וואו איז מענשליכקייט?

דערהערט אַזאַ טענה, האָט זיך אַריינגעמישט מאיר'ס שוועהר, אַ איד אַ נגיד, איין אויפגעקומענער, און איז אַרויס מיט אַ פייער: „אַביסעל איין עזות! איך בין נאָך ניט אַלט קיין פערציג יאָהר אַפילו און האָב נאָך, ערשטענס, בדעה צו לעבען און לעבען, — צום סוף טיילען זיי זיך מיט מיין ירושה! והשנית, פון וואַנען ווייסט מען, אַז איך וועל שוין קיינמאָל נישט האָבען קיין יונגעל? אמת, איך וועל טאַקי נישט האָבען, אָבער מיין ווייב קאָן נאָך האָבען אַ יונגעל, און נישט איין יונגעל, נאָר עטליכע יונגלעך! אַביסעל איין עזות פון אַ שייגעץ!“

האָבען זיך מענשען אַריינגעלעגט אין אַ שלום, געוואָלט מאַכען אַ שטיקעל פשרה, „יאַק נע פסק טאָ פּסאָקעץ“, מע זאָל אָפּשאַצען די שטאָדט, וויפיעל זי איז ווערטה, און איין ברודער דעם אַנדערען זאָל אויסצאָהלען. דאַכט זיך, אַ גלייכע פשרה? אינאַ? איז דער חסרון, וואָס ביידע ברידער האָבען נישט געוואָלט הערען פון אַרויסצאָהלען. ס'איז זיי נישט געגאַנגען אין געלד — געלד איז בלאָטע; ס'איז געגאַנגען אינ'ם עקשנות, אינ'ם צו־להכעים: פאַר וואָס זאָל אַ ברודער זיין אַזאַ איינגעשפּאַרטע זאַך און נישט צולאָזען דעם צווייטען ברודער? און פאַר וואָס זאָלסט דו זיצען אויפ'ן טאַטענס אָרט און איך ניט? עס איז זיי שוין ניט געגאַנגען אַזוי אין זיך, ווי אין יענעם, איינער האָט נישט פערגונען דעם אַנדערען, ווי זאָגט מען דאָס: ג ם ל י ג ם ל ך — נישט מיר, נישט דיר... און די מאירס מיט די שניאורס האָבען גענומען קריעגען זיך און טהון איינער דעם אַנדערען אויף צו־להכעים. אַ קלייניגקייט — נצחון?

דעם ערשטען שבת איז מאיר געקומען אביסעל פריהער און האט זיך אוועקגעזעצט אויף דעם טאטענ'ס שטאדט, און שניאור איז געשטאנען די גאנצע צייט אויף די פיס. דעם צווייטען שבת איז שניאור געקומען פריהער און האט זיך אוועקגעזעצט אויף דעם טאטענס ארט, און מאיר איז געשטאנען די גאנצע צייט אויף די פיס. דעם דריטען שבת האט זיך מיישב געווען מאיר און האט זיך געפעדערט גאנץ פריה, האט זיך אוועקגעזעצט אויף דער שטאדט, איבערגעדעקט זיך מיט'ן טלית איבער'ן קאפ—און טהו מיר עפּיס! האט זיך מיישב געווען שניאור דעם פערטען שבת און פעדערט זיך נאך פריהער און זעצט זיך אוועק אויף דער שטאדט און דעקט זיך איבער מיט'ן טלית איבער'ן קאפ — און רוף מיך קנאקניסעל! האט זיך מיישב געווען מאיר דעם פינפטען שבת און פעדערט זיך נאך פריהער... אזוי לאנג האבען זיך די מאירס מיט די שניאורס געפעדערט, ביז זיי זענען איינמאל אין א שענעם שבת־הגדול געקומען צו געהןביידע אין איין צייט. ס'איז נאך ניט געווען רעכט ליכטיג אין דרויסען, און האבען זיך אוועקגעשטעלט ביידע ביי דער טהיר פונ'ם בית־המדרש (דאס בית־המדרש איז נאך געווען צו), און מע האט זיך גענומען קוקען אהן ווערטער. נאר מלא גזלן איינס אויף דאס אנדערע, ווי די העהנער, וואס זע־נען גרייט אט־אט ארייצושפּרינגען איינס דאס אנדערע אין פנים אריין און אויספּיקען זיך די אויגען... אזוי, דארפען מיר רע־כענען, זענען אמאל געשטאנען די ערשטע צוויי ברידער, די ערשטע צוויי שונאים אויף דער וועלט, קין און הבל, איינע אליין אין פעלד, אונטער גאט'ס הימעל, מלא רציחה, גרייט אויף צו דורס זיין, אויפפרעסען איינס דאס אנדערע, פערגיסען אומשולדיג בלוט...

ג.

האבען מיר, הייסט דאס, איבערגעלאזט די מאירס מיט די שניאורס ביי דער שוהל שבת אין דער פריה שטעהן איינס אקעגען דאס אנדערע אנגעדרודעלט, ווי די העהנער, און גרייט אדער אנ־

האפּען זיך ביי די בערד, אַדער אַריינכאַפּען אייגער דעם אַנדערען אין די אויגען אַריין. מע דאַרף אָבער נישט פערגעסען, אַז די מאירס מיט די שניאורס זענען געווען טאַטענס קינדער, אַנשטענ־דיגע יונגע־לייט, חלילה נישט קיין הפקר־יונגלעך, וואָס זאָלען אַנפאַלען איינס אויף דאָס אַנדערע, אַזוי ווי די גויים, להבדיל. זיי האָבען אָפּגעוואַרט ביז עס וועט קומען עזריאל דער שמש און וועט אויפעפענען די טהיר פונ'ם בית־המדרש, וועט מען שוין דעמאָלט זעהען, ווער עס וועט פריהער פערכאַפּען דעם טאַטענ'ס שטאָדט: צי מאיר, צי שניאור?

צעהן יאָהר האָבען זיך געצויגען ביי די זיי די מינוטען. קוים דערלעבט זעהן עזריאל'ען מיט די שליסעל. און אַז עזריאל מיט דער קאַלטענוואַסער באָרד איז אָנגעקומען, האָט ער נישט געקאָנט צוקומען מיט'ן שליסעל צום שלאָס בשום אופן, ווייל ביידע ברידער האָבען זיך צוגעשפּאַרט מיט די פיס צו דער טהיר, איינער מיט דעם רעכטען פוס, דער אַנדערער מיט דעם לינקען פוס, נישט גע־וואָלט אָפּטרעטען בשום אופן ואופן.

— וואָס־זשע וועט זיין דערפון? — האָט זיי עזריאל אַ זאָג געטהאָן און גענומען בשעת מעשה אַ שמעק טאַבאַק. — מילא, אַז איהר וועט אַזוי שטעהן ביידע אָנגעשפּאַרט, ווי די צאַפּעס, וועל איך נישט קאָנען עפענען די טהיר, און דאָס בית־המדרש וועט שטעהן אַזוי צוגעשלאָסען אַ גאַנצען טאָג. ס'איז עפּיס אַ תכלית? נו, אדרבה, זאָגט שוין איהר אַליין!

עס ווייזט אויס, אַז די דאָזיגע ווערטער האָבען געהאַט אַ ווירקונג, מחמת די מאירס מיט די שניאורס האָבען זיך ביידע גע־געבען אַ רוק צוריק, איינער רעכטס, דער אַנדערער לינקס, גע־מאַכט איין אָרט פון עזריאל'ס וועגען, ער זאָל קאָנען צוטרעטען מיט'ן שליסעל צו דער טהיר און אויפשליסען דעם רוקער. און אַז דער רוקער האָט זיך געגעבען אַ רוק און די טהיר האָט זיך גענעבען איין עפען־אויף, האָבען זיך די מאירס מיט די שניאורס געגעבען ביידע אַ לאָז־אַריין.

— פֿאוואָלי, אַט וואַלגערט איהר אום אַ אידען! — האָט אויסגעשריען עזריאל דער שמש, און איידער ער האָט געקאָנט אויסרעדען נאָך איין וואָרט, איז ער שוין געלעגען געבאָך אַ צע־טראָטענער אונטער זייערע פֿיס און געשריגען ניט מיט זיין קול:

— פֿאוואָלי, אַט צעטרעט איהר אַ אידען, אַ טאַטען פֿון קינ־דער!...

די מאירס מיט די שניאורס האָבען אָבער אין זינען געהאַט עזריאל דעם שמש מיט זיינע קינדער אין דער לינקער פּאה. זיי איז געלעגען אין זינען די שטאָדט, דעם טאַטענ'ס שטאָדט, — און האָבען זיך ביידע געגעבען אַ לאָז אהין, אויבען־אַן, צו מזרח צו, געגעבען אַ שפּרונג־איבער איבער אַלע בענק און שטענדערס, און געקומען צו דער שטאָדט, האָבען זיי זיך ביידע געגעבען אַ זעץ־אַנידער און אַ שפּאַר־אריין מיט די פּלייצעס אין וואַנד אריין און מיט די פֿיס אין דער פּאָדלאָגע, און פֿון גרויס שפּאַרעניש זענען זיי אַרויף איינס אויף דאָס אַנדערע און אָנגענומען זיך ביי די בערד און געפּינעט און געקריצט מיט די צייהן און גע־האַרחעלט:

— מכות וועסט דו זיצען אויף דער שטאָדט!

אין דער דאָזיגער צייט האָט זיך עזריאל דער שמש דערוויל אויסגעגלייכט די ביינער און צוגעגאַנגען צו די מאירס מיט די שניאורס און דערזעהען ווי זיי ליגען ביידע און האַלטען איינס דאָס אַנדערע ביי די בערד, האָט ער אַ פּרוב געטהאָן פֿריהער מיט גוטען, אַזוי צו זאָגען:

— אי־פֿע, שעמען מעגט איהר זיך! צוויי ברידער, צוויי ליבליבע ברידער פֿון איין טאַטע־מאַמע, זאָלען זיך האַלטען ביי די בערד! און נאָך אין אַ מקום קדוש דערצו! אי־פֿע!...

עזריאל דער שמש האָט אָבער ארויסגעזעהען, אַז איז דעם מאָמענט גראָדע איז זיין מוסר גאַנץ אומזיסט, ארויסגעוואָרפען אויפ'ן ווינד; אדרבה, ער האָט מיט זיינע רעד, קאָן מען זאָגען, אונ־טערגעגעבען נאָך מעהר היטץ, און די צוויי ברידער פֿון איין טאַטע־

מאמע זענען אזוי ווייט אריין אין דער רציחה, אַז ביי איינעם אין האַנד איז געווען אַ זשמוט מיט שוואַרצע האָר (פון מאיר'ס באָרד) און ביי'ם צווייטען אין האַנד איז געווען אַ זשמוט מיט רויטע האָר (פון שניאור'ס באָרד), און אויך פלעקען בלויע האָבען זיך בעוויזען ביי זיי אויף די פנימ'ער, און ביי איינעם פון זיי האָט זיך געטהאָן אַ לאָז בלוט פון דער נאָז.

כל זמן עס האָט נאָר געהאַלטען ביי בערד אַליין מיט פּעטש, קלעפּ, בוכענצים וכדומה אַזעלכע מינים זאַכען, האָט עזריאל דער שמש נאָך געקאָנט רעדען אַ פּאָר ווערטער, זאָגען אַביסעל מוסר. דערזעהען אָבער, ווי עס גיסט זיך שוין בלוט, האָט עזריאל מעהר נישט געקאָנט איינשטעהן, וואָרום בלוט — עס מעג זיין אפילו פון אַ נאָז — איז זעהר אַ מיאוסע זאַך, וואָס פּאַסט פאַר גויים, נישט פאַר אידען. פע, חולשי חלשות!... און עזריאל דער שמש האָט נישט לאַנג געטראַכט, האָט זיך געגעבען אַ לאָז־אַוועק אין פּאַליש אריין, געחאַפּט איין עמער וואַסער און געגעבען אַ גאָס־אויס אויף ביידע ברידער.

קאַלט וואַסער איז פון תמיד אָן, זינט די וועלט שטעהט, דאָס בעסטע מיטעל אויף אויפצומונטערען אַ מענשען; אַ מענש, ער מעג זיך זיין אין גרעסטען כעס, אין ערגסטען גרימצאָרן, אַז ער בעקומט אַ קאַלטע באָד, אַזוי ווערד ער אויפגעפרישט, אָפּגע־קיהלט און קומט צו זיינע געדאַנקען... פון דעם דאָזיגען אומ־געריכטען קאַלטען באָד, וואָס עזריאל האָט זיי מכבד געווען, האָ־בען די מאירס מיט די שניאורס ווי אויפגעוואַכט פון שלאָף, האָבען זיך אַ קוק געטהאָן איינס דאָס אַנדערע אין די אויגען אריין און האָבען זיך פערשעמט, ווי אָדם מיט חוה'ן בשעת זיי האָבען פער־זוכט פונ'ם עץ־הדעת און דערזעהען, אַז זיי זענען נאַקעט... און טאַקי דעם זעלבען שבת־צו־נאַכטס זענען די מאירס מיט די שניאורס געגאַנגען מיט נאָך מענשען צו רב יוזיפיל דעם רב, זיך פערלאָזען אויף מענשען, וואָס מענשען וועלען געפינען.

ד.

דאָס כתרילעווקע זאָל נישט זיין אזא העק און ס'זאָל נישט ליגען פערוואָרפען אזוי ווייט פון דער גרויסער וועלט, און דאָרטען זאָלען, למשל, ערשיינען גאַזעטען, צייטונגען און זשורנאַלען, וואָלט די וועלט געוויס געהאַט צו טהון מיט רב יוזיפיל דעם רב. אַלע בלעטער וואָלטען געווען פול מיט איהם און מיט זיין חכמה. חכמים, גרויסע געלעהרטע, בעריהמטע לייט פון דער וועלט וואָלטען זיך געלאָזט צו איהם, זעהען איהם בעשיינפערליך און הערען פון זיין מויל אַלע קלוגע דבורים. פאָטאָגראַפען און צייכנער וואָלטען אראָפּגענומען זיין בילד און וואָלטען עס פערשפּרייט אין אַלע עקען פון דער וועלט. אינטערוויוערס וואָלטען איהם גערולט דעם קאָפּ, נישט געלאָזט לעבען. זיי וואָלטען וועלען וויסען אַלסדינג. וואָס ביי איהם טהוט זיך. וואָסערע מאכלים ער האָט ליעב? וויפיעל שעה אין טאָג שלאָפט ער? צי גלויבט ער אין השארת־הנפש? וואָס פאַר אַ מיינונג איז ער וועגען רויכערען סיגאַרע־טען, און צי האַלט ער פון פאָהרען אויף אַ וועלאָסיפּעד, וכדומה? נאָר אזוי ווי כתרילעווקע איז אַ העק און עס ליגט פערוואָרפען ווייט פון דער גרויסער וועלט, און דאָרטען ערשיינען נישט קיין גאַזעטען, צייטונגען און זשורנאַלען, האָט די וועלט קיין שום ידיעה נישט פון רב יוזיפיל דעם רב. די בלעטער דערמאָנען נישט אַ מאָל זיין נאָמען. חכמים, גרויסע געלעהרטע און בעריהמטע לייט פאָהרען נישט צו איהם. פאָטאָגראַפען און צייכנער נעמען נישט אראָפּ זיין בילד. אינטערוויוערס לאָזען איהם צורוה. און רב יוזיפיל לעבט זיך אָפּ זיין וועלט שטיל, בעשיידען, אָהן געפּילדער, אָהן טאַרעראַם. קיינער ווייסט נישט פון איהם צו זאָגען, אויסער די שטאָדט כתרילעווקע, וואָס בעוואונדערט איהם, האַלט פון איהם איין עולם ומלואו און גיט איהם אָפּ פיעל־פיעל כבוד (קיין געלד איז אין כתרילעווקע נישטאָ, אָבער כבוד — וויפיעל איהר ווילט!...). זיי זאָגען אויף איהם, אז ער איז אַ נסתר, אַ פער־

באַרגענער חכם, וואָס בעווייזט זיך נישט אַרוים מיט זיין חכמה, נאָר אַז מע קומט צו איהם מיט אַ משפט, זעהט מען ערשט דע־מאָלט אַרוים, ווי עמוק ער איז, ווי טיעף, ווי שאַרף, טאַקי נאָך חכמת שלמה!

אָפּגעמאַכט הבדלה און אָפּגעזאָגט המבדיל, זענען די מאירס מיט די שניאורס געקומען צום רב רב יוזיפּיל אויף אַ דין־תורה און האָבען געטראָפען דאָרטען שוין אַ פולע שטוב מיט מענשען. די שטאָדט איז נייגיעריג געווען צו הערען, ווי אַזוי וועט עס דאָ רב יוזיפּיל פּסק'ענען? ווי אַזוי וועט ער דאָ איינטהיילען איין־און־איינציגע שטאָדט צווישען צוויי ברידער? קודם כל האָט רב יוזיפּיל געלאָזט די צדדים, זיי זאָלען זיך אָביסעל אויס'טענה'ן. רב יוזיפּיל געהט מיט דעם גאַנג, אַז פאַר'ן משפט בעדאַרף מען די צדדים לאָזען טענה'ן, וואָרום נאָכ'ן משפט וואָס וועט זיי העלפען דאָס טענה'ן? נאָכדעם האָט ער געלאָזט אויך עזריאל דעם שמש, ער זאָל רעדען וויפיעל ער וויל. עזריאל איז דאָך דאָ דער רעכטער עדות. און גלאָט בעלי־בתים האָבען גערעדט. ווער עס האָט געהאָט גאָט אין האַרצען — דער האָט זיך אַריינגעמישט מיט אַ וואָרט, און נישט מיט איין וואָרט, נאָר מיט אַ סך ווערטער. רב יוזיפּיל איז אַ מענש, ברוך־השם, וואָס לאָזט רעדען אַלעמען. איך האָב שוין לאַנג בעמערקט, אַז רב יוזיפּיל איז אַ שטיקעל פילאָזאָף: ער געהט מיט דעם גאַנג, אַז וויפיעל אַ מענש זאָל נישט רעדען, מוז ער אַמאָל אויפהערען.

כך הוה. די גאַנצע שטאָדט האָט גערעדט און גערעדט — און האָט אויפגעהערט צו רעדען. און אַז דער עולם האָט אויפ־געהערט צו רעדען, האָט זיך רב יוזיפּיל אָנגערופען צו די מאירס און שניאורס לאַנגזאַם, שטיל און בנעימות, ווי זיין שטייגער איז, בזה הלשון:

— שמעו נא, רבותים, הערט זשע צו, אידען, די מעשה דערפון איז אַזוי. ווערליג איך האָב אויסגעהערט דאָ אייערע ביידענס טענות און די אַלע טענות פון אַלע איבעריגע בעלי־בתים, זעה איך, אַז איהר

זענט נעבאך ביידע זעהר גערעכט. איהר האט נעבאך ביידע גע־
האט איין טאטען — און א שענעם טאטען, לאז ער האבען א ליכטי־
גען גן־עדן. דער חסרון איז נאר, וואס ער האט אייך נעבאך ביי־
דען איבערגעלאזט סך־הכל איין שטאדט. אודאי איז ביי אייך
ביידען טהייער דעם טאטענ'ס שטאדט, פארט איין אייגענע שטאדט
אין מזרח־וואנט, אינ'ם אלטען, אלטען כתרילעווקער בית־המדרש.
מיט דער האנט אוועקמאכען קאן מען דאס נישט. נאר וואס דען?
כשם ווי ס'איז אונמעגליך, אז איין מענטש זאל קאנען פארנעמען
צוויי שטעדט, אזוי איז אונמעגליך, אז צוויי מענטשען זאלען זיך
באנוגענען מיט איין שטאדט. אדרבה, מיר דאכט זיך, אז ס'איז
א סך לייכטער, אז איין מענטש זאל פארנעמען צוויי שטעדט,
איידער אויף איין שטאדט זאלען זיצען צוויי מענטשען; ווארום
אז איין מענטש זאל, למשל, האבען צוויי שטעדט, זעצט ער זיך
אנידער א מאל אויף דער שטאדט, און א מאל אויף יענער, אבער
אז צוויי מענטשען זאלען זיך פרובען אין איין צייט זעצען אויף
דעם זעלביגען ארט — קאן דאס ניט זיין. למשל, אט האלט איך
די רעכטע האנד אט־דא אויף דעם ספר. לאם איך, אשטייגער,
וועלען אין דער אייגענער צייט האלטען די לינקע האנט אויפ'ן
זעלביגען ארט, וואו איך האלט די רעכטע האנט — קאן איך
נישט. פאר וואס? ווייל דער אויבערשטער האט אזוי באַ־
שאפען די וועלט, און א מענטשענס פארשטאנד קאן דאס מיט'ן
שכל נישט משיג זיין. נישט מעהר, בלייבט דאך איבער די קשיא:
וואס טהוט מען נעבאך מיט צוויי ברידער, אז זיי האבען פארט
געהאט נעבאך נאר איין טאטען, וואס האט זיי איבערגעלאזט סך־הכל
איין שטאדט? איטליכען ווילט זיך — פארט איין אייגענע שטאדט
אין מזרח־וואנט, אינ'ם אלטען, אלטען כתרילעווקער בית־המדרש.
מיט דער האנט אוועקמאכען קאן מען דאס נישט! קומט אוים:
י ח ל ו ק ו, אז מע זאל זיך טהיילען. ווי אזוי זשע טהיילט
מען א שטאדט? א שטאדט איז דאך נישט קיין... קיין... עפעל,
וואס מע צעשניידט איהם אויף דער העלפט און מע זאגט: נא דיר

א האלבע שטאדט און נא דיר א האלבע שטאדט. איז פארהאן אבער איין עצה, אז איהר זאלט ביידע זיצען אין מזרח־וואנט, א שטאדט נעבען א שטאדט. דאס האב איך שוין דערקלערט, ברוך־השם, מיט מיין אייגענעם שכל. דהיינו, ווי אזוי? אזוי ווי אייער טאטענ'ס שטאדט און מיין שטאדט זענען צוויי שטעדט, א שטאדט נעבען א שטאדט, זעצט איהר זיך, ברידער־לעך, אויף די ביידע שטעדט, וועט איהר זיך זיצען געזונטערהייד ביידע, א שטאדט נעבען א שטאדט, און וועט זיך פארשפארען קריעגען. אי וואס? די קשיא: וואס וועל איך טהון אהן א שטאדט? איז דער תירוץ: וואו שטעהט דאס געשריבען, אז א רב אדער גלאט א איד מוז דוקא האבען איין אייגענע שטאדט, און דוקא אין מזרח־וואנט, און דוקא אינ'ם אלטען בית־המדרש? ווארום, לאמיר זיך גוט באטראכטען: וואס איז א בית־המדרש? א מקום קדוש. וואס געהען מיר אין בית־המדרש אריין? תפלה טהון. צו וועמען? צום אויבערשטען. וואו געפינט ער זיך? אומעטום, ס'איז מלא כל הארץ כבודו — פול די גאנצע וועלט! ווי באלד אזוי, הייגט וואס איז דא שייך מזרח, צפון, דרום, גאנץ אויבען־אן, אדער גאר ביי דער טהיר? אבי א מקום קדוש און אבי געדאווענט! משל למה הדבר דומה — צו וואס איז דאס געגליכען? צו א מלך, וואס זיינע צוויי קנעכט זענען געקומען צו איהם אין פאלאץ אריין בעטען ביי איהם א טובה. פלוצים האבען זיך די קנעכט צע־אמפערט צווישען זיך און זענען פאר'ן מלך אין די אויגען אריינ־געפאהרען איינער דעם אנדערען אין די בערד אריין און האבען גאר פארגעסען, צוליעב וואס זיי זענען געקומען און פאר וועמען זיי שטעהען; האט זיי דער מלך מסתמא גוט מכבד געווען און האט באפוילען, מע זאל זיי מחילה ארויספיהרען: ממה נפשך, איהר ווילט זיך רייסען ביי די בערד, געהט אייך געזונטערהייד אין דרויסען ארויס און רייסט אייך דארטען וויפיעל אייער הארץ גע־לוסט! וואס האט איהר צו קריכען צום קייזער אין פאלאץ אריין,

אז איהר ווייסט ניט, ווי אזוי צו האַלטען זיך?... דאָס איז דער משל, און דער נמשל זענט איהר. געהט זשע אייך, קינדערלעך, אהיים און לעבט אייך אין פריעדען, און לאָז אייער פאָטער זיין דאָרטען אַ מליץ־יושר פאַר אייך און פאַר אונז און פאַר כלל ישראל.

אזוי האָט געפּסק'עט רב יוזיפיל דעם משפּט, און דער עולם איז זיך צעגאַנגען אהיים.

אויף איבעראַכטאָג שבת זענען די מאירס מיט די שניאורס געקומען אין בית־המדרש און האָבען זיך אָוועקגעשטעלט דאַווגען ביי דער טהיר. וויפיעל מע האָט זיי ניט געבעטען, עזריאל דער שמש פון איין זייט און רב יוזיפיל דער רב פון דער אַנדערער זייט — זיי האָבען נישט געוואָלט זיך זעצען אין מזרח־זייט בשום אופן ואופן.

ווער ס'איז אַ בעלן אויף איין אייגענער שטאָדט אין מזרח־וואנד, אינ'ם אַלטען כתרילעווקער בית־המדרש, די אַנדערע שטאָדט פון רב יוזיפיל דעם רב, אין גלייכען געלד, זאָל ער זיך ווענדען קיין כתרילעווקע צו רב שמשונ'ס קינדער, צו מאיר'ען אָדער צו שניאור'ען — ס'איז אַלץ איינס: מע וועט זי אייך פערקויפען בזיל הזול, וואָרום קיינער זיצט נישט אויף איהר, נישט מאיר און נישט שניאור. עס שטעהט אַ לעדיגע שטאָדט — איין עבירה פאַר גאָט!

די גרויסע בהלה פון
די קליינע מענשעלעך

א פאעמע.

געשריבען אין יאהר 1904.

די גרויסע בהלה פון די קליינע מענשעלעך

קאפיטעל א.

וואו דער מחבר שמועסט זיך אוים אביסעל מיט זיינע אידען.

אפנים, אז כתרילעווקע איז שוין אנגעצייכענט געווארען מן השמים, אז די דארטיגע אידען בעדארפען האבען מעהר צרות פון דער גאנצער וועלט. וואו ערגיץ א מכה, וואו ערגיץ א שלאק, א פורעניות, איין אומגליק, איין אנשיקעניש, א בייז בעגעגעניש, — בעדארף עס זיי ניט אויספעהלען, און פון איטליכער זאך בעדארפען זיי זיך נעמען צום הארצען מעהר פון דער גאנצער וועלט. מילא, פון דרייפוס'ען, אויב איהר געדענקט, איז קיין חדוש ניט. וואס כתרילעווקע האט אזוי געליטען: פארט א אונזעריגער, איין אייגענער; אייגענס איז, ווי זאגט איהר, ניט קיין פרעמדס. וואס־זשע פאר א תירוץ וועט איהר מיר אויסזוכען אויף די בורען. וואס די ענגלענדער האבען זיי איינגענומען און געמאכט פון זיי א תל? קארג האט זיך געטהאן דעמאלט אין כתרילעווקע? וועה־וועה, קארג איז דעמאלט בלוט פערגאסען געווארען אינ'ם אלטען כתרילעווקער בית־המדרש איבער דעם? שאט, שרעקט זיך ניט, איהר מיינט טאקי בלוט ממש? חס וחלילה! די כתרילעווקער זענען ווייט פון בלוט; א כתרילעווקער, אז ער דערזעהט פון דער ווייטען א שניט פון א פינגער, פאלט ער חלשות. מיינען מיינט מען גאר עפים אנדערש; מיינען מיינט מען יסורים.

הארצוועהטיג, בזיונות. און איבער וואס, מיינט איהר? נאר איבער דעם, וואס מענשען קאנען זיך ניט אויסגלייכען מיט די דעות; זאגט דער אזוי, זאגט דער: טאמער פארקעהרט? האלט דער מיט די בורען און נעמט זיך אן זייער קריוודע: סטייטש, וואס האט מען נעבאך צו איין ארעם פאלק, וואס טשעפעט קיינעם ניט, וואס וויל זיך זיצען שטיל און רוהיג ארבייטען די ערד? קומט דער אנדערער און ווערד א שתדלן פאר'ן ענגלענדער, בעוויייזט־אוים מיט ראיות, אז די ענגלענדער זענען די ערשטע געבילדעטע לייט אויף דער וועלט. „ממזר! וואס מיר געבילדעטע, אז מע בראקט מענטשען, אזוי ווי קרויט!" — „ווער איז אייך שולדיג, אז איהר זענט א בהמה?" — „א בהמה זענט איהר גאר אליין בצורת פערד!"... בקיצור — פעטש, עדות, פאפיערען, כיראוואי, אלדי חלשות! דאכט זיך, אין פלוג, וואס קעהר זיך אן מיט אייך, קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים, דלותים, שלעפערם, א לאנד, וואס ליגט ערגיץ פערשטעקט אין אלדי שווארצע יאהר, אין אפריקא? צי אשטייגער, אייך דארף טאקי דארען דער קאפ פאר סערביע, וואס עטליכע אפיצירען האבען זיך מיישב געווען און האבען איינמאל אין מיטען ביינאכט זיך אויפגעהאפט, אנגעפאלען און גע'הרג'עט דעם קיסר אלכסנדר און די קיסרינע דראגע און ארויסגעווארפען זיי דורכ'ן פענסטער אין דרויסען ארוים? סטייטש, זאגט איהר, אנפאלען אויף יענעם בשעת ער שלאפט און מאכען איהם די קץ, דאס פאסט, זאגט איהר, פאר פראים, ווילדע מענשענפרעסער, דארטען ערגיץ, אין די מדבריות? איך פרעג אייך אבער איין אנדער זאך: וואס געהט דאס אייך אן מעהר פון אלעמען? איהר האט שוין טאקי מעהר קיין שום דאגות ניט? חתונה געמאכט און פערזארגט אלע קינדער — און איין עק? איך פרעג אייך, למאי זאלט איהר האבען א טבע ארייינשטעקען אומעטום די נאז אייערע? גלויבט מיר, די וועלט וועט זיך בעגעהן אהן אייך, און איטליכער וועט זיך מסתמא בעשטעהן זיין שטעדטעל!...

דער מחבר בעט דעם לעזער, ער זאָל קיין פּאַראיבעל ניט האָבען, וואָס ער רעדט אַזעלכע האַרבע ווערטער מיט זיינע כתרילעווקער לייט! איך בין, פערשטעהסט דו מיך, ליעבער פריינד, אַליין אַ כתרילעווקער. דאָרט בין איך געבאָרען, דאָרט בין איך אויפגעוואַכסען, דורכגעגאַנגען אַלע זייערע חדרים און שקאָלעס, דאָרט האָב איך חתונה געהאַט למזל און זיך אַוועקגעלאָזט נאָכדעם מיט מיין קליין שיפעל אויף דעם גרויסען ברייטען רעש'דיגען ים, וואָס מע רופט איהם „לעבען" און וואָס די חוואַלעס זיינע וואַרפען העכער הייזער, און חאָטש מען איז שטענדיג אינ'ם דאָזיגען טומעל פערטאָרעראַמט און פערטראַסקעט, פון דעסטוועגען האָב איך נאָך אויף קיין מינוט ניט פערגעסען מיין זיסע ליעבע היים כתרילעווקע זאָל מאַריך ימים זיין, מיט מיינע ליעבע זיסע ברידער, די כתרילעווקער אידען, זאָלען זיך פרוכפּערען און מעהרען; און אַלע מאָל, ווען עס טרעפט זיך דאָ ביי אונז עפּיס איין אויסגאָס, אַ צרה, אַ בראָך, איין אומגליק, טראַכט איך מיר בשעת מעשה: וואָס טהוט זיך אַצינד ד אָ ר ט ע ן, אין מיין פאָטערלאַנד?... כתרילעווקע, דאַרפט איהר וויסען, ווי קליין און אָרעם און עלענד און פערוואָרפען דאָס זאָל ניט זיין, איז דאָך געבונדען מיט דער גאַנצער איבעריגער וועלט, ווי מיט אַ מין דראָט אַזעלכען, וואָס אז מע גיט אַ קלאַפּ אין איין עק, גיט זיך עס אָפּ באַלד אינ'ם אַנדערען עק! אָדער איך קאָן זאָגען אַזוי: כתרילעווקע איז געגליכען צום קליינעם קינד אין דער מאַמעס בויך, וואָס איז געבונדען, צענויפגעוואַכסען מיט דער מוטער דורכ'ן נאַפּעל און פיהלט אַלסדינג גלייך מיט דער מוטער: טהוט וועה דער מאַמען — טהוט וועה דעם קינד; טהוט וועה דעם קינד — טהוט וועה דער מאַמען. אַ חדוש איז מיר נאָר אויף איין זאַך: פאַר וואָס פּיהלט כתרילעווקע אַלעמענס צרות מיט אַלעמענס וועהטיגען פון דער גאַנצער וועלט, און קיינער, קיינער פיהלט ניט דעם וועהטיג פון כתרילעווקע; קיינער, קיינער אינטערעסירט זיך ניט מיט די כתרילעווקער? דאָס כתרילעווקע

איז עפּיס אַ מין שטיפקינד ביי דער וועלט, וואָס ביי איין אומגליק חלילה, ביי אַ חולה מסוכן איז שטוב דערפיהלט עס פריהער פון אַלעמען, ווערד אויסגעריסען מעהר פון אַלעמען, טאַנצט־אַרום, שלאָפט ניט קיין נעכט, קריכט אין דער ערד אריין, שונאי־ציון! און זאָל דאָס שטיפקינד פאַלען פון די פיס און אַליין קראַנק ווערען, מעג זיך עס ליגען, נישקשה, אַליין ערגיץ אין דער קרענק, אין אַ ווינקעלע, גליהען ווי איין אויווען, אויסגעהן פון הונגער, חלש'ען אַ טרונק וואַסער — קיינער, זייט זיכער, וועט זיך אויף דעם נישט אָרומקוקען...

קאַפּיטעל ב.

אַ קליין בריוועל און אַ גרויסער רעש.

נאָך אַזאַ מין הקדמה וועט שוין איטליכער גרינג פערשטעהן און זיך קאָנען פאָרשטעלען, וואָס פאַר אַ קאָכעניש ס'איז געווען אין כתרילעווקע דעמאָלט, נאָך דער שענער חתונה, וואָס האָט זיך געטראָפען דעם גוטען פסח, ניט היינט געדאַכט... נאָך איידער ס'איז אָנגעקומען צו זיידלען דאָס „בלאַט" און מע האָט נאָך נישט געוואוסט פון גאָרניט, האָט איינער אַ שוחט בעקומען פון זיינעם איין איידעם אַ בריוועל, וואָס מיר געבען דאָס איבער וואָרט אין וואָרט, מיט דעם לשון, ווי ס'איז געשריבען געוואָרען, איבערגע־זעצט אויף פּראָסט זשאַרגאָן, בכדי אַלע זאָלען דאָס פערשטעהן.

„לכבוד צו מיין געליעבטען טייערען שוועהר דעם בעריהמטען חכם, וואָס זיין נאָמען לאָזט זיך הערען אין אַלע עקען פון דער וועלט, און צו מיין געליעבטער טייערער שוויעגער די עהרליכע און די קלוגע און די פרומע, ווי די שטערען זאָלען זייערע נעמען טהון שיינען ביז'ן עק וועלט אריין, פריעד זאָל זיין צו זיי און פריעד צו זייער הויזגעזינד און צו אַלע ישראל, אמן.

„מיט ציטערדיגע הענד און מיט געשטרויכעלטע קניען טהו איך צו אייך שרייבען די דאָזיגע ווערטער. הנה זייט וויסען, אַז

די פּאַגאַדע האָט זיך ביי אונז שטאַרק געביטען, א האַנד פון א מענשען און א בלייענע פעדער איז גאַר ניט אימשטאַנד דאָס צו בעשרייבען... רק מיר זענען אַלע, ברוך השם, געזונד און שטאַרק, איך און זוגתי מרת דבורה'ל זאָל לעבען און אַלע קינדערלעך זאָלען געזונד זיין, יוסילע און פייגעלע און עזריאַליקעל און חנה'לע און גנענדיל, א חוץ נאָר, וואָס מען איז אָנגעשראָקען זעהר שטאַרק פונ'ם האַגעל און פונ'ם שטורמווינט, וואָס דאָ איז געווען, נאָר דאַנקען גאָט, ס'איז אַלץ איבערגעגאַנגען און מע האָט שוין קיין מורא ניט מעהר פאַר קיינעם, ווי אַלע מענשען, און מיר בעטען אייך, איך און זוגתי דבורה'ל, איהר זאָלט חלילה גאַר ניט איבער־טראַכטען, מיר און אַלע קינדערלעך יוסילע און פייגעלע און עזרי־אַליקעל און חנה'לע און גנענדיל זענען ברוך השם אַלע געזונד, און איהר זאָלט אונז למען השם באַלד אויסשרייבען אַלסדינג, וואָס הערט זיך ביי אייך, ווי אַזוי איז ביי אייך די פּאַגאַדע, און צו איהר זענט געזונד, און למען השם פון אַלסדינג באריכות!"

* * *

שוין לאַנג האָבען קלוגע מענשען בעמערקט אין זייערע בע־שרייבונגען, אַז אַזעלכע בריה'ס אויף צו לייענען צווישען די שורות, ווי אידען, געפינט איהר ניט אויף דער גאַנצער וועלט. בעווייזט זיי א פינגער — וועלען זיי אייך טרעפען וואָס איהר מיינט. זאָגט זיי א וואָרט — וועלען זיי אייך באַלד זאָגען אַנדערע צוויי. נישטאָ פאַר זיי קיין פערשטעלטע שווערע זאַך, נישטאָ פאַר זיי קיין פערבאָרגענע רעטעניַשען.

דעם שוחט'ס איידעמ'ס בריוועל איז געגאַנגען מיד ליד, און דעם שוחט'ס איידעם אַליין איז נישט אַרוֹיס ביי זיי פון מויל אויף קיין מינוט, און אַלע האָבען דערצעהלט איינס דאָס אַנדערע שרעק־ליכע מעשיות מיט אַלע פּישטשעווקעס, גלייך ווי זיי זענען אַליין געווען דערביי, און א שוואַרצער שאָטען, א ביטערע מרה־שחורה האָט זיך אויסגעצויגען איבער זייערע פּנימ'ער; צוגענומען גע־

ווארען ביי זיי מיט א מאָל די פּריווילעגיע אויף שטענדיג. איין שטיקעל נחמה, איין שטיקעל האָפנונג איז געווען ביי זיי: טאָמער איז דאָס א דמיון, א ליגען — א קשיא אויף א מעשה, דעם שוחט'ס איידעם, א יונגערמאַן א משכיל און א שענער שרייבער א בעל־לשון־קודש, אפשר צוליעב דער שענער מליצה איז ער פערקראַכען דער רוח ווייסט וואוהין? ווייס איך — פּזמונות, סע קאָן ניט זיין! און בכדי צו שטאַרקען איינער דעם אַנדערען און צעטרייבען די מרה־שחורה, האָט מען גענומען דערצעהלען שענע מעשיות פון די היינטיגע יונגע לייט די משכילים מיט זייער מליצה־שרייבען. וואָס איין אַנדערם מאָל האָט מען זיך בעדאַרפט האַלטען ביי די זייטען לאַכענדיג. דער חסרון איז אָבער געווען, וואָס אצינד האָט קיינער ניט געלאַכט. עס האָט זיי נישט גענומען קיינעם קיין געלעכטער. עפּים א משונה־מאָדנער אומעט האָט זיך אויסגעגאָסען אויף אַלע־מען, און דאָס הארץ האָט איטליכען געזאָגט, אז ד אָ ר ט האָט בעדאַרפט פּאַרקומען עפּים זעהר א מיאוסע מעשה, און דער עולם איז אַוועק צו זיידלען.

זיידעל, אונזער אַלטער בעקאַנטער זיידעל, דער איינציגער, וואָס שרייבט־אוים דאָס בלאַט, איז נאָר־וואָס געקומען פון דער פּאָסט א צעקאָכטער, א צעטראָגענער, דאָס פּנים פינסטער ווי די ערד און ווי אָנגע'ברוגז'ט אויף דער גאַנצער וועלט. און מע האָט זיך דערוואוסט, אז די מעשה איז טאַקי איין אמת.

„א גליק, וואָס חאַטש דאָ אין כתרילעווקע קאָן אזא חתונה ניט פּאַרקומען, וואָס דאָ קאָן אזא־נ־אומגליק ניט געשעהן!“

אזוי האָבען זיי זיך געטרייסט איינס דאָס אַנדערע, נאָר אין הארצען האָבען זיי זיך געטראַכט: א קשיא אויף א מעשה — ביי גרויסע ווינטען קאָן פון איין פונק אויך ווערען א שרפה, זיך אויסלאָזען מיט א העליש פייער. און די כתרילעווקער אידען האָבען זיך אָנגעהויבען פּאוואָלינקע ארומקוקען, וואו האַלטען זיי אקאָרשט מיט זייערע שכנים, מיט די „אַנדערע פעלקער“...

קאפיטעל ג.

רעדט פון חוועדאר דעם שבת־גוי און פון ערלים בכלל.

אויב חוועדאר דער שבת־גוי, וואס פערלעשט די ליכט פרייטאג־צו־נאכטס פאר גאנץ כתרילעווקע, און האפקע די געשטופעלטע, וואס שמירט די הייזער און מעלקט די ציעגען פון דער גאנצער שטאדט, וכדומה נאך א סך אזעלכע ערלים קאן מען אנרופען מיט'ן נאמען „אנדערע פעלקער", מוזען מיר קומען דערצו, אז כתרילעווקע האט כלל וכלל נישט געהאט וואס מורא צו האבען, און די דארטיגע אידען וואלטען זיך געקאנט זיצען רוהיג ביז משיח וועט קומען, ווארום זיי לעבען פון קדמונים מיט די דאזיגע „פעלקער" אזוי גוט, וואס בעסער קאן שוין, דאכט זיך, גאר ניט זיין. חוועדאר ווייסט וואויל, אז חאטש דער מיוחס, דער תושב איין כתרילעווקע איז ער, פון דעסטוועגען מוז ער הייצען שבת ביי די אידען די הרובעס, פערלעשען זיי די ליכט און ארויסטראגען די פאמעניצע, וכדומה אזעלכע גראבע ארבייט, וואס ער איז צו זיי געוואהנט געווארען פון כמה וכמה יאהרען. און אויב איהר מיינט, אז עס פערדריסט איהם אפשר אויף אידען, האט איהר א טעות: ער פערשטעהט גאנץ גוט, אז ער איז ער און זיי זענען זיי; די גאנצע וועלט קאן ניט בעשטעהן פון סאמע גענעראלען, עס מוזען זיין אויך פראסטע סאלדאטען. אמת, א סך גענעראלען, דאס הייסט כתרילעווקער אידען, וואלטען זיך אפשר געביטען מיט חוועדאר דעם פראסטען סאלדאט; נאר צוריק, אז מע וויל שמועסען דאס אייגענע פערקעהרט, מוז מען האבען גענעראלען אויך, פון סאמע סאלדאטען קאן די וועלט קיין קיום ניט האבען — און ביידע צדדים זענען צופריעדען: זיי, די גענעראלען פון כתרילעווקע, וואס האבען ווער ס'זאל זיי בעדיענען, אז ס'קומט שבת, און ער, דער סאלדאט, וואס האט וועמען צו בעדיענען און חאפען ביי וועמען א שטיקעל קוילעטש און ביי וועמען א טרונק בראנפען.

— אחאַדי נאַ סיודי, חוועדאָר סערדצע! נאַ פּיי טשאַרקאַ לחיים, אַ סיבה דיר אין פּנים! — זאָגט מען צו איהם שבת נאָכ'ן קידוש, און חוועדאָר טהוט אויס דאָס היטעל, האַלט דאָס גלעזעל מיט צוויי פינגער, בויגט זיך און ווינשעוועט אַלעמען אַ גוט יאָהר.

— דאַי באָזשע זדראַווסטוואָוואַט! — און ער קעהרט איבער דאָס גלעזעל מיט'ן קאָפּ אינאַיינעם און פערקרימט זיך שטאַרק־שטאַרק, מאַכט אַזאַ תנועה'לע, גלייך ווי ער טרינקט דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבען אַזאַ ביטערע משקה:

— דרוזשע הירקע, נעחיי יאָמו סטאַ טשערטיוו אי אָדנאַ ווידמאַ!*

— נאַ, זאַקוסי מיט אַ קרענק דיר אין די ביינער אריין, שמאַטאָק שבת'קאָווע בולקע! — זאָגט מען איהם און מען איז איהם מכבד מיט אַ שטיקעל קוילעטש.

ווערליג די כתרילעווקער אידען שעלטען חוועדאָר'ען מיט טוידטע קללות, קאָנט איהר אפשר איבערקלערען, אַז מע מיינט דאָס חלילה ערנסט? זאָל אייך גאָט היטען פון אַזאַ גערדאַנק! זיי וועלען אייך פּאַר חוועדאָר'ען ניט אוועקגעבען קיין זאַק באָרשטש, דערפאַר וואָס ער איז איין ערל איין עהרליכער; גאָלד מעג ליגען — וועט ער זיך ניט צוריהרען, און טהון וועט ער אייך פאַר צעהן רוחות: אויסהייצען די הרובע, ארויסגיסען די פּאָמע־ניצע, צוהאַלטען די ציעג ביז האַפּקע וועט זי אויסמעלקען, אריינ־טראָגען שפּענער, אָנגיסען וואַסער אַ פּאַס, איבערשווייַנקען דאָס געפעס, ווי אַ רעכטע בעל־הבית'טע, און אונטער אַ נויט — זיך שטעלען צו־וויעגען דאָס קינד אויך. קיינער קאָן ניט אַזוי פּער־שלעפּערען אַ קינד, ווי חוועדאָר; קיינער קאָן ניט אַזוי זאַבאַווען, פּערשפּיעלען אַ קינד, ווי חוועדאָר, קנאַקען מיט דער צונג, פייפען מיט די ליפּען, קלאַפּען מיט די פינגער, האַרחלען מיט'ן האַלז און חריוקען ווי אַ חזיר וכדומה אַזעלכע שטיק. און דערפאַר האָבען

---

* שטאַרק ביטער, האָב דעם זיעבען שדים מיט איין מכשפה!

די כתרילעווקער אידישע קינדער ליעב דוקא חוועדאָר'ס שוואַרצע שטשעטינעדיגע מאָרדע און דוקא חוועדאָר'ס גראָבע שטעכעדיגע סוויטקע, און ווילען ניט אראָפּ פון זיינע הענד. די כתרילעווקער בעל־הבית'טעס זענען דערפון דוקא ווינציג וואָס צופריעדען, ווייל עס מאַכט זיך גאַנץ אָפט, אַז די קינדער ווילען עסען, און ס'איז ניטאָ וואָס, קאָן זיי אונטערדרוקען חוועאָר בסוד אַ שטיקעל ברויט פון טאָרבע מיט עפּיס נאָך און אָנהאָדעווען זיי, חס וחלילה, מיט מי יודע וואָס... נאָר ס'איז אַ טעות, חוועדאָר וועט אַזאַ זאַך נישט טהון: ער ווייסט גאַנץ גוט, אַז דאָס, וואָס זיי עסען — מעג ער, חוועדאָר, אויך עסען, און דאָס וואָס ער, חוועדאָר, עסט — טאָרען זיי ניט עסען. פאַר וואָס? — דאָס איז שוין ניט זיין עסק. למאַי אַ בלאָז טהון דאָס ליכט אים שבת פון דער גרינג, אָדער אָנריהרען זיך ביי'ם לייכטער, אָדער אָפּטראָגען דעם סדור אין שוהל אריין, וכדומה אַזעלכע גרינגע ארבייט, איז ער — מעג, און זיי — ניט? קיין חקירות דערביי איז ניט שייך, און איטליכער בעדאַרף זיך האַלטען ביי זיינעם. און טאָמער מאַכט זיך אַ מאָל, חוועדאָר קאָן ניט איינהאַלטען זיך און טהוט אַ לאַך, למשל, פּסח פון דער טרוקענער מצה: „דוזשע טרעשטשיט, נעחיי יאָמו סטאַ טשערטיוו אי אָדנאָ ווידמאָ!“ — האַקט מען איהם אָפּ די פליגעל און מע ענטפערט איהם: „אַ טוואַיאַ סוויניאַ, חזיר, לוטשע?“ — און חוועדאָר בלייבט שטיל.

חוועדאָר איז אָבער שטיל נאָר דעמאָלט, ווען ער איז ניכטער, ביז ער פערטרינקט זיך ניט אַזוי ווייט, אַז ער פערגעסט, ווי אַזוי מע רופט איהם. דאָס טרעפט זיך מיט חוועדאָר'ען זעהר זעל־טען. נאָר אַז סע טרעפט זיך שוין מיט איהם, איז דעמאָלט — חיות ניט זיכער! דעמאָלט הויבט ער אָן זיך שלאָגען מיט די הענד אין הארצען אריין, וויינען מיט ביטערע טרערען און שרייען: וואָס האָט מען צו איהם? פאַר וואָס זויגט מען זיין בלוט, פאַר וואָס עסט מען זיין פלייש? אָט געהט ער און מאַכט אַ תל־עולם פון גאַנץ כתרילעווקע!...

— זשידי נעבריסטי, נעחיי יאַמו סטאַ טשערטיוו אי אַדנאַ ווידמאַ!... — ער שרייט אַזוי לאַנג, ביז ער ווערד אַנשלאָפּען. און אַז ער שלאָפט זיך גוט אוים און שטעהט־אויף, קומט ער צוריק צו די אידען און איז ווידער דער אייגענער שטילער, עהרליכער „חוועדאָר־סערדצע", וואָס פריהער, גלייך ווי גאָר ניט געווען.

— אדע טוואַי טשאַביטע, אַ קרענק דיר אין פּנים? — פרעגט מען איהם און מע הויבט איהם אָן זאָגען מוסר און שעל־טען בשעת מעשה מיט טוידטע קללות, ווי געוויינטליך: — „שאַ טי סובי דומאיעש, דו באַסיאַק איינער? דו ווייסט דאָך פּגר'ען ערגיץ, בודעש זדאַכניט אונטער אַ פּלויט, האָב דיר אכציג שווארצע יאָהר, די כפּרה שאַב טי באוו פאַר כל ישראל, רבונו־של־עולם!"

חוועדאָר שטעהט און קראַצט זיך אין דער פּאַטיליצע און שווייגט; ער ווייסט גאַנץ גוט, אַז זיי זענען גערעכט און ער איז אומגערעכט. ער קוקט אַראָפּ צו זיך אויף די באָרוויסע פים און טראַכט זיך: ווען האָט ער געקאָנט פערקויפען די שטיוועל, נעחיי יאָמו סטאַ טשערטיוו אי אַדנאַ ווידמאַ?!

אַט אַזאַ מין נפש איז חוועדאָר.

אויך די אַלע איבעריגע נפשות, וואָס אין כתרילעווקע, האָבען שטענדיג אַ פערקעהר מיט אידען, ווייסען וואָהל, אַז מששת ימי בראשית זענען די אידען בעשאַפען געוואָרען, זיי זאָלען זיין קרע־מער, סוחרים און איבערקויפערם; וואָרום קיינער קאָן אַזוי ניט האַנדלען, דרעהען מיט'ן קאָפּ, ווי אַ איד, כי לכך נוצרת, אויף זייער לשון קומט דאָס אוים: „נאַ טאָ וואָני זשידי, שאָב האַנד־ליאַוואַלי"... און מע בעגעגענט זיך גאַנץ אָפט אויפ'ן מארק, און מע קען זיך איינס דאָס אַנדערע זעהר גוט ביי די נעמען, און מע גיט זיך אָפּ כבוד איינס דאָס אַנדערע: הריצקאַ זאָגט הערשקען „מאַשעניק", און הערשקע זאָגט הריצקען „זלאָדי", און דוקא אין גוטען מוטה, און אַז מע צעקריעגט זיך שוין גאָר שטאַרק,

געהט מעןביידע „דא ראבינא“, און רב יוזיפיל דער רב, וואס איז שטארק געחאפט אין דעם לשון, פסק'עט אלע מאל אויף דער האלב: „נעחאי באולא פאלאווינע“ — אבי נישט דערלאזען צו א חלול השם.

קאפיטעל ד.

האפקע א אידישע נשמה און מאקאר א שונא־ישראל.

האבען מיר גערעדט ביז אהער פון ערלים. אצינד וועלען מיר אביסעל שמועסען וועגען האפקע די געשטופעלטע.

האפקע רעדט אידיש, ווי א אידיש קינד; אין איהר שפראך ווארפען זיך דורך א גוזמא לשון־קודש־ווערטער, למשל: „מירטשען, נאכטייסע, קענארע ניט, לאסאטע, לאוודל, גוטיאנטע, מאחריינ־וואסער“ און נאך א סך אזעלכע ווערטער; און חוועדאר הינטער די אויגען האט ביי איהר קיין אנדער נאמען ניט, א חוץ „כפרה'ניק“. האפקע איז אזוי צענויפגעוואכסען מיט די כתרילעווקער ווייבער, אז ס'איז פארהאן צייטען, וואס סאי זי, סאי זי אליין פערגעסען זיך וואס זי איז און ווער זי איז, און מע שאפט זיך מיט איהר אזעלכע ארבייט, וואס געהערען זיך אן צו לויטער אידישקייט. למשל: געהן צום רב מיט אשאלה, העלפען אויסזאלצען פלייש, כשר מאכען די עופות, העלפען ארייגשלעפען דעם פסח אין שטוב אריין וכדומה אזעלכע זאכען, וואס האפקע איז אין דעם געהיט מעהר ווי איין אנדער אידיש קינד. זי ציטערט פאר מילכיגס מיט פליישיגס אימת מות און היט זיך פאר חמץ אלע זיעבען טעג פסח, עסט גלייך מיט אלע אידישע קינדער מצה, רייבט דעם מרור אויף וואס די וועלט שטעהט, און האט דערפון הנאה, ממש ווי א אידישע טאכטער. א לאנגע צייט האט דער כתרילעווקער פריי־סטאוו ניט געוואלט גלויבען, אז האפקע איז נישט קיין אידישקע, ביז ס'האט זיך געטראפען מיט איהר א מעשה, זעהר ניט קיין שענע... האט מען זי געפאקט און געוואלט פערשיקען ווייט־ווייט, איז געוועזן איהר גליק, וואס אין דער מעשה איז געוועזן פערמישט

א זייטיגער פּאַרשוין, דער שרייבער פון דער מעשטשאַנסקע אופּראַ־ווע, מאַקאַר חאַלאַדנע, אַ גרויסער שונא־ישראל, איין אמת׳ער צורר־היהודים, איינער פון די גרעסטע אינטעליגענטע אַנטיסעמי־טען אין כתרילעווקע. ווען ניט דער רחמנות פון האַפּקען, וואָלטען די דאָרטיגע אידען דערלעבט אַ נקמה אין דעם המנ׳ען. נאָר מחמת מיט מאַקאַר׳ס מפּלה וואָלט בעדאַרפט אומגליקליך ווערען אויך האַפּקע, האָבען די אידישע עדות זיך א נעם געטהאָן צוריק און געזאָגט פאַר׳ן סלעדאָוואַטעל, אַז דאָס, וואָס זיי האָבען גערעדט, האָבען זיי געבילט — און דער עסק איז צעריבען געוואָרען... פון דעמאָלט אָן וואָלט, דאַכט זיך, מאַקאַר חאַלאַדנע בעדאַרפט שלום ווערען מיט די אידען און ווערען זיי דער בעסטער גוטער פריינד; נאָר ווי עפּיס דורך אַ מין קאַפּריז פון דער נאַטור איז ער, אדרבה, געוואָרען נאָך מעהר שונא ישראל, נאָך מעהר צורר־היהודים, נאָך מעהר אַנטיסעמיט, ווי פריהער.

מאַקאַר האָט פון קינדווייז אָן, קאָן מען זאָגען, געליטען צרות פון אידישען פאָלק און געטראָגען אַ שנאה טיעף אין הארצען תחילת אויף די כתרילעווקער אידען אליין, און נאָכדעם — אויף אַלע אידען פון דער גאַנצער וועלט. נאָך בשעת ער איז געווען גאָר אַ קליינער, געטריבען אַ באַרוויסער דעם טאַטענ׳ס גענז אויף דער פּאַשע, פלעגט ער ניט איין מאָל בעגעגענען זיך מיט אידישע קינדער געהן פונ׳ם חדר, און אָנשטאָט אַ „גוט מאָרגען״ פלעגט ער זיי, אויף קאַטאָוועס, געוויינטליך, איבערקרימען ווי זיי רעדען „טאַטעלי־מאַמעלי״, טרייסלען בשעת מעשה מיט אַ פּאָלע, נישט צו מיינען דערביי חלילה עמיצען בעלעדיגען, נאָר גלאַט אַזוי אין גוטען מוטה. אידישע קינדער אָבער, צאָן־קדשים, יעקב׳ס אייניקלעך, וואָס לערנען חומש מיט רש״י, האָבען זיך דוקא גע־פונען פאַר אַזאַ זאַך בעלעדיגט און האָבען איהם אָפּגעענטפערט מיט אַ אידיש ליעדעל, וואָס חאַטש מאַקאַר האָט די ווערטער ניט געקאָנט פערשטעהן, נאָר פונ׳ם נוסח און פון זייער לאַכען האָט ער גאַנץ גוט אַרויסגעזעהן, אַז דאָס מיינט מען איהם דער־

לאנגען ביז'ן ביין אריין, און מאקאר האט קיין טעות ניט געהאט. אט האט איהר דאס ליעדעל אליין:

קישקעס קאכען
אין דער וואכען!
מיר א ברויט,
דיר א טוידט!
מיר א וואגען,
דיך באגראבען!
מיר א שליטען,
דיך באשיטען!

נארישע קינדער! ערשטענס, איז די מעשה פונקט קאפויר: ברויט האט מאקאר, ניט זיי; אויף א שליטען פאהרט מאקאר, ניט זיי! און צווייטענס, ווי אזוי שטעלען זיך דאס איין אידישע קינדער, זיי מעגען זיין א גאנצער מנין, זאטשעפען זיך מיט מאקארען, ער מעג זיין איינער? מאקאר האט, נישקשה, א פאר ידים, וואס קאן בעשטעהן פאר צעהן גוטע שארפע שפיציגע קעפעלעך פון די בעסטע צעהן אידישע חדר־יונגלעך. מאקאר האט זיי דעמאלט נאך, אוי־אוי, געגעבען צו פערשטעהן דעם פשט פונ'ם פסוק, וואס זיי האבען געלערענט אין חדר: „ה ק ו ל ק ו ל י ע ק ב ו ה י ד י ם י ד י ע ש ו"...

שפעטער, אז מאקאר האט געשטודירט אין „פריחאדסקאיע", האט ער געהאט מיט זיי בעגעגענישען זומער אין פעלד, הינטער דער שטאדט, און ווינטער אויפ'ן אייז, בשעת'ן גליטשען זיך, און אלע מאל האט געמוזט ארויס עפיס א מחלוקת צווישעןביידע צדדים. אויף דעם נאמען „זשיד", וואס, אייגענטליך, איז דאך עס גאר א געוויינטליך ווארט, ווי למשל „פארד", האבען זיי איהם גראב געענטפערט: „סווינייא", און אויף זייערע איינגעגעסענע ליצנות האט ער זיי געענטפערט מיט קלעפ און האט זיי גאנץ אפענטליך בעוויזען, ווי אזוי די קינדער ישראל אנטלויפען פאר די פלשתים, און ווי אזוי די פלשתים יאגען זיי נאך פון הינטען

מיט שטעקענס און מיט שטיינער, הוקען און טיוקען און פייפען און סוויסטשען:

„אַ טיו — טיו, זשידי, היי!
טער — טער — טער!..."

קאַפּיטעל ה.

בעוויזט, ווי אַזוי עס ווערד פון איין אַנטיסעמיט אַ פילאָזאָף.

ווייטער פון דער „פּריחאַדסקאַיע" איז מאַקאר נישט גע־גאַנגען; ער איז געבליבען, ניט דאַ געדאַכט, אַ יתום, גע'ירש'עט פון די עלטערען אַ קליין שטיבעל מיט אַ שטיקעל גאַרטען, און אַ יודע־ספר איז ער דאָך געווען, האָט ער זיך באַלד אַ וואָרף געטהאָן צו דער „סלוזשבע", זיך גענומען צו דער פּען, בעקומען איין אויס־געשריבען הענטעל און געוואָרען אין דער כתרילעווקער מעשטשאַנ־סקע אופּראַווע שרייבער, און נאָכדעם סעקרעטאַר, און נאָכדעם כל ולך — און דאָרט האָבען זיך ערשט אָנגעהויבען זיינע בענגענישען מיט זיין רעכט בעקאַנט־ווערען מיט די כתרילעווקער אידען...

די סטיטשקעס, וואָס ער האָט מיט זיי געהאַט, זענען תחילת געווען אפילו ניט אַזוי געפעהרליך. ביידע צדדים האָבען זיך בע־נוגענט נאָר מיט שאַרפע אַנצוהערעניש, מיט שטעכווערטלעך און מיט ליצנות איינס אויף דאָס אַנדערע. ער זיי: „איצקאָ, בערקאָ, אַי ווהה, שבת, קוגעל!" און זיי איהם: „וואַשע־בלאַהאָראָדי" מיט אַ שנעל איבער'ן קאָלנער און מיט איין אַנצוהערעניש, אַז דאָרט קריכט עפּיס אַרום...

עס מאַכט זיך אַמאָל, הערט איהר, איין אַנצוהערעניש, וואָס איז ערגער צעהן מאָל ווי אין טאַטען אַריין געשאָלטען, און פּאַרהאַן ווערטער, וואָס זענען ערגער טויזענד מאָל פון פּעטש. און אויף ווערטער זענען דאָך די כתרילעווקער אידען די ערשטע בריות, די גרעסטע מזיקים אין דער וועלט! פּאָר אַ גלייכוואָרט וועט אייך

א כתרילעווקער, ווי עס איז שוין בעוואוסט אויף דער גאַנצער וועלט, ניט זשאַלעווען געהן צעהן צעהן מייל צופוס, ריזיקירען מיט פּרנסה, איינשטעלען כמעט דאָס לעבען. א כתרילעווקער עני, אַ מקבל, דער וואָס געהט איבער די הייזער, אז ער קומט נאָך אַ נדבה און מע גיט איהם ניט, בעט ער, מע זאָל איהם חאָטש לאָזען זאָגען אַ משל, און סע מאַכט זיך אָפטמאָל, אז ער בעקומט פאַר אַזא משל אַ מיאוסען פּסק; ער עפענט טאַקי מיט'ן קאָפּ די טהיר, ס'איז אָבער אַלץ כדאי — אַבי אויסגעבראַכט אַ גלייכ־ווערטעל. אַט אַזעלכע לייט זענען מיינע כתרילעווקער, און איהר האָט אַ טעות, אויב איהר רעכענט, אז מע וועט זיי איבערמאַכען, און אויב איהר מיינט, אז איך טהו מיך מיט זיי שעמען... נאָר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער מאַקאַר.

אומזיסט־אומנישט האָבען זיך די כתרילעווקער אידען גע־קויפט אַ מסוכנ'עם שונא. זיי האָבען זיך פערגעסען אינ'ם פּסוק: ה ז ה ר ב ג ו י ק ט ן. זיי האָבען געמיינט, אז מאַקאַר וועט אייביג זיין אַ שרייבערעל אין דער מעשטשאַנסקע אופּראַווע. זיי האָבען פערגעסען, אז ער איז אַ „טאַטענס אַ קינד" און שניידט זיך אויף אַ טשין. און מערקווירדיג! זיי האָבען גאָר קיין צייט ניט געהאַט זיך אַרומקוקען, איז שוין מאַקאַר אויסגעוואַכסען אַ גרויסער, אַ געזונדער, מיט געדיכטע שווארצע וואָנסעס, מיט אַ רויטען אָקאָלעשעק און מיט אַ קנעפּעל אויפ'ן קאַשקעט! און. קוים האָט ער אָנגעטהאָן דאָס קנעפּעל, אזוי האָט ער זיך באַלד אויסגעבויגען, אַרויסגעשטעלט דעם בויך, געוואָרען העכער און גרעבער ווי ער איז געווען, בעקומען אַ פּאָר ברייטע אַכסלען מיט אַ מאָדנעם שפּאָן — גאָר נישט דער מאַקאַר! ער הייסט שוין גאָר אַ נייעם נאָמען — מאַקאַר פּאַוולאָוויטש, און איז אַ גוטער ברודער מיט אַלע פּריצים אין שטאָדט: מיט'ן וועטערינאַר, מיט'ן פעלדשער און מיט'ן פּאָסט־מייסטער, און מיט אַלע.

די גוט־ברודערשאַפט זיינע מיט'ן פּאָסט־מייסטער איז איהם מעהר צונוץ געקומען, ווי אַלע אַנדערע בעקאַנטשאַפטען, מחמת דאָ,

אויף דער פּאָסט, איז געווען אַ קוואַל, פון וואַנען ער האָט גע־שעפּט זיין השכלה און אַלע וויסענשאַפטען פון דער איינציגער גאַזעט „די פּאַהן“, וואָס פריהער האָט זי דורכגעקוקט, געוויינטליך, דער פּאָסט־מייסטער אַליין, נאָכדעם מאַקאַר פּאַוולאָוויטש, און נאָכדעם שוין דער אַבאָנענט פון דער גאַזעט, אַ פּריץ׳על פון זלאַ־דיעווקע, ניט ווייט פון כתרילעווקע. וואָס איז ניט קראַנק געווען צו לייענען די נייעסען שפּעטער מיט עטליכע טעג, דער רוח וועט איהם ניט נעמען, ער שפּיעלט סאַי ווי סאַי טאָג ווי נאַכט אין סטור־קעלקע און בענעמט די שכנים אַלע אָרום און וואו זיי האָבען ערגיץ אַ גראָשען. אַזוי האָט געזאָגט דער פּאָסט־מייסטער אַליין, און מאַקאַר פּאַוולאָוויטש האָט דערווייל געהאַט וואָס צו לייענען און פון וואָס צו רעדען. און מחמת „די פּאַהן“, ווי ס׳איז בע־וואוסט, איז דאָך אַ אידישע צייטונג, זי טראָגט שטאַרק אויפ׳ן קאָפּ די אידען, זאָרגט זיך פון זייערטוועגען, זוכט מיטלען ווי אָרום מע זאָל זייערער פּטור ווערען, פערשטעהט זיך, טאַקי פון זייער טובה וועגען, האָט דאָס געגעבען אונזער מאַקאַר׳ען שטאָף אויף צו בעקענען זיך גוט מיט אידען אָרום און אָרום פון אַלע זיי־טען, און ער איז געוואָרען מיט גאָט׳ס הילף אַ חריף אַ געזונדער אין אידישע ענינים, אַ גאון־עולם אין תלמוד און אין שלחן־ערוך און אין אַלע אידישע דינים און מנהגים: מכח פּראָצענט נעמען, מכח אָפּנאַרען און אויסנאַרען, און אפילו מכח בענוצען כריסטליך בלוט אויף פּסח. די אַלע זאַכען האָבען אונזער פילאָזאָף מאַקאַר אַזוי שטאַרק פּעראינטערעסירט, אַז ער האָט דאָס געוואָלט דער־געהן טאַקי פונ׳ם מקור, פונ׳ם שורש, טאַקי ביי די כתרילעווקער אידען אַליין, וואָס חאָטש ער האָט זיי פיינט, ווי אַ איד חזיר, פון דעסטוועגען האָט ער צווישען זיי גוטע פריינד, וואָס ער לעבט מיט זיי נאָך עד היום גאָר קיין מעשה ניט.

קאפיטעל ו.

מרדכי־נתן דער נגיד און טעמע־ביילה זיין „פרוי“.

איינער פון די ערשטע גוטע פריינד מאקאר'ס אין כתריאלעווקע איז מרדכי־נתן דער נגיד און דער חשוב אין שטאדט, וואס איז שקול כנגד א סך, א סך אנדערע בעלי־בתים.

דער נגיד מרדכי־נתן, ווי געוויינטליך א נגיד, האלט די שטאדט ביי זיך אין בוזעם, טהוט מיט איהר וואס ער וויל, ווארום ער איז בעל־טאקסע, ער איז גבאי, ער איז ראש וראשון, ער איז דער רעדעלפיהרער, ער איז אלץ — מיט איינעם ווארט, ער איז דער נגיד. האטש, אז מע וויל שמועסען אין תוך אריין: אין וואס בעשטעהט זיין נגידות'שאפט — דאס ווייסט קיינער נישט. למשל, אז איהר וועט אנחאפען א כתרילעווקער און א פרעג טהון איהם: וויפיעל, אשטייגער, פערמאגט מרדכי־נתן? וועט ער זיך אפשטעלען, זיך א נעם טהון ביי'ם בערדעל, א מאך טהון מיט'ן קאפ און אויסציהען מיט א ניגון און מיט א טיעפען זיפץ דערביי:

— מרדכי־נתן? חוץ זיין שאדען אויף מיר געזאגט געוואָרען, האטש האלב, האטש א הונדערט־חלק; איהר שפיעלט זיך מיט מרדכי־נתנ'ען? מרדכי־נתן איז א איד א נגיד!

— וואס־זשע הייסט א נגיד? אין וויפיעל, אשטייגער, קאן מען איהם שאצען?

— שאצען? שייך זאגען שאצען? עס לאזט זיך דען אפשאצען?

— פארט וואס האט מרדכי־נתן?

— מרדכי־נתן? ערשטענס, האט מרדכי־נתן א שטוב איין איינענע.

— נו?

— מיט א הויף איין אייגענעם.

— נו?

— מיט ציינגען עטליכע.

— נו ?

— הײנט די קלײט ? א שארפע קלײט !

— נו ?

— הײנט די טאקסע ?

— נו ?

— װיעדער א מאל נו און אבער א מאל נו, װאס האט איהר זיך צענוקעט ? א אידען איז דיר נאך קארג ! װאס האט איהר געװאלט ? ער זאל עפענען א באנק ? שיטען מיט גאלד ? פאה־רען אין קארעטעס ?

און דער כתרילעװוקער געהט אװעק פון אייך א ברוגז'ער — און איז גערעכט. װארום װאס קאן א מענש פערלאנגען מעהר װי מרדכי־נתן איז, אז ער איז פארט דער נגיד, פארט דער ראש וראשון, פארט דער חשוב אין שטאדט ? װער איז גבאי אין חברה־קדישא ? װער איז ראש וראשון ? װער איז תקיף אין שטאדט ? מרדכי־נתן. װער מאכט אלע שבת־צו־נאכטס א מלוה־מלכה'לע פאר די שבעה טובי העיר ? מרדכי־נתן. װער איז א חשוב ביי נאטשאלסטװע ? מרדכי־נתן. הכלל — מרדכי־נתן, מרדכי־נתן !

מרדכי־נתן, פערשטעהט איהר, װייסט װי אזוי מע בעדארף זיך בעגעהן מיט א װעלט, װי אזוי מע בעדארף זיך פיהרען מיט נאטשאלסטװע. אלע פרייטאג־צו־נאכטס האט ער צו־גאסט ביי זיך אויף פיש דעם פריסטאװ. דער כתרילעװוקער פריסטאװ איז א גרויסער ליעבהאבער פון אידישע פיש, און אלע מאל, װען ער עסט זיי, קאן ער זיך גאר ניט אפלויבען, װי אזוי גוט מע קאכט ביי אידען פיש, װי בע'טעמ'ט זיי זענען, זיס װי צוקער — ממש ער לעקט די פינגער.

— נעמא לוטשע יאק זשידאװסקא ריבא סטיארטעם חרע־נאם ! — זאגט ער אלע מאל מיט דעם אייגענעם נוכח.

דעם בעל־הבית און דער בעל־הבית'טע איז דער קאמפלימענט, אפנים, שטארק געפעלען, מחמת זיי קוועלען ביידע. ווערען ברייטער ווי לענגער, שוויצען אזש פאר תענוג, און מרדכי־נתן וויל איינרעדען דעם גאסט, אז ס'איז פארהאן ביי אידען נאך בעסערס ווי פיש מיט חריין. דער גאסט וויל ניט גלויבען:

— דהיינו?

— דהיינו...

און מרדכי־נתן זוכט עפיס אזעלכעס ביי אידען, וואס זאל זיין נאך בעסער פון פיש מיט חריין, און האט מורא ארויסזאגען. צימעס? טאמער בלייבט ער ווארטען ביז'ן צימעס — וואס דארף ער איהם? קוגעל? טאמער הייסט ער עפענען דעם טשאלענט אין מיטען פרייטאג־צו־נאכטס? א קשיא אויף א מעשה, וואס עס קאן זיך טרעפען מיט א אידישען קוגעל?... און מרדכי־נתן קומט־אפ מיט א קליין געלעכטערל: „חע־חע". דערויף ענטפערט איהם דער גאסט: „חע־חע־חע". און מרדכי־נתן איז צופריעדען. וואס יענער לאכט, העלפט ער איהם לאכען: „חע־חע־חע־חע!" און בשעת מעשה דערלאנגט דער גאסט דעם בעל־הבית מיט'ן עלעבויגען אין זייט אריין און א שמייכעל צו דער בעל־הבית'טע. און דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית'טע ווערען צעשמאלצען פאר תענוג.

פלוצים חאפט זיך אויף דער גאסט, ווישט זיך אוים די הענד און דאס מויל מיט'ן קלאר ווייסען טישטוך פונ'ם טיש, פערשפילעט זיך אויף אלע קנעפ און טהוט א זאג שוין ערנסט, אהן א שום סימן פון ליצנות:

— צייט אויף „סלוזשבע"!...

און מרדכי־נתן מיט טעמע־ביילה'ן שטעהען אויף לכבוד דעם גאסט, איהם בעגלייטען, קוקען איהם אין פנים אריין מיט אזעלכע אויגען, ווי א הונד קוקט אויפ'ן בעל־הבית, וויל וויסען מיט וואס ער שמעקט, בויגען זיך און נייגען זיך און בעטען איהם, ער זאל חלילה ניט פערגעסען קומען איבעראכטאג שבת...

— מיט'ן קאפ אין דער ערד! — בענשט איהם די בעל־הבית'טע אויף דער זייט טהיר און קאכט און זידט און ברענט אויפ'ן מאן, וואס טאג ווי נאכט, און אפילו שבת, האט ער צו טהון מיט נאטשאלסטווע. מרדכי־נתן הערט און שווייגט; ער האט אנגענומען א פולע מויל מיט וואסער און שווייגט. א מאדנער מענש אט דער מרדכי־נתן! דער מחבר פון דער געשיכטע קאן זיך נישט איינהאלטען און חאפט אראפ דעם פארטרעט פונ'ם דאזיגען פארעל, בכדי בעקאנט צו מאכען מיט זיי די גאנצע וועלט.

מרדכי־נתן איז א איד א הויכער מיט לאנגע הענד, אליין איז ער דאר און טרוקען, און מחמת די באקען סטערטשען, קומט אויס דאס פנים פיערעקעכיג, ווי ביי א חינעזער, און קוים־קוים בעוואכסען מיט א שיטער בערד'על. די ליפען זענען ביי איהם תמיד צו, דאס מויל אביסעל אויף א זייט, זעהט אויס, ווי ער האלט א סוד ביי זיך שטענדיג פערבארגען, און שטענדיג איז ער ערנסט, און דער שטערן איז פול מיט קנייטשען, און רעדט נישט קיינמאל הויך, קיין איבעריג ווארט נישט. נאר דעמאלט, ווען ער קומט זיך צענויף מיט נאטשאלסטווע, איז דאס גאר איין אנדער מרדכי־נתן: די קנייטשען פונ'ם שטערן צעגעהען זיך, ווערען פערשוואונדען, דאס פנים הויבט אן צו שיינען און די ליפען ווערען אפגעשלאסען, און דאס מויל גלייכט זיך אויס, הויבט אן צו רעדען — שוין גאר ניט דער, גאר איין אנדער מרדכי־נתן. טאמער ווייסט איהר, צוליעב וואס קאכעט ער זיך אזוי אין נאטשאלסטווע? נאר צוליעב כבוד, צוליעב גדלות, בכדי טאמער וועט אמאל א כתרילעווקער עפים דארפען האבען, וועט ער קומען צו געהן מיט א געבעט: „סטייטש, רב מרדכי־נתן, ווער נאך איז אזא חשוב ביי נאטשאלסטווע, ווי איהר?“ צוליעב דעם איינעם ווארט „חשוב“ איז ביי איהם כדאי, סע זאל איהם קאסטען אי בזיונות, אי געלד — א מאדנער מענש אט דער מרדכי־נתן!

מרדכי־נתנ'ס ווייב — טעמע־ביילה די נגידית איז דוקא א אידינע א נידעריגע און א גראבע, זעהט אויס ווי א מעשען שטוי־

סעל, אָדער ווי אַ בייזיג סאַמאָווארעל מיט אַ קליין שפּיציג טשייניקעל אויף דער קאָנפאָרקע. ווי גראָב און קיילעכיג זי איז פון אונטען, אזוי קליין און שפּיציג איז דאָס קעפּעל, און שטענ־דיג זידט דאָס, דאָס בייזיגע סאַמאָווארעל, זידט און זשומעט, אין כעס אויפ'ן מאַן, אין כעס אויף דער דיענסט, אין כעס אויף די כתרילעווקער ציעגען, אין כעס אויף די כתרילעווקער ווייבער, אין כעס אויף דער גאנצער וועלט! דאָס גאַנצע גליק איז, וואָס סאַי דער מאַן, סאַי די דיענסט, סאַי די כתרילעווקער ציעגען און ווייבער, סאַי די גאַנצע וועלט הערען זי, ווי פּסח דעם קאָטער, אָדער ווי המן דעם גראַגער. דער מאַן האָט צו טהון שטענדיג מיט קהל'שע געשעפטען, מיט נאַטשאַלסטווע; די דיענסט טהוט איהר אויף צו־להכעיס, ברענט־צו די קאַשע, פער'שרפה'ט די קאַר־טאָפלים, זידט־איבער די מילך אין אויוועז; די כתרילעווקער ציעגען טהוען איהר צום טוידט, שפּרינגען אויפ'ן דאַך און צופּען איינציגווייז די שטרוי פון דער סטריכע; די כתרילעווקער ווייבער דערגעהען איהר די יאַהרען אין מאַרק ביי די פיש, אין יאַטקע ביי'ם פלייש, אין שוהל ביי די תחינות, און להבדיל אין באַד אפילו... נייז, די וועלט האַלט ניט פון טעמע־ביילה'ן! און מסתמא איז דאָ פאַר וואָס. אַ וועלט איז ניט משוגע...

אַצינד, אַז מיר האָבען זיך אָביסעל בעקענט מיט'ן דאָזיגען פּאָרעל, קאָנען מיר שוין, דאַכט זיך, רוהיג געהן ווייטער, צו די איבעריגע נפשות, וואָס מרדכי־נתן דער נגיד רייבט זיך אָרום זיי אַזוי שטאַרק.

קאַפּיטעל ז.

דער „אָרון־בפקדך" ביי'ם נגיד אין קלויט און אין שטוב.

דער אַנדערער גאַסט ביי מרדכי־נתן דעם נגיד איז אונזער בעקאַנטער מאַקאַר, מאַקאַר פּאַוולאָוויטש. נאָר ניט קיין שטוב־גאַסט — אַ קלייט־גאַסט, אַ גאַסט, וואָס קומט צו איהם אָפט אין

קלייט אריין, אין דער שניט־קראַם. מרדכי־נתנ׳ס שניט־קראַם, דאַרפט איהר וויסען, איז דאָס ערשטע געווענטשניט אין כתרי־לעווקע, וואָס דאַרטען קריגט איהר אַ חוץ דעמיקיטאַן, ריפּס, ליוסט־רינע, פּאַרוסינע, ציץ און זאַנע און מאַרעפּאַלאַן, אויך דראַפּ און טריקאָ און שעוויאָט און סאַמעט און אַטלעס און סאַטין און מוסלין און אַלסדינג, וואָס אַ האַרץ גלוסט — „נאָך די לעצטע מוסטערען, וואָס מע קריגט דאָס ניט אַפילו אין יעהופּעץ“. אַזוי זאָגט מרדכי־נתן, און אַזוי זאָגט מרדכי־נתנ׳ס ווייב, טעמע־ביילה, און אַזוי זאָגען מרדכי־נתנ׳ס קלייט־משרתים, און געהט זאָגט זיי, אַז ניין! אַלע פּריצים פון כתרילעווקע און פון דער סביבה זענען מרדכי־נתנ׳ס קונים, און דאָס רוב כריסטען גלויבען איהם אויף נאמנות. אַז מרדכי־נתן אַליין זאָגט זיי נאָר דאָס איינע וואָרט „בנאמנות“, דינגט מען זיך שוין ניט. טעמע־ביילה מעג זיך שווערען מיט כל השבועות שבעולם, איז דאָס אַרויסגעוואָרפען, און מרדכי־נתנ׳ס איין וואָרט „בנאמנות“ איז קודש קדשים. אַט אַזוי איז דאָס — קיין קשיות פרעגט מען ניט.

אויך מאַקאַר איז איינער פון מרדכי־נתנ׳ס קונים, וואָס האַנדלען מיט איהם אויף נאמנות. מאַקאַר איז זיינער אַ קונה שוין פון לאַנג, נאָך פון יענער צייט, אַז ער איז נאָך ניט געווען מאַקאַר פּאַוולאָוויטש, נאָר מאַקאַרקע, און וואָס דעמאָלט פלעגט מרדכי־נתן איהם ניט וועלען געטרויען אויף באָרג קיין פּאָדעם אַפילו; ער פלעגט זיך ניט שעמען איהם זאָגען גאַנץ פשוט:

— נתן מעות לקח קמח, וואַשי הראַשי, נאַשי טאָוואַר.

שפּעטער, אַז מאַקאַר איז געוואָרען אַ שטיקעל מאַכער אין דער אופּראַווע, האָט איהם שוין מרדכי־נתן געעפענט אַ קרעדיט, געוויינטליך, אויף אַ קוויטעלע, אַ וועכסעלע, געזאָגט איהם בשעת מעשה שוין מיט אַ שמייכעלע, האַלב אויף גוייש, האַלב אויף לשון־קודש:

— נע וויבאַטשייטע, פּאַניטשע, שלום בבית משכון בקעשעני...

נאָך שפּעטער, אַז מאַקאַר האָט אָנגעטהאָן אַ קנעפּעל און אַ הענג־קאַלנער, האָט איהם מרדכי־נתן געעפענט אַ שענעם קרעדיט, און מאַקאַר פּאַוולאָוויטש, אַז ער קומט אַריין אין שניט־קראָם אַריין, טראָגט איהם מרדכי־נתן אַקעגען דאָס בענקעל און בענשט איהם מיט אַ טיטול „וואַשע וויסאָקאָבלאָהאָראָדיע“, און מאַקאַר פּאַוולאָוויטש צעלעגט זיך גאַנץ ברייטליך, פערוואָרפט אַ פוס אויף אַ פוס, פערדרויכערט אַ פּאַפּיראָס און שמועסט זיך אויס מיט מרדכי־נתנ׳ען גאַנץ פּראָסט, בלשון „דו“, גאָר פריינדליך:

— עי, פּאָסלושאַי, מרדכי־נאָס!

און מרדכי־נתן שטעהט פאַר איהם מיט אַ געמאַכטען דרך־ארץ, מיט אַ געמלאָכה׳טען רעשפּעקט, און טראַכט זיך בשעת מעשה: „פון וואַנען האָסט דו זיך גענומען אָהער, אַדון בפקדך?“ און דער „אַדון בפקדך“ מאַכט אַ רעד מכח אידען, אידישע גע־שעפטען, שאַכער־מאַכער, און לאָזט אַרויס אַלע מאָל אַ הויכען געלעכטער מיט אַ מאָדנעם הוסט, וואָס דערלאַנגט מרדכי־נתנ׳ען, ווי מיט איין אַרשין אין דער זיעבעטער ריפּ, נאָר ער האַלט זיך איין און שמייכעלט מיט אַ פּאַסקודנע געמאַכט שמייכעלע, וואָס ווען מרדכי־נתן זאָל זיך קאָנען אָנקוקען בשעת מעשה אין שפּיעגעל, וואָלט ער זיך אַליין נמאס געוואָרען.

דער שמועס פונ׳ם „אַדון בפקדך“ דרעהט זיך אַלץ אַרום אַזעלכע זאַכען, וואָס מרדכי־נתן הערט זיי אין דער לינקער פּאה, אין איין אויער אַריין, פונ׳ם אַנדערען אַרויס; וואָס ווייטער־ווייטער געהט ער אַריבער אויף אַזעלכע ענינים, וואָס מרדכי־נתן קאָן עס שוין ניט האָרכען, למשל: ער פרעגט ביי איהם, צי ס׳איז אמת, וואָס די אידען שעלטען אַלע שבת אין שוהל די איבעריגע פעלקער מיט דער תוכחה, און שפּייען אויפ׳ן קלויסטער, און אַז אַ כריסט געהט אוועק פון אַ אידען, בעדאַרף מען אויסגיסען נאָך איהם די פּאַ־מעניצע? וכדומה אַזעלכע שטות׳עריַיען, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען.

מרדכי־נתן וויל זיך אויסדרעהען פון זיינע הענד, פער־שלאָגט איהם האקע־באקע, מכּה אופּראווע, מכּה קאראבקע, סוועטשנע סבאָר. ווער־וואָס? ער לאָזט זיך ניט פּעררעדען די צייהן, חאַטש גיב איהם אַ קרענק! ער טרעט־צו צו איהם איין מאָל פּאָר אלע מאָל: ער זאָל זיך איהם נאָר מודה זיין. מרדכי־נתן פּרובט זיך מיט אַ ליצנות, פרעגט איהם: „וואו האָט דאָס זיין וויסאָקאָבלאהאָראָדיע געשטודיערט אזעלכע דינים?“ מאַקאר קוקט איהם גלייך אין די אויגען אריין און פאלט אויף אַזאַ מין המצאה: ער טהוט איהם אַ חאַפּ פלוצים אומגעריכט, ווי זאָגט מען — צוגעקוועטשט צו דער וואנד:

— נו, און בּלוט?

— וואָסער בּלוט?

— פּסח?... מצה?... האַ?...

און מרדכי־נתן פּאלט אויך אויף אַ גלייכער המצאה: ער טהוט אַ ריהר דעם אַדון איבּער דער פּלייצע, אַ גלעט דעם הענג־קאָלנער, און מיט אַ פּאַסקודנע געלעכטערעל פון אַ הונד אַ חונפ׳־ניק טהוט ער איהם אַ זאָג, אַז דער אַדון איז אַ גרויסער ליץ, חע־חע־חע! און אַז דער אַדון הויבּט זיך אויף און געהט אוועק, זאָגט אויף איהם מרדכי־נתן אַ שבח, אַז דער „אַדון בּפקדך“ איז אַ שווערער אַדון, דאָס הייסט, מע קאָן אויף איהם ניט זאָגען, ער זאָל זיין אַ רשע — חלילה! נאָר גלאַט אַ כּלב שבּכּלבים...

איינמאָל — ס׳איז געוועזן שבּת בּייטאָג — איז מרדכי־נתן דער נגיד געזעסען אין שטוב און געלערנט פּרק; פּלוצים עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין... מאַקאר חאָלאָדנע! פריהער האָט זיך אונזער נגיד אַביסעל ווי דערשראָקען, פערוואונדערט: ווי קומט דער „אַדון בּפקדך“ אהער פּלוצים נאָכ׳ן שלאָף? נאָכדעם האָט ער איהם געמאַכט זעהר אַ פריינדליך פּנים און מיט אַ שמייכעל געבּעטען איהם זיצען, אויסגעטהאָן דאָס שבּת׳דיגע היטעל און געבּליבּען אין דער יאַרמעלקע און אַ געשריי געטהאָן צום ווייב:

— טעמע־ביילה! הער נאַר, געב אהער עפּיס אין מויל אריין! מהוט מאַקאַר אַ מאַך מיט דער האַנד:

— מע דאַרף ניט. איך בין געקומען צו דיר מכח איין עניז. ס'איז אַ סוד...

דערהערט דאָס וואָרט „אַ סוד", כאַפּט זיך אויף מרדכי־נתן און וויל צוקייטלען די טהיר. נעמט איהם אַן מאַקאַר ביי דער האַנד:

— מע דאַרף ניט, ס'איז ניט אַזאַ סוד, וואָס מע זאָל זיך דאַרפען פערשליסען. איך האָב דיך נאַר געוואָלט פרעגען אַ קלייניגקייט, דו ביזט אַ קלוגער מענש און איין עהרליכער, ביי דיר וועל איך וויסען דעם רעכטען אמת.

מרדכי־נתן גלעט זיך די פּאות מיט גרויס גדלות און איז שטאַרק צופריעדען פונ'ם קאָמפּלימענט. די אויגען ווערען איהם אַזש ווי מיט פעטען איבערגעצויגען. ער ווערד צעשמאָלצען פאַר תענוג, און סע טהוט איהם באַנג, וואָס ס'איז קיינער נישטאָ דערביי.

— מסתמא האָסט דו דאָך געהערט די מעשה מיט'ן מיידעל? — פרעגט איהם מאַקאַר און קוקט איהם גלייך אין די אויגען אריין, ווי אַ סלעדאָוואַטעל.

מרדכי־נתן שטעלט אויף די אויהערען, ווי אַ האָז.

— מיט וואָסער מיידעל?

— מיט'ן מיידעל, וואָס אידען האָבען זי געקוילעט און האָבען אָפּגעצאַפּט פון איהר דאָס בלוט און בעהאַלטען דאָס אויף פּסח.

פריהער צעלאַכט זיך מרדכי־נתן מיט זיין דריבנע געלעכטער: הע־הע־הע! און נאָכדעם ווערד איהם דאָס פּנים בלאַס און גריז, און די אויגען צינדען זיך אַן מיט פייער.

— שקרים וכזבים! — זאָגט מרדכי־נתן און טרייסעלט מיט'ן קאָפּ, און די פּאות שאָקלען זיך.

— סטייטש, מע שרייבט אין די גאַזעטען! — זאָגט איהם מאַקאַר און לאָזט ניט אַראָפּ פון איהם קיין אויג.

— די גאָזעטען ליגען, ווי די הינט! — שרייט־אויס מרדכי־נתן.

— די גאַזעטען שרייבען, אַז ס'איז פאַרהאַן אַ פּראָטאָקאָל. — פּרובט זיך מאַקאַר איהם איבערשפּארען. — איך האָב אַליין גע־לייענט, אַז ס'איז פאַרהאַן אַ פּראָטאָקאָל.

— שקר וכזב! — שרייט מרדכי־נתן אין איין קול און טרייסעלט מיט דער יאַרמעלקע, און די פּאות ציטערען.

— וואָס איז שקר וכזב? — פרעגט איהם מאַקאַר, שוין רויט פאַר כעס. — דאָס, וואָס איך דערצעהל דיר? צי דאָס, וואָס סע שטעהט אין פּראָטאָקאָל?

— אַלסדינג איז שקר וכזב! אַלסדינג! פון אָנהויב ביז'ן סוף! ניט געשטויגען, ניט געפלויגען!

בשעת מעשה מאַכט מרדכי־נתן מיט די הענד, מיט'ן פּנים, מיט די אויגען, מיט די פּאות און מיט אַלע אברים און ציטערט אַזש פאַר כעס. מאַקאַר האָט איהם קיינמאָל ניט געזעהען אַזוי אין כעס, און האָט דערפון אָפּגעלערענט זיך אַ פּשט, אַז ניט אומזיסט איז דער איד אַזוי אויפגעטראָגען. די משמעות, אַז ס'איז אמת די מעשה; אַניט, וואָס שרייט ער אַזוי? וואָס וואַרפט ער זיך אַזוי? נאָר איין עזות פון אַ אידען — זאָגען אויף אַלסדינג, וואָס סע שטעהט געשריבען, אַז ס'איז שקר וכזב! און מאַקאַר האַלאַדנע שטעהט אויף מיט גרויס גרימצאָרן, רוקט אָן אויף זיך דאָס היטעל מיט'ן קנעפּעל און טהוט אַ זאָג:

— פאַר אַזעלכע ווערטער וועסט דו האָבען צו געדענקען!

און ער לאָזט זיך געהן צו דער טהיר, און תיכף נאָך איהם שטעהט אויף מרדכי־נתן און האָט שוין חרטה אויף דער גאַנצער מעשה און וויל איהם איבערבעטען, פערקערעווען איהם צוריק, און ער לויפט איהם נאָך:

— פּאַני!... וואַשע וויסאָקע־בלאַהאָראָדיע!... מאַקאַר פּאוולאָוויטש!... מאַקאַר פּאוולאָוויטש!...

בלאָטע! מאַקאַר פּאַוולאָוויטש איז שוין לאַנג אויף יענער זייט טיר, און מרדכי־נתן דער נגיד איז אוים מענש פאַר הארצ־ ווערטיג און פאַר גריזאָטע, טאָמער האָט ער טאַקי געזאָגט איין איבעריג וואָרט, דער רוח האָט איהם אַנגעטראָגען! און ווי אויף צו־להכעים, קומט אַן טעמע־ביילה און טשעפּעט זיך צו צו איהם, ער זאָל איהר זאָגען, וואָס האָט דאָ געטהאָן דער „אדון בפקדך"? וואָס איז ער אַזוי גיך אוועק? און למאי האָט ער אַזאַ קלאַפּ געטהאָן מיט דער טהיר?

— געה פרעג איהם! — האָט איהר מרדכי־נתן געענטפערט מיט כעס.

— זעה נאַר, זעה, ווי ער איז דאָס אביסעל אין כעס! אויף וועלכער זייט ביזט דו דאָס אויפגעשטאַנען היינט, און וואָס פאַר א חלום האָט זיך דיך גע'חלום'ט?

— היפּטעל קרויט!!! — שרייט אוים מרדכי־נתן דער נגיד אויף אַזאַ קול, אַז דאָס ווייב איז שיער ניט געפאַלען חלשות, און ער אַליין האָט זיך איבערגעשראָקען פאַר זיין שטימע, און אויך די דיענסט, א שוואַרץ ווייבעל א ליטוועטשקע, איז אריינגעלאָפען פון קיך, ניט טוידט, ניט לעבעדיג, מיט א גוואַלד:

— א קלאָג צו אייך! איהר האָט דאָך מיך איבערגעשראָקען אויף טוידט!

איז טעמע־ביילה אַנגעפאַלען אויף איהר און צעלאָזט זיך מיט ביידע קולאָקעס, און מרדכי־נתן אויף זיי ביידע, און ס'האָט זיך אויסגעלאָזט מיט א סקאַנדאַל, וואָס ס'איז גאָר ניט כדאי דאָס צו בעשרייבען.

קאפיטעל ח.

כתרילעווקע איילט זיך אין וועג אריין.

פון דעמאָלט אָן האָט זיך אָנגעהויבען פאַר כתרילעווקע אַ צייט פון צרות, יסורים און אומזיסטע פחדים. קיינער האָט ניט פערשטאַנען וואָס איז די מעשה, וואָס מאַקאַר חאַלאַדנע איז געוואָרען נאָך אַ גרעסערער שונא־ישראל, ווי ער איז געוועזן, און פאַר וואָס זעהט מען איהם ניט ביי'ם נגיד אין קלייט? דער נגיד אַליין האָט זיך, אפנים, געשעמט און אַראָפּגעשלונגען די מעשה, נישט דערצעהלט קיינעם, און מאַקאַר האָט געגראָבען ווי ווייט ער האָט געקאָנט, זיך גערייצט מיט די כתרילעווקער אידען, זיי אָנגעזאָגט אַלע מאָל אַ נייע בשורה, אַז ניט לאַנג נאָך וועלען זיי דאָ געוועלטיגען, מע וועט ביי זיי נעמען דין וחשבון: פון וואַנען נעמט זיך צו זיי זייער גוטס? מענשען וואָס האָרעווען ניט, גראָבען ניט און זעען ניט און שניידען ניט, נאָר מע עסט פונ'ם גרייטען — פאַר וואָס קומט דאָס זיי? וכדומה אַזעלכע טענות, וואָס ער האָט זיך מיט זיי אָנגעלייענט אין דער גאַזעט „די פּאַהן“. און פונקט אין יענער צייט האָט זיך איהם געטראָפען דער בזיון מיט האַפּקען, וואָס ער איז דורך איהר געשטרויכעלט געוואָרען, שיער ניט אַריין אין אַ גרויסען אומגליק, ווי מיר האָבען שוין דערמאָנט פערבייגעהענדיג אין אַ פריהערדיגען קאַפּיטעל. און אַז גאָט האָט געהאָלפען, מאַקאַר איז אַרויס פונ'ם עסק ריין, האָט ער ערשט דעמאָלט אָנגעהויבען גראָבען אויף די כתרילעווקער אידען, זיי געגעבען אָנצוהערעניש, אַז אַט־אַט וועט מען מיט זיי לערנען בלק, און גראַד דעמאָלט איז אָנגעקומען דאָס גוטע בריוועל פונ'ם שוחט'ס איידעם, וואָס איז געגאַנגען מיד ליד איבער דער גאַנצער שטאָדט, און זיידעל מיט זיינע „בלעטער“ האָט אונטערגעגעבען היץ, געגאָסען בוימעהל אויפ'ן פייער, און מעשיות זענען געגאַנגען איבער דער שטאָדט, איינע שרעקליכער פון דער אַנדערער, און ס'איז אַרויס אַ קלאַנג, אַז דאָ אין כתרילעווקע וועט אין גיכען אויך זיין „דאָס אייגענע“.

פון וואנען האט זיך עס גענומען? ווער איז דער ערשטער, וואס האט ארויסגעלאזט דעם דאזיגען קלאנג? — דאס ווייסט מען ניט עד היום און מע וועט דאס ניט וויסען קיינמאל, אייביג! דער היסטאריקער, וואס וועט זיך נעמען אמאל בעשרייבען די געשיכטע פון די כתרילעווקער אידען, אז ער וועט קומען צו דעם שטיקעל צייט, לייגענען די אלע פאפירען מיט די אלע בלעטער, וועט ער געוויס בלייבען שטעהן פערטראכט מיט דער פעדער אין האנד, זיינע מחשבות וועלען איהם פערטראגען ווייט־ווייט...

מע ווייסט ניט, ווי אזוי דאס איז געווארען און פון וואנען דאס האט זיך גענומען, נאר ס'איז ארוים א נייעס אין שטאדט, אז מע געהט אויף כתרילעווקע, דריי דערפער מיט א מאל... און אין איין פריהמארגען איז געווען כתרילעווקע אויפגעשטאנען ווי איין מענש, און מע האט זיך גענומען פאקעווען, קינדער און בעטגעוואנט און שמאטעס, דאס גאנצע ביסעל כתרילעווקער ארעמקייט, ראטע־ווען ווי פון א שרפה און קלויבען זיך אין וועג אריין — וואוהין? וואוהין די אויגען וועלען טראגען! בשעת מעשה האבען מוטערס ארומגענומען זייערע ברעקלעך קינדער, צוגעטוליעט צו דער ברוסט און מיט טרערען אין די אויגען זיי געקושט און געהאלזט און גע־האלובעט, גלייך ווי עמיצער האט זיי געוואלט חלילה אוועקנעמען, גלייך ווי עמיצער דארף זיי האבען...

און כתרילעווקע האט אנגעהויבען צו שליסען איין קלייט נאך דער אנדערער, קוקענדיג איינס אויפ'ס אנדערע און בעהאלטענדיג זיך איינס פון דאס אנדערע, און מע האט זיך געאיילט, געחאפט איטליכער וואס פריהער, וואס גיכער. חוועדאר'ען האט מען יענעם פריהמארגען שיער ניט צעריסען אויף שטיקלעך. איטליכער האט איהם געשלעפט צו זיך העלפען פאקעווען, אונטערגערוקט איהם פון אלע זייטען, אז קיינער זאל ניט זעהען, ווער א גריוונע און ווער א פיטאקעל. קיינמאל איז חוועדאר נישט געווען נאך אזא חשוב אין כתרילעווקע, ווי יענעם טאג, און קיינמאל האט נאך חוועדאר אזוי ניט מאסף ממון געווען, ווי דעמאלט, און מע האט

איהם אזוי אַנגעשטאָפּט מיט געלד, ביז ער האָט אַ שפּיי געטהאָן:
„נעחיי יאַמו סטאַ טשערטיוו אי אָדנאַ ווידמאַ!" — און איז אַוועק אַהין, וואו אַלע מאָל, און געמאַכט אַ שענע כוסה לכבוד די כתרילעווקער בעלי־בתים, וואָס פאָהרען אַוועק. און אַז ער איז געוואָרען רעכט פאַרטיג, האָט ער אָנגעהויבען אַרבייטען, מאַכען מיט די קולאַקעס און שרייען, אַז ס'איז שוין לאַנג צייט, מע זאָל פּטור ווערען פון די כתרילעווקער אידען — און, מעשה שטן, האָט בעדאַרפט דורכגעהן פאַרביי סאַמע מאַקאַר חאָלאָדנע מיט'ן אַדון דעם פּאָסטמייסטער און דערהערען, ווי חוועדאָר אַרבייט מעשים אויף די אידען, האָבען זיך ביידע אדונים אָפּגעשטעלט און דער־זעהען, אַז די אידען פּאַקעווען זיך, גרייטען זיך עפּיס זעהר שטאַרק אין וועג אריין, איז דאָס זיי געוועזען קשה, און זיי האָבען זיך גענו־מען ביידע נאָכקוקען: וואוהין לויפען דאָס די אידען?

דאָס נאָכקוקען פון די אַדונים האָט אָנגעמאַכט נאָך אַ גרע־סערע בהלה צווישען די אידען און מע האָט אַוועקגעוואָרפען דאָס פּאַקעווען זיך; חאַפּט דער רוח דאָס בעל־הבתישקייט! דאָס לעבען, דאָס לעבען איז טייערער!... און מע האָט אָפּגעדונגען וואו ס'איז געוועזען ערגיץ אַ פוהרעל, אַ פערדעל, אַ פּאָר אָכסען, און מע האָט זיך געלאָזט אין וועג אריין בעצייטענס, און גיך־גיך, בחפּזון, כמעט אזוי האַפּענדיג, ווי בשעת מען איז אַרויסגעגאַנגען פון מצרים.

פריהער פון אַלע זענען געפלויגען ווי די אָדלערס, געווינט־ליך, די כתרילעווקער בעלי־עגלות מיט די גרויסע בוידען און בייד־לעך; דאָרט זענען געזעסען רב מרדכי־נתן דער נגיד מיט זיין גאַנצער משפחה און די אַלע איבעריגע נגידים מיט זייערע משפחות. נאָך זיי האָבען זיך געשלעפּט די גויישע פוהרלעך, אָנגעזעצט מיט ווייבער און מיט קינדער און מיט אַלע קראַנקע נפשות, און הינטען זענען געגאַנגען די מאַנסבילען, די געמיינע בעלי־בתים, דאָס וואָס סע ווערד אָנגערופען דער המון, נעבאָך עולה־רגל געוועזען מחילה צו פוס, און געגאַנגען גיך, מורא געהאַט

זיך אַרומקוקען, טאָמער יאָגט מען זיי נאָך פון הינטען, טאָמער בעט מען זיי חלילה צוריק...

שטיל איז געוואָרען אין כתרילעווקע, לעדיג, פּוסט, ווי אויף אַ בית־עולם. ניט געבליבען קיין נפש. פון לעבעדיגע נפשות זענען געבליבען אין שטאָדט נאָר די ציעגען, דאָס גאַנצע אידישע פערמעגען אין כתרילעווקע, און האַפּקע די געשטופּעלטע, און דער בעדער מיט דער בעדערין, און, להבדיל באלף אלפי הבדלות, דער אַלטער רב רב יוזיפיל.

איבער די דאָזיגע אַלע לעבעדיגע נפשות וועלען מיר רעדען פון איטליכען אין אַ בעזונדער קאַפּיטעל.

קאַפּיטעל ט.

לאָזט זיך אַריין אַ ביסעל אין חקירה.

די געלעהרטע, וואָס געבען זיך אָפּ מיט דער נאַטור, וואָס קוקען זיך צו און ווייסען די טבע פון יעדען בעשעפעניש, פון איט־ליכם גרעזעלע, ווייזען אויף מיט ראיות, אַז קיין זאַך אויף דער וועלט געהט נישט לאבוד, ווערד ניט פערפאַלען, שטאַרבט ניט אוועק. אַט דאָס וואָס מיר זאָגען, למשל, אַז דער בוים איז גע־וואַכסען, די צווייגען האָבען געבליהט, געגעבען אונז פּירות; נאָכ־דעם האָבען מיר די פּירות אָפּגעריסען און אויפגעגעסען, די צוויי־גען האָבען אָפּגעבליהט, די בלעטלעך זענען אָפּגעפאַלען, דעם בוים האָבען מיר אויסגעהאַקט, דאָס האַלץ האָט זיך אויסגע־הייצט — דאַכט זיך, איין עק? אויס בוים? ניין, — זאָגען די געלעהרטע — ס׳איז נישט אַזוי די מעשה! דער בוים, זאָגען זיי, האָט זיך נאָר צעטיילט אויף זיינע יסודות; פון די פּירות זאָגען זיי, האָבען מיר געהאַט חיות, די בלעטער האָבען מיר גע־שמעקט, דאָס האָלץ האָט אונז געוואַרעמט, און דער בוים האָט געלעבט, און מיר האָבען געלעבט, און אַז מיר זענען געשטאָרבען. האָט מען אונזער קערפּער אַריינגעלעגט אין דער ערד אַריין, און

מיר זענען זיך צעגאַנגען אויף יסודות; אויף אונזער קבר איז אויסגעוואַכסען אַ גרעזעלע, דאָס גרעזעל האָט געגעסען די ציעג און בעקומען דערפון מילך, די מילך האָט געטרונקען דאָס קליינע קינד, געהאַט דערפון חיות, געוואַכסען, אויסגעוואַכסען, אָפּגעלעבט און געשטאָרבען, צעטיילט זיך ווידער אויף יסודות, ווידער אַ גרעזעלע, ווידער ציעגען, ווידער מילך, ווידער קליינע קינדער, און אַזוי ווייטער און ווייטער, ביז עק וועלט.

איהר שטויסט זיך שוין מסתמא, וואותין די חקירה געהט? דאָס געהט אויף די אַלטע צעוואָרפענע קברים פונ'ם אַלטען כתרילעווקער בית־הקברות פון כמה וכמה יאָהרען. די דאָזיגע קברים און די דאָזיגע ציעגען און די דאָזיגע אידען אין כתרילעווקע — דאָס אַלסדינג איז אינאיינעם אַ מין קייט, וואָס קייטעלט זיך פון אַ סך, אַ סך יאָהרען, און מי יודע, וויפיעל יאָהר עס וועט זיך נאָך אַזוי קייטלען...

אויב איהר ווילט וויסען, וויפיעל יאָהר כתרילעווקע איז אַ אידישע שטאָדט, בעדאַרפט איהר נישט זוכען אין די אַלטע בלעטער פון דער היסטאָריע — איהר וועט זיי ניט געפינען. איהר דאַרפט זיך נאָר מטריח זיין אויפ'ן אַלטען כתרילעווקער בית־עולם און בעטראַכטען די אַלטע־אַלטע קברים מיט די אַלטע אָפּגעריבענע מצבות, פּראָסטע הילצערנע מצבות, פּראָסטע גרויע שטיינער, וואָס שטעהען כורעים, אָנגעבויגען פון אַ סך אַ סך יאָהרען; וואו־ניט־וואו וואַרפען זיך דורך אויף די שטיינער האַלב־אָפּגעריבענע בלייבע אותיות: „דאָ ליגט בעהאַלטען אַ איד אַ רב, אַ צדיק אַזעלכער און אַזעלכער“; „דאָ ליגט בעהאַלטען אַ אשה צנועה און חכמה אַזעלכע און אַזעלכע“. דאָס יאָהר איז שווער איבערצולייענען — נאָר מע פערשטעהט, אַז ס'איז שוין לאַנג, וואָרום אַ סך מצבות זענען שוין לאַנג צעפאַלען, און אַ סך קברים זענען שוין לאַנג פערוואַכסען מיט גראָז, און ציעגען, די כתרילעווקער ציעגען, וואָס האָבען ניט וואָס צו עסען, שפּרינגען אַריבער

דעם שוין לאנג איינגעפאלענעם פארקאן און פאשען זיך אויף דעם דאזיגען גראז, און ברענגען אהיים פולע אייטערס מיט מילך, און די ארעמע אידישע קינדער אין כתרילעווקע האבען וואס צו עסען, פון וואס צו ציהען כח. און ווער ווייסט, ווער די דאזיגע ציעגען זענען? אפשר שטעקט אין זיי א נשמה פון א מענשען, און נאך פון א גאנץ נאהענטען מענשען? ווער ווייסט, ווי נאהענט עס זענען געבונדען צווישען זיך די דריי מינים: דאס אלטע כתרילעווקער בית־הקברות, די דאזיגע ציעגען, וואס פאשען זיך דא, און טאקי זיי אליין, במחילת כבודם, איך מיין די כתרילעווקער אידען?

אויף אזא מין חקירה האט מיך ארויפגעטריבען דאס אויסזעהען פון די דאזיגע ציעגען אין יענעם טאג, וואס די כתרילעווקער אידען זענען זיך צעלאפען און איבערגעלאזט אויף גאט'ס גענאד זייער גאנץ פערמעגען, זייערע ציעגען.

אין דרויסען איז געווען נאך פסח, דער שניי איז שוין לאנג אראפ פון דער ערד, געלאזט דאס יונגע גרעזעלע זאל זיך שפראצען, ציהען צו דער ווארעמער זונן און בעגרינען און בעשיינען גאט'ס וועלט אין יעדען ארט, וואו מענשען לאזען דאס וואכסען. כתרילעווקע איז אבער — אוי וועה! — נישט קיין ארט פון פריש גראז און נישט קיין ארט פון שמעקענדיגע בוימער. כתרילעווקע איז איין ארט פון בלאטע, פון זאמד און פון פאראך און פון געדיכטער פער'עפוש'טער לופט, וואס מע קאן פון איהר דערוואַרגען ווערען, און פון נאך א סך אזעלכע גוטע ליעבע זאכען. גרין גראז קאנט איהר געפינען נאר סיידען אויפ'ן בית־עולם, און אהין האט דאס מיך מיין כח־הדמיון, מיין פאנטאזיע, אוועקגעטראגען אין יענעם טאג פון דער גרויסער בהלה, און דארט האב איך בעטראכט די גאנצע טשערעדע פערלאזטע, פער'יתום'טע ציעגען, און עס האט מיר פערקלעהמט דאס הארץ, ווי אויף די ציעגען נעבאך, אזוי אויך אויף די קליינע אידישע קינדער, וואס זענען געבליבען דאָה

טאָג אַהין אַביסעל מילך. קוקענדיג אויף די אָרעמע ציעגעז, ווי זיי שטעהען, מעלה־גרה'ן, מאַכען מיט די בערדלעך, קוקען משונה־מאָדנע נאַריש־פערטראַכט, האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אַז זיי זאָגען צו מיר: „פעטער! אפשר ווייסט איהר, וואו זענען אונ־זערע בעלי־הבתים און בעלי־בית'טעס? צו וועלכע גוטע יאָהר זענען זיי זיך צעלאָפען?"...

איך לאָז איבער דאָס פעלד, דאָס היילינע אָרט פון כתרי־לעווקע, און געה מיר דורך מיט אייך אין שטאָדט אַריין, זעהען די איבעריגע נפשות, וואָס זענען איבערגעבליבען פון דער גרויסער בהלה אין כתרילעווקע.

דאָס מיינט מען דעם בעדער מיט דער בעדערין און זייער קעסט־קינד, דעם אַלטען שוואַכען רב רב יוזיפיל.

קאַפּיטעל י.

שמועסט וועגען דעם רב רב יוזיפיל.

אַ סך מאָל האָב איך אייך דערמאָנט און אַרויסגעבראַכט אין מיינע אמת'ע, ניט־אויסגעטראַכטע מעשיות איינעם פון מיינע בעליעבטעסטע פאַרשוינען, דעם רב און דעם רבי'ן פון כתרילעווקע, רב יוזיפיל, און קיינמאָל האָב איך זיך ניט אָפּגעשטעלט אויף איהם, איך זאָל אייך מיט איהם בעקענען, ווי עס געהער צו זיין. איך ווייס, אַז ס'איז פון מיר אַ גרויסע עולה. לאָם איך חאָטש אַט דאָ ממלא זיין דעם דאָזיגען חסרון.

רב יוזיפיל איז איין אַלטער מאַן, אַ זקן און אַ קראַנקער און פון תמיד אָן ניט קיין איבעריגער גבר, אַ צעבראָכענער גוף, דער־פאַר אָבער מיט אַ נשמה אַ גאַנצע, אַ געזונדע און אַ ריינע; און דוקא אין דעם דאָזיגען קראַנקען גוף האָט גאָט אַריינגעזעצט די דאָזיגע תמיד־יונגע און שטענדיג־פרישע נשמה און אָנגעזאָגט איהר, זי זאָל זיך האַלטען, לאַנג האַלטען, ביז עס וועט קומען די

רעכטע צייט, ווען איהר גאָט אַליין זאָגען: „קום, שוין צייט אין גן־עדן אריין"...

און געווים אין גן־עדן אריין — ס'איז גאָר קיין ספק ניט! וואָרום דעם גיהנם מיט'ן חבוט־הקבר מיט די אַלע איבעריגע גוטע זאַכען, וואָס וואַרטען אויף אונז דאָרטען, האָט שוין אונזער רב יוזיפיל, דאַנקען גאָט, איבערגעלעבט דאָ, אויף דער וועלט. נישטאָ איין צרה, איין שלאַק, איין פורעניות, וואָס רב יוזיפיל האָט דאָס ניט פערזוכט פון דעם וואָס לעבט אייביג. דער וואָס לעבט אייביג האָט, אַפנים, געוואָלט אויספּרובען זיין געטרייען קנעכט רב יוזיפיל, האָט ער געהאַלטען אין איין שיטען אויף איהם צרות פון דער ברייטער האַנד, כדומה למשל, ווי מע בעשיט אַ חתן מיט ניסלעך. איינס נאָכס אַנדערע האָט ער ביי איהם צוגענומען די קינדער, פריהער, געוויינטליך, גוט אָנגעמוטשעט זיי; נאָכדעם — דאָס ווייב פרומע־טעמע די רביצין, די צדיקית, וואָס זי איז געווען פאַר איהם אַ געטרייע מאַמע; נאָכדעם האָט ער איהם צוגעבויגען אַביסעלע צו דער ערד, איהם מזכה געווען מיט שענע עטליכע קרענק אויף דער עלטער, איהם איבערגעלאָזט ווי אויפ'ן וואַסער, עלענד און אָרעם און שוואַך. און בכדי ער זאָל פיהלען דעם אמת'ען טעם פון גיהנם, האָט ער אריינגעגעבען אַ זין די כתריי לעווקער אידען, זיי זאָלען קריגען אַ נייעם רב, אַ יונגען רב, און איהם, דעם אַלטען רב יוזיפיל, זאָל מען אויף דער עלטער בעטען מחילה און בעזעצען איהם ערגיץ ביי'ם בעדער מיט דער בעדערין, ער זאָל דאָרטען דערלעבען דאָס איבעריגע ביסעל יאָהרען. דאָ האָט דער רבונו־של־עולם געקאָנט רעכענען פאַר זיכער, אַז דער דאָזיגער רב יוזיפיל וועט שוין מסתמא געווים זינדיגען מיט'ן מויל האָטש, אַזוי ווי איוב פאַרצייטען האָט זיך אויך געמענטשעלט אַזוי לאַנג, ביז ער האָט זיך ניט געקאָנט מעהר איינהאַלטען און פערשאַלטען זיך דאָס געביין.

נישט אַזאַ מענש אָבער איז געווען אונזער אַלטער רב יוזיפיל. אַ סך, אַ סך זאַכען איז רב יוזיפיל דערגאַנגען מיט זיין אייגענעם

שׂכל. ער איז דערגאַנגען מיט זיין אייגענעם שׂכל, אַז אַלע צרות און יסורים, וואָס דער אויבערשטער האָט איהם מזכּה געווען, איז — איינס פון די צוויי: אָדער דאָס איז נאָר אַ פּרוב, איין אָנשיקעניש פון זיין ליעבען נאָמען, איין אָפּקומעניש דאָ, אויף דער נאַרישער זינדיגער וועלט, בכדי ער זאָל דאָרטען בעקומען דערפאַר זיין שׂכר בכפל כּפלים, אָדער ער האָט דאָס טאַקי כּשר פערדיענט; און טאָמער נישט ער אַליין פאַר זיינע אייגענע זינד — איז פאַר זיינע אָרעמע זינדיגע ברידער, די קינדער ישׂראל, וואָס זענען ערב איינס פאַר'ם אַנדערע און זענען מחויב אָפּקומען איינס פאַר'ם אַנדערע, ווי אַ מין אַרטעל, למשל, וואָס טאָמער חאַפּט מען איינעם אין אַ גנבה, בעדאַרף ליידען דאָס גאַנצע אַרטעל, איטליכער ווערליג אויף זיין חלק... אַזוי איז רב יוזיפיל דער־גאַנגען מיט זיין אייגענעם שׂכל, און האָט זיך אויף זיין לעבענס־טאָג קיינמאָל נישט בעקלאָגט, זיך אויסגעטהאָן פון דער וועלט מיט אַלע איהרע תּענוגים, זי לחלוטין מבטל געווען מיט אַ שמיי־בעל פון אַ גרויסען, גרויסען פילאָזאָף, און דערמיט האָט ער זיך געקויפט גרוים ליעבשאַפט ביי די כּתרילעווקער לייט. וואָס חאָטש ער איז שוין קיין רב ביי זיי ניט געווען, און די הכנסות, וואָס האָבען געהערט צו איהם, האָט שוין צוגענומען דער נייער רב, פון דעסטוועגען האָט ער געהאַט דעם זעלבען כּבוד וואָס תּמיד, דעם זעלבען אויבען־אָן אין בית־המדרש, און אפילו דער נאָמען „רבי“ איז איהם אויך איבערגעבליבען, ווי פריהער. דער חסרון איז אָבער געווען, וואָס מיט'ן נאָמען „רבי“ אַליין קאָן מען נישט לעבען; דער גוף מאָהנט זיך זיינס, וואָס ס'ניט איז, אבי עפּיס אין מויל אריין, צו דערהאַלטען די נשמה... זענען די כּתרילעוו־קער לייט געפאַלען אויף אַ המצאה: אַזוי ווי די כּתרילעווקער באָד איז דאָך אַ קהל'שע באָד, זאָל די הכנסה פון דער באָד גע־הערען צום אַלטען רב, און דאָרטען טאַקי זאָל ער וואָהנען. דאָס הייסט, ניט אין באָד גופא; נאָר אַזוי ווי ביי דער באָד איז פאַר־האַן אַ שטיבעל, דאָרט וואו סע זיצט דער בעדער מיט דער בע־

דעריז, איז דאָרט פאַרהאַן איין אַלקערעל, וועט ער זיך קאָנען דאָרטען רוהיג זיצען און לערנען.

לערנען? סע רעדט זיך אַזוי: ווי קאָן שוין רב יוזיפיל לערנען, אַז די ראיה איז איהם, ניט פאַר אייך געדאַכט, אַזוי געשלאָגען, אַז קוים וואָס ער זעהט די ליכטיגע שיין? פון דעסט־וועגען, האָט קיין יסורים ניט. א תלמיד־חכם, ווי אַלט ער זאָל ניט זיין, געפינט ער זיך איין אַרבייט. קאָן ער ניט לערנען אינוועניג, לערענט ער א ו י ס ו ו ע נ י ג, זאָגט ער עפּים, דאַווענט ער, אָדער גלאַט אַזוי ער טראַכט. און טראַכטען איז דאָ פון וואָס! פון דער וועלט טראַכט דער אַלטער רב יוזיפיל, און פון דעם בורא פון דער וועלט, פון דעם בעשאַפער, וואָס ער איז גערעכט און אַלע זיינע ט ה ו ע כ צ ע ן זענען רעכט! און פון זיין פאָלק ישראל, וואָס ער שטראָפט דאָס, ווי א ליעב קינד, און פון אַלע איבעריגע פעלקער, און פון אַלע בעשעפענישען אויף דער ערד, פונ׳ם גרעסטען ווייזילטיער ביז דער מינדעסטער מילב, ביז׳ן קלענסטען ווערעמעל אונטער׳ן שטיין, וואָס ער טהוט טהון שפייזען מיט זיין ברייטער האַנד. דערפון איז אָפּצולערנען אַ קל־וחומר: „מה־דאָך אַ מילב, אַ ווערעמעל אַזוי, הייגט לאַ כל־שכן שוין אַ מענש, און לאַ כל־שכן אַ איד!“... אַזוי טראַכט זיך רב יוזיפיל און איז צופריעדען מיט גאָט און מיט דער וועלט און מיט׳ן פאָלק ישראל און מיט זיך און מיט זיינע געדאַנקען, וואָס ער זאָגט זיי אַרויס ניט איין מאָל גאַנץ הויך, אַלע זאָלען הערען. און ווי אומעדום, אַזוי זענען אויך אין כתרילעווקע פאַרהאַן מענשען חקרנים, גריבלער, וואָס האָבען ליעב פרעגען קשיות: פּרובען זיי זיך אַביסעל אָפּ׳לצ׳עווען פון אַלטען רבי׳ן און פרעגען איהם אַ קלאָץ־קשיא:

— איהר זאָגט, אַ מילב? אַ ווערעמעל, זאָגט איהר? ענטפערט זשע אונז, רבי, אַ תירוץ דערויף: ווי באַלד, אַז דער אויבערשטער איז יאָ אַזאַ גרויסער גאָט און אַ גוטער גאָט און אַ דערבאַרעמיגער גאָט, וואָס שפייזט אפילו אַ ווערעמעל אונטער׳ן

שטיין, היינט למאי שפייזט ער ניט זיינע כתרילעווקער אידעלעך? שוין זשע זענען מיר קלענער פון א מילב, קלענער נאך פונ׳ם קליינעם ווערעמעל, וואס אונטער׳ן שטיין?...

— וואס פאר א קינדער איהר זייט! — ענטפּערט זיי דער אלטער מיט א שמייכעלע. — איך וועל אייך געבען א משל מיט א מלך. אשטייגער, שטעלט אייך פאר, דער מלך האט אייך גע־לאזט בעטען צו זיך אויף דער סעודה, זענט איהר געקומען אין פעדערשטען חדר און דערזעהן, אז אין פעדערשטען חדר איז עפּיס ניט אזוי גראם און ליכטיג, האט איהר גענומען און זיך אומגע־קעהרט צוריק. אזוי איז דאס אויך. איך פרעג נאר איין זאך: וואס פאר א ווערטה האט פאר אייך דאס ביסעל יסורים און בזיונות דא אינ׳ם ענגען פּרוזדור, אינ׳ם פעדערשטען חדר, אקעגען יענעם גרויסען טרקלין, דעם שענעם רייכען פּאלאץ פון עולם־הבא דארטען, וואו די ווענט זענען פון גין־גאלד, די ערד פון ריין זילבער און די שטיינער בריליאנטען? דארט, וואו דאס לעבען איז אייביג, דארט, וואו די נשמות פון די צדיקים זיצען אויבען־אן און טהוען זיך אן וואוילטאג און האבען הנאה פון דער לויטערקייט פון דער שכינה, און הקדוש־ברוך־הוא אליין באדיענט זיי, טראגט זיי אונטער אין גילדענע בעכערס דעם בעסטען וויין און אויף גילדענע טעלערלעך די פיש פונ׳ם לויתן מיט׳ן פלייש פונ׳ם שור־הבר...

די לעצטע ווערטער, דאס הייסט: „וויין“, „לויתן“ און „שור־הבר“ — דאס לעגט שוין צו, געוויינטליך, רב יוזיפיל, ווי א צו־גאב פאר דעם פּראסטען עולם, וואס וויל ניט וויסען פון קיין רוחניות און פון קיין שכינה. א פּראסטער איד דארף האבען א פּראסט שטיקעל פיש, מיט א שטיקעל געבראטענס — און דאס איז אין כתרילעווקע איינע פון די זעהר זעלטענע זאכען, וואס נאר שבת און יום־טוב קאן מען זיך אזעלכעס פערגינען, און דאס — ניט אלע מאל. פאר אזעלכע וויכע גוטע רעד האט מען ליעב אין כתרילעווקע דעם אלטען רב דאס חיות, און מעהר פון

אלע — דער פראסטער עולם, און מעהר פונ'ם גאנצען עולם — דאס בעריהמטע פארעל, דער בעדער מיט דער בעדערין פון דער אלטער כתרילעווקער קהל'שער באד, וואס פון זייערטוועגען שענקען מיר א בעזונדער קאפיטעל אין דער דאזיגער בעשרייבונג.

קאפיטעל יא.

אדם הראשון מיט חוה'ן אין גן־עדן.

אויב עס האט א זין דאס, וואס שמעיה אדער פישעל קארעספאנדענט — דער וואס שרייבט קארעספאנדענציעס אין אלע בלעטער און מע דרוקט זיי ניט — זאגט אויף דער כתרילעווקער באד, אז זי איז א גן־עדן־התחתון, דארף אייך נישט אויסווייזען אזוי ווילד דאס, וואס די כתרילעווקער ליצני־הדור האבען א נאמען געגעבען בערקע דעם בעדער אדם־הראשון, און חוה די בעדערין האבען זיי געקרוינט מיט א צונעמעניש די מוטער חוה. פון וואנען האט זיך גענומען דער דאזיגער נאמען — איז שווער צו זאגען. אפשר דערפאר, וואס די בעדערין האט געהייסען חוה, האט דער מאן איהרער שוין במילא געפאסט צו הייסען אדם? און אפשר דערפאר, ווייל דאס בעריהמטע־פארעל האט זיך געפונען אינ'ם דאזיגען גן־עדן פון כמה וכמה יאהרען, אפגעשיידעט פון דער גאנצער וועלט, און געלעבט ווי אין גן־עדן? צי אפשר דערפאר, ווייל די כתרילעווקער אידען און ווייבער האבען געהאט מעהר פון אלעמען די זכיה צו זעהען דאס דאזיגע פארעל אין דעם זעלבען קאסטיום, וואס אדם מיט חוה'ן האבען געטראגען אין גן־עדן, איידער זיי האבען פערזוכט פונ'ם עץ־הדעת? אזוי צי אזוי — דאס מוזען מיר מודה זיין, אז די כתרילעווקער לצים זעצען־צו עמיצען א נאמען, איז ער ווי געבארען, ווי צוגעשניטען, אויפגענייהט, אויסגעפרעסט און אנגעמאסטען — און „פארניצט געזונט"! עס האט זיך אויסגעוויזען איטליכען בעזונדער, אז קיין אנדער נאמען קאנען זיי גאר ניט

האָבען. ווי אַזוי דען זאָל מען רופען אַ פּאָר־פּאָלק, וואָס פערברענגען אַלע זייערע טעג און יאָהרען דאָרטען, באַרג־אַראָפּ, העטווייט פון שטאָדט אַרויס, ווייט פון דער בעריהמטער כתרילעווקער שטענדיגער בלאָטע, סאַמע ביי'ם ברעג טייך, דאָרט, וואו גרינע ווערבעס שטעהען אָנגעבויגען, קוקען־אַריין אין וואַסער אַריין; דאָרט, וואו זומער־צייט הערט מען זשאַבעס קוואַקען, גראַגערען און פערגראַגערען דעם קאָפּ? אַזאַ ערטעל קאָן מען טאַקי אַנדערש ניט רופען ווי גן־עדן, און אַזאַ פּאָר־פּאָלק, ווי דער בעדער מיט דער בעדערין, זענען באמת אָדם מיט חוה'ן אין דעם דאָזיגען גן־עדן, וואָס זענען ווי בעשאַפען געוואָרען איינס פאַר דאָס אַנדערע משׁשת ימי־בראשית: ער אַ הויכער, אַ געזונדער, אַ ברייט־ביי־ניגער, אַיין אויסגעדיענטער סאָלדאַט מיט אַ קאָלטענעוואַטער באָרד, מיט אַ וואַטאָווע גלאַנצענדיגע קאַפּאָטע און מיט שטענדיג אונטערגעבונדענע שטיוועל, און זי — אַ הויכע, אַ געזונדע, אַ פעטע אידינע מיט אַ שוואַרץ גלאַנצענדיג געשטופּעלט פּנים, נאָר מיט גוטע גרויע אויגען, מיט אַ קעסטעלדיגער פעטשיילע אויפ'ן קאָפּ און מיט שטענדיג אַיין אונטערגעשטעקט קליידעל, וואָס ס'האָבען זיך אַרויסגעזעהען פון דעם אַ פּאָר גרויסע פיס אין מאַנס־בילשע גרויסע שטיוועל. קיין זאַך אויף דער וועלט האָט דאָס פּאָרעל ניט געוואוסט, אַ חוץ דער באָד. שטענדיג איז מען געווען פערנומען נאָר מיט דער באָד: אָדער מע הייצט די באָד, אָדער מע ריינינגט די באָד, אָדער מע פערריכט די באָד — קיינמאָל זיצט מען ניט לעדיג, סיידען ביי נאַכט, אַז אַלע פייערען ווערען פערלאָשען, דעמאָלט זעצען זיך אַוועק אָדם מיט חוה'ן איבער אַ טעפּעל קאַרטאָפּלים און מע פערקלויבט זיך ווינטער אויפ'ן אויווען און זומער אין דרויסען ביי דער פריזבע, און קיינעם, קיינעם איז אין כתרילעווקע ניט אַזוי גוט, ווי דעם דאָזיגען פּאָרעל. קיינער, קיינער האָט ניט אַזאַ שטענדיגע פערזאָרגטע פּרנסה, ווי אָדם מיט חוה'ן. אַז קיין ראַטע צאָהלען בעדאַרף מען ניט, און קונים איז מען קיינמאָל ניט זשעדנע, וואָרום ווי אָרעם די שטאָדט זאָל ניט

זיין — אהן א באד קאן זיך א איד ניט בעגעהן. אמת, קיין גרויסע גליקען קאן מען דערפון ניט מאכען, קאפיטאלען קאן מען ניט קלויבען, און קיין הייזער אייגענע קויפען אודאי נישט, ווארום וואס צאהלט א כתרילעווקער איד, משטיינס געזאגט, אז ער קומט שוין ערב־שבת אין מרחץ אריין? הייגט וויפיעל האלץ נעמט צו די באד, אז דער קעסעל בסך־הכל איז שוין אלט, און די שטיינער זענען צעפאלען, און די װענד לייכטען זיך דורך, און פון דער סטעלי קאפעט. יעדער קאפ, וואס פאלט אויפ'ן הוילען לייב פון די נאקעטע בעלי־בתים, טהוט א בריה, א ברען, ברענט אוים א שטיק פלייש, מע טהוט אזש א טאנץ־אונטער און א מאך בשעת מעשה: „איף — אוי!“ — ווי די רשעים אין גיהנם, בשעת מע טרייבט זיי אויף צעגליהטע צוועקעס. און דער עולם לאזט אוים דאס ביטערע הארץ אויפ'ן בעדער, שעלט איהם אז א פולען קאפ, און ער, דער בעדער, טהוט זיך זיינם: גיסט וואסער אויפ'ן הייסען שטיין און װארטשעט זיך אין בארד אריין: „איהר פארשטעהט א מעשה? אויסגעבויט א באד נאך פאר חמעלניצקעס צייטען און ווילען ס'זאל ניט קאפען!“ און ער פעררױכט אלע מאל מיט זיינע אייגענע הענד די אלטע באד, פערשטעקט די װענד, פערלאטעט דעם דאך, שפארט איהם אונטער מיט איין אבאפעלעק און רייניגט אפט די מקוה, בכדי די כתרילעווקער חכמים זאלען זיך ניט ווערטלען און ניט זאגען קיין המצאות, אז זיי הערען דארטען זשאבעס קוואקען... און אדם הראשון שטעהט אויף גאנץ פריה, ווען גאט אליין שלאפט נאך, שלעפט מיט די געזונדע גראבע ידים איין עמער נאך איין עמער און זעצט בשעת מעשה גאנצע שטיקער תהלים אויסווייניג מיט א ניגון, און דאס קול זיינם קלינגט, הילכט, לאזט זיך הערען פון דער באד ארוים און קייקעלט זיך מיט'ן ווינד איבער די ברעגען פונ'ם טייך און ווערד פערפאלען העט־ווייט דארטען, אזש אויף יענער זייט טייך, וואו א פויגעל האט זיך פערקלויבען אויף א צווייגעל פון א בוים, שארעכט שטילערהייד, שאקעלט זיך און רייניגט דעם פיסק און טראכט מכח אנבייסען...

און אינוועניג אין שטיבעל, וואָס ביי דער באָד, איז נאָך שטאָק־פינסטער. דאָרט זיצט חוה די בעדערין איבער אַ שנויץ און פעררייכט דעם „רבינ׳ס" גרעט, וואָס זי אַליין טאַקי האָט דאָס איהם נעכטען אויסגעוואַשען, פערלאַטעט וואו ערגיץ אַ ריס און נייהט־צו וואו מע דאַרף אַ קנעפּעל, דער „רבי" זאָל האָ־בען וואָס אָנצוטהון, אַז ער וועט אויפשטעהן פונ׳ם שלאָף.

פונ׳ם שלאָף? משטיינס געזאָגט, דאָס שלאָפען וואָס דער אַלטער רב יוזיפיל שלאָפט, אַז אָט ניט לאַנג האָט ער אָפּגעפּראַ־וועט חצות און אָקאָרשט, ווי מע זעהט ניט, חאַפּט ער זיך אויף, גיסט־אָפּ נעגעל־וואַסער און נעמט זיך צו עבודת־הבורא, הויבט אָן „זאָגען"... וואָס זאָגען — ווייסט זי נישט אַקוראַט, נאָר אַז ער זאָגט, איז אַ מחיה צו הערען! איטליכס וואָרט ממש צעגעהט זיך אין אַלע אברים!

און די בעדערין שטעהט־אויף פּאַוואָלינקע, געהט אויף די שפּיץ פינגער, נעמט זיך שטילערהייד צו דער מולטער, אויסמאַכען די חלה אויף שבת.

— קוקאַריקו! — ציהט־אויס אַ ווייסער האָהן מיט רויט־ליכע פּליגלען, שפּרינגט־אַראָפּ צוליעב דעם טאַקי פון די באַנ־טענעס גלייך אויף דער שוועל, מיינט, אַז ער האָט דאָ געטהאָן עמיצען מי יודע וואָס פאַר אַ טובה דערמיט, וואָס ער האָט אויפ־געוועקט דעם עולם צו דער אַרבייט.

— אַ קיש אין דער ערד אַריין! — מאַכט צו איהם חוה און טרייבט איהם דורך מיט בזיונות און שיט איהם אָפּ מיט ווער־טער. — קיש־קיש צו אַלדי שוואַרצע יאָהר! צי מע דאַרף, צי מע דאַרף ניט, ער ווייסט נאָר קוקאַריקו! וואָרט־וואָרט, וועסט זיך נאָך אַביסעל ביי מיר אונטערהאָדעוועו, וועל איך דיך אָוועקטראַ־גען צום שוחט, וועט דיר שוין זיין אַ קוקאַריקו! וועסט שוין ביי מיר קוקאַריקען!

די דאָזיגע אַלע דבורים, וואָס חוה איז מכבד דעם האָהן דעם עזות־פּנים, זענען אָבער אַרויסגעוואָרפען: דער „רבי" איז שוין

במילא אויפגעשטאנען, שוין לאנג אפגעגאסען נעגעל־וואסער און גענומען זיך צו עבודת־הבורא, און ער „זאגט“ שוין... וואס ער זאגט — ווייסט נישט חוה אקוראט, נאר אז ער זאגט, איז א מחיה צו הערען! איטליכס ווארט ממש צעגעהט זיך אין אלע אברים! און זי טראגט איהם אונטער מיט גרויס דרך־ארץ א טעפעל ציקאריע, הייסע און געשמאקע, און סע זעצט א פארע, און סע שמעקט טעם גן־עדן.

קאפיטעל יב.

דער רב רב יוזיפיל האט א גוט עלטער.

די המצאה, אז דער אלטער רב רב יוזיפיל זאל לעבען פון דער פרנסה פון דער כתרילעווקער קהל'שער באד, איז געווען איינע פון יענע גליקליכע המצאות, וואס נאר אין כתרילעווקע קאן מען פאלען אויף אזא גלייכער זאך. בערקע דער בעדער, אדער אדם הראשון, וואס האט אויף זיין אייגענעם חשבון, אייגענטליך, בעדארפט על־פי כתב בעהייצען מיט'ן האלץ פון דער באד אויך דעם בית־המדרש, להבדיל, האט סאי ווי סאי געלאזט פרווירען די בעלי־בתים א גאנץ ווינטער, געפונען אלע מאל איין אנדער תירוץ: דער פראסט איז צו גרויס, דאס האלץ איז נאס, א טומאן אין דרויסען, וכדומה אזעלכע פזמונות, וואס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען — לאז ער האטש אויסהאלטען רב יוזיפיל דעם רב אויף דער עלטער, מען איז איהם שוין מוחל דאס בית־המדרש! און וואס דארף, משטיינס געזאגט, איין אלטער איד, און א רב, ובפרט נאך אזא איד, און אזא רב, ווי רב יוזיפיל, וואס אפילו אין די גוטע יאהרען איז ביי איהם אלסדינג געווען גוט? די רביצין אליין, פרומע־טעמע עליה השלום, פלעגט דערצעהלען אויף איהר מאן, אויף רב יוזיפלען, אז ס'איז ביי איהם אלסדינג רעכט. ווען, למשל, מע גיט איהם עסען הייסע קויהלען, עסט ער; ער בריהט זיך, נאר ער עסט. אזא מין מפונק איז דאס

געוועז. היינט בפרט נאָך איצט אויף דער עלטער! איין זאַך איז נאָר שלעכט: ס'וועט איהם זיין ביי זיי אביסעל ענגליך. איז דאָ איין עצה: אָדם מיט חוה'ן קאָנען גאַנץ פיין שלאָפען אין באָד, און „דער רבי" אין שטוב. די באָד מיט דער שטוב איז במילא איין שטוב, שטעהען אונטער איין דאַך. נאָך א מעלה האָט די באָד, וואָס ווינטער איז דאָרטען ווארעם, טאַקי ווי אין א גן־עדן. אמת, די דאָזיגע מעלה איז א מעלה נאָר ווינטער, און קומט זומער — ווערד פון דער מעלה א חסרון. ס'איז אזוי היים. אז ניט נאָר אין באָד — אין שטוב קאָן מען צעגאַנגען ווערען פאר היץ. איז אָבער פאַרהאַן איין אַנדער עצה: שלאָפט מען אין דרויסען. זומער אין דרויסען איז דאָך טויזענד מאָל בעסער ווי אין שטוב, ובפרט נאָך דאָ, ביי'ם ברעג טייך, איז דאָך טאַקי א גן־עדן. אמת די דאָזיגע מעלה האָט אין זיך אויך א שטיקעל חסרון, וואָס איבער די זשאַבעס איז דאָ, ביי'ם ברעג טייך, אונ־מעגליך צו שלאָפען. איז דער תירוץ: למאי אין שטוב? אין שטוב ביי זיי איז דען ניטאָ קיין זשאַבעס? עס האָט זיך דען ניט געטראָפען חוה דער בעדעריין וויפיעל מאָל, אז זשאַבעס זאָלען איהר שפּרינגען גלייך אין פּנים אריין אָדער פון בעט, אָדער פון דער דייזשע, אָדער גאָר פון אויוועז ארוים?... בקיצור, מע האָט דעם „רבי'ן" בעלעגט אין שטוב, און אָדם מיט חוה'ן האָבען זיך בעזעצט אין גן־עדן, דאָס הייסט אין באָד, און האָבען אַכטונג געגעבען אויפ'ן „רבי'ן", ס'זאָל איהם דאָ זיין גוט, ער זאָל האָבען אלסדינג צו דער צייט, דאָס עסען צו דער צייט און דאָס טרינקען צו דער צייט. און מיט דער צייט זענען זיי צו איהם געוואָרען שטאַרק צוגעבונדען, ליעב געקריגען, אזוי ווי עפּיס איין איי־גענעם.

גערופען האָט זיי דער אַלטער רב יוזיפיל „קינדערלעך", און זיי איהם — „רבי". און ניט אומזיסט, וואָרום זיי האָבען אויף זייער גאַנצען לעבען ביז אהער ניט געהערט אזוי פיעל תורה, וויפיעל זיי האָבען זיך אָנגעהערט דאָ פונ'ם אַלטען רב רב יוזיפיל

אין איין טאָג. און אַלסדינג, וואָס זיי האָבען פון איהם געהערט, איז ביי זיי געוועזן אַ נייעס. ער האָט אויסגעזעהן ביי זיי אין די אויגען, ווי אַ מענש, וואָס איז נאָר־וואָס געקומען צו פאָהרען פון זעהר אַ ווייטער מדינה און דערצעהלט זיך אָן אַזעלכע חדושים, וואָס מע האָט זיי קיינמאָל ניט געהערט, און אַפילו נישט געזעהען אין חלום. מיט אָפענע מיילער און מיט הארצקלאַפעניש פלעגט דאָס דאָזיגע פּאָרעל זיצען ווינטער ביי דער לעזשאַנקע, און זומער אין דרויסען אויף דער פריזבע, און קוקען אויפ׳ן „רבי׳ן״ און האָר־כען, ווי דער „רבי״ רעדט פון רוחניות, דערצעהלט חדושים פון גאָט, פון מענשען דאָ אויף דער וועלט, און פון מלאכים דאָרט אויף יענער וועלט, פון דער ערד און פון אַלע בעשעפעניש וואָס אויף דער ערד, און פונ׳ם הימעל מיט דער זון מיט דער לבנה מיט די שטערען און מיט די אַלע איבעריגע גלגלים. און ניט איין מאָל פלעגט זיך אויסווייזען אָדם הראשונ׳ען מיט חוה׳ן, זיצענדיג אין דרויסען ביי דער באָד אין די וואָרעמע ליכטיגע זומער־נעכט, אז דער דאָזיגער זקן, מיט דעם איינגעבויגענעם רוקען, מיט דעם קליינעם ווייסען בערדעל און מיט די גוטע, גוטע אויגען, איז אַליין עפּים אַ מין רוחניות, וואָס אָט הויבט זיך עס אויף פון דער ערד און הויבט אָן שוועבען אין דער לופטען, שוועבט אַזוי לאַנג, ביז סע ווערד פערשוואונדען דאָרטען ערגיץ, צווישען די גלגלים... און זיי אַליין פיהלען אויך, ווי עס ציהט זיי עפּים אַהין אַרויף, צו יענע ווייסע פּאַסמעס און צו יענע קליינע שטע־רענדלעך; צו די נשמות, וואָס בלאָנזען דאָרט אַרום און גע־פינען ניט קיין רוה...

גאָט ווייסט, אויב ס׳איז נאָך עמיצען אויף דער גאַנצער וועלט געוועזן אַזוי גוט, ווי אונזער פּאָרעל אָדם מיט חוה׳ן אין גן־עדן, און אויב עמיצער נאָך האָט געהאַט אַזאַ גליקליך עלטער, ווי דאָ, ביי זיי אין גן־עדן, האָט געהאַט דער אַלטער רב רב יוזיפיל פון כתרילעווקע.

קאפיטעל יג.

כמעט דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבען איז רב יוזיפיל אין כעס.

הימעל און ערד האָבען געשוואָרען, אַז קיין אייביגע זאַך זאָל ניט זיין אויף דער ערד; און שטענדיג גוט — דאָס טאָר ניט זיין קיינעם ניט, אין ערגיץ ניט! פאַרהאַן אַ שטן מקטרג, וואָס מישט זיך אריין, שטעהט ביי אונז שטענדיג הינטער די פּלייצעס און היט אונז די נשמה, גיט אַכטונג, מיר זאָלען חלילה נישט פערגעסען אָן גאָט... דער דאָזיגער שטן האָט זיך אריינגעמישט אויך אַהער, אין דעם גן־עדן, וואָס מיר האָבען אויבען בעשריבען, און האָט שיער־שיער ניט אַרויסגעטריבען פון דאָנען אָדם מיט חוה'ן, און מיט זיי אינאיינעם — נעבאך דעם אַלטען עלענדען זקן; שיער־שיער ניט חרוב געמאַכט דאָס נעסט, שיער־שיער ניט צע־שיידט די ליעבע און געטרייע, שיער־שיער ניט פערשטעהרט דאָס גליק אויף אייביג.

דאָס איז געווען דעמאָלט, ווען חוה די בעדערין איז געקומען פונ'ם מארק, געוואָלט קויפען פּישלעך — איז ניט געווען, גע־וואָלט קויפען קאַרטאָפלים — איז ניט געווען, אַ בינטעל ציבעלקע־לעך — איז ניט געווען, נישט געווען קיין לעבעדיגער נפש. פריי־הער האָט זי גערעכענט, אפשר איז זי צו־פריה אַרויסגעגאַנגען אין מארק? האָט זי אַ ביסעל צוגעוואַרט. דערזעהן, אַז ס'איז שוין גרויסער טאָג, און אין מארק — איהר זאָלט זאָגען אַ משוגענער הונד! וואו־ניט־וואו זעהט זי אידען לויפען, פּאַקעווען זיך, קלויבען זיך אין וועג אריין. וואָס איז די מעשה? מע לויפט! וואוהין לויפט מען? אין דער וועלט אריין!...

און ביז חוה איז געקומען אַהיים און איבערגעגעבען דאָס אָדם הראשונ'ען, און ביז אָדם הראשון האָט דאָס איבערגעגעבען דעם „רבי'ן", איז שוין העכער אַ האַלבע שטאָדט געווען אויף יענער זייט בית־עולם.

תחילת האָט רב יוזיפיל גאָר ניט געוואָלט גלויבען, אז ס׳זאָל זיין אמת: זיי לויפען? וואָס הייסט, זיי לויפען? נאָכדעם האָט ער גענומען דאָס יאַמשאָווע שטעקעל מיט דער אויסגעבוי־גענער בלעכענער גאָלקע, וואָס איז שוין אַלט אפשר אזוי פיעל, וויפיעל ער איז רב אין כתרילעווקע, און האָט זיך מטריח געווען מיט זיין עלטער אין שטאָדט אריין, און האָט נאָך געפונען עטליכע אידען קלויבען זיך אין וועג אריין, האָט ער זיי אָפּגעשטעלט, און מיט א זים שמייכעל האָט ער גענומען זיי שטראָפען, זאָגען מוסר.

עטליכע איבערגעבליבענע אידען האָבען איהם אויסגעהערט מיט זעהר א טיעפען זיפץ און געזאָגט מיט א ביטער שמייכעל:

— יאָ, איהר זענט זעהר גערעכט, נאָר פון דעסטוועגען, רבי, זעצט זיך און פאָהרט אויך מיט אונז! פאָלגט אונז, רבי, פאָהרט מיט אונז, און וואָס גיכער!

— פאָהרען? וואוהין? צו וואָס? צוליעב וועמען?

אָבער אַלע זיינע רעד זענען געווען אומזיסט ארויסגעוואָר־פען, וואָרום די עטליכע איבערגעבליבענע אידען זענען שוין אויך געווען לאַנג פון יענער זייט שטאָדט.

געקומען אהיים אין גן־עדן, מיין איך: צום בעדער מיט דער בעדערין אין באָד אריין, האָט ער געטראָפען אָדם מיט חוה׳ן שטאַרק פערזאָרגט, כמעט אין טרערען, און ער רופט זיך אָן צו זיי:

— וואָס זענט איהר, קינדערלעך, אזוי פאַרצאָרענט?

— סטייטש, מאַכען זיי צו איהם, איהר ווייסט דען ניט. וואָס עס טהוט זיך? דאָ איז נאָר וואָס געווען האַפּקע?

— וואָסער האַפּקע?

— האַפּקע די ערלית׳טע, די וואָס פארלעשט די ליכט שבת. דערצעהלט זי זיך אָן אַזעלכע מורא׳דיגע זאַכען, וואָס די האָר שטעלען זיך קאַפּויר!

און אָדם מיט חוה׳ן דערצעהלען איהם ביידע אינאיינעם, האַפּען איינס פאַר דאָס אַנדערע, די אַלע מורא׳דיגע זאַכען, וואָס האַפּקע דערצעהלט זיך אָן וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך. און

רב יוזיפיל דער רב זיצט אַנגעשפּאַרט אויפ׳ן שטעקען און האָרכט, האָרכט מיט קאָפּ. ער זיצט און טראַכט און ענטפערען ענטפערט ער גאָר ניט. און נאָכדעם הויבט ער אויף דעם קאָפּ, קוקט זיך אַרום פון אַלע זייטען, לעגט־אַוועק נעבען זיך דאָס אַלטע יאַמ־שאַווע שטעקעל, טהוט אויס דאָס היטעל און בלייבט אין דער יאַרמעלקע, און רופט זיך אָן צו אָדם מיט חוה׳ן:

— הערט זשע אויס, קינדערלעך, וואָס איך וועל אייך זאָגען, אַז דאָס אַלסדינגג, וואָס איהר דערצעהלט אַט־דאָ, איז דאָס אַלץ פּוסטע זאַכען, ניט ווערטה קיין שמעק־טאַבעקע! הנה זייט ווי־סען, אַז לא ינום ולא יישן שומר ישראל, גאָט שלאָפט ניט. איך וועל אייך דערצעהלען אַ משל מיט אַ מלך. אַמאָל איז געווען אַ מלך...

— וואָס מיר מלך? ווער מיר מלך? איהר הערט בעסער, וואָס האַפּקע דערצעהלט זיך אָן! — אַזוי האַפּט זיך אַרויס אָדם הראשון און האָט באַלד חרטה: ער פיהלט, אַז ס׳איז גראָבליך, זעהר גראָבליך פון זיין זייט. נאָר פערריכטען האָט ער שוין ניט געקאָנט: רב יוזיפיל האָט זיך אָפּגעקערעוועט פון איהם, זיך אָנ־געטהאָן אין טלית ותפלין, גענומען אַ ספר, דאָס אַלטע יאַמשאַווע שטעקעל נעבען זיך, און זיך אַוועקגעזעצט ביי׳ם טיש אויבען־אָן, ווי אַ מלך בשעת מלחמה, אָנגעוואָפּענט פון קאָפּ ביז פיס, און געקוקט מיט גרויס גדלות, ווי איינער רעדט:

— אַנו, לאָז, אַשטייגער, עמיצער פּרובען צוטרעטען אַהער?...

און פון זיינע אַלטע שוואַרצע אויגען און פון זיינע אַלטע גרויע האָר האָט אַרויסגעקוקט אַזוי פיעל גבורה און רוהיגקייט, אַז אָדם מיט חוה׳ן האָבען זיך געפיהלט, אַז נישקשה — זיי האָבען אויף ווען זיך אָנצושפּאַרען.

קאפיטעל יד.

צוויי שטעדט בעגעגענען זיך און צעפאַהרען זיך מיט גאָרניט—און אַ סוף.

געשעניטען האָט זיך דער עולם אויף דעם טראַקט, וואָס געהט קיין מאַזעפּעווקע, אין דער סביבה פון יעהופּעץ, און דער ערשטער פּונקט אויף אָפּצושטעלען זיך איז געווען קאַזאַדאָיעווקע, אויך אַ אידישע שטאָדט, וואָס איז בעוואוסט מיט איהרע בעריהמטע ציעגען, וואָס דער נאָמען אליין בעווייזט שוין דערויף. קאַזאַדאָיעווקער ציעגען מעלקען זיך גאָר אַנדערש און זענען אָפּגעשיידט פון די כתרילעווקער ציעגען מיט זייערע הערנער, דאָס הייסט דערמיט, וואָס זיי האָבען ניט קיין הערנער. אויפ'ן אָרט פון הערנער איז ביי זיי עפּיס אַ מאָדנע צאַצקע פון פּאַרענט, אַ מין של־ראש להבדיל, און זיי זענען בטבע זעהר פלאַחעניסטע, געלאַסען הייסט דאָס און נאַריש, אַ סך מעהר ווי די כתרילעווקער ציעגען. אַ קאַזאַדאָיעווקער ציעג קאָנט איהר בעגעגענען אין מיטען גאַס, איהר ווייזען אַ ביסעל שטרוי און זאָגען איהר: קאַז־קאַז־קאַז! — שטעלט זי זיך אַנידער, צענעמט די פּיסלעך, חאַטש נעמט מעלקט זי אויס...

אויך די אידען, להבדיל, זענען דאָרטען גאָר נישט די אידען, וואָס אין כתרילעווקע. דאָס הייסט, די אידען זענען דאָרטען די זעלביגע אידען, וואָס דאָ, מיט די זעלביגע נשמות, מיט די זעלביגע מאָגענס, און אפילו די זעלביגע אָרעמע לייט, וואָס יענע. דער גאַנצער חלוק איז נאָר אינ'ם „ברוך־שאָמר“, דאָס הייסט, וואָס די כתרילעווקער אידען זאָגען אינ'ם דאַווענען פריהער „הודו“ און נאָכדעם „ברוך־שאָמר“, און די קאַזאַדאָיעווקער אידען זאָגען, פערקעהרט, פריהער „ברוך־שאָמר“ און ערשט נאָכדעם „הודו“. דאַכט זיך, וואָס איז, אייגענטליך, די נפקא־מינה: דאָס פריהער, יענץ פריהער? סאַי ווי סאַי אַ תפילה פון גאָט. ניין, זאָגט דאָס ניט! אין אַמאָליגע גוטע יאָהרען, אַז די כתרי־לעווקער און קאַזאַדאָיעווקער אידען האָבען געהאַט פרנסה בכבוד

און ס'איז זיי אָפּגעגאַנגען, ווי מע זאָגט, נאָר קאַפּוועהטיג, האָט זיך פאַר דעם „ברוך־שאָמר" מיט דעם „הודו" געגאָסען בלוט. עס האָט זיך וויפיעל מאָל געמאַכט, אַז אַ קאָזאָדאָיעווקער איז געקומען קיין כתרילעווקע אין בית־המדרש אַריין דאַווענען, און דער חזן האָט זיך אַוועקגעשטעלט צום עמוד, אָנגערוקט דעם טלית, זיך צעשאָקעלט און אַ זאָג געטהאָן מיט אַ ניגון:

— הודו לה' קראו בשמו...

האָט זיך דער קאָזאָדאָיעווקער צעלאָזט אויף דער הויכער אָקטאַווע:

— ברוך שאָמר והיה העולם!

און פערקעהרט, אַז אַ כתרילעווקער איז געקומען קיין קאָזאָדאָיעווקע אין שוהל אַריין, און דער חזן האָט זיך פער'דבקה'ט, נאָר־וואָס פערמאַכט די אויגען, אויפגעהויבען דעם קולאַק און אָנגעהויבען דעם „ברוך־שאָמר והיה העולם", האָט זיך דער כתרילעווקער צעלאָזט אויפ'ן געלענקעל:

— הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילו—ו—ו—ו—תיו!

דער „הודו" אַליין איז פאַר די קאָזאָדאָיעווקער ניט געווען אַזוי פריקרע נאָך, ווי דער „עלילותיו", וואָס דער כתרילעווקער האָט אויסגעצויגען אפשר אויף אָנדערהאַלבען קלאַפּטער. ממה נפשך, ווילסט זאָגען „הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו"? — שטעל זיך אַוועק און זאָג דיר דאָרטען אָפּ: „הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו". צו וועלכע גוטע יאָהר נוצט דאָס דיר, אַז' דו זאָלסט אַזוי אויסציהען אויף אַ קול דעם „עלילו—ו—ו—ו—ותיו"? טהוסט דו דאָך עס, אַפּנים, אויף צו־להכעיס? איז ווי באַלד דו ביזט אַזאַ צו־להכעיס'ניק, קומט דיר פּעטש! און מע האָט איהם דעמאָלט אַריינגעלעגט וויפיעל ס'איז אין איהם אַריין, און עס האָט זיך אָנגעהויבען צווישען די כתרילעווקער און קאָזאָדאָיעווקער אידען אַ שנאה און געצויגען זיך לאַנגע־לאַנגע יאָהרען. אָנגעהויבען האָט זיך

עס מיט פּעטש און אויסגעלאַזט מיט מסירות און מיט יאַבעדעס און מיט גראַבעניש און מיט בעגראַבעניש — די וועלט האָט מיט זיי דעמאָלט געהאַט צו טהון, ווילד־פרעמדע האָבען זיך אריינ־געמישט אין זייערע משפטים, געמאַכט חוזק פון זיי מיט זייערע אידישע מנהגים און פּוסטע געגג, זיי געגעבען אַ שענעם נאָמען „פּאַנאַטיקער“. בקיצור, ס'איז געווען פּע, חולשי חלשות!

אמת, יענע נארישע נאַר גליקליכע יאָהרען זענען שוין לאַנג אַוועק, און גאָט ווייסט, אויב זיי וועלען זיך אַמאָל אומקעהרען; אמת, עס האָט זיי אַלעמען אַזוי פערדרעהט דעם קאָפּ, אַז זיי האָבען גרעסערע מכות פון „הודו“ מיט'ן „ברוך־שאָמר“; נאָר די שנאה צווישען די כתרילעווקער מיט די קאַזאַדאַיעווקער איז פערבליבען אַ שנאה, וואָס מיט'ן שכל קאָן מען זי ניט געבען יענעם צו פערשטעהן בשום אופן... געה, אשטייגער, געב צו פערשטעהן דעם שכל, פאַר וואָס, למשל, אַז אַ קליין שייגעצעל אין כתרילעווקע, אַז סע דערזעהט אַ אידען, מוז דאָס האַפּען דאָס היטעל אין די צייהן און אָנהויבען טרייסלען דאָס אהין און אהער און זינגען בשעת מעשה אַ ליעדעל: „זשיד זשיד! חאַלאַמיד! זאַהוביוו טשערעוויק! אַ יאַ שאָוו! טאַי נאַשאָוו! טאַי פּידניאָוו! טאַי פּישאָוו!“ אָדער פערקעהרט, געהט זייט אַ חכם און גיט צו פערשטעהן דעם שכל, פון וואַנען נעמט זיך דאָס, אַשטייגער, וואָס ביי אַ כתרילעווקער אידען, וויבאַלד ער רעדט פון ניט קיין אידען, אַזוי הויבט ער אָן אויסנוצען וויפיעל ער האָט לשון־קודש־ווערטער: „געב דעם ערל אין די ידים אַ צנצנת יי״ש, נאָר ניט מלא, מיט אַ שטיקעל לחם, וואָרום ער האָט נאָך היינט גאָר ניט גע'אכל'ט, און זיי איהם משלם צוויי זהובים, און לאָז ער הלכ'ענען, נאָר געב אכטונג מיט די עינים, ער זאָל עפּים ניט לקח'ענען“... דאָס זענען פון די זאַכען, וואָס פערשטעהן מיט'ן שכל קאָן מען דאָס ניט, מע בעדאַרף עס פּיהלען.... נאָר מיר קעהרען זיך אום צו די רתרילעווקער און קאַזאַדאַיעווקער אידען.

פאַרהאַן אַזעלכע מאָמענטען אינ׳ם מענשענ׳ס לעבען, וואָס אַלסדינג ווערד פערגעסען, אַלסדינג ווערד אָפּגעמעקט, גלייך ווי גאָר ניט געווען; און ס׳איז אַ גליק, וואָס עס איז אַזוי. אַניט, וואָלט די וועלט קיין קיום ניט געהאַט! גאַנץ גלייך האָבען אונזערע חכמים מתקן געווען, אַז ערב יום־כפּור, בשעת מלקות שלאָגען, איז מען זיך איינס דאָס אַנדערע מוחל.

אויך די שנאה פון די כתרילעווקער מיט די קאַזאַדאַיעווקער, אַז זיי האָבען זיך בעגעגענט אין וועג אין אַזאַ שען שטיקעל צייט פון בהלות און לויפעניש, איז מיט אַ מאָל אוועקגעפלויגען, ווי מיט׳ן ווינד און מיט׳ן רויך — אויס שנאה! און בעגעגענט האָט זיך כתרילעווקע מיט קאַזאַדאַיעווקע פונקט אויף דער מיט־וועג, אין פעלד, ניט ווייט פון יענעם אָרט, וואו ס׳איז אַמאָל געשטאַנען אַ אידישע קרעטשמע, וואָס מען האָט זי גערופען „די דעמבענע", און וואָס האָט איבער׳ן מאַנאַפּאָל געמוזט צומאַכען זיך. עס האָט איהר גאָר ניט געהאָלפען!

אַז כתרילעווקע מיט קאַזאַדאַיעווקע האָבען זיך בעגעגענט, האָבען זיי זיךביידע אָפּגעשטעלט. און ס׳איז צווישען די צוויי פאָרגעקומען אַזאַ מין געשפּרעך:

כתרילעווקע: וואוהין פאָהרען דאָס, אַשטייגער, אידען?

קאַזאַדאַיעווקע: וואוהין פאָהרט איהר?

כתרילעווקע: מיר? מיר פאָהרען גלאַט אַזוי, איטליכער מכח זיין עסק, פאָ דיעלו הייסט עס...

קאַזאַדאַיעווקע: אַ גאַנצע שטאָדט פאָהרט מכח עסק?

כתרילעווקע: וואָס זענט איהר? ניט קיין גאַנצע שטאָדט?

קאַזאַדאַיעווקע: מיר זענען עפּיס אַנדערש; מיר פאָהרען ניט — מיר לויפען.

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : פון וואנען־זשע ווייסט איהר, אז מיר — ניט?

ק אַ ז אַ ד אַ י ע ו ו ק ע : אַט אזוי זשע רעדט. וואוהין־זשע לויפען דאָס אידען?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : וואוהין לויפט איהר?

ק אַ ז אַ ד אַ י ע ו ו ק ע : מיר? מיר לויפען... צו אייך.

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : און מיר צו אייך.

ק אַ ז אַ ד אַ י ע ו ו ק ע : וואָס וועט איהר טהון ביי אונז?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : דאָס אייגענע, וואָס איהר ביי אונז.

ק אַ ז אַ ד אַ י ע ו ו ק ע : הערסט! וואָס זשע דאַרפען מיר לויפען צו אייך און איהר צו אונז?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : בכדי, אַפּנים, מיר זאָלען זיך בייטען מיט די ערטער?

ק אַ ז אַ ד אַ י ע ו ו ק ע : ווערטלעך אויף אַ זייט! איהר זאָגט אונז בעסער דעם שכל: וואָס לויפט איהר?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : וואָס לויפט איהר?...

. . . .

. . . .

ערשט אַט־דאָ, אז די צוויי שטעדט האָבען זיך צערעדט, זיך רעכט בעטראַכט איינס דאָס אַנדערע און אַנגעקוקט זיך אַקוראַט ווי עס געהער צו זיין, מיט זייטיגע אויגען, האָבען זיי ארויסגעזעהען, וואָס פאר אַ פּנים זיי האָבען...

— געזעהען אַביסעל? זיך צעלאָזט! מע לויפט! וואָס לויפט מען? וואוהין לויפט מען? אַ לויפעניש אויף זיי!

און מע האָט אַנגעהויבען ווישען די אויגען, וויינען און קרעכצען:

— אז אַך און אַז וועה איז צו אונז אַלעמען, אויף וואָס מיר זענען איבערגעקומען!

און מע האָט זיך צערעדט, אַנגערעדט ווי די פּויקען, זיך אויסגערעדט דאָס הארץ... און נאָכדעם האָט מען זיך געגעבען

די הענד, מע האָט זיך גאַנץ פיין אָפּגעזעגענט און צעקושט זיך גאָר פריינדליך, ווי אמת'ע גוטע פריינד, ווי מחותנים, וואָס האָבען זיך נאָר־וואָס משדך געווען, אָדער ווי מאַן און ווייב, וואָס האָבען זיך געֹ'גט און צוריק גענומען זיך, און מע האָט אויסגעֹ'בטל'ט אַלע בייזע וויסטע חלומות אויף די שונאים'ס קעפּ, און מע האָט זיך געווינשעוועט איינס דאָס אַנדערע, אַז דערמיט זאָל מען שוין אָפּקומען, געזאָגט מיט אַ ביטערען געלעכטער: „יהי רצון“... און מע האָט אַ וואונק געטהאָן צו די ערלים, זיי זאָלען מוחל זיין פּערקערעווען די פערדלעך צוריק.

און די צוויי שטעדט זענען זיך צעפאָהרען צוריק אויף זייערע ערטער: כתרילעווקע קיין כתרילעווקע, קאַזאַדאָיעווקע קיין קאַזאַדאָיעווקע. שטיל, אָהן ווערטער, האָט מען זיך אַריינגעֹ־גנב'עט צו זיך אַהיים, ווי די פויגעלעך, איטליכער אין זיין נעסט אַריין. שטיל, אָהן ווערטער, האָט זיך איטליכער גענומען צו זיין אַרבייט, און נאָך לאַנג נאָכדעם פלעגט מען איבער'חזר'ען, איבעררעדען, דערמאָנען זיך נאָך אַ מאָל פון דער שענער בהלה, וואָס ס'איז אויף זיי געווען. און בכדי די שפּעטערדיגע דורות, אונזערע קינדס־קינדער, זאָלען אויך וועגען דעם וויסען, האָבען מיר זיך מטריח געווען בעשרייבען די דאָזיגע שענע עפּאָפּעע אין אונזער פּראָסטער אידישער שפּראַך און אַרויסגעבען זי בעזונדער אין אַ ביכעל, ס'זאָל בלייבען נאָך אונז אַ זכר אויף דור־דורות.

אויסגעטרייסעלט

געשריבען אין יאהר 1902.

אויסגעטרייסעלט

— שאט! — רופט זיך אן א איד מיט קיילעכיגע אויגען, ווי ביי איין אכס, וואס איז געזעסען די גאנצע צייט אין ווינקעל ביי'ם פענסטער און האט גערויכערט און געהערט מעשיות פון גנבות, גזילות, עקספראפריאציעס. — אט וועל איך אייך דערצעה־לען א שענס, אויך מיט א גנבה, וואס האט זיך פארלאפען ביי אונז, און דוקא אין בית־המדרש האט זיך דאס געטראפען, און נאך יום־כפור דערצו! איהר מעגט דאס הארכען.

אונזער שטעדטעל כתרילעווקע, — איך בין אליין א כתרילעוור־קער — איז א קליין שטעדטעל און איין ארעמס, קיין גנבים איז ביי אונז נישטא. מע גנבה'ט נישט, ס'איז נישטא ביי וועמען צו גנבה'נען, און ס'איז נישטא וואס צו גנבה'נען. און אחוץ אלעמען איז דאך גלאט א איד קיין גנב נישט. דאס הייסט, א איד איז אפילו יא א גנב, נאר נישט אזא גנב, וואס זאל קריכען דורך א פענסטער, אדער געהן מיט א מעסער יענעם קוילען. דרעהען, אויסדרעהען, ארייגדרעהען, פארדרעהען און אפדרעהען יענעם דעם קאפ — דאס מהכתיתי; אבער נישט קריכען יענעם אין קעשענע אריין, מע זאל איהם חאפען פאר דער האנד און מע זאל איהם נאכדעם באדארפען פיהרען מיט א געלער לאטקע אויף דער פלייי־צע — דאס פאסט פאר איוואן זלאדי, אבער נישט פאר קיין אידען... שטעלט אייך פאר, האט זיך ביי אונז אין כתרילעווקע געטראפען א גנבה, און נאך וואסער א גנבה — אכצעהן הונדערט קארבען אין איין קלאפ!

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, עס קומט צו פאהרען צו אונז אין שטאדט אריין איין אורח, עפּיס א איד א פאדראטשיק פון דער ליטא, פונקט אום ערב יום־כפור פאר מנחה, שטעלט זיך אפּ, געוויינטליך, אויף איין אכסניה, לעגט־אפּ דעם קלומעק און לאזט זיך געהן גלייך אין שוהל אריין און טרעפט אין אלטען בית־המדרש. געקומען אין בית־המדרש צו מנחה, טרעפט ער די גבאים ביי דער שיסעל. — „שלום עליכם!“ — „עליכם שלום“. — „פון וואנען איז א איד?“ — „פון דער ליטא“. — „מה שמכם?“ — „וואס איז אייער באבע'ס דאגה?“ — „איהר זענט דאך געקומען אין א שוהל“. — „וואוהין דען זאל איך געהן?“ — „ווילט איהר מסתמא ביי אונז דאוונען?“ — „א ברירה האב איך? וואס דען זאל איך טהון?“ — „גיט־זשע עפּיס אין שיסעל אריין“. — „וואס דען, אומזיסט וועל איך דאוונען?“

קיצור־הדבר, אונזער אורח נעמט ארויס דריי זילבערנע קארבען און גיט אין דער שיסעל אריין, און א חוץ דעם — אינ'ם חזנ'ס טעלער א קארב, דעם רב א קארב, אויף דער תלמוד־תורה א קארב, אין צדקה־טעלער א חצי פויגעל, א חוץ וואס ער האט צעטיילט די ארעמע לייט, וואס ביי דער טהיר, — זיי זענען פארהאן ביי אונז, קיין עין־הרע, אזוי פיעל, אז מע זאל זיך וועלען צולאזען צו זיי, באדארף מען צעטיילען רויטשילד'ס פארמעגען.

דערזעהען אזא מין אורח, האט מען דאך איהם מסתמא אפּגעטראטען א שטאדט סאמע אין מזרח־וואנט. אי, וואו האט מען גענומען א שטאדט, אז אלע שטעדט זענען פארנומען? איז קיין קשיא נישט. למאי וואו נעמט זיך איין ארט, אז סע מאכט זיך א שמחה, א חתונה, אדער א ברית, אלע זיצען שוין ארום טיש, פלוצים ווערד א גערודער, — וואס איז? דער נגיד איז געקומען! קוועטשט מען זיך אזוי לאנג, ביז מע מאכט איין ארט פונ'ם נגיד'ס וועגען. קוועטשען זיך איז א אידישע זאך; אז קיינער קוועטשט זיי נישט, קוועטשען זיי זיך אליין...

דער איד מיט די קיילעכיגע אויגען שטעלט זיך אפ, בעטראכט דעם עולם, וואס פאר איין איינדרוק עס האט געמאכט אויף אונז זיין וויץ, און דערצעהלט ווייטער.

— קיצור־הדבר, אונזער אורח האט זיך באזעצט אויבען־אן און האט געבעטען ביי'ם שמש א שטענדער. אנגעבויגען זיך איבער'ן שטענדער, האט זיך אונזער אורח צו כל־נדרי אנגעטהאן אין טלית און אין קיטעל און האט זיך אוועקגעשטעלט דאוונען. האט ער געדאווענט און געדאווענט, די גאנצע צייט געשטאנען אויף די פיס, זיך נישט צוגעזעצט — פון צולעגען זיך שמועסט מען נישט! — ער איז נישט אפגעטראטען פונ'ם שטענדער אויף קיין מינוט. דער ליטוואק, סיידען דעמאלט, ווען מע האט באדארפט זיך שטעלען שמונה־עשרה אדער פאלען כורעים... אפפאסטען אזא טאג און אויסשטעהן אויף די פיס, זיך נישט צוזעצען אפילו — דאס קאן נאר א ליטוואק!... ערשט נאכ'ן לעצטען בלאז, אז ס'איז געקומען צום וואכעדיגען מעריב, און חיים־חנא דער מלמד (דער מעריב קומט חיים־חנא דעם מלמד פון קדמונים) האט זיך אנגעהויבען ציקלען: „המערי־י־י־ב ערבים!" — פלוצים הערט זיך א געשריי: „גוואלד! גוואלד! גוואלד!"... מע טהוט א קוק — דער אורח ליגט אויף דער ערד און חלש'ט. מע גיסט איהם אפ מי'ט וואסער, מע מינטערט איהם אפ — ער חלש'ט ווייטער. וואס איז די מעשה? א שענע מעשה. ער האט געהאט מיט זיך, דער ליטוואק הייסט דאס, אכצעהנהונדערט קארבען, האט ער מורא געהאט, זאגט ער, זיי איבערצולאזען אויף דער אכסניה — א ווערטעלע אויסצורעדען אכצעהנהונדערט קארבען! וועמען פארטרויט מען אזא מטמון מיט געלט אין א פרעמדער שטאדט? האלטען זיי ביי זיך אין קעשענע אום יום־כפור איז עפּיס אויך נישט קיין פלאן. האט ער זיך מיישב געווען, זאגט ער, און האט זיי אריינגערוקט שטילערהייד אין שטענדער אריין — א ליטוואק קאן! אצינד פארשטעהט איהר שוין, פאר וואס ער איז נישט אפגעטראטען פונ'ם שטענדער אויף קיין מינוט?... נאר בשעת שמונה־

עשרה שטעהן אדער בעת כורעים פאלען האט, אפנים, דאס געלט עמיצער ארויסגע'לקח'ענט.

קיצור־הדבר, ער גוואלדעוועט, ער וויינט, ער לעגט־איין די וועלט: וואס וועט ער איצטער טהון אהן געלט? ס'איז, זאגט ער, פרעמד געלט, ס'איז נישט זיינס, ער איז נאר א משולח פון א קאנ־טאר, א איד איין ארעמאן, זאגט ער, און א מטופל מיט קינדער, — עס קומט דאך איהם איצטער, זאגט ער, נאר נעמען און אריינ־ווארפען זיך אין וואסער אריין, אדער אויפהענגען זיך, זאגט ער, אט דא אין שוהל פאר אלעמען אין די אויגען!!...

דערהערט אזעלכע דבורים, איז דער גאנצער עולם געבליבען שטעהן ווי געלעהמט, גאר פארגעסען, אז ס'איז נאך א תענית און מע באדארף געהן אהיים גיכער זיך אפפאסטען. ס'איז אונז געוועזען א בזיון פאר'ן אורח, א חרפה, א בושה פאר זיך אליין: אזא גנבה, אכצעהן הונדערט קארבען! און וואו? אין בית־המדרש, אינ'ם אלטען כתרילעווקער בית־המדרש! און ווען? יום־כפור! אזא מעשה איז ניט געהערט געווארען אין דער וועלט!

— שמש! פארשליס די טהיר! — אזוי האט געגעבען א בע־פעהל אונזער רב. מיר האבען אונזער אייגענם א רב, הייסט ער רב יוזיפיל, איין אמת'ער איין עהרליכער איד, א כשר'ער, אפילו נישט אזא איבערגעשפיצטער, נאר א מזג־טוב, א מענטש אהן א גאל. ער האט אין זיך אמאל אזעלכע איינפאלען, וואס איהר וועט דערויף קיינמאל נישט פאלען, איהר זאלט זיין מיט אכצעהן קעפ! פארשלאסען די טהיר פונ'ם בית־המדרש, רופט זיך אן רב יוזיפיל דער רב צום גאנצען עולם, און אליין איז ער בלאס, ווי די וואנט, די הענט ציטערען איהם און די אויגען ברענען:

— שמעו נא, רבותים, הערט צו, אידען, ס'איז א מיאוס'ע מעשה! אזא מעשה איז נאך נישט געהערט געווארען זינט די וועלט שטעהט, אז ביי אונז, אין כתרילעווקע, זאל זיך געפינען אזא בעל־עבירה'ניק, אזא פושע־ישראל, וואס זאל האבען א פאר־טעפאלנעסט צונעמען ביי א פרעמדען מענטשען, נעבאך א טאטע

פון קינדער, אזא אוצר מיט געלט, און ווען? אין אזא הייליגען טאָג, ווי יום־כפור, און אפשר נאָך צו נעילה, — אזא מעשה איז דאָך נישט געהערט געוואָרען זינט די וועלט שטעהט! סע גלויבט זיך מיר גאָרנישט, אז ס'קאָן געמאָהלט זיין אזא זאַך, סע קאָן נישט זיין בשום ענין ואופן! און אפשר, א קשיא אויף א מעשה, אידען זענען נעבאָך זשעדנע א קערבעל, ובפרט נאָך אזא איין אוצר, אכצעהנהונדערט קארבען, דער יצר־הרע רחמנא ליצלן איז געוואָגנ גרויס, טאָמער איז עמיצער פון אונז געשטרויכעלט געוואָרען, באַ־שערט געווען עמיצען נעבאָך איין אומגליק, טהון אזא איין עבירה אין אזא טאָג, באַדאַרפען מיר זעהען די זאַך חוקר ודורש זיין, דער־גרונטעווען זיך ביז'ן שורש. הימעל און ערד האָבען געשוואָרען, אז דער אמת מוז ארויף ווי בוימעהל אויפ'ן וואסער. על כן, זאָגט ער, באַדאַרפען מיר זיך באַזוכען איינס דאָס אנדערע, באַזוכען, באַ־טאַפּען, טרייסלען אַלע קעשענעס, פונ'ם ערשטען בעל־הבית, זאָגט ער, ביז'ן שמש, נישט דורכלאָזען קיינעם נישט. נאָט, אידען, טריי־סעלט מיך!

אזוי האָט זיך אָפּגעזאָגט אונזער רב, רב יוזיפיל, און האָט זיך דער ערשטער צעגאָרטעלט די קאַפּאָטע און איבערגעקעהרט אַלע קעשענעס אויף דער לינקער זייט. און, אויף איהם קוקענדיג, האָבען אַלע בעלי־בתים זיך צעגאָרטעלט און אויסגעקעהרט די קע־שענעס, און מע האָט גענומען באַזוכען און באַטאַפּען און טרייסלען איינס דאָס אנדערע, אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ביז ס'איז געקומען צו לייזער־יוסל'ען, איז ער געוואָרען אַלערליי געשטאַלטען און האָט אָנגעהויבען טענה'ען, ערשטענס, אז דער אורח איז א שווינדלער, ס'איז א מאַניפּאַרגע פון א ליטוואַק, מע האָט ביי איהם קיינער קיין געלט נישט גע'גנבה'ט, שקר וכזב, — איהר זעהט נישט, אז ס'איז א געמאַכטע זאַך?...

האָט דער עולם אָנגעהויבען ליאַרעמען נאָך שטאַרקער: סטייטש, בעלי־בתים האָבען זיך געלאָזט באַזוכען, פאַר וואָס זאָל מען לייזער־

יוסל'ען אויסמיידען? נישטא קיין מיוחסים! „באזוכען! באַ־זוכען!" — האָט געשריגען דער גאנצער עולם.

לייזער־יוסיל האָט דערזעהן, אז ס'איז שלעכט, האָט ער אָנגע־הויבען בעטען זיך רחמים, מיט טרערען אויף די אויגען, מע זאָל איהם נישט באַזוכען. ער האָט זיך געשוואָרען מיט כל השבועות, ער זאָל אזוי ריין זיין פון שלעכטס, ווי ער איז ריין פון דער גנבה. נאָר וואָס דען? ס'איז איהם אַ בזיון, זאָגט ער, ער בעט, מע זאָל רחמנות האָבען אויף זיינע יונגע יאָהרען און מע זאָל איהם נישט אָנטהון דעם בזיון, מע זאָל איהם נישט באַזוכען. „טהוט מיר, זאָגט ער, וואָס איהר ווילט, נאָר טרייסלען זאָלט איהר מיך נישט!" ווי געפעלט אייך אזא ימח־שמו'ניק? ווי מיינט איהר, אשטייגער, מע האָט איהם עפּים געהערט? געלעגט כבוד?...

נאָר שאַט! איך האָב אייך גאָר פאַרגעסען דערצעהלען, ווער איז דער לייזער־יוסיל. דער דאָזיגער לייזער־יוסיל איז אַליין נישט קיין כתרילעווקער, ער איז גאָר אַליין פון אַלדי שוואַרצע יאָהר, נאָר ער שטעהט איין ביי אונז אין כתרילעווקע פאַר איי־איידעם. דאָס האָט איהם אונזער נגיד אויסגעקראַצט פון ערגיץ, זיך באַריהמט, אז ער האָט דערטאַפּט איין אבן־טוב, געהאַנדעלט אַ מציאה פאַר זיין טאָכטער, טויזענד בלאַט גמרא אויף אויסווענינ, און אַ בעל־תנ"ך, און אַ בעל־לשון־קודש, און אַ בעל־חשבון, תשבורה מיט אַלגעברע, און אַ כתבא־רבא, הכלל מיט אַלע זיבעצעהן מעלות! געבראַכט צו פיהרען די צאַצקע, איז מען געגאַנגען קוקען אויף חדושים: וואָס האָט דאָ דער נגיד איינגעהאַנדעלט פאַר אַ מציאה. מילא, אזוי אַ קוק טהון אויף איהם, איז גאָר נישט, אַ יונ־גערמאַן אַ זכר, נישט קיין מיאוס'ער יונגערמאַן, נאָר די נאָז אביסעל צו אַ לאַנגליכע, אויגען ברענענדיגע, ווי צוויי קויהל פייער, און אַ מויל — פּעך און שוועבעל! מע האָט זיך גענומען מיט איהם פאַר־הערען אַ בלאַט גמרא, אַ קאַפּיטעל פּסוק, אַ שטיקעל רמב"ם, דאָס, יענץ — אש להבה! ער איז קלאָר, דער הונט, אומעטום, ווי אַ גוי אין אשרי, וואו מע טהוט איהם אַ חאַפּ, איז ער אין דערהיים!

רב יוזיפיל אליין האט אויף איהם געזאגט, אז ער מעג זיין א רב בכל תפוצות ישראל... און פון די אלע היינטיגע זאכען שמועסט מען נישט. איהר קאנט פארשטעהן, ביי אונז איז פארהאן איינער א גאנצער חקרן, זיידעל רב שעיה'ס, א רעכטער משוגע'נער, איז ער א הונט אקעגען לייזער־יוסל'ען! היינט זיין שפיעלען אין שאך פארמאגט נישט די גאנצע וועלט! אז מע שמועסט א געראטענער!

אודאי האט די שטאדט מקנא געווען אונזער נגיד אויף אזא תכשיט, האטש אפילו דער עולם האט געשמועסט, אז דער תכשיט איז געחאפט אויף דער מעשה. דהיינו? ס'איז נישט געפעלען דער עולם, וואס ער איז צו קלוג (וואס צו — איז איבעריג) און איז צו פיעל איין עניו ביי זיך, א גוטער ברודער מיט איטליכען באַזונדער, זאפאני־בראטא מיט'ן קלענסטען פונ'ם קלענסטען, עס מעג זיין א בחור, עס מעג זיין א מיידעל, עס מעג זיין איין אשת־איש... היינט איז נישט געפעלען דאס ארומגעהן זיינס — פארטראכט. קומט אין שוהל אריין שפעטער פון אלעמען, טהוט אן דעם טלית און קוקט אין „באר־מים־חיים", אדער אין „אבן־עזרא" אריין, די יארמעלקע פון יענער זייט, און דאווענען נישט א לעק! מע זאל עפּים זעהן אויף איהם שלעכטס האט מען נישט געזעהען גאר נישט, נאר געמורמעלט האט מען, אז קיין גרויסער ירא־שמים איז ער נישט — א מענטש מיט אלע מעלות קאן נישט זיין!

כך הוה. אז ס'איז געקומען צו לייזער־יוסל'ען און מע האט זיך גענומען צום בחור, וואס איז די מעשה, וואס ער לאזט זיך נישט באזוכען — דאס איז דאך שוין א סימן, אז דאס געלט איז ביי איהם! מאכט ער: לאז מען איהם געבען א שבועה דאורייתא, לאז מען איהם שניידען, בראקען, בראטען, ברענען, אבי נישט טרייסלען די קעשענעס! דא איז שוין אונזער רב רב יוזיפיל, האטש ער איז א מענטש אהן א גאל, אויך ארויס פון די כלים און האט זיך צעשריגען אויף איהם:

— דו אזעלכער און אזעלכער! ביזט דאך ווערטה, מע זאל דיך וויים איך וואס! סטייטש, דו זעהסט, סע צאפט זיך אידען

בלוט, אַלע זענען מוחל אויף'ן בזיון און לאָזען זיך באַזוכען, ווילסט דו זיין אַ יוצא מן הכלל? ! ממה־נפשך, אָדער זיי זיך מודה און געב־אָפּ דאָס געלט, אָדער ווייז די קעשענע! דו שפּיעלסט זיך מיט, קיין עין־הרע, איין עדה אידען? מע וועט דאָך דיר דאָ איך וויים אַליין נישט וואָס!

קיצור־הדבר, דער עולם האָט איהם גענומען, דעם שענעם בחור, מע האָט איהם אַנידערגעלעגט מיט גוואַלד און מע האָט איהם גענומען באַזוכען און באַטאַפּען, טרייסלען אַלע קעשענעס, און מע האָט ביי איהם אויסגעטרייסעלט... אַנו, טרעפט וואָס? אָפּ־געגריזעטע ביינער פון אַ פערטעל עוף און אַ פּאָר טוץ נאָך גאָר פרישע קערלעך פון נאָר־וואָס אויפגעגעסענע פלוימען! איהר פאַרשטעהט, וואָס פאַר אַ חן דאָס האָט געהאַט, אַז מע האָט אויס־געטרייסעלט ביי אונזער תכשיט דעם דאָזיגען אוצר?... איהר פאַרשטעהט, וואָס פאַר אַ פּנים ער האָט געהאַט, און דער שוועהר זיינער, דער נגיד, און דער רב נעבאַך?... אונזער רב יוזיפיל האָט זיך פאַר בזיון אָפּגעקעהרט אין אַ זייט, נישט געקאָנט קוקען גלייך אין די אויגען אריין. און אַז דער עולם איז נאָכדעם געגאַנגען פון בית־המדרש אַהיים אָפּפּאַסטען זיך, האָט מען נישט אויפגע־הערט צו דערצעהלען פונ'ם אוצר, וואָס מע האָט אויסגעטרייסעלט ביי'ם תכשיט און מע האָט זיך געקאַטשעט פאַר געלעכטער! נאָר איין רב יוזיפיל איז געגאַנגען איינער אַליין, אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, פאַרזאָרגט און פאַרצאַרענט, נישט געקאָנט קוקען קיינעם אין די אויגען אריין, גלייך ווי מע וואָלט דאָס אויסגעטרייסעלט ביי איהם אַליין...

דער איד האָט, ווייזט אויס, געענדיגט זיין געשיכטע, וואָרום ער האָט זיך גענומען צוריק צום רויכערען.

— נו, און דאָס געלט? — האָבען מיר איהם אַ פרעג גע־געבען אַלע אין איין קול.

— וואָסער געלט? — מאַכט צו אונז דער איד תמ'עוואַטע און בלאָזט דעם רויך.

— וואס הייסט וואסער געלט? די אכצעהנהונדערט...

— א־א־א? — ציהט ער אויס. — די אכצעהנהונדערט? פארפאלען.

— פארפאלען?

— פאר — פא — לען!!!

די גאָלדשפינערס

געשריבען אין יאהר 1909.

די גאָלדשפּינערם

אַ קורצער אַריינפֿאַהר.

די „גאָלדשפּינערם“ — פרעגט זיי עפּים גרינגערס, ווי אַזוי שפּינט מען דאָס גאָלד? דאָס האָט מען זיי נאָר אַזאַ נאָמען גע־געבען אין כתרילעווקע מחמת קנאה; מען איז זיי מקנא, פער־שטעהט איהר מיך, וואָס זיי זענען גרויסע פערדיענער. דאָס הייסט, קבצנים זענען זיי, ניט פאַר אייך געדאַכט, גלייך מיט אַלע כתרי־לעווקער אָרעמע־לייט, נאָר אַז עס קומט פורים, פערדיענען זיי שטיקער מיט גאָלד. דער אויבערשטער האָט זיי געבענשט אַלע פון זיין ברייטער האַנד, יעדען מיט אַ בעזונדער טאַלאַנט, און מענ־שען מיט טאַלאַנט איז די וועלט מקנא. דאָס איז שוין אַזוי אַלט, ווי די וועלט איז אַלט. מיר ווילען זיך דעריבער גאָר ניט אָפּשטעלען אפילו אויף אַ מינוט און געהען אריבער גלייך צו אונזערע בעשרייבונגען.

א.

דער קאָפּ פון די גאָלדשפּינערם: נפתלי מיט די פּים.

נפתלי מיט די פּים איז אַ איד מיט סכנות־לאַנגע פּים, וואָס הויבען זיך אָן ביי איהם כמעט פון דעם האַלז. קיין מענש איז ניט אימשטאַנד מיט נפתלי׳ן צו געהן און ניט בלייבען פון הינטען;

ניט מחמת דער גאַנג איז ביי איהם אַזאַ גיבער, נאָר ווייל דער שפּאַן איז אַ ברייטער. אַט, דאַכט זיך, זעהט איהר איהם אויף דער זייט גאַס. איהר טהוט זיך אַ ריהר — אַהאַ, ער איז שוין אויף יענער זייט. די דאָזיגע פיס — דאָס איז נפתלי׳ס קאַפּיטאַל, זיינע כלי־זין, זיינע ברויט־געבער. בקיצור, נפתלי איז אַ איד אַ מעקלער.

קומט צו פאָהרען אַ פּריץ קיין כתרילעווקע איין מאָל אין אַ יובל, דערשמעקט נפתלי, אַז אַ פּריץ איז געקומען, טהוען איהם אַ טראָג די פיס אויף דער אַכסניא: „אדוני פּריץ, וואָס איז דיין באַגעהר?“ — און וואָס דער פּריץ זאָל ניט בעגעהרען, וועט איהם נפתלי ברענגען אין איין מינוט: אַ שניידער, אַ שוסטער, אַ שמיעד, אַ דיענסט, אַ פערד, אַ טאַראַנטאַס, אַ צירולניק, אַ פעלדשער, אַ מכשף, אַ שוואַרץ־יאָהר. קיין „ניין“ איז גאָר נישטאָ ביי איהם. דער גאַנצער חסרון איז, וואָס נפתלי איז ניט איינער אויפ׳ן יריד. פאַרהאַן אין כתרילעווקע, אחוץ איהם, נאָך מעקלערס. וויפיעל אידען, כמעט אַזוי פיעל מעקלערס, און יעדענפאַלס — מעהר מעק־לערס, ווי פּריצים.

פון דעם איז גרינג צו פערשטעהן, וואָס פאַר גאָלדענע געשעפ־טען נפתלי מיט די פיס מאַכט און ווי שען ער וואָלט אויסגעזעהן, ווען גאָט־ברוך־הוא זאָל ניט מזכה זיין זיין ליעב פאָלק ישראל מיט דעם ליעבען, טייערען, פרייליכען, לעבעדיגען יום־טוב פּורים. אין דעם דאָזיגען ליעבען, טייערען, פרייליכען, לעבעדיגען יום־טוב האָט זיך אַרויסבעוויזען נפתלי׳ס טאַלאַנט מיט זיין גאַנצען פּראַכט און גלאַנץ. נפתלי איז אַ געבאָרענער אַרטיסט, און פּורים־שפּיעל איז ווי אַנגעמאָסטען פאַר זיינע לאַנגע פיס.

אין פלוג וועט אייך אויסקומען אפשר קאָמיש. וואָס קעהר זיך אָן פּורים־שפּיעל צו פיס? האָט קיין פּאַראיבעל נישט, עס קעהר זיך אָן זעהר שטאַרק! נפתלי איז נישט קיין אחשורוש, נישט קיין המן, נישט קיין מרדכי און נישט קיין ושתי. ער איז נישט מעהר, ווי אַ ממוכן, אַ מין הויפמייסטער ביי׳ם קעניג אחשורוש; און ווער עס איז בעקענט מיט׳ן בעריהמטען אחשורוש־שפּיעל,

דער וועט פֿערשטעהן, אַז די ראָליע פון ממוכן איז זעהר אַ וויכ־טיגע ראָליע. אויף ממוכנ'ען, קאָן מען זאָגען, שטעהט דאָס גאַנ־צע שפּיעל. דאַרף מען אריינרופען ושתי'ן, זי זאָל קומען פאַר'ן קעניג אחשורוש אַ נאַקעטע, ווי די מאַמע האָט זי געהאַט, — איז ממוכן. דאַרף זיך דער קעניג האַלטען איין עצה, וואָס טהוט מען מיט ושתי'ן, וואָס זי וויל נישט געהן קיין נאַקעטע, — איז ממוכן. דאַרף זיך מרדכי דורכרעדען דיפּלאָמאַטיש מיט אסתר'ען, — איז ממוכן. הכלל — ממוכן דאָ, ממוכן דאָרט, ממוכן און ממוכן! און איהר בעדאַרפט זעהן, ווי אונזער ממוכן ארבייט מיט די פיס. אָט האָט איהר אייך אַביישפּיעל:

עס עפענט זיך אויף די טיר און עס קומען אריין די פּורים־שפּיעלער מיט'ן ברייטען „גוט יום־טוב“. נאַטירליך, בלייבען אַלע אַקטיאָרען שטעהן האַרט ביי די וואַנד, מיט די הענד אַראָפּ; נאָר איין ממוכן טרעט־אַרויס מיט די לאַנגע פיס, מיט אַ שווערד אין דער האַנד און מיט אַ פּאַפּיערענעם ספּאַדיק אויפ'ן קאָפּ, אַ שפּאַן אַהער, אַ שפּאַן צוריק — און שיט מיט גראַמען, ווי פון אַ ראָזשעק (בסוד דאַרף מען אייך אויסזאָגען, אַז די אַלע גראַמען, וואָס איהר בעגעגענט אָט דאָ, געהערען טאַקי צו ממוכנ'ען, דאָס הייסט, נפתלי מיט די פיס האָט זיי אַליין אויסגעטראַכט פון זיין קאָפּ):

„איך, ממוכן, דער הויפּמייסטער,
פונ'ם קלוגען קעניג אחשורוש
דער שטאַלמייסטער,
בין געשיקט צו ושתי'ן דער קעניגין,
זי זאָל זיך פאַר די געסט טון טאָן פּארניינגון
אַ נאַקעטע, אַ באָרוויסע, ווי ביי'ם זיידען
אדם הראשון אין גן־עדן.
אריין, אריין, אריין,
מלכה ושתי דו מיין!“

רייסט זיך אָפּ פון דער וואַנד די מלכה ושתי (בערעל פּאַנ־פּאַטש) און ענטפערט איהם אָפּ אויך מיט גראַמען, און אויך

נפתלי׳ס ארבייט, אביסעל אונטער דער נאָז און אביסעל מיט א קוויטש אויף א וויינענדיגען ניגון פון חתן־תורה:

„קומט אהער, אַלע פּרויען פון פרס ומדי
און אַלע האַרינטעס פון שושן,
וועלען מיר זיך מיט אייך
א ביסעל דורכשמועסאַן.
הערט, ווי מיין געמאהל
וויעדערשפּעניגט אין דער תורה,
געווּגּ ער איז א טפּש, איז ער נאָך
א שכור הגדול הגבור והנורא...“

דעמאָלט ווערד ממוכן אַנגעצונדען, טהוט א שפּאַן מיט זיינע לאַנגע פיס הין און צוריק און הויבט אַן שיטען מיט גראַמען, זיין אייגענע ארבייט:

„וואָס זאָגט איהר אויף דער הולטייקע? געפעלט אייך
א שפּראַך?
וואָס האָב איך דאָ מיט איהר צו רעדען א סך?
איך זאָל וויסען, אז דער קעניג וועט ניט זיין אין כעס,
נעם איך אראָפּ דעם קאָפּ אָט דער מרשעת...“

הויבט אויף דער קעניג אחשורוש (משה פּלעצעל) א לאַנגען שטעקען, ארומגעוויקעלט מיט גאָלדפּאַפּיער:

„פון מיינטוועגען מעגט איהר אייך אַלע קעפּען, שטעכען אָדער הענגען,
אבי מע זאָל נאָר אהער דאָס ביסעל משקה ברענגען.
וואָס האָט איהר, מיניסטאָרען, אראָפּגעלאָזט די נעזער,
אמעהר, גיסט בעסער אָן פולע גלעזער,
וועלען מיר טרינקען וויין,
וועלען מיר שכור זיין,
ביז׳ן ווייסען טאָג אריין!“

חאַפּט אונטער די גאַנצע קאָמפּאַניע:

„וועלען מיר טרינקען וויין,
וועלען מיר שכור זיין,
ביז'ן ווייסען טאָג אריין!"

טרעט־אַרוים מרדכי (נחמיה דער שוסטער), איין אַפּגעריסענער, מיט אַ האָרב און מיט אַ באָרד פון פלאַכס, פערנויגט זיך פאַר'ן קעניג און רעדט צו ממוכנ'ען און ווינקט עפּיס זעהר מאָדנע מיט די אויגען, מאַכט מיט די הענד און זינגט מיט אַ מיתה־משונה־ניגון:

„היות ווי זיין מאַיעסטעט איז איין אַלמן געבליבען,
און מע האָט אין אַלע 127 מדינות צעשריבען,
מע זאָל איהם ברענגען מיידלעך פון דער גאַרער וועלט,
פון שענעם יחוס און מיט געלט,
לכן האָב איך פאַר איהם אַ כלה —
אַזאַ יאָהר מעג שוין זיין אויף אונז אַלע:
אַ מויד, ווי אַ צימעס, גרין אַזוי ווי גראָז,
אַ ביסעל אַ ראַבעטיני מיט אַ לאַנגער נאָז,
איהר נאָמען איז אסתר,
קיין ברידער און קיין שוועסטער,
ניט קיין טאַטען, ניט קיין מאַמען,
ניט קיין פריינד און ניט קיין קרובים,
אַ יונג קינד פון אַ יאָהר עטליכע און צוואַנציג,
אחוץ שבתים און יום־טובים..."

טהוט ממוכן ווידער אַ שפּאַן מיט די פיס הין און צוריק, רעדט מיט פייער:

„אדרבה, לאָז זי קומען אהער,
און זיך טון טאָן פאַר'ן קעניג אַ קעהר,
און אויב זי וועט איהם געפעלען,
וועט ער איהר די קרוין אויפ'ן קאָפּ אַוועקשטעלען.
און דו, מאַנדריש, פאַר דיין שדכנות,

וועסטו באקומען א המן־טאש מיט מאהן שלח־מנות...
אריין, אריין, אריין,
אסתר מלכה דו מיין!"...

און ערשט דא הויבט זיך אן דער רעכטער קנאק: נפתלי'ס פיס זענען שטארקער פון אייזען, אז זיי טראגען איבער אזא פורים'דיג שטיקעל ארבייט. דערפאר אבער לעקט ער אפ א פעט ביינדעל, ווארום ער איז דאך, קאן מען זאגען, דער רעזשיסער פון דער טרופע, דער בעל־הבית, דער מחבר און דער קאסירער.

— ער שפינט גאלד, שטיקער גאלד, אט דער איד, אז עס קומט פורים!

אזוי זאגען אויף איהם די כתרילעווקער אידען, וואס זענען איהם פשוט מקנא, ניט אזוי אויף זיין טאלאנט, ווי אויף זיין פרנסה.

ב.

די גאלדשפינערין: ריוועלע די זיסע.

כתרילעווקע זאל אלע טאג נוצען צוקערלעקאך, פלאדענס און פלעדלעך, אזוי ווי מע נוצט דאס דארטען פורים צו שלח־מנות, וואלט נפתלי מיט די פיס פערשפארען זיין א גאנץ יאהר א מעקלער און פורים א קאמעדיאנט. זיין ווייב, ריוועלע די זיסע, וואלט איהם אויפהאלטען מיט זיין גאנץ הויזגעזינד מיט כבוד. ווארום אויב נפתלי איז בעריהמט מיט זיינע פיס, איז זיין ווייב ריוועלע נישט ווינציגער בעריהמט מיט איהרע הענד.

ריוועלע איז אויף דער פיגור א ווייבעלע א קליינינקע, א דארינקע, א טרוקענע, א פערזעהעניש, און אקענען איהר מאן נפתלי זעהט זי אויס, ווי א פערטעל עוף. א קוק טהון אויף איהר — ווער וועט זאגען, אז דאס ווייבעלע פערזארגט א גאנצע שטאדט מיט צוקער־געבעקס, אז עס קומט פורים, ווען אידען שיקען איינער דעם אנדערען שלח־מנות? מאהלט אייך, ס'איז פארהאן נאך

ווייבער אין כתרילעווקע, וואָס פערנעמען זיך מיט דער זעלבער פּרנסה. ווער אָבער פערמאָגט אַזעלכע גאָלדענע הענד, ווי ריוועלע די זיסע? איהרע טאָרטען מיט איהרע לעקאָכער, איהרע שטרודלען און מלכות־ברויטלעך, איהרע מאָהנדלעך און אינגבערלעך, מיט איהרע געצוויקעלטע קישעלעך האָבען זיך קונה שם געווען אין דער גאַנצער וועלט און דערלאַנגט אַזש קיין יעהופּעץ, דורך אַ מעשה, וואָס האָט זיך געטראָפען. ומעשה שהיה כך היה:

איינער אַ לץ פון די כתרילעווקער לצים, וואָס זענען דאָרטען אַזוי פיעל, וויפיעל שטערען אין הימעל, האָט זיך געוואָלט מאַכען אַ שפּאַס איבער דער שטאָדט כתרילעווקע און איבער די פּראָדוקטען, משטיינס געזאָגט, וואָס די שטאָדט גיט־אַרויס. וואָס זשע טהוט אַזאַ לץ? איז ער זיך מיישב איינמאָל אויף אַ טשיקאַוועס און שיקט אַוועק דורך דער פּאָסט שלח־מנות פון די אויבען־דערמאָנטע זאַכען, וואָס ריוועלע די זיסע גרייט אָן לכבוד פּורים, צו זיינעם אַ רייכען קרוב קיין יעהופּעץ. צום שלח־מנות האָט ער ביינעלעגט אַ בריעף, זעהר שען געשריבען, אין וועלכען ער בעט דעם רייכען קרוב, ער זאָל קיין פּאַראיבעל ניט האָבען פאַר'ן „שיקעכטס, וואָס ער שיקט איהם“, ווארום אין כתרילעווקע איז קיין „ערגערע שיקעכטסען“ נישט צו געפינען. ווי איבערראַשט אָבער, שטעלט אייך פאָר, איז אָט דער לץ, אַז ער בעקומט פון זיין רייכען קרוב אַ דאַנק־בריעף מיט אַ בקשה, ער זאָל תיכף ומיד צענויפקויפען פון די דאָזיגע זיסע זאַכען וויפיעל ס'איז נאָר מעגליך און למען השם רעכט איינפּאַקען און אָפּשיקען דורך פּאָסט אויפ'ן נגיד'ס רעכענונג קיין יעהופּעץ (ווער ווייסט ניט, אַז נגידים בכלל, און יעהופּעצער בפרט, האַלטען פון דער אכילה, און האָבען ליעב אַ זיסען ביסען?). פון דעמאָלט אָן ווערד פון יאָהר צו יאָהר אַרויסגעשיקט צום נגיד קיין יעהופּעץ אַ גאַנצער טראַנספּאָרט פון ריוועלע'ס זיסע זאַכען אויף פּורים. און אָט אַזוי איז ריוועלע'ס נאָמען געוואָרען מפורסם אַזש אין יעהופּעץ.

ג.

שניט־צייט.

ריוועלע זאָל אָבער דארפען ארויסקוקען אויפ'ן יעהופעצער נגיד אליין, וואָלט זי בלוי בעשטאַנען. דער עיקר פדיון איז ביי איהר אויפ'ן אָרט. די עטליכע טעג, וואָס פאַר פורים זעלבסט, האָט ריוועלע די זיסע ממש קיין הענד נישט. בערעכענט אייך: אליין באַקען, אליין פערקויפען, אליין פערפאַקען און אליין רעכע־נען זיך מיט אלע בעלי־בית'טעס — צו די חשבונות אליין דאַרף מען האָבען א קאָפּ פון א מיניסטער!

אַט האָט איהר אייך א מוסטער, ווי אזוי ריוועלע רעכענט זיך מיט א נגיד'ס א ווייב, וואָס טראָגט פערעלעך אין דער וואָכען און הייסט שרה־פערעל:

— פון אייך קומט, שרה־פערעל, אזוי גרויס, ווי פאַר א האַלב טוץ לעקאַכלעך מיט ראָזינקעס עובר לסוחר צו זעכס גראָשען. זעכס מאָל זעכס — וויפיעל איז זעכס מאָל זעכס? דאַכט זיך, דריי־און־דרייסיג? און פיער קומיש־ברויטלעך האָט איהר גענומען צו אַכט גראָשען, עס קאָסט מיך אליין צו זיעבען, איך זאָל אזוי זיין געזונט, פיער מאָל אַכט איז אַכט־און־פערציג; הייגט צוויי פלעדלעך גרויסע אָהן פאַרפעלעך און דריי פלעדלעך קליינע מיט פאַרפעלעך, וועל איך אייך רעכענען פאַר די פלעדלעך ארום און ארום פינף שטיק צו פיער־און־צוואַנציג גראָשען, עס קאָסט מיך טייערער, לאָמיר ביידע אזוי זיין געזונט! פינף מאָל פיער־און־צוואַנציג וויפיעל איז? ס'זאָל זיין זעכס מאָל, וואָלט דאָך געוועזען א קערבעל מיט זעכס גראָשען, און אַז פינף מאָל, איז, אפנים, אזוי גרויס, ווי א קערבעל אָהן זעכס גראָשען. וויפיעל־זשע האָבען מיר אינאיינעם, הייסט עס: דריי־און־דרייסיג און אַכט־און־פער־ציג איז צוויי־און־אַכציג, און א קערבעל, איז אַנדערהאַלבען קערב־לעך מיט צוויי־און־צוואַנציג, גערט אראָפּ זעכס גראָשען, איז וויפיעל בלייבט פון אַנדערהאַלבען קערבלעך מיט צוויי־און־זעכציג

קאָפּיקעס, אַז מע נעמט אַראָפּ זעכס גראָשען? ניט קיין רובעל מיט נײַענציג?

— אַ גוט יום־טוב! וואָסערע צוויי־און־זעכציג? וואו האָבען זיך גענומען צו אײַך צוויי־און־זעכציג?

אַזוי צעשרייט זיך שׂרה־פּערעל, און ביידע ווייבער נעמען זיך צום חשבון ווידער אַ מאָל פון'ם אָנהויב.

— זאָלט איהר מיר געזונט זיין, שׂרה־פּערעלע, דער חשבון איז דאָך, ווי אויפ'ן טעלער; אַ האַלב טוץ לעקאַכלעך מיט ראָזינקעס עובר לסוחר צו זעכס גראָשען אַ שטיקעל, איז זעכס מאָל זעכס — וויפיעל איז זעכס מאָל זעכס? ניט קיין צוויי־און־פערציג?...

— מזל־טוב! ס'איז וואַכסט ביי אײַך! פריהער איז ביי אײַך אויסגעקומען דריי־און־דרייסיג, איצט איז שוין געוואָרען צוויי־און־פערציג! קיין עין־הרע ניט!

עס העלפט נישט. וויבאַלד עס קומט צו געלד, אַזוי מוז מען אָנקומען צו אונז, מאַנסבילען. און ריוועלע רופט אָפּ נפתלי'ן פון די אַקטיאָרען, און נפתלי האָט פיינט, אַז מע רייסט איהם אָפּ פון דער אַרבייט, איז ער אין כעס סכנות.

— איין אַקציע מיט די ווייבער! קיין צוויי מיט צוויי קאָנען זיי אײַך ניט צענויפרעכענען. נו? אַרויס מיט'ן חשבון, נאָר גיך און געשווינד, דער טאָג שטעהט נישט!

אַזוי זאָגט נפתלי מיט גרימצאָרן, און מע רעכענט איהם אויס דאָס גאַנצע צעטעל, ביידע ווייבער אין איין אָטעם. נפתלי האָרכט מיט צוגעמאַכטע אויגען, רעכענט אויף די פינגער און ווערד גיך פערפּלאָנטעט און פערטומעלט און נאָך מעהר אין כעס, און ער פאַלט אָן אויפ'ן ווייב:

— איך האָב דיר געזאָגט טויזענד מאָל, אַז וויבאַלד דו האָסט אַזאַ קעצענעם מח און קאָנסט נישט צענויפרעכענען קיין צוויי מיט צוויי, הײַנט וועלכע גוטע יאָהר טרייבט דיך, זאָלסט פאַרקויפען דיין סחורה הורט! לאחדים פאַרקויפט מען, איינציגווייז!

למשל: וואס האט איהר גענומען? א לעקאכעל? גיט אהער זעכס גראשען! נאך א לעקאכעל? נאך זעכס גראשען! א פלעדעל? לעגט־אנידער פיער־און־צוואנציג גראשען! נאך א פלעדעל? נאך פיער־און־צוואנציג גראשען!

שרה־פערעל דער נגידית שטעהט אפילו ניט אן די מעשה. מע זאל זיך מיט איהר רעכענען אט אזוי א, ווי מיט א קבצנ'טע. נאר זי האט קיין אנדער ברירה נישט. וואו וועט זי נעמען אזא צוקער־געבעקס אויף שלח־מנות, אז ניט ביי ריוועלען? קומט פורים, איז ריוועלע די מיוחסת. איטליכער האט זיך זיין צייט. און אז מע דארף דעם גנב, נעמט מען איהם פון דער תליה... ניט אומזיסט איז איהר די גאנצע שטאדט מקנא:

— גאלדענע הענד... שיט־אן גאלד... ביידע שיטען זיי אן זעק מיט גאלד, אז סע קומט פורים!...

ד.

דער יונגער גאלדשפינער: נח שניצלער.

ווען גאט גיט א זיסע שטימע צום זינגען, ווען הענד צום שפיעלען, ווען פיס צום טאנצען; — נח'ן, נפתלי'ס עלטערען זוהן, האט די נאטור געבענשט מיט א טאלאנט צום שניצען.

נאך אז נח איז געווען א קינד, איז ער ארומגעגאנגען א צעקיילטער, א צעביילטער פונ'ם פאטער'ס קלעפ און פון דער מוטער'ס שטשיפאלקעס: „א יונגעלע זאל דיר האבען א טבע טאג ווי נאכט ארומגעהן און שניידען און בראקען און שניצלען און שניצלען און שניצלען!"...

בכדי ארויסצושלאגען פונ'ם קינד דאס משוגעת פון „שניצלען", האט מען איהם אפגעגעבען אין חדר אריין און אנגעזאגט דעם רבין הונדערט מאל, ער זאל איהם איבערברעכען די הענד, טאמער וועט מען איהם זעהן האלטען א מעסערעל! זאל ער בעסער זעהן וואס מעהר לערנען! דעם רבינ'ס לערנען האט אבער נישט גע־

האָלפּען גאָרנישט: נח איז אַרויס פון חדר מיט זעהר ווינציג תורה· דערפאַר האָט ער אָבער אַרויסגעוויזען זעלטענע בריה'שאַפט צום שניצען. און געשניצט האָט ער אַלסדינג, וואָס סע איז איהם געקומען פאַר די אויגען. עס האָבען זיך געפונען מבינים אין כתרילעווקע, וואָס האָבען געזאָגט, אַז ביי דעם בחור'על אין די הענד זיצט אַ רוח, ניט אַנדערש; ווען ער זאָל זיין אין אַ גרויסער שטאָדט, וואָלט פון איהם אַרויס... זיי ווייסען אַליין נישט, וואָס פון איהם וואָלט אַרויס. דערווייל מעגען איהם אָפּ־דאַרען די הענטלעך, וואָרום ער האָט צעשניצט אַלע בענק מיט אַלע שטענדערס, וואָס אין בית־המדרש, אויסגעשניצט אויף זיי מענשעלעך מיט פויגעלעך מיט, להבדיל, חזירים... פאַר די חזירים האָט נח בעקומען אַ רעכטע פּאַרציע פון טאַטען, פון דער מאַמען, פונ'ם רב און פונ'ם שמש און פונ'ם בעדער — ווער עס האָט גע־האַט גאַט אין האַרצען, דער האָט איהם אַריינגעלעגט, וויפיעל ס'איז אין איהם אַריין:

— אַ יונגאַטש קאָן! אין אַ מקום־קדוש חזירים!...

דאָס האָט אָבער ניט אָנגעלערענט אונזער „שניצלער". דער פונק, וואָס האָט געטליהעט ביי איהם אינוועניג בירושה פונ'ם גרויסען בצלאל, וואָס אין חומש, האָט איהם נישט געלאָזט צו־רוה, ביז זיין טאַלאַנט האָט זיך אַרויסגעוויזען מיט זיין גאַנצער קראַפט דורך אַ צופאַל, ווי אַלע גרויסע ענטדעקונגען אין דער וועלט קו־מען אומגעריכט, דורך אַ זייטיגער סבה.

דאָס איז געווען עטליכע טעג פאַר פורים, האָט מען איהם געקויפט אַ מתנה, אַ הילצערנעם גראַגער מיט אַ המן־קלאַפּער, אויף שלאָגען המנ'ען אין בית־המדרש צו דער מגילה. נח האָט דעם גראַגער מיט'ן המן־קלאַפּער בעטראַכט פון אַלע זייטען, שטילער־הייד צענומען אויף שטיקלעך און צענויפגעשטעלט צוריק — און דאָ איז איהם איינגעפאַלען אַ געדאַנק, אַז ווען ער זאָל נאָר האָ־בען מיט וואָס, וואָלט ער געמאַכט אַ גראַגער מיט אַ המן־קלאַפּער. וואָס וואָלטען פערשטעקען אין גאָרטעל אַלע גראַגערס מיט

אַלע המן־קלאַפּערס פון דער גאַנצער וועלט. נח'ן האָט געפעהלט דערצו נאָר צוויי זאַכען: מאַטעריאַל און אינ־סטרומענטען, דאָס הייסט, האָלץ און אַ מעסערעל. וואָס טהוט מען? מילא, מיט האָלץ איז קיין דאגה נישט: האָלץ קאָן מען אוועקלקח'ענען ביי דער מאַמען פון אונטער'ן אויווען. וואו נעמט מען אָבער אַ אינסטרומענט? אַ מעסערעל וואו קריגט מען? און נח איז געפאַלען אויף אַ המצאה (אַ ליבטי־גער קאָפּ!): ער האָט גענומען דעם גראַגער מיט'ן המן־קלאַפּער און איז אַרויס מיט זיי אויפ'ן מאַרק פערקויפען, און פאַר'ן געלד וועט ער קויפען אַ מעסערעל. האָט זיך אָבער געטראָפען איין אומגליק (מיט אַלע ערפינדער טרעפען זיך אומגליקען!): דער ערשטער קונה, וואָס נח האָט זיך צו איהם געווענדעט, ער זאָל ביי איהם קויפען אַ מציאה, האָט איהם אָנגענומען ביי דער האַנד און צוגעפיהרט גלייך צום פאָטער:

— וואָס איז די מעשה, רב נפתלי, אייער קליינער האַנדעלט שוין מיט גראַגערס?

דאָס פערשטעהט אַ מינדסט קינד, אַז קודם כל האָט דער ערפינדער בעקומען זיין פאַרציע פעטש, וואָס איהם קומט, און ערשט נאָכדעם, אַז נפתלי האָט זיך גענומען צום זוהן אויספאָרשען, אויף וואָס דאַרף ער אַזוי נויטיג געלד, און אַז נח האָט איהם דורך טרערען זיך מודה געווען, דערצעהלט דעם אמת'ען אמת, וואָס איהם קוועטשט, האָט איהם דעמאָלט דער פאָטער ערשט מקיים פסק געווען, איהם אָנגערופען מיט'ן נאָמען „בהמה בצורת פערד“ און האָט איהם געקויפט אַ מעסערעל און האָט איהם אליין אויסגעקליבען האָלץ, און נח האָט זיך אוועקגעזעצט אַרבייטען אויף אַלע כלים, עס האָט געברענט ביי איהם אונטער די הענד, אַזוי אַז אין איין טאָג זענען בעשאַפען געוואָרען עטליכע גראַגערס מיט המן־קלאַפּערס, נאָר אַזעלכע, וואָס די שטאָדט איז געגאַנגען קוקען אויף חדושים, און אַלע האָבען אָפּגעגעבען נפתלי'ן מזל־טוב:

— איהר האָט שוין, רב נפתלי, מיט אייער זוהן גאָר נישט וואָס צו זאָרגען. ער איז שוין אַ פֿאַרזאָרגטער...

פֿון דעמאָלט אָן ווייסט שוין די גאַנצע שטאָדט פֿון איין עק ביז'ן אַנדערען, אַז אַ גראַגער אין גלייכען געלד, אָדער אַ המן־קלאַפּער, אָדער אַ קאַלאַקאַטקע אויף פּורים — דאָס קריגט מען ביי נפתלי'ס זוהן, נח שניצלער. און וויפֿיעל נח זאָל ניט אָנגרייטען קיין סחורה, ווערד זי אויסגעפּערקויפֿט עד לפּק. אַלע יאָהר, אַז דער פּורים געהט אַוועק, קאָנט איהר הערען פֿון נח'ן די אייגענע ווערטער:

— היינטיגס יאָהר איז געווען אַ יאָהר פֿון גראַגערס.

נישט אומזיסט איז די שטאָדט מקנא נפתלי'ן אויף זיינע קינדער:

— אַ הצלחה פֿון גאָלדשפּינערס! — זאָגט כתרילעווקע מיט אַ זיפֿץ. — נישט גענוג, ער פֿאַרדיענט פֿון איין זייט און זי פֿון דער אַנדערער זייט, שיטען אָן געלד, אַז סע קומט פּורים, דאַרפֿען זיי נאָך האָבען אַזעלכע גאָלדענע קינדער!...

ה.

די קליינע גאָלדשפּינערלעך.

אויב איהר ווילט זעהען אַ שענס און ס'זאָל אייך ניט קאָסטען טייער, טאָ פֿאָהרט זיך דורך, זייט מוחל, אויף פּורים קיין כתרילעווקע, שטעלט זיך אָפּ אויף וואָס פֿאַר איין אַכסניה איהר ווילט און קוקט דורכ'ן פֿענסטער אין דרויסען אַרויס, וועט איהר עפּיס זעהען. פֿון גאַנץ פֿריה אָן טיאָפּקען איבער דער בלאָטע, לויפֿען, ווי די פֿער'סמ'טע מייז, פֿון איין שטוב אין דער אַנדערער, יונגלעך מיט מיידלעך, אונטערגעבונדען מיט פֿעטשיילעס, צום מיינסטען באָרוויסע, האָטש ס'איז נאָך קאַלט אין דרויסען און סע וועהט אַ שנייעלע. אין די הענד האַלטען זיי אָדער גרויסע בעקענס, אָדער טעלער און טעלערלעך, אָדער שאַלען און שעלעכלעך, איבערגעדעקט מיט ווייסע טישטיכלעך. דאָס טראָגען אידישע קינדער

שלח־מנות. וואָס די כתרילעווקער ווייבער שיקען איינע דער אַנדע־רער, בייטען זיך מיט די פּורים'דיגע גוטע זאַכען, וואָס ריוועלע די זיסע האָט אָנגעגרייט.

— איטע־לאה האָט מיר געשיקט צוויי פלעדלעך מיט אַ מלכות־ברויטעל, מיט אַ צוקערלעקאַכעל און מיט צוויי מאַנדעל־בייגע־לעך — שיק איך איהר אָפּ צוריק איין פלעדעל מיט צוויי מלכות־ברויטלעך, מיט צוויי צוקערלעקאַכלעך און מיט איין מאַנדעל־בייגעלע. און יענטע־מירעל האָט מיר געשיקט אַ קישעלע מיט צוויי קומיש־ברויטלעך, מיט צוויי שטרודלען און מיט אַ מאַהינ־דעל — שיק איך איהר אָפּ צוריק צוויי קישעלעך מיט איין קומיש־ברויטעל, מיט איין שטרודעל און מיט צוויי מאַהינדלעך.

אַזוי קאָמבינירען די כתרילעווקער דאַמעס די שלח־מנות'ען קונציג און מיט אַ רעכענונג, ס'זאָל אויסקומען אי פיין, אי ניט־פערשעמט, אי איינס אויף איינס. און מחמת די שטאָדט לעבט צווישען זיך פריינדליך, איז דאָ זעהר אַ סך ערטער אויף צו שיקען די שלח־מנות'ען. דורך אייגענע דיענסטען אָדער קינדער איז אונ־מעגליך דאָס אויספיהרען. מע מוז אָנקומען צו פרעמדע. דע־מאָלט ווערד אַ יקרות אויף אָרעמע יונגלעך און מיידלעך, וואָס האָבען פּיס און ווילען פערדיענען אויף פסח.

גליקליך זענען יענע פאָטער־און־מוטער, וואָס פערמאָגען וואָס מעהר יונגלעך און וואָס מעהר מיידלעך. אין כתרילעווקע זענען פאַרהאַן אַ סך אַזעלכע גליקליכע; נאָר גליקליכער פון אַלע זענען די גאָלדשפינערס, ווייל אַזוי פיעל מיידלעך און אַזוי פיעל יונגלעך, ווי ביי נפתלי'ן, איז זעלטען צו געפינען אַפילו אין כתרילעווקע. וויפיעל נפשות — קאָן איך אייך אַקוראַט ניט זאָגען; פרעמדע קינדער טאָר מען ניט צעהלען, לאָזען זיי וואַכסען געזונדערהייד. ועמען מאַכען זיי קאָלי? ווינטער ליגען זיי אונטער'ן אויווען נאַקעט, איינס אויף דאָס אַנדערע, אַזוי ווי די ווערים, און זומער־לעבען וואַלגערען זיי זיך אין דרויסען אויפ'ן מיסט, שפּיעלען אין „באַבקעלעך“, אָדער אין „קאַמער־קאַמער־הויז“, אָדער אין „וויפיעל

מייל איז צו אייך צעהלט אייך", אָדער מע „לאָזט אַ רעגנען", דאָס הייסט, מע הויבט אויף אַזאַ שטויב, אַז עס ווערד פינסטער אין גאַס, מע קאָן דערשטיקט ווערען! דעמאָלט פליהען פּעטש מיט קולאַקעס, מיט בעכענציס, מיט קללות, וואָס געפינען זיך ניט אין דער תוכחה:

— אַ, געהן זאָלט איהר אויף קולים! שטעהן זאָלט איהר פּראַווצעס! זיצען אין געהאַקטע וואונדען! ליגען אין ווערים!...

דערפאַר אָבער, אַז עס קומט פּורים, פיהלט חברה קליינ־וואַרג, אַז זיי האָבען אויך עפּיס אַ ווערטה, און אַ גרויסען ווערטה. מע צערייסט זיי דעמאָלט אויף שטיקלעך. אַ כתרילעווקער מאַדאַם, אַז זי בעשטעלט בעצייטענס ביי ריוועלען שלח־מנות, בעשטעלט זי שוין מיט אַ קינד, אַ יונגעל אָדער אַ מיידעל, אויף צו טראָגען דעם שלח־מנות. און ריוועלעס קינדער, די יונגלעך מיט די מיידלעך, צעלאָזען זיך איבער אַלע גאַסען פון דער שטאָדט, מיט איבער־געדעקטע בעקענס, שאַלען און שעלעכלעך; די בעקלעך ביי זיי פלאַמען, די שטערנס שוויצען און די אויגען ברענען. זיי בעגעגענען זיך אָפּטמאָל איינס מיט'ן אַנדערען אין דער בלאָטע, נאָר זיי האָבען קיין צייט נישט אָפּשטעלען זיך אפילו אויף אַ מינוט, אַ קוק טהון איינס דאָס אַנדערע אין שלח־מנות אריין. נאָר לויפענדיג פאַרביי, וואַרפט מען זיך דורך מיט האַלבע ווערטער, וואָס אַ זייטיגער מענש וועט זיי אפשר נישט אינגאַנצען פערשטעהן:

— פּעטעלעלע! וואוהין?

— צו לאה'צי די גראָבע. און דו, קרומע פּיסעל?

— צו אַלטעריכע מיט די לאָקשען... עפּיס געמאַכט?

— נאָך אַ מין! און דו?

— איך האָב שוין אַ קערבעל מיט צוויי פערציגער מיט אַ גילדען מיט צוועלף גראָשען. און דו וויפיעל?

— קיין צייט געהאַט איבערצוצעהלען. נאָר כ'האָב מורא, אַז מעהר ווי דו.

— וויש אפּ די נאָז!
— ברעך דעם קאָפּ!
און מע צעגעהט זיך, דער אהער, דער אהין.
די כתרילעווקער בעלי־בתים זיצען שוין לאַנג ביי דער פּורים־דיגער סעודה, זינגען „שושנת יעקב", קלויבען פערגעניגען פון נפתלי מיט די פּיס און פון זיינע פּורים־שפּיעלער, און נפתלי'ס קינדער לויפען נאָך אַלץ ארום פון שטוב צו שטוב מיט די שלח־מנות'עז און נעמען צעניוף ביי דער שטאָדט די גראָשענס. און די שטאָדט טרייבט מיט זיי קאָטאָוועס:
— יונגעלע, קום נאָר אהער. וועמענס ביזט דו? ניט נפתלי'ס?
— נפתלי'ס.
— האָסט האָטש אָנגעשלאָגען היינטיגען טאָג א הונדערטער, צי עפּיס ווינציגער?
— חי־חי.
— זאָג, שעם זיך נישט.
— חי־חי.
— אָט אזוי, ווי איהר קוקט דאָס אז מיט'ן געלעכטערעל „חי־חי", וועט דאָס ברענגען אהיים א פולע קעשענע מיט גאָלד!...
א שטוב פון גאָלדשפּינערס!

ו.

די גאָלדשפּינערס ביי דער סעודה.

כתרילעווקע איז שוין לאַנג אויפגעשטאַנען פון דער פּורים־דיגער סעודה. א סך טראַכטען מכח לעגען זיך שלאָפען, און נאָך מעהר שלאָפען שוין און חראָפּען גאַנץ געשמאַק נאָכ'ן ביסעל משקה, וואָס מע האָט געגומען צוליעב דער שמחה, וואָס מע האָט גע'פּטר'ט א שונא — המנ'ען. נאָר איין משפחה האָט זיך ערשט אוועק־געזעצט צום טיש אָפּרעכטען די סעודה, אויפגעשניטען דעם גרוי־

סען געפלאָכטענעם קוילעטש און זיך גענומען צו דער אַרבייט לעבעדיג, פרייליך.

דאָס זענען — די גאָלדשפּינערס.

אַלע זענען זיי אויסגעהונגערט, מיעד, פּיהלען נישט די פיס אונטער זיך, און אַלע האָבען צו דערצעהלען פון'ם טאָג מעשיות. גאַנצע פּעק מיט מעשיות! נפתלי — פון זיינע פּורים־שפּיעלער, ווי גוט זיי האָבען היינט געשפּיעלט, אויסגעצייכענט גוט! נאָר איין ושתי האָט אַביסעל אונטערגעהונקען אויף דער עברי.

— ס'זאָל אויף איהם קומען אַ חלירע ביז חול־המועד פּסח! וויפיעל מע לערענט איהם, אָט דעם ושתי'ן, ער זאָל זאָגען: „וויע־דערשפּעניגט אין דער תורה" — קומט ביי איהם אויס אויף זיין פּאָנפּע: „פינף הונדערט אין דער גזירה". וואָסער גזירה, אַ רוח אין דיין שוויעגער'ס טאַטען אריין? נאָר געה רעד מיט אַ פּאָנפּעוואַטע נאָני!

דאָס דערצעהלט נפתלי. און ריוועלע האָט צו דערצעהלען נאָך שענערע זאַכען, פון איהרע קונה'טעס, וואָס דינגען זיך ביז'ן ביין. איינע אַ דאַמע האָט זיך מיישב געווען און האָט גאָר גע־וואָלט אוועק'גנב'ענען אַ פּלעדעל.

— מאָהל דיר, נישט ביי מיר גנב'עט מען. „וויפיעל פלעד־לעך, זאָג איך, מאַדאַם, האָט איהר אַפּגעלעגט?" זאָגט זי: „פיער". זאָג איך: „נו, און דאָס פינפטע וואָס איז?" ווערד זי רויט און מאַכט צו מיר: „ס'איז דען אויך אַ פלעדעל?" זאָג איך: „וואָס דען איז דאָס, אַ וואַנטזייגער?" זאָגט זי: „איך האָב געמיינט, אַז ס'איז אַ האָניגטייגעל". זאָג איך: „נו, און אַ האָניגטייגעל איז אַ הונט?"...

אַזוי דערצעהלט ריוועלע. און די מעשיות, וואָס נח האָט צו דערצעהלען, דרעהען זיך, געוועהנליך, אַרום אַ גראָגער.

— היינטיגס יאָהר איז געווען אַ יאָהר פון גראָגערס. אַלע האָבען זיך געחאַפּט צו גראָגערס. נאָר גראָגערס, גראָגערס און גראָגערס. איך בין נאָך נעכטען בייטאָג געבליבען אָהן איין גראָ־

נער. קומט־צו אַלע מאָל צו מיר איין אנדער איד, איך זאָל איהם געבען א גראַגער. זאָג איך: „איך האָב נישט קיין גראַגערס". זאָגט ער: „ס'איז נישט קיין תירוץ, דו מוזט מיר געבען צוויי גראַגערס!" זאָג איך: „וואו זאָל איך אייך נעמען גראַגערס?" זאָגט ער: „וואו זענען דיינע גראַגערס?"

— וועסט אמאָל אויפהערען צו גראַגערען, צי ניין?

אזוי זאָגט צו איהם דער פאָטער, און נח לאָזט אַראָפּ די אויגען, בויגט זיך אָן און שנייצט אויס די נאָז אונטער'ן טיש. דאָס געפעלט דוקא דער חברה קליינווארג. איצט איז געקומען אויך זייער צייט צו דערצעהלען גליקען פון זייער שלח־מנות טראָגען; פאַרהאַן אזוי פיעל צו דערצעהלען און צו דערצעהלען, אז ס'וועט חאַפּען ביז פסח. דערווייל איז ערשט פורים, און מען איז אויסגעמיעדט פונ'ם טאָג, און מע דאַרף געהן שלאָפען.

און יונגוואַרג צעגעהען זיך אויף זייערע ערטער הינטער'ן אויווען, פאַלען, ווי די סנאָפּעס, און ווערען אנשלאָפען מיט'ן זיסען שלאָף פון גליקליכע מענשען, וואָס האָבען געהאַט א גוטען, א געראָטענעם יריד...

ז

די גאָלדשפּינערס צעהלען דאָס גאָלד.

עס איז שוין העט־ווייט אין דער נאַכט. כתרילעווקע האַלט שוין לאַנג אין רעכטען שלאָף נאָך דער גרויסער פורים'דיגער סעודה מיט די שלח־מנות'ען. נאָר צוויי פאַרשוינען אין דער גאַנצער שטאָדט זענען נאָך וואַכעדיג און טראַכטען אפילו נישט וועגען געהן שלאָפען. דאָס זענען די גאָלדשפּינערס, נפתלי מיט די פּיס און זיין ווייב ריוועלע די זיסע. שטיל האָבען זיי צוגעשלאָסען די טיר, פאַרהאַנגען די פענסטער און האָבען זיך גענומען צו דער קאַסע. זיי ווילען צענויפרעכענען דאָס ביסעל מזומנ'ס, וואָס די גרויסע גאָלדשפּינערס מיט די קליינע גאָלדשפּינערלעך האָבען

אַריינגעבראַכט אין דעם דאָזיגען גליקליכען טאָג, און קאָנען נישט. זיי צעהלען און צעהלען און קאָנען נישט איבערצעהלען; אָדער ער האָט אַ טעות אין חשבון, אָדער זי האָט אַ טעות. זיי ברענגען איינס אויף דאָס אַנדערע.

— קיין צוויי מיט צוויי זאָל אַ אידינע נישט קאָנען איבער־צעהלען!

אזוי זאָגט דער מאַן, און דאָס ווייב ענטפערט איהם:

— נו, פאַר וואָס זשע צעהלסט דו נישט, אַז דו קאָנסט, בעל־חשבון מיינער?

— צעהל דו, דו קאָנסט בעסער!

— ניין, צעהל דו, דו קאָנסט בעסער!

איהר זאָלט גאָר קיין מורא נישט האָבען, טאָמער חלילה צע־קריגען זיך מאַן און ווייב. איצט איז נישט קיין צייט פון קריגען זיך. איצט דאַרף מען מאַכען אַ רעכענונג, וואָס מע קאָן און וואָס מע דאַרף און וואָס מע מוז קויפען: שוכוואַרג פאַר זיך און קאַ־פּאָטקעלעך מיט קליידלעך פאַר די קינדער — דאָס איז נומער איינס. היינט מצה אויף פּסח? היינט שמאַלץ? אַ דייזשקעלע באָרשט? אַ זעקעל קאַרטאָפּלים?... און מערקווירדיג! וויפיעל זיי זאָלען נישט רעכענען, וויפיעל זיי זאָלען וועלען זיין אויסברענגערס, פּרע־פערס, געלד־ברענערס, שאַרלאַטאַנעס פון דער וועלט, קומט אויס, אַז ס'וועט נאָך אַלץ זיין גענוג, סיי אויף שוכוואַרג פאַר זיי, סיי אויף קאַפּאָטקעלעך מיט קליידלעך פאַר די קינדער, סיי אויף מצות מיט שמאַלץ, מיט אַ דייזשקעלע באָרשט, מיט אַ זעקעל קאַר־טאָפּלים אויף פּסח...

און ביי זיי ביידען צעפלאַקערען זיך די פּנים'ער און צע־ברענען זיך די אויגען, די בעקלעך ווערען רויט און די הערצער וואַכסען, און ביידע פיהלען זיי, אַז די וועלט, וואָס גאָט האָט בעשאַפען, איז, כלעבען, גאָר נישט אַזאַ שלעכטע וועלט, און די מענשען זענען, כלעבען, גאָר נישט אַזעלכע שלעכטע מענשען.

נישט מעהר, וואָס אידען זענען מקנא אויף פּרנסה, פערגינען נישט, טאָמער האָט איינער אַ גוטען טאָג, איין טאָג אַ גוטען!

— פאַרברענט זאָל ווערען אָט דאָס כתרילעווקע! אַ שטאָדט פון נישט־פאַרגינערם!

אַזוי זאָגט נפתלי, און ריוועלע נעמט זיך אָן דער שטאָדט'ס קריוודע:

— אָרעמע־לייט, משטיינס געזאָגט...

— אָרעמע־לייט, זאָגט זי? אַלץ הייסט ביי איהר אָרעמע־לייט, חע־חע! כתריליקעס! דלותים! שלעפּערס! בעטלערס! קבצנים! דלפנים! עניים ואביונים!!

— ניט דאָ גערעכט! — זאָגט ריוועלע מיט שרעק. זי האָט פּשוט מורא פאַר אַ גוט אויג.

און פון דרויסען לאָזט זיך הערען, מע ווייסט נישט פון וואַנען, אַ ווייט קרעהען פון אַ בעקאַנטען האָהן, איין אַלטער חזן מיט איין אויסגעזונגענער כלי. אָנהויבען הויבט ער אָן דוקא נישקשה'דיג, מיט'ן ברען און מיט'ן קוויטש, און אויסלאָזען לאָזט ער אוים מחילה שוואַכליך, אויף דער נידעריגסטער אָקטאַווע, און עפּיס ווי מיט אַ ווייעדעראַנאַנד:

— קו! — קאָ! — רי! — קאו! — או?

עס קומט אוים גלייך, ווי ער וואָלט זיך אַליין פרעגען אַ קשיא:

— אַלטער נאַר! וואָס שרייסט דו?

אין דרויסען איז בלוויליך. עס שאַריעט אויף טאָג.

בערעל-אייזיק

דערצעהלט וואונדירים פון אמעריקא.

געשריבען אין יאהר 1915.

בערעל-אייזיק

„אמעריקא איז א לאנד פון בלאף"... „אמעריקאנער בלא־פערם"...

אזוי זאגען די פרעמדע. גרינגע חיות — זיי הויבען ניט אן צו וויסען וואס זיי זאגען. אמעריקא מעג הייצען די פעטשערעס אין כתרילעווקע, און אונזער בערעל־אייזיק וועט פערשטעקען אין גארטעל אלע אמעריקאנער בלאפערס!

איהר קאנט פערשטעהן ווער בערעל־אייזיק איז, אז טאמער מאכט זיך ביי אונז אין כתרילעווקע, איינער האט זיך אביסעל פערררעדט, אויף אייער אמעריקאנער לשון וועט דאס הייסען: ער האקט א טשייניק, שטעלט מען איהם אפ מיט די ווערטער: „בערעל־אייזיק האט דיר געלאזט גריסען" — שטויסט ער זיך שוין אן וואס מע מיינט און ער ווערד אנשוויגען.

איין אנעקדאט דערצעהלט מען ביי אונז אין כתרילעווקע פון איינעם א אידען א חצוף, וואס איז זעהר כאראקטעריסטיש פאר בערעל־אייזיק'ען. פסח איז דער מנהג ביי די גויים, אז זיי בעגעגענען זיך, זאגען זיי זיך אן איינם דאס אנדערע א גוטע בשורה, אז כריסטוס איז לעבעדיג געווארען — „כריסטאס וואָסקרעס". דערויף ענטפערט איהם דער צווייטער: „וואאיסטינו וואסקרעס" — ס'איז אמת, הייסט דאס, ער איז לעבעדיג געווארען... טרעפט זיך א מעשה, בעדארף א כריסט זיך בעגעגענען מיט יענעם אידען דעם חצוף און מכבד זיין איהם מיט'ן פסוק

„כריסטאָס וואָסקרעס"... ווערד איהם שלעכט, דעם אידען: וואָס זאָל ער טהון? ענטפערען דעם גוי „וואָאיסטינו וואָסקרעס" — ווייסט ער, אַז ס'איז ליגען און ס'איז קעגען אונזער גלויבען... זאָגען איהם: ניין, ער איז ניט לעבעדיג געוואָרען — קאָן מען דאָך חאַפּען פאר אַזעלכע ווערטער אַ מיאוס'ען פּסק... איז ער זיך מיישב און רופט זיך אָן צום כריסט: „יאָ, איך האָב עס שוין געהערט היינט פון אונזער בערעל־אייזיק'ען"...

היינט שטעלט אייך פאָר, אַז אַט דער בערעל־אייזיק איז אַוועק קיין אַמעריקאָ, אָפּגעווען דאָרט היבשע עטליכע יאָהר און איז געקומען צוריק — וואָס פאר וואונדירים דער איד האָט זיך אָנגעדערצעהלט פון דעם אַמעריקאָ!

„ערשטענס — דאָס לאַנד. ארץ זבת חלב ודבש. מענטשען מאַכען געלט, מע זשעברעוועט מיטביידע הענט, מע שאַרט גאָלד! און געשעפטען, „ביזנעס" הייסט דאָס דאָרטען, איז פאַרהאַן אַזוי פיעל, אַזש דער קאָפּ דרעהט זיך! וואָס איהר ווילט — דאָס טהוט איהר. ווילט איהר אַ פאַבריקע — איז אַ פאַבריקע, עפענען אַ סטאָרקע — איז אַ סטאָרקע. שטופּען אַ פּושקאַר — איז אַ פּושקאַר. אַניט — נעמט איהר זיך צו פּעדלעריי, אָדער איהר געהט ארבייטען אין אַ שאָפּ — אַ פרייע מדינה! איהר קאָנט אייך געשוואָלען ווערען פון הונגער, אויסציהען זיך אין גאַס, וועט אייך קיינער ניט שטעהרען, קיין וואָרט ניט זאָגען...

„היינט די גרויס פון די שטעדט! די ברייט פון די גאַסען! די הויך פון די הייזער! פאַרהאַן דאָרט אַ „הייזקע", רופט מען זי די „וואָלוואָרט", שפּאַרט אָן דער שפּיץ קוימען גלייך אין דער חמאָרע אַריין און נאָך העכער; אַ סברה, אַז די הייזקע פאַרמאָגט עטליכע הונדערט עטאַזשען. ווי אַזוי קריכט מען אַרויף אויפ'ן בוידעם? דורך אַזאַ לייטער, וואָס מע רופט איהם „עלעווייטער". אַז איהר באַדאַרפט האָבען עמיצען אויפ'ן אויבערשטען עטאַזש, זעצט איהר זיך אַוועק אונטען, אויפ'ן עלעווייטער, גאַנץ פּריה,

קומט איהר צו פאהרען אהין ארויף ערשט פארנאכטליך, אזוי ארום מנחה צייט.

„איך בין א בעלן געווען אמאל זיך דורכפאהרען ארויף, א קוק טהון אויף א טשיקאוועסט, וואס טהוט זיך דארט — האב איך קיין חרטה ניט. דאס, וואס איך האב דארטען געזעהען, וועל איך שוין ניט זעהן קיינמאל. און ווי איך האב געפיהלט — לאזט זיך גאר ניט באשרייבען. שטעלט אייך פאר, איך שטעה מיר פון אויבען און קוק מיר אראפ, פלוצים דערפיהל איך אויף מיין לינקער באק עפּים א מאדנע קעלט און א גלאטע, עפּים ווי אייז; און ניט ווי אייז, נאר ווי שטארק פארקיהלטע פעטשא, גליטשיג און דריי־ליוואטע. איך דרעה־אוים פאוואלי דעם קאפ לינקס, איך טהו א קוק — ס'איז די לבנה.

„היינט דאס לעבען זייערס איז נאר געיאגט, און נאר גע־לאפען, און נאר געחאפּט זיך. „אריהאפּ" הייסט דאס ביי זיי. אלסדינג איז בחפזון, און אפילו עסען עסט דאס אויך אויף איין פוס. מע חאפּט זיך אריין אין א רעסטאראן און מע הייסט זיך געבען א שנאפּס, און אויף צו פארבייסען האב איך אליין געזעהען, ווי מען האט איינעם דערלאנגט עפּים אויף א טעלער, א פריש, א צאפּעלדיגס, און ביז ער האט דאס צעשניטען, איז איין האלב אוועקגעפלויגען אויף איין זייט, די אנדערע האלב אויף דער אנ־דערער זייט, און דער חברה־מאן איז פארטיג געווארען מיט זיין אנבייסען.

„פון דעסטוועגען זאלט איהר אנקוקען ווי געזונט זיי זענען! אייזען! גבורים! ביי זיי איז א מאדע שלאגען זיך אין סטריט, אין מיטען גאס הייסט דאס. ניט זיי מיינען אייך שלאגען, הרג'ענען, אונטערשלאגען איין אויג, אויסשלאגען א פּאר צייהן. ווי ביי אונז. חלילה! נאר גלאט אזוי, מע פארקאטשעט די ארבעל און מע גיט זיך קלעפּ, מע וויל זעהן ווער וועמען. ביי זיי ווערד עס אנגערופען אויף זייער לשון: מע פ י י ט ע ל ט זיך. אייב־

מאָל בין איך געגאַנגען שפּאַציערען אין די בראָנקס. געטראָגען מיט זיך אַביסעל סחורה. געהען אַקעגען מיר צוויי באַיעס, לויפערס, יונגאַטשעם הייסט דאָס, און טשעפּען זיך צו מיר — זיי ווילען זיך פייטלען מיט מיר. זאָג איך: „נאַסער — איך פייטעל זיך ניט". אהין־אהער, זיי לאָזען מיך ניט געהן ווייטער. בין איך זיך מיישב, אַז איהר זענט יאָ אַזעלכע, וועל איך אייך באַווייזען, ווער עלטער איז. און געה און לעג אַוועק דאָס פּעקעל און וואַרף אַראָפּ די קאַפּאָטע, און אַז איך הויב אָן חאַפּען קלעפּ — קוים אַ לעבעדיגער ארויס פון זייערע הענט! אַז זיי זענען צוויי און איך בין איינער! פון דעמאָלט אָן פייטעל איך שוין מעהר ניט, מע זאָל מיך אָפּגילטען.

„היינט זייער לשון! אַלסדינג איז ביי זיי פאַרקעהרט און ווי אויף צו־להכעיס. למשל, אַז ביי אונז איז קיך — איז ביי זיי קיטשען. אַז ביי אונז איז קצב — איז ביי זיי בוטשער. אַז ביי אונז איז אַ שכן — איז ביי זיי אַ נעקסדאָריגער. אַ שכנה — אַ נעקסדאָריגע. אַ בעל־הבית'טע — אַ לענדלאָריכע. אַלסדינג קאַפּויר. אַנומעלטען האָב איך געוואָלט קויפען אַ האָהן אויף שלאָגען כפּרות. זאָג איך צו דער מיסעס, זי זאָל מיר קויפען אַ הוהן. פרעגט זי מיך: „אַ הוהן גאָר? אַ הוהן איז דאָך פאַר מיר!" זאָג איך: „לאָז זיין אַזוי — אַ הוהן פאַר מיר און פאַר אייך אַ היהן". זאָגט זי: „וואוהין?" איז זי נאָך אַ ליטוועטשקע אויף צו די צרות! און ביי די ליטוואַקעס וועט איהר דען דערגעהן אַמאָל אַ טאָלק? אַז אַ היהן איז ביי זיי אַ הוהן, און אַ הוהן אַ האָהן — אַ מעשה אָהן איין עק! פאַל איך אויף אַ המצאה און זאָג איהר: „קויפט מיר דעם דזשענטעלמען פון די היהנער". אודאי האָט זי פאַרשטאַנען און ערשט דעמאָלט מזכה געווען מיך מיט'ן שענעם וואָרט „אַלרייט", וואָס איז כמעט אַלץ איינס, וואָס ביי אונז „מהכתיתי, פאַר וואָס ניט? אָד, מיט'ן גרעסטען בזיון!"...

„היינט דעם כבוד, וואָס מיר, אידען, האָבען דאָרטען! קיין אומה ולשון איז דאָרט ניט אַזוי געהויבען, געהויכט און גע־

קרוינט, ווי דער איד. א איד איז דארט גאר א גאנצער צימעס. עס איז גאר א יחוס, אז מען איז א איד. איהר קאנט באגעג־נען, למשל, סוכות א אידען אין מיטען „פיפטע עוועניו" מיט א לולב און מיט איין אתרוג און האט קיין מורא ניט, מע זאל איהם דערפאר איינזעצען. אז איך זאג אייך, אז מע האט דארט ליעב דעם אידען, איז דאך ניט שייך. פיינט האט מען דארט נאר א אידישע בארד און פאות. „וויסקעס" הייסט דאס אויף זייער לשון. דערזעהען זיי א אידען מיט וויסקעס, לאזען זיי דעם אידען צורוה, נאר די וויסקעס ציפען זיי איהם אזוי לאנג, ביז ער מוז זיי אראפ־נעמען, אפגאלען. דעריבער זענען דארט דאס רוב אידען אהן בערד און אהן וואנסים. דאס פנים גלאט ווי א טעלער. שווער צו דערקענען, ווער ס'א איד און ווער ניט. אז ניט קיין בארד און ניט קיין לשון, סיידען נאכ'ן אימפעט, בעת ער געהט, און נאכ'ן מאכען מיט די הענט, בעת ער רעדט... ווייטער זענען זיי אידען. אידען מיט אלע פישטשעווקעס. היטען־אפ אלע אידישע מנהגים, האבען ליעב אלע אידישע מאכלים, האלטען פון אלע אידישע יום־טובים. פסח איז פסח. מצות באקט מען דארט א גאנץ קיילעכיג יאהר, און אויף חרוסת איז דא א באזונדערע פאבריקע, א „פעקטארי" הייסט דאס דארטען. טויזענדער און טויזענדער אר־בייטער זיצען אין דער פעקטארי און זיי „מאנופעקטשורען" חרוסת. און אויך פון כרפס און פון מרור מאכען דארטען אידען א לעבען — איהר שפיעלט זיך מיט אמעריקא?..."

— יא, בערעל־אייזיק, דאס איז אלסדינג זעהר פיין, וואס דו דערצעהלסט. דו זאג נאר איין זאך, וואס מיר וואלטען וועלען וויסען: מע שטארבט דארטען אין אמעריקא אויך אזוי ווי דא? צי מע לעבט דארטען אייביג?

„מע שטארבט, פאר וואס זאל מען ניט שטארבען? אין אמעריקא, אז מע טהוט א שטארב, איז טויזענד אין איין טאג, צעהן טויזענד, און צוואנציג טויזענד, און דרייסיג טויזענד! גאנ־

צע גאַסען פאַלען דאַרטען איין! שטעדט ווערען איינגעזונקען אַזוי ווי קורח!... איהר שפּיעלט זיך מיט אַמעריקאַ?״

— שאַ, ווי באַלד אַזוי, וואָס איז מיט זיי דער יחוס? שטאַר־בען זיי, הייסט דאָס, גלייך מיט אונז?

„יאָ, שטאַרבען שטאַרבט מען, נאָר ווי אַזוי שטאַרבט מען — אָט דאָס איז די זאַך. און ניט אַזוי נאָר דאָס שטאַרבען. שטאַר־בען שטאַרבט מען אומעדום אַליץ איינס. פונ׳ם טוידט שטאַרבט מען. דער עיקר איז דאָס באַהאַלטען — אָט וואָס! ערשטענס, איז אין אַמעריקאַ דער איינפיהר, אַז יעדער ווייסט פריהער וואו מע וועט איהם באַהאַלטען. וואָרום ער געהט אַליין, נאָך בעת ער לעבט, און קלויבט זיך אַליין אויס איין אָרט אויפ׳ן בית־עולם — „סעמעטעריע״ הייסט עס דאָרטען — און דינגט זיך אַזוי לאַנג, ביז ער גלייכט זיך אויס פאַר׳ן פּרייז. נעמט ער די פּלונית׳טע זיינע און פאָהרט זיך דורך מיט איהר אויף דער סעמעטעריע און זאָגט איהר: „זעהסטו, נשמה מיינע? אָט דאָ וועסט דו ליגען, אָט דאָ וועל איך ליגען, און דאָרט וועלען ליגען אונזערע קינדער״... דער־נאָך געהט ער אַוועק אין דעם אָפיס פון לויה׳ס און באַשטעלט זיך אַ לויה איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר, וואָס פאַר אַ קלאַס ער וויל. און קלאַסען זענען דאָרטען פאַרהאַן אַזוי גרויס ווי דריי: ערשטע, צווייטע און דריטע קלאַס. ערשטע קלאַס, פאַר גאַנץ גרויסע גבירים, מיליאָנערען, קאָסט טויזענד טאָלער אַ לויה. איז דאָס שוין איין מאָל אַ לויה! די זונן שיינט, אין דרוי־סען איז אַ חיות. די מטה איז אויף אַ שוואַרצען קאַטאַפאַלק, מיט זילבער באַלעגט. די פערד זענען אַלע אָנגעטהאָן מיט שוואַרצע פּאָפּאָנעס און ווייסע פעדערן. די רעווערענטען — רבנים, חזנים, שמשים — אויך אין שוואַרצען מיט ווייסע קנעפּ, און קאַרעטעס נאָך דער מטה — אָהן אַ שיעור קאַרעטעס! און אַלע קינדער־פון אַלע תלמוד־תורה׳ס געהען אויף צו פריהער און מע זינגט אויף אַ קול אויסגעצויגען: צ־ד־ק ל־פ־נ־י־ו י־ה־ל־ך ו־י־ש־ם

ל־ד־ר־ך פ־ע־מ־י־ו!... פונ'ם דאזיגען געזאנג קלינגט די שטאדט; א קליינינקייט — טויזענד טאלער?!...

„צווייטע קלאס איז אויך א פיינע לויה, קאסט שוין נאר פינף הונדערט טאלער, און איז שוין ניט דאס. דער טאג איז שוין ניט אזוי פויגעלדיג. די מטה איז אויך אויף א שווארצען קאטאפאלק, נאר אהן זילבער באלעגט. די פערד מיט די רעווע־רענטען זענען אנגעטהאן אין שווארצען, נאר אהן פעדערען און אהן קנעפ. קארעטעס געהען נאך, נאר שוין נישט אזוי פיעל. קינדער — נאר פון עטליכע תלמוד־תורה'ס געהען אויף צו פריהער און זינגען שוין נישט אזוי אויסגעצויגען: צדק לפניו יהלך — וישם לדרך פעמיו! דאס זינגען איז טרויעריג, מיט'ן נוסח ווי מע זאגט תהלים — וועדליג פינף הונדערט טאלער...

„דריטע קלאס איז שוין גאר א געמיינע לויה און קאסט אין גאנצען איין הונדערטער. אין דרויסען איז שוין קיהל, חמארנע־וואטע. די מטה אהן א קאטאפאלק. פערד איינגאנצען צוויי, און רעווערענטען אויך צוויי. קארעטעס — קיין איינע ניט. קינדער נאר פון איין תלמוד־תורה געהען אויף צו פריהער און האפען אפ גאר אהן א שום ניגון:

צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.
צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.

און שלעפעריג, שטיל, קוים וואס מע הערט זיי — סך הכל הונדערט טאלער, וואס קאן מען פאר איין הונדערטער פארלאנ־גען?"...

— יא, וואס זשע טהוט אבער, בערעל־אייזיק, דער, וואס פאר־מאגט קיין הונדערטער אויך ניט?

„איז ער טאקי אויף גרויסע צרות! אהן געלט איז אומעדום שלעכט! דער ארעמאן ליגט אלע מאל נייען איילען אין דער ערד!... פון דעסטוועגען, מיינט ניט! אין אמעריקא לאזט מען דעם ארעמאן אויך ניט ליגען ניט קיין באהאלטענעם. מע מאכט איהם א לויה אהן געלט, עס קאסט איהם ניט קיין סענט אפילו.

אודאי איז דאָס אַ טרויעריגע לויה. קיין שום צערעמאָניעס, קיין סימן פון קיין פערד און פון קיין רעווערענטען. און אין דרויסען ליאַפּעט. נאָר צוויי שמשים קומען צו גיין, די שמשים פון ביידע זייטען און אין מיטען דער בר־מינן — און אַלע דריי שלעפּען זיי זיך נעבאַך צופוס גלייך ביז צום בית־עלמין... אַהן געלט, הערט איהר, זאָל מען גאָר ניט געבוירען ווערען — אַ פּאַסקודנע וועלט... ווער פון אייך, אידען, פאַרמאָגט איין איבעריגען פּאַפּיראָס?“

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

אַלט-ניי-כתריעלעווקע

שלום-עליכם פאָלקס-פאָנד אויסגאַבע—ניו-יאָרק, 1927

Copyright 1918 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

אַלט־ניי־כּתריל ווקע

אינהאַלט

כתרילעווקער נשרפים	7
דאָס נייע כתרילעווקע	61
כתרילעווקער מושב־זקנים	129
אַ פסח׳יגע עקספּראָפּריאַציע	141
מילכיגס	155
אַ גרינגער תענית	165
צוויי טוידטע	179
חרוסת	201

כתרילעווקער נשרפים

(אַ מעשה פון די קליינע מענשעלעך).

געשריבען אין יאָהרען 1903—1910.

כתרילעווקער נשרפים

קאפיטעל א.

די אויסדערוועהלטע.

די גרויסע, שענע, אלטע גוישע שטאדט יעהופעץ, וואס האט זיך פון פאר טויזענד יאהרען, נאך בימי וולאדימיר דעם היילינען, צעווארפען אין דער לענג און אין דער ברייט, בארג אראפ, בארג ארויף, אויפ'ן ברעג פונ'ם אלטען גרויען דניעפר, האט שוין לאנג אזעלכע מינים אידען נישט געזעהען, ווי איינמאל אין א פריהמארגען — סוף זומער איז דאס געווען. מע קאן נישט זא־גען, אז די דאזיגע נישט־אידישע שטאדט איז, חלילה, זשעדנע א אידען אויף א רפואה. אדרבא, עס איז בעוואוסט, אז זי האט צו טהון פון קדמונים נאר מיט אידען, גלייך ווי איהר פעהלט שוין מעהר נישט, ווי מע זאגט, קיין זאך, נאר אידען און קאפּוועהטיג. וועג איהר זאלט נישט קומען אהין צו פאהרען, אדער ווען איהר זאלט דארט נישט עפענען א בלאט־צייטונג, איז דאס ערשטע, וואס קומט אייך פאר די אויגען — „אידען". אזוי פיעל און אזוי פיעל אידען האבען זיך אנגעגעבען אין אוניווערזיטעט — און מע האט זיי נישט צוגענומען. אזוי פיעל און אזוי פיעל אידען האט מען געפּאקט ביינאכט אויף איין „אבלאווע" — און מע האט זיי יא צוגענומען. אשטייגער, ס'זאל זיך אמאל טרעפען, חלילה,

פערקעהרט: אז די אידען פון אוניווערזיטעט זאָל מען יאָ צונעמען, און די פון „אַבלאַוועס“ נישט — דאָס איז אַ זאַך, וואָס עס קאָן נישט זיין, אַזוי ווי עס קאָן נישט זיין, למשל, אַז בעת איהר זענט שטאַרק הונגעריג, זאָלט איהר על־פּי טעות טרעפען מיט'ן ביסען צו יענעם אין מויל אריין.

הכלל, וואָס זשע זענען דאָס געוועזן פאַר אַ מינים אידען אין יענעם פריהמאָרגען, וואָס מיר דערצעהלען? — דאָס זענען געוועזן כתרילעווקער בעלי־בתים. און נישט נאָר סתם בעלי־בתים, נאָר אויסגעקליבענע, אויסדערוועהלטע צוליעב זעהר־זעהר אַ וויכטיגער זאַך, צוליעב זעהר־זעהר אַ גרויסער מצוה; דאָס זענען געוועזן איינס אין איינס, די שענסטע, די חשוב'סטע בעלי־בתים פון שטאָדט, דער סאַמע צימעס פון כתרילעווקע. איך וואָלט אייך זיי אָנגע־רופען ביי די נעמען — איז נישט נויטיג. אַ כתרילעווקער איד, איין עוסק במצוה, זוכט נישט ביי דער וועלט קיין כבוד און איז נישט געוועהנט געוואָרען, אַז זיין נאָמען זאָל זיין געדרוקט אין דרויסען אויף די בלעטער; פאַר איהם איז גענוג דאָס ביסעל כבוד, וואָס ער האָט אויפ'ן אָרט, און ער דאַנקט גאָט, אַז ער ווערד חאָטש נישט געזידעלט פון די זייניגע...

צווישען די דאָזיגע אויסדערוועהלטע איז געווען איינער איין עלטערער, גאָר איין אַלטער מאַן, אַ איד אַ זקן, אַריבער שמונים, וואָס געהט שוין איינגעבויגען, אָנגעלעהנט אויף איין אַלטען שטעקען, אָבער ער האַלט זיך נאָך, קיין עין־הרע, גאַנץ נישקשה'דיג. אָנגעטהאָן איז ער געווען שבת'דיג: אין אַ זיידענער שרייענדיגער רעזעוואָלקע, אָהן אַרבעל, אויף איין אַלטער נאָר אַטלעסענער צע־האַקטער קאַפּאָטע, מיט אַ שטריימעל אויפ'ן קאָפּ און מיט שיך און זאָקען אויף די פיס. דער איבעריגער עולם איז שוין געוועזן נישט אַזוי יום־טוב'דיג אָנגעטהאָן. דערפאַר זענען זיי אָבער גע־ווען יום־טוב'דיג געשטימט. גענאַנגען מיט אימפּעט, אַ ביסעל אָנגעצויגען, נערוועז, געטראָגען בייכיגע טלית־ותפילינס און זאַנ־טיקעס, משונה־מאָדנע גרויסע פאַראַסאָלען, וואָס נאָר איין גאָט

ווייסט דעם אמת — אויף וואָס בעדאַרף מען זיי, אַז קיין רעגען געהט נישט און די זון ברענט נישט? דער מחבר פון דער דאָזיגער געשיכטע האָט שוין לאַנג בעמערקט, אַז עס געפינען זיך אידען אַזוינע, וואָס קאָנען זיך נישט צעשיידען מיט'ן שירם סאַי זומער, סאַי ווינטער. וויפיעל איך האָב מיך שוין אָנגעזעהען אויף מיין לעבען מיט די דאָזיגע מינים אידען, האָב איך נאָך כמעט קיינמאָל נישט געזעהען, דער שירם זאָל זיין ביי זיי איין אויפגעשטעלטער איבער'ן קאָפּ, ווי עס וואָלט, אייגענטליך, בעדאַרפט צו זיין. מעהרסטענטייל בעגעגענט איהר אַ אידען לויפען איינגעבויגען, דער ווינד בלאָזט, שמייסט אין פּנים אריין, צענעמט איהם די פּאָלעס פון דער קאַפּאָטע און פערקאַטשעט איהם פון הינטען, מחילה, איבער'ן קאָפּ — און ער מיט'ן שירם: טיאַפּ־טיאַפּ, פּיטש־פּאַטש איבער די ליטקעס פון די פּיס. איך בין אַ בעלן געווען אמאָל אָפּשטעלען אַזאַ אידען, בעטראַכטען דעם שירם, איהם נעמען אין האַנד אריין — וועגט ער, נישקשה, שענע עטליכע פונט. ס'איז איהם כמעט אונמעגליך צו עפענען. און אַז איהר האָט איהם שוין אויפגעעפענט, מעגט איהר זיך שוין געזעגענען: איהר וועט איהם צוריק אַזוי גיך נישט פערמאַכען. די שטעקלעך זיינע שטעלען זיך פּאַפּעריק מיט די קעפּלעך ארויף, און פון דעם שירם ווערד אַ מין פּאַראַשיוט, וואָס ביי אַ רעכטען ווינד קאָן דאָס אייך, חלילה, אויפהויבען און אַוועקטראָגען אינאיינעם מיט'ן זאָנטיק ווייט־ווייט ארויף, אונטער דער חמאַרע, כמעט ווי מיט איין אַעראָפּלאָן... נאָר לאָמיר אַוועקוואַרפען די זאָנטיקעס און זיך אומקעהרען צוריק צו אונזערע אידען.

געגאַנגען זענען זיי געשמיידיג, גלייך ווי עמיצער וואָלט זיי געטריבען האַלז־אין־נאַקען, אָדער גלייך ווי זיי וואָלטען מורא האָבען פערשפּעטיגען ערגיץ אויף אַ שמחה, אַ סעודה אָדער אַזוי איין אסיפה. און גערעדט האָבען זיי הויך אויף אַ קול, און אַלע אינאיינעם, און מיט הענד, ווי געוויינטליך. נאָר זעלטען האָט געטראָפען, אַז מע האָט זיך אָפּגעשטעלט, פערלעגט די הענד אַרונ־

טער און בעטראַכט די הויכע שענע רייכע מויערען פון שטאָדט, זיך גאַרנישט געקאָנט זאַט אָנקוקען.

— געפעלט אייך, אַשטייגער, אָט דאָס הייזעל? — רופט זיך אָן איינער, פערדוקט דאָס היטעל, אָטהעמט ווי א בלאָז־זאַק און מאַכט מיט די זייטען, ווי איין איינגעמיעדט פערדעל. — איהר זענט עפּעס א מבין אויף דאָס הייזעל? שוין איין מאָל א הייזעל!

— יאָ, נישקשה פון א הייזעל, — ענטפערט איהם דער אַנ־דערער שטיל און קוים וואָס ער זשיפּעט.

— וואָס, רעכענט איהר, באַדאַרף עס קאָסטען, דאָס היי־זעל? — מאַכט איינער א יאַדישליוועך מיט גלאַנצענדיגע אויגען און נעמט זיך מיטביידע הענד אונטער די זייטען.

— דאָס הייזעל? — ענטפערט איהם איינער מיט א ברייטען שטערן, ווייזט אויס, א בעל־חשבון און א מבין אויף הייזער. — איך רעכען, אַז דאָס הייזעל מיט'ן פּלאַץ באַדאַרף זיין ווערטה אָט דאָ, אין דעם שטעדטעל, נישט ווינציגער פון א מאה אלף.

— חאַ־חאַ־חאַ! — צעלאַכט זיך א יונגערמאַן מיט א בלאַס פּנים, וואָס נאַר־וואָס האָט זיך אָנגעהויבען שיטען אויף דעם א בערדעל. — מאה אלף, זאָגט איהר? לאָמיר עס אַלע פּאַרמאָגען, וואָס מעהר...

— בהמה! — רופט זיך אָן דער יאַדישליוועך מיט די גלאַנ־צענדיגע אויגען. — וויבאַלד אַז ווינשען, לאָמיר זיך שוין בעסער ווינשען פּאַרמאָגען, וואָס מען איז שולדיג אויפ'ן דאָזיגען הייזעל!...

און עס קייטעלט זיך א שמועס וועגען הייזער, א לאַנגער שמועס, אָהן א שום צוועק; דאָס איז מעהר נישט אַז איין אויס־רעד. אייגענטליך, זענען זיי שוין אַלע רעכט מיעד פונ'ם געהן באַרג־אַרויף און וואָלטען אַלע חשק געהאַט זיך אָפּשטעלען אויף א ווײַלע איבערחאַפּען דעם אָטהעם.

— אַפּנים, ס'איז אייך שווערליך, רבי, צו געהן באַרג־אַרויף? אפשר וואָלט איהר אייך צוגעזעצט אָט דאָ ערגיץ אויף א ווײַלע אָפּרוהען?

דאָס איז געזאָגט געוואָרען צום אַלטען, וואָס איז געגאַנגען, נישט קוקענדיג אויף זיינע אַכציג יאָהר, מיט פעסטע טריט, אויף־צו־פריהער. און אַלע אויסדערוועהלטע פון כתרילעווקע האָבען זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ ווייל, אויפגעהויבען די אויגען און גע־נומען זוכען איין אָרט פאַר׳ן אַלטען אויף צו צוזעצען זיך. נאָר איידער זיי האָבען צייט געהאַט ארומקוקען זיך, וואו זיי זענען אין דער וועלט, איז אַרויסגעוואַכסען, ווי פון אונטער דער ערד, אַ נפש, אַ בעוואָפענטער פון אויבען ביז אַראָפּ, מיט אַ רויט פּנים און מיט ווייסע הענטשקעס, און — גלייך אויף זיי!... אַלע אויסדערוועהל־טע האָבען דערפיהלט, אַז ס׳איז ביי זיי פערקיהלט געוואָרען דער מאַמע׳ס מילך, און אַלע אויגען האָבען זיך געווענדט צום אַלטען, וואָס וועט ער זאָגען? דער אַלטער האָט אָבער נישט געזאָגט דאָס צווייטע וואָרט. ער האָט זיך נאָר אָנגעלעהנט אויפ׳ן אַלטען שטע־קען און געגאַנגען מיט דיזעלבע פעסטע טריט פאָראויס, ווי איין אמת׳ער גבור, און אַלע נאָך איהם, אַזוי אַז דער אָנגעוואָפענטער נפש איז געבליבען שטעהן אין דער הינהער־פּלעט, נישט צו וויסען, וואָס טהוט מען מיט זיי? פערהאַלטען? — ווייסט ער נישט פאַר וואָס? וועמען שטעהרען זיי? דורכלאָזען? — ווי אַזוי ווערד מען נישט געוואָהר, וואָס דאָס זענען פאַר מינים בעשעפענישען אויף דער וועלט? האָט ער אויסגעדרעהט דעם קאָפּ צוריק און נאָכגעקוקט זיי מיט די אויגען ביז העט־העט אַרויף. דאָרט האָבען זיי זיך אָפּגעשטעלט און אָנגעקלונגען אין אַ טויער פון אַ רייך גרויסאַרטיג הויז.

איצט פרעגט זיך: וואוהין זענען דאָס געגאַנגען, אייגענטליך, די דאָזיגע אויסדערוועהלטע פון כתרילעווקע? צו וועמען און צו־ליעב וואָס? דאָס איז מען געגאַנגען צו די נגידים קלויבען נדבות, בעטען ברויט, וועקען רחמנות אויף די אָרעמע עלענדע שטאָדט כתרילעווקע. איין אומגליק האָט געטראָפען אין כתרילעווקע. איהר קענט מיך נישט פון נעכטען. איהר ווייסט, אַז איך בין נישט קיין מענש פון אָנזאָגען שלעכטע בשורות. נאָר וואָס זאָל

מען טהון — עס איז געקומען די צייט, וואָס איהר דאַרפט עס וויסען:
רבותי! כתרילעווקע איז אָפּגעברענט געוואָרען!

קאַפּיטעל ב.

פּישעל רייסט די וועלט.

יאָ, ליעבע פריינד, כתרילעווקע איז אָפּגעברענט געוואָרען. נאָר איהר מיינט, עפּיס גלאַט אַזוי אָפּגעברענט געוואָרען?
עס זענען דעם זומער, נישט צו פערזינדיגען, אָפּגעברענט געוואָרען געננג אידישע שטעדט און שטעדטלעך. נאָר וואָס דען? ס'איז אַ חילוק; ברענען צו ברענען איז נישט גלייך. כתרילעווקע האָט זיך געוואָלט, אַפּנים, אויספּיינען פאַר דער וועלט, האָט זי זיך אָנגערופען צו די איבעריגע אידישע שטעדט: „וואָס? איהר ברענט? חאַ־חאַ! לאָזט מיך, אַט וועט איהר זעהען, ווי אַ שטאָדט ברענט!“ און כתרילעווקע האָט זיך אָנגעצונדען ווי אַ ליכט... נאָר ניין. מיר לאָזען איבער די בעשרייבונג פון כתרילעווקער שרפה פאַר אונזער קאָלעגע, פּישעל דעם קאָרעספּאָנדענט — דאָס איז זיין ארבייט. באַלד אויף מאָרגען נאָך דער גרויסער שרפה האָט פּישעל קאָרעספּאָנדענט, וואָס איז אַליין אויך אָפּגעברענט געוואָרען, קוים מיט'ן לעבען ארויס, ערגיץ געקריגען מיט נסים אַ טינט־און־פעדער און האָט צעשיקט קאָרעספּאָנדענציעס אין אַלע אידישע צייטונגגען אין זעהר אַ שענער מליצה־שפּראַך און מיט אַ זעלטען שענער האַנדשריפט, בזה הלשון:
„אַ קול אין הימעל טהוט זיך הערען! די טאָכטער כתרילעווקע וויינט אויף איהר גרויסען אומגליק — זי וויל זיך נישט טרייסטען! אַ בראָך אויף אַ בראָך! אַ וואונד אויף אַ וואונד! כתרילעווקע איז נאָך נישט געקומען צו זיך נאָך דער „בהלה“, וואָס אויף איהר איז געווען, האָט זיך אויסגעגאָסען אויף איהר אַ נייער גרים־צאָרן, זי האָט אויסגעטרונקען דעם ביטערען כוס פון גאָט'ס האַנד — אַ

פייער האָט אַראָפּגענידערט פונ'ם הימעל און אָנגעצונדען די שטאָדט פון איין עק ביז'ן אַנדערען עק, אויסגעלעקט ביז'ן אָפּגרונד — נישט געהאט קיין רחמנות אויף די היילינע בתי־מדרשים, און אויך קינדער, קליינע, זויגענדיגע פון דער ברוסט, זענען אַרויף מיט'ן פייעריגען פלאָם אין הימעל אריין. און אויך אַלטע מענ־שען, אָרעמע, קראַנקע און שוואַכע, זענען געווען איין עסענוואַרג פאַר'ן פייער אינ'ם טאָג, וואָס גאָט האָט אונז געטהאָן בעשטראָפען בכפל כפלים פאַר אונזערע גרויסע זינד, און אפילו אויף זיין היי־ליגער תורה האָט גאָט קיין רחמנות נישט געהאט, זי איז פער־ברענט געוואָרען אינאיינעם מיט'ן אַלטען בית־המדרש, און מיר געפינען זיך איצט אונטער דער דעק פונ'ם הימעל עלענדע, נאַ־קעטע און באָרוויסע, הונגעריגע און דאָרשטיגע, און ווי די אינדען אויף די אויסגאַנגען פון די וואסערען, אזוי קוקען אַרוים אונזערע אויגען צו אונזערע באַרעמהערציגע ברידער, די קינדער פון די באַרעמהערציגע: מיר בעטען אייך! דערבאַרעמט אייך! לייט־זעליגט אונז! לאָז אויפגעוועקט ווערען רחמנות אין אייערע גוטע הערצער און לאָזען אייערע בעוויליגטע הענד אויסשטרעקען אונז הילף וואָס גיכער, ווארום מיר זענען פעראָרעמט געוואָרען זעהר! זייט אונז א דערנעהרונג און לאָזט נישט פערלוירען געהן דאָס איבערגעבליבענע ביסעל יעקב!"...

דאכט זיך, וואָס וואָלט געווען פאַר איין אומגליק, אַז די דאָזיגע הארצרייסענדיגע קאָרעספּאָנדענציע, וואָס איטליכס וואָרט פון איהר איז א זיפץ און איטליכס אות — א טרער, זאָל טאַקי, חלילה, זיין געדרוקט אין א אידיש בלאַט? ניין. האָט מען גענומען פישעל'ס האָרעוואַניע נעבאך צו פערקירצען, קוועטשען און אַרוים־קוועטשען פון איהר דאָס תמצית, און מע האָט ערגיץ אין א ווינ־קעלע מיט גאַנץ קליינע אותיות אריינגעקוועטשט קוים דריטהאלבען שורה'לעך.

„אָפּגעברענט כתרילעווקע, נישט בעגאַנגען זיך אָהן מענש־ליכע קרבנות. מע בעט הילף".

אמת, די צייטונגען פערענטפערען זיך אפילו, אז זיי זענען נישט שולדיג. זיי האבען, זאגען זיי, פונ'ם דאָזיגען פישעל פון כתרילעווקע כמעט אלע טאָג א קאָרעספּאָנדענציע; זיי זאָלען וועלען, זאָגען זיי, דרוקען אלסדינג, וואָס דער דאָזיגער קאָרעספּאָנדענט שרייבט זיי, וואָלטען זיי בעדאַרפט, זאָגען זיי, ארויסגעבען פון די קליינע מענשעלעך וועגען א בעזונדער בלאַט און האלטען א בעזונדערע דרוק מיט בעזונדערע מענשען.

טאַקי נאָר חידושים און גענוג! קומט צו עפּים, אזוי ווערד כתרילעווקע ביי איטליכען גרויס אין די אויגען. די זעלבע רעדאַקטאָרען און ארויסגעבער, אז זיי האלטען ביי ארויסלאָזען נייע בלעטער מיט נייע ביכער, זשאלעווען זיי נישט פּאָר כתרילעווקע קיין לאַנגע שענע ברייטע פּראָספּעקטען, שעמען זיך ניט אָנרופען די קליינע מענשעלעך מיט'ן נאָמען „פיעל געעהרטע און זעהר געליעבטע אבאָנענטען". אמת, מיט קיין סך אבאָנענטען אויף זייערע בלעטער אין כתרילעווקע קאָנען זיי זיך נישט בעריהמען — ארום און ארום האבען זיי אין גאַנץ כתרילעווקע בסך-הכל איין אבאָנענט, זיידעל, אונזער אלטער בעקאַנטער זיידעל רב שעיה'ס, וואָס ביי איהם געניסט שוין אויף צו לייענען אונזער קאָרעספּאָנדענט פישעל, און נאָך איהם אלע איבעריגע, וואָס גאהרען נאָך א געדרוקט וואָרט. נאָר וואָס געהער זיך עס אָן מיט פישלען? פּאָר וואָס געהען זיינע אלע בריעף מיט אלע זיינע שרייבעכצען גלייך אונטער'ן טיש אין קויש אריין, נאָך איידער מע ווייסט, וואָס דאָרטען שטעהט? פּאַר וואָס, אז סע קומט אונטער א יום-טוב און דער רעדאַקטאָר טרעט-ארוים מיט שענע געצאַצקעטע ווערטער וועגען דעם פאָלק ישראל, צעהיצט ער זיך און זאָגט:

„ווער האָט געצעהלט דעם שטויב פון יעקב'ען?

און ווער האָט גערעכענט די צאָהל פון די ריטער ישראל?"

מיינט ער נישט אויך די קליינע מענשעלעך בתוכם? צי, למשל, יענע מוסר-זאָגער, די וואָס זעצען-אוים אונזערע פעהלערען, רופען אונז אָן מיט די שענע נעמען „עקספּלאָאטאַטאָרען", „וועלט-

פרעסערס", „בלוטזויגערס" וכדומה, — מיינען זיי דען נישט אויך די כתרילעווקער אידען בתוכם? כתרילעווקע מעג טאקי אויף זיך זאגען: „צו א פגירה בין איך אויך א בהמה".

מיינט נישט פון דעסטוועגען, אז נאך דער שרפה האט מען זיך בענוגענט נאר מיט פישעל'ס קארעספאנדענציעס אליין: עס זענען צעשיקט געווארען אויך בריעף — זעהר שענע מליצה־בריעף, טאקי פישעל'ס ארבייט, בכל תפוצות־ישראל, אומעטום וואו עס איז פארהאן ערגיץ א גביר מיט א נאמען, וואס לאזט זיך הערען אויף דער וועלט: קיין יעהופעץ, קיין אדעס און קיין מאסקווע, און קיין לאנדאן, און אפילו קיין פאריז, צום גרויסען־גרויסען רויט־שילד אליין. עס זאל אייך קיין חידוש נישט זיין, ווי קומט דאס, וואס כתרילעווקע זאל אנשפארען אזש קיין פאריז, צו רויטשילדען! שטעלט אייך פאר א מעשה, אז א צייט מיט יאהרען פלעגט כתרי־לעווקע בעקומען אלע ערב פסח פון פאריז, פון רויטשילדען, אויף רב יוזיפעל'ס אדרעס הונדערט פראנק מעות־חטים. אמת, שוין פון א צייט, אז רויטשילד האט אויפגעהערט זיי צו שיקען מעות־חטים, מע ווייסט נישט, פאר וואס; נאר פון דעסטוועגען שרייבען זיי צו איהם בריוולעך אלע מאל, ווען עס מאכט זיך עפיס ביי זיי א שמחה אדער, חלילה וחס, נישט אין אזא שעה אויסגערעדט זאל זיין, איין אומגליק. אי, פאר וואס האבען זיי פון איהם קיין שום תשובה נישט שוין אזוי פיעל יאהרען? דאס איז קיין קשיא נישט! אפשר האט זיך איהם צוגעגעסען לייענען זייערע לאנגע מגילות? — קרעפלעך עסען, זאגט מען, ווערד אויך נמאס! און אפשר איז דער אדרעס נישט געשריבען, ווי עס געהער צו זיין? און אפשר האט זיך געטראפען דארטען ביי רויטשילדען אין פאריז דאס, וואס, להבדיל, ביי פרעה מלך מצרים האט זיך געטראפען, ווי אין פסוק שטעהט: ויקם מלך חדש — ס'איז אויפגעשטאנען איין אנדער מלך, אשר לא ידע את יוסף — וואס האט זיך געמאכט נישט וויסענדיג... איך רעד פון רויטשילד'ס סעקרעטאר, פון דעם, וואס נעמט־אפ די פאסט און לייענט איבער אלע בריעף. די, וואס געפעלען דעם

סעקרעטאַר, די בעוויזט ער איהם, און די בריעף, וואָס געפעלען איהם נישט, זאָגט ער: „זה חליפתי, זה כפרתי" — און מאַרש אונטער'ן טיש... פאַר געווים ווייס איך נישט; נאָר איך מיין, אַז אַזוי בעדאַרף עס זיין.

הקיצור, איהר זעהט שוין, אַז כתרילעווקע איז, ברוך השם, אַזאַ שטאָדט, וואָס זי שטעהט אין פערבינדונג, קאָרעספּאָנדירט מיט דער גאַנצער וועלט. און וויבאַלד עס האָט זיך נאָר געטראָפען ביי זיי דאָס גרויסע אומגליק, אַזוי האָט מען שוין די רגע געגעבען צו וויסען דורך פישעל קאָרעספּאָנדענט, אויסגעפויקט איבער דער גאַנצער וועלט, און אַרויסגעקוקט: טאָמער וועט זיך עמיצער אָנ־רופען אויף דער גרויסער צרה, וואָס זיי איז געשעהען.

קאַפּיטעל ג.

כתרילעווקע ברענט ווי אַ ליכט.

פון וואַנען האָט זיך גענומען דאָס אומגליק? — פון דעם אַלטען כתרילעווקער מרחץ, וואָס מיר האָבען עס שוין אַמאָל בע־שריבען. איין אָבאָפּעלעק האָט זיך איינמאָל אין אַ דאָנערשטאָג אַנגעצונדען, און עס האָט באַלד אַ חאַפּ געטהאָן דעם דאַך, און עס האָט נישט געדויערט קיין סך — איז דאָס גאַנצע מרחץ געוועזען איין שטיק פייער. און אַז „אָדם" מיט „חוה'ן", דער בעדער מיט דער בעדערין, זענען אַרויסגעשפּרונגען פון באָד קוים לעבעדיגע, איז דאָס ערשטע, וואָס זיי איז געקומען אויף דער מחשבה: „אוי־וועה, דער רבי!" — אין איין כהרף־עין איז „אדם הראשון" (דער בעדער) געוועזען אין שטוב, און ווי מע טראָגט אַ קליין קינד פון וויעגעלע, אַזוי האָט ער אַרויסגעטראָגען דעם רב רב יוזיפעל אויף זיינע געזונדע גרויסע הענד, און רב יוזיפעל דער רב האָט ווי אַ קליין קינד זיך פערשטעלט די אויגען פונ'ם פייער, וואָס האָט בעלויכטען דעם גאַנצען טייך מיט די ווערבעס, מיט'ן געמייזעכטס, מיט אַ גאַנצען שטיק הימעל, וואָס אהין האָט זיך געצויגען דאָס

פייער און זיך געקויקעלט דער רויך, דער געדיכטער רויך, דורכגע־וואָרפען אַלע מאָל גרויסע און קליינע פונקען, און אַלץ האָט מיט אַ מאָל בעקומען איין אַנדער פּנים, אַ מאָדנעם חן, געוואָרען רויט: דער טייך רויט, דער הימעל רויט, די ווערבעס רויט, די מענשען רויט — רב יוזיפעל האָט נאָך קיינמאָל אַזא מין רויטקייט און אַזא מין שענקייט נישט געזעהען, און ער האָט נישט געקאָנט איינהאַלטען זיך פון התפּעלות. און אַז „אָדם הראשון“ האָט איהם אַנידער־געשטעלט אויף דער ערד, האָט ער אַ זאָג געטהאָן צו זיך אַליין: „ווי שען איז גאָט'ס וועלטעל און וואונדערליך!“ — און האָט זיך אָבער באַלד פערכאַפּט און אַ קעהר געטהאָן זיך צו „אָדם“ מיט „חוה'ן“:

— קינדערלעך, האָט עס אייך, חלילה, נישט געשאַדט אין די נפשות? דאַנקען השם יתברך, וואָס איהר זענט נישט געשטראָפט געוואָרען מיט פייער...

— נישט געשטראָפט געוואָרען מיט פייער? — האָט זיך דער בעדער נישט געקאָנט איינהאַלטען און אַ זאָג געטהאָן מיט אַ ביטער געלעכטער. — מיט וואָס דען האָט אונז גאָט געשטראָפט: מיט וואַסער?

— נישט דאָס מיין איך. — פערענטפערט זיך דער רב. — איך מיין דעם נס, וואָס מיר זענען ניצול געוואָרען מיט'ן לעבען, געלויבט דער בורא.

— מיט'ן לעבען? וואָס טויג אונז שוין דאָס לעבען, אַז מיר האָבען נישט קיין באָד?

— רעדסט ווי אַ קינד — מאַכט צו איהם רב יוזיפעל און פערשטעלט זיך מיט בײדע הענד פונ'ם פייער — ווי אַ קינד רעדסט דו! וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז דו באַדאַרפסט האָ־בען אַ באָד? אַז דו ביזט געבוירען געוואָרען, ביזט דו דען גע־בוירען געוואָרען, נאַרעלע, מיט אַ באָד? צי דו האָסט גערעכענט איבער הונדערט יאָהר אויף יענער וועלט, אם ירצה השם, קומען מיט אַ באָד? אַמאָל איז געווען אַ מלך...

און רב יוזיפעל האָט געוואָלט דערצעהלען זעהר אַ שענעם משל מיט אַ מלך, ווי זיין שטייגער איז; האָט איהם דער בעדער, מחילה, איבערגעשלאָגען סאַמע אין אָנהויב:

— וואָס מיר מלך? ווער מיר מלך? איהר טהוט בעסער אַ קוק, זייט מוחל, ווי דאָס פייער קויקעלט זיך מיר עפּיס, עפּיס אַהין, אין שטאָדט אַריין, און דער ווינט בלאָזט מיר עפּיס צו געשמיידיג! איך האָב מורא, עס זאָל נישט אָנגעמען לוי־מרדכי דעם קצב'ס שטוב מיט די שטאַהלען, דעמאָלט איז — זיי געזונט, כתרי־לעווקע!...

און ווי אין אַזאַ שעה אויסגערעדט — עס האָט אַ וואָרף געגעבען דאָס פייער אויף לוי־מרדכי דעם קצב'ס שטוב מיט די שטאַהלען, און עס איז מיט אַ מאָל בעלויכטען געוואָרען אַ נייער שטיק הימעל. עס האָט זיך געלאָזט הערען אַ קנאַקען מיט אַ טרישטשען, מיט אַ מעקען פון ציעגען, און עופות אַ פּאָר האָבען זיך פון ערגיץ געלאָזט לויפען הענדום־פּענדום, אראָפּ־אַ־באַרג, צע־לאָזט די פליגלען און אויפגעבלאָזען די פעדערען, און גיך איז בע־לויכטען געוואָרען דער גאַנצער באַרג מיט דער גאַנצער שטאָדט מיט'ן גאַנצען הימעל. אַ משונה־מאָדנער געשריי מיט אַ הילך לאָזט זיך הערען פון שטאָדט אַזש אַהער, דאָס געשריי וואַקסט אַלע מאָל שטאַרקער און שטאַרקער און ווערד צענויפגעגאָסען איינ־איינעם מיט אַ בילען פון הינד, מיט אַ רעווען פון קיה, מיט אַ קוויטשען פון ווייבער, מיט אַ וויינען פון קינדער און מיט אַ שרייען: „וואַסער! עמער! ראַטעוועט! גיכער! סע נעצט! סע ברענט!“ — פּלוצים זעהט מען שפּרינגען אַראָפּ־אַ־באַרג צום טייך אַ האָלעוועשקע אויף פּיער פּיסלעך; די האָלעוועשקע טאַנצט, מאַכט מיט די הערנער און פליהט גלייך צום טייך, דערלויפט נישט אָבער און פאַלט אַנידער און ציהט זיך אויס אויף דער ערד מיט די פּיסלעך אַרויף, און ציטערט, ווי פאַר'ן טוידט, און לאָזט אַרויס אויף אַ צוגעלעגערט קול אַ מאָדנע „מע־ע־ע!“ — דאָס האָט אַ ציעג נעבאך פאַר גרויס נאַרישקייט געטומען און איז אַריינגע־

שפּרונגען אין פייער אריין און האָט באַלד חרטה געקריגען און אַרויסגעשפּרונגען צוריק; ס'איז שוין אָבער געווען שפּעט — ס'האָט זיך אָנגעצונדען אויף איהר דאָס פּעלצעל און גיך פערסמאַליעט געוואָרען, האָט זי זיך געלאָזט לויפען, האָפּ־האָפּ, משוגענערווייז, גלאַט אַזוי אין דער וועלט אריין, אָהן אַ שום פּלאַן און אָהן אַ שום שכל.

נישט קיין גרעסערער שכל איז געלעגען אינ'ם לויפען פון די כתרילעווקער אידען און ווייבער, וואָס האָבען זיך געוואָרפען פון איין גאַס אין דער אַנדערער, ווי פער'סמ'טע מייז, אָדער ווי נישט־דערקוילעטע היהנער, שוואַרץ פון רויך, ווי די מלאכי־חבלה, און אָנגעזאָגט איינס דאָס אַנדערע אַ בשורה:

— איהר ווייסט? אלי־דוד ברענט!

— איהר ווייסט? עס האַלט שוין ביי'ם מאַרק!

— איהר ווייסט? סע ברענט די גאַנצע שטאָדט! אַ דונער איז מיר, די גאַנצע שטאָדט!

— ווי אַ ליכט! ווי אַ סטערינעווע ליכט.

און סע בושעוועט דאָס פייער און סע שטורעמט, ווי דער ים, אַז ער צעשפּיעלט זיך, און דער ווינד טראָגט גאַנצע האָלעװעשקעס, גאַנצע סנאָפּעס שטרוי, און פונקען פליהען אָהן אַ שיעור. די פונקען פאַלען אויף די גוט־אויסגעטריקענטע פון אַלטקייט שטרויע־נע און הילצערנע דעכער, און עס הערט זיך אַ קנאַקען מיט אַ וואַל־גערען, אַ פאַלען מיט אַ זעצען, אַ ברעכען מיט אַ טרישטשען — און דאָס אַלץ ווערד ווי צענויפגעגאָסען אינאיינעם מיט'ן געשריי און מיט'ן הילך, מיט'ן קוויטשען און מיט'ן וויינען, און שדים, רוחות, נישט קיין מענשען, לויפען, דער אַהין, דער אַהער, משוגע־נערווייז, וואַרפען זיך אויף אַלע זייטען, ווי פער'סמ'טע מייז, ווי נישט־דערקוילעטע היהנער, און דאָס גרויסע ליכטיגע פייער בע־לייכט און בעשיינט זייערע וויסטע פינסטערע איבערגעשראָקענע פּנים'ער — און כתרילעווקע ברענט, ברענט ווי אַ ליכט.

קאפיטעל ד.

רב יוזיפעל האלט מלחמה מיט׳ן רבונו-של-עולם.

אז דאָס מרחץ האָט נאָך געהאַלטען אין ברענען, האָט זיך נישט „אָדם“, נישט „חוה“ ארומגעקוקט אויפ׳ן רב ר׳ יוזיפעל. נאָר שפּעטער, אז פונ׳ם באָד איז נאָר געבליבען דער אייזערנער קעסעל מיט׳ן קוימען (אפילו די מקוה האָט אויך אויסגעברענט ביז׳ן דעק), האָבען „אָדם“ מיט „חוה׳ן“ זיך געגעבען א חאַפּ צום רבי׳ן — נישטאָ דעם רבי׳ן! אומזיסט האָבען זיי איהם געזוכט ביי׳ם ברונען, ביי׳ם ברעג פונ׳ם טייך, ביי׳ם געמייזעכטס, און נאָכדעם אין שטאָדט, צווישען די ברענענדיגע גאַסען.

— האָט איהר נישט באַגעגענט ערגיץ דעם רבי׳ן? — האָט דער בעדער זיך נאָכגעפרעגט ביי די אנטלאָפענע אומגליקליכע נשרפים פון שטאָדט. נאָר די אומגליקליכע אנטלאָפענע פון שטאָדט זענען געווען אזוי צעטומעלט, אז זיי האָבען גאָרנישט געהערט, וואָס מע רעדט צו זיי, און געפרעגט, ווי פער׳חידוש׳טע, געקוקט מיט מורא׳דיגע אויגען:

— וואָסער רבי׳ן? וועמענ׳ס רבי׳ן?

וואו זשע איז געווען דער רב רב יוזיפעל? רב יוזיפעל דער רב, אז ער איז געקומען צו זיך און דערזעהען, אז די גאַנצע שטאָדט שטעהט אין סכנות, האָט דאָס איהם אויפגעטראָגען אין דער לופ־טען, און ער האָט געחאַפּט דאָס אלטע ארויסגעראַטעוועטע שטריי־מעל מיט׳ן אַלטען שטעקען און האָט זיך געלאָזט געהן צו זיינע אידען אין שטאָדט אריין, גאָרנישט טראַכטענדיג, וואוהין ער געהט און צוליעב וואָס. פאַר זיינע אכציג יאָהר איז דאָס געווען נישקשה פון א שפּאַציער. נאָר דערזעהען פאַר זיך א גאַנצען ים פון פייער, האָט ער נישט געפיהלט די פיס. עס האָט איהם געטראָגען ווי אויף פליגלען אהין, אהין, צום אַלטען בית־המדרש צו, וואו ער האָט כמעט דאָס גאַנצע לעבען זיינס פערבראַכט מיט גאָט. שוין־זשע

וועט דער אויבערשטער נישט טהון קיין נס מיט זיין אייגען הויז? שוין־זשע וועט דער רבונו־של־עולם נישט בעשיצען זיין תורה, זיין אייגענע תורה?

מיט די דאַזיגע מחשבות איז אונזער רב יוזיפעל אָנגעקומען צום אַלטען בית־המדרש פּונקט אין דער צייט, ווען אַרום און אַרום האָט געבושעוועט דאָס פייער. רויטע צונגען האָבען זיך געריסען פון אַלע זייטען און האָבען בעלויכטען דעם האַלב־איינגעפאַלענעם דאַך מיט די אָפּגעקאַלופּעטע גלעזערנע פענסטער און געלע ווענד פון דעם אַלטען־אַלטען כתרילעווקער בית־המדרש. אָט־אָט, נאָך אַ מינוט — און גאָט'ס הויז ווערד אַרומגענומען מיט פייער.

און רב יוזיפעל קאָן נישט משיג זיין מיט'ן שכל, ווי שווייגען ־אָס אידען? פאַר וואָס ראַטעוועט מען נישט דאָס בית־המדרש? די הייליגע ספרים? ספרי־תורות? אַנשטאָט דעם זעהט ער לויפען אידען הין און צוריק, ווי ווילדע ברואים, שפּרינגען אין פייער אריין, ראַטעווען אַלטע קראַנקע ווייבער, קליינע קינדער, בענקלעך, בעטלעך, קישענס, טעפּלעך, סקאַרב און בעבעכעס — און גאָט'ס הויז האָט מען פערגעסען, מפקיר געווען — ווי געשיקט זיך עס?!... רב יוזיפעל פּרובט זיך שרייען, רופען צו הילף: „דאָס מקום־קדוש! דאָס בית־המדרש!“ — קיינער הערט איהם נישט. נאָך אַ מינוט — און רב יוזיפעל איז אַליין אין שוהל, און גלייך צום אָרון־קודש, אַרויסגעצויגען איין ספר־תורה און די אַנדערע ספר־תורה, קוים אַרוים מיט'ן לעבען אויף דער גאַס, אַוועקגעלעגט זיי ווייט פאַר דער טהיר, אויף אַ צעבראָכען בענקעל, וואָס עמיצער האָט אַרויסגעשליידערט פון אַ שטוב, און אַליין אַוועקגעשטעלט זיך נעבען זיי און אָנגערופען זיך צום רבונו־של־עולם אויף אַ קול:

— וואָס איך האָב געקאָנט, האָב איך געטהאָן. וויפיעל איך האָב געקאָנט, האָב איך אַרויסגעראַטעוועט; די איבעריגע ספרים האָב איך איבערגעלאָזט אויף דיר. איך טרעט נישט אָפּ פון דאַנען אויף אַ רגע אפילו. לאָמיר זעהען, ווי אַזוי דו וועסט פאַרברענען

דיין אייגענע תורה, וואָס דו האָסט אונז געגעבען דורך משה דיין קנעכט אויפ'ן בארג סיני!...

אין דער מינוט איז אָנגעקומען דער בעדער, אונזער בעקאַנטער „אָדם הראשון". דאָס האַרץ האָט איהם געזאָגט, אַז דער אַלטער דאַרף זיין ערגיץ ביי דער שוהל. דערזעהען דעם רבי'ן שטעהן נעבען ברענענדיגען בית־המדרש, האָט „אָדם הראשון" נישט געמאַכט מיט איהם קיין לאַנגע מחזקות, איהם אַ נעם געגעבען אין זיינע געזונדע האַרפּאַשנע אָרעמס און אינאיינעם מיט די צוויי ספרי־תורות איהם אוועקגעשלעפּט פון פייער צוריק, אַראָפּ־אַראָפּ, צום אָפּגעברענטען מרחץ, וואָס ביי'ם ברעג פונ'ם טייך.

קאַפּיטעל ה.

נאָכ'ן חורבן.

דער מנהג פון דער וועלט איז, אַז בשעת מלחמה קוקט מען זיך אַזוי נישט ארום אויפ'ן אומגליק, ווי נאָכדעם, און די געפאַלענע צעהלט מען ערשט דעמאָלט, אַז עס ווערד אוים געשלעגט, און אַז אַלץ געהט־איבער, הויבט מען ערשט דעמאָלט אָן אונטערפיהרען חשבונות, וויפיעל מע האָט אין דער הריגה פערלוירען.

אין כתרילעווקע איז אויך אַזוי געווען. מע האָט אָנגעהויבען זיך אַרומקוקען, ווי וויים דאָס אומגליק איז גרוים, ערשט אויף מאָרגען נאָך דער שרפה. תחילת האָט מען, געוויינטליך, דערצעהלט איינער דעם אַנדערען חידושים, ווי אַזוי און ווען און וואו מען איז געוואָהר געוואָרען, אַז עס ברענט; דערביי האָט איטליכער, געוויינטליך, געהאַט צו דערצעהלען זיין מעשה, אַ לאַנגע מעשה: ווי אַזוי ער איז נעכטען, ווי אויף צו־להכעים, געקומען פריה פאַרנאַכט אהיים, מחמת אַ גאַנצען טאָג איז נישט געווען וואָס צו טהון, און, ווי אויף צו־להכעים, איז ער דעם אויפדערנאַכט געווען הונגעריג, ווי אַ הונד, און, ווי אויף צו־להכעים, איז נישט געווען וואָס צו עסען, האָט ער זיך אויף צו־להכעים געלעגט

פריה שלאָפען, און, ווי אויף צו־להכעיס, האָט ער מחמת הונגער נישט געקאָנט אנשלאָפען ווערען, און, ווי אויף צו־להכעיס, איז ער אַ האַלבע שעה פאַר דער שרפה דוקא אנשלאָפען געוואָרען, און דוקא געשמאַק. פּלוצים הערט ער אַ גוואַלד: „סע נעצט, סע ברענט!“...

דער אַנדערער דערצעהלט אַ שענערע מעשה, און נאָך אַ לענגערע, ווי יענער: ווי אַזוי ער איז נעכטען אויפגעשטאַנען גאַנץ פריה, כמעט פאַרטאָג, און איז ארויסגעקומען אין מאַרק אריין, געמיינט, טאָמער וועט ער עפּיס האַנדלען, וואָס ס׳וועט זיך מאַכען: אַ טחוירעל, אַ ביסעל פּאַלאָווע, אַ זעקעל קאַרטאָפּלים, אַבי עפּיס פערדיענען. צום סוף — איז נישטאָ קיין לעבעדיגער נפש: סך הכל איין ערל מיט אַ זעקעל קויהלען. פרעגט ער איהם: „גוי, וואָס ווילסט דו פאַר די קויהלען?“ זאָגט ער: „אַ גילען“. פרעגט ער: „אפשר וועט זיין געגנוג אַ גריוונע?“ זאָגט ער: „אַ גילען“. ער האָט זיך איינגע׳חזר׳ט אַ גילען — חאָטש נעם געב איהם אַ קרענק! האָט ער אוועקגעקויפט ביי׳ם ערל דאָס זעקעל קויהלען, גענומען דאָס זעקעל קויהלען, מחילה, אויף די פּלייצעס — און אַזוי ווייטער און ווייטער, אַ מעשה אויף דריי זייגער־שעה, ביז ער קומט ארויף אויף דער שרפה. און סע לאָזט זיך אויס, אַז בשעת די שרפה האָט זיך אָנגעהויבען איז ער געשלאָפען ווי אַ גע׳הרג׳עטער, מע האָט איהם קוים־קוים אויפגעוועקט.

דער דריטער דערצעהלט נאָך אַ שענערע מעשה. הויבען הויבט ער אָן אַזש פון עהערנעכטען, און דערצעהלט אַ לאַנגע־לאַנגע מעשה, נאָך אַ לענגערע פון יענער, וואָס מיט׳ן זעקעל קויהלען, און פּלוצים מישט זיך אריין אינ׳ם שמועס אַ אידינע און לייקענט־אָפּ די גאַנצע מעשה:

— ווייס איך וואָס זיי וועלען אייך דערצעהלען מעשיות, נעכטיגע טעג! אָט וועל איך אייך דערצעהלען, ווי אַזוי ס׳האָט זיך אָנגעהויבען: איך האָב דעם דאָזיגען דאָנערשטאָג, וואָס פאַר דער שרפה, געמעשטשינעט חלה פון דער מעהל. וואָס בערעל ברכה׳ם

האָט געבראַכט צו פֿיהרען, שענע מעהל, גאָט זאָל מיך נישט שטראָ־פען, אזא יאָהר אויף אונזערע שונאים, אז בסך־הכל האָפּט זי גאָר אַ ביטערקייט...

און סע געהט אוועק אַ געשיכטע פֿון דריי זייגער־שעה, איין ערצעהלונג פֿון ביטערע מעהל, מיט ביטערע הייוועז, מיט אַ מול־טער, וואָס איהרע אַ שכנה, פּעסיל הייסט זי, אַ פּעסיל פֿון גאָט!... און אזוי ווייטער — אַ מעשה אָהן איין עק, און עס ווייזט זיך אייך אויס, אז צו דער שרפה וועט זי נישט קומען קיינמאָל, פֿיעל זי וועט לעבען!

און אינאיינעם מיט די דאָזיגע שענע מעשיות און ערצעה־לונגען פֿון דער שרפה לאָזט זיך הערען אויף אַ געוויין, אַ יללה, אַ יאָמער, אַ קלאָג פֿון פֿערביטערטע הערצער, פֿון בעלעדיגטע נשמות, פֿון פֿערוואָגעלטע, עלענדע, אָרעמע, אָרעמע, אָרעמע! דאָרט שטעהט אַ מוטער און ברעכט די הענד און קלאָגט אויף איהר ברעקעלע קינד, וואָס איז פֿערברענט געוואָרען נעבאך אינ־איינעם מיט'ן וויגעלע; און דאָרט בעוויינט אַ איד שטילערהייד זיין אַלטען קראַנקען פֿאָטער, וואָס איז גראָד יענע נאַכט געשלאָפֿען אויפ'ן בוידעם — קיינמאָל נישט און איצטער יאָ, און איז דאָרט פֿערברענט געוואָרען צו אַש... און דאָ געהט אַרום אַ מיידעל און שלאָגט זיך מיט די הענד אין קאָפּ: די מאַמע! די מאַמע! די מאַמע!

. . . .

האָב קיין פֿאַראיבעל נישט, פֿריינד לעזער, וואָס איך האָב איבער אין מיטען. מיין מוזע, די וואָס שטעהט איבער מיר בשעת'ן שרייבען, איז, ווי אַלע כתרילעווקער לייט, אַ פֿריילעכע נשמה, איין אָרעמע, נאָר אַ פֿריילעכע. זי האָט פֿיינט טרערען, זי האַלט נישט פֿון טרויעריגע סצענעס. זי זאָגט, אז טרערען זענען נאָר די, וואָס זענען נאַס און געזאַלצען; די אַלע איבעריגע טרערען, וואָס דער שרייבער גיסט אויף פּאַפּיער — דאָס זענען, זאָגט זי,

טרוקענע, געמאַכטע טרערען, וואָס האָבען נישט קיין ווערטה. זי האַלט, אַז אַ וועהטיג איז נישט דער, וואָס מע גיט איהם איבער, נאָר יענער, „וואָס טהוט וועה"... דערפאַר לאָזען מיר איבער די שרעקליכע טרויעריגע סצענעס, געהען אוועק פון דאַנען אַ ביסעלע ווייטער און שטעלען זיך אָפּ נאָר ביי די היזקות, וואָס מיינע כתרילעווקער בעלי־בתים האָבען געהאַט פון דער שרפה. דער חסרון איז אָבער, וואָס עס לאָזט זיך גאָר נישט בערעכענען דעם גרויסען היזק, וואָס כתרילעווקע האָט געהאַט. דאָס איז נומער איינס. והשנית, וואָס וועט העלפען דאָס רעכענען? אפנים, עמי־צער וועט זיי דען אומקעהרען? די געזעלשאַפטען, וואָס אַסעקור־ירען פון פייער, האָבען זיך ווי צענויפגערעדט און האָבען שוין כתרילעווקע לאַנג אויסגעשטרייכט פון דער לאַנד־קאַרטע, גלייך ווי ס'איז גאָר קיינמאָל קיין כתרילעווקע נישט געוועזען אויף דער וועלט אפילו! היינט גלאַט, ווער איז דאָס אימשטאַנד צו שאַצען יענעמ'ס גוטס, ובפרט נאָכדעם, אַז ס'איז שוין לאַנג אוועק מיט'ן ווינד און מיט'ן רויך? בעל־הבתישקייט בכלל, און כתרילעווקער בפרט, האָט גאָר איין אַנדער ווערטה, וואָס לאָזט זיך נישט שאַצען. אַלטע שמאַטעס, צעבראָכענע דראַבעס, זענען ביי'ם אָרעמאַן אַזוי טייער (אויב נישט נאָך טייערער), ווי די שענסטע שפּיעגלען מיט די טייערסטע כלים ביי'ם נגיד. ביי'ם נגיד, אַז סע ווערד פער־פאַלען אַ זאַך, קאָן ער פאַר געלד קויפען איין אַנדערע זאַך; דעם אָרעמאַן ווער וועט אומקעהרען דאָס, וואָס דאָס פייער האָט צו־גענומען?...

אזוי האָבען גע'חקירה'ט די כתרילעווקער נשרפים און האָבען ארויסגעזעהן, אַז מיט חקירה'ן און פילאָזאָפירען וועלען זיי גאָר־נישט מאַכען. מע בעדאַרף זעהען עפּיס טהון, עפּיס צוטראַכטען, געפינען איין עצה, ווי אַזוי ראַטעוועט מען די שטאָדט? ווי אַזוי מאַכט מען, אַז די שטאָדט זאָל בלייבען אַ שטאָדט? ס'איז קיין קונץ נישט, אַז אַ גאַנצע שטאָדט זאָל זיך צעקריכען איבער דער וועלט, זיך לאָזען איבער די הייזער און בעטען נדבות, ווי געוויינט־

ליבע „נשרפים". פע, דאָס איז נישט קיין תכלית! מע בעדאַרף זעהען, אַז כתרילעווקע זאָל בלייבען כתרילעווקע! אַט אויף וואָס מע האָט זיך געבראָכען די קעפּ.

פון די אַלע פלאַם־פייעריגע און האַרץ־רייסענדיגע בריעף, וואָס מע האָט צעשיקט בכל תפוצות ישראל, האָבען זיך אָנגערופען סך־הכל אַ פּאָר שטעדטלעך, אויך אַזעלכע אָרעמע, ווי כתרילעווקע, און האָבען אריינגעשיקט ווער אַ ביסעל ברויט, ווער אַלטע מלבושים און ווער עטליכע קערבלעך מזומנ'ע, און געקלעקט האָט דאָס אויף איין צאָהן; די לאַגע האָט אָנגעהויבען ווערען שרעקליך! ס'איז געוואָרען אַזוי ביטער, אַז מע האָט שוין אויפגעהערט וויינען און קלאָגען און אפילו קרעכצען. אַזוי איז אַ מענש, וואָס האַלט ביי דערפרוירען ווערען, הויבט אָן שטילערהייד אויסגעהן, אַנשלאָפען ווערען אויף אייביג... אַט דאָ האָט זיך, ווי אַלע מאָל, בעוויזען רב יוזיפעל דער רב מיט זיין קראַפט, וואָס גאָט האָט אריינגעגעבען אינ'ם דאָזיגען אַלטען שוואַכען גוף, און ער האָט צונויפגעזאַמעלט איין אַסיפה פון בעלי־בתים, און דוקא ער אַליין מיט זיין אייגענעם כבוד, נישט געשיקט קיין שמשים און נישט פערקלויבען זיך אויבען־אָן, נאָר פּראָסט און פשוט אנידערגעשטעלט זיך און אָנגערופען זיך צום גאַנצען עולם בזה הלשון:

— הערט צו, אידישע קינדער, וואָס איך וועל אייך זאָגען. נישט איך זאָג עס, נאָר דער, וואָס לעבט אייביג, זאָגט עס אייך מיט מיינע זינדיגע ליפּען: זאָרגט נישט — איהר זענט באַוויליגט! איך בין אייך מבטיח, אַז עס וועט, אם־ירצה־השם, זיין גוט. וואָס איז דער פשט? דער פשט איז אַזוי: אמת, מיר זענען געשטראָפט געוואָרען מיט פייער, אָפּגעברענט געוואָרען אַליין און פאַרברענט געוואָרען מיט די בתי־מדרשים, מיט די שוהלען, מיט הייליגע ספרים און אויך מיט לעבעדיגע נפשות, קליינע ברעקלעך קינדער, וואָס זענען נעבאך גאָט די נשמה שולדיג. אודאי איז דאָס אַ גרויסער, אַ ביטערער שטראָף, וואָס מסתמא האָבען מיר עס כשר פאַרדיענט ביי דעם, וואָס לעבט אייביג. נאָר שטאַרק טרויערן

דערויף טאָרען מיר אויך נישט. ערשטענס, וועלען מיר מיט אונ־זער טרויערען, וואָס מיר וועלען טרויערען, גאָרנישט העלפען, והשנית, וועלען מיר באוווייזען פאַר דעם, וואָס לעבט אייביג, אַז דער חורבן כתרילעווקע איז פאַר אונז, חלילה, ערגער פון חורבן ירושלים, חורבן בית־המקדש. א משל קעגען א מלך. אמאָל איז געוועזען א מלך, האָט ער געהאַט א בן־מלך, א בן־יחיד...

און רב יוזיפעל דערצעהלט זיי זעהר א שענעם משל מיט א מלך, ווי זיין שטייגער איז תמיד צו דערצעהלען משלים פון מלכים, און ער לאָזט אוים מיט די דאָזיגע ווערטער:

— דערפון אליין איז גרינג ארויסצוזעהען, אַז מיר טאָרען נישט זינדיגען. מיר דאַרפען זיך אַנטהון א כח, און לאָמיר, קינ־דער, נעמען די שטעקענס אין די הענט און לאָמיר געהן אלע אַפּ־ריכטען גלות. פאָלגט מיך, קינדערלעך, איך געה אויך מיט אייך. איך בין אייך מבטיח, אַז וואוהין מיר וועלען קומען צו געהן, וועלען מיר, אם ירצה השם, געפינען חן אין די אויגען פון אונזערע רייכע ברידער, און זיי וועלען אונז נישט לאָזען פאלען. שטעהט אויף, אידען, גורט אָן אייערע לענדען און לכו ונלכה — לאָמיר געהן!

און בשעת מעשה גלייכט זיך אוים ביי רב יוזיפלען דער רוקען און דאָס פּנים הויבט איהם אָן צו שיינען, און ער פיהלט זיך יונג און פריש, ווי א בחור, ווי א גבור, וואָס איז גרייט צו דער מלחמה. און אויך דער גאַנצער עולם דערפיהלט זיך, ווי עפּים אויפגעמונ־טערט, און מען איז גרייט אין וועג אריין. עס בלייבט נאָר איבער איין זאך: „וואוהין? וואוהין געהט מען פריהער? ס'איז פאַרהאַן, קיין עין הרע, אַזוי פיעל אידישע שטעדט און, קיין עין הרע, אַזוי פיעל נגידים!"...

קאַפּיטעל ו.

לאָז זיין שטיל — כתרילעווקע פאָהרט!

דער פסוק „מי ומי ההולכים" — ווער זאָלען זיין די פאָה־רערם? האָט א ביסעל אויפגערודערט די שטאָדט, אָדער, ווי פישעל

דריקט זיך אויס אין איינער פון זיינע קאָרעספּאָנדענציעס, „גע־מאכט פון איהר א געפּרעגלעכטס". אויף דער דאָזיגער נסיעה האָבען זיך געפונען אין כתרילעווקע א סך, א סך בעלנים. אלע, די גאנצע שטאָדט כמעט, איז געווען גרייט צו פאָהרען! איטליכער האָט געוואָלט די מצוה, און אפשר טאקי פּשוט — זיך א ביסעל דורכלופטערען, דורכטרייסלען די ביינער, — מע ווערד פערשימעלט און פערקליאַנעט, זיצענדיג אויף איין אָרט. ביי איטליכען מענשען איז פאַרהאַן א יצר־הרע, וואָס רעדט־אָן; עס ווילט זיך אמאָל אָנקוקען א וועלט, זעהען זיך מיט מענשען און ברענגען נאָכדעם אהיים צו פיהרען נייעס, פּעק מיט נייעס. און באמת טאקי, וואָס קאָן זיין נאָך מעהר איינגענומען פון דעם, וואָס אז איהר קומט צו פאָהרען פון ערגיץ אהיים, שטעקט מען אייך פון אלע זייטען שלום־עליכמס, איטליכער שטופּט זיך, וויל אייך זעהען, א קוק טהון גלייך אין פּנים אריין? דאכט זיך, וואָס? א פּנים ווי אלע פּנימ'ער, נאָר פאָרט א בא מן הדרך, פאָרט איין אנדער פּנים! און אז איהר רעדט, דערצעהלט נייעס פון וועג, חידושים פון דער גרויסער שטאָדט, קוקען אייך הונדערטער מענשען אין פּנים אריין, שלינגען מיט דאָרשט אייערע ווערטער, און איהר שטעהט, קיין עין־הרע, פאַר אזא עולם און דערצעהלט, און דערצעהלט, און איהר בעקומט מיט א מאָל א מאָדנעם חן ביי אלעמען אין די אויגען. איהר ווערד א גאנצען „יש" אין שטעדטעל, איין אָדם, א העלד אויף עטליכע טעג. אמת, די עטליכע טעג געהען־איבער און דער העלד ווערד אפילו באַלד אויס העלד, ווערט־אָן דעם גאנצען חן און ווערד דער איינענער כתרילעווקער, וואָס אלע; פון דעסט־וועגען, ווער וויל דאָס נישט זיין קיין העלד? אויף א שעה — און דאָך א העלד! נאָר, צוריק שמועסענדיג, איז דען מעגליך, אז א גאנצע שטאָדט זאָל זיך אויפהויבען און זיך לאָזען אויף דער וועלט? לכן איז געבליבען, מע זאָל אויסקלויבען א דעפּוטאציע פון עטליכע געצעהלטע מענשען. און דאָ האָט זיך ערשט אָנגעהויבען אויף דאָס ניי: מי ומי — וועמען קלויבט מען אויס? דאָס פאַרשטעהט

מען אליין, אז קלויבט מען די נגידים מיט די פיינסטע בעלי־בתים. נאָר געהט, אשטייגער, זייט חכמים און מאַכט אַ גרעניץ אין כתרילעווקע צווישען אַ נגיד און צווישען נישט־קיין־נגיד, צווישען אַ פיינעם בעל־הבית און נישט־קיין־פיינעם בעל־הבית! אז בסך הכל זענען אַלע כתרילעווקער פיינע בעלי־בתים, און די נגידים אליין זענען אויך, עס זאָל אייך צו קיין חרפּה נישט זיין, כמעט אָרעמע לייט! נאָר אז מע וויל שמועסען נאָך אַ מאָל דאָס אייגענע ווידער צוריק, האָט דאָך יעדע שטאָדט פאָרט איהרע „פּני". נאַרישקייטען! דעם בעדער מיט'ן וואסערפיהרער קאָן מען דאָך נישט שיקען. איז געבליבען, מען זאָל אויסקלויבען די גבאים פון אַלע שוהלען און פון אַלע חברות, און דעם אַלטען רב רב יוזיפעל, געוויינטליך, אויך בתוכם. און מע האָט זיך צענויפ־געפּאַקט די פּעקלעך, מיטגענומען איטליכער זיין קלאַפּערגעצייג — די טלית־ותפילינס מיט די זאַנטיקעס מיט די איבעריגע כלי־זיין, און מע האָט געדונגען צוויי גרויסע בוידען — „בוכטעס", און מע האָט זיך גאַנץ פיין אָפּגעזעגענט מיט דער שטאָדט, וואָס איז אַרויסגעגאַנגען בעגלייטען די אויסדערוועהלטע, געווינשעוועט, זיי זאָלען מצליח זיין — און מע האָט זיך אין אַ גוטער שעה אַ מזל־דיגער געלאָזט אין וועג אריין.

צוויי מעת־לעת האָבען זיך אונזערע אויסדערוועהלטע געטריי־סעלט אין די „בוכטעס" איבער דער געהאַרטעוועטער בלאָטע, איבערגעחאַפּט דעם אָטהעם אויף אַ קליינע צייט נאָר דעמאָלט, ווען מע האָט בעדאַרפט אָפּשטעלען זיך ערגיץ אין אַ קרעטשמע דאַוונען, אָדער עפּיס נעמען אין מויל אריין, אָדער אונטערפּאַשען די פערד — און ערשט אויפ'ן דריטען טאָג האָט מען זיי, צעבראָ־כענע, צע'הרג'עטע, אויסגעמוטשעטע, געבראַכט צו פיהרען צו דער באַהן, און די אויסדערוועהלטע האָבען זיך אַ לאָז געטהאָן צו דער קאַסע אַלע מיט אַ מאָל אויף דערשטיקעניש און גענומען בילעטען. דער עולם, וואָס אויפ'ן וואָקזאַל, האָט זיי אָפּגעטרעטען דעם וועג, געזאָגט מיט ליצנות: „לאָז זיין שטיל — כתרילעווקע פאָהרט!"

און ווער שמועסט כריסטען — די האָבען זיך אָפּגעשטעלט, מיט דרך־ארץ בעטראַכט די דאָזיגע אידלעך, וואָס האָבען אַלע אינ־איינעם נערעדט אין איין אָטהעם, און הויך אויף א קול, און גע־מאַכט בשעת מעשה מיט די הענד. און אז ס'איז געקומען צום ערשטען קלונג, אז מע האָט זיך בעדאַרפט זעצען אין די וואַגאָנעס אריין, איז צווישען די אויסדערוועהלטע געוואָרען א גוואלד, מיט א בהלה, מיט א שטופּעריי, א לויפעריי מיט א געפילדער, מיט א געשריי: „לייזער! לאַזער! חנניה! מיכאל!" — דער זשאַנ־דאַרם האָט א קוק געגעבען אויפ'ן סטאַראָזש מיט אזעלכע אויגען, אז דער סטאַראָזש האָט זיך נעבאַך געמוזט פערשטעלען דאָס גע־שטופּעלטע פּנים מיט ביידע קולאַקעס, מע זאָל נישט זעהען, ווי ער לאַכט מיט'ן גאַנצען ברייטען מויל און שטשירעט די גרויסע ווייסע ציינער, און ארויסגעלאָזט האָט ער בשעת מעשה א קווימטש: „יאַק וואָראָני זליטאַליסיא זשידי!" — און ביי דער „בריגאַדע" האָבען די כתרילעווקער בעלי־בתים גאָר ווינציג אויסגענומען. די קאָנדוקטאָרעס האָבען זיי אריינגעשטופּט אַלעמען אין א בעזונ־דערען וואַגאָן, צווישען פּראָסטען עולם, זיך בעגאַנגען מיט זיי עפּים נישט אזוי, ווי מיט פיינע בעלי־בתים, גבאים, דעפּוטאַטען, וואָס פּאָהרען מכח אזא וויכטיגען ענין לטובת הכלל... און דאָ, אין דעם וואַגאָן, האָט זיך פּאַר אונזערע אויסדערוועהלטע שוין אָנגעהויבען א צעטעל פון צרות מיט אנגסטען מיט יסורים מיט בזיונות — דער אמת'ער גלות.

ראשית חכמה, זענען זיי אריין אין וואַגאָן, וואָס, אז ס'זאָלען דאָרט נישט זיצען קיין מענשען, מענשען מיט מענשליכע פּנים'ער, וואָלטען זיי זיכער מיינען, אז מע האָט זיי אריינגעלאָזט, מחילה, צווישען דברים־אחרים. די בלאָטע איז געווען אזוי גרויס, דער רויך איז געווען אזוי בלוי, און געשמעקט האָט דאָרט אזוי געדיכט, אז אונזערע כתרילעווקער בעלי־בתים, וואָס זענען אַליין אויך נישט פון די גרויסע מפונקים, האָבען דערפיהלט, אז עס ווערד זיי ענג אין האַלז אויף צו חלש'ען! היינט די ענגשאַפט, וואָס דאָ איז!

קעפּ אויף קעפּ! און אַלץ אַזעלכע פּראָסטע נפשות, אַרבייטער, מיט גרויסע, מאָדנע שמעקענדיגע טאָרבעס אויף די פּלייצעס, און מיט נאָך מעהר מאָדנע שמעקענדיגע לאַפּטיעס אויף די פיס, און דערצו רויכערען זיי זיך אונטער מיט אַזאַ מין טיטון, וואָס מע קאָן דערוואָרגען ווערען. נישטאָ וואו צו זעצען זיך. וואו זיי האָבען זיך נישט געגעבען קיין קעהר, געוואָלט זיך אַנידערזעצען, האָט מען זיי דורכגעטריבען: „פּאָשלאַ־וואָן, פּאַרחאַטיע, זאַניאַ־טאָ!“ אויף אונזער לשון הייסט דאָס: „זייט זשע מוחל, רב איד, ס'איז פערנומען“... דורך פערנומען! אפילו דאָרט, וואו ס'איז נישט פערנומען, איז אויך געווען פערנומען... און די כתרילעווקער אויסדערוועהלטע האָבען, מחילה, געמוזט שטעהן אויף די פיס, זיך צענויפגעשלאָגען אַלע אינאייִנעם אין אַ ווינקעל, ווי די שעפּעלעך, אַ ביסעל זיך געקוועטשט און געשטיקט, געשטיקט, און אַלץ גע־רעדט, גערעדט מיט הענד, און הויך אויף אַ קול, און אַלע אינ־איינעם, ווי געוויינטליך.

און גערעדט האָט מען, פערשטעהט זיך, פון דער באַהן, פון היינטיגע פאַהרעכטסען, מבטל געווען, געמאַכט פשוט אַ תל פון די שענע המצאות, וואָס מע האָט היינט אויסגעטראַכט, שטאַרק געבענקט נאָך דער כתרילעווקער בוכטע, וואָס חאָטש דאָרט איז אויך גאָר נישט פויגעלדיג, דאָך נישט אַזוי פּאַסקודנע, ווי דאָ...

— נאַראָנים! — אַזוי האָבען זיך געשמועסט אונזערע מפונקים. — טפשים! משוגעים האָבען אויסגעקלערט אַ באַהן! אַ טאַרעראַם! אַ טערעבענדע — חאַ־חאַ!

און דאָרטען, אין די הויכע פענסטער, זיצען הונדערטער טויזענדער געלעהרטע, אויפגעקלערטע מענשען, אייִנגעבויגען אין דרייען, סקריפּען מיט די פעדערס, שרייבען, מאָהלען, קלאַפּען דע־פּעשען, ברעכען זיך די מוחות, טראַכטען צו אַלע מאָל נייע המצאות, ווי אַזוי מע זאָל בעסער פאָהרען, בעסער, גיכער, און ביליגער, האַלטען שוין ביי לופט־שיפען, אעראָפּלאַנען — און זיי וגייסען

נאַרנישט, עס חלומ'ט זיך זיי אפילו נישט, אז דאָ, אין וואַגאָן, פאָהרען אַ בינטעל כתרילעווקער בעלי־בתים, פאַרשטעהער פון שטאָדט, און קריטיקירען, זענען מבטל, מאַכען אַ תל פון אַלע זייערע המצאות און אויפטהועכצען, און דוקא אויף אַ קול, בפרהסיה...

לאָז זיין שטיל — כתרילעווקע פאָהרט!

קאַפּיטעל ז.

כתרילעווקע צווישען די „פעלקער".

אונזערע כתרילעווקער אויסדערוועהלטע האָבען זיך אזוי לאַנג געשליפען די צינגלעך, געמאַכט חוזק איבער די באַהנען און איבער אַלע אַנדערע היינטיגע אויפטהועכצען, ביז ס'איז זיי נמאס געוואָרען און זיי האָבען אָנגעהויבען אַרומקוקען זיך אויף אַלע זייטען און אויסקוקען ערטער, און, געוויינטליך, קודם־כל איין אָרט פאַר'ן אַלטען רב רב יוזיפעל, וואָס איז שוין געווען נעבאַך שטאַרק אויסגעמוטשעט פון דער נסיעה. און גאָט האָט זיי געהאָלפען, זיי האָבען דעם אָרט געפונען און האָבען בעזעצט דעם רבי'ן נעבען איינעם אַ פּאַרשוין, אַ רעכטען חברה־מאַן מיט אַ רויט העמדעל איבער די הויזען און מיט אַ האַרמאָניקע אין די הענד. אַ ביסעל איז דער חברה־מאַן געווען מבוסמ'דיג, דאָס הייסט, טאַקי רעכט בנילופין, אונטער'ן גלעזעל, מיט איבערגעקעהרטע אויגען, געשפּיעלט אויף דער האַרמאָניקע און געזונגען בשעת מעשה זעהר אַ שען לידעל:

קאַסטיושקינאַ מאַט
סאָבּיראַלאַס פּאָמיראַט —
סאָבּיראַלאַס פּאָמיראַט.
אומיערעט ניע אומיערלאַ —
דראָם וורעמיאַ פּראָוויעלאַ!

און נאָך אַ מאָל דאָס אייגענע, שוין העכער מיט אַ טאָן:

קאַסטיושקינאַ מאַט
סאָבירא̃לאַס פּאָמיראַט —
סאָבירא̃לאַס פּאָמיראַט.
אומיערעט ניע אומיערלאַ —
דאַראָם וורעמיאַ פּראָוויעלאַ!

און טאַקי נאָך אַ מאָל דאָס אייגענע, נאָך העכער און נאָך גיכער:

קאַסטיושקינאַ מאַט
סאָבירא̃לאַס פּאָמיראַט...

און אַזוי ווייטער, אָהן איין אויפהער, ווי אַ מאַשינע.

מילא, איז דאָס געווען אַ שכן חאַטש אַ פריילינבער. פון דער אנדערער זייט אָבער האָט גאָט מזכה געווען רב יוזיפלען מיט אַ נפש, איינעם אין אַ באַראַשקענעם פּעלץ, איז ער געווען בייז, אָנ־געב׳ברוגז׳ט אויף דער גאַנצער וועלט, און געהאַלטען אין איין שפּייען. יעדער שפּיי, וואָס ער האָט געטהאָן, איז געווען מיט אַזאַ רציחה, גלייך ווי עמיצער וואָלט איהם דאָ דער׳רגזנ׳ט מיט איין איבעריג וואָרט. אַ גליק, וואָס רב יוזיפעל האָט דאָס נישט בעמערקט. רב יוזיפעל איז געווען גאָר נישט בהאי עלמא. זיינע מחשבות זענען געווען ווייט פון דאַנען, דאָרטען ערגיץ אין דער גרויסער שטאָדט, אַזש ביי די „גדולים"...

ווי אַלע כתרילעווקער אידען, האָט אונזער רב יוזיפעל גע־לעבט אין עולם־הדמיון, אַרומגעגאַנגען שטענדיג אין הרהורים, אין פאַנטאַזיעס. האָט איהם די פאַנטאַזיע דאָ אויפגעהאַפּט אויף די פליגלען און האָט איהם אַוועקגעטראָגען גלייך אַהין, צום גרעסטען פון די „גדולים"... עס האָט זיך איהם פאָרגעשטעלט אַ פּאַלאַץ אַ גרויסער מיט גילדענע כלים... אויבען־אָן, אויף אַ שטוהל, זיצט דער גביר אַליין... דערזעהען אידען, שטעהט אויף דער גביר און גיט זיי אָפּ שלום און פרעגט זיי, וואָס איז זייער באַגעהר? שטעלט

זיך ארוים ער אליין טאקי, רב יוזיפעל הייסט דאָס, און זאָגט איהם: דאָס און דאָס, אזוי און אזוי... און ער לייענט איהם א צעטעל פון כתרילעווקע מיט איהרע אידען און מיט זייערע צרות, ווי אומגליקליך זיי זענען נעבאך פון תמיד אָן, ובפרט אצינד, נאָך דעם גרויסען חורבן... און דער גביר האָרכט־אוים די גאַנצע מעשה ביז'ן סוף און שטעהט־אויף און געהט־צו צו דער שאַפע און נעמט־ארוים א היבשע פויטיקע, און רופט זיך אָן צו איהם, צום רב הייסט דאָס:

— ווי מיינט איהר — עס ווערט זיין גענוג?

— שייך זאָגען גענוג? — ענטפערט איהם רב יוזיפעל און רעדט צו זיך אליין, מאכט בשעת מעשה מיט די הענד, מיט די אויגען און מיט'ן שטערן און זעהט גאָרנישט, אז אקעגען איהם, אויף דער באנק, זיצען פארשוינען, פערשיעדענע פנים'ער, צווישען זיי אויך נקבות מיט רויטע פנים'ער, קנאקען סעמעטשקעס, לאכען גאנץ געשמאק און מאכען חוזק פון אונזערע כתרילעווקער לייט אין די אויגען, קרימען איבער, ווי אזוי זיי רעדען און ווי אזוי זיי מאכען מיט די הענד און ווי אזוי זיי טרייסלען מיט די פאות! און איבערהויפט האט מען זיך געמאכט לוסטיג איבער איהם אליין, איבער דעם אלטען רב יוזיפלען מיט'ן טיזליק און מיט'ן שטריימעל.

דאָס דאָזיגע לאכען מיט'ן חוזק מאכען איז אָבער געווען, ווי מע זאָגט, אָפּגעגעבען ברויט; די כתרילעווקער לייט פון זייער זייט האָבען אויך נישט געשוויגען. זיי האָבען געקריטיקירט, גע־פּראָוועט ליצנות צווישען זיך איבער די דאָזיגע פריילינבע פאר־שוינדלעך, און איבערהויפט — איבער דעם חברה־מאַן, וואָס מיט'ן רויטען העמדעל, מיט דער האַרמאָניקע און מיט דעם שענעם ליע־דעל, וואָס סע ווערד איהם גאָר נישט נמאס איבער'חזר'ען זיעבען הונדערט מאָל אלץ די אייגענע ווערטער: „קאַסטיושקינא מאַט סאַביראַלאַס פאַמיראַט — סאַביראַלאַס פאַמיראַט"...

— אפנים, אז דער ערל האָט שוין היינט געמאַכט „שהכל נהיה בדברו", — בעמערקט איינער פון אונזערע כתרילעווקער, און דער אנדערער חאַפּט איהם אונטער אויף לשון־קודש:

— מע זעהט דאָס ארויס בחוש פון די עינים.

— א כוס'ע און דוקא א גרויסע! — שטעלט־אריין א דריטער צום גראַם.

— יאָ, ער איז מלא! — רופט זיך אָן נאָך איינער און קוקט כלומרשט נישט אויף איהם, נאָר אויף דער סטעלי, און נאָך איינער ענדיגט דעם פסוק:

— וגדוש על כל גדותיו... — און קראַצט זיך אונטער'ן קאָל־נער.

— געפעלט אייך דער ניגון וואָס ער דבר'ט?

— א חסיד'יש ליעדעל מסתמא.

— מיט קלוגע ברבורים!

— טיעף — שכל'דיג! די אמי פון קאַסטיושקינא איז שיער נישט מת געוואָרען. א קליינינקייט!...

אפילו רב יוזיפעל, וואָס איז ווייט פון ליצנות, האָט זיך נישט געקאָנט איינהאַלטען און איז א בעלן געווען א פרעג טהון מיט א שמייכעל ביי זיינע כתרילעווקער אידען: וואָס בעדייטען די דאָ־זיגע משונה־מאָדנע ווערטער פונ'ם ליעדעל? האָט זיך געפונען איינער, וואָס האָט איהם גגעגעבען צו פערשטעהן דעם פשט:

— ס'איז געווען, פאַרשטעהט איהר, איינער, אפנים, א קאַס־טיושקע, א מענטש, וואָס מע האָט איהם גערופען קאַסטיושקע, האָט דער דאָזיגער קאַסטיושקע געהאַט א מאַמע, האָט זיך די דאָזיגע מאַמע, זאָגט ער, געקלויבען שטאַרבען, און איז נישט געשטאָרבען...

רב יוזיפעל לעגט־צו קאָפּ, נאָר ער פערשטעהט נישט דעם שכל, וואָס דאָ שטעקט? וואָס הייסט — זי האָט זיך געקלויבען שטאַרבען? שטאַרבען איז דען געוועגדט אָן דעם מענשען? בעל־כרחך אתה מת — איבער נויט שטאַרבט מען...

— עם הדומה לחמור! פון וועמען רעדט מען? — רופט זיך אָפּ איינער פון די אויסדערוועהלטע און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ און קוקט אויף דער חברה פון אויבען אראָפּ, און באַלד בעקומט ער א קאָמפּלימענט פון איינעם פון דער חברה, וואָס קרימט זיך נאָך, ווי אזוי אידען דאַווענען, דאָס הייסט: ער שלאָגט זיך מיט דער האַנד אין הארצען אריין און זאָגט מיט א מאָדנעם ניגון: „טאַ־טעלי! מאַמעלי! טאַטעלי! מאַמעלי!” — און דער גאַנצער איבעריגער עולם ווערד צעשמאָלצען פאַר געלעכטער.

— מע לאַכט דאָס אָפּ פון אונז! מע לאַכט פון א אידען! אומעטום מאַכט מען פון אונז חוזק! — מאַכט איינער פון די אויסדערוועהלטע מיט א זיפץ און ווינקט מיט'ן קאָפּ צום רבי'ן, און דער רב רב יוזיפעל קוקט אויף יענעם נפש, ווי ער וואַרפט זיך און ווי ער קרימט זיך.

— נישט פון אונז לאַכט ער, קינדעניו, — זאָגט רב יוזי־פעל, — פון זיך לאַכט ער אָפּ, פון זיך אַליין! פון אונז איז נישטאָ וואָס צו לאַכען, נשמה מיינע; פון אונז דאַרף מען וויינען און זיך א מוסר אראָפּנעמען, א מוסר: וואָס מיר זענען געווען און וואָס מיר זענען געוואָרען...

און רב יוזיפעל דערצעהלט דערביי זעהר א שענעם משל, געוויינטליך, מיט א מלך, און דער עולם הערט־אויס דעם משל, עס קאָן זיין, נישט דעם ערשטען מאָל, און יענער חברה־מאַן, וואָס מיט'ן אראָפּגעלאָזטען רויטען העמדעל און מיט דער האַרמאָניקע, לאָזט זיך אראָפּ אַלע מאָל נידעריגער און נידעריגער מיט א האַל־בען טאָן (אפנים, ס'איז איהם שוין אַליין אויך נמאס געוואָרען):

קאַסטיושקינאַ מאַט
סאָביראַלאַס...
פּאָמיראַט...
פּאָמיראַט... פּאָמיראַט...

— שלום־עליכם! — רופט זיך אָן פּלוצים א פרישער פּאַר־שוין, גלייך ווי פון הימעל אראָפּגעפאַלען. — פון וואנען פאָהרען דאַס אידען און וואוהין? און וואָס האָט איהר זיך פארקלויבען גאָר אַהער, צווישען אָט די דאָזיגע?... קומט צו אונז, אין אונזער וואגאָן אריין. דאָרטען וועט איהר חאָטש זיין צווישען אונזעריגע, צווישען אייגענע...

קאַפּיטעל ח.

כתרילעווקע צווישען „אייגענע".

ווי פיש, נאָר־וואָס געחאַפּטע אין דער נעץ און אריינגעלאָזטע צוריק אין טייך אריין, — אזוי האָבען זיך געפיהלט אונזערע כתרי־לעווקער דעלעגאַטען, אז זיי האָבען זיך איבערגעפּעקעלט אינ'ם אַנ־דערען וואגאָן, צווישען „אייגענע", צווישען אידען. מע קאָן נישט זאָגען, אז דאָרט זאָל געוועזען זיין א סך ריינער און א סך גראַמער, ווי אינ'ם ערשטען וואגאָן. עס קאָן זיין, אז דאָ, אויפ'ן נייעם אָרט, איז זיי געווען נאָך ערגער, וואָרום דאָרטען, אינ'ם פריהעריגען וואגאָן, איז דער עולם חאָטש געזעסען א סך אויף דער ערד, נישט געהאַט קיין איבעריגע פעקלעך. א טאָרבע מיט א פּאָר שטיוועל — און איין עק. און דאָ, אויף דעם נייעם אָרט, צווישען אידען, איז געווען דער טומעל א סך גרעסער, די ענגשאַפט א סך ערגער, און איבער די פעקלעך איז נישט געווען, וואו זיך א קעהר צו טהון.

דאָס איז ידוע, אז יעדער איד האָט מיט זיך אונטערוועגס נישט ווייניגער ווי צוויי־דריי פעקלעך, און ווייבער האָבען, אחוץ די פעקלעך, אויך קישענס מיט קאָלדרעס מיט שמאַטעס. פון דער וועלט שמאַטעס. אין וועג זעהען דעריבער אידען אויס נישט נאָר ווי רייזענדע אליין, נאָר ווי וואנדערער, ווי עמיגראַנטען, וואָס פאָהרען־אריבער ערגיץ זעהר אין א ווייטע מדינה, דאָרט וואו ס'איז נישט צו קריגען פאר קיין געלד נישט קיין קישענס, נישט קיין קאָלדרעס, נישט קיין שמאַטעס... און זיי פיהלען זיך דערפאַר

אומעטום, ווי ביי זיך אין דער היים. אידען, וואוהין זיי זאָלען נישט פאָהרען, פיהרען זיי, ברוך־השם, מיט זיך זייער היים, זייער „געטאָ“ מיט זייער גלות, און דערפאַר, אפנים, האבען זיי אומע־טום און אַלע מאָל טאקי איין פּנים, בייטען זיך אזוי גיך נישט איבער און פיהלען זיך גוט נאָר דעמאָלט, ווען זיי זענען אַלע אינ־איינעם. און די וועלט טהוט זיי צוליעב: איהר ווילט אינ־איינעם — זייט אייך אינאיינעם...

אריינגעטראָטען אינ'ם נייעם וואגאָן און דערזעהען, אז מען איז אין דער היים, צווישען „אייגענע“, האָבען זיך אונזערע אויס־דערוועהלטע צעלעגט, ווי ביי'ם טאטען אין וויינגאָרטען, אוועק־געלעגט זייערע פעקלעך אויף יענעם'ס פעקלעך, זיך געזעצט גאַנץ נאָהענט איינס נעבען דאָס אַנדערע, געבעטען יענעם זיך אַ ביסעלע אַ רוק טהון, און קוים אריינגעחאַפּט זיך, מאכט שוין נישט אויס, מענ מען שוין יענעם אַ ביסעל צוקוועטשען, און פאר וואָס טאקי נישט איינגאַנצען ארויסקוועטשען?... מען איז דאָך צווישען „איי־גענע“, צווישען אידען!...

און האָט קיין יסורים נישט: מע וועט זיך, חלילה, נישט קריעגען, נישט זידלען איבער אַזעלכע נארישקייטען. ווערטלעך זאָגען, געבען יענעם אַנצוהערעניש — דאָס מהכתיתי. צום ביי־שפּיעל: אז איינער טרעט־אָן דעם אַנדערען רעכט אויפ'ן פוס, טהוט יענער אַ שפּרונג־אונטער און אַ זאָג כלומרשט אזוי, פערביי־געהענדיג:

— אוי האָט איהר, קיין עין־הרע, אַ האַרטען טראָט, פעטער!

אָדער אַז איינער שטעלט־אַוועק זיין טשעמאָדאַן כמעט גלייך אויף יענעמ'ס פּלייצע, מאַכט יענער חוזק נישט איבער איהם, נאָר איבער'ן טשעמאָדאַן, און טהוט זיך אַ זאָג אונטער דער נאָז:

— הערט איהר? אייער טשעמאָדאַן האָט, אפנים, קיינמאָל נישט געקרענקט.

אָדער אַז איינער פערשטעלט דעם אַנדערען די שיין, טהוט ער איהם אַ זאָג:

— ווייסט איהר, וואס איך וועל אייך דערצעהלען? איך האב מורא, אז איהר זענט נישט קיין גלעזערנער...

און אז סע מאכט זיך אפילו אמאל, אז צוויי אידען צעאמפּערען זיך שוין גאר איבער איין ארט אין וואגאן, הויבען זיי אן שיטען איינס אויפ'ם אנדערע מיט ליצנות און שטעכווערטלעך:

— זייט־זשע מוחל, פעטער, דאס איז מיין ארט.

— טאקי באמת? מיט וואס איז דאס אייער ארט, למשל?

— ווייל דא בין איך געזעסען.

— וואס־זשע, איהר האט דא שבת געהאלטען? צי עס שטעהט אויפגעשריבען אויף דעם ארט: „זה המקום שייך”?...

און דער זיצענדיגער פארשוין פוילט זיך נישט, הויבט זיך אויף און זוכט אויפ'ן ארט די אויפשריפט: „זה המקום שייך”. ווערד צווישען עולם א געלעכטער, פערדריסט דאס דעם שטעהענדיגען פארשוין און ער רופט זיך אן צום זיצענדיגען:

— איהר זענט, דאכט מיר, שוין א ביסעל צו דאסיג.

— צו וואסיג? — פרעגט איהם דער זיצענדיגער, און דאס געלעכטער צווישען עולם וואכסט. אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז מע גיט זיך איין עצה: מע ענגט זיך א ביסעל, מע רוקט זיך צענויף און מע מאכט איין ארט פאר'ן שטעהענדיגען. ממה־נפשך, עס זיצען, קיין עין־הרע, אזוי פיעל אידען, וועט זיצען נאך איינער... און די דאזיגע צוויי, וואס האבען זיך נאר־וואס געווערטעלט, בלאזען זיך נאך א קליינע ווײַלע, נאכדעם נעמט מען זיך צו די זייגערס: וואו האלט ביי אייך דער זייגער? אדער מע קוקט אין פענסטער ביידע: ווייסט איהר נישט, ווי אזוי הייסט די סטאנציע? און מע מאכט א שמועס פון סטאנציעס און פון באהנען און פון געשעפט — און עס געהט אוועק, ווי א מזמור. דער פרישער פארשוין, וואס קומט־אריין און טרעפט די צוויי, מיינט ער, אז דאס זענען אדער צוויי שותפים, אדער קרובים, אדער מחותנים, אדער אזוי גוטע פריינד פון איין שטאדט...

לאָזען חכמים זיך ווילען, וויפיעל זיי ווילען. לאָזען זיי צו־טראַכטען אַזעלכע שפּריכווערטלעך, ווי, למשל: „זיצען זאָל מען צווישען גויים, ליגען — צווישען אידען", „מיט אידען איז גוט נאָר קוגעל עסען", וכדומה. איך געה מיר מיט מיין גאַנג, אַז אידען, און נאָך כתרילעווקער דערצו, פּיהלען זיך צווישען אייגענע א סך בעסער און א סך היימישער, ווי צווישען פרעמדע.

קאַפּיטעל ט.

„אַ איד וואָס קאַטאָרי".

דער מענש, וואָס איז ווי אַראָפּגעפאַלען פונ'ם הימעל און האָט אַריבערגעפּעקעלט אונזערע דעלעגאַטען אַהער פון יענעם וואַ־נאָן, איז געווען איינער פון יענע זעלטענע פּאַרשוינען, וואָס מע קאָן זיי זעהען נאָר אונטערוועגענס. אַז איהר בעגעגענט זיך מיט זיי, ווערד איהר באַלד חבר, אויסגעבונדען, גלייך ווי איהר זענט שוין מיט זיי בעקענט פון כמה וכמה יאָהרען. ווער ער איז — ווייסט איהר נישט. וואָס ער איז — ווייסט איהר אויך נישט. עס איז רעכט צו זאָגען, אַז ער איז אַ איד, אַ קרעמער, און עס איז רעכט צו זאָגען, אַז ער איז אַ מעקלער פון דער בערזע. נאָר גיכער פון אַלץ איז ער גאָר אַ שניידער, אַ חשוב ביי נאַטשאַלסטווע און דרעהט זיך ביי „פּראַוואָזשיטעלסטווע"...

אליין איז ער אַ מענש פון מיטעלמעסיגען וואוכס און מיטעל־מעסיגען שטאַנד, אַ שוואַרצער מיט אַ גלאַנץ פון אַרמענישען טיפּ, מיט אַ קליין בערדעל, מיט קליינע שוואַרצע אומרוהיגע אויגען, מיט'ן קאַפּעלישעל אַהינטער — אַ ריהרעוודיגער, אַ לעבעדיגער פּאַרשוין, וואָס קאָן נישט זיצען אויף איין אָרט, מוז עפּיס טהון, ערגיץ געהן, מיט עמיצען רעדען. און איבערהויפּט — רעדען. רעדען — דאָס איז זיין וועלט. געפינט זיך אין וואַגאָן אַ איד — איז אודאי גוט. אַלאַ נישט — איז אַ גוי, אַ סאָלדאַט, אַ פּריצה, אַ גלח. פאַר נויט איז גוט אַ קאָנדוקטאָר, איין אוויוועגהייצער,

א רעדער־שמירער, א שווארציאהר, אבי אינ׳ם געשטאלט פון א מענשען. און א כח האט ער: ווער ס׳זאל נישט זיין — מוז ביי איהם ווערען רעדעוודיג. סיידען א געבוירענער א שטומער. מחמת ער ווייסט, פערשטעהט איהר מיך, פון וואס און ווי אזוי מיט ווענמען אנהויבען צו רעדען. און רעדען וועט ער מיט אייך פון וואס איהר ווילט, כמעט קאן מען זאגען, אז ס׳איז נישטא אזא זאך אויף דער וועלט, וואס ער זאל ניט וויסען, און נישטא אזא מענש אויף דער וועלט, וואס ער זאל איהם נישט קענען. מיט אזעלכע איז א פערגעניגען צו זיצען אין איין וואגאן. דערצו איז ער גלאט א גוטער מענש. איין אפענהערציגער און זעהר א צו־געלאזטער. ער מעג אייך זעהען דאס ערשטע מאל אויף זיין לעבען, איז ער גרייט צוליעב אייך פון דעסטוועגען געהן, וואוהין איהר ווילט: אפשר ווילט איהר צו דער קאסע נאך א בילעט? אדער העלפען אייך צענויפפאקען די זאכען? — מיט׳ן גרעסטען כבוד! ער וועט ארייננקוקען דערווייל צו אייך אין פעקעל אריין, אפשאצען, וואס איז ווערטה אייער טשעמאדאנדעל, אדער אייער פעלץ, אדער אייער זייגער, אויסרעכענען אייך פינקטליך, אין וואסער שעה און וויפיעל מינוט איהר דארפט קומען אהיים, און וואס וועט אייך קאסטען דער באגאזש, און געבען אייך איין עצה, ווי אזוי, אויף וואסער וועג, איהר זאלט פאהרען, און וואו איהר זאלט זיך אפשטע־לען. בשעת־מעשה וועט ער אייך האלטען ביי א קנעפעל, אדער בויערען אייך מיט׳ן פינגער א לעבעל, און דאס קאפעלישעל האלט שוין ביי איהם [illegible]ט, און די בעקלעך פלאמען, און די אויגען ברענען, גלייך ווי ער טהוט זעהר א נויטיגע זאך. מיט איין ווארט — דאס איז געווען אזא מין פארשוין, וואס ביי אונז רופט מען איהם: „א איד וואס קאטארי״.

פאר אונזערע כתרילעווקער פאסאזשירען איז דער דאזיגער „איד וואס קאטארי״ געווען, קאן מען זאגען, א אאזיס אין דער מדבר, א נעזונד אין בויך, א זאלץ אין די ביינער. א קליינינ־קייט — זייער מיסיאן, וואס זיי האבען אויף זיך געהאט! דאס

ערשטע מאָל אין אַ פרעמדען אָרט, אין אַזאַ גרויסער שטאָדט, וואָס זייער באָבע'ס באָבע איז דאָרט קיינמאָל נישט געווען אין חלום אפילו! מע ווייסט נישט, וואו אַ טהיר עפענט זיך, און מע פאַהרט מכח אַזאַ ענין, אַזאַ היילינע זאַך!...

אויך דער פארשוין האָט זיך מחיה געווען מיט זיי, ממש דער־קוויקט זיך. געוואָהר געוואָרען, וואוהין, צו וועמען און צוליעב וואָס זיי פאָהרען, האָט ער זיי בעשאָטען מיט עצות, ווי אַזוי זיי זאָלען זיך נוהג זיין פון דער ערשטער מינוט, וואָס זיי וועלען אָנ־קומען אויפ'ן וואָקזאַל, ביז זיי וועלען זיך צושלאָגען צום פונקט, וואָס זיי בעדאַרפען. און די כתרילעווקער אויסדערוועהלטע האָבען איהם געקוקט אין מויל אריין, געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און געשלונגען איטליכעס וואָרט זיינס.

— איהר פאָהרט, מיינע ליעבע אידען, — האָט ער איינגע־טענה'ט מיט זיי געטריי, ווי אַ פאָטער, געשמייכעלט און געגלעט זיך דאָס בערדעל, — איהר פאָהרט, מיינע ליעבע אידען, וועגען זעהר אַ וויכטיגען עסק. מע קאָן זאָגען, אַ היילינע זאַך, הלואי איהר זאָלט נאָר מצליח זיין, און איהר וועט, אם ירצה השם, געוויס מצליח זיין. איך בין זיכער, אַזוי ווי מיר האָבען היינט יום גימל אויף דער גאַנצער וועלט. דער עיקר, איהר זאָלט ווייסען, וואו איין און וואו אויס. די שטאָדט איז אַ גרויסע און אַ צעוואָרפענע. אַ גויישע שטאָדט, פאַרשטעהט איהר מיך. נאָר אידען זענען, קיין עין־הרע, פאַרהאַן, און דוקא רייכע אידען. דאָס הייסט, ס'איז פאַרהאַן קבצנים אויך גענוג, אפשר מעהר קבצנים ווי נגידים. נאָר צו די קבצנים דאַרפט איהר דאָך נישט האָבען. קבצנים, זאָגט איהר, האָט איהר אַליין. עצתי, אַז געהן זאָלט איהר נאָר צו די גרויסע, צו די סאַמע גדולים. ווער זענען ביי אונז די סאַמע גדולים — ווילט איהר ווייסען? נעמט, זייט מוחל, אַ שטיקעל פאַ־פּיער מיט אַ בלייפעדער און פאַרשרייבט, וועל איך אייך זאָגען אַקוראַט מיט די אַדרייסים און מיט'ן יחוס פון איטליכען באַזונדער. איך קען זיי, פאַרשטעהט איהר מיך, אויסגעבונדען. גדולים זענען

זיי אלע, און וואלטען וועלען אריבערשטייגען, אריבערשפרינגען, איינשלינגען איינס דאס אנדערע מיט די ביינער, זיי זאלען נאר קא־נען. און אלע רייסען זיי זיך ארויף, ארויף, טאנצען נאך גאר דעם גרויסען, דעם אמת'ען גדול, דעם ל י י ב צווישען די חיות... איך זעה נאך אייערע פנים'ער, אז איהר ווייסט שוין, וועמען איך מיין... אזוי איז טאקי דער נאמען זיינער. און כשמו כן הוא... ער איז טאקי א לייב. א קעניג איז ער, א גביר, א גרויסער גביר, איין אדיר, א מיליאנער. איהר ווילט וויסען, וויפיעל ער פארמאגט? פרעגט גאר נישט. וויפיעל איהר זאלט אייך נישט פארשטעלען — פארמאגט ער צוויי מאל, דריי מאל, צעהן מאל אזוי פיעל. ס'איז רעכט צו זאגען — פופציג מיליאן, און ס'איז רעכט צו זאגען — זיבעציג. און אז איהר וועט מיך שטארק בעטען, איז אפשר טאקי אלע הונדערט. אהין דארפט איהר זיך דערשלאגען שוין צום סוף, אז איהר וועט פארטיג ווערען מיט אלע איבעריגע גדולים. ווייל איהר ווילט דאך מסתמא א גראבס, א מנה יפה. און וויבאלד א מנה יפה, איז נאר ביי איהם. ווארום וועט איהר איהם טרעפען אין דער גוטער מינוט — איז נישט שייך צו זאגען. ביי איהם געבען א נדבה א טויזענד, און פופציג טויזענד, און הונדערט טויזענד — איז טפו! אדער שא! ווייסט איהר גאר וואס? איך וועל אייך געבען א בעסערע עצה.

דא האט זיך דער „איד וואס קאטארי" פערטיעפט אין מחשבות, נאכדעם האט ער זיך אנגענומען ביי'ם בערדעל און אנ־גערופען זיך, ווי א מענש, וואס איז געפאלען אויף זעהר א גליק־ליכע אידעע:

— הערט־זשע אויס, מיינע ליעבע אידען, וואס א י ך וועל אייך זאגען. ביי אייך איז, זאגט איהר, אפגעברענט געווארען דאס גאנצע שטעדטעל? דארפט איהר דאך געהילע אויף בויען הייזער? האט ער א וואלד, טאקי נישט ווייט פון אייערע מקומות, אבער א וואלד, ווי זאגט איהר, מיט בוימער! וואס פאר א ווערדע

האָט ביי אזא מיליאָנער איינטונקען די פען און אוועקשרייבען א קוויטעל אין וואלד אריין: „אבקש ליתן על חשבוני״?

און דער „איד וואָס קאטאָרי״ טהוט א מאך מיט דער האנד אין דער לופטען, ווי דער גביר מיט דער פען, און אונזערע כתרילעווער אויסדערוועהלטע געבען זיך ביי די ווערטער א הויב־אויף, און טרערען האָבען זיך אזש געשטעלט ביי זיי אין די אויגען. נאָר דאָ האָט זיי דער „איד וואָס קאטאָרי״ א ביסעל אראָפּגעוואָרפען. ער האָט, אפּנים, פערשטאַנען, אז ער האָט זיי אריינגעגעבען א ביסעל צופיעל האָפּענונג, האָט ער זיך א גלעט געגעבען דאָס בערדעל און א זאָג געטהאָן צו זיי:

— איך דארף אייך אָבער זאָגען, מיינע ליעבע אידען, נאָך א מאָל דאָס אייגענע: עס ווענדט זיך אָן דעם, אין וואָס פאר א מינוט איהר וועט איהם טרעפען... טאָמער, חלילה, טרעפט איהר איהם אויף דער לינקער זייט, בין איך אייך נישט מקנא. ער איז אָ מענטש, וואָס אַלע קוקען איהם אין מויל אריין, פערשטעהט איהר מיך, און איז אזוי גרויס, אזוי תקיף, ווי זאָגט איהר: „מה יעשה הבן״... אודאי ווען איהר זאָלט זיין נישט קיין אידען — עהע־הע!

די כתרילעווקער אויסדערוועהלטע זענען ביי די ווערטער גאָר מבולבל געוואָרען. זיי האָבען נישט פערשטאַנען, וואָס מיינט דערמיט אָט דער מענש: וואָס הייסט — ווען זיי זאָלען נישט זיין קיין אידען? וואָס דען זאָלען זיי זיין — אנדרוגוניסען?... דער „איד וואָס קאטאָרי״ האָט, אפּנים, געזעהען, אז זיי פערשטעהען איהם נישט, האָט ער גענומען זיי מסביר זיין:

— פאַרשטעהט איהר מיך, מיינע ליעבע אידען, דער מענטש איז זעהר גרויס, זעהר תקיף און שטארק אָנגענומען צווישען כריסטען. „גענערעלער״ קומען צו איהם אין שטוב אריין, זיצען מיט איהם אָט אזוי־אָ, ווי איך מיט אייך... נו, פאַרשטעהט זיך, אז וויבאַלד כריסטען זענען מיט א אידען אָט אזוי־אָ, וועט זיך א איד פאַר זיי מפקיר זיין...

מע קאָן נישט זאָגען, אַז דער דאָזיגער פּירוש איז געווען פאַר אונזערע כתרילעווקער לייט אינגאַנצען פערשטענדליך. זיי האָבען נישט אויפגעהערט צו האַלטען אָפּען מויל און אויהערען, און יענער האָט נישט אויפגעהערט צו גלעטען זיך דאָס בערדעל און לויבען אין טאָג אַריין די סאַמע גדולים, אויסגערעכענט זיי אַ גאַנץ צעטעל פון „גרויסע גדולים" און פון „קליינע גדולימ'לעך", און אַלע מיט די נעמען און מיט די גאַסען און מיט די נומערען פון די הייזער, זיך אָפּגעשטעלט אַלע מינוט כמעט ביי יעדען איינציגען גדול מיט אַ קורצער נאָר אַ שאַרפער כאַראַקטעריסטיק, וואָס פון דעם אַליין וואָלט געקאָנט זיין אַ בעזונדער בוך, ווען דאָס זאָל זיין ביי אונז דער עיקר. נאָר אַזוי ווי דער עיקר איז דאָך די מעשה מיט די כתרילעווקער נשרפים, לאָזען מיר עס דורך פערביי און קעהרען זיך אום צוריק צו אונזערע כתרילעווקער דעלעגאַטען אין דער גרויסער נישט־אידישער שטאָדט, וואו מיר האָבען זיי איבערגע־לאָזט סאַמע אין רעכטען אָנהויב פון זייער הייליגער אַרבייט.

קאַפּיטעל י.

אין עולם התוהו.

דער עולם־התוהו, ווי עס ווערד בעשריבען ביי אונז אין די הייליגע ספרים, — דאָס איז געווען די גרויסע שטאָדט מיט איהרע „גדולים" פאַר אונזערע אויסדערוועהלטע פון כתרילעווקע. די גאַנצע קונץ פונ'ם עולם־התוהו בעשטעהט אין דעם, וואָס דעם מענשען'ס נשמה בלאָנזעט אַרום אויף דער וועלט, איז אויסען אין אַלע ווינקעלעך, זעהט און הערט און פיהלט אַלסדינג, נאָר דער גוף איז דערביי נישט אויסען. צי מחמת גרויס אויפרעגונג פון די מעשיות, וואָס זיי האָבען זיך אָנגעהערט אין וואַגאָן פונ'ם „אידען וואָס קאַטאָרי", אָדער אפשר ווייל זיי זענען דאָס ערשטע מאָל אַרום אויף דער גרויסער פרייער וועלט — דאָס איז זיכער, אַז זיי זענען נישט געווען בהאי עלמא. דאָס הייסט, די נשמה

האָט זיך ביי זיי אַרומגעבאַמבעלט דאָ, צווישען די „גדולים", גאָר דער גוף איז געווען ערגיץ ווייס איך וואו, ווייט פון דאַנען.

פון דער ערשטער מינוט איז זיי געגאַנגען נישט כשורה, יעדענ־פאַלס — נישט אַזוי, ווי זיי האָבען זיך פאָרגעשטעלט. געגאַנגען זענען זיי דוקא מיט אַ סדר, מיט אַ סיסטעם, לויט ווי יענער פאַר־שוין מיט די ברענענדיגע אויגלעך האָט זיי געלעהרענט און לויט די נומערען פון די הייזער מיט די נעמען פון די גאַסען, וואָס יענער האָט אויפגעגעבען. פריהער האָבען זיי אָנגעקלונגען צו די „קלענערע גדולים", דערנאָך צו די „גרעסערע גדולים", און גע־שטיגען וואָס ווייטער אַלץ העכער און העכער. מע קאָן נישט זאָגען, אַז זיי האָבען נישט מצליח געווען. נדבות זענען דוקא איינגעגאַנגען, אָדער, ווי זיי האָבען זיך נאָכדעם בעריהמט פאַר זייערע בתרילעווקער: „אַ רעגען פון נדבות האָט געגאָסען אויף זייערע קעפּ". אויב עס האָט באמת געגאָסען אַ רעגען פון נדבות — דאָס ווייסען מיר נישט. איינס איז זיכער, אַז ביי זיי אין דער היים זענען זיי צו אַזעלכע נתינות געווים נישט געוועהנט געוואָרען, און אַזעלכע מטבעות, ווי מע האָט זיי דאָ דערלאַנגט, האָבען זיי געזעהען דאָרטען סיידען אין חלום, איז דאָס — נישט אַלע מאָל... נישט מעהר, וואָס האָט זיי געקוועטשט? זיי האָט געקוועטשט נאָר איין זאַך: עס האָט זיך זיי אויסגעוויזען, אַז זיי זענען נישט צווישען אייגענע... ווי ווילד־פרעמדע, ווי גאַנץ ווייטע האָט מען זיי אויפגענומען, אָפּגעגעבען זייערס און — האָט קיין פאַראיבעל נישט.

אַנדערע האָבען אפילו נישט געוואָלט אָנקוקען זייערע פּנים'ער, אַרויסגעשיקט זיי זייער נדבה נאָך איידער זיי האָבען אַריבערגע־טראָטען די שוועל. אַנדערע זענען נאָך געווען בייז אויך, נישט געלאָזט זיך אויסרעדען איין איבעריג וואָרט: „אָפּגעברענט גע־וואָרען? געהערט אַזעלכע זאַכען, איהר זענט נישט די איינציגע"...

עס זענען געווען אויך אַזעלכע, וואָס האָבען אָנגעשריגען אויף זיי, אָנגערופען זיי מיט עפּיס זעהר מיאוסע נעמען: „פּלעכטלעך",

„פּאַנאַרעלצים", „שנאָרערס"... איינער אַ יונגערמאַן מיט אַ בלאַס פּנים, מיט אַ שפּיצעכיגער נאָז און מיט צוויי קליינע בערדלעך, צעקעמט רעכטס און לינקס, האָט זיך געהייסען ווייזען אַ בוך.

— וואָסער בוך?

— דאָס בוך, וואו עס ווערען ביי אייך פאַרשריבען די נדבות.

דאָ האָט זיך שוין ארויסגעשטעלט דער זקן, רב יוזיפעל דער רב:

— די נדבות, וואָס ווערען געגעבען אויף אונזערע נשרפים, ווערען פאַרשריבען מיט אַזאַ כתב און מיט אַזאַ לשון, וואָס נישט איהר און נישט מיר וועלען דאָס קאָנען לייענען אפילו...

רב יוזיפעל האָט איצטיגס מאָל גערעדט פערשטעלט, אפילו מיט אַ בנעימות'דיג שמייכעלע, ווי אַלע מאָל, נאָר אין קול האָט זיך געלאָזט הערען אַ פעררראָס. רב יוזיפעל דעם רב איז נישט בעגאַנגען אין דעם, וואָס מען איז זיי חושד בכשרים. ניין. איהם האָט געאהרט די קאַלטקייט, וואָס האָט זיי בעגעגענט אומעטום, אין יעדער אידישער שטוב פון די דאָזיגע „גדולים". רב יוזיפעל איז געוועהנט געוואָרען ביי זיך אין כתרילעווקע, אַז אַ איד גיט אַ נדבה, עס מעג זיך זיין נאָר אַ פּרוטה, לאָז זיין אפילו אַ האַלבע פּרוטה, גיט ער זי מיט'ן גאַנצען הארצען. וואָרום אחוץ, וואָס ער איז מחיה איין אָרעמאַן, אחוץ וואָס ער העלפט אַ נויטבעדערפ־טיגען, טהוט ער אַ גוטע זאַך און פ ע ר ד י ע נ ט א מ צ ו ה...

רב יוזיפעל דעם רב האָט געוואונדערט, וואָס צווישען די אַלע גדולים האָט זיך נישט געפונען קיין איינער, וואָס זאָל זיי אָפּגעבען אַ אידישען, אַ פּשוט'ען, אַ היימישען שלום־עליכם. קיין איינער האָט זיך נישט געפונען, וואָס זאָל זיך נאָכפרעגען אויף כתרילעווקע, וואָס זאָל האָטש וועלען אויסהערען זייער אומגליק, זייער הארץ, און האָבען זיי זיך נאָר געפּרובט אָנהויבען רעדען, אויסרעדען זיך, דערצעהלען וועגען דעם גרויסען חורבן, וואָס זיי האָבען איבערגע־לעבט, אַזוי האָט מען געעפענט דאָס בייטעלע, ווי איינער רעדט: „נאַט אייך און געהט אייך געזונטערהייד"...

נעוועהנט געוואָרען פון תמיד צו פערענטפערען יעדען איינ־צינען, האָט רב יוזיפעל געזוכט צו געפינען אַ זכות אויף די דאָזיגע „גדולים”.

— מענטשען געפינען זיך אין אַזאַ עולם־התוהו! — האָט ער זיך געטראַכט און געגאַנגען מיט פעסטע טריט, גאָרנישט נאָך זיינע יאָהרען, אַלץ ווייטער און ווייטער.

עס איז געווען שוין נישט פריה, ווען אונזערע דעלעגירטע פון כתרילעווקע זענען צוגעטרעטען צום סאַמע גרעסטען גדול, צום „לייב צווישען די חיות”, ווי יענער מענש אין וואַגאָן האָט איהם אָנגערופען. און דאָ האָבען זיי זיך דערמאַנט אָן דעם, וואָס יענער מענש האָט זיי געגעבען אָנצוהערעניש אויף דעם „גדול”, אַז ווען זיי זאָלען זיין נישט קיין אַי־דען — עהע־העע!...

דער דאָזיגער „עהע־העע” מיט דער קיהלקייט, וואָס זיי האָט בעגעגענט אומעטום, אין יעדען הויז, האָט זיי געבראַכט דערצו, אַז זיי זאָלען ביסלעכווייז פערלירען זייער קוראַזש און מורא האָבען אָנצוקלינגען ביי אַזאַ גדול, וואָס רעכענט זיך פאַר „אַ לייב צווישען די חיות”... אַ היבשע ווילע איז מען געשטאַנען ביי דער טהיר און נערוונגען זיך, צי מע זאָל טאַקי אָנקלינגען פּשוט, ווי מע האָט אָנגעקלונגען אומעטום, צי אפשר?...

— אפשר וואָס?

— גאָרנישט.

— וואָס זשע זאָגט איהר „אפשר”?

— ווער זאָגט דען „אפשר”?

— אַז איהר זאָגט נישט „אפשר”, פאַר וואָס זאָלט איהר נישט אָנקלינגען?

— וואו שטעהט עס, אַז איך? פאַר וואָס נישט איהר?

— הויבט זיך אָן אַ מעשה מיט אַ אידען!

— שא, שא, קינדערלעך, לאָז זיין שטיל! — רופט זיך אָן רב יוזיפעל און טהוט א ציה דאָס גלעקעל פון דער טהיר, קוים־קוים, אויף וויפיעל עס ערלויבען איהם זיינע אכציג יאָהר.

קאַפּיטעל יא.

אין די הויכע פענסטער.

שטעהענדיג הינטען ביי דער טהיר ביי'ם סאמע גרעסטען פון די „גדולים", ביי'ם סאמע „לייב פון די חיות", האָבען אונזערע בתרילעווקער דעלעגאטען געהאט א געלעגענהייט א ביסעל צו פער־נעמען זיך מיט חקירה וועגען די הויכע פענסטער: וואָס טהוט זיך דאָרטען? אשטייגער, וואָס טהוען די „גדולים" ביי זיך אין די אפּאַרטאמענטען אין דער צייט, ווען הינטען ביי דער טהיר שטעהען און וואַרטען „קליינע מענשעלעך" מיט זייערע קליינע עסקים, געשעפטען, בקשות, פּלאַנען און חלומות? אפשר זיצען זיי דאָרטען בעת־מעשה איבער זייערע גרויסע געשעפט־ביכער, ברעכען זיך די מחות און זענען אזוי פערטיעפט, אז זיי ווייסען גאָרנישט, וואָס אונטען טהוט זיך?... און אפשר זיצען זיי און קלערען, וואָס זאָלען זיי אויפטהון, מתקן זיין אויף דער וועלט מיט דעם כח פונ'ם גאָלד, וואָס דער אויבערשטער האט זיי בענליקט צוליעב דער טובה פון זייער פאָלק, אָדער פון דער גאַנצער מענש־הייט? און אפשר זיצען זיי גלאט אזוי צענויפגעלעגט די הענד, טהוען זיך אָן כל תענוגי העולם הזה, עסען און טרינקען און שלאָפען, ווי גאַנץ געוועהנליכע מענשען?

צייט אויף צו חקירה'ן האָבען אונזערע דעלעגאטען געהאט גענוג: אויף דעם שוואכען קלונג פונ'ם אלטען רב יוזיפעל האט מען זיך נישט געאיילט זיי צו עפענען. זיי האָבען געהאט צייט אויך אויף צו דורכשמועסען זיך וועגען דעם, ווי אזוי מע זאָל זיך פאָרשטעלען פאַר'ן „גדול שבגדולים" און ווער עס זאָל מיט איהם רעדען. זעלבסטפערשטענדליך, אז רעדען דאַרף מיט איהם דער

רב. ווער דען? די פראגע איז נאר פון וואס ער זאל אנהויבען? ווארום לויט ווי דער פארשוין אין וואגאן האט זיי אנגעשראקען, דארף מען ווייסען, ווי מיט איהם צו האנדלען און וואס איהם צו זאגען. נישט אומזיסט שטעהט ביי אונז געשריבען: „החיים והמות ביד הלשון“ — דער פשט איז: אז מיט איין ווארט קאן מען אמאל קאלי מאכען אזוי פיעל, וואס איהר וועט דערנאך נישט פערריכטען מיט קיין צעהן טויזענד ווערטער.

און די דעות האבען זיך דא ביי זיי צעטיילט אויף צוויי כתות, צוויי לאגערען: רעכטע און לינקע. די רעכטע, די עלטערע פון די אויסדערוועהלטע, זענען געגאנגען מיט דעם רעכטען וועג. זיי האבען געדרונגען, אז מע קומט צו אזא גרויסען נגיד, דארף מען קומען מיט תחנונים, אויסמאהלען דעם חורבן פון כתרילעווקע מיט אלע פישטשעווקעס: „אט ערשט נישט לאנג געוועזען א שטאדט, ווי אלע שטעדט. האט זיך אויפגעהויבען אין מיטען דער נאכט א שטורם־ווינט מיט א פייער פון גאט, און עס איז אוועק מיט'ן רויך די גאנצע שטאדט, אפגעמעקט געווארען כתרילעווקע פון דעם פנים פון דער ערד“... דערביי דארף מען נישט זשאלעווען קיין טרויעריגע פארבען, ווי אזוי נאקעטע, בארוויסע, הונגעריגע ליגען אונטער גאט'ס הימעל און בעטען ברויט, לאזען א טרער, און פאר וואס טאקי נישט געבען קיין רעכטען וויין, ווי עס געהער צו זיין?... און די לינקע, יונגעלייט געוויינטליך, האבען גע'טענה'ט פערקעהרט: וואס פאר א וויינען פלוצים אין מיטען דרינגען? וואס זענען מיר, ווייבער? צי איהר מיינט, אז די נגידים זענען זשעדנע טרערען? זיי דארף מען נעמען מיט יושר, מיט גערעכטיגקייט. היתכן, — דארף מען זיי פרעגען — אז אין דער צייט, וואס דא וואלגערט זיך גאלד אין די גאסען און מענשען טהוען נישט אריין קיין האנד אין קאלט וואסער, געהט מען דארטען אויס פאר א לעפעל געקעכטס — לעבעדיגע נפשות, אייגענע ברידער, בלוט און פלייש?!“... „אי־אי! אי־אי! — האבען זיך די רעכטע אנגע־

חאפט ביי'ם קאפ. — זיי ווילען אונז איבערקוילען דעם האלז אהן א מעסער! אלה תולדות יונגעלייט!"...

א גליק, וואס רב יוזיפעל איז געווען דערביי, האט ער זיי גיך איינגעשטילט מיט ווייכע רעד, ווי זיין שטייגער איז.

— קינדערלעך, — האט ער צו זיי געזאגט, — אומזיסט אייער קריעגען זיך, וואס איהר קריעגט זיך. וואס קאן א מענטש, א בשר־ודם משטיינס געזאגט, וויסען, וואס ער וועט זאגען? און אז בלעם הרשע איז שוין געווען אונטערגעקויפט און גאר פארטיג אויף צו שעלטען די אידען — נו, האט ער זיך דען געריכט, אז דער וואס לעבט אייביג וועט איהם איבערדרעהען די ווערטער מיט'ן קאפ אראפ? מיר ווילען, אם ירצה השם, איהם נעמען נישט מיט תחנונים און נישט מיט סטירדעס, נאר מיט א משל. אז גאט וועט הייסען, וועל איך איהם דערצעהלען א משל מיט א מלך, וואס האט זיך צעבייזערט אויף זיינע אייגענע קנעכט און האט פארברענט זיין אייגענעם פאלאץ...

א שאד. אזא שענער משל — און איז געבליבען אין מיטען, איבער א סיבה, וואס נישט רב יוזיפעל און נישט די איבעריגע אויסדערוועהלטע זענען געווען אין דעם שולדיג. שולדיג איז געווען אין דעם גאר א זייטיגער פארשוין. דאס איז געווען דער אנגעוואפענטער נפש, וואס איז דערמאנט ביי אונז אין אנהויב בעשרייבונג. א סברה, אז דער דאזיגער יון, וואס איז געשטעלט געווארען אכטונג צו געבען אויף דער גאס, האט די גאנצע צייט געהאלטען אונזערע כתרילעווקער לייט אויפ'ן אויג. איהם איז די גאנצע קאמפאניע נישט געפעלען געווארען מיט זייער געהן פון שטוב צו שטוב, מיט זייער פעררייסען די קעפ און קוקען אויף די נומערען פון די הייזער און מיט זייער אלע מאל אפשטעלען זיך איבערשמועסען זיך אויף א קול אלע אינאיינעם, ווי די גענז: גער־גער־גער! דא, ביי זייער לעצטען אפשטעל און אויס'טענה'ן זיך, האט ער שוין מעהר נישט געקאנט אריבערטראגען און ער האט

זיך ווידער א מאָל געלאָזט גלייך אויף זיי — דאָס מאָל שוין מיט מעהר פרישקייט און מיט מעהר אימפּעט.

דערזעהען פאַר זיך דעם שונא אזוי נאָהענט און דערפיהלט א סכנה, זענען אונזערע דעלעגאַטען פערשטאַרבען געוואָרען, און ס׳איז געבליבען בהסכם כולם, אז מע דארף זיך ראַטעווען, מאַכען פּליטה. וואוהין? צוריק — הייסט געהן גלייך אויף איהם. האָבען זיי גענומען קלינגען אַלע מיט א מאָל אין דער טהיר אריין, גוט קלינגען, מיט אַלע כחות, און נאָט האָט געהאָלפען — די טהיר האָט זיך טאַקי, עפּים ווי על־פּי־נס, געגעבען איין עפען־אויף, און עס האָט זיך בעוויזען א פּאַרשוין מיט א רויט אויסגעהאָדעוועט פּנים, מיט אויסגעשניטענע פּאַלעס און מיט ווייסע הענטשקעס אויף די הענד. ארויסגעלאָפען איז דער פּאַרשוין מלא רציחה, געמאַכט מיט די הענד, געשריגען און געשאָלטען און געארבייט אזוי, גלייך ווי דאָס וואָלטען זיין ווילדע מענשען, אָדער גזלנים, חולי־גאַנעס, וואָס האָבען געוואָלט מאַכען איין אָנפאַל אין מיטען העלען טאָג אויף זיין בעל־הבית׳ס שטוב.

דערזעהען פאַר זיך „איין אָפענע טהיר״, האָבען זיך די כתרי־לעווקער הוליגאַנעס געגעבען אַלע אינאיינעם א שפּאַר־אריין. האָט זיי אָבער דער פּאַרשוין מיט׳ן אויסגעהאָדעוועט פּנים מיט די ווייסע הענטשקעס געגעבען מיט׳ן גאַנצען כח א שפּאַר־ארויס צוריק. און אין דער מינוט איז אונטערגעקומען דער יון מיט׳ן שווערד, געגעבען א שטאַרקען פייף, און ס׳איז אויסגעוואַכסען, ווי פון אונטער דער ערד, נאָך א יון, אויך איין אָנגעוואָפּענטער פון קאָפּ ביז פיס.

אומזיסט האָבען זיך אונזערע כתרילעווקער אויסדערוועהלטע געבעטען ביי׳ם פּאַרשוין מיט די ווייסע הענטשקעס, ער זאָל זיי אריינלאָזען אינעווייניג, האָטש פון פאָרענט, האָטש אין קיך אריין. אומזיסט האָבען זיי פערריסען די אויגען ארויף, אריינגעקוקט אין די הויכע פענסטער אריין, טאָמער וועט דער אויבערשטער טהון א נס (ער, אז ער וויל, קאָן ער!), טאָמער וועט דער גביר אליין, אָדער עמיצער פון זיין הויזגעזינד, דערזעהען אידען זענען אין א

סכנה, וועט מען ארויסגעבען א בעפעהל פון אויבען, מע זאָל זיי נישט אָנריהרען...

האָט אָבער אויך זייער מזל קיינער פון די הויכע פענסטער נישט אראָפּגעקוקט, און אונזערע דעלעגירטע, די פּאַרנעמסטע בעלי־בתים פון כתרילעווקע מיט'ן רב רב יוזיפעל בראש, זענען אָפּגע־פיהרט געוואָרען מיט גרויס כבוד אין אזא מקום אריין, וואָס קיין דירה־געלד קאָסט דאָרט נישט און אַלע זענען דאָרט גלייכע מיוחסים: אפילו אידען, און אפילו כתרילעווקער אידען, קאָנען זיך דאָרטען זיצען און זיצען, אבי יאָהרען.

קאַפּיטעל יב.

דער נס.

דער וואָס מיינט, אז היינטיגע צייטען טרעפען זיך שוין גאָר קיין נסים נישט — דער האָט א טעות. אמת, א נס טרעפט זיך היינט זעלטען, זעהר זעלטען, אָבער עס טרעפט. דעם בעסטען בעוויז האָבען מיר — אונזערע כתרילעווקער געפאַנגענע.

די לעזער מעגען זיך מיינען, אז, ווי יעדער מחבר, זענען מיר מסתמא מגזם און טראַכטען־אויס אזעלכע זאַכען, וואָס נישט גע־שטויגען, נישט געפלויגען. מיר פערזיכערען אָבער, אז דאָס, וואָס מיר דערצעהלען דאָ, איז לויטער אמת. פונקט אין דעם מאָמענט, וואָס סע האָט זיך געטראָפען דער אויבענבעשריבענער פאַל מיט די כתרילעווקער דעלעגאַטען ביי דער טהיר פונ'ם גדול, פונ'ם „לייב צווישען די חיות", פונקט אין דער מינוט, ווען זיי זענען געשטאַנען אין איין ציטערניש און געקוקט ארויף־צו אין די הויכע פענסטער און געטראַכט זיך יעדער ביי זיך אין הארצען: „מאין יבוא עזרי — פון וואַנען וועט קומען די הילף, פון גאָט, צי פון א מענשען?" — פונקט אין דער צייט האָט בעדאַרפט געהן פאַרביי אונזער בעקאַנ־טער פאַרשוין פון וואַגאָן, דער „איד וואָס קאַטאַרי".

נעגאַנגען איז ער זיך וועגן זיינע אייגענע געשעפטן, און גיך, ווי זיין שטייגער איז, מיט'ן קאַפּעלישעל אַהינטער, ווייזט אויס, פאַרטראַכט. דערזעהען זיינע בעקאַנטע אידען, אַרומגערינ־געלטע מיט סאָלדאַטען, איז ער שטעהן געבליבען. ער האָט באַלד אָנגעשמעקט מיט זיין נאָז, וואָס דאָ טהוט זיך, און איז גרייט געוועזען די רגע אַריינשפּרינגען אין מיטען און אויפהויבען אַ סקאַנ־דאַל, זיי מאַכען אַ וויסטען סוף: „פאַר וואָס? פאַר ווען? גאָט די נשמה!"...

נאָכדעם האָט ער זיך אָבער מיישב געווען: אפשר ניין? ער קען זיך זעהר גוט. אַ היציגער מענש. מי יודע וואָס פאַר אַ ווערטער עס קאָנען זיך אַרויסרייסען ביי איהם פון מויל... ער האָט זיך געטראַכט, אַז מיט תקיפות איז נישט גוט (ס'איז תמיד גליי־כער, אַז מע בעטראַכט זיך), און ער האָט אַראָפּגערוקט דאָס קאַ־פּעלישעל, זיך גענומען ביי'ם בערדעל, צוגעמאַכט איין אויג — אַ סימן, אַז דער מח אַרבייט, — האָט זיך אויסגעקערעוועט צוריק און איז מיט די זעלבע גיכע טריט אוועק, ווי אַ מענש, וואָס איז נעפאַלען אויף אַ גלייכע המצאה און האָט פעסט בעשלאָסען דורכ־צופיהרען די אידעע ביז'ן סוף.

וואוהין איז דער פאַרשוין אוועק?

מיר ווייסען נישט, וואוהין, נאָר מיר קאָנען רעכענען, אַז מסתמא האָט ער זיך געלאָזט געהן טאַקי אַהין, צום „לייב פון די חיות", מחמת דעמזעלבען אויף־דער־נאַכט האָט דער טעלעפאָן אין די הויכע פענסטער אָנגעהויבען צו אַרבייטען מיט סכנות־נפשות...

און אין דער פּאָליציע האָט געקאָכט. פענעס האָבען נע־סקריפּעט, טינט האָט זיך געגאָסען, פּאַפּירען זענען אָנגעשריבען געוואָרען, און די געפאַנגענע, וועלכע זענען שוין גרייט געווען צו געהן אַ לאַנגען וועג אַהיים מיט'ן עטאַפּ, זענען פּלוצים אויפגע־חאַפּט געוואָרען אין מיטען ביינאַכט, אַרויסגעצויגען געוואָרען פון

דער פינסטערניש און אריינגעפיהרט געווארען אין א גרויסע ליכ־טיגקייט מיט אזא אימפעט, גלייך ווי דאס וואלטען זיין נישט כתרילעווקער קליינע מענשעלעך, נאר מי יודע ווער... אמת, מע האט זיי קיין שטוהלען נישט אונטערגעטראגען, זעצען זיך נישט פארגעלעגט און פון מחילה בעטען שמועסט מען נישט. דערפאר האט מען אבער נישט געהערט, מע זאל אויף זיי אנשרייען, חלילה, ברענגען פאר'ן מויל דעם אידישען טיטול „זשיד"; אדרבה — פיין, שטיל, נאר זעהר בחפזונ'דיג, געחאפט, טאקי נאר ווי יציאת־מצרים, איז צוגעגאנגען די בעפרייאונג פון די כתרילעווקער חולי־נאנעס. די קלענערע שרייבער און שרייבערלעך האבען זיך נישט געקאנט זאט בעוואונדערען, וואס טהוט זיך דא: „איבער אזעלכע אידלאקעס אזא בהלה!"...

די ערשטע מינוט, אז מען איז ארי נגעקומען צו אונזערע געפאנגענע און געזאגט, זיי זאלען זיך מטריח זיין ארויף, האבען זיי זיך איבערגעקוקט צווישען זיך און אפגעזעגענט זיך שטילער־הייד, אהן ווערטער. וואס ערווארט זיי דארטען, אויבען? — דאס ווייסט נאר איין גאט אין הימעל. הלואי, רבונו של עולם, זיי זאלען אפקומען נאר מיט תפיסה אליין. ווארום וואס איז היינ־טיגע צייטען תפיסה, אז תליה איז א וואכעדיגער גאנג?... דאס איז אבער נאך נישט אינגאנצען: יעדער איד האט א ווייב און קינדער, און אז עס קומט צו א ווייב מיט קינדער, זענען אידען (מיר מוזען זיך מודה זיין) געפעהרליכע עגאאיסטען...

מיט אונטערגעהאקטע פיס און מיט צעבראכענע הערצער זענען אונזערע דעלעגאטען אריינגעבראכט געווארען פאר די, אין וועמענ'ס הענד עס איז געלעגען איצט זייער גורל. נאר איינער איז געגאנגען פאראויס מיט פעסטע טריט, ווי אלע מאל, חאטש אפילו שטארק איינגעבויגען און אנגעלעהנט אויפ'ן שטעקען.

דאס איז געווען דער אלטער רב יוזיפעל.

— ווער איז דאָ צווישען אייך דער „סאַמע ראַבין“? — האָט מען זיי אַ פרעג געגעבען האַלב ערנסט און האַלב ליצנות'דיג.

— דאָס בין איך! — האָט אַ זאָג געגעבען רב יוזיפעל מיט אַ מאָדנער שטאַרקייט און איז ארויסגעטראָטען מיט אזא מסירות־נפש, גלייך ווי ער וואָלט גענומען אויף זיך דעם גאַנצען בלבול און וואָלט זיין גרייט די רגע געהן אויפ'ן עשאַפאָט פאַר זיינע אַלע אידען.

שען, גרויסאַרטיג שען, איז געוועזן אין דער מינוט אָט דער אכציגיעהריגער זקן. זיין געל־געקנייטשט, דורכזיכטיג געלייטערט פּנים האָט געלויכטען, גלייך ווי די שכינה האָט אויף איהם גערוהט. אין זיינע אַלטע אויגען האָט זיך אָנגעצונדען אַ יונג פייערעל, נאָר די הענד האָבען איהם געציטערט און די אכסלען האָבען זיך געטרייסעלט. ער האָט געוואַרט, וואָס וועט מען איהם זאָגען. ער איז גרייט געוועזן אויסצוהערען אַלסדינג, דאָס ערגסטע, וואָס בייזע מענשען קאָנען נאָר צוטראַכטען. וועמען הערט אָט דער אַלטער מיט די אכציג יאָהר, וואָס הינטער זיינע פּלייצעס? ער האָט אַזש פערלעגט איין האַנד אַהינטער און געקוקט גלייך אין די אויגען אריין מיט אַ מין גדלות און מיט איין עזות, וואָס די אויף־טוידט־איבערגעשראָקענע כתרילעווקער אויסדערוועהלטע האָבען עס קיינמאָל אויף זייער רבי'ן נישט געזעהען.

דאָס איז געווען אַ הויכע מינוט, וואָס האָט זיך געצויגען לאַנג־לאַנג, אפשר אַ גאַנצע אייביגקייט.

— ביזט דו דאָס, הייסט עס, דער „סאַמע ראַבין“? — האָט מען איהם נאָך אַ מאָל אַ זאָג געגעבען מיט'ן זעלבען האַלב־ערנסטען, האַלב־ליצנות'דיגען טאָן. — נאָ, אָט האָסט דו דיר צוריק דיין געלד, וואָס איהר האָט צענויפגעזשעבעבעט פאַר אייערע אָפּגעברענטע אידלעך, און נעמט אייך אייערע לייבסערדאַקעס (דאָס האָט מען געמיינט, אפנים, די טלית־ותפילינס) מיט די פּאַנטשאָכעס

(און דאָס האָט מען געמיינט, אַפּנים, זייערע בעריהמטע זאָנ־טיקעס) — און היידאַ גלייך מיט דער באַהן צוריק אַהיים. ביז טאָג זאָל דאָ אייער פוס נישט זיין. מאַרש!

*

*   *

געקומען אַהיים, האָבן אונזערע אויסדערוועהלטע געהאַט גענוג צו דערצעהלען חידושים און נסים ונפלאות פון זייער נסיעה און די נסיונות, וואָס זיי זענען אויסגעשטאַנען צוליעב די נשרפים: ווי אַזוי מען איז געפאָהרען, און ווי אַזוי מען איז געקומען, און וואָס מע האָט געהערט, און וואָס מע האָט געזעהען, ווי אַזוי עס האָט זיך געגאָסען אויף זיי נדבות — אַ מבול פון נדבות (פריהער איז געווען אַ „רעגען", איצט איז שוין געווען אַ „מבול"), און ווי אַזוי מע האָט זיי געפאַנגען דאָרט, ביי די הויכע פענסטער, און אָפּגעפיהרט אין גוטען „מקום", צוגענומען ביי זיי די „קלינגערס" און אַריינגעזעצט אין „חד־גדיא" אריין... און נאָכדעם — דער נס, ווי אַזוי דער אויבערשטער האָט בעוויזען, וואָס ער קאָן: מע האָט זיי בעפרייט און אומגעקעהרט צוריק דאָס גאַנצע געלד ביז דער לעצטער פּרוטה, און נאָך מיט אַ יתר־שאת: אַז זיי זענען שוין געווען גרייט צו דער נסיעה צוריק אַהיים, האָט זיי אָנגעיאָגט איינער אַ מענש מיט אַ הויכען קאַפּעליש און האָט זיי איבערגעגעבען גאָר איבעראַנייעס אַ שענע מטבע, אַ היבשע „פּויטיקע" — אַ נדבה פאַר די כתרילעווקער נשרפים, טאַקי פון איהם אַליין, פון דעם, וואָס יענער פאַרשוין האָט אָנגערופען מיט'ן נאָמען: „דער לייב צווישען די חיות" — היינט געהט זאָגט, אַז ס'איז נישטאָ קיין גאָט אויף דער וועלט!

יאָ. די כתרילעווקער דעלעגאַטען האָבען געהאַט וואָס צו דערצעהלען, און האָבען נאָך צו דערצעהלען און צו דערצעהלען. איך מיין, אַז סע וועט קלעקען אויף אַ גאַנצען ווינטער, און אפשר וועט נאָך בלייבען אַ ביסעל אויפ'ן זומער.

נאַר איין רב יוזיפעל האָט נישט דערצעהלט נאַרנישט. ער האָט אָנגענומען אַ פול מויל מיט וואסער — און שאַ. ער האָט זיך פון דער נסיעה אומגעקערט זעהר מיעד און שוואַך און צע־בראָכען. נישט אַזוי צעבראָכען אין גוף, ווי אין נפש, אין דער נשמה... און דערצו איז ער געווען פערנומען, בעשעפטיגט טאַקי מיט זיך אַליין. ער האָט זיך, פערשטעהט איהר מיך, געגרייט צו איין אַנדער נסיעה, ער האָט זיך געגרייט אין ווייטען וועג אַריין, — אין אַ וועג, פון וואַנען קיינער איז נאָך ביז היינט צוריק נישט געקומען... מיינט נישט, אַז אַ איד ווי רב יוזיפעל, ער מעג זיך זיין אַ רב און אַ זקן און אַריבער שמונים, איין מענש אַליין, אָהן אַ קינד, אָהן אַ רינד, אָהן אַ שום פערמעגען, — נאַר קוים האַלט מען ביי געהן פון דער זינדיגער וועלט, איז פאַרהאַן, פאַרהאַן וואָס צו טהון...

דאָס נייע כתרילעווקע

(בעשרייבונגען).

נעשריבען אין יאָהר 1901.

הקדמה.

אין דער לעצטער צייט האָבען אָנגעהויבען ארויסגעהן אויף דער וועלט אַלערליי בעשרייבונגען פון שטעדט און פון לענדער, וכדומה אזעלכע ניצליכע ביכער. האָב איך מיך מיישב געווען אזוי: אומעטום טאַנצען מיר זיי נאָך: ביי זיי זענען פאַרהאַן גאַזעטען — ביי אונז זענען פאַרהאַן גאַזעטען; ביי זיי איז פאַרהאַן „נאָווי־גאָד“ — ביי אונז איז פאַרהאַן „נאָווי־גאָד“; ביי זיי איז פאַרהאַן „יאַלקעס“, — ביי אונז איז פאַרהאַן „יאַלקעס“... ביי זיי איז פאַרהאַן אַ בוך „גאַנץ מאָסקווע“, „גאַנץ פעטערבורג“, „גאַנץ בערלין“, „גאַנץ פאַריז“, — פאַר וואָס זאָל ביי אונז ניט זיין אַ בוך „גאַנץ כתרילעווקע“?

ואני — און איך, שלום־עליכם, וואָס איך בין אַליין אַ דאָר־טיגער פון געבוירען און בין ניט לאַנג געווען דאָרטען צו־גאַסט אויף קבר־אָבות, האָב איך מיך מיישב געווען: מיט וואָס קאָן איך אָפּדאַנקען מיינע כתרילעווקער ברידער און שוועסטער פאַר זייער גאַסטפריינדליכקייט, ווען ניט מיט דעם, וואָס איך וועל זיי מאַכען אַ שטיקעל נאָמען אויף דער וועלט? דערביי האָב איך אין זינען געהאַט, געוויינטליך, מעהר טובת־הכלל ווי מיין אייגענע טובה: לאָזען פרעמדע מענשען וויסען, אַז זיי וועלען קומען קיין כתרילעווקע, וואו מע דאַרף זיך אָפּשטעלען, ווי אַזוי מע דאַרף פאָהרען, וואו מע זאָל עסען אַ גוטען מיטאָג, פערטרינקען מיט אַ גלעזעל וויין, זיך דורכגעהן אביסעל אַמוזירען אין טהעאַטער, וכדומה אַזעלכע פערגעניגענס, וואָס זענען דאָרטען פאַרהאַן לרוב, וואָרום ס׳איז שוין ניט דאָס כתרילעווקע, וואָס אַמאָל. דער גרויסער וועלט־פּראָגרעס האָט זיך אַהין אריינגעכאַפּט און האָט איבערגעקעהרט די שטאָדט מיט׳ן קאָפּ אַראָפּ, מיט די פיס ארויף. און דערפאַר האָב איך עס אַ נאָמען געגעבען: „דאָס נייע כתרילעווקע“.

.1

כתרילעווקער טראַמוואַי.

אַנגעקומען בין איך קיין כתרילעווקע מיט דער באַהן — עס געהט שוין, דאַנקען גאָט, אַהין אַ באַהן! — אַסיען־צייט, אין דער פריה, פאַר'ן דאַווענען. אין דרויסען האָט געמראַקעט אַ קליין רעגענדעל, און סע האָט זיך געבילדעט פון דעם אַ גרויס שיטער בלאָטקעלע. אויפ'ן וואָקזאַל האָבען זיך אַ לאָז געטהאָן אַקעגען מיר אַ גאַנצע קאָמאַנדע הויז־משרתים מיט געלע בערד, מיט געלע קאַפּאָטעס און מיט געלע בלעכלעך אויף די געלע אָפּגעבאַרעטע קאַשקעטלעך.

— פעטער! גראַנד־האָטעל!

— האָטעל פראַנציע, פעטער!

— פעטער! פּאָרטוגאַליע!

— פעטער! טערקאַליע!...

דורכגעלאָפען מיט גאָט'ס הילף דורך דער דאָזיגער קאָמאַנדע הויז־משרתים בשלום, האָב איך מיך אַריינגעכאַפּט צווישען איין אַנדער חברה, חברה בעלי־עגלות מיט גרויסע שטיוועל און מיט לאַנגע בייטשען. די דאָזיגע חברה־לייט האָבען מיך ממש שיער ניט צעריסען אויף שטיקלעך. איינער אַ יונגאַטש מיט ביינער האָט ביי מיר בעל־כרחי אַרויסגעריסען מיין טשעמאָדאַנטשיק, האָב איך געמאַכט זעהר אַ גרויסען גוואַלד: „מיינע כתבים! מיינע פּאַפּיערען!" — האָבען זיך צוויי אַנדערע בעלי־עגלות אָנגענומען מיין קריוודע, מיך געוואָלט נעמען צו זיך, און ס'איז געוואָרען צווישען זיי אַ געשלעג. בתוך כך האָב איך געכאַפּט מיין טשעמאָדאַנטשיק, אַרויסגעגליטשט זיך פון זייערע הענד און האָב זיך געלאָזט גלייך צום טראַמוואַי.

— אהער, ברידערלעך, אהער! א פיטאקעל א פאהר! א פיטאקעל א איד! פון דאנען ביז'ן עק בעלעפיליר גאס סך־הכל איין פיטאקעל! פינף קאפיקעס א איד!

דאס שרייט דער קאנדוקטאר אליין, א יונגערמאנטשיק מיט א געל בערדעל, אויף א הארחעלדיגער שטימע, מיט א רייזעטאש אויפ'ן האלז און מיט א קנעפעל אויפ'ן קאשקעטעל. נעבען איהם שטעהט נאך איינער, א איד מיט א צעריסענער קאפאטע און מיט א בייטש — דער קוטשער פונ'ם טראמוואי.ביידע ווייזען מיר מיט די הענד אויף א מיןביידעל, וואס שטעהט אנגעבויגען אביסעל אויף א זייט, מיט אויסגעזעצטע שויבען, וואס מע רופט דאס „וואגאן"; ביי א לאנגען דישעל שטעהט צוגעשפאנט א ווייס אויסגעדארט פערדעל, האלט אראפגעלאזט די מארדע און דרימעלט.

— פאוואלי נאר, — זאגט צו מיר דער קאנדוקטאר — איהר זאלט זיך ניט פארטשעפען דארט; עס פעהלט א ברעטעל אין דער פאדלאגע. מע רעמאנטירט דעם טראמוואי.

איך זעץ מיך אריין פאמעליך אין וואגאן, לעג־אנידער נעבען זיך דעם טשעמאדאנטשיק און ווארט. ס'איז קיהלבליך. איך קלאפ א פוס אן א פוס.

— קאנדוקטאר! — זאג איך צום יונגענמאן. — מיר וועלען אמאל פאהרען, צי ניין?

— אם ירצה השם, מיט גאט'ס הילף! — ענטפערט מיר דער קאנדוקטאר.

— געב נאר אהער אביסעל טיטון, דו, יוסיל! — מאכט צו איהם דער קוטשער, וואס מיט דער בייטש און מיט דער צעריסענער קאפאטע.

— איהר זענט ניט קראנק צו רויכערען קארענציס, רב כתריאל! — האקט איהם אפ יוסיל דער קאנדוקטאר. — פון גוטען טיטון קאן אייך חלילה וועה טהון דער קאפ!

— מאך ניט קיין אנשטעלען, דו סמארק איינער, און געב אהער א ציגאר טיטון! — זאגט צו איהם כתריאל דער קוטשער.

און דער קאָנדוקטאָר מיט'ן קוטשער פערדרעהען צו פאַ־פיראָסען.

— ווען וועלען מיר פאָהרען? — פרעג איך ווידער ביי'ם קאָנדוקטאָר.

— היינט. — ענטפערט ער מיר גאַנץ קאַלטבלוטיג און גיט דעם קוטשער פעררויכערען.

איך ווארט און ווארט, ביז עס הויבען אָן בּיסלעכווייז צענויפ־קלויבען זיך פאַרשוינען. פריהער קריכט אריין אַ איד מיט אַ צעריסען טולופעל פון אַ מין רויכווארג, וואָס ס'איז שווער צו טרעפען, וואָס פאַר אַ חיה האָט געטראָגען די דאָזיגע פעל: זאָל איך זאָגען אַ פוקס — איז דאָס צו ווייס; זאָל איך זאָגען אַ קאַץ — איז דאָס צו רויט. נאָך דעם אידען מיט דעם צעריסענעם טולופעל קריכט אריין נאָך אַ איד אָהן אַ טולופ, אַ געפרוירענער נעבאָך, קוקט זיך ארום אויף אַלע זייטען, זיפצט און זוכט איין אָרט און זעצט זיך אַנידער ביי דער טהיר אין אַ ווינקעלע. נאָך דעם גע־פרוירענעם אידען קריכט אריין אַ קאַשעק מיט עפּעל, און תיכף נאָכ'ן קאַשעק — אַ אידינע, איינגעוויקעלט אין דריי שאַלען, און אַלע דריי זענען צעפלאַכטען, און מע זעהט, אז ס'איז איהר נעבאָך קאַלט.

— פּיאָ־אויט! רב כתריאל, פאַשאָל! — רופט זיך אָן יוסיל דער קאָנדוקטאָר צו כתריאל דעם קוטשער, טהוט אַ פייף, און דער טראַמוואי ריהרט פונ'ם אָרט. ער געהט־אָפּ עטליכע טריט און שטעלט זיך באַלד אַנידער. עס עפענט זיך אויף דאָס טהירעל פונ'ם וואַגאָן און עס בעווייזט זיך אַ קאָפּ.

— נישט פאַרהאַן דאָ משה?

— וואָסער משה? — פרעגט יוסיל קאָנדוקטאָר.

— אַ בחור מיט אַ קאַשקעט! — ענטפערט דער קאָפּ.

— ער דיענט אין אַ זאַליאַזנע קראָם? — פרעגט איהם יוסיל.

— אין אַ זאַליאַזנע קראָם. — ענטפערט דער קאָפּ.

— איך קען איהם! — מאַכט יוסיל קאָנדוקטאָר, טהוט א פייף צום קוטשער: — פיאָ־אויט! רב כתריאל, פּאַשאָל! און מיר פאָהרען ווייטער.

— א בילעט! — רופט זיך אָן צו מיר דער קאָנדוקטאָר. — איהר זענט מיר עפּים ניט קענטליך; אפנים, ניט קיין היגער?... איהר רעכענט דאָ שטעהן לאנג? קאָן איך אייך פארפיהרען אין א סטאַנציע, דוקא ניט קיין האָטעל, נאָר א ריינע, אָהן וואַנצען... און עסען וועל איך אייך אָנווייזען איין ערטעל, וואו עס וועט אייך קאָסטען וואָלוועל און איהר וועט האָבען הנאה.

איך דאַנק איהם זעהר און זאָג איהם, אז איך האָב דאָ בעקאַנטע. פרעגט ער: ווער זענען זיי, וואָס זענען זיי און וואָס איז זייער טהועכץ? איך טראַכט איהם אויס א נאָמען פון דער הגדה און טשעפּע מיך אָפּ פון איהם. ער לאָזט מיך צו־רוה און געהט־צו צום אידען מיט'ן טולופּעל און הייסט איהם נעמען א בילעט. דער איד מיט'ן טולופּעל קנייטשט מיט די פּלייצעס:

— וויים איך! איך האָב דען א גראָשען אפילו ביי דער נשמה?...

— שוין דאָס דריטע מאָל היינטיגע וואָך, אז איהר פאָהרט אָהן א בילעט! — זאָגט צו איהם יוסיל קאָנדוקטאָר מיט פּערדראָס.

— נו, בכן — זאָל איך געהן צו־פוס? צי זאָל איך געהן ערגיץ גנב'ענען פון דיינעטוועגען? — ענטפערט איהם דער איד מיט'ן טולופּעל אויך מיט פּערדראָס.

יוסיל קאָנדוקטאָר טהוט א מאַך מיט דער האַנד און געהט אוועק פון איהם צו יענעם געפּרוירענעם אידען, וואָס אָהן א טולופּ. יענער מאַכט זיך ווי ער דרימעלט.

— הערט נאָר, זייט־זשע מוחל, א בילעט!

דער איד האָט זיך כלומרשט אויפגעחאַפּט פונ'ם שלאָף און רייבט א האַנד אָן א האַנד.

— א בילעט! — מאַכט צו איהם נאָך א מאָל יוסיל קאָנדוקטאָר.

— שמעתי! — ענטפערט איהם דער איד און הוקעט זיך אין די קולעקעס אריין.

— וואָס טויג מיר אייער שמעתי? — זאָגט צו איהם יוסיל קאָנדוקטאָר מיט'ן הארבען וואָרט. — נעמט־ארויס, זייט מוחל, א פּיטאַקעל און גאָט אייך א בילעט.

— שאַ־שאַ! — מאַכט צו איהם דער געפּרווירענער. — וואָס איז עפּיס מיט אזא ירגזון? קום איהם אָן, א גאַנצער יחסן!

— מאַכט ניט קיין אָנשטעלען — זאָגט צו איהם יוסיל קאָנ־דוקטאָר — און גיט אהער דאָס פּיטאַקעל!

— עט־נו! — מאַכט צו איהם דער געפּרווירענער. — מיר וועסט דו, מאָהלט אייך, עפּיס אָפּלאָזען פון א פּיטאַקעל!

— מיינע צרות וועל איך אייך אָפּלאָזען! — זאָגט יוסיל קאָנ־דוקטאָר.

— האַלט זיך מיט זיי געזונטערהייד! — ענטפערט איהם דער געפּרווירענער. — איך האָב גענוג איינענע צרות.

— וועל איך אייך בעטען מחילה, איהר זאָלט זיך מטריח זיין אראָפּ פון'ם וואַגאָן! (צום קוטשער:) רב כתריאל, סטאָפּ!

כתריאל דער קוטשער שטעלט־אָפּ דעם טראַמוואַי און איז זיך ממש מחיה, און דאָס פערדעל — אוודאי.

— זייט זשע מוחל, מיט דער רעכטער פוס! — זאָגט יוסיל קאָנדוקטאָר צום געפּרווירענעם. דער געפּרווירענער זיצט, טאַנצט מיט די פיס און רייבט זיך די הענד און ריהרט זיך ניט פון'ם אָרט.

— איהר וואַרט אויף כבוד? — מאַכט צו איהם יוסיל קאָנ־דוקטאָר. — איהר ווילט, איך זאָל אייך נעמען פאר'ן קאָלנער און ארויסוואַרפען אויף דריי שפּענדלעך? לאָז קומען וועלוועל דער „קאָנטראָליר“, ער איז ביי אונזער קאַסירער אויף א ברית, וועט איהר האָבען אייער פּסק. רב כתריאל, פּאַשאָל! — מאַכט ער צום קוטשער, און דער טראַמוואַי פאָהרט ווייטער.

— נישטאָ קיין אמת אויף דער וועלט! — רופט זיך אָן פּלוצים די אידינע פון די עפּעל. — מיט וואָס איז דער איד ערגער

פון יענעם אידען, וואָס יענער מעג פאָהרען אָהן א בילעט און דער טאָר ניט? באשר יענער טראָגט א טולופעל, און דער געהט נאַקעט! ער וועט דיר אָפּניצען א שטיקעל בענקעל וועט ער דיר? צי דו מיינסט, מע וועט דיר שטעלען א גאָלדענע מצבה וועט מען דיר?

— ווער בעט אייך, איהר זאָלט זיך ארויסשטעלען פאר א מליץ־יושר'טע? — רופט זיך אָן צו איהר יוסיל קאָנדוקטאָר. — וואָס גלייכט איהר זיי צו יענעם אידען? יענעם אידען קען איך: ער איז א טאַטענ'ס א קינד, נעבאך א געפאַלענער. און זיי (ער ווייזט אויפ'ן געפרוירענעם) — איך ווייס ווער זיי זענען? עפּיס איין אָרעמאַן, א שלעפּער!

— נו, און אז איין אָרעמאַן, איז וואָס? — שטעלט זיך אויף די אידינע פון די עפּעל. — באַדאַרף מען איהם וואַרפען? וואָס איז פאר א וואַרפען וואָס? זעה נאָר, וואָס ער האָט דאָ חוטא־בעגל געוועזן! דאָס פערדעל געהט דאָך במילא אין שטאָדט אריין, וועט זיצען נאָך א איד! עלעהיי, לאָז זיך דיר דאַכטען, אז דו האָסט שוין צוגענומען נאָך א פּיטאַקעל, נו? וועסט דו זיי שוין פעט מאַכען דערמיט די יויך וועסט דו?

— אז מע פרעגט אָבער ביי אייך קיין עצות ניט! — מאַכט צו איהר יוסיל קאָנדוקטאָר. — איהר גיט בעסער אַהער אייערס א פּיטאַקעל און נאַט אייך א בילעט!

— אוי! אידען! — חאַפּט זיך אויף די אידינע, טהוט א פּאַטש איבער די קליידלעך. — איך האָב אָבער געוואוסט, אז ער וועט זיך טשעפּען צו מיר אויך! איך זאָל אזוי האָבען אַלדאָס גוטס, ווי איך האָב געוואוסט!

— וואָס זשע דען האָט איהר געמיינט? — זאָגט יוסיל קאָנ־דוקטאָר. — איך וועל אייך פּיהרען אומזיסט?

— וואָס הייסט, דו וועסט מיך פּיהרען? — מאַכט די אידינע. — דער וואָגען פּיהרט מיך, ניט דו פּיהרסט מיך! ער האָט זיך אָנגעהאַנגען א מעשען קנעפּעל און קאָמאַנדעוועט! איך געדענק דאָך נאָך, אז דו ביזט געווען א באַהעלפער ביי לייזער־

הערש דרדקי ביזט דו געווען, געטראָגען די קינדער אויף די פּלייצעס אין חדר אריין מיט א טעפּעלע אָנבייסען, — היינט וואָס דער־צעהלסט דו מעשיות: „בילעט — שמילעט“?

— וואָס זאָגט איהר צו מיינע גליקען? — מאכט צו מיר יוסיל און זעצט זיך צו צו מיר. — אָט אזוי, ווי איהר זעהט, זענען זיי דאָ אַלע אזעלכע פאַרשוינען. ווער עס האָט געלט און קאָן צאָהלען — דער געהט צו־פוס, און ווער עס האָט ניט און קאָן ניט צאָהלען — דער פאָהרט מיט'ן טראמוואי, און געה לעב, האַלט־אוים איין אַלטע מאמע מיט א שוועסטער איין אלמנה... איהר זעהט א פּאָר שטיוועל? (ער ווייזט מיר די שטיוועל) זיי בעטען עסען...

פּלוצים הערט זיך א טראסק, א קלאַפּ פון צוויי דישלעס, א חראָפּען און א סאָפּען פון צוויי פערד. דאָס האָבען זיך בעגעגענט צוויי וואגאָנעס אויף איין ליניע, דער אהער, דער אהין. און עס הערען זיך קללות:

— א חלירע! א מיתה משונה! סע זאָל ארוח אין דיין טאטענ'ס טאטענ'ס טאטען אריין ביז אָדם הראשון געפלויגען געוואָרען!...

— ווער דערוואָרגען מיט'ן דישעל, און לאָז זיך דיר שטעלען דאָס מויל אויף א זייט! א רוח אין דיין טאטענ'ס טאטען! דו ביזט בילכער!

— וואו זענען דיינע אויגען, דו ממזר? זעהסט, אז איך פאָהר רעכטס — נעמט מען זיך לינקס!

— וואו שטעהט דאָס געשריבען, דו פאַרך איינער, אז דו באדארפסט פאָהרען רעכטס און איך לינקס? טאָמער איז גאָר איבערגעקעהרט דעם פעלץ אויף דער אנדערער זייט: איך רעכטס און דו לינקס?

— בהמה, דערויף איז דאָך פאַרהאַן צוויי ליניעס; איך אהער און דו אהין!

— ביזט אַליין א פערד! וואו שטעהט דאָס געשריבען, אז דו אהער און איך אהין?

— ווייסט דו וואָס? חאַפּט זיי בעני מיט זייערע ליניעס, מיט זייערע וואַגאָנעס, מיט זייער גאַנצען טראַמוואַי! געב נאָר אַהער, כתריאל־סערדצע, אַ ציגאַר־טיטון, טאָמער האָסט דו? ברע־נען זאָלען זיי מיט'ן טראַמוואַי אויף איין פייער! וואָס מאַכט עפּיס די אַלטע דיינע? שטילער געוואָרען אַביסעל?

— ווי לאַנג שמייסט מען זי! שטיל איז זי נאָר דעמאָלט, ווען זי שלאָפט. וואָס הערט זיך עפּיס ביי דיר?

— וואָס זאָל זיך הערען? מע מאַכט מיר אויף די „פּאָסטאָ־ראַנקעס". איך האָב מורא, איך וועל מיט זיי שלאָגען כפּרות...

— ווייסט דו ניט וואָס מע טהוט, בהמה? דו שלאָג בעסער מיט זיי בלאָט; נעם זיי אויפ'ן „דראַנזשיק", אַזוי ווי איך, וועלען זיי געבען האָבער.

— געבען זאָל זיי גאָט קרענק מיט קדחת אַ גרויס מעפּ־טעל!... וואָס טהוט עפּיס דער „באָולאַנער" דיינער? ער געהט שוין ביי דיר אין פּריסטיאַזש? צי נאָך ניט?

— לאָז ער דיר געהן אין גאָט'ס ערד! ער האָט מורא פאַר אַ בייטש און מאַכט „לעמעל"... אַ שוועבעלע האָסט דו? געב פייער!

און אָט לאָזען זיך אַריין ביידע קוטשערס אין אַ לאַנגען שמועס אויף בעל־עגלה־לשון, ווי די גרעסטע גוטע ברידער. אויך ביידע קאָנדוקטאָרס פערבינדען צווישען זיך אַ שמועס גאָר פריינדליך, ביז עס קומט אָן וועלוועל קאָנטראָליר, פרייליך פונ'ם קאַסירער'ס ברית, און מאַכט אַ געפּילדער:

— אַ רוח אין אייער פּאָרענט און מיטען אַריין! איהר האָט זיך שוין ווידער פאַרביטען מיט די יוצרות? אייער גליק, וואָס איך בין היינט אַביסעל אויפגעלעגט פונ'ם ברית, וואָס אונזער קאַסיר מאָטי האָט געמאַכט... הערט איהר, קינדער, האָט ער גע־מאַכט אַ ברית — זאָל אַ רוח אין זיין טאַטען אַריין! ניט אומ־זיסט זיצט ער ביי דער קאַסע... איך וואָלט אויך אַ בעלן געוועזען! אַ סך בעסער ווי זיין אַ קאָנטראָליר, נאָכלויפען נאָכ'ן וואַגאָן, ווי אַ הונט!... אידען! וואָס האָט זיך דאָ ביי אייך געטראָפען?

ווייעדער אַ קאַטאַסטראָפע? ווייעדער אַ צוזאַמענפאָהרעניש? וואו זענען אייערע אויגען? די פאַרשווינען — חאַפּט זיי דער וואַטענ־מאַכער! אַ גליק, וואָס די וואַגאָנעס ניט צעבראָכען. בקיצור, איהר מוזט זיך, קינדער, צעפאָהרען... רב כתריאל־סערדצע, נעמט, זייט מוחל, שפּאַנט־איבער דאָס פערדעל מיט'ן דישעל און פאָהרט צוריק אויפ'ן וואָקזאל, און רב עזריאל וועט אייך נאָכפאָהרען הינטען...

— וואָס איז עפּיס געפאַלען דער גורל אויף מיר? — זאָגט כתריאל. — לאָז עזריאל איבערשפּאַנען דאָס פערדעל און לאָז ער פאָהרען צוריק אין שטאָדט אריין, און איך וועל איהם נאָכפאָהרען הינטען.

— רב עזריאל! — רופט זיך אָן דער קאָנטראָליר. — נעמט, זייט מוחל, שפּאַנט איבער דאָס פערדעל און פאָהרט צוריק אין שטאָדט אריין.

— אָבער גאָר לא מיט אַ לאַנגע־כּח! — זאָגט עזריאל. — איך קאָן באַשטעהן, אַז כתריאל זאָל איבערשפּאַנען דאָס פערדעל און פאָהרען צוריק צום באַהן. ער איז ניט חולה.

— איך זאָל וויסען, דער טוידט זאָל מיר זיין — זאָגט כתריאל — פאָהר איך ניט צוריק!

— איך זאָל וויסען, אַז איך נעם דאָ איין אַ מיתה־משונה, — זאָגט עזריאל — ריהר איך ניט פונ'ם אָרט!

— אַזאַ יאָהר! אַזאַ מזל! — מישט זיך אריין די אידינע, חאַפּט דעם קאָשעק מיט עפּעל און קריכט אַרויס פונ'ם טראַמ־וואַי. — אַ שענער פאָהר! פּיטאַקלעך הייסען זיי זיך נאָך צאָהלען! ווען איך געה צו־פוס, וואָלט איך שוין זעכס מאָל געווען אין שטאָדט וואָלט איך! אַ „טראַמבעליק“ האָבען זיי צוגעקלעהרט אין כתרי־לעווקע — טפו זאָלען זיי ווערען!...

„אפנים, — טראַכט איך מיר — אַז מע בעדאַרף נעמען די פיס אויף די פּלייצעס און עולה־רגל זיין אין שטאָדט אריין“...

איך נעם מיין טשעמאָדאַנטשיק אין די הענד אריין און לאָז מיך נעהן מחילה צו־פוס; פאָהרען־אָן פון הינטען חברה בעלי־עגלצים מיט א פייף מיט א הוק און מיט א געלעכטער.

— אהא? דער רבי האָט ניט געוואָלט עסען קיין טייגלעך מיט פאַסאָלים? איהר האָט נישט געוואָלט פאָהרען מיט קיין פּראָסטען בעל־עגלה? מיט'ן „טראַמבעליק” האָט זיך אייך גע־גלוסט? אייער גליק, וואָס איהר זענט נאָך ארוים גאַנץ, נישט געמאכט פון אייך קיין פּרעזשעניצע... קריכט שוין אין בויד אריין, פעטער, מיט'ן טשעמאָדאַנטשיק, קריכט אין וואָס פאַר א בויד איהר ווילט, — ביי אונז איז יד אחת, א מכה בחברותתה, וואָס גאָט גיט, אבי אינאייינעם... וויאָ, קינדער, וויאָ־וויאָ!...

איך קריך מיט מיין טשעמאָדאַנטשיק אין בויד אריין און פאָהר־אריין קיין כתרילעווקע מיט גרויס פּאַראַד.

II.

כתרילעווקער האָטעלען.

— אויב איהר ווילט, סע זאָל זיין וואָלוועל און ס׳זאָל לאָפּ־טשען, וועל איך אייך פאַרפיהרען אויף אַ רעכטע סטאַנציע! — מאַכט צו מיר מיין בעל־עגלה און פיהרט מיך צו אַ צווייגאָרענ־דיגער שטוב מיט אָפּגעקאַלופּעטע וועגד, און איך לייען־איבער איין אויפשריפט מיט גרויסע אותיות: „האָטעל טערקאַליאַ". מיין בעל־עגלה קלאַפּט מיט דער בייטש אין טהיר און שרייט אויף אַ קול:

— נח! נח! וואו ביזט דו ערגיץ אין אלדי רוחות? עפען! איך האָב דיר געבראַכט אַ העכט!...

אויף דעם געשריי עפענט זיך די טיר און עס בעוויזט זיך אַ אידעל, וואָס מע רופט איהם נח, דער שווייצאַר פון׳ם האָטעל. ער חאַפּט מיין טשעמאָדאַנטשיק, פרעגט מיך ניט, און טראָגט דאָס ארויף אויף די טרעפּ, גלייך אויפ׳ן אויבערשטען גאָרען, און טהוט מיך אַ פרעג:

— וואָס פאַר אַ נומער, למשל, ווילט איהר? מיט געזאַנג, צי אָהן געזאַנג?

— וואָס פאַר אַ געזאַנג? — זאָג איך.

— פון די אַקטעיורען. ביי אונז שטעהען די אַקטעיורען פון׳ם אידישען טרעיאַטער, און אַקעגען שטעהט ביי אונז אַ חזן פון דער ליטא מיט צוועלף זינגערלעך. געקומען צו פאָהרען אויף שבת. מע זאָגט, אז ס׳איז ניט קיין שלעכטער חזן. גאָר איין אנטיק פון אַ חזן!

— עס קאָן זיין, — זאָג איך — אַ ער איז איין אנטיק פון אַ חזן, נאָר איך בין אייך מוחל. איהר גיט מיר בעסער אָהן געזאַנג.

— ווי איהר ווילט אייך! — מאכט צו מיר נח דער שוויי־צאר. — איך קאָן אייך געבען איין אנדער נומער, די ברירה איז ביי אייך; נאָר אז סע וועט אייך זיין דאַרט ניט אזוי דאַסיג, זאָלט איהר צו מיר נאָכדעם קיין טענות ניט האָבען.

— וואָס הייסט — זאָג איך — „ניט אזוי דאַסיג"?

— למשל, — זאָגט ער — טאָמער וועט מען אייך בייסען.

— ווער — זאָג איך — וועט מיך בייסען?

— ווער וועט אייך בייסען? — זאָגט ער. — איך וועל אייך ניט בייסען; עס וועלען זיך שוין געפינען אזעלכע, וואָס וועלען אייך בייסען. מע האָט ניט לאַנג, ערב פסח, גערייניגט, נאָר עס העלפט ניט, קיין קעראָסין אויך ניט...

— אויב אזוי, — זאָג איך — לאָז שוין זיין מיט געזאַנג...

און נח דער שווייצאַר פיהרט מיך אריין אין א פינסטער חדר מיט א משונה־מאָדנע ריח פון פרישע פעל, נאָר־וואָס אויסגעמאַכ־טע, און פוילע אוגערקעס מיט מאַכאָרקע. און איידער איך קוק מיך ארום, וואו איך בין אין דער וועלט, האַפּט נח עפּיס א זאַך און הויבט דאָס אָן צו פּאַטשען, ווי מע פּאַטשט א ווייכען קישען, בשעת מע וויל עמיצען מאַכען א גוט געלעגער, ער זאָל הנאה האָבען. בשעת פּאַטשען רעדט נח צו זיך אליין און שעלט עמיצען מיט טוידטע קללות:

— דו יאָלד איינער! דו ים־קאָטער! דו אָקסענהאָרן! אָט געב איך דיר א שמיר איבער׳ן טשאָלענט־ברעטעל און מאַך דיר קאַלי די יאַסלעס! די גאַנצע וועלט פאַהרט פונ׳ם באַהן, און ער איז אריין מיט די שטיוואַלעס אין בעט, זיך צעלעגט, ווי ביי׳ם טאַטען אין ווייגגאָרטען, און חאַליעט אין דער קרענק! א שענער לאַקעי! קראַנק געוועזן ביז אהער עפּענען די לאָדען! צי שטעלען דעם סאַמאָוואַר? צי אָפּפּוצען די אַקטעיורען די שטיוועל? צי אויפּראַמען ביי׳ם חזן מיט די זינגערלעך? משה־מרדכי הלך, מיט׳ן קאָפּ אין דער ערד!

ערשט דאָ האָב איך דערזעהען אַ גרויסען בחור'עץ, מיט גרויסע גוט־אָנגעשמירטע שטיוועל, און איך האָב שוין פערשטאַנען, פון וואַנען דער ריח געהט... די פעטש, וואָס דער לאַקעי האָט געחאַפּט פונ'ם שווייצאַר (דאָס האָט ער זיי געחאַפּט), האָט ער גאַנץ פיין אַראָפּגעלאָזט אין קעשענע, אָפּגעווישט די ליפּען, גלייך ווי ניט איהם מיינט מען, אויפגעעפענט די לאָדען, אַ קוק געטהאָן אויף מיר און צעלאַכט זיך.

— זעהט נאָר זעהט! — מאַכט צו מיר דער שווייצאַר. — טאָמער ווייסט איהר, וואָס איז מיט איהם דער געלענדער? סע שטופּט איהם הנאה די פעטש אויפ'ן ניכטערען האַרצען! משה־מרדכי הלך, מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! דו פּאַסקודנער בחור! דו קאַרטאָפליפרעסער! דו לאָקשענשלינגער! דו בייגעלחאַפּער!...

און נח דער שווייצאַר דערלאַנגט איהם אַ טראַסק אין האַלז־און־נאַקען און וואַרפט איהם אַרויס אויף יענער זייט טיר.

— אַ גאַנץ עהרליכער בחור! — מאַכט צו מיר נאָכדעם דער שווייצאַר. — נאָר אַביסעל אַ פוילער, האָט אַ האַרטען שלאָף. אָהן פעטש וועט איהר איהם ניט אויפוועקען בשום אופן! האָרעוועט נעבאַך, ווי איין עזעל! וואָס ער פאַרדיענט — גיט ער אָפּ דער שוועסטער. קוים גע'פועל'ט ביי איהם, ער זאָל זיך מאַכען אַ פּאָר שטיוועל... וואָס וועט איהר זיך עפּיס הייסען געבען צו דער טיי? פריש געבעקס, אייערבייגעל, קאַרזשיקלעך מיט מאָהן, אָדער גאָר כתרילעווקער פרענזעלען?

און נח דער שווייצאַר דרעהט זיך אוים און ווערד פער־שוואונדען.

— פעטער! איהר זענט שוין אַ געדאַוועוענטער? — מאַכט צו מיר עמיצער און שטעקט אריין אַ קאָפּ אין דער טיר.

— וואָס געהט דאָס אייך אָן? — פרעג איך איהם.

— איך האָב צו אייך אַ בקשה. — מאַכט ער.

— ווער זענט איהר? — פרעג איך איהם.

— א איד, — מאכט ער — א פרעמדער, ניט קיין היגער. איך האב געוואלט בעטען אייך אויף א מינוט אייער טלית־און־תפילין. מיינעם האט מען אוועקגעג'גנב'עט ערשט נעכטען אט־דא, אויף דער סטאנציע.

עס עפענט זיך די טיר און עס שטעקט זיך אריין נאך א קאפ אהן א היטעל און רעדט אויף עטליכע לשונות מיט א מאל:

— ראזניך טאווראוו, פאני! זאקען גוטע! רענקאוויטשקי זיעמני, בעסטע ווארע וואלוועל! בחצי־חנם, יאק באגא קאחאם!... קויפט אייך זאקען חאטש א האלב טוץ!... לאז אייך גאט געבען געזונט!... איך האב ניט געוואוסט ווער איהר זענט, ווארום סע מאכט זיך א מאל, מע טרעפט־אן אויף א פריץ און מע רעדט צו איהם אוועק א שעה כסדר אויף אונזער אידיש לשון, חאפט מען א פסק. האב איך מיך מיישב געווען, איך וועל מיך פרובען אויף פויליש, אויף רוסיש, אויף דייטש; איך פארשטעה, דאנקען גאט, עטליכע שפראך... הענטשקעלעך א פאר גוטע, ווארעמע, ווילט איהר ניט?... איך בין, ווי איהר זעהט מיך, געווען אמאל א גרויסער סוחר, געפאהרען אויף די גרעסטע ירידים: קיין יארמעלינעץ, קיין פראסקוראוו און קיין פאלטאווע... מעהר, הייסט דאס, ווילט איהר גאר ניט? זייף א שטיקעל? א קעמעלע א גוטס, פון די אנטיקען? ניין? א דאנק אייך פאר'ן פדיון. מיינע קינדער וועלען זיך מחיה זיין... אפשר וועט איהר פארט קויפען א בער־שטעל א גוטס? אדער א שניפס א שענס? אדער נאך א האלב טוץ זאקען, וועל איך אייך אפגעבען וועלוועלער. ניין? איהר ווילט ניט? האט זשע אייך א גוטען תמיד!...

דער איד חאפט דאס היטעל און געהט־אוועק. עס קומט־אריין איין אנדער איד, שוין מיט א היטעל.

— קויפט ביי מיר זאקען, פעטער, גוטע זאקען, וואלוועל!

— איך דארף ניט קיין זאקען. — זאג איך. — א דאנק!

— וואס הייסט — זאגט ער — איהר דארפט ניט קיין זאקען? אט האט איהר דאך נאר־וואס געקויפט א האלב טוץ זאקען

ביי יענעם! איך בין אויך א איד א איין אָרעמאַן און א מטופל מיט קינדער, צוויי אינגלעך אין דער „אוטשילישטשע", איינער איז ביי א בעל־מלאָכה און די קלענערע אין חדר... א דאנק אייך. זייט געזונט. גאָט זאָל אייך באַגליקען!...

נאָך דעם אידען קומט־אָן איין אַנדער איד. א הויכער, א דארער, מיט איין איבערגעשראָקען פּנים.

— אויב איהר ווילט פארדיענען א מצוה, איהר זאָלט פאר־שפּאָרען פאסטען תשעה־באָב, נעמט־צו ביי מיר א רעשטעל אין גלייכען געלט. פארבליבען ביי מיר זאָקען א פּאָר טוץ.

— איך דאַרף ניט קיין זאָקען! — זאָג איך. — איך האָב שוין גענוג זאָקען.

— איך געב זיי אייך אָפּ אונטער'ן קרן. — זאָגט ער. — איך דינג מיך מיט אייך ניט. וויפיעל איהר וועט געבען, געבען זאָל אייך גאָט געזונט און לאַנגע יאָהר!... איך האָב א זוהן אין גימ־נאזיע, ענדיגט ער היינטיגס יאָהר, וויל שטודירען אויף דאָקטאָר. „דו וועסט שוין פארשפּאָרען, — זאָגט ער — טאטע, אזוי האָ־רעווען. דעמאָלט האָרעווען וועל איך שוין, און דו וועסט שוין, זאָגט ער, אביסעל אָפּרוהען"... אזוי זאָגט ער צו מיר, מיין זוהן. נאָר דערוויל מוז מען איהם אונטערהאלטען מיט א דרייערעל, חאָטש ער פארדיענט שוין, קיין עין הרע, אליין אזעלכע צעהן קארבען א חודש... בלייבט געזונט און זייט מצליח!

נאָך דעם אידען קומט אריין א אידינע מיט א טערקישער שאָל און רעדט מיט א ניגון:

— דאָס זענט איהר דער אורח פון יעהופּעץ?

— יאָ, וואָס איז דען?

— איך האָב געהערט זאָגען, אז איהר זענט געקומען קיין כתרילעווקע קויפען זאָקען, האָב איך אייך געבראכט עטליכע טוץ זאָקען אויף א מוסטער. ביי מיר איז א פאבריקע פון זאָקען. שוין צעהן יאָהר, אז איך ארבייט זאָקען...

— ווער האָט אייך געזאָגט, — זאָג איך — אַז איך קויף זאַקען? איך בין ניט געקומען נאָך קיין זאַקען, איך דאַרף ניט קיין זאַקען!

נאָר די אידינע הערט ניט וואָס איך רעד און טהוט זיך איהרס: זי מאַהלט, ווי א מיהל.

— מיינע זאַקען האָבען א שם אויף גאַנץ כתרילעווקע! קוקט אַן א זאַק!... וואָס זאָגט איהר אויף דעם זאַק?

— אָבער אין נאָטעס ווילען! — שריי איך. — איך קויף ניט קיין זאַקען! איך דאַרף ניט קיין זאַקען!

— אָט ליגען דאָ — זאָגט זי — ביי אייך זאַקען!

— דאָס האָב איך געבראַכט זאַקען אויף צו פאַרקויפען! — זאָג איך און בעגלייט־אַרויס די אידינע און פערשלים די טיר, טאָמער טראָגט מען מיר זאַקען. — ווער קלאַפּט דאָס?

— ס'איז איך! — ענטפערט מען מיר פון יענער זייט טיר.

— ווער איז דער „איך“? — פרעג איך און האָב מורא עפענען די טיר, טאָמער טראָגט מען מיר זאַקען. — ווער קלאַפּט דאָס?

— דוד. — ענטפערט מען מיר.

— וואָסער דוד?

— דוד שפּאַן.

— וואָסער דוד שפּאַן?

— דוד שפּאַן דער קאָמיסיאָנער!

— וואָס דאַרפט איהר? — פרעג איך איהם. — אפשר זאַקען?

— איהר דאַרפט — זאָגט ער — זאַקען? אָט טהו איך א שפּאַן צווישען די קלייטען און ברענג אייך זאַקען!

— ניין! ניין! — שריי איך. — איך דאַרף ניט קיין זאַקען!

איך עפען־אויף די טיר, קומט מיר אַקעגען נח דער שווייצאַר, אַנגעלאָדען מיט בולקעס און מיט בייגעל, מיט קיכלעך, פּלעצלעך, קאָרזשיקלעך און פרענזעלען.

— פון וועמענ'ס וועגען איז דאָס אזוי פיעל פראָוויזיע ? — פרעג איך איהם.

— וואָס האָט איהר יסורים ? — זאָגט נח. — פאר די הינט וועט מען דאָס חלילה ניט ארויסוואַרפען. פארהאַן, קיין עין־הרע, ווער ס'זאָל עסען. איך אליין האָב זעכס פּיקערס אייגענע, אחוץ צוויי פרעמדע יתומים נעבאַך... זאָגט מיר בעסער, וואָס זענט איהר פאר א מאָדנע בריאה אזעלכע ? איהר דארפט האָבען זאַקען, האָט איהר ניט געקאָנט זאָגען מיר ? ניט דוד'על שפאַן, ער זאָל אייך געהן ברענגען זאַקען ?

— ווער האָט איהם געהייסען — זאָג איך — ברענגען זאַקען ?

— איך וויים ניט, — זאָגט נח — ווער עס האָט איהם גע־הייסען; איך האָב איהם געוויס ניט געהייסען ! דוד'על־גנב וועט אייך ברענגען זאַקען, וועט זיין וואָס צו זעהען ! כתרילעווקער זאַקען !...

ביי די ווערטער עפענט זיך אויף די טיר און עס קומט אריין א געפּאַקט אידעל מיט רויטע באַקען, מיט א פערשוויצט פּנים און מיט א ליולקע־ציבעקעל אין מויל. איך מאַך ניט קיין לאַנגע שהיות, נעם איהם אָן ביי דער האַנד און ווייז איהם די טיר.

— געהט אייך געזונטערהייד מיט אייערע זאַקען צו אַלדי גוטע יאָהר ! איך דארף ניט קיין זאַקען !

— גאָט איז מיט אייך ! — רופט זיך אָן צו מיר נח דער שווייצאַר. — וואָס טרייבט איהר זיי ? דאָס איז דאָך אונזער בעל־הבית פונ'ם האָטעל !...

— אזוי גאָר ? האָט קיין פאַראיבעל ניט. — זאָג איך צו איהם און געב איהם אָפּ שלום, און טראָג איהם אונטער א בענ־קעל. — איך האָב געמיינט, דאָס זענט איהר יענער איד, וואָס איז אוועקגעלאָפען מיר ברענגען זאַקען. איין אומגליק ! מע האָט מיך פארוואָרפען מיט זאַקען ! א מבול פון זאַקען ! זיצט, איך בעט אייך.

— א דאנק! איך קאָן באַשטעהן! — מאַכט צו מיר דער בעל־הבית און זעצט זיך אַנידער און פּיפּקעט פונ׳ם ליולקע־ציבע־קעל. — פון וואנען קומט א איד? פון יעהופּעץ? איך האָב דאָרטען א באַקאַנטען אין יעהופּעץ. דאָס הייסט, ער זיצט שוין ניט אין יעהופּעץ — ער איז אריבערגעפאָהרען פון דאָרטען שוין לאַנג, איך האָב מורא, אויב ניט א יאָהר אַכטצעהן, און אפשר טאַקי אַלע נייענצעהן... קיין אָדעס, זאָגט מען, איז ער אריבער־געפאָהרען; ער האָט דאָרטען קרובים אין אָדעס, ס׳איז ביי זיי א קאָנטאָר פון ווייץ. צוויי קאָנטאָרען, איינע אין אָדעס, די אַנ־דערע אין ניקאָלאַיעוו... די אָדעסער קאָנטאָר מאַכט נישקשה, נאָר די ניקאָלאַיעווער קאָנטאָר מאַכט ניט אזוי גוט, מחמת ניקאָלאַיעוו איז צינד געשלאָגען, שטאַרק געשלאָגען, איבער פעאָדאָסיע, זאָגט מען, איבער דעם „פּאָרט“, וואָס מע האָט געמאַכט אין פעאָדאָסיע. ס׳איז היינט א גאַנצע שטאָדט געוואָרען פעאָדאָסיע. איך האָב אין פעאָדאָסיע אויך באַקאַנטע. א פיינע שטאָדט, זאָגט מען, פעאָדאָסיע!...

איך זעה, אז ס׳איז א מעשה אָהן איין עק, פאַל איך איהם אריין אין די רעד און טהו איהם א פרעג:

— וואָס האָב איך אייך אין זינען געהאַט צו פרעגען? יאָ. פאַר וואָס האָט איהר א נאָמען געגעבען אייער אכסניא „האָטעל טערקאַליא“?

— איך געדענק נאָך פעאָדאָסיע — ענטפערט מיר דער בעל־הבית — פאַר א קליין שטעדטעל... איך בין אַליין, פאַרשטעהט איהר מיך, א דאָרטיגער, א בעסאַראַביער בין איך, פון בעסאַ־ראַביע, פון א קליין שטעדטעל דובאָסאַרע. דאָס הייסט, געבאָרען בין איך פון בעלץ... איהר זענט געווען א מאָל אין בעלץ? א פיינע שטאָדט בעלץ. נאָר ווי קומט זי צו קעשעניעוו?...

— גוט מאָרגען געלע, רעטאַך טראָג איך! — מישט זיך אריין נח דער שווייצאַר פון דערווייטען. — איהר מעגט רעדען

מיט'ן בעל־הבית אביסעל העכער, ס'איז ביי זיי קאַלי די שמיעה, זיי הערען ניט די וועלט...

איך רוק זיך צו צום בעל־הבית גאַנץ נאָהענט און שריי איהם אויף א קול גלייך אין אויהער אריין:

— איך פרעג, פאַר וואָס הייסט עס עפּיס אייער האָטעל מיט אזא מאָדנעם נאָמען?

— וואָס שרייעט איהר אזוי? — מאַכט ער צו מיר. — איך בין ניט טויב! א מאָדנער נאָמען, זאָגט איהר? מיט וואָס איז ער אזוי מאָדנע? „אינטאַליע“ איז גוט? „פּאָרטוגאַליע“ איז גוט? און „טערקאַליע“ טויג ניט?! יענע אלע נעמען האָט מען פאַרכאַפּט פריהער, האָב איך א נאָמען געגעבען נאָכ'ן טערק... יאָ, איז וואו האַלט איך? קעשעניעוו! און די מענטשען?... ביי אונז אין בעסאַראַביע, הערט איהר, זענען גאָר אַנדערע מענטשען! ביי אונז אין בעסאַראַביע עסט מען גאָר אַנדערש... ביי אונז אין בעסאַראַביע, אז מע זעצט זיך עסען, דערלאַנגט מען, הערט איהר, צו אלעם ערשטען די שענע פיש פונ'ם שענעם טייך. נאָכדעם — „קאַרע“, דאָס גוטע, דאָס פעטע שטיקעל „קאַרע“. נאָכדעם גיט מען אויף דעם גרויסען טעלער די שענע די ריינע מאַמעליגע, וואָס מע שניידט דאָס מיט'ן גרויסען פאָדעם אין דער ברייט. נאָכדעם דערלאַנגט מען די פרישע די הייסע פּאַמפּושקעס, און מע פאַר־טרינקט מיט דעם אמת'ען ריינעם בעסאַראַביער וויין, און מע פאַרבייסט מיט דעם רעכטען, דעם גוטען נאַהוט... אזא מין ארבעס...

און דער בעל־הבית בשעת מעשה בעלעקט זיך און מאַכט מיר איין אַפּעטיט צום עסען, און בשעת דער בעל־הבית רעדט פון די בעסאַראַביער מאכלים, לאָזט זיך הערען פון איין זייט א געזאַנג פון א ליטווישען חזן, וואָס ציקעלט זיך, שרייעט און מאַכט מאָדנע העוויות:

ישמחו ב־
מלכותך שו־
מרי שבת ו־
קוראי עונג!...

און דאָס כאָהר צעטיילט זיך אויף צווייען; איין האַלב כאָהר זינגט:

טוראַרירל! טוראַרירל!
טוראַרירל! טוראַרירל!

און דאָס אַנדערע האַלבע כאָהר האַלט־אונטער:

פּים־פּאָם!
פּים־פּאָם!
פּים־פּאָם!

און פון דער אַנדערער זייט הערט זיך אַ געזאַנג פון די „אַקטעיורען“:

פּי - סע - לעך!
און פּי - סע - לעך!
און לעבעדיגע!
פּי - סע - לעך!
אויף מיר אַזאַ יאָהר!...

אויף דער משרת, וואָס פּוצט די שטיוועל הינטער מיין טיר, טהוט אַלע מאָל אַ שפּיי אויפ'ן בערשטעל און זינגט אַ ליעדעל:

האָב איך אַ שוויעגער,
האָט זי איין איי־איי־איי־דעם!
שלאָגט ער איהר טאָכטער,
ציטערט דער ביי־איי־איי־איידעם!

און נאָך אַ געזאַנג לאָזט זיך הערען: אַ קול פון אַ אידינע, וואָס זי שעלט דעם מאַן. דאָס זוכט די בעל־הבית'טע דעם בעל־הבית אין אַלע נומערען, און הערט ניט אויף צו שעלטען איהם

מיט משונה־מאָדנע קולות, וואָס לאָזען זיך אויס, מיינסטענס, מיט א גראַם:

א מכה, א צרה! א שלאַק, א כפּרה!
איין אויסגוס, א קללה! א קלאָג, א יללה!
א פייער, א שרפה! א מהומה, א מגפה!...

— איהר וועט עסען מיט'ן בעל־הבית און מיט דער בעל־הבית'טע? — מאַכט צו מיר נח דער שווייצאַר אויף דער טיר. — צי איהר וועט געהן עסען אין א רעסטאָראַציע?

— אין א רעסטאָראַציע! — זאָג איך. — אין א רעסטאָראַציע!...

.III

כתרילעווקער רעסטאָראַנען.

„כשר! בכאן עסט מען פריש און וואָלוועל! שרה אינדיק".

איבערגעלייענט אזא מין אויפשריפט, קלעטער איך ארויף, אויף גליטשיגע טרעפּ, אויפ'ן צווייטען שטאָק פון א רויטען נאַקעטען מויער, און האָטש די ריחות, וואָס לאָזען זיך הערען אויף די טרעפּ, זענען עפּים ניט אזוי אנגענעהם פאר דער נאָז, נאָר א הונגעריגער מאָגען קלויבט נישט איבער.

— וואו איז דאָ ערגיץ שרה אינדיק? — טהו איך א פרעג ביי איין אַלטען אידען מיט א געל פּנים, וואָס זיצט אויף דער ערד און פערריכט איין אַלטען מאַטראַץ.

— ווייט! — מאַכט צו מיר דער אַלטער און טהוט א פּאַטש דעם מאַטראַץ, און עס געהט פון איהם א גרין רויכעל.

— אוועקגעפאָהרען? — פרעג איך איהם.

— אוועקגעפאָהרען! — מאַכט צו מיר דער אַלטער און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ. — אוועקגעפאָהרען אויף אייביג!...

— געשטאָרבען? ברוך דיין אמת! — זאָג איך און וויל מיך ארויסהאַפּען צוריק.

— יאָ, — מאַכט ער — געשטאָרבען. ערב פּסח ווערד זעכס יאָהר, אז זי איז געשטאָרבען. גלויבט מיר, איך האָב זי נאָך נישט פארגעסען אויף קיין מינוט אפילו! ווי קאָן מען דען אזעלכעס פארגעסען? איהר קאָכען, איהר באַקען, איהר באגעהן זיך מיט דער וועלט, איהר רעדען מיט א מענטשען און איהר צוטרעפען מיר מיין שגעון! נאָר איך פארשטעה ניט — איך באדארף אייך דערצעהלען? איהר האָט דאָך זי מסתמא געקענט?

— פון וואַנען — זאָג איך — האָב איך זי געזאָלט קענען, אַז איך בין דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבען אין כתרילעווקע?

— הערסט! היינט וואָס זשע — זאָגט ער — פרעגט איהר זיך נאָך אויף שרה'ן?

— איך פרעג גאָר ניט אויף שרה'ן. — זאָג איך. — איך פרעג, צי דאָ איז דער רעסטאָראַן „שרה אינדיק", וואָס סע שטעהט אויפגעשריבען אויף דער וואַנט? איך וויל עפּים עסען.

— עפּים עסען? — מאַכט ער צו מיר. — הערסט! היינט וואָס זשע שווייגט איהר? רחל! רחל!

און עס בעווייזט זיך אַ שוואַרצ'חנ'עוודיג ווייבעל מיט שוואַרצע לאַכענדיגע אויגעלעך, מיט פערקאַטשעטע אַרבעל און מיט מעהל אויף די הענד, אויפ'ן פאַרטוך און אויפ'ן פּנים.

— וואָס איז שוין ווייטער? — רופט זיך אָן דאָס שוואַרצ'־חנ'עוודיגע ווייבעל, טהוט זיך אַ וויש די נאָז מיט'ן אַרבעל, וואָס אויף דער זייט עלענבויגען. — מע לאָזט ניט איבערזיפּען די מעהל! אַלע מינוט: רחל! רחל!

— זיי ווילען עפּים עסען. — מאַכט צו איהר דער אַלטער און הערט ניט אויף צו פּאַטשען דעם מאַטראַץ.

— עפּים עסען? — רופט זיך אָן דאָס ווייבעל מיט אַ מאָדנע מין געזאַנג, ווי מען איז מעביר די סדרה, און טרייסעלט־אויס דעם פאַרטוך און פערשיט מיר די אויגען מיט מעהל. — וואָס ווילט איהר עסען?

— וואָס האָט איהר? — זאָג איך צו איהר מיט'ן זעלבען ניגון, וואָס זי.

— וואָס ווילט איהר? — זאָגט זי נאָך אַ מאָל מיט'ן אייגע־נעם ניגון.

— וואָס איך וויל? — זאָג איך. — המ... פיש איז דאָ ביי אייך געפילטע?

— נאָכ'ן מארק פיש? — זאָגט זי — אַ שענע מעשה!

— נו, לאָז זיין באָרשטש, — זאָג איך — אז ניט קיין פיש.

— וואו האָט איהר געזעהן — זאָגט זי — נאָך האַלבען טאָג באַרשטש? א באַרשטש דארף זיך קאָכען — דאָס ווייסט איהר, צי נײן?

— אַלסדינג — זאָג איך — באַדארף זיך קאָכען.

— אַבי איהר ווייסט, — זאָגט זי — איז גוט!

— נו, — זאָג איך — איז קיין ראָסעלפלייש אויך ניטאָ?

— פון וואַנעט — זאָגט זי — האָט זיך גענומען א ראָסעל־פלייש? ס'איז געווען א ראָסעלפלייש, האָט מען איהם אויפ־געגעסען.

— נו, — זאָג איך — לאָז זײן א יויך!

— מיט וואָס, — זאָגט זי — ווילט איהר, זאָל זײן די יויך? מיט מאַנעגרייפּלעך, מיט א מצה'לע, צי מיט מאַנדלען (א פּתח פערבייט זיך ביי איהר אָפט אויף א קמץ).

— לאָז זײן — זאָג איך — מיט וואָס איהר ווילט, אַבי א יויך!

— אויף ווען, — זאָגט זי — ווילט איהר, זאָל זײן די יויך?

— וואָס הייסט, — זאָג איך — אויף ווען? אויף באַלד!

— וואָס הייסט, — זאָגט זי — אויף באַלד? איהר ווילט דאָך מסתמא א יויך זאָל זײן פון עוף? וואָסער טעם האָט א יויך אָהן עוף? און איין עוף באַדארף מען ערשט האַפּען, שיקען צום שוחט, אָפּפליקען, מאַכען, זאַלצען, אָפּגיסען, אויסווייקען און צו־שטעלען. עס קאָן ארויסקומען הלואי אויף דער נאַכט.

— גיט זשע מיר אַזוי — זאָג איך — וואָס ניט איז: א שטיקעל פלייש, א ביסעל זופּ, א פּרעזשעניצע פון עטליכע אייער, אָדער עפּיס געזאַלצענס, טאָמער האָט איהר?...

— א מאָדנער איד! — רופט זי זיך אָן צום אַלטען. — אַלסדינג גלוסט זיך איהם... א הערינג, אויב איהר ווילט, קאָן איך אייך מאַכען.

— לאָז זײן א הערינג, — זאָג איך — אַבי גיכער.

— ווי אַזוי ווילט איהר? — זאָגט זי. — מיט א ציבעלקע?

— מיט אַ ציבעלקע.
— און מיט עסיג אוי־עך?
— מיט עסיג אויך.
— און מיט בוימעל אוי־עך?
— מיט בוימעל אויך.
זי טהוט ווידער אַ טרייסעל דעם פאַרטוך, קאַטשעט־אָפּ די אַרבעל, לאָזט זיך געהן נאָך אַ הערינג און קעהרט זיך אום צוריק.
— ווי אַזוי האָט איהר ליעב אַ הערינג זאָל זיין — מיט אַ מילעך? צי מיט אַ רויג?
— לאָז ער זיין ווי ער וויל זיך, — זאָג איך — אַבי לאָז ער שוין זיין.
— געוויכערטע פישלעך עסט איהר?
— פאַר וואָס ניט? — זאָג איך.
— און אַדעסער קעפאַליען? — זאָגט זי.
— בכבוד גדול! — זאָג איך.
— איך ווייס אָבער ניט, — זאָגט זי — צי זיי זענען שוין דאָ? מיר דאַכט, אַז זיי זענען נאָך נישטאָ, און אפשר זענען זיי שוין דאָ?... ניין, ס'איז נאָך פריה!... פון דעסטוועגען וועל איך געהן זעהן, טאָמער זענען זיי שוין דאָ...
רחל לאָזט זיך געהן און קעהרט זיך אום צוריק.
— אויף אידישען קאָלבאַס זענט איהר אַ בעלן?
— אָך! — זאָג איך. — אדרבה, קויפט, קויפט קאָלבאַסען, איך האָב ליעב קאָלבאַסען.
— איהר מיינט דאָך אודאי ווארשעווער קאָלבאַסען?
— נו יאָ! — זאָג איך. — געוועהנליך, ווארשעווער!
— אַזוי! — זאָגט זי. — וועט איהר מוחל זיין זיך דורכ־פאָהרען קיין ווארשעוו, וועט איהר דאָרט עסען ווארשעווער קאָל־באַסען. ביי אונז פאַרקויפט זיך כתרילעווקער קאָלבאַסען, פון אונזער אייגענער כתרילעווקער פאַבריקע, באַדאַרף מען האָבען צו זיי אייזערנע צייהן! שניידען מיט אַ מעסער איז אונמעגליך,

סיידען האָקען מיט אַ האַק — דער שוואַרצער יאָהר ווייסט זיי, וואָס זיי שטופּען אָן אַהינצו, וואָס ס׳איז אַזוי האַרט? מע האָט אַנומעלטען צעהאַקט אַ קאָלבאַס, האָט מען געפונען אַ צוויאָק. אַפּנים, זיי לעגען אַריין צוויעקעס, סע זאָל געהן גוט אויף דער וואָג?...

— טאָמער וואָלט געווען גענוג רעדען? — רופט זיך אָן דער אַלטער. — געה און ברענג צו טראָגען, און איין עק זאָל דאָס האָבען!

— וואָס הייסט, גלאַט ברענגען צו טראָגען? מע באַדאַרף דאָך וויסען וואָס ברענגען! איטליכער האָט זיך זיין משוגעת! אָט האָסט דו, אַשטייגער, ליעב געפּרעגעלטע פיש; און אַנדערע האָבען פיינט געפּרעגעלטע, האָבען ליעב באַק־פיש... צי, אַשטייגער, פאַרהאַן אורחים ביי אונז אַזעלכע, וואָס הייסען זיך אָפּקאָכען געהירען און עסען דאָס צעהאַקטערהייד מיט אַ ציבעלקע און מיט שמאַלץ... און וויעדער איז פאַרהאַן אַזעלכע, וואָס האָבען ליעב אין מיטען דער וואָך פּעטשאַי מיט צוגעטריקענטע פּענעצלעך מיט קנאָבעל... און פאַרהאַן אַזעלכע פרעסער, וואָס וועלען אייך אוועק־נעבען די נשמה פאַר איין אָנגעפּילטע קישקע מיט פאַרפעל... און פאַרהאַן וויעדער אַזעלכע, וואָס איהר זאָלט זיי גילטען, זיי זאָלען אייך נעמען אין מויל אַריין איין עסיגפלייש!...

— איך בעט אייך, — זאָג איך — ברענגט מיר וואָס איהר וועט שוין ברענגען, וואָרום איך בין טוידט־הונגעריג!

רחל געהט אַוועק, און דער אַלטער רופט זיך אָן צו מיר:

— נייען מאָס רעד!

— ס׳איז אייערע אַ טאָכטער? — פרעג איך איהם.

— וואָסער טאָכטער? — מאַכט ער צו מיר. — ס׳איז מיין ווייב, דאָס אַנדערע ווייב ביי מיר. עך־עך־עך! אודאי איז דאָס ניט יענע... יענע, עליה השלום, איז געווען אַ אידינע, וואָס מע קריגט זי נישט!... דאָס הייסט, איך האָב צו דער אויף גאָר ניט; זי האָרעוועט נעבאָך זעהר געטריי. אַז אָך און וועה איז איהר!... אָט דאָס שטיקעל מאַטראַץ, וואָס איהר זעהט, איז אונזער גאַנץ

בעטגעוואנד... און דערצו בין איך אַ קראנקער און אַ קאַפּריזנער! אויסשטעהן מיין שגעון — באַדאַרף מען זיין שטארקער פון אייזען! דאָס הייסט, בטבע בין איך דוקא אַ גוטער, נאָר מיך אַז מע דער'רגזנ'ט מיט אַ וואָרט, איז חיות ניט זיכער — וואָס סע קומט מיר אין האַנט פליהט דאָס אין קאָפּ אריין!... אָט אַזאַ ספּילשליווער בין איך!... איהר מיינט, איך האָב דאָס איהר ניט געזאָגט פריהער, איידער איך האָב זי גענומען? איך האָב איהר געזאָגט, אַז קיין האָניג וועט זי ביי מיר ניט לעקען! זי וועט זיין צופריעדען, אַז עס וועט זיין אַ שטיקעל ברויט אין שטוב. פון פלייש און פון מילך שמועסט מען ניט. און האָרעווען — האָב איך איהר געזאָגט פריהער, אַז זי וועט האָרעווען פאַר דריי...

— צוליעב וואָס זשע האָט זי אייך גענומען? — פרעג איך איהם.

— וואָס הייסט — מאַכט ער צו מיר פערוואונדערט — צוליעב וואָס? און די שטוב איז ביי אייך אַ הונט?

— וואָסער שטוב? — זאָג איך. — אָט דער מויער איז דען אייערער?

— ניין! — מאַכט ער צו מיר מיט אַ געלעכטער. — איך מיין די „רעסטאָראַציע", וואָס איך האָב. ס'איז שוין ביי מיר איין איינגעפיהרט געשעפט פון כמה וכמה יאָהרען. אָט ווי ס'איז ניט געשלאָגען איצטער די פּרנסה, פון דעסטוועגען איז פאָרט אַ שטוב! ווען איהר טהוט אַ קוק אויף מיין רחל'ען, אַז זי טהוט זיך אָן און געהט ארוים אויפ'ן שפּאַציער, וואָלט איהר געמיינט, ס'איז אַ גראַפיניע! זי איז טאַקי, קיין עין־הרע, זעהר אַ שענע. איצט איז זי שוין אַ ביסעל „אָפּגעבליאַקעוועט". איהר זאָלט זי געוועז זעהן פריהער מיט עטליכע יאָהר!...

— וויפיעל קינדער האָט איהר? — מאַך איך צו איהם.

— טע־טע־טע! — מאַכט ער צו מיר. — קינדער! אָט דאָס איז די גאַנצע צרה, וואָס איך האָב קיין קינדער ניט!... אַ ביסעל

בראָנפּען וועט איהר נעמען? וועל איך אייך געבען א ביסעל „שפּירעט".

— אָך, — זאָג איך — מיט'ן גרעסטען כבוד!

— איך וועל אייך געבען אין א פינסטערער כלי. — מאַכט צו מיר דער אַלטער און שלעפּט־ארוים פון בוזעם־קעשענע א פּלע־שעל און א קליין געגלייזט טעפּעלע און גיסט מיר אָן א ביסעל „שפּירעט". דאָס ביסעל „שפּירעט" מאַכט מיר נאָך א גרעסערען אַפּעטיט, און איך פיהל, אז עס עקט זיך מיר דאָס חיות.

עס קומט רחל מיט'ן הערינג און טהוט זיך א פּאַטש מיטביידע הענד איבער'ן קליידעל:

— אוי, א דונער איז מיר! איך האָב גאָר פאַרגעסען, אז אין שטוב איז ניטאָ נישט קיין בולקע און נישט קיין ברויט! וואָס פאַר א געבעקס האָט איהר ליעב? אידישען קוילעטש, צי פראַנ־זאָלים, צי גאָר קאָרן־ברויט?

— וואָס איהר וועט דערזעהן פריהער — זאָג איך — אָט דאָס זאָלט איהר קויפען! איך בעט זעהר, איהר זאָלט מיך מעהר נישט פרעגען וואָס איך האָב ליעב! איך האָב אַלסדינג ליעב!

— א קאַפּריזנער אורח! — זאָגט רחל. — פּערעבענדיוועט נאָך מעהר ווי מיין מאַן!... מיין מאַן וואָלט א בעלן געווען אַלע טאָג א פרישען פּידפּאַלעק... אַלט־געבאַקען ברויט נעמט ער נישט אין מויל אריין... קאָן דען זיין אַלע טאָג פריש געבעקס? דאָס קאָן אויספיהרען סיידען קאַביליאַנסקי...

— נו, געה שוין, געה! — זאָגט צו איהר דער אַלטער. — זעהסט דאָך, אז זיי חלש'ען עסען!...

רחל געהט אוועק נאָך געבעקס און עס קומט אַריין א אידינע א הויכע מיט איין אויג: איין האַנד האַלט זי אין בוזעם און מיט דער אַנדערער האַנד קראַצט זי זיך אין אויהער.

— וואָס טהוט מען, רב משה־יענקעל, גיט מיר איין עצה? — זאָגט די הויכע אידינע צום אַלטען. — ביי מיין שמואל'קען האָט זיך שוין ווידער צעשפּיעלט איין אויהערעל...

עס קומט אָן רחל מיט'ן געבעקס און מאַכט מיר דעם הערינג, און די הויכע אידינע הערט ניט אויף אויסצומאָהלען, ווי עס רינט ביי איהר שמואל'קען פון איין אויהערעל... זי האָט מורא, זי וועט ווידער מוזען אָנקומען צום רופא — ווייסט זי ניט, צו וואָסער רופא זאָל זי געהן? דען צו וואָסער רופא זי זאָל ניט געהן, ווייסט זי פריהער, אַז ס'איז אַרויסגעוואָרפען, מחמת די כתרילעווקער רופאים, דער רוח זאָל זיי נעמען, זענען גוטע בלוטצאַפּערס! אַ כתרילעווקער דאָקטאָר אַז איהר גיט חלילה ווינציגער פון אַ גילען, טהוט ער אייך אַ שמיץ אין פּנים אַריין! ס'איז איהם קאַרג צו קרענקען, דעם פּראָפעסאָר!...

— גיט עפּיס אַ נדבה אַ קראַנקען! — מאַכט אַ איד מיט אַ בלוי פּנים און ציהט אויס אַ קליין אויסגעטריקענט הענטעל, וואָס איז בעשאַפען געוואָרען לכתחילה פאַר אַ סגולה אויף בעטען נדבות.

— גיט עפּיס אַ נדבה אַ ווייסטען קאַליקע! — רופט זיך אָן אַ נפש, וואָס געהט אויף די הענד, מחמתביידע פיס זענען ביי איהם צענויפגעפלאָכטען און אונטערגעבויגען אונטער זיך.

— גיט עפּיס אַ נדבה אַ חולה־נופל'דיגען!...

איך ווארף־אוועק אין מיטען דער „סעודה", איך צערעכען זיך פאַר'ן עסען און אַנטלויף פון דער „רעסטאָראַציע" וואו דער שוואַרצער פעפער וואַכסט!

IV.

כתרילעווקער וויין און כתרילעווקער שכורים.

„נאָך אזא מיטאָג וואָלט געווען גוט פערטרינקען מיט א גלעזעל וויין", — אזוי טראַכט איך מיר און דערזעה איין אויפ־שריפט: „בכאן מוכרים יי"ג, מעד וביער למקח השוה".

איך לאָז מיך אראָפּ אין א פינסטערען קעלער, צווישען פעסער און פעסלעך, צעבערס און פלעשלעך, און דערזעה, ביי דער זייט זיצט א היבשער בחור מיט איין אונטערגעבונדען געשוואָלען פנים איבער א מולטער און האקט ראָזינקעס מיט א האקמעסער.

— וואו איז ערגיץ דער בעל־הבית? — פרעג איך דעם בחור.

— דער בעל־הבית? — מאכט צו מיר דער בחור און נעמט־אָן א פולע זשמעני מיט ראָזינקעס, טהוט א שמיר איבער'ן מויל און הראָמקעט מיט די צייהן גאנץ געשמאַק. — דער בעל־הבית איז אין קאמער, ער מאַכט „ווימאַראַזיג".

— וואָס הייסט — זאָג איך — ער מאַכט „ווימאַראַזיג"?

— איהר ווילט וויסען, — מאַכט צו מיר דער בחור — ווי אזוי מע מאַכט „ווימאַראַזיג" ביי אונז אין כתרילעווקע? מע נעמט ראָזינקעס און מע האקט און מע האקט, און מע האקט זיי אריין אין א גרויס פאַס אריין, מע בויטעט אָן דאָס איבעריגע מיט וואַסער פון דער גנילאָפּיאַטקע און מע מישט אריין האָפּען, הויבט דאָס אָן צו שפּיעלען, און אז סע צעשפּיעלט זיך, ווערד א גע־שטאַנק, אז מע קאָן דערוואָרגען ווערען! נעמט מען א פּאָר עמער „שפּירעט" און מע האקט־אריין עפּיס א מין פּראָשעק אזעלכען, וואָס סע קאָסט א גילען א פוד; נאָכדעם זייעט מען דורך דעם גאַנצען וויין דורך א גויישען העמד און מע שרייבט אָן מיט קרייד

אויף דעם פּאַס: „ווימאַראַזיג אַקערמאַן“. און אַז איהר ווילט, דער וויין זאָל זיין רויט, נעמט מען דעם אייגענעם ווימאַראַזיג און מע פאַרפאַרבט איהם מיט גאָלעש־טינט און מע שרייבט אָן מיט קרייד אויף דעם פּאַס: „זמירער פּעאָדאָסיע“, אָדער „אונגערשער מאַלאַגע“... און כתרילעווקער מבינים זשליאָקען די דאָזיגע קאַקאַפּיציע און לעקען די פינגער... שאַ, אָט געהט דער בעל־הבית, ארויסגעהן זאָל פון איהם די פּאַרע!

דערזעהן דעם בעל־הבית געהן, הויבט דער בחור אָן צו האַקען די ראָזינקעס מיט אַלע כחות.

— וואָס האָט איהר געוואָלט? — מאַכט צו מיר דער בעל־הבית, אַ רויטער איד, ניט קיין הויכער, מיט אַ הייזעריג קול און מיט איין אויג איין אָפּענעם, וואָס אפילו אַז ער שלאָפט, מוז ער דאָס אויך, אפּנים, האַלטען אָפען.

— אַ גלעזעל וויין. — זאָג איך.

— אַ לאחדים־גלעזעל־וויין? — מאַכט ער צו מיר, דרילעוועט איין אויהער און קוקט אויף דער סטעלי.

— אַ לאחדים־גלעזעל־וויין. — זאָג איך.

— וואָס זשע — זאָגט ער — האָט איהר זיך אַראָפּגעלאָזט אין קעלער? פאַר וואָס זענט איהר ניט ארויפגעגאַנגען אויבען? קריכט־אַרויף און נעמט זיך, זייט מוחל, רעכטס!

איך קריך־אַרויף און נעם מיך רעכטס און קום־אַריין אין אַ פינסטערען חדר, פול מיט רויך און מיט בלאָטע. עס שטעהען עטליכע טשאַכאָטעטשנע הינקענדיגע בענקלעך, און אידען זיצען, רויכערען פּאַפּיראָסען און טרינקען „ווימאַראַזיג“. זיי זינגען ניט, שרייען ניט, שלאָגען ניט מיט די הענד אין טיש אַריין און בעווייזען ניט קיין שום מיאוס׳ע שטיק; וואָס דען טהוען זיי? זיי זיצען און זויפען דעם „ווימאַראַזיג“ פון די גלעזלעך, פעררויכערען אַ פּאַפּיראָס, זיפצען און קרעכצען און רעדען שטילערהייד. אָט

זיצען צוויי אידען ביי א טישעל, אראפגעלאזט די קעפ. מע זעהט, אז ס'איז ביי זיי אויסגעגאנגען ווערטער. חאפט זיך אויף איינער:

— וואס זאגסט דו, שמעון־דוד, אויף דעם „ווימאראזיג", הא?

— וואס זאל איך זאגען אויף דעם „ווימאראזיג"? — חאפט זיך אויף דער אנדערער, ווי פונ'ם שלאף. — ס'איז א „ווימא־ראזיג" פון גאט! ס'איז שוין איין מאל א „ווימאראזיג"!

— מע באדארף איהם פרעגען, צי וועט ער האבען פון דעם אייגענעם „ווימאראזיג", אם־ירצה־השם, אויף פסח?

— דו זארגסט זיך שוין פאר פסח? ביזט שוין, אפנים, א באוואהרענטער מענטש ארום און ארום, נאר פסח'יגער „ווימא־ראזיג" געהט דיר אפ?

— וואס דען, איך בעט דיך, אז אך און וועה איז מיר!

— אז אך און וועה איז טאקי דיר, אז דו באדארפסט זיצען אט־א־דא א גאנצען טאג, אויסבאהאלטען זיך פונ'ם ווייב, זי זאל ניט מאנען אויף שבת.

— דערמאן מיר ניט דאס ווייב, געב מיר בעסער מיט א פיסטויל אין הארצען! וואס קאן איך איהר געבען? צרות קאן איך איהר געבען, אז אך און וועה איז מיר!

— דו מיינסט, מיר איז בעסער? אז אך און וועה איז מיר אויך!

— איך וויים, אז דיר איז אויך ניט בעסער, אז אך און וועה איז אונז ביידען! לחיים! לאמיר זיין געזונט...

נאך צוויי אידען זיצען ביי איין טישעל, איינער מיט א גאנ־צער קאפאטע, און דער אנדערער מיט א צעריסענער קאפאטע. דער וואס מיט דער גאנצער קאפאטע רעדט, און יענער וואס מיט דער צעריסענער קאפאטע קוקט איהם גלייך אין די אויגען אריין און שאקעלט־צו מיט'ן קאפ.

— פארשטעהסט דו שוין, ווי אזוי לוי־יצחק דרעהט־אויס א געשעפט?... לוי־יצחק קאן זיך אריינדרעהען און דרעהען און פאר־דרעהען אי זיך, אי יענעם, און סוף־כל־סוף פארט אויסדרעהען!

וואָרום איך, אַז איך טרעט־צו צו אַ געשעפט, שמעק איך פריהער, שאַ, פּאַוואָלינקע, נישט געהאַפּט... און אַז איך שמעק גוט אָן וואו עס האַלט, טהו איך מיר אַ פּאָרקע הינטען־אַרום — דאָס, יענס, לאָקש, בוידעם, ציבעלע, טאָמער אַזוי, טאָמער אַזוי, וואָס וועט אייך אַהרען, ממה־נפשך, ווי זאָגט ער: גוט איז אַ חיי־שעה!... אַי, טאָמער טהוט מיר יענער אַ קוק־אַוועק און איך דערזעה, אַז ס'איז אויף צרות, אויף קידער־ווידער? טרעט איך מיר אָפּ אָן אַ זייט און — שאַ! לאָז זיך עס טהון אָהן מיר!... אויב ס'איז באַשערט, וועט דאָס ניט אַוועק, און אַז מע וועט באַדאַרפען פּאָר־קען, וועט מען פּאָרקען... פאַרהאַן אַ פּייטערבאַרג איז פאַרהאַן!... מיר ווייסען שוין, וואו אַ טיר עפענט זיך, מיר פאַרשטעהען דאָס מין... מיר קענען די עברי וואָס מע דאַרף... טאָמער דאַרף מען שרייבען, געפינט־מען שוין דעם, וואָס ער שרייבט... דער עיקר איז, ס'זאָל זיין שטיל — ששש!!! (ער טהוט זיך אַליין אַ ביס דעם קולאַק און ווערד שטיל).

נאָך עטליכע אידען מיט פערשיעדענע קאַפּאָטעס און אַלערליי קאַשקעטען זיצען ביי איין טישעל און רעדען אַלע מיט אַ מאָל, אַזוי, אַז זייערע ווערטער ווערען צענויפגעגאָסען אינאייגעם, און עס קומט אויס אַ מישמאַש פון מסחר, פון פּאָליטיק, פון „ווימאָ־ראָזיג“, פון אַמאָליגע יאָהרען, פון הייגטיגע קינדער, פון דאָק־טוירים, פונ'ם טראַמוואַי, פון דער טאַקסע, פון אַ רוח־אין־די־כתרילעווקער־נגידים'ס־טאַטען־אַריין — ס'איז שווער אַרויפצוחאַ־פּען אויפ'ן פּאַפּיער דאָס, וואָס סע ווערד דאָ גערעדט. און ביי דער זייט שטעהען ווילד־פרעמדע אידען, וואָס טרינקען ניט קיין „ווימאָ־ראָזיג“, נאָר זיי זענען אַריינגעגאַנגען אַהער גלאַט אַזוי, הערען וואָס מע רעדט טאַקי, און אין איין וועג זיך אָנוואַרעמען...

נאָך אַ קאָמפּאַניע אידען זיצען אַרום טיש, טרינקען „ווימאָ־ראָזיג“ און זינגען אַ ליעדעל, און דוקא אויף גוייש; נאָר שטיל, אָהן געפּילדער, מיט זעהר אַ ווייגענדיגען נוסח, ווי מע זאָגט סליחות אָדער תהלים:

אברהמניו! אברהמניו!
אָבינו טי נאַש!
טשעמו טי נע פּראַסיש
אלהינו נאַש!
אַלבאַ נאַם וויקאַפּיט,
אַלבאַ נאַם וויפּראַסיט —
לארצנו נאַשו,
לזעמליו נאַשו!?...

אז עם האַלט ביי'ם „וויקאַפּיט", מאַכען זיי דאָס מיט א שטורם, מיט א ירגזון, דאָס הייסט, מיט שטאַרקייט; נאָר אז עם קומט צום „וויפּראַסיט", ווערען זיי מיט א מאָל ווייך, בויגען איין די קעפּ און מאַכען מיט די הענד, ווי, להבדיל, א פרומער חזן ימים־נוראים פאַר'ן עמוד. און ביי'ם „לארצנו נאַשו, לזעמליו נאַשו" צעוויינען זיי זיך טאַקי מיט טרערען, ווי קליינע קינדער...

— עי־עי־עי־עי! — רופט זיך אָן איינער פון דער קאָמפּאַניע, א איד, וואָס דאָס קאַשקעטעל ליגט איהם שוין אויף יענער האַלבע קאָפּ, די אויגען זענען ביי איהם ווי שלעפעריג און די צונג פּלאָנ־טעט זיך שוין אביסעל צווישען די צייהן. — וואָס וואָלט געווען, אשטייגער, כדומה למשל, מע זאָל אונז אָפּגעבען, הייסט דאָס, ארץ־ישראל? הא, יענקעל? וואָס זאָגסט דו, יענקעל? דו ביזט דאָך עפּים א יודע־נגן!

— ארץ־ישראל? — זאָגט יענקעל, ציהט־אוים דעם האַלז און קראַצט זיך אונטער'ן קאָלנער. — ארץ־ישראל? ע! ס'וואָלט אודאי געווען נימ שלעכט... עפּים טהוען זיי, זאָגט מען, דאָך אין דעם — ווי אזוי הייסען זיי? די... די... די...

— די ציוניסטען? — חאַפּט איהם אונטער נאָך איינער. — בלאָטע! ס'וועט גאָר ניט זיין פון דעם!

— פאַר וואָס? עפּים באַדאַרף דאָך זיין אַלסדינג מיט א טעם!

— אזוי. מסתמא ווייס איך, אז איך זאָג. איך האָב פיינט רעדען גלאַט אזוי. דו ווייסט דאָך, אז איך זאָג, איז געזאָגט!

— איהר זענט אַלע בהמות! — רופט זיך אָן אַ ראַקאָוואַטע אידעל מיט אַ ליוסטרינענער קאַפּאָטע, רעדט פּאַוואָלי, צעהלט די ווערטער, לעגט־אַרויף דעם פינגער אויף דער נאָז, האַלט דאָס מויל אין אַ זייט און שמייכעלט צו זיך אַליין זעהר נעשמאַק, און די בעקלעך פּלאַמען איהם. — איהר זענט פערד, ווי איך בין אַ איד, אוי, זענט איהר פערד! איך קוק און שוויינ און הער זיך צו, וואָס איהר רעדט: ציוניסטען, שמיוניסטען, קעבעבע מיט לאַק־רעץ!... איך זעה־אַרויס, אַז איהר ווייסט קיינער ניט מה דקאמרי רביצין! אויב איהר ווילט, וועל א י ך אייך זאָגען וואָס דאָ ליגט! די מעשה דערפון איז אַזוי... נאָר הערען זאָלט איהר מיט קאָפּ!...

ער נעמט דאָס בערדעל אין מויל אריין, פערמאַכט די אויגען, טראַכט לאַנג־לאַנג און חאַפּט זיך אויף פונ'ם שלאָף און טהוט אַ מאַך צום בעל־הבית, קנאַקט־צו מיט'ן פינגער:

— רב זייט־זשע מוחל! הייסט געבען נאָך אַ פלעשעל „ווי־מאַראָזינ״!...

.V

כתרילעווקער טהעאטער.

ארויסגעגאנגען פונ'ם וויין־קעלער, האב איך דערזעהן איין אפיש מיט גרויסע אותיות, אויף אידיש, אפגעדרוקט די דאזיגע ווערטער:

„דאס ערשטע מאל אין כתרילעווקע!

„דאס אידישע טהעאטער!

„דער אמת'ער אדלער פון אמעריקא!

„דער גרעסטער קאמיקער פון דער וועלט!

„איהר וועט צעגעהן פאר געלעכטער!

„אזא באבע יאחנע איז נאך ניט געווען זינט די וועלט שטעהט!

„אזא האצמאך, ווי ביי אונז, איז נאך גאר ניט געבוירען געווארען!

„היינט שפיעלט מען א שפאגעל־נייע אפערא:

!קאלדוניא!

„אידען! פערזעצט וואס איהר האט!

„אידען! געהט אין טהעאטער!

„אידען! איהר וועט זיך מחיה זיין!

„אידען! לויפט!

„בילעטען קויפט!

„גיכער! גיכער!

„ווי א וויכער!"...

אונטען געהט גע'חתמ'עט: דער רעזשיסער, דער דיריזשער און דער אנטרעפרינער — טאקי אדלער אליין, דער אמת'ער אדלער פון אמעריקא, דער גרעסטער קאמיקער אין דער וועלט.

— איהר ווייסט ניט, וואו איז דאָ ערגיץ דאָס אידישע טהעאַ־טער? — טהו איך אַ פרעג אַ אידען, וואָס לויפט פאַרביי מיר מיט אַ פעקעל סחורה אונטער דער האנד.

— דאָס אידישע וואָס? — מאַכט צו מיר דער איד מיט'ן פעקעל סחורה און שטעלט זיך אָפּ און בעטראַכט מיך פון קאָפּ ביז די פיס.

— דאָס אידישע טהעאַטער — זאָג איך.

— וואָסער טהעאַטער? — זאָגט ער.

— דאָס טהעאַטער, — זאָג איך — וואָס מע שפּיעלט דאָרט;

— ווער שפּיעלט דאָרטען? — פרעגט ער מיך.

— אַדלער — זאָג איך — שפּיעלט דאָרטען.

— וואָסער אַדלער? — מאַכט ער צו מיר.

— אַדלער, — זאָג איך — דער אמת'ער אַדלער.

— פון וואַנען איז ער? — מאַכט ער צו מיר.

— פון אַמעריקע — זאָג איך — איז ער.

— פון אַמעריקע? — מאַכט ער צו מיר. — וואָס זשע טהוט ער היע?

— ער שפּיעלט דאָ — זאָג איך — אינ'ם אידישען טהעאַטער.

— וואָס זשע שפּיעלט ער? — זאָגט ער.

— „קאָלדוניאַ" — זאָג איך — שפּיעלט ער.

— וואָס זשע הייסט דאָס „גאָלדוניע"? — מאַכט ער צו מיר. איך וויל אַוועקגעהן, לאָזט ער מיך ניט; ער וויל, איך זאָל איהם נאָר דערצעהלען, וואָס דאָס איז אַזעלכעס „טרעיאַטער", און וואָס הייסט „גאָלדוניע", און ווער איז דער אַדלער, וואָס ער איז געקומען פון אַמעריקע?... איך דערצעהל איהם, און ווי ווייט מעגליך מאַך איך איהם קלאָר, וואָס איז אַזעלכעס טהעאַטער, און וואָס איז „קאָלדוניאַ", און ווער איז אַדלער. מיין איד הערט־אויס אַלסדינג מיט קאָפּ, בויגט זיך אָן, טהוט אַ שפּיי־אויס און געהט־אַוועק אָהן אַ זייט־געזונד.

— חנה־ביילע! וואוהין לויפסט דו אזוי? — שרייט א ווייבעל צו דער אנדערער איבער דער גאנצער גאס און חארחעלט, קאן ניט אויסרעדען קיין „ריש”.

— אין טחעיאטעח אחאן! — ענטפערט איהר דאס אנדערע ווייבעל אויך מיט א חארחלען און מיט א קמץ דארט, וואו מע דארף א פתח. — נו, און דו געהסט גאח ניט אין טחעיאטעח אחאן?

— אחויסגעהן זאל איהח די נשמה! — מאכט דאס ערשטע ווייבעל. — וואס זאגסט דו צו מיין כתרילעווקעח נגידית? זי וויל, איך זאל איהח היינט מאכען די געגז, מאכען זאל זיך איהח א מכה! און פחעגלען שמאלץ, פחעגלען זאל מען שוין זי, חבונו־של־עולם! די גאנצע וועלט געהט אין טחעיאטעח, און איך דאחף זיין געבונדען, בינדען זאל מען זי שוין אויף אלע פיעח, ליעבעח גאט!

— וואס העחסט דו זי? — זאגט דאס אנדערע ווייבעל. — פאח דיין געלט מעגסט דו געהן וואו דו ווילסט.

— איך העח זי ווי המן דעם גחייגעח!... — מאכט דאס ערשטע ווייבעל. — איך לויף אהיים, איך טהו זיך איבעח און געה אין טחעיאטעח אחאן, זי זאל אפילו אויפלויפען ווי א באחג!

ביידע ווייבלעך צעגעהען זיך, און איך האב דערוויל מיט וועמען צו געהן אין טהעאטער. דאס ווייבעל קוקט זיך אלע ווילע ארום און זעהט, ווי איך געה איהר נאך, בלייבט זי שטעהן א ווילע און נעמט זיך רעכטס — איך געה רעכטס; זי נעמט זיך לינקס — איך געה לינקס; זי געהט פאוואלי — איך איהר נאך. הויבט אן דאס ווייבעל לויפען, אזוי ווי מע לויפט אויף א שרפה.

— וואס איז? — פרעגט מען זי. — וואו לויפסט דו? גאט איז מיט דיר!

— עפיס א שלים־מזל! — זאגט דאס ווייבעל און ווייזט אן אויף מיר. — עח געהט מיח נאך שוין פון א שעה. איך ווייס ניט וועח עח איז!...

גיך ווערד בעשאַפֿען אַרום אונז אַ גאַנץ רעדעל פֿון אידען, ווייבער און קינדער. מע הויבט־אָן טײַטען אויף מיר מיט די פֿינגער... עס פֿאָהרט־דורך פֿאַרבײַ אַ בעל־עגלה, חאַפּ איך מיר אַרײַן אין ביידעל און היים מיך פֿיהרען אין טהעאַטער אַרײַן.

צוגעפֿאָהרען צום טהעאַטער, טרעף איך אַ גאַנצע חאַליאַסטרע מיידלעך מיט בחורים שטעהען אין דרויסען, רעדען און לאַכען און שיטען מיט ווערטלעך.

— לאָזט דורך דעם פּריץ! — שרייט איינער צום אַנדערען.

— פּאַוואָלי, איהר וועט איהם חלילה צעקנייטשען דעם קאַפּעליש! — שרייט נאָך איינער.

קוים מיט צרות, מיט לייד, זיך דורכגעשטופּט דורך דער חאַליאַסטרע צו דער קאַסע, אַ קליין פֿענסטערעל, טהו איך אַ פֿרעג, צי קאָן איך בעקומען אַ בילעט, און די חאַליאַסטרע פֿון הינטען שטופּט מיך און קוועטשט מיך פֿון אַלע זייטען.

— וואָסער אַ בילעט ווילט איהר? — פֿרעגט מיך דער קאַסיר, אַ דאַרער בחור מיט אַ לאַנגען גאָרגעל.

— וואָסערע בילעטען האָט איהר? — פֿרעג איך דעם קאַסיר.

— פֿאַרהאַן — זאָגט דער קאַסיר — אויף אַ גילען און אויף צוויי גילען און אויף דריי גילען.

— און טייערער איז ניטאָ ביי אייך? — פֿרעג איך איהם, און די חאַליאַסטרע בשעת מעשה הערט ניט אויף צו פּילדערען.

דערהערט פֿון מיר אַזעלכע דבורים, חאַפּט זיך אויף דער קאַסיר פֿונ'ם בענקעל, שטעקט־אַרויס דעם קאָפּ פֿונ'ם פֿענסטערעל און שרייט־אויס אויף דער חאַליאַסטרע מיר גלייך אין פּנים אַרײַן:

— אַ רוח אין אייער מאַטענ'ס טאַטען אַרײַן! איהר וועט זיך ניט צעגעהן? אָט שיק איך אייך אַרויס רב לאָזער דעם גאָראָדאָוואָי מיט אַ קישקע וואַסער! קומט — מאַכט ער צו מיר — אַהערצו אין טויער אַרײַן.

די חאַליאַסטרע טרעט־אָפּ אַ ביסעל אויף אַ זייט, און איך שלאָג מיך דורך דורכ'ן טויער אין הויף אַרײַן. אין הויף שטעהט

א גרויסע שטאָהל, אָדער א שאַלאַש, וואָס פון די ברעטער לייכט זיך דורך א פייערעל און עס לאָזט זיך הערען א געשריי פון מענ־שען. א האַלבע טיר פון דעם שאַלאַש שטעהט אָפען, און צוויי געזונדע יונגען שטעהען און געבען אכטונג, מע זאָל זיך ניט אריינ־חאַפּען אין טהעאַטער אָהן א בילעט.

— אידען! איינציגוויז געהט! איינציגוויז! — שרייט א איד מיט איין אויסגעפליקטער באָרד און מיט א שווערד אויף דער זייט — אפּנים, דאָס מוז זיין רב לאָזער גאָראָדאָוואָי. נאָר דער עולם הערט איהם, ווי דעם קאָטער: מע וויל ניט געהן איינ־ציגוויז; איטליכער וויל פריהער און אַלע שפּאַרען זיך מיט א מאָל.

— לאָז דורך, דו יון מיט דער שפּאַגע! דו זעהסט ניט, ווער סע געהט? — אזוי שרייט איינער און שטופּט זיך דורך מיט גוואַלד, שיט מיט ווערטער אויף די אַקטיאָרען: „פייפער", „האָ־לעדראַנעץ", „גרינער אַגרעס", „לעדיגע קישקע"!

איך קוק מיך ארום: ווער רעדט דאָס? עפּיס זעהר א קענטליכע שפּראַך. איך קוק מיך צו — איך האָב איהם דער־קענט: ס'איז נח דער שווייצאַר פון מיין סטאַנציע „האָטעל טערקאַליאַ". נאָך איהם שלעפּט זיך א גאַנץ געזינדעל ווייבער, בחורים און מיידלעך.

— ווער איז דאָס ווייבעל? — פרעגט איהם איינער פון די אַקטיאָרען.

— דאָס איז מיין ווייבעל. — ענטפערט נח. — דו קענסט ניט מיין שרה־פּערעל? און דאָס זענען מיינע קינדער.

— און דאָס?

— דאָס איז מיין שוויגער.

— און די דאָזיגע?

— דאָס איז מיין ווייב'ס א שוועסטערעל.

— און ווער איז דער יונגערמאַן?

— דאָס איז איהר חתן.

— און ווער איז דאָס מיידעל?
— דאָס איז דעם חתן׳ס א שוועסטער.
— און ווער איז דער בחור?
— דאָס איז דעם חתן׳ס שוועסטער׳ס א חתן.
— און ווער איז אָט דאָס מיידעל?
— דאָס איז זיין שוועסטער, דאָס הייסט, דעם חתן׳ס שוועס־טער׳ס חתן׳ס א שוועסטער.
— א היבשע משפחה ביי אייך, רב נח!...
— זאָלץ דיר אין די אויגען, שטיינער דיר אין הארצען! — מאכט צו איהם נח. — זאָג חאָטש „קיין עין־הרע“, דו אַקטיאָר־טשיק! דו קאָמעדיאַנטשיק! דו בערענטרייבער! דו גאַרגעל־רייסער! דו בולקעשלינגער!...

תיכף נאָך נח דעם שווייצאַר שפּאַרט זיך דורך דער משרת פונ׳ם האָטעל מיט די גרויסע שטיוועל. איינער פון די צוויי אַק־טיאָרען, וואָס שטעהען ביי דער טיר, דערלאַנגט איהם א זעץ פון הינטען און שטופּט איהם אריין אין טהעאַטער אריין.

נאָך איהם דערזעה איך פערשיעדענע פּארשוינען שפּארען זיך דורך, מעהרסטענטייל אָהן בילעטען. צווישען די פּארשוינען דער־קען איך מיין בעל־הבית פון דעם „האָטעל טערקאַליע“ מיט עפּיס א אידינע זעהר א גראָבע, וואָס געהט, ווי אויף רעדלעך, און קאַ־טשעט זיך, ווי א קאַטשקעלע.

— א? איהר זענט אויך דאָ? — מאַך איך צום בעל־הבית און פערגעס, אז ער איז טויב ווי די וואנד.

— נישקשה! — ענטפערט ער מיר און שרייט אויף א קול, גלייך ווי איך וואָלט דאָ געוועזן דער טויבער. — זיי זינגען קיין מעשה ניט!

— איהר זענט דאָ דאָס ערשטע מאָל? — פרעג איך איהם.
— ס׳איז רב ליפּע׳ס שטאהל. — מאכט ער צו מיר. — א גאַנץ יאָהר האַלט מען דאָ בהמות אָדער פערד.
— קום שוין, קום! — רופט זיך אָן צו איהם די גראָבע

אידינע און טהוט איהם א שלעפ ביי דער פאַלע, און זיי געהען אוועק ביידע און בעזעצען זיך גאַנץ אויבען־אָן.

— הערט נאָר, איהר אַקטיאָרען! וואו זענט איהר ערגיץ? — אזוי רופט זיך אָן איינע א דאַמע מיט א הוט, מיט א ווייסער פעדער און מיט ברילליאַנטען, און נעבען איהר שטעהט א קאַוואַליער מיט א קאַפּעליש און מיט א געשוירען בערדעל.

עס שפּרינגט־אונטער איינער פון די אַקטיאָרען, א בחור מיט א קורץ רעקעל, מיט א קויטיג העמד און מיט א הונגעריג פּנים.

— וואָס וועט איהר עפּיס זאָגען, מאַדאַם?

— וואָס הייסט, וואָס וועל איך זאָגען? — מאַכט צו איהם די מאַדאַם. — מיר האָבען דאָך געקויפט בילעטען. פאַר וואָס ווייזט מען אונז ניט אונזערע ערטער?

דער לאַנגער אַקטיאָר מיט'ן הונגעריגען פּנים נעמט ביי זיי די בילעטען און פיהרט זיי צו גאַנץ אויבען־אָן און וויל זיי בע־זעצען — זענען פערנומען אַלע בענקלעך.

— זייט זשע מוחל, איהר האָט זיך געזעצט ניט אויף אייערע ערטער! — מאַכט דער אַקטיאָר צו א בחור מיט א מיידעל, וואָס זיצען און קנאַקען ניסלעך פון א שקאַרמוצעל.

— ווער האָט אייך געזאָגט, אז מיר זיצען נישט אויף אונ־זערע ערטער? — זאָגט דער בחור און טהוט זיך זיין ארבייט.

— ווייזט אייערע בילעטען! — זאָגט צו זיי דער אַקטיאָר און נעמט ביי זיי די בילעטען, און ווייזט זיי וואו זיי דאַרפען זיך זעצען, א סך נידעריגער.

— וואָס הייסט — מאַכט דער בחור — איהר וועט אונז זאָגען דעות, וואו מיר זאָלען זיך זעצען? וואָס איז דאַ, להבדיל, א מקום קדוש, א שוהל, צי וואָס?

דער אַקטיאָר לאָזט זיך אריין מיט איהם אין א לאַנגען שמועס. דער בחור מיט'ן מיידעל ריהרען זיך ניט פון די ערטער און קנאַקען ניסלעך. דער לאַנגער אַקטיאָר מיט'ן הונגעריגען פּנים פּרובט זיך ביי אַלע איבעריגע פאַרשוינען וואָס אין טהעאַטער, נאָר דאָס גאַנצע

פּובליקום זיצט אויף די ערטער גאַנץ פעסט, קיינער וויל ניט אָפּ־טרעטען, האָטש נעם פיהר ארויס דאָס גאַנצע טהעאַטער מיט גוואַלד.

די דאַמע מיט דער ווייסער פעדער און מיט די ברילִיאַנטען בייזערט זיך: „וואָס איז דאָס פאַר פאַריאַדקעס אין כתרילעווקער טרעיאַטער?" זי שרייט, מע זאָל איהר אומקעהרען דאָס געלד, וואָס זי האָט בעצאָלט פאַר די בילעטען! וואו איז ערגיץ לאַזער גאַראַדאָוואָי?!...

עס בלייבט, אַז מע זאָל ברענגען עקסטראַ פון איהרעטוועגען צוויי שטוהלען, און עס ווערד אביסעל שטילער.

ביסלעכווייז ווערען אָנגעצונדען די לעמפּלעך, וואָס רויכערען און לאָזען זיך הערען מיט אַ שאַרפען ריח פון גאַז. איינציגווייז בעווייזען זיך די כלי־זמר ביי דער סצענע, וואָס איז איבערגעצויגען מיט אַ ליילעך. פריהער פון אַלע קומט צו געהן דער באַס, אַ גרויסער איד מיט גראָבע פּאות און מיט בייזע אויגען, ווי ביי אַ גזלן. באַלד נאָך איהם בעווייזט זיך דער קעסעלפּויק, אַ האַרבאַטער בחור מיט אויסגעקראַכענע האָר. נאָכדעם קומט דער טראַמייטער, אַ נידעריגער איד מיט גראָבע ליפּען, דער פלייטיסט מיט אַ טשאַחאָטקע־פּנים און אַ טרובאַטש מיט גנבה'שע אויגעלעך, וואָס לויפען אהער און אהין, און צוויי דריי יונגע לייט מיט פידעלען; און ערשט אויפ'ן סוף — דער ערשטער פידלער, דער עלטסטער פון אַלע כלי־זמר, דער דיריזשער, — אַ רויטער בחור מיט אַ ווייסער פּאַפּיערענער מאַנישקע, מיט אַ קורצען פּידזשאַק, מיט שטאַרק־אָנגעפּאָמאַדעטע האָר און מיט אַ גרויסען בלויען שניפּס. ער שטעלט זיך מיט'ן פּנים צום פּובליקום, קנאַקט־אויס אַלע פינגער און שמייכעלט פון דער ווייטען צו עפּיס אַ מיידעל מיט ווייסע הענטשקעלעך. די גאַנצע קאַפּעליע זעצט זיך אויס, און מע נעמט זיך אָנשטעלען די אינסטרומענטען. קודם כל טהוט דער דיריזשער אַ קלאַפּ מיט'ן סמיטשיק איבער'ן פידעלע, און דער טראָמייטער מיט די גראָבע ליפּען גיט אַ טאָן, און תיכף נאָך איהם שטעלען אַלע איבעריגע אַ טאָן, און הויבען אָן זיך דורכרעדען אויף זייערע אינסטרומענטען:

דאָס פּיעדעלע פערגעהט זיך, וויינט און חליפּעט, דער טראָמייט מאַכט „האָלדיר! האָלדיר!" ווי איין אינדיק, וואָס מע האָט איהם שטאַרק צערייצט, דער באַס בורטשעט־אונטער, ווי אַ בער, און די פלייט פייפט זיי אָן אַלעמען. אינאיינעם קומט דאָס אויס אַ מיש־מאַש, ווי פון עטליכע מאות ווייבער אויף אַ יריד, און אַ געפּילדער פון אַ סך גענז און קאַטשקעס.

עס בעווייזט זיך עפּיס איינער אַ יונגערמאַן מיט אַ גרינער קאַפּאָטע, טראָגט אין איין האַנד אַ פּאַק מיט פּאַפּיערען, אין דער אַנדערער האַנד — אַ האַלבע בולקע מיט אַ שטיקעל הערינג, און זעצט זיך אַנידער גאַנץ אויבען־אָן אויף אַ קליין בענקעלע, אַקעגען דער סצענע, און בייסט־איבער.

— ווער איז דאָס? — הער איך, ווי די דאַמע מיט דער ווייסער פעדער פרעגט ביי'ם קאַוואַליער.

— דאָס איז זייער סופליערער. — ענטפערט איהר דער קאַ־וואַליער.

— וואָס הייסט סופליערער? — פרעגט איהם ווידער די דאַמע.

— דאָס הייסט: זייער פּירזאָגער. — זאָגט דער קאַוואַליער.

און פון יענער זייט ליילעך רעדען זיך איבער די אַקטיאָרען צווישען זיך פון פערשיעדענע זאַכען:

— וואו איז ערגיץ פּראַדעל די פּרימאַדאָנע, צו אַלדי שווארצע יאָהר?

— זי איז געגאַנגען צום שוסטער. זי האָט ניט אין וואָס אַרויסצוגעהן אויף דער סצענע. אָפּגעשפּרונגען איין אָפּצאַס.

— קראַנק געוועזן געהן ביי טאָג? אַ שענע פּרימאַדאָנע!...

— אברהמעל, טהו אויס די הויזען!

— וואָס מאַכען דיר קאָלי מיינע הויזען?

— אַ שענע באָבע יאַחנע — מיט הויזען!...

— איך געה דאָך אויבען אַ קליידעל! וואָס מאַכט דאָס אויס?

— איך וויים, אַז דו טראָגסט אויבען אַ קליידעל. וואָס וועט

אָבער זיין, אז מע וועט דיך ווארפען אין פייער? דעמאָלט פליהסט דו מיט'ן קאָפּ אראָפּ און מיט די פיס ארויף, — וועט מען ארויס־זעהן די הויזען!...

— געב מיר בעסער א ציה טהון פון דיין פאפיראָס, דו פאר־כוץ!...

— האָצמאָך! וואו איז דיין באָרד? פאר וואָס קלעפּסט דו שוין ניט אָן די באָרד?... רבקה! שמיר דיר אָן דאָס פנים מיט קרייד!... מנשה'קע! מאַך דיר א האָרב פון הינטען, בכדי דו זאָלסט האָבען מעהר פנים פון א אידען!... וואו זענען ערגיץ די פיס?

— וואָסערע פיס?

— ווער האָט געבראַכט די פיס פון יאַטקע?... טויזענד מאָל האָב איך אייך געזאָגט, אז מע שפּיעלט „קאָלדוניא", באדארף זיין א פוס!... דער רוח זאָל אייך נעמען! וועלוועל! וואָס ביזט דו פאר א רעזשיסער, דו יאָלד איינער?!...

פלוצים ווערד א קלאַפּעריי אין טהעאַטער, אז מע קאָן טויב ווערען. עס פליהט־דורך איינער מיט א גלעקעל און קלינגט. עס געהט־אוועק עטליכע מינוט, דער עולם הויבט אָן ווידער צו שרייען און צו קלאַפּען. יענער לויפט ווידער דורך מיט'ן גלעקעל, און אזוי עטליכע מאָל, ביז דער רויטער פּיעדלער האַפּט זיך אויף, טהוט א מאַך עטליכע מאָל מיט'ן קאָפּ ארויף און אראָפּ, מאַכט צו־רעכט דעם קאָלנער מיט'ן בלויען שניפּס, טהוט א זעץ מיט'ן שטעקעלע, און די כלי־זמר שפּיעלען־אָפּ א „שטיקעל". הויבט דער עולם ווידער אָן צו שרייען און צו קלאַפּען — שפּיעלען די כלי־זמר נאָך „א זאַך". עס ווערד ניט שטיל, ביז עס הויבט זיך אויף דער לייולעך, און דאָס שפּיעל הויבט זיך אָן.

צום אַלעם ערשטען געהט־ארויס א מיידעל מיט איין אונ־טערשטע קליידעל און מיט צעפּלאָכטענע האָר, גלייך ווי עמיצער וואָלט זי נאָר־וואָס אויסגעפּאטשט, און הויבט אָן זינגען א טרויעריג ליעדעל פון איין אָרעמער יתומה מיט'ן נוסח פון „סטאַאיט גאָרא וויסאָקאיא! וויסאָקאיא!" — „א יתומה'לע! א יתומה'לע!" —

און דאָס גאַנצע פּובליקום האַלט זי אונטער: „אַ יתומה'לע! אַ יתומה'לע!" — פריהער שטיל, וואָס ווייטער אַלץ העכער און העכער, אַזוי אַז מע הערט שוין מעהר ניט דאָס מיידעל זינגען, נאָר דאָס פּובליקום. שפּרינגט־אַרויס איינער פון די אַקטיאָרען אויף דער סצענע און בעט דעם עולם, „עס זאָל זיין שטיל"! דער עולם ווערד שטיל, אָבער נישט אויף לאַנג; דאָס מיידעל הויבט אָן צו זינגען, אַזוי זינגט מיט איהר גאַנץ קהל: „אַ יתומה'לע! אַ יתומה'לע!"...

עס שפּרינגט־אַרויס ווידער אַ מאָל דער אייגענער אַקטיאָר, נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, ביז ער געהט־אַרויס פון די כלים און זאָגט זיי מיט'ן הארבען וואָרט:

— איהר וועט ניט אַנשטומט ווערען? אָט רוף איך אַרויס רב לאָזער גאַראַדאָוואָי מיט דער קישקע, וועט אַ רוח אין אייער טאַטענ'ס טאַטען אריין!...

דער עולם הערט־אויף צו זינגען, נאָר מע זאָגט מבינות, איט־ליכער נאָך זיין פערשטאַנד. דער זאָגט, אַז זי האָט אַ קול פון אַ „ריקבעט", און דער זאָגט, אַז עמיצער זאָל איהר אונטערטראָגען אַ בולקע, וואָלט ער פערדיענט אַ מצוה... די הינטערשטע בענק שרייען, ס'זאָל זיין שטילער! נאָר עס העלפט ניט. ביז עס פליהט־אַרויס אויף דער סצענע האָצמאַך, אַ איד מיט אַ מאָדנע שטריימעל, מיט איין האַלבע באָרד, מיט לאַנגע פּאות כמעט ביז'ן גאַרטעל, מיט שיך און זאָקען, מיט איבערגעקעהרטע אויגען און מיט אַ האָרב אויף די פּלייצעס. האָצמאַך טראָגט מיט זיך אַ קאַשעק מיט סחורה, לויפט אַרום איבער דער סצענע, ווי אַ משוגענער, און רעכענט־אויס וואָס ער האָט צו פערקויפען: „בייטשעלעך, שטע־קעלעך, שוועבעלעך, מעסערלעך! זאָקען פּאַפּיערענע! קליידלעך קרישטאָלענע! שפּילקעלעך, בייוועלעך! קויפט עפּיס, ווייבע־לעך!"... און טהוט זיך אַלע מאָל אַ חאַפּ ביי די פּאות, אַ שפּרונג און אַ געשריי:

— האָצמאַך! דער רוח זאָל מיך נעמען!...

דער עולם ווערד אזוי נתפעל פון האַצמאַכען, אז עס ווערד איין איינלעגעניש אויף א האַלבע שעה. מע פּאַטשט בראַוואָ, מע שרייט: „האַצמאַך, הורראַ!" מע קלאַפּט מיט די שטעקענס איבער די בענק, מע וויל גאַר נישט אויפהערען. האַצמאַך פּרובט זיך איינשטילען דעם עולם. ער שטעלט זיך אוועק און מאַכט מיט די הענד — הויבט מען אָן נאָך מעהר צו שרייען: „האַצמאַך! א טענצעל, האַצמאַך! האַצמאַך!" פּלוצים . . .

פּלוצים האָט עפּיס געגעבען א פּאַטש מיט די פליגעל, א פליה פון אויבען אראָפּ און א פאַל גלייך אויפ'ן הוט מיט דער ווייסער פעדער פון דער דאַמע מיט די בריליאַנטען. די דאַמע הויבט־אָן פאַר שרעק חלש'ען, און אין טהעאַטער ווערד מיט א מאָל א בהלה מיט א געשריי: „גוואַלד, אידען, ראַטעוועט! ראַטעוועט!"... איינער האָט א געשריי געטהאָן: „עס ברענט!" — און מעהר האָט מען נישט בעדאַרפט. ס'איז געוואָרען א שפּרינגעניש איבער קעפּ צו דער טיר מיט א געשריי: „חאַסי, וואו ביזט דו?"... „יענקעל, אהער!"... „רבקה, האַלט זיך!"... „מאַטעל, איך שטאַרב!"... „ברכה, שריי ניט!"... „בעני, וואו איז יענטעל?"... „מאַמע! אָט בין איך, מאַמע!"...

נאָך איין מינוט וואָלט פון אונז אַלעמען געוואָרען א תל. א גליק, וואָס נח דער שווייצאַר פון מיין האָטעל איז געפאַלען אויף א שכל און האָט אונז אַלע אויסגעלייזט פונ'ם טוידט. ער איז ארויפגעשפּרונגען אויף א בענקעל און האָט זיך אָנגערופען צום פּובליקום אויף א געמבע:

— שוטים! נאַראָנים! לעהמענע גולמס! גלאַטע בהמות! ציגענע בערד! נארישע גאָרגלען! ווייבערשע נשמות! וואָס פיל־דערט איהר? וואָס שרייט איהר? וואוהין לויפט איהר? אָט ווערד פון אייך באַלד א פּרעזשעניצע! טפּשים! פאַר וועמען האָט איהר אייך דאָ איבערגעשראָקען? פאַר א נאריש עוף? איהר זעהט דען ניט, אז איין עוף איז אראָפּגעשפּרונגען פון דער „סידעלע"? רב לאָזער, וואָס שווייגט איהר? שטעלט־אָן די קישקע!... בלוי־

ומרים! א רוח אין אייער טאטען אריין, א פריילִיכס — טאָדערי־דעריראַדערידעראַדערידע!...

די כלי־זמר האַפּען א פריילִיכס, און דער עולם הויבט זיך אָן אויסצוזעצען צוריק אויף די ערטער... איך גנב'ע מיך ארויס פאַ־וואַלינקע פונ'ם טהעאַטער, כאַפּ א ביידעל און היים, מע זאָל מיך פיהרען אויף דער סטאַנציע, אין „האָטעל טערקאַליא". דאָס ביידעל העצקעט מיך איבער די שטיינער און שטעלט זיך אָפּ אַלע ווײַלע און העצקעט ווייטער.

— וואָס שטעלט איהר זיך אָפּ אַלע מינוט? — פרעג איך דעם בעל־עגלה.

— דער רוח ווייסט זיי. — ענטפערט ער מיר. — וויאָ!... עס האָט זיך זיי געגלוסט באַלייכטען אונזער כתרילעווקער בלאָטע, האָבען זיי אויסגעקלעהרט עפּיס א מין באַלייכטונג — „לאַמטע־דערידעמס" אזעלכע, וואָס איבער זיי קאָן מען נישט פאָהרען, מחמת די פערדלעך שרעקען זיך פאַר די סטאָיפּעס. זיי זענען ניט גע־וואָהנט געוואָרען ביי אונז, מע זאָל זיי באַלייכטען. וויאָ!... אַלע מאָל, אַלע מאָל, קלעהרט מען צו א נייע צרה: פריהער א טראַמ־בעליק, איינגעזונקען זאָל ער ווערען! וויאָ!... נאָכדעם לאַמטע־דערידעמס אויף צו שרעקען די פערד. און איצטער, זאָגט מען, וועלען זיי שוין פּראָבירען דאָס וואַסער פון דער גנילאָפּיאַטקע. וויאָ!... עס וועט זיי, מאָהלט איך, העלפען, ווי א טוידטען באַנ־קעס, מחמת די וואַסערפיהרערס זאָגען, אז זיי זאָלען וויסען דער טוידט זאָל זיי זיין, וועלען זיי ניט דערלאָזען, אז כתרילעווקע זאָל טרינקען ברונען־וואַסער! וויאָ!... זיי ווייסען שוין גאָר ניט וואָס אויסצוטראַכטען, די נגידים, ברענען זאָלען זיי! מע זאָגט, אז עס וואַכסט יאַקבי פון יעהופּעץ. די יעהופּעצער נגידים פעהלט, אפּנים, נאָר קאַפּוועהטיג? וויאָ!... זיי זיצען און ברעכען זיך די מוחות, ווי אזוי נעמט מען צו ביי אידען פּרנסה, אויסרייסען ביי'ם אָרעמאַן דעם לעצטען ביסען ברויט פונ'ם מויל... א מיתה מהומה זאָל אויף זיי קומען דאָרטען אין יעהופּעץ! וויאָ. קינדער, וויאָ!...

VI.

כתרילעווקער שרפות.

געלעגען אויף דער סטאַנציע אין „האָטעל טערקאַליא“, האָב איך אַ גאַנצע נאַכט געהאַט מלחמה מיט בייזע חיות, וואָס האָבען מיך בעפאַלען, זיך נוקם געווען אין מיר, דערפאַר וואָס איך האָב ניט געוואָלט זיך לעגען מיט זיי אין בעט און האָב זיך אויסגעבעט אויף דער קאַנאַפע.

— וואָס האָסט דו גע'פועל'ט? — האָבען זיי זיך מיט מיר גערייצט. — אי מיר וועלען דיך בייסען, אי עס וועט דיר זיין הארט צוקאָפּענס, וועסט אויפשטעהן פון דער קאַנאַפע אָהן אַ האַלז־און־נאַקען...

פלוצים דערהער איך אַ משונה־מאָדנע קלונג: באָם! באָם! באָם!!! און תיכף .אַך דעם לאָזט זיך הערען אַ לויפעריי פון מענשען מיט אַ קול: „עס נעצט! עס נעצט!“ איך שטעה־אויף. איך געה־צו צום פענסטער. איין האַלבער הימעל איז רויט, ווי אַ פייער, די אַנדערע האַלבע איז חושך! איין האַלבע שטאָדט איז משונה־מאָדנע בעלייכט, די אַנדערע האַלבע שטאָדט איז פערזונקען אין אַ מורא'דיג פינסטערניש. איך חאַפּ אויף זיך דאָס אָנטהון און לויף אַרויס אין דרויסען. עס לאָזט זיך הערען פון דער וויטען אַ מאָדנע געשריי, אַ הילך אָהן ווערטער, און מענשען ציהען זיך אהינצו שלעפעריג, געהען און געהניצען און ציטערען פאַר קעלט און דערצעהלען איינער דעם אַנדערען נסים ונפלאות: ווער עס האָט פריהער דערהערט, און ווי אַזוי ער האָט דערהערט. און זיי זענען זיך משער איטליכער בעזונדער, ווער דאָס ברענט. דער זאָגט: „ס'איז יוסיל!“ דער זאָגט: „ס'איז מנשה!“ דער זאָגט: „ס'איז ניט יוסיל און ניט מנשה — ס'איז שרה־זיסעל!“

— ווי קומט אהער שרה־זיסעל? — שפּאַרט איהם איבער נאָך איינער. — אַז שרה־זיסעל'ס שטוב איז אויף דער יאַרדיגע, און דאָס איז גאָר אויף דער אַלטער שטאָדט?

— ס'איז אַזוי אויף דער אַלטער שטאָדט, ווי איך בין אַ רביצין! — ענטפערט איהם נאָך איינער. — זעהסט ניט, אַז ס'איז נעבען דער באָד?

— שאַ, וואָס דאַרפט איהר זיך שפּאַרען? — גלייכט זיי אוים נאָך איינער. — אַמעהר קומט אהין, וועלען מיר וויסען אַקוראַט.

זיי געהען, און איך געה זיי נאָך און הער מיך צו וואָס מע רעדט.

— עמיצער האָט שוין דאָ געמאַכט „בורא־מאורי־האש".

— וואָס איז די ראיה?

— מחמת ס'איז געווען געסטראַכירט.

— פון וואַנען ווייסט דו?

— וואָס דען? ס'זאָל ניט זיין געסטראַכירט, וואָלט ניט געברענט. אַ שטוב ברענט ניט פון זיך אַליין.

— וואָס זאָגסט דו, יענקעל, ווי שען עס ברענט? מחיה נפשות!

ווי אַ הבדלה ברענט אַ שטיבעל, וואַרפט־אַרוים עטליכע שטאַרק־רויטע צונגען. דער דאַך איז שוין ניטאָ. עס קנאַקען די קראָקוועס, עס טרישטשען די פענסטער, און אַ געדיכטער רויך מיט שוואַרצע קנוילען קייקעלט זיך און ציהט זיך ווייט, ווייט, איבער הייזער און הייזלעך. עס הערט זיך אַ קול פון ווייבער, וואָס בעקלאָגען זיך אויף דעם שלאַק, וואָס זיי האָט געטראָפען אין מיטען האַלבע נאַכט, און אַ געוויין פון קליינע נאַקעטע קינדער, וואָס ציטערען און וואַרעמען זיך ביי'ם פייער. דאָרט זיצט אַ גאַנץ געזינדעל אויף איין איבערבעט מיט עטליכע קישענס, וואָס זיי האָבען קוים אַרויסגעראַטעוועט פון דער שרפה, און דאָ שטעהט אַ אידינע, אַ מעוברת'ע, מיט אַ טעפּעל אין האַנד און מיט אַ פלעדערוויש און דערצעהלט דער אַנדערער אידינע, ווי אַזוי עס האָט זיך אָנגעהויבען.

— אַנגעהויבען האָט זיך עס אָנגעהויבען, וועה איז מיר, פון שמעון דעם סטאָליר. מען איז געגאַנגען, אפּנים, מיט א לעמפּעל, וויסט איז מיר, ביי נאַכט. סטרוזשקעס איז פאַרהאַן א סך, פינ־סטער איז מיר, און אפשר א שוועבעלע, אָדער א פּאַפּיראָס, און אפשר האָט דער בעל־הבית אַליין, גדליה מיין איך, דאָס געטהאָן — ווייס איך ניט; איך בין דערביי ניט געוועזן... נאָר דערוויילע זענען נעבאַך, אוי איז מיר, אָרעמע לייט בדיל־הדל געוואָרען, ארויס אזוי ווי די מאַמע האָט זיי געהאַט, וועה איז מיר! פּרעגט מיך בחרם, וואָס טראָג איך עפּיס א טעפּעל מיט א פלעדערוויש — ווייס איך אַליין ניט...

— אוי איין אומגליק!? אוי א שלאַק!? — וויינט א ווייבעל מיט א ניגון פון „אקדמות" און ברעכט די הענד. — וואָס וועל איך איצטער טהון? נישט ארויסגעראַטעוועט אפילו קיין פּאָדע־עם, וואו וועל איך נעמען א טאָג איבערצוקומע־ען? וואו וועל איך מיך אהינטהון מיט מיינע קליינע קינדע־ער?...

ווי שדים, ווי רוחות, לויפען ארוים און אריין יונגע לייט פונ'ם געברענטען שטיבעל, שפּרינגען אין פייער אריין, ראַטעווען וואָס זיי קאָנען, חאַפּען־ארוים פון דאָרטען דער א פּיסעל פון א בענקעל, דער איין אומרוה פון א זייגער, דער א בעזעם.

— וואו איז ערגיץ אלי מיט דער קישקע? — שרייט איינער פון דער חברה לעשערם און קוקט זיך ארום אויף אַלע זייטען.

— איך בין דאָ, איך בין דאָ! — רופט זיך אָן אלי, אַ קליין אידעל, און באַברעט זיך ביי דער קישקע.

— וואָס טהוסט דו דאָרטען? וואָס באַברעסט דו זיך אזוי לאַנג?

— איך פאַרנעה די קישקע, זי האָט זיך צעטרענט! — זאָגט אלי.

— וואו איז ערגיץ פּישעל מיט די עמערם? — שרייט איינער א שוואַרצער איד מיט א צעפּליקטען טלית־קטן, מיט א פערבוטבערט פּנים און מיט א הייזעריג קול.

— פישעל! פישעל!!! — העלפען איהם שרייען אלע אי־בעריגע.

— וואס פישעלט איהר? — רופט זיך אן איינער, אפנים, פישעל אליין טאקי. — זעה־נאר, ווי זיי האבען זיך דאס אביסעל צעפישעלט! פישעל! פישעל־פישעל!

— וואו זענען די עמערס דיינע? — פרעגט מען איהם.

— די עמערס זענען דא, — זאגט פישעל, — נאר וואס וועט איהר מאכען מיט זיי, אז ס'איז נאך נישטא גרונם מיט'ן פעסעל?

— טאמער וואלסט דו זיך מטריח געווען, פישעל, דערווייל׳ע האפען ערגיץ א פאר עמער וואסער צווישען די שכנים?

— וואס איז עפּיס איך? — זאגט פישעל. — לאז געהן אלי!

— אלי! האפ איין עמער און טהו א שפּרונג נאך וואסער!

— ווי קאן איך? זעהסט דאך, אז איך בין פארנומען מיט דער קישקע! לאז געהן מאטעל.

— מאטעל! געה קריג ערגיץ איין עמער וואסער.

— וואוהין זאל איך געהן, אז איך קען דא קיינעם ניט? לאז געהן אנשעל!

— אנשעל! אנו, טהו־נאר א לויף נאך וואסער!

— איך? איך וויים ניט וואו א טיר עפענט זיך אפילו! לאז געהן דוד!

— שא, שא! אן פאהרט גרונם מיט'ן פעסעל! ער פאהרט! ער פאהרט! — און אלע טהוען זיך א ווארף צו גרונמ'ען נאך וואסער, און פריהער פון אלעמען — אלי מיט דער קישקע. גרונם, א איד מיט א גלאנצענדיג פנים, וואס סע שיילט זיך, געהט זיך גאנץ רוהיג, נישט געהאפט, די פאלעס ארונטערגעשטעקט ארונטער, און נאך איהם שלעפּט זיך נאך איין איינגעדארט פערדעל, קוים וואס סע שלעפּט די פים פון דער בלאטע. ביידע, אי גרונם, אי דאס פערדעל להבדיל, זענען שטארק פערשלאפען.

— ברוך־הבא א איד! און מיר האבען געמיינט, אז איהר וועט שוין היינט ניט זיין חלילה.

— א שענע מעשה נאָר א קורצע! — זאָגט גרונם. — ווער דען וועט זיין, אז ניט איך? וואָס בין איך, עפּיס א יונגעלע? איך האָב דערהערט דעם ערשטען קלונג, בין איך שוין געווען ביי'ם פערדעל. מיין אַלטע האָט מיך אפילו געוואָלט אָפּהאַלטען: וואָס וועסט דו זיך שלעפּען, זאָגט זי, אין אזא בלאָטע? א רחמנות נעבאך, זאָגט זי, אויפ'ן פערדעל, ס'איז אויסגעמוטשעט פונ'ם טאָג... נאָר ווער האָרכט זי ווער? איך האָב ליעב א מצוה, ובפרט נאָך דאָרט, וואו עס געהט אין דעם נפש — אָרעמע לייט נעבאך ברענען! א קליינינקייט?

— לאַנג לעבען זאָלט איהר, רב גרונם! מיר געהען דאָ אוים פאַר א ביסעל וואסער — ביי אַלע שכנים נישטאָ א לעק!

און די חברה לעשערם טהוען זיך א לאָז מיט די לעדיגע עמערם צום פעסעל, און פריהער פון אַלע — אלי מיט דער קישקע. חברה נעמען זיך אָנפּאָמפּען וואסער, צאָפּען אין די עמערם אריין — עס צאַפּט זיך ניט.

— וואָס איז דאָס, רב גרונם? איהר זענט משוגע, צי חסר־דעה? איהר זענט געקומען מיט א לעדיג פעסעל.

— וואָס הייסט מיט א לעדיג פעסעל? — זאָגט גרונם. — א פול פעסעל, ווי איין אויג, — זאָגט איהר גאָר דאָס!

— געהט זעהט! — רופט זיך אָן איינער. — דאָס פעסעל איז לעדיג, ווי א באַראַבאַן!

— וואָס הייסט ס'איז לעדיג? — זאָגט גרונם און בעטראַכט דאָס פערדעל. — עפּיס רעדט איהר מיר פּדרוך, תרגום־לשון, נא דיר גאָר לעדיג! לאָז מיינע שונאים זיין לעדיג אין בויך און אין די קישקעס!

און גרונם קלינגט מיט'ן פינגער אין פעסעל אריין, דרעהט זיך אַרום פון אַלע זייטען און דערזעהט, אז ס'איז אָהן א צאַפּען.

— יאָ, ווי איך בין א איד, א לעדיג פעסעל! — און ער חאַפּט זיך ביי'ם קאָפּ און הויבט אָן צו שעלטען — מע וויים ניט וועמען:

— א חלירע! א מיתה־משונה! איין אויסלויפעניש! איין איינטריקעניש! איין איינשרומפעניש! ווען האָט געקאָנט ארויס דער צאַפּעז, איינגעזונקען זאָל ער ווערען? און וואו איז ער אהינ־געקומען? א, ברענען זאָלסט דו, שלים־מזל, אויפ׳ן פייער!

און גרונם לאָזט־אויס זיין גאנץ ביטער הארץ צום פערדעל נעבאַך, דערלאנגט דעם א רוק מיט׳ן בייטש־שטעקעל אין זייט אריין. דאָס פערדעל טהוט א פּינטעל מיט די אויגען, לאָזט־אראָפּ די מאָרדע, קוקט אָן א זייט און טראַכט זיך: „פאַר וואָס קומט מיר, אשטייגער, אָט דער זעץ? גלאָט גענומען און געבוכעט זיך! ס׳איז ניט קיין קונץ נעמען א פערד, א שטומע צונג, און שלאָגען איהם אומזיסט און אומנישט!״...

— האָב דיר אבציג שווארצע פינסטערע יאָהר! — זאָגט גרונם צו זיך אליין. — איך זעה וואָס דאָס איז: איך גים און גים, און גים און גים! אצינד פארשטעה איך שוין: דאָס פעסעל איז, אפּנים, פון דער לכתחילה געוועזן אָהן א צאַפּען? קומען זאָל אויף דיר א פאָהיבעל היינטיגע נאַכט! זאָלסט צעפאַלען ווערען אויף שטיקלעך, רבונו־של־עולם!

— וואסער! וואסער! — שרייען די וואָס ראטעווען פון דער שרפה. — גיכער! גיכער! טראָגט אהער די עמערס! דאָס וואסער!

— וואסערע עמערם? וואסער וואסער? — ענטפערען זיי צו לעשערם. — איהר זעהט דאָך, אז ס׳איז נישטאָ קיין טראָפּען וואסער!

— וואָס הייסט, עס איז נישטאָ קיין וואסער?

— נישטאָ קיין וואסער הייסט, אז ס׳איז נישטאָ קיין וואסער!

— וואו איז אהינגעקומען דאָס וואסער?

— אויסגעלאָפען ביי גרונמ׳ען דאָס גאנצע פעסעל וואסער — און געה שריי חי וקיים!...

פלוצים לאָזט זיך הערען וויעדער א מאָל יענער מאָדנער קלונג: באָם! באָם!! באָם!!! — און עס ווערד בעלייכט די אנדערע האַלבע שטאָדט.

— נאָך אַ שרפה! אויף דער נייער שטאָדט!! — שרייען עטליכע קולות מיט אַ מאָל, און דער גאַנצער עולם מיט דער חברה לעשערס לאָזען זיך לויפען אויף דער נייער שטאָדט.

— צוויי שרפות אין איין נאַכט — זאָגט גרונם צו זיך אליין — בין איך שוין ניט מחויב! איך האָב אליין אַ ווייב און קינדער! קיין געצאָהלט דערפאַר נעם איך דאָך נישט, וויל איך — פיהר איך, וויל איך ניט — פיהר איך ניט! און דאָס פערדעל איז אויך נישט פון אייזען! אַ צער בעלי־חיים, עס האָרעוועט זיך געבאָך אָן געגוג דורכ׳ן טאָג, באַדאַרף עס נאָך אָרומשלעפען זיך גאַנצע נעכט! עס האָט מעהר נישט וואָס צו טהון!... מע וועט מיך ניט נויטען פון קהל!... לאָזען זיי זיך שלאָגען קאָפּ אָן וואַנט!... קום, ברודער, — זאָגט ער צום פערדעל — לאָמיר פאָהרען אהיים.

VII.

כתרילעווקער באַנדיטען.

געקומען אהיים פון די שרפות שוין פּארטאָגליך און אויפגע־עפענט די טיר פון מיין חדר, בין איך נבהל ונשתומם געוואָרען: איך האָב דערזעהן דריי מאָדנע פּארשוינען, נישט קיין בעקאנטע פּנים׳ער, דרעהען זיך ארום מיט א ליכט. דאָס בעט איז צעוואָר־פען, די שאַפע איז אָפען, מיין טשעמאָדאנטשיק ליגט אין מיטען שטוב, און מיינע פּאַפּיערען, מיינע כתבים, וואַלגערען זיך אויף דער ערד.

— וואָס איז דאָס? ווער זענט איהר? וואָס טהוט איהר דאָ? — טהו איך א פרעג ביי איינעם, א אידען מיט א רויטער באָרד און מיט א בלויער בראָדעווקע אויף דער נאָז.

— זייוו איהם א סעמער, לאָז איהם סארוי די נמשה! — רופט זיך אָן איינער אויף א משונה־מאָדנע לשון צום רויטען מיט דער בלויער בראָדעווקע.

דער רויטער ענטפערט ניט דאָס אנדערע וואָרט; ער פער־שליסט די טיר, בויגט זיך אָן און שלעפּט־ארויס פונ׳ם שטיוועל א גרויסען, א שארפען, א קאָלאָדאטשמעסער און טהוט אַ מאַך מיט׳ן מעסער מיר איבער׳ן פּנים הין און צוריק, ארויף און אראָפּ, ווי א בישופמאכער.

— ווער מיר זענען? מיר זענען היגע באנדיטען! — רופט זיך אָן צו מיר איינער פון דער חברה, א שווארצער איד מיט א בעלמע אויף איין אויג, און בשעת ער רעדט אוים דאָס וואָרט „באנדיטען“, טהוט ער מיט׳ן געזונדען אויג א מורא׳דיגען גלאַנץ און א קריץ מיט די צייהן, ווי א רוצח.

— טהו איהם אַ לייסטער ביי די שעקענים! — רופט זיך אָן יענער אויף זייער איבערגעקעהרטער שפּראַך.

— דענגי! דאוואי דענגי!! — שרייט־אוים דער דריטער פון דער חברה, אַ הויכער איד מיט אַ הייזעריג קול, און חאַפּט מיך אָן ביי דער לאַץ פון דער קאַפּאָטע און טרייסעלט מיך, ווי אַ לולב.

— געלט — זאָג איך — ווילט איהר? ביי מיר ווילט איהר נעמען געלט? ווי קום איך צו געלט? גאָט האָט מיך אויסגעהיט פון געלט.

— גאָז איהם, אַז ער גיילט! — רופט זיך אָן יענער אַלץ אויף זייער לשון.

— דו לייגסט! — מאַכט צו מיר דער וואָס מיט דער בעל־מע. — די מינוט זאָלסט דו אָפּגעבען דאָס גאַנצע געלט, וואָס דו האָסט, אַניט — געזעגען זיך אָפּ מיט'ן לעבען. מיר שענקען דיר צוויי מינוט אויף צו באַטראַכטען זיך און איין מינוט אויף זאָגען ודוי...

און בכדי איך זאָל ניט מיינען, אַז מע טרייבט מיט מיר קאַטאָוועס, נעהט צו מיר צו דער רויטער, וואָס מיט דער בראָדעווקע, און בעווייזט מיר מיט'ן מעסער ארויף און אַראָפּ, אהין און אהער, עטליכע מאָל, ווי מע מאַכט מיט'ן לולב סוכות צו הלל.

— וואָס טהעשט איהר, ווי די מיילענע לוגמס? לאָז מען איהם ניבדען די טהען מיט די סיף! — רופט זיך אָן דער הייזע־ריגער אויף זייער פּערשטעלטער שפּראַך און לאָזט אוים אויף אונ־זער לשון:

— וואו זענען ערגיץ די שטריק? לאָמיר איהם בינדען!

— למאי זאָלט איהר זיך מטריח זיין? — זאָג איך. — אמעהר, נאַט אייך אָפּ מיין גאַנץ פאַרמעגען, דאָס בייטעלע מיט די עטליכע קערבלעך, און לאָזט מיך אָפּ. וואָס האָט איהר צו מיר? איך בין אַ טאַטע פון קינדער, קיין עין־הרע, פיער מיידלעך מיט צוויי יונגלעך, דאָס קלענסטע איז נאָך נישט אַלט קיין חודש...

אלע דריי באנדיטען רעדען זיך איבער איינער מיט'ן אנדערען אויף זייער גנבה'שער שפראך, צעהלען איבער די עטליכע קערבלעך, וואס ביי מיר אין בייטעלע, און נעמען מיך אויפ'ן ציבעל. זיי פרעגען מיך און איך ענטפער זיי.

— פון וואנען איז א איד?

— פון יעהופעץ.

— מה שמכם?

— שלום־עליכם.

— עליכם שלום. ווי אזוי איז אייער נאמען?

— שלום־עליכם.

— עליכם שלום. מיר פרעגען אייך, ווי אזוי רופט מען אייך?

— שלום־עליכם — אזוי רופט מען מיך טאקי.

— א טשודנער נאמען! וואס איז אייער טהועכץ?

— איך בין א שרייבער.

— מע שמועסט, וואס איז אייער טהועכץ, אייער פרנסה?

— איך בין א שרייבער.

— וואס זשע שרייבט איהר? פראשעניעס? פאפיערען? מסירות?

— פעליעטאנען, מעשה־ביכלעך פאר אידישע קינדער.

— זענט איהר, הייסט דאס, א מוכר־ספרים'ניק, א בעל־מחבר?

— א מחבר.

— וואס זשע טהוט איהר היע?

— נעקומען אנקוקען כתריל'עווקע.

— און מעהר גאר נישט?

— מעהר גאר נישט.

— קיין שום געשעפט?

— קיין שום געשעפט.

— און לעגט הוצאות?

— און לעג הוצאות.

— צו וואָס נוצט דאָס אייך?
— בכדי איך זאָל האָבען וואָס צו באשרייבען.
— וואוהין שרייבען?
— אין די גאזעטען.
— וואָסערע גאזעטען?
— אידישע גאזעטען.
— פארהאַן אידישע גאזעטען?
— ווי דען?
— וואָס טהוען זיי?
— זיי דרוקען זיך.
— וואו דרוקען זיי זיך?
— אין ווארשאָ.
— אויף וואָס דארף מען זיי?
— אויף צו לייענען.
— ווער לייענט זיי?
— אידען.
— עמיצער צאָהלט אייך עפּיס דערפאר, וואָס איהר שרייבט?
— נעוויינטליך.
— אַט אזוי זשע רעדט! וואָס, אשטייגער, האָט איהר דער־פון? וויפיעל פארדיענט איהר א וואָך?... איהר רויכערט? וואו זענען אייערע פּאפּיראָסען?

איך נעם־ארויס מיין פּאפּיראָסקאַסטען און טראָג זיי אונטער אלעמען, זיי זאָלען זיך נעמען צו פּאפּיראָסען.

— גרעף איהם, צי ס'איז פון ביזלער... — רופט זיך אָן איינער אויף זייער שפּראך.

— א זילבערנער? — מאכט צו מיר דער, וואָס מיט דער בעלמע, און וועגט דעם פּאפּיראָסקאַסטען אויף דער האנד. — א זילבערנער, צי א פּראָסטער חי־וקיים?

— א פּראָסטער שלש־סעודות פון צוויי גילען! — זאָג איך, און מיר פערדויכערען אלע צו פּאפּיראָסען.

— טהו איהם א פאטש בײ׳ם גײזער! — רופט זיך אָן אײנער אויף גנבה׳ש לשון.

— וואו איז אײער זײגער? — מאַכט צו מיר דער, וואָס מיט דער בעלמע, און בעזוכט מיר אַלע קעשענעס. — איהר האָט גאָר נישט קײן זײגער?

— איך האָב — זאָג איך — א זײגער, און דוקא א גוטען זײגער, א גילדענעם, איז ער פאַרזעצט אין לאָמבארד אין יעהופּעץ...

— אײן עבירה! — זאָגט דער הײזעריגער. — ער וואָלט אונז שטאַרק צונוץ געקומען אצינד!... מיר דאַרפען טאַקי איצט א גיל־דענעם זײגער, ווי אין לעבען אַרײן!

— אויף וואָס דאַרפט איהר דאָס אזוי — זאָג איך — א גילדענעם זײגער?

— א גילדענעם זײגער — זאָגט ער — קאָן מען פאַרקויפען און אָפּלעזען גוטע געלט!

— פּאַחט איהם דער טאַוועגנבאַמער! — רופט זיך אָן אײנער אויף זײער לשון. — ער איז א מאַרענאַם גלײך מיט אונז!...

— א גוטע נאַכט! — מאַכען צו מיר די באַנדיטען און לאָזען זיך געהן. — דאָס אַנדערע מאָל, אז איהר געהט אוועק, זאָלט איהר פאַרשליסען די טיר, נישט פאַרלאָזען זיך אויף׳ן איבערשטענ׳ס נסים און אויף׳ן יושר פון כתרילעווקער גנבים... האָט קײן פאַר־איבעל ניט, וואָס מיר האָבען אײך אפשר דערקוטשעט.

— אדרבה! — זאָג איך. — האָט איהר קײן פאַראיבעל ניט, וואָס אזוי װײניג... — און איך וויל זײ אַרױסבעגלײטען אויף יענער זײט טיר, רופט זיך אָן צו מיר דער הײזעריגער, לעגט־צו א פינגער צום מויל און ציהט־אויס מיט׳ן ניגון פון „קאַלדוניא“:

— פּתח שין — שששאַ־אַ־אַ־אַ!...

און דער רויטער, וואָס מיט דער בראָדעווקע, נעמט־אַרויס דאָס מעסער און טהוט א מאַך מיט דעם איבער׳ן קאָפּ עטליכע

מאָל, ווי איינער רעדט: „טאָמער טהוסט דו חלילה א פּיפּס, איז דיין לעבען קיין לעבען ניט!“...

. . . .

. . . .

— גוואלד! גוואלד! גוואלד! אידען, ראטעוועט! — האָב איך מיך צעשריגען ניט מיט מיין קול, וויבאלד די באנדיטען זענען אוועק, און איך האָב אויפגעוועקט די גאנצע שטוב. מען איז זיך צענויפגעלאָפען פונ'ם גאנצען האָטעל; ווייבער זענען אראָפּגע־שפּרונגען פון די בעטען אין אונטערשטע קליידלעך, און מאנס־בילען — מחילה, אין איינע תחתונים. מע האָט געמיינט, אז עס ברענט.

— וויעדער א שרפה?

— וויעדער געברענט?

— וואו ברענט?

— ווער ברענט?

— שאַ, שאַ, קיינער ברענט ניט! — איז ארויס נח דער שווייצאר מיט זיין שפּראך און רופט זיך אָן צו מיר:

— וואָס האָט איהר זיך, למשל, צעשריגען, ווי א משוגען קעלבעל? וואָס גוואלדעוועט איהר, ווי אין א מאהנהויז? איהר וועט חלילה אויפוועקען אלע אקטעיורען!...

— גזלנים! — זאָג איך. — רוצחים! באנדיטען זענען מיך באפאלען נאר־וואָס און מיך באנומען!

דערהערט „גזלנים“, פאלט־אָן אויפ'ן גאנצען עולם א פּחד, און עס ווערד א ליארעם, א גערעדעריי פון אלע מיט א מאָל:

— גזלנים?

— וויפיעל גזלנים?

— דריי גזלנים!

— וואָס פאר א פּנים האָבען זיי?

— צוויי יונגע, איינער איין אלטער!

— נעגאַננען מיט מעסערס?

— למאַי האָט איהר געשוויגען?

— איהר האָט מורא געהאַט שרייען?

— נאָט אייך גזלנים! גאָט זאָל שומר ומציל זיין!...

— נעכטען געווען אינ׳ם אַנדערען הויף אויך גזלנים... גע־שטיקט אַ אידינע, אַרויסגעטראָגען די בריקלעך, געפונען איין אייזען...

— מסוכן איבערבלייבען איינער אַליין אין שטוב...

— מע וועט שוין באַלד דאַרפען אַנטלויפען פון כתרילעווקע!

— נאַ דיר גאָר גזלנים, טאָמער איז קאַרג!...

— חאַפּט זיי! חאַפּט זיי! חאַפּט זיי! — הערט זיך פּלוצים פון דרויסען אַ קול פון אַ נקבה און אַ געלויף מיט אַ קלאַפּעריי פון אַ סך מענשען. — חאַפּט זיי! חאַפּט זיי!

— געחאַפּט!

— איינעם געחאַפּט! צוויי געחאַפּט!...

— בינדט זיי! האָסט שוין דעם דריטען אויך? בינדט איהם! בינדט איהם!...

— פּאַוואָלי בינדט, ניט פאַר׳ן קאָפּ, פאַר די פיס, פאַר די פיס!...

— זעלדע! געב מיר דיין פאַטשיילע, זעלדע!

— אָה, איהר האָרכט? מע האָט זיי געחאַפּט! — רופט זיך אָן צו אונז נח דער שווייצאַר און לאָזט זיך לויפען מיט אַ לאַנ־טערנע אין דרויסען אַרויס, און מיר אַלע — נאָך איהם.

— נו, וואָס הערט זיך? — שרייט נח אין דער פענסטער אַהין, פון וואַנען עס געהען די קולות. — שוין געחאַפּט?

— געחאַפּט, געחאַפּט! — ענטפערט איהם אַ קול פון אַ נקבה אין דער פענסטער.

— און געבונדען?

— געבונדען, געבונדען!

— אַלע דריי?

— אַלע דריי, אַלע דריי!

— אנו, לאָמיר זיי חאַטש אָנקוקען, וואָס פאַר אַ פּנים זיי האָבען! — מאַכט נח דער שווייצאַר און רופט מיט זיך דעם גאַנ־צען עולם, און מיר געהען־צו נאָהענט מיט דער לאַנטערנע צו די געחאַפּטע גזלנים, און מיר דערזעהען אויף דער ערד ליגען דריי געפּענטעטע... אינדיקעס!

די אינדיקעס האָבען אראָפּגעלאָזט די בלויע שנאָבלען, בלאָזען מיט די נעזער און בליצלען מיט די אויגלעך אויף דער שיין פון אונזער לאַנטערנע, און די ווייבער, האַלב־נאַקעטע, דערצעהלען אונז נסים ונפלאות, ווי אַזוי די אינדיקעס זענען ארויס פון שטייג, מע ווייסט ניט ווי אזוי: צי גנבים, צי אַ טחויר איז דורכגעלאָפען און האָט זיי איבערגעשראָקען, — נאָר דאַנקען גאָט, וואָס מע האָט זיי געחאַפּט, אַניט — וואָלט געווען חלילה אַ היזק פון מי יודע וויפיעל!...

— טפו זאָלט איהר ווערען, כתרילעווקער קורעלאַפּניצעס! — זאָגט נח און בטל'ט־אוים אויף זיי אַלע בייזע וויסטע חלומות. — אַ רוח אין אייער אינדיטשקעס־גענז־קאַטשקעס־פלעדערווישען אריין!...

און נח דער שווייצאַר הערט ניט אויף צו שיטען מיט זיינע געקליבענע, שאַרפע, פערשפּיצעלטע ווערטער, און דער עולם הויבט אָן ביסלעכווייז זיך צעגעהן, מיט אַ געהניץ, איטליכער אין זיין רוה אריין.

איך בלייב שטעהן איינער אליין, אין מיטען דער בלאָטע, פער־טומעלט פון דער נאַכט מיט איהרע פּחדים, מיט איהרע בהלות. אַ נאַסע קעלט נעמט דורך מיין לייב, דורך־און־דורך. ערטער־ווייז בעווייזט זיך אַ פייערעל אין די פענסטער. פון אַ פּאָר קוימענס

ציהט זיך אַ בלוי רויכעל. פון אַ זייט הימעל בעווייזט זיך אַ העלער פאַס. פון עטליכע ערטער הערט זיך אַ קרעהען פון העהנער, וואָס שטעלען־אָן זייערע העלזער און שרייען אויף אַלערליי קולות און פערשיעדענע נוסחאות: קו־קו־רי־קו־או!...

עס שאַריעט אויף טאָג.

כתרילעווקער מושב־זקנים

געשריבען אין יאָהר 1910.

כתרילעווקער מושב־זקנים

אַלסדינג פּראַגרעסירט אויף דער וועלט, געהט פאַרווערטס. עס פּראַגרעסירט אויך אונזער כתרילעווקע.

כתרילעווקע האָט זיך אַ שטאַרקען רוק געטהאָן די לעצטע צייט. אַזוי, אַז איהר וועט קומען צו פאָהרען אַהין אַצינד, וועט איהר זיין ערשטוינט. איהר וועט קוקען און וועט זיך נישט קאָנען זאַט אָנקוקען. איהר וועט דערזעהען אין מיטען שטאָדט, סאַמע אין דער רעכטער בלאָטע, אַ גרויסען, אַ ברייטען, אַ הויכען מויער פון געלע ציגעל, מיט אייזען געדעקט און מיט אַ סך, אַ סך פענס־טער, מיט אַ שענער הויכער געשניצטער טהיר, און אויבען, איבער דער טהיר, צוגעשלאָגען אַ ווייסער מאַרמאָר־שטיין, אויסגעקריצט מיט גרויסע גאָלדענע אידישע בוכשטאַבען:

מ ו ש ב ־ ז ק נ י ם.

איהר שטעהט און קוקט אויף דאָס דאָזיגע בילד, און עס דאַכט זיך אייך אויס, אַז עס האָט דעם אָנבליק פון אַ טייערער סאַמעטע־נער לאַטע אויף איין אַלטער פערגרינטער ליוסטרינענער צעריסע־נער קאַפּאָטע. וואָס איז דאָס פאַר אַ מין פרעכטיגער „מושב־זקנים" אין מיטען דרינען אין דעם אָרעמען־אָרעמען כתרילעווקע? וואָס איז דאָס — עמיצען אויף צו־להכעיס? אָדער אַ ליצנות? אָדער גאָר עמיצענ׳ס אַ טעות? אָט וואָס מע האָט מיר דערצעהלט דאָס לעצטע מאָל, אַז איך בין געוועזען דאָרט אויף קבר־אָבות.

דאָס איז געוועזען אין דער צייט, וואָס מע האָט געזאָלט דורכ־פיהרען דורך כתרילעווקע אַ באַהן. עס זענען אראָפּגעקומען פון

מאָסקווע מיני מאָדנע בעשעפענישען: אינזשענערען, גאַסענמעס־טערס, ערדשניידערס וכדומה אזעלכע פּארשוינען, און ועל כולם — איינער אַ פּאָדראַטשיק, אַ יונג מיט ביינער, און דוקא אַ „אונזערי־גער". דעם נאָמען זיינעם ווייסט מען עד היום נישט. אפשר איז דאָס פּאָליאַקאָוו'ס אַ „מענטש", און אפשר טאַקי פּאָליאַקאָוו אַליין. נאָר אַז ער איז אַ גביר איין אדיר, אַ מיליאָנשטשיק — דאָס האָט אַ מינדסטע קינד אויך געקאָנט אַרויסזעהען. וואָרום וועט ווער זיך עס פערגינען שטעהן איין מענש אַליין אין צוויי חדרים, פרעסען היהנער, זשליאָקען וויין אין מיטען מיטוואָך און מאַכען קוצעניו־מוצעניו מיט'ן בעל־אכסניה'ס יונגערע שנור, די הולטייקע? (זי טראָגט אייגענע האָר בפרהסיה און האָט פיינט דעם מאַן — אַלע ווייסען דאָס).

אין יענער צייט האָט זיך אונזער אַלטער בעקאַנטער, דער רב רב יוזיפעל, ארומגעטראָגען מיט אַ מחשבה: אוועקשטעלען אין כתרילעווקע אַ „מושב־זקנים" פאַר אַלטע קראַנקע אָרעמע לייט. וואָס עפּים גראָד אַ „מושב־זקנים"? פאַר וואָס נישט קיין „בקור־חולים"? הויבט זיך אָן אַ מעשה פון קשיות פרעגען! ער זאָל זיך געוועזן נעמען פאַר אַ „בקור־חולים", וואָלט איהר פרעגען: פאַר וואָס נישט קיין „מושב־זקנים"? איך בין אייך ערב, אַז אַ זייטיגע מחשבה: טאָמער האָט דאָ חלילה רב יוזיפעל געהאַט אַ מיין, אַ טובת־הנאה פאַר זיך אויף דער עלטער — איז דאָ זיכער נישט געוועזן. רב יוזיפעל איז געגאַנגען מיט דעם גאַנג, אַז אויף איין אַלטען מאַן און אַ קראַנקען איז מעהר רחמנות, ווי אויף אַ יונגען. דאָס הייסט, אַ יונגער חולה איז אויך אויף גרויסע צרות. נאָר אַז מען איז קראַנק און נאָך אַלט דערצו, איז מען גאָר איבעריג ביי דער וועלט. איבעריג און נמאָס. אַ מענש האָט פיינט איין אַלטען מאַן אַ זקן — דאָס איז בדוק ומנוסה.

הכלל, ס'איז ביי איהם געבליבען איין מאָל פאַר אַלע מאָל: כתרילעווקע מוז האָבען אַ „מושב־זקנים". אַ „מושב־זקנים" איז בילבער פון אַלסדינג. און בכדי אַלע זאָלען פערשטעהן, ווי ווייט

ס'איז נויטיג א „מושב־זקנים" אין כתרילעווקע, האָט רב יוזיפעל שבת בייטאָג אָפּגעהאַלטען א דרשה אין שוהל, דערצעהלט זעהר א שענעם משל: „אמאָל איז געווען א מלך, האָט ער געהאַט א בן־יחיד..." נאָר ווייל מיר האַלטען אין מיטען א שמועס, ווילט זיך מיר ניט אריינמישען איין מעשה אין דער אַנדערער. לעגען מיר אָפּ רב יוזיפעל'ס משל אויף איין אַנדערש מאָל. איך קאָן אייך נאָר זאָגען, אז דער משל איז אפשר נישט געווען אזוי גלייך צום נמשל, נאָר דער עולם האָט געלעקט פון איהם די פינגער, ווי פון אַלע משלים, וואָס רב יוזיפעל פלעגט זיי דערצעהלען. הלואי וואָלט רב יוזיפעל געווען אזא בריה אויף צו פערדיענען זיך דאָס שטיקעל ברויט, ווי ער איז געווען א מאַדים אויף צו זאָגען משלים.

אויסגעהערט דעם משל, רופט זיך אָן צו איהם איינער א בעל־הבית, — פון די נכבדים, געוועהנליך, וואָרום ווער דען וועט זיך איינשטעלען ארויסטרעטען קעגען א רב פאַר איין עדה מיט אידען?

— יאָ, רבי, איהר זענט אודאי זעהר גערעכט. דער משל איז זעהר א שענער משל. די קשיא איז נאָר: וואו נעמט מען געלט? א „מושב־זקנים" דאַרף קאָסטען געלט, און כתרילעווקע איז א שטאָדט פון סאַמע כתריליקעס, אָרעמע לייט, קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים...

— ע! איך וועל דיר דערצעהלען, קינדעניו, דערויף אויך א משל. אמאָל איז געווען א מלך... האָט ער געהאַט א זוהן א בן־יחיד...

הכלל, וואָס דער מלך האָט געטהאָן מיט זיין בן־יחיד — דאָס איז נישט וויכטיג. וויכטיג איז דאָס, וואָס אונזער רב יוזיפעל האָט אויף מאָרגען, זונטאָג, גענומען צוויי בעלי־בתים פון די „פּאָר־נעמסטע" און איז ארויסגעקומען מיט א פעטשיילע אין מאַרק, גענומען געהן פון קלייט צו קלייט, פון שטוב צו שטוב — דער אַלטער מנהג אין כתרילעווקע אויף צו „מאַכען געלד". פערשטעהט זיך, אז קיין גרויסע קאַפּיטאַלען קאָנען דערפון נישט ווערען. רב יוזיפעל האָט אָבער צייט. ער קאָן בעשטעהן, עס זאָל געדויערען

נאָך אַ וואָך. רוים איז נישט געבוירען געוואָרען אין איין טאָג. וואָס זאָל מען טהון: נעבאָך אַ שטאָדט פון קבצנים! דער גאַנצער ארויסקוק איז אויף די פרעמדע, די סוחרים, וואָס קומען אראָפּ קיין כתרילעווקע, אָדער גלאַט אַזוי דורכפאָהרער, וואָס שטעלען זיך אָפּ אויף די אכסניות. דאָרט אַז מע דערטאַפּט אַמאָל אַ פויגעל, פליקט מען איהם ארום אַזוי, אַז ער פערזאָגט אַ צעהנטען: „אַז איהר וועט פאָהרען פערביי כתרילעווקע, זאָלט איהר דאָס אויסמיידען אַ מייל ארום און ארום — ס'איז נישט אויסצושטעהן פון די דאָרטיגע אָרעמע לייט!"...

דערהערט, אַז ס'איז געקומען צו פאָהרען פון מאָסקווע אַ איד אַ פּאָדראַטשיק, פּאָליאַקאָוו'ס אַ „מענטש", אָדער אפשר פּאָליאַקאָוו אַליין, אַ גרויסער מיליאָנשטשיק, — האָט זיך רב יוזיפעל אָנגעטהאָן שבת'דיג, גענומען אויף זיך דעם טיזליק מיט'ן שטריימעל, וואָס האָט זיך עפּיס נישט געפּאַסט צום גרויסען וואָכעדיגען שטעקען, וואָרום ממה־נפשך: איז דאָס שבת — ווי קומט אהער אַ שטעקען? איז דאָס אין דערוואָכען — וואָס עפּיס אַ שטריימעל?... פערענטפערט איז די קשיא געוואָרען ערשט דעמאָלט, אַז רב יוזיפעל האָט מיטגענומען מיט זיך די צוויי פיינסטע בעלי־בתים און איז אוועק מיט זיי גלייך אויף דער אכסניה, צום רייכען פּאָדראַטשיק.

איך וויים נישט, ווי אַזוי זענען די איבעריגע מאָסקווער פּאָדראַטשיקעס. נאָר דער פּאָדראַטשיק, וואָס איז געקומען קיין כתרילעווקע דורכפיהרען אַ באַהן, איז געווען אַ מאָדנער פּאָדראַטשיק. אַליין אַ קליינינטשקער, אַ פּוכלינקער, מיט פעטע בעקלעך, מיט פליישיגע ליפּען און מיט קורצע הענטלעך, — איז דאָס געווען אַ בריאה אַ ריהרעוודיגע, וואָס אַז סע געהט, לויפט עס, און אַז סע רעדט, שרייט עס און לאַכט מיט אַ צעשאָטען געלעכטערעל: „העהע־העהע!" און די אויגלעך זענען ביי איהם תמיד בענעצט מיט טרערען, און אַלסדינג איז ביי איהם גיך, חאַפּענדיג, אויף איין פוס, און נערוועז — מיט סכנת־נפשות! איהם נישט צו־טרעפען, וואָס ער וויל, אָדער איהם זאַטשעפּען מיט אַ וואָרט — איז חיות

נישט זיכער. באַלד צינדען זיך איהם אָן די אויגלעך און ער איז קאַפּאַבל אייך דורס זיין, צערייסען אויף צוויי. אַ מאַדנער, אַ מאַדנער פּאַדראַטשיק!

איינגעפיהרט האָט ער אויף דער אכסניה, אז ווער סע זאָל צו איהם נישט קומען, יהיה מי שיהיה, מעג זיין דער גובערנאַטאָר אליין (אזוי טאַקי מיט דעם לשון האָט ער אָנגעזאָגט), דאַרף מען איהם פריהער אַ קלאַפּ טהון אין דער טהיר, און אז ער וועט הייסען אריין, דאַרף מען ערשט דעמאָלט איהם מעלדען, ווער עס וויל מיט איהם רעדען — איז אָדער ער בעט אריינקומען, אָדער ער הייסט קומען מאָרגען.

פערשטעהט זיך, אז אין כתרילעווקע האָט מען זיך גענוג אָנ־געלאַכט אויף דעם דאָזיגען פּארשוין און אויף זיינע נארישע גענג. האָט איהר געהערט אַ השגה פון אַ מאָסקוועער פּאַדראַטשיק? לאַ־די, וואָס איך האָב מיך מטריח געווען און קום צו דיר אהיים, דאַרף איך נאָך שטעהן אַ היבשע ווײַלע אויף יענער זייט טהיר און אויס־וואַרטען ביז דו וועסט מיר „פּאָזוואָליען" אריינקומען צו דיר, אָדער אַניט — וועסט דו מיר הייסען קומען מאָרגען? ניין, דאָס קאָן נאָר אַ מאָסקוועער פּאַדראַטשיק. דאַכט זיך, מע דאַרף נישט קיין גרעסערען מענשען, ווי רב יוזיפעל דער רב, אַ איד אַ למדן און אַ גרויסער ירא־שמים. פון דעסטוועגען איז ביי איהם אַלע מאָל, צו יעדער צייט, אָפען טהיר און טויער, כל דכפין — מיר זענען דאָך עפּים אידען אויף דער וועלט!

דערזעהן פאַר זיך רב יוזיפעל דעם רב בכבודו ובעצמו און נאָך שבת'דיג אָנגעטהאָן, איז דער בעל־אכסניה, אַ איד מיט אַ ליולקע־ציבעק, מיט אַ היבשען בויך און מיט אַ צעשפּילעטען פונ־פּאָרענט, ממש מבולבל געוואָרען: „ברוכים הבאים! סקאָצעל קומט! אַזאַ גאַסט! דער רב אַליין ביי מיר אין שטוב! אַזאַ זכיה! רבי, זיצט... וואָס? צום אורח דאַרפט איהר? מיט'ן גרעסטען כבוד!"...

און דער בעל־אכסניה האָט נאָר פּערגעסען פון׳ם „יהיה מי שיהיה״ און פון׳ם „גובערנאַטאָר״, אַוועקגעלעגט דעם ליולקע־ציבעק, פערשפּילעט דעם פונפאַרענט און האָט צוגעפיהרט דעם רב מיט די צוויי פּיינסטע בעלי־בתים צום אורח׳ס טהיר, און אַליין איז ער נעלם געוואָרען.

מיט וואָס דער אורח איז דאָרט געווען אין דער מינוט בעשעפטיגט — איז שווער צו זאָגען. אפשר האָט ער געהאַלטען סאַמע אין מיטען רעכענונג וועגען אייזענבאַהן, וואו מע זאָל ציהען די רעלסען און וואו מע זאָל אַוועקשטעלען דעם וואָקזאַל? אָדער אפשר איז ער געלעגען ביי זיך אין צווייטען צימער אָנגעשפּאַרט און געדרימעלט? אָדער אפשר איז ער דאָרט געזעסען גלאַט אַזוי און געשמועסט, געפּלוידערט מיט׳ן בעל־אכסניה׳ס יונגער שנור די הולטייקע, וואָס טראָגט אייגענע האָר און האָט פּיינט דעם מאַן — אַלע ווייסען דאָס? ווער קאָן עס וויסען, וואָס אַ איד אַ פּאַדראַטשיק פון מאָסקווע, אַ יונג מיט בּיינער און אַ מיליאָנשטשיק דערצו, טהוט ביי זיך איין מענש אַליין אין צוויי צימערען? נאָר אַז די כתרילעווקער דעפּוטאַציע איז אריינגעקומען צו איהם אינ׳ם ערשטען חדר, האָבען זיי איהם נישט געטראָפען. זיי האָבען נאָר בעמערקט, אַז די טהיר פון׳ם צווייטען חדר איז אָפען און ס׳איז דאָרטען זעהר שטיל. געהן ווייטער האָבען זיי נישט געוואָלט. ס׳איז נישט קיין דרך־ארץ — טאָמער שלאָפט ער? זענען זיי געפאַלען אויף אַ המצאה און האָבען אַלע דריי געגעבען אַ הוסט (אַזוי איז דער מנהג אין כתרילעווקע). האָט דער פּאַדראַטשיק דערהערט, איז ער אַרויסגעלאָפען נישט טוידט, נישט לעבעדיג. דערזעהען אומבעקאַנטע געסט, איז ער באַלד געוואָרען מלא כעס וחמה און האָט זיך צעשריגען אויף זיי אויפ׳ן מאָסקווער אופן:

— ווער איז? וואָס דאַרפט איהר, אַזעלכע און אַזעלכע? ווער האָט אייך אריינגעלאָזט? איך האָב דאָך טויזענד מאָל אָנגעזאָגט, אַז „אָהן אַ דאָקלאַד״ זאָל מען צו מיר נישט געהן!

ס׳איז א סברה, אז ער האָט אויסגענוצט דערביי, זאָגט מען, דאָס וואָרט „זשידי״... ס׳איז אפילו נישט צו גלויבען אזעלכעס אויף א אידען, נאָר א מענש, און א מיליאָנשטשיק דערצו, אז מע ברענגט איהם אריין אין גרים־צאָרן, קאָן ער אָפּטהון נאָך א סך ערגערע זאכען...

אונזער לעזער, וואָס איז שוין בעקאַנט גענוג מיט׳ן כתרילעווקער רב, ווייסט גאַנץ גוט, וואָס פאר א איד איין עניו אָט דער רב יוזיפעל איז. ער וועט אייך קיינמאָל נישט זיין קיין קופּץ בראש. ער האָט תמיד ליעב זיין בעסער דער לעצטער, וואָרום ער געהט מיט דעם גאַנג, אז א בשר־ודם דאַרף זיך נישט האַפּען. ער האָט נישט וואָס אָנצוּוועהרען און וועט קיינמאָל נישט פערשפּע־טיגען. נאָר דאָ האָט ער געמוזט אַרויסטרעטען מיט איין פּוס פריהער, ווייל יענע „פּאַרנעמסטע בעלי־בתים״ האָבען זיך פשוט איבערגעשראָקען פאר׳ן מיליאָנשטשיק, וואָס האָט זיך צעלאָזט אויף זיי מיט די הענד און צוגעטופּעט מיט די פיס. ווער ווייסט, וואָס ער איז? אפשר איז ער פּאָליאַקאָוו׳ס א „מענטש״, און אפשר איז דאָס פּאָליאַקאָוו אליין? האָבען זיי שוין בעל־כרחם געמוזט אביסעל אָפּרוקען זיך צוריק, זיין אביסעל נעהענטער צו דער טהיר. א קשיא, וואָס סע מאַכט זיך... נאָר איין רב יוזיפעל האָט זיך עפּיס איצטיגס מאָל גראָד נישט דערשראָקען. ער איז געגאַנגען מיט א ממה־נפשך: איז דער מענש א גרויסער מענש, דאַרף איך פאר איהם קיין מורא נישט האָבען. אלא וואָס דען? ער איז א קליין מענשעלע, — האָב איך אודאי פאר איהם נישט וואָס מורא צו האָבען!... איז ער אַרויסגעטרעטען קעגען איהם מיט שטאַרקייט און רופט זיך אָן צו איהם אזוי צו זאָגען:

— זייט זשע מוחל, איהר שרייט... אפשר זענט איהר גע־רעכט... האָט קיין פּאַראיבעל נישט, וואָס מיר האָבען אייך אפשר געשטעהרט... מיר זענען זיך אָבער עוסק אין א מצוה, און שלוחי־מצוה, שטעהט ביי אונז געשריבען, אינן ניזוקין — דער וואָס איז

איין עוסק במצוה — דעם קאָן נישט שאַדטען... מיר זאַמלען נדבות, פאַרשטעהט איהר מיך, אויף אַ גרויסע זאַך, אויף אַ „מושב־זקנים“...

דער פּאַדראַטשיק פון מאָסקווע איז גאָר געבליבען אָהן ווער־טער. דאָס אַריינרייסען זיך צו איהם „אָהן אַ דאָקלאַד“ פון אָט די דריי אידען פּלוצים אין מיטען דריגען און דאָס האַלטען זיך פון אָט דעם דאָזיגען אַלטען מיט׳ן שטריימעל, וואָס האָט איהם אויס־געוויזען אַ נאַריש, אַ פּרעך, האָבען אונזער אורח אַזוי אויפגע־בראַכט, אַזוי צעקאָכט, אַז ער האָט דערפיהלט, ווי עס האָט איהם דערלאַנגט אַ קיצעל אין נאָז און אַ הויב־אויף דעם מח און דאָס גאַנצע בלוט איז איהם אריין אין פּנים אריין. ער איז פּשוט ארויס פון די כלים און אַזוי שטאַרק פערלוירען זיך, אַז ער געדענקט אַליין נישט, וואָס מיט איהם איז געווען. עס האָט זיך עפּיס ווי קענען זיין איינגענעם ווילען אויפגעהויבען ביי איהם די האַנד, און ער האָט מיט׳ן גאַנצען כח אַראָפּגעלאָזט דעם אַלטען אַ הילכיגען פּלאַמ־פּייעריגען פּאַטש.

— נאַט אייך! אָט האָט איהר אייך אַ „מושב־זקנים“!...

פון׳ם דאָזיגען פּאַטש זענען ביי׳ם אַלטען אַראָפּגעפלויגען פון קאָפּ דאָס שטריימעל מיט דער יאַרמעלקע אינאיינעם, און דער בתרילעווקער רב איז געבליבען שטעהן אַ ווייַלע בגלוי־ראש — דאָס ערשטע מאָל אפשר אויף זיין לעבען... עס האָט אָבער גע־דויערט נישט מעהר ווי אַ רגע כמימרא, האָט דער רב רב יוזיפעל קודם זיך איינגעבויגען, אויף דער גיך אויפגעהויבען דאָס שטריימעל און צוגעדעקט דעם נאַקעטען קאָפּ. דערנאָך האָט ער פּאַוואָלינקע זיך אַ טאָפּ געגעבען ביי דער באַק און אַ קוק געטהאָן אויף דער האַנד, צי איז ער חלילה נישט צע׳דם׳ט? און טאַקי באותה שעה רופט ער זיך אָן צום אורח שטיל און בנעימות׳דיג, מיט אַ מאָדנעם שמייכעלע, און דאָס פּנים איז איהם טוידט, ווי ביי אַלע טוידטע:

— נו, מילא, דאָס האָט איהר, הייסט עס, געגעבען מ י ר. וואָס זשע וועט איהר עפּיס געבען, רב איד, פאַר די אַלטע קראַנקע נעבאַך, איך מיין טאַקי אויפ׳ן „מושב־זקנים" מיין איך?

. . . .
. . . .
. . . .

וואָס ווייטער איז געוועזן — לאָזט זיך נישט דערצעהלען. קיינער ווייסט נישט, וואָרום די „פּאַרנעמסטע בעלי־בתים", אַז זיי האָבען דערהערט פונ׳ם פּאָדראַטשיק די מאָסקוווער שפּראַך, האָבען זיי שוין נישט געסטייעט... און דער רב רב יוזיפעל האָט גלאַט נישט געוואָלט רעדען דערפון... אַז ער איז אַרויסגעגאַנגען פון דאַר־טען, האָט איהם דאָס פּנים מאָדנע געשיינט. איין באַק (די לינקע) האָט געשיינט מעהר פון דער אַנדערער... און ער האָט מיט זיין בנעימות׳דיג שמייכעלע געזאָגט:

— מזל־טוב, אידען, איך קאָן אייך אָנזאָגען אַ בשורה: מיר האָבען מיט׳ן אויבערשטענס הילף אַ „מושב־זקנים", אָבער אַ „מושב־זקנים", הערט איהר, אַז גאָט און לייט וועלען זיך פרעהען...

די „קליינע מענשעלעך" וואָלטען אפשר דעם רב נישט אינ־גאַנצען געגלויבט, ווען זיי זאָלען נישט הערען פונ׳ם פּאָדראַטשיק אליין מיט זייערע אויהערען, ווי ער זאָגט און קלאַפּט זיך מיט די קורצע פינגער אין דער ווייסער מאַנישקע:

— אידען, איך שטעל אייך אַוועק אַ „מושב־זקנים". איך, איך!... — און נישט נאָר געהערט מיט די אויהערען, נאָר מע האָט געזעהען מיט די אויגען אין גיכען, ווי דער פּאָדראַטשיק געהט־אום מיט׳ן רב אין שטאָדט, מעסט מיט׳ן שטעקען: „אָט דאָ וועט שטעהן דאָס הויז. אָט אַזוי פיעל וועט זיין די לענג, און אָט אַזוי פיעל די ברייט"... און אָט האָט מען שוין געבראַכט צו פיהרען ציגעל, געהילץ און אַנדערע מאַטעריאַלען — און עס געהט אַ גאַנג.

אמת, עס האָבען זיך געפונען בעלנים, וואָס האָבען גענומען אויספרעגען ביי׳ם רב, אויסטאַפּען, ציהען ווערטער: „רבי! ווי

אזוי איז געווען די מעשה? ווי אזוי האָט אייך דער דאָזיגער מפיים געווען פאַר די הארטע רעד?... וואָס האָט איהר איהם געזאָגט און וואָס האָט ער אייך געענטפערט?"... רב יוזיפעל האָט אָבער אלסדינג דורכגעלאָזט פערביי און פעררעדט דעם עולם די צייהן, געשמייכעלט דערביי מיט זיין שטענדיג בנעימות'דיג שמייכעלע:

— אָבער א „מושב־זקנים" וועלען מיר, אם־ירצה־השם, האָבען, הערט איהר, אז גאָט און לייט וועלען זיך פרעהען!...

* * *

איין עבירה — דאָס „מושב־זקנים" שטעהט נאָך עד היום לעדיג: רב יוזיפעל איז שוין עליו השלום — נישטאָ מיט וואָס צו פיהרען. די כתרילעווקער קליינע מענשעלעך האָבען שוין אזא מזל: חלומ'ט זיך זיי איינגעמאכטס — פעהלט זיי א לעפעל; אָנגעגרייט א לעפעל — חלומ'ט זיך זיי נישט קיין איינגעמאכטס

אַ פּסח׳יגע עקספּראָפּריאַציע

געשריבען אין יאָהר 1908.

א פּסח׳יגע עקספּראָפּריאַציע

א.

כתרילעווקע האָט פון תמיד אָן נאָכגעטאַנצט אדעס; נאָר פון זינט עס האָבען זיך אָנגעהויבען די בהלות, טרעט כתרילעווקע נישט אָפּ פון אדעס אויף קיין האָר: אין אדעס א סטרייק — אין כתרילעווקע א סטרייק; אין אדעס קאָנסטיטוציע — אין כתרי־לעווקע קאָנסטיטוציע; אין אדעס א פּאָגראָם — אין כתרילעווקע א פּאָגראָם. איינער א לץ האָט ארויסגעלאָזט א קלאַנג, אז אין אדעס האָט מען אָנגעהויבען זיך אָפּשניידען די נעזער, האָט מען אין כתרילעווקע גענומען שארפען מעסערס; א גליק, וואָס אין כתרילעווקע גופא האָט מען ליעב קוקען אויף יענעם, דעריבער האָט יעדער געוואַרט, ביז דער ערשטער וועט זיך אָפּשניידען די נאָז. און מע וואַרט נאָך עד היום...

נאָך אזא מין הקדמה וועט שוין קיינעם קיין וואונדער נישט זיין, וואָס עס געהט נישט אוועק כמעט א טאָג, מע זאָל נישט לייענען אויף די גאזעטען אַלע מאָל איין אנדער אומגליק פון כתרילעווקע: ווי אזוי „חברה" האָבען זיך ארייננגעהאפּט צו א בעקער און האָבען עקספּראָפּריאירט דאָס גאַנצע געבעקס, אָדער ווי אזוי א שוסטער האָט שוין געהאַט כמעט געענדיגט א פּאָר שטיוועל — ס׳איז געבליבען נאָר ארויפצוזעצען א פּאָר פּאָדעש־וועס מיט די אָפּצאַסען, — איז מען איהם בעפאַלען אין מיטען העלען טאָג, אָפּגעזאָגט דעם געוויסען פסוק „שאו ידיכם" — „רוקי

ווערך!" — און צוגענומען די שטיוועל. אָדער א איד איין אָרע־מאַן איז געגאַנגען איבער די הייזער — דאָנערשטאג איז געווען די מעשה — האָט מען איהם זאַסטעמפּעט ערגיץ אין א געסעל, צו־געשטעלט איהם א פּיסטויל גלייך אין פּנים אריין און אויסגעטריי־סעלט ביי איהם וואָס ער האָט געהאַט. אָדער הערט א מעשה, וואָס א אידינע דערצעהלט... נאָר וואָס א אידינע דערצעהלט וויל איך אייך נישט איבער'חזר'ען; א פרוי האָט שוואַכע נערוועז, די צייט איז איין אומרוהיגע, עס קאָן זיך איהר אויסוויזען א קוצע קוה פאַר א בארנבוים... איך וויל נישט נעמען אויף זיך „די פּער־אַנטוואָרטליכקייט פאַר דער געזעלשאַפט"...

בקיצור, עס איז אוועק אין כתרילעווקע א סדרה עקספּראָ־פּריאַציעס, איינע שרעקליכער פון דער אַנדערער. עס איז געוואָרען א מורא צו לעבען אויף דער וועלט, און מע האָט אָנגעהויבען בענקען נאָך די אַלטע גוטע יאָהרען, ווען איין פּריסטאַוו, וואָס פלעגט נעמען א קערבעל, האָט געקאָנט האַלטען א גאַנצע שטאָדט ביי זיך אין זשמעני, און מע האָט אָנגעהויבען בעטען גאָט און תפלה טהון:

— גוואַלד, רבונו־של־עולם, השיבנו נאַזאַד, האַרצעדיגער פאָ־טער, חדש ימינו כקדם!...

דאָס איז אָבער נאָך אַלץ נישט מעהר ווי א הקדמה. די מעשה הויבט זיך ערשט אָן.

ב.

ב נ י מ י ן ל א ס ט ע ט ש ק ע איז דער גרעסטער גביר אין כתרילעווקע. אויסרעכענען זיין גרויסקייט האָט נישט קיין שיעור. ערשטענס, האָט ער מחותנים רייכע אויף דער גאַנצער וועלט. די מחותנים זענען שוין איצט נישט אַזוי רייך, ווי זיי זענען געווען אַמאָל, איבער היינטיגע צייטען מיט היינטיגע אָנזעצען — ס'איז נאָר קיין חידוש נישט; א חידוש איז נאָר, ווי אידען האַלטען זיך נאָך, און ווער שמועסט די כתרילעווקער אידען — זענען שטאַרקער

ווי אייזען! ווי הערינג אין א פאס האָבען זיי זיך צונויפגעפּאַקט אלע אויף איין אָרט, און זיי פּרעסען איינס דאָס אנדערע לעבע־דיגערהייד. א שטיקעל גליק אַט דאָס אמעריקע, וואָס נעמט־צו פון דאָרטען אלע יאָהר כמעט צוויי מאָל אזוי פיעל, וויפיעל עס שטאַרבען־אויס פון הונגער, פון פּאָגראָמען און פון אנדערע שלעק... פון דעסטוועגען, זעהט איהר דאָך, אז גאָט וויל, איז נאָך דאָ אין כתרילעווקע א איד א נגיד, וואָס הייסט בנימין לאַסטעטשקע, וואָס אלע זענען איהם מקנא, וואָס ער דאַרף נישט אָנקומען צו קיינעם, אחוץ צו זיינע רייכע מחותנים. מאָהלט אייך, אָנקומען צו א רייכען מחותן איז עפּיס אויך נישט אזא זיס שטיקעל ברויט, מחמת דאָס רוב רייכע מחותנים זענען בטבע, נישט אויסגערעדט זאָל זיין, גרויסע חזירים... פון דעסטוועגען איז בנימין לאַסטעטשקע פאַרט דער נגיד אין כתרילעווקע. אז מע דאַרף א מאָל א טובה, וואוהין געהט מען? צו בנימין לאַסטעטשקע. און בנימין לאַסטעטשקע הערט אויס, העלפט א מאָל מיט איין עצה, א מאָל מיט א גוט וואָרט, א מאָל מיט א קרעכץ — גוט איז אויך דאָס, וואָרום אָהן דעם וואָלט דען געווען בעסער? אלץ איין שווארץ יאָהר.

וואָס איז דער חילוק פון א כתרילעווקער נגיד ביז, למשל, א נגיד אין יעהופּעץ? די יעהופּעצער נגידים האָבען ווייכע הערצער, קאָנען נישט צוזעהן דעם צער פון די אָרעמע לייט, האַלטען זיי פערמאַכט די טהיר, שטעלען־אוועק א שווייצאַר ביי דער שוועל, לאָזען נישט צו קיין בן־אָדם, וואָס געהט נישט אָנשטענדיג אָנ־געטהאָן. און אז עס קומט דער ליעבער זומער, הויבען זיי זיך אויף ווי די שוואַלבען און פאָהרען־אוועק קיין אויסלאַנד — געהט זוכט זיי! אנו, זאָל פּרובען א כתרילעווקער נגיד אזוי טהון, וועט מען איהם די ביינער צעטראָגען! צי ער וויל, צי ער וויל נישט — בנימין לאַסטעטשקע איז ראש וראשון אין קהל. אין אלע צדקה־זאַכען איז ער דער ערשטער, נישט נאָר אויף צו געבען די ערשטע נדבה, נאָר אויף צו נעמען דאָס שטעקעל, מחילה, און געהן פון שטוב צו שטוב צונויפנעמען נדבות פון אָרעמע לייט פאַר אָרעמע לייט...

היינט ווער שמועסט ערב פסח ביי'ם צונויפנעמען „מעות חטים" — אַ! דעמאָלט מעגט איהר זיך פערגינען אַ קוק טהון אויף בנימין לאַסטעטשקע חאָטש פון דער ווייטען. איך ווייס נישט, אויב דער גרעסטער כלל־טהוער פון דער גאַנצער וועלט האָט פאַר דעם ברענענדיגסטען וואהל־קאמפּף אמאָל אזוי געשוויצט, ווי אונ־זער לאַסטעטשקע שוויצט גאַנצע פיער וואָכען פאַר פסח! ער שווערט, אז פון פורים ביז פסח שלאָפט ער אין אָנטהון! לאָמיר איהם גלויבען אויף נאמנות, וואָרום וואָס קומט איהם ארויס פון דעם? קיין געלד פאָדערט ער נישט פאַר זיין טרחה. אי, איהר וועט זאָגען, ער טהוט עס צוליעב כבוד? זאָל זיין אזוי. וואָס קאָן עס אייך אהרען? יעדער מענש וויל כבוד; אפילו שררות האָבען עס נישט פיינט. מיר ווע̇לען די נאַטור פונ'ם מענשען נישט איבערמאַכען — פאַרפאַלען!

ג.

דער מנהג פון צונויפנעמען מעות־חטים פאַר אָרעמע לייט אויף פסח איז זעהר איין אַלטער מנהג, זעהר אַ קאָנסערוואַטיווּ מיטעל פון „פילאַנטראָפּיע"; דאָך, מיין איך, איז ער נישט אזוי ביטער, ווי די היינטיגע ווילען אונז איינרעדען. זיי זאָגען, אז „פילאַנטראָפּיע איז אַ שחיטה פאַר דער געזעלשאַפט". איך וויל מיך מיט זיי אין חקירות און אין פּאָלעמיק נישט ארייגלאָזען. איך וויל נאָר זאָגען, אז נאָך מיין מיינונג, איז דאָ נאָך אַ פיעל ערגערער מנהג: וואָס די נגידים ווילען נישט געבען, און וואָס מע דאַרף ביי זיי רייסען פון די ציינער. און נאָך טויזענד מאָל ערגער איז דאָס, וואָס די שענע מענשען, וואָס ווילען נישט געבען, ווילען אייך איינרעדען אַ קינד אין בויך, אז דערפאַר געבען זיי נישט, ווייל ס'איז פאַרהאַן ביי זיי אַ „פּרינציפּ"... פאַר אַזעלכע מענשען זאָלט איהר אַנטלויפען; אַזעלכע מענשען זענען טרוקען, ווי אַ טרוקען פישעל, און אומעטיג, ווי אַ קאַץ... דאַנקען גאָט, וואָס אין כתרילעווּ־

קע איז דער „פּרינציפּ" נאָך נישט אַריין אין דער מאָדע. די וואָס געבען נישט, געבען נישט דערפאַר, ווייל זיי האָבען נישט... ערב פּסח אָבער, אַז עס קומט צו מעות־חטים, איז דאָס אויך קיין תירוץ נישט. אין כתרילעווקע געהט א שפּריכוואָרט: „יעדער איד איז מחויב אָדער גיבען מעות־חטים, אָדער נעמען מעות־חטים...

מאָדנע מענשען די כתרילעווקער אידען! טויזענדער יאָהרען זענען אַוועק, זינט זייערע עלטער־עלטער־זיידעס האָבען זיך בעפרייט פון גלות־מצרים, קאָנען זיי זיך נאָך עד היום נישט אָפּגעוועהנען פון צו עסען מצות אַכט טאָג דורכאַנאַנד אַלע יאָהר, און איך האָב זעהר מורא, אַז דער דאָזיגער טרוקענער מאכל וועט נאָך לאַנג־לאַנג נישט אַרויס פון דער מאָדע... א גאַנץ יאָהר וועט אייך א כתרילעווקער איד שוואָלען פון הונגער, און קומט פּסח, מעג זיך איבערקעהרען די וועלט, מוז ער זיין פערזאָרגט מיט מצות! עס איז נאָך נישט געווען דער פאַל, אַז א איד זאָל דאָרט שטאַרבען פּסח פון הונגער. און טאָמער מאַכט זיך א מאָל אַזא פאַל, דאַרף מען איהם פערשרייבען אויפ׳ן חשבון פונ׳ם יאָהר, דאָס הייסט, ער איז געשטאָרבען נישט חלילה מחמת דעם, וואָס ער האָט נישט געהאַט די אַכט טאָג פּסח קיין מצה, נאַר מחמת דעם, וואָס ער האָט נישט געהאַט קיין חמץ אין די 357 טעג פון א גאַנץ יאָהר. עס איז, פערשטעהט איהר מיך, א גרויסער אונטערשיעד!

ד.

נישטאָ איין זאַך אויף דער וועלט, וואָס זאָל נישט האָבען קיין אויסנאַהם. דאָס יאָהר, וואָס מיר בעשרייבען אונזער געשיכטע, איז געווען פאַר כתרילעווקע אַזא יאָהר, וואָס מע האָט אַזעלכעס קיינמאָל נישט געהערט. עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז נעמערס אויף מעות־חטים זענען מעהר ווי געבערס. מע זאָל זיך נישט שעמען פאַר לייטען, וואָלטען כמעט אַלע אידען דאָרטען זיך נישט אָפּגעזאָגט פון צו נעמען מעות־חטים... א צער־בעלי־חיים

געוועז אָנצוקוקען אונזער נגיד בנימין לאַסטעטשקע, ווי ער זיצט אין „קאָמיטעט“ דעם לעצטען טאָג וואָס פאַר פּסח און האַלט אין איין אַפּזאָגען:

— נישטאָ קיין געלט!... אויסגעגאַנגען!... האָט קיין פאַר־איבעל נישט!...

— דערלעבט איבער אַ יאָהר, — האָבען איהם געענטפערט די „אָפּגעזאָגטע“ אָרעמע לייט און צוגעלעגט אונטער דער נאָז: — און איהר זאָלט קומען צו אונז נאָך מעות־חטים...

איינס נאָך דאָס אַנדערע זענען די אָרעמע לייט אַרויס פון „קאָמיטעט“ מיט לעדיגע הענד און מיט רויטע פּנים׳ער, ווי פון אַ שוויץ־באָד, געשאָלטען די נגידים אויף וואָס די וועלט שטעהט — ס׳זאָל פאַלען אין ים אַריין.

צווישען די לעצטע „אָפּגעזאָגטע“ איז געוועזן אַ גאַנץ בינטעל בחורים, אַרבייט־יונגען, וואָס דרעהען זיך אום אַ גאַנץ ווינטער אָהן אַ שטאָך אַרבייט. מע האָט שוין פערקויפט פון זיך אַלץ, וואָס מע האָט געהאַט. איינער האָט פערזעצט אַ זילבערנעם זייגער און פאַר׳ן געלד געקויפט פּאַפּיראָסען, און אַלע בחורים האָבען גע־רויכערט, אום צו שטילען דעם הונגער אַלע בחברותא — מעשה קאַמונע... געקומען אין „קאָמיטעט“, האָט דאָס בינטעל בחורים אַרויסגעשטעלט פאַר׳ן גענעראַל־רעדנער איינעם, אַ דאַמסקי שניי־דער, מיט׳ן נאָמען שמואל־אבא פינגערהוט. און חאָטש שמואל־אבא פינגערהוט איז געוועזן דער גענעראַל־רעדנער, פון דעסטוועגען האָט איהם דאָס גאַנצע בינטעל מיטגעהאָלפען, און אַלע האָבען גע־רעדט, גע׳טענה׳ט, אַז זיי געהען־אויס פון הונגער, ממש זיי פאַלען מיט׳ן פּנים צו דער ערד. דער גבאי ראשון פון „קאָמיטעט“, בנימין לאַסטעטשקע, האָט זיי געלאָזט רעדען, און אַז זיי האָבען אויסגעלאָזט, האָט ער אָנגעהויבען בזו הלשון:

— האָט קיין פאַראיבעל נישט. אייערע רעד זענען אַרויסגע־וואָרפען. ערשטענס, זענט איהר נישט קיין באַווייבטע, און מיר געבען מעות־חטים נאָר פאַר באַווייבטע; צווייטענס, זענט איהר,

קיין עין־הרע, יונגע לייט, וואָס קאָנען געהן ארבייטען און פאַר־דיענען אויף פּסח. דריטענס, איז היינטיגס יאָהר ביי אונז א גע־רעטעניש אויף אָרעמע לייט, פאַרהאַן מעהר נעמערס, ווי געבערס; פיערטענס — ס׳איז א בזיון צו זאָגען, מיר האָבען שוין נישט פון גאַנץ פריה אָן א צעבראָכענעם גראָשען אין דער קאַסע. טאָמער גלויבט איהר נישט, נאָט זעהט.

און דער גבאי ראשון פון קאָמיטעט האָט זיי איבערגעקעהרט זיינע אַלע קעשענים אויף דער לינקער זייט, בעוויזען אויג־אויף־אויג, אַז ער איז נקי, ריין ווי גאָלד. דאָס בינטעל איז געבליבען אָהן לשון, נאָר דער לידער, שמואל־אבא פינגערהוט, האָט א פּה קדוש — מע דאַרף איהם די צונג נישט פּיקען. ער האָט זיך אָנ־גערופען צום גבאי מיט א גאַנצער דרשה האַלב אידיש, האַלב רוסיש:

— זשאַל, וואָס איהר האָט נישט אָנגעהויבען פון׳ם סוף, וואָלט איהר פאַרשפּאָרט טראַטיען אַזוי פיעל פּאָראָך פּאָנאַפּראַסנאָ. נאָר איך וועל אייך געבען א וואָזראַזשעניע אויף אַלע אייערע דאָ־וואָדען. וואָפּערוויך, וואָס מיר זענען חאָלאָסטיאַקעס — איז דאָס פאַר אייך א מעלה: ווינציגער אָרעמע לייט אין שטעדטעל. וואָ־ווטאָריך, וואָס איהר זאָגט: אַרבייטען — סדיעלאַיטע אָדאָלזשע־ניע! גיט אונז אַרבייט, וועלען מיר אייך איבערקעהרען די וועלט! ווטרעטיך, וואָס איהר זאָגט: אָרעמע לייט, איז אין דעם שולדיג דער קאַפּיטאַליזם ס׳אָדנאַי סטאָראָני און די עקספּלאָאַטאַציע פון׳ם פּראָלעטאַריאַט ס׳דרוגאַי סטאָראָני. א ווטשעטוויאָרטיך, וואָס איהר וויוואָראַטשעוועט די קעשענים אויף דער לינקער זייט, איז דאָס נישט קיין דאָקאַזאַטעלסטוואָ. מיר סאָמניעוואַיען זיך נישט, אַז ביי אייך אין דערהיים, נאַפּרימער, זענען די שאַפעס אָנגעפּאַקט מיט מצות, אייער, ציבעלעס און קאַרטאָפלים און געגזענשמאַלץ און טאָמו פּאָדאָבנאָיע, און וויין אויך אויף ארבע כוסות... איהר זענט אַלע בורזשוקעס און בעזסאָוועסטנע עקספּלאָאַטאַטאָרעס — און באָלשע ניטשעוואָ! טאָווארישטשי, קומט לאָמיר געהן!...

מיר מוזען נאָכגעבען, אז כתרילעווקע, וואָס טאַנצט־נאָך אַדעס און אַלע אַנדערע גרויסע שטעדט, איז נאָך אַזוי ווייט נישט פאַר־געשריטען, אַז אַזאַ עקספּלאָאַטאַטאָר, ווי אונזער נגיד בנימין לאַס־טעטשקע, זאָל עפענען די שאַפעס, צעטיילען פאַר די אָרעמע לייט די מצות מיט די אייער מיט די ציבעלעס מיט די קאַרטאָפלים מיט'ן געגזונענשמאַלץ און מיט'ן ווײַן אויף ארבע כוסות, און אַליין זאָל ער בלייבען מיט ווייב און קינדער אָט אַזוי אָ... איך בין אָבער איבערצייגט, ווי צוויי מאָל צוויי איז פיער, אַז מייגע כתרילעווקער עקספּלאָאַטאָרס וועלען דאָס זיכער טהון, זאָל נאָר פריהער בע־ווייזען אַדעס, אָדער יעהופּעץ, אָדער אַנדערע גרויסע שטעדט אַזאַ מין ביישפּיעל. כתרילעווקע, מייגע ליעבע פריינד, איז נישט מחויב צו זיין די ערשטע אויפ'ן יריד...

ה.

מיט אַ ריינעם געוויסען, איין אויסגעבאָרדענער, אַ יום־טוב־דיגער, האָט זיך בנימין לאַסטעטשקע אוועקגעזעצט מיט ווייב און קינדער די ערשטע נאַכט פּסח צום סדר, רוהיג און אויפגעלעגט, טאַקי ווי איין אמת'ער מלך, וואָס פיהלט זיך גוט אין זיין מלוכה. אין דער רעכטער האַנד האָט ער די מלכה, שרה־לאה זיין ווייב, אויסגעפּוצט יום־טוב'דיג מיט אַ נייער זיידענער פאַטשיילע, פון וועלכער עס קוקען־אַרויס צוויי לאַנגע באַמבעלדיגע אויהרינגלעך פון עכט זילבער 84טע פּרובּ, און אַרום און אַרום טיש די קינדער, די פּרינצען מיט די פּרינצעסינס — אַ גאַנצער בוקעט פון אויסגע־צוואָגענע קעפּלעך, רויטע בעקלעך, בלישטשענדיגע אויגלעך. אפילו זלאַטקע די דיענסטמויד, וואָס אַ גאַנץ יאָהר איז זי איינגעשפּאַנט אין יאָך און אַרבייט ווי איין עזעל, האָט זיך אויסגעצוואָגען און אָנגעזייפט מיט פּאַטשולי־זייף און אַריין אין אַ נייע סיצען קליידעל מיט נייע „באָטינקעס" און מיט אַ ברייטער רויטער סטענגע אויפ'ן שוואַרצען גלאַנצענדיגען שטערן. אַלע פיהלען זיך גוט, מחיה, פריי,

גלייך ווי זיי אַליין זענען נאָר־וואָס אַרויס פון מצרים. מיט א קנאַק האָט דער יונגסטער פון די פּרינצען אָפּגעקלאַפּט די פיער קשיות, און דער פאָטער דער מלך, בנימין לאַסטעטשקע, האָט גע־נומען לאַנגזאַם, מיט זעהר א שענעם ניגון, אויף א הויך קול, ענט־פערען איהם א תירוץ, דעם אַלטען תירוץ: עבדים היינו — קנעכט זענען מיר געוועזען, לפרעה במצרים — ביי פּרעה'ן אין מצרים, האָט אונז גאָט אַרויסגעצויגען פון דאָרטען מיט א שטאַרקער האַנד און מיט גרויסע וואונדער, בעצאָהלט פּרעה'ן מיט צעהן שענע מכות... און האָט גענומען אויסרעכענען אויף א קול און מיט א ניגון די שענע מכות. פּלוצים...

ו.

פּלוצים האָט זיך דערהערט א קלאַפּ אין טהיר, און נאָך א קלאַפּ, און נאָך צוויי קלעפּ. ווער זאָל דאָס זיין?... „עפענען, אָדער נישט עפענען?“... און עס איז געבליבען, אז יאָ עפענען, וואָרום דאָס קלאַפּען איז געוואָרען וואָס ווייטער אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער, און דער מלך און די מלכה און די פּרינצען זענען אַלע געבליבען שטיל, און זלאַטקע די דיענסטמויד האָט געעפענט די טהיר, און אין שטוב זענען אַריין דאָס גאַנצע בינטעל בחורים מיט זייער לידער, שמואל־אבא פינגערהוט, בראש, מיט א ברייטען „גוט יום־טוב!“... אונזער נגיד בנימין לאַסטעטשקע, חאָטש די נשמה איז איהם שוין געווען אין די פּיאַטעס, האָט זיך אָנגענומען מיט הארץ און האָט א זאָג געטהאָן צו דער חברה:

— א גוט יום טוב, א גוט יאָהר. סקאַצעל קומט. וואָס וועט איהר זאָגען גוטס?

איז אַרויסגעטראָטען שמואל־אבא פינגערהוט, דער גענעראַל־רעדנער, מיט א דרשה, ווי זיין שטייגער איז, אויף דער געמישטער האַלב־רוסישער שפּראַך, און האָט אַזוי געזאָגט:

— איהר זיצט דאָ אין דער ליכטיג ביי א גלאָז וויין און פּראַזדניוועט דעם הייליגען יום־טוב, און מיר, אָרעמע פּראָלעטאַריער, פּראָפּאַדאַיען פון הונגער. איך געפין, אַז ס'איז ניעספּראַוועדליווע. איך פּריקאַזעווע אייך, איהר זאָלט הייסען אונז אָפּגעבען אייער יום־טוב'דיגע וועטשערע און איהר זאָלט נישט סמעיען ארויסלאָזען א פּיפּס, נישט עפּענען קיין פענסטער, נישט רופען קיין פּאָליציע און טאָמו פּאָדאָבנאָיע, וואָרום מיר וועלען מאַכען פון אייך אש... חבר משה, וואו איז די באָמבע?...

. . . .

די לעצטע עטליכע ווערטער זענען שוין געווען געזונג, דאָס גאַנצע געזינדעל זאָל בלייבען ווי געלעהמט, ווי צוגעקאָוועט צו די ערטער. נאָר אַז דער „חבר משה", א שוואַרצער שוסטער־בחור מיט א שוואַרצער פּאַטלע און מיט שוואַרצע פינגער, איז צוגעגאַנגען צום טיש און האָט געגעבען א שטעל־אַוועק עפּיס א הויכע זאַך און א קיילעכיגע, איבערגעדעקט מיט א שמאַטע, — איז פונ'ם גאַנצען הויזגעזינד געוואָרען דאָס, וואָס ס'איז אַמאָל געוואָרען פון לוט'ס ווייב, אַז זי האָט זיך אויסגעדרעהט, געוואָלט זעהן, וואָס איז געוואָרען פון די שטעדט סדום און עמורה...

און זלאַטקע די דיענסטמויד האָט מיט קלאַפּענדיגע צייהן אונטערגעטראָגען צום טיש פריהער די הייסע פעפעריגע פיש, נאַכדעם די יויך מיט די פעטע קניידלעך, לאַטקעס און פּאַלירטשיקעס מיט אַלע אַנדערע גוטע זאַכען, און חברה האָבען דאָס אויפגעקלאַפּט מיט אַזאַ אַפּעטיט, גלייך ווי זיי האָבען טאַקי באמת שוין לאַנג נישט געגעסען, און האָבען אַלע מאָל פערטרונקען מיט וויין, און האָבען זיך געגעבען דאָס וואָרט, נישט איבערלאָזען קיין טראָפּען, אפילו דאָס איי מיט דער זרוע מיט'ן כרפּס מיט'ן מרור מיט'ן חרוסת האָבען זיי צורעכט געמאַכט, נישט איבערגעלאָזט קיין זכר, קיין סימן פונ'ם סדר, אחוץ די הגדות. און בשעת מעשה האָט דער גענעראַל־רעדנער, שמואל־אבא פינגערהוט, נאָך געמאַכט

חוזק פונ'ם כתרילעווקער גביר, דעם עקספּלאָטאַטאָר בנימין לאַס־טעטשקע. ער האָט צו איהם אזוי געזאָגט:

— אַלע מאָל זאָגען מיר די הגדה און איהר עסט די קניידלעך; נאָר וו'נאַסטאַיאַשטשעיע ווּרעמיא זאָגט איהר די הגדה און מיר עסען די קניידלעך... לחיים, בורזשוי, זאָל גאָט געבען, איהר זאָלט ווערען א פּראָלעטאַרי אזוי ווי מיר!... לשנה הבאה בקאָנסטיטוציע!...

דער עפּילאָג פון דער טראַגעדיע.

עס איז שוין געווען ארום האַלבע נאַכט, און דער אָרעמער נגיד בנימין לאַסטעטשקע מיט זיין הויזגעזינד זענען נאָך אַלץ געזעסען ארום טיש, נאָך אַלץ אין איין שרעק! אויפ'ן טיש איז נאָך אַלץ געשטאַנען דאָס „אומגליק" — דאָס הויכע, דאָס קיילעכיגע, מיט דער שמאַטע איבערגעדעקט. די „חברה־לייט" האָבען אָנגעזאָגט פאר'ן אוועקגעהן, זיי זאָלען בלייבען זיצען צוויי שעה אויף די ערטער, אניט — וועט זיין שלעכט... יענע נאַכט איז אין דער שטוב קיינער נישט געשלאָפען; מע האָט געדאַנקט גאָט, וואָס מען איז ארוים מיט'ן לעבען...

— נו, און וואָס איז געוואָרען מיט יענעם הויכען קיילעכיגען „אומגליק", וואָס אויפ'ן טיש, מיט דער שמאַטע איבערגעדעקט?... אזוי פרעגט דער נייגיעריגער לעזער. און מיר בערוהיגען איהם: א בלעכענע פּושקע פון שוהוואַכס, אָנגעפילט מיט מצה־מעהל, איז נישט געפעהרליך. זי מעג שטעהן טויזענד יאָהר, וועט זי נישט אויפרייסען, סיידען חלילה... א גוטען יום־טוב!

מילכיגם

(אַ מאָנאָלאָג פון אַ כתרילעווקער פרעסער).

געשריבען אין יאָהר 1903.

מילכיגס

א חכם, הערט איהר, איז געווען דער, וואָס האָט איינגעפיהרט א מנהג, אז שבועות אין דער פריה זאָל מען עסען מילכיגס. וואָרום, לאָמיר זיך ניט נארען, וואָס קאָן זיין בעסער און פרישער און זיסער און געשמאַקער און וועלוועלער פון מילכיגס? אמת, צו מילכיגס באַדאַרף מען אויך האָבען געלט, נאָר ווי קומט דאָס צו פלייש? ביי פלייש איז פאַרהאַן פלייש און פאַרהאַן ביינער; און מילכיגס האָט אין זיך מילך, און קעז, און פוטער, און סמעטענע, און פיד־סמעטענע און זויערמילך און סיראָוועטקע... היינט נעמט די מאכלים, וואָס מע קאָן מאַכען פון מילכיגס. פון פלייש האָט איהר א יויך, א ראָסעלפלייש, און עסיגפלייש, א געבראָטענס — און שוין... פון מילך אָבער האָט איהר קאַשע מיט מילך, לאָקשען מיט מילך, רייז מיט מילך, און טייגלעך מיט מילך, און באַלאַבעשקעס מיט מילך, און פאַרפעל מיט מילך, און גלאַט מילך; היינט די מאכלים פון קעז און פוטער האָבען דען א שיעור? באַרעכענט נאָר: קרעפּלעך, און וואַרעניקעס, און וואַרניטשקעס, און א קוגעל, און א מאַהינע, און א טייגעכץ, און קנישעס, און מנישקעס, און בלינצעס, און צרות־קניידלעך, און קאַשניקעס, און ווערטליקעס, און ווערטומען. און וויפיעל איז פאַרהאַן מאכלים, וואָס מע קאָן זיך ניט אָנגעדענקען! למשל: קאָרזש מיט קעז, מאַסליטשקענע קאַשע, און פיש געפּרעגעלטע אויף פוטער, און א באָרשט א מילכיגער, און ראַזשענקע, און מאַסלינקע — אַלץ אַזעלכע פּאַטראַוועס, וואָס קיינער זאָגט זיך פון דעם ניט אָפּ, סיידען שוין

נאָר איין אָפּגעריסענער נאַר, וואָס מע באַדאַרף איהם געבען קייען שטרוי...

וואָרום איך, מע זאָל מיך אויפוועקען אין מיטען נאכט און מיר דערלאַנגען מילכיגס, איז אבי איך בין נאָר ניט פליישיג, איז מיט'ן גרעסטען כבוד! למאי זאָל איך לייקענען? איך האַלט פון מילכיגס. און ניט אזוי איך, ווי „זי". ביי אונז אין כתרי־לעווקע הייסען מיר „די פרעסערס", האָטש עסען עסען מיר גלייך מיט אַלע אידען, דאָס הייסט: קדחת אין א קליין טעפּעלע. אי, די קשיא: פון וואַנען נעמט זיך דער נאָמען „פרעסערס"? לאָז מיך אזוי וויסען בייז! עס קאָן זיין, עס נעמט זיך דערפון, וואָס מיר האָבען ליעב רעדען פון עסען. למשל, איך אַליין האָב ליעב ארויסצוגעהן אין מארק און שטעהן ביי די פיש. פיש איז ביי מיר דאָס חיות. פאַר פיש וואָלט איך אַוועקגעגעבען מי יודע וואָס! און אפשר נעמט זיך עס פון דעם, וואָס מען עסט ביי אונז א סך ברויט. למשל, ביי מיר געהט אוועק, קיין עין־הרע, א סך מעהל אויף שבת, וואָרום ס'איז פאַרהאַן ביי מיר, ניט צו פאַרזינדיגען, ווער ס'זאָל קייען. איך האָב, זיי זאָלען לעבען און געזונט זיין, דריי פערטעל טוץ, און אַלע, ברוך השם, האָבען אַפּעטיט צום עסען, מע דאַרף מיט זיי חלילה צום רבי'ן ניט אָנקומען, ביי'ם דאָקטאָר קיין עצות ניט פרעגען. הלואי וואָלט נאָר געווען וואָס צו עסען, וואָרום איך בין, לא עליכם, נישט פון די גרויסע נגידים, דאָס הייסט, חלילה נישט קיין אָרעמאַן, נאָר קיין גביר אודאי ניט! איך בין אַליין א קרעמער בין איך; מאַהלט אייך, א קראָם ביי מיר אויף אַלע אידישע שונאים! ס'איז נאָר איין אויסרעד, ניט קיין קראָם; איך באַדאַרף זי האַלטען צוליעב דעם קרוב, די קראָם הייסט עס. איך האָב, פאַרשטעהט איהר מיך, מיין אייגענם א קרוב א רייכען, פון „איהר" צד: זיין פאָטער און איהר מוטער'ס מוטער זענען געווען אייגענע געשוועסטער־קינדערלעך; אפילו א וויטליכער קרוב, נאָר דאָך א קרוב. ער איז א יאַמפּעלער איז ער, דאָס הייסט, ער זיצט אין יאַמפּעלע

און רעכענט זיך דאָרט צווישען די גבירים, דאָס הייסט, אמאָל האָט ער זיך גערעכענט גאָר צווישען די גרויסע גבירים, היינט איז ער אביסעל דאָסיג, איך מיין פארדרעהט... נאָר פון דעסט־וועגען געהער זיך ניט אָן איינס מיט'ן אנדערן, זיין שאָדען אויף מיר געזאָגט געוואָרען. וואָס ער צאָהלט איבער נאָך היינט א יאָהר פראָצענט — וואָלט געוועזען גענוג פאר אונז ביידען.

קומען מיר, הייסט עס, א מאָל צו איהם אויף קבר־אָבות — א מאָל איך, א מאָל „זי". מע וויינט זיך אויס אביסעל, בייזערט ער זיך אפילו, וויל ניט ליידען, נאָר עס העלפט איהם, ווי דער פאראיאָהריגער שניי. ער מוז, ער מוז געבען, נישט געלט — איז סחורה, נישט סחורה — איז א וועכסעל. ער האָט דען איין אנדער ברירה? וואָרום „זי", אז זי צעוויינט זיך, איז מען גערן, אז זי הערט־אויף: „נא דיר, הייסט דאָס, אבי וויין ניט!"... אז זיי דערזעהען זי פון דערווייטען, ווערד זיי צעהן לעבער אין הארצען. זיי פרובען זיך מיט תירוצים: „מען איז ניטאָ אין דערהיים, אוועקגעפאָהרען פון יאמפעלע, שטארק פארנומען — בלאָטע! ווי א טוידטען באנקעס! „אונזערס" מוז אָפּגעגעבען ווערען גאָר אהן א שום תירוץ!... נאָר וואָס זאָלט איהר קלערען? ס'איז אודאי נישט גוט, אז מע דארף אָנקומען צו־נ־א מענטשען, נאָר וואָס זאָל מען טהון? ווי זאָגט מען דאָס: כל זמן שהנשמה בקרבי — איז רייב, מאָטי! א מענטש, כל זמן ער לעבט, דארף ער עסען!...

שייך זאָגען עסען? נישט צוליעב דאָס עסען לעבט א מענטש. א מענטש איז דאָך ניט קיין בהמה. א בהמה איז א בהמה, און א מענטש איז א מענטש; און א מענטש, אז ער וועט ניט עסען, פון וואנען וועט ער לעבען? אָט דערפון אליין קאָנט איהר שוין פארשטעהן, אז מע האָט א ווייב מיט, קיין עין־הרע, נייען פיקערס, באדארף האָבען א שען פנים א ברויט אָדער א בולקע, אז מע לעגט אוועק אויפ'ן טיש. און אפילו א שיסעל קארטאָפעל, זי מעג

זיין מיט א בארג, איז געגוג אײן פערטעל שעה, ס'זאָל ניט בלייבען קיין שריד ופליט, גלייך ווי ס'איז גאָר קיינמאָל קיין קארטאָפעל ניט געווען אויף דער וועלט אפילו! ס'איז א מחיה צו קוקען, זאָג איך אייך, ווי מען עסט, קיין עין־הרע, ביי מיר. איך האָב ליעב צו זעהן ווי זיי עסען, איך האָב דערפון פארגעניגען. און ווער שמועסט פרייטאָג, אז מע נעמט־ארויס די פרישע שמעקענדיגע חלה פונ'ם אויווען, רוף איך צונויף מיין חברה און זאָג זיי: „קינדער, ראַטעוועט!" — זאָלט איהר זעהן, ווי מע ראַטעוועט — מחיה נפשות! און אז גאָט העלפט, ס'איז פארהאַן צו דער פרישער חלה א ראָסעלפלייש, א הייס, מיט קנאָבעל און מיט „סאָוועסט", מיט יויך הייסט עס, געוויינטליך, מעהר יויך ווי פלייש, מע קאָן זאָגען כמעט סאמע יויך, דעמאָלט קאָן מען טונקען און טונקען — און, נישקשה, מען איז, ברוך השם, גאַנץ צופריעדען. ווארום וואָס טהוט מען חלילה, אז ס'איז דאָס אויך נישטאָ? האָט מען א ברירה דעמאָלט עסען חלה מיט ברויט, דאָס הייסט, איך האָב געוואָלט זאָגען ברויט מיט חלה. א ביס ברויט, א ביס חלה, און גלויבט מיר — פאר א הונגעריגען מאָגען איז דאָס אויך א מאכל. והראיה, נעמט לימאָנאַד — איהר האָט ווען געגעסען ברויט מיט לימאָנאַד? קיינמאָל ניט? פארזוכט א מאָל אויף א ציקאָוועסט, נאָר בתנאי, איהר זאָלט זיך פריהער רעכט אויסהונגערען, אזוי, אז ס'זאָל אייך חלש'ען דאָס הארץ, ציטערען די הענט און ציהען די אָדערען פון די פיס, וועט איהר דעמאָלט בנאמנות פיהלען טעם גן־עדן. אזוי שטיפעלט דאָס אפילו ביי דער צונג, ווי, געוויינטליך, לימאָנאַד, נאָר אז מען איז הונגעריג, און מען עסט דאָס מיט ברויט, איז דאָס א מאכל־מלכים!

איך זעה, איהר חידוש'ט זיך, וואָס איך בין אזוי קלאָר אין „הלכות אכילה"? איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אז ביי אונז אין כתרילעווקע הייס איך פון די „פרעסערס", דערפאָר, פארשטעהט איהר מיך, וואָס איך געה מיט דעם גאַנג, אז א מענטש לעבט איין מאָל, ניט קיין צוויי מאָל, און אז מען עסט א גאַנצע וואָך

מכות און שבת קרחת, דארף מען זעהן חאָטש יום־טוב זיך אָנ־
טהון אביסעל וואוילטאָג. וואָס זאָגט איהר, ניט אזוי? דעריבער
אז עס קומט ביי מיר שבועות, מעג זיך איבערקעהרען די וועלט.
פארהאן פאר וואָס, צי ס'איז ניטאָ פאר וואָס, — א מילכיגע
סעודה דאָס מוז זיין, גאָר אָהן א שום תירוץ! קודם כל — ציקאָריע
מיט מילך; דאָס איז שוין א חוק ולא יעבור, וואָרום „זי", אז
עס קומט שבועות־צייט, הויבט איהר שוין אָן צו ציהען, זאָגט זי,
דאָס הארץ נאָכ'ן גלעזעל ציקאָריע! דאָס גלעזעל ציקאָריע איז
ביי איהר, זאָגט זי, טייערער פונ'ם גאנצען מילכיגם! מאָהלט
אייך, לאָז זיך אייך דאכטען, אז ס'איז נאָר גערעדט אזוי; וואָרום
נאָכ'ן גלעזעל ציקאָריע ווילט זיך נאָך עפּיס — למשל, באָרשט.
איך מיין דעם שענעם גרינעם מילכיגען שבועות'דיגען באָרשט,
וואָס מיט באָטווינע, מיט ציבעלקעלעך און מיט יונגע בורעקלעך
פארבראָקט און מיט סמעטענע פארווייסט. א כפרה, הערט איהר,
אלע עסענס פאר איין מילכיגען באָרשט א גוטען! ביי אונז, אין
געמיינעם גראַד, ווען עס זאָל חלילה נישט זיין קיין באָרשט, וואָלט
מען געוויס נישט אויסגעהאַלטען אידישקייט, ניט פסח, ניט
שבועות! דער חילוק איז נאָר אין דעם, וואָס צום פסח'יגען
באָרשט מוז מען האָבען א שטיקעל פלייש, אָדער א ביינדעל, אָדער
א לעפעל שמאַלץ, און צום שבועות'דיגען באָרשט באדארף מען
נישט האָבען גאָרנישט ניט! איז פארהאן א קאָפּ מילך אויף צו
פארווייסען דעם באָרשט — איז גוט, אלא ניט — מוז מען זיך
באגעהן דערמיט, וואָס ער איז געקאָכט אין א מילכיגען טאָפּ.
וואָרום מיין חאַליאַסטרע, קיין עין־הרע, מע זאָל זיך צו זיי וועלען
צולאָזען און געבען חליעפּטשען ריינע מילך, איז ניט שייך צו
זאָגען א ציעג, — דריי ציעגען וואָלט געווען ווינציג, און מיר
בסך הכל פארמאָגען אונזער אייגענס א האלבע ציעג, מיר האָבען,
הייסט דאָס, בשותפות מיט א שכן א ציעג האָבען מיר. א ווילדע
זאַך, זי געהט ביי אונז אלע מאָל אין שאָדען, און מיר האָבען פון
איהר אָפּגעשניטענע יאָהר! ניט לאַנג האָט זי זיך מיישב געווען, די

ציעג הייסט עס, און הערט זיך גאָר אויף צו מעלקען, דאָס הייסט, מעלקען מעלקט זי זיך, נאָר קיין מילך גיט זי ניט; היינט נעת ציה אַרויס פון אַזאַ חיה קרעפּלעך מיט וואַרעניקעס! „אוי, זאָג איך צו מיין ווייב, קרעפּלעך! איך וואָלט אַוועקגעגעבן, זאָג איך, פאַר מילכיגע קרעפּלעך אָדער וואַרעניקעס איך ווייס אַליין ניט וואָס! טאָמער וואָלסט דו טאַקי געזעהן, שרה־זיסעל, ס'זאָל זיין, זאָג איך, קרעפּלעך, אם ירצה השם, אויף שבועות?"... מאַכט זי צו מיר: „פון וואָס, למשל?" זאָג איך: „דערויף ביזט דו דאָך עפּיס אַ בעל־הבית'טע ביי מיר". זאָגט זי: „צו קרעפּלעך באַדאַרף זיין אייער — דאָס ווייסט דו?" זאָג איך: „איך ווייס, פאַר וואָס זאָל איך ניט וויסען? אַ קונץ, זאָג איך, צו מאַכען קרעפּלעך מ י ט אייער? ווייז אַ בריה'שאַפט אָ ה ן אייער!" זאָגט זי: „חכם בלילה! וואָס זשע טהוט מען מיט קעז?" זאָג איך: „מיט קעז וואָלט שוין געווען נישקשה, שלעכט איז, וואָס אָ ה ן קעז!" זאָגט זי: „היינט וואָס זשע ווילסט דו?" זאָג איך: „וויל איך, זאָלסט חאָטש מאַכען רעטשענע וואַרניטשקעס". זאָגט זי: „צו וואַרניטשקעס דאַרף מען פּוטער". זאָג איך: „וואו שטעהט דאָס געשריבען? אין ספר פראַלניק?" זאָגט זי: „דו דאַרפסט בעסער וויסען וואו עס שטעהט געשריבען, דו האָסט געלערענט אין חדר". זאָג איך: „ווייסט דו וואָס, מיין ווייב, וואָס איך וועל דיר זאָגען? אַזוי ווי מיר האָבען נישט קיין אייער, און נישט קיין קעז, און נישט קיין פּוטער, טאָ לאָמיר חאָטש אַזוי אַביסעל רעדען פון מילכיגס. וואָס וואָלסט דו, כדומה למשל, געמאַכט אויף שבועות צו דער סעודה, ווען דו זאָלסט, אַשטייגער, האָבען מיט וואָס?" זאָגט זי: „צייט איך לעב האָב איך ניט געזעהן, אַ מענטש זאָל אַזוי זיין אריינגעטהאָן אין דער אכילה!" זאָג איך: „וואָס וועט דיך אַהרען, אַז מיר וועלען אַביסעל רעדען? עס קאָסט דיך געלט? לאָז זיך דיר דאַכטען, עלעהיי דו האָסט אַלסדינג, אי קעז, אי פּוטער, אי אייער — וואָס פאַר אַ מילכיגע סעודה וואָלסט דו מיר דעמאָלט מאַכען?"... זאָגט זי: „וואָס

וואָלסט דו וועלען, איך זאָל מאַכען?" זאָג איך: „אַ טייגעכץ"... זאָגט זי: „אַ וואָל־וסובאַ'ניק דאָס איז! אַ טייגעכץ נעמט צו די גאַנצע פּוטער"... זאָג איך: „לאָז זיין אַ מאַהינע"... זאָגט זי: „וואָס עפּיס אַ מאַהינע?"... זאָג איך: „ווילסט ניט קיין מאַהינע — לאָז זיין קנישעס"... זאָגט זי: „מיט וואָס? מיט קאַשע?"... זאָג איך: „ס'אַ משל! מיט קאַשע איז דאָך עס שוין קאַשניקעס!"... זאָגט זי: „וועדליג דיין מאַנסבילשער קאָפּ פאַרטראַגט, קומט אוים ביי דיר קאַשניקעס". זאָג איך: „מסתמא פאַרשטעהסט דו בעסער, איך וויל זיך מיט דיר ניט שפּאַרען. איך האָב פאַרגעסען, זאָג איך, רעכענען פיש געפּרעגעלטע אויף פּוטער. ווי מיינסטו דו?"... זאָגט זי: „אַלסדינג ווילט זיך איהם! מיינסט אודאי קאַרעשלעך?"... זאָג איך: „עס מעג זיין קאַרפּ, און עס אהרט מיך ניט קיין שלייען, און מיט העכטלעך, זאָג איך, וועט מען זיך אויך ניט סמ'ען, און אפילו טאָמער חלילה פּלאָטוויצעס, וועל איך דיר אויך קיין גט נישט געבען, אַבי ס'זאָל זיין, זאָג איך, גוט געפּרעגעלט"... זאָגט זי: „אַ טרפה'נער האַלז דאָס איז! איך האָב מורא, דו וועסט זיך ניט אָפּזאָגען פון געקאָכטע פּעפּעריגע רויג מיט קאַרטאָפּעל"... זאָג איך: „אָך! מיט'ן גרעסטען כבוד! אַבי ס'זאָל זיין, זאָג איך, נאָכדעם גוטע מנישקעס"... זאָגט זי: „אַ קישקע אָהן אַ דנאָ! בלינצעס קערסט דו מיינען?"... זאָג איך: „ניין, בפירוש מנישקעס! בלינצעס איז זיך בלינצעס, און מנישקעס איז מנישקעס! מנישקעס — דאָס איז אזא מין מאכל, זאָג איך, וואָס האָט אַ טעם פון צרות־קניידלעך. וואָלסט מאַכען צרות־קניידלעך, זאָג איך, צי אפשר, גלאַט קניידלעך מיט מילך?"... זאָגט זי: „איהם איז קנאַפּ די וועלט! איך וואָלט דיר אפשר מאַכען אַ מילכיגען קאָליש?"... זאָג איך: „מיינסט אודאי, מיט האָלעשקעס אָדער מיט באַלאַבעשקעס?"... זאָגט זי: „באַלאַבעשקעס? פּע! אַ קבצנישער מאכל!" זאָג איך: „ביזט דו די גרויסע גביר'טע, אפנים?"... זאָגט זי: „קיין גביר'טע בין איך ניט, האָב איך חאָטש אַ משפחה אַ רייכע"...

זאָג איך: „אַ סך האָסט דו פֿון דיין משפּחה!"... זאָגט זי: „מעהרער ווי דו פֿון דיין משפּחה אודאי!"...

בקיצור, מיין משפּחה, דיין משפּחה — אַ וואָרט פֿאַר אַ וואָרט, ווי געוויינטליך מאַן און ווייב, אַז זיי צעווערטלען זיך; מע צע־קריעגט זיך און מע בעט זיך גיך איבער, וואָרום עס איז דאָך יום־טוב, שבועות אויף דער וועלט! און שבועות איז דאָך דער בעס־טער ליעבסטער יום־טוב פֿון אַלע ימים־טובים, וואָרום וואו האָט איהר נאָך אַזאַ ליעבע, זיסע, געשמאַקע זאַך, ווי אַז מען איז פֿריהער אַ גאַנצע נאַכט אויף, מע זאָגט זיך אָן, ווי אַ פּויק, מיט תּקון־שבועות, מע געהט־דורך פּאַוואָלינקע אַלע תּרי"ג מצוות, די גאַנצע תּורה הייסט דאָס, און מע שטעהט־אויף גאַנץ פֿריה פֿונ'ם תּקון־שבועות און גלייך אין שוהל אריין, און דאָרטען, אויפֿ'ן ניכטערען הארצען, הערט מען זיך דאָס אָן אַביסעל פֿונ'ם שענעם „אקדמות" יענע טייערסטע מאכלים, פֿונ'ם לויתן מיט'ן שור־הבר, וואָס הקדוש־ברוך־הוא האָט אַליין אָנגעגרייט פֿאַר זיינע אידעלעך אין גן־עדן, וואָס טייכען וועלען דאָרטען פֿליסען בוימעל, און דער אַלטער טייערסטער וויין שטעהט שוין דאָרטען פֿון וועןאָן פֿאַרקאָרקעוועט אין די פֿלעשער און וואַרט, וואַרט אויף אונז... ס'איז דאָך ניט שייך צו זאָגען! וואו האָט איהר נאָך אַזאַ אומה ולשון, ווי אידען, מיט אַזוי פֿיעל גוטע זאַכען, ווי ביי אידען?... ס'איז נאָר אַ גרי־זאָטע, כּלעבען, וואָס מיר האָבען מעהר ניט ווי איין מאָל אין יאָהר שבועות!... האָט איהר ניט ביי זיך אַ סיגאַרעטעל?...

אַ גרינגער תענית

אַ בילד לכבוד תשעה־באָב.

געשריבען אין יאָהר 1903.

א גרינגער תענית

דאָס, וואָס ס'האָט נישט געקאָנט אויספיהרען דער בעריהמ־טער דאָקטער טאַנער, האָט דורכגעפיהרט חיים חייקין, א קליין אָרעם אידעל פונ'ם קליינעם אָרעמען כתרילעווקע.

דער דאָקטאָר טאַנער האָט געוואָלט ווייזען, אז א מענש קאָן פאסטען פערציג טעג, און האָט זיך אָפגעמוטשעט בסך־הכל אויב נישט א טאָג אכט און צוואַנציג, נישט מעהר, שיער נישט געשטאָר־בען. אי דאָס, האָט מען איהם אונטערגעגאָסען מיט לעפעלעך וואסער, געגעבען שלינגען שטיקלעך אייז, צוגעהאַלטען דעם דופק — א גאַנצער טאַרעראַם!

חיים חייקין האָט בעוויזען, אז מע קאָן פאסטען א סך מעהר ווי פערציג טעג, געוויינטליך נישט רצופים, נישט איין טאָג נאָכ'ן אנדערען, נאָר דורכ'ן יאָהר זאָל זיך אָננעמען א מאה טעג — אויב נישט מעהר.

נאָר פאסטען!

וואָס מיר טראָפּענס וואסער? ווער מיר שטיקלעך אייז? פאסטען הייסט: נישט געגעסען, נישט געטרונקען א מעת-לעת, אמת'ע פיער און צוואַנציג שעה.

און קיין דאָקטוירים זיצען נישט ביי דער זייט, און האַלטען נישט ביי'ם דופק. שאַ, שטיל!

וואָס איז די מעשה?

חיים חייקין איז נעבאך א גרויסער אביון און א מטופל מיט קינדער — און פון זיי, פון די קינדער, איז ער זיך מפרנס.

קינדער האָט ער, מיינסטענס, מיידלעך, און זיי זענען אויף דער „פאַבריקע", זיי ארבייטען גילזען, און פערדיענען ווער א גילדען און ווער א האַלבען גילדען א טאָג. אי דאָס — נישט אַלע טאָג: וואו איז שבתים? ימים־טובים? וואו זענען די טעג פון „שטרייק"? דאַנקען גאָט, אומעטום, אפילו דאָ אין כתרילעווקע, ווייסט מען שוין: שטרייק!

און דערפון דאַרף מען צאָהלען דירה־געלד — א נאַס ווינקעל ערגיץ אין א קעלער.

און דערפון דאַרף מען קליידען אַלעמען און שוכען, משטיינס געזאָגט! קליידלעך האָבען אַלע, נאָר שיך — א פּאָר אויף צווייען.

און דערפון דאַרף מען עסען, משטיינס געזאָגט! מכות עסט מען; ברויט א שטיקעל, אָנגעשמירט מיט קנאָבעל, אמאָל א קרופּ־ניק, אמאָל טאָראַן א שטיקעל, וואָס ברענט־ארויס דאָס הארץ, קאָן מען נאָכדעם טרינקען, טרינקען א גאַנצע נאַכט.

קומט צום עסען, דאַרף מען טיילען, אַלעמען ארויסטיילען דאָס שטיקעל ברויט, ווי לעקאַך.

— אוי דאָס עסען! אוי דאָס עסען זייערס!

אזוי זאָגט חייקע, חיים חייקין'ס ווייב, א קראַנקע נעבאַך, הוסט גאַנצע נעכט.

— קיין עין־הרע! — זאָגט דער פאָטער חיים חייקין, און ער קוקט, ווי די קינדער שלינגען גאַנצע שטיקער ברויט, און אליין וואָלט ער אויך עפּיס א בעלן זיין נעמען אין מויל אריין, נאָר אז ער וועט נעמען — וועלען די צוויי קליינינקע, פריידקע און ביילקע, בלייבען אָהן וועטשערע.

און ער צעשניידט זיין חלק ברויט אויף צווייען און גיט אוועק די צוויי קליינינקע, פריידקען און ביילקען.

— פריידקע! ביילקע! נאַט אייך נאָך צו שטיקלעך ברויט, וועט זיין אויף וועטשערע.

פריידקע און ביילקע ציהען־אויס די דאַרע שוואַרצע הענט־לעך, קוקען דעם פאָטער אין די אויגען אריין, גלויבען נישט:

אפשר טרייבט ער דאָס קאַטאָוועס?... קינדער זענען נאַשערס: שפּיעלען זיך מיט׳ן טאַטענ׳ס חלק ברויט אַזוי לאַנג, ביז זיי בייסען־אָפּ אַלע מאָל אַ שטיקעל. דערזעהט די מוטער און הויבט אָן שרייען און הוסטען בשעת מעשה:

— רק מען עסט, רק מען עסט!

דער פאָטער קאָן דאָס נישט האָרכען, וויל איהר אָפּענטפערען, נאָר ער שווייגט; ער קאָן נישט רעדען, ער טאָר נישט רעדען. וואָס איז ער דאָ? אַ צעבראָכענער שאַרבען. ער איז דאָ דער לעצטער שבלעצטער, איבעריג ביי אַלעמען, איבעריג ביי זיי, איבעריג ביי זיך אַליין.

וואָס, משטיינס געזאָגט, אַז טהון טהוט ער גאָרנישט, לחלוטין גאָרנישט; נישט מחמת ער וויל נישט, אָדער מחמת עס שטעהט איהם נישט אָן, נאָר ווייל ס׳איז נישטאָ וואָס צו טהון! נישטאָ און געננג! דאָס גאַנצע שטעדטעל קלאָגט זיך, אַז ס׳איז נישטאָ וואָס צו טהון! צונויפגעטריבען, קיין עין־הרע, אַביסעל אידען, אַ שמחה, נו־נו!

„גם זו לטובה!“ — אַזוי טראַכט חיים חייקין. גוט, וואָס ער האָט חאָטש קינדער, אַנדערע האָבען דאָס אויך נישט. נאָר ארויסקוקען אויף קינדער!?

הערט איהר? נישט גוט, אַז מע דאַרף ארויסקוקען אויף קינדער. נישט מחמת זיי זשאַלעווען איהם — חלילה! נאָר ער אַליין קאָן נישט. ע ר ק אָ ן נ י ש ט!

ער ווייסט, ווי אַזוי די קינדער האָרעווען זיך אָן דעם טאָג; ער ווייסט, אַז מע קוועטשט פון זיי אַרוים דעם שוויים ביז׳ן לעצטען טראָפּען. ער ווייסט!

יעדער ביסען ברויט איז ביי איהם אַ טראָפּען בלוט; ער טרינקט די קינדער׳ס בלוט. איהר הערט? ער, חיים חייקין, טרינקט זייער בלוט. ע ר ק אָ ן נ י ש ט!

— טאַטע, פאַר וואָס עסט דו נישט? — פרעגען איהם די קינדער.

— ביי מיר איז היינט... א תענית. — ענטפערט זיי חיים חייקין.

— ווידער א תענית? וויפיעל תעניתים האָסט דו דאָס?

— ווינציגער, וויפיעל טעג אין וואָך.

און חיים חייקין זאָגט נישט קיין ליגען. ביי איהם איז אָפט א תענית. און דאָך איז פארהאַן טעג אזעלכע, וואָס ער עסט.

און דער טאָג, וואָס חיים חייקין פאַסט, איז ביי איהם דער בעסטער טאָג.

ראשית, איז דאָך דאָס א מצוה פאַר גאָט. מעהר מיט א שטי-קעל עולם הבא, וואַכסט פּראָצענט, ווערד גרעסער דאָס קאַפּיטאַל...

והשנית, געהט נישט אוועק אויף מיר קיין פּרוטה, איך דאַרף פאַר קיינעם נישט אָפּגעבען קיין דין וחשבון. אמת, קיינער פרעגט טאַקי נישט ביי מיר; נאָר צו וואָס דאַרף איך דאָס, אז איך קאָן זיך בעגעהן אזוי?...

און וואָס איז ווערטה אָט דאָס, וואָס איך פיהל זיך עטוואָס העכער פון א בהמה? א בהמה עסט אַלע טאָג, איך קאָן מיך בע-געהן א טאָג איבער א טאָג. א מענטש דאַרף שטעהן העכער פון, להבדיל, א בהמה.

— אך, ווען א מענטש זאָל קאָנען דערגעהן צו דער מדרגה, אז מע זאָל זיך באַגעהן גאָר אָהן עסען!... איז אָבער די קישקע, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר! — אזוי זאָגט חיים חייקין צו זיך אליין, און מחמת הונגער הויבט ער אָן צו חקירה'ן, זיך אריינלאָזען אין פילאָזאָפיע.

— איבער דער קישקע, איבער דער תאוה פון עסען, נעמען זיך אַלע צרות אויף דער וועלט. איבער דער קישקע, איבער דער תאוה פון עסען, בין איך א קבצן און מיינע קינדער באַדאַרפען האָרעווען מיט'ן בלוטיגען שוויים, ריזיקירען מיט'ן לעבען פאַר'ן שטיקעלע ברויט.

„וואס וואלט זיין, למשל, ווען א מענטש זאל נישט באדארפען עסען? אי־אי־אי! מיינע קינדער וואלטען דעמאלט זיין אלע אין דערהיים! אוים הארעווען! אוים שוויצען! אוים סטרייקע־ווען! אוים ריזיקע! אוים פאבריקען! אוים פאבריקאנט! אוים נגיד! אוים קבצן! אוים קנאה! אוים שנאה! אוים, אוים, אוים! — א גן־עדן! א גן־עדן!"...

אזוי טראכט זיך חיים חייקין און פערטיעפט זיך ווייט אין חקירות און בעדויערט די וויסטע וועלט, און עס טהוט איהם באנג, זעהר באנג, פאר וואס גאט האט בעשאפען אזוי דעם מענשען, אז ער איז גאר נישט ווייט פון, להבדיל, א בהמה...

דער טאג, וואס חיים חייקין פאסט, זאג איך אייך, איז דער בעסטער טאג פאר איהם, און דער טאג פון איין אמת'ען תענית, פון תשעה־באב, למשל, — איז פאר איהם (ער שעמט זיך מודה זיין) א יום־טוב!

איהר פערשטעהט? אי נישט געגעסען, אי נישט קיין בהמה, אי נישט נהנה געווען די קינדער'ס בלוט, אי פערדיענט א מצוה, אי רעכט אויסגעוויינט זיך אויף חורבן בית־המקדש.

ווארום ווי קאן מען וויינען, אז מען איז זאט? ווי קאן א זאטער פיהלען צרות? אום צו פיהלען צרות בעדארף חלש'ען דאס הארץ!

— דער גוטער יאהר ווייסט זיי! געבען נאך דער קישקע, האבען מורא פאסטען, שענקען זיי חאבאר דעם רבונו של עולם — א גראשען!

אזוי פלעגט זאגען חיים חייקין און האט געפייערט אויף די, וואס קויפען זיך אוים פון תענית אוןווארפען־אריין אין צדקה־פושקע א הארטען דרייער.

דער שווערסטער פון אלע תעניתים איז תשעה־באב. אזוי זאגט די וועלט.

חיים חייקין פערשטעהט נישט, פאַר וואָס? דער טאָג איז גרויס? איז די נאַכט קלענער. ס'איז הייס אין דרויסען? ווער הייסט אייך אַרומדרעהען זיך אויף דער זון? זיצט אין שוהל און זאָגט. פאַרהאַן, דאַנקען גאָט, וואָס צו זאָגען.

— און איך זאָג אייך, — אַזוי דרינגט חיים חייקין — אַז תשעה־באָב איז דער גרינגסטער פון אַלע תעניתים, ווייל ער איז דער בעסטער. דער בעסטער תענית!

למשל: יום־כפור אַ תענית. „ועניתם את נפשותיכם" שטעהט געשריבען: „און איהר זאָלט פייניגען אייערע לייבער". בכדי וואָס? בכדי איהר זאָלט אייך אויסבעטען אַ גוט קוויטעל, אַ גוט יאָהר.

תשעה־באָב שטעהט נישט, איהר זאָלט פאַסטען, נאָר איהר פאַסט אַליין, וואָרום ווי קאָנט איהר עסען דעם טאָג, ווען ס'איז חרוב געוואָרען דאָס בית־המקדש און אידען האָט מען גע'הרג'עט, ווייבער צעשניטען, קינדער געקוילעט?...

תשעה־באָב שטעהט נישט, מע זאָל וויינען, נאָר עס וויינט זיך אַליין, וואָרום ווי קאָן מען זיך איינהאַלטען פון טרערען, אַז מע דערמאָנט זיך, וואָס מיר האָבען יענעם טאָג פערלוירען?...

— איין עבירה, וואָס נאָר איין תשעה־באָב! — זאָגט חיים חייקין. — איין עבירה, וואָס נאָר איין יום־כפור...

— נו, און שבעה־עשר־בתמוז? — רופט זיך אָפּ איינער פון דער זייט.

— מעהר נישט איין שבעה־עשר־בתמוז! — ענטפערט איהם חיים חייקין מיט אַ זיפץ.

— נו, און צום־גדליה? און אסתר־תענית? — פרעגט איהם יענער ווייטער.

— מעהר נישט, אַז איין צום־גדליה! איין תענית־אסתר! — ענטפערט חיים חייקין ווידער מיט אַ זיפץ.

— ע, רב חיים! איהר זענט דאָך עפּיס גאָר אַ זולל־וסובא'ניק אויף תעניתים!

— קאַרג תעניתים, קאַרג תעניתים! — זאָגט חיים חייקין, און ער נעמט אויף זיך פון איצט אָן און ווייטער פאַסטען ערב תשעה־באָב אויך, צוויי טאָג רצופים, איינס נאָכ'ן אַנדערע.

א וואוילע זאַך צוויי טאָג כסדר פאַסטען. הערט איהר? מחיה נפשות!

שווער איז נאָר דאָס טרינקען! דאָס הייסט: שווער איז דאָס, וואָס מע קאָן נישט טרינקען! חיים חייקין נעמט זיך אונ־טער: מיט איין גלאָז וואַסער אַלע טאָג פאַסט ער אייך א גאַנצע וואָך ביז שבת.

איהר מיינט, ס'איז נאָר געזאָגט? בלאָטע! חיים חייקין איז א מענש, וואָס ביי איהם איז אומר ועושה — געזאָגט און געטהאָן.

די גאַנצע וואָך, וואָס פאַר תשעה־באָב, האָט ער שוין אויפ־געהערט עסען, געלעבט מיט א ביסעל וואַסער.

ווער האָט זיך אויף איהם אַרומגעקוקט? אז חייקע זיין ווייב איז נעבאַך קראַנק, די עלטערע קינדער זענען ביי די גילזעס, די קלענערע פערשטעהען נאָך נישט. פריידקע אוןביילקע ווייסען נאָר, אז זיי זענען הונגעריג (און הונגעריג זענען זיי תמיד), ציהט זיי נעבאָך דאָס האַרץ און זיי ווילען עסען.

— היינט האָט איהר נאָך א חלק ברויט. — זאָגט זיי דער פאָטער און צעשניידט זיי אויף צווייען זיין חלק ברויט, און פראַדקע און ביילקע ציהען אוים די דאַרע שוואַרצע הענטלעך און קוועלען.

— טאַטע, דו עסט נישט? — זאָגען איהם די עלטערע אויף ר'ערנאַכט בשעת וועטשערע. — היינט איז דאָך נישט קיין תענית!

— אָסור אויב איך פאַסט! — זאָגט זיי דער פאָטער און טראַכט זיך: „אי אָפגענאַרט, אי קיין ליגען נישט געזאָגט. וואָרום וואָס איז א טרונק וואַסער? וואַסער איז נישט געגעסען און נישט געפאַסט“.

און אז ס׳איז געקומען ערב תשעה־באָב, פיהלט זיך חיים אזוי גוט און אזוי גרינג, ווי נאָך קיינמאָל נישט. ער פיהלט, אז נישט נאָר ער דאַרף פאַרפאַסטען זיך, אז נישט נאָר ער וויל עפּיס נעמען אין מויל אריין, פערקעהרט — ער פיהלט, אז ווען ער נעמט עפּיס א הארטע זאַך, קריכט דאָס נישט אין האַלז. עס קריכט נישט — נו!

דאָס הייסט: עס חלש׳ט טאַקי דאָס הארץ זעהר גוט, און הענד און פיס ציטערען טאַקי; עס ציהט, עס ציהט צו דער ערד, די כחות געהען אויס, און עס מלאָסנעט, און עס נודעט אויף צו חלש׳ען. נאָר פע! וואָס הייסט? א גאנצע וואָך געפּאַסט און געקומען ערב תשעה באָב — נישט אויסגעהאַלטען!?

און חיים חייקין נעמט זיין חלק ברויט מיט בולבעס, רופט צו די קליינע פריידקע מיט דער קליינער ביילקע און זאָגט זיי שטי־לערהייד:

— קינדער, נאָט אייך, עסט, און די מאַמע לאָז נישט זעהען.

און פריידקע און ביילקע נעמען דעם טאַטענ׳ס חלק ברויט מיט בולבעס, קוקען אויפ׳ן פאָטער׳ס פּנים, ווי ס׳איז טוידט, און אויף די הענד, ווי זיי ציטערען און טרייסלען זיך.

און חיים קוקט, ווי די קינדער האַפּען, עסען, שלינגען, און ער שלינגט די שליים, מאַכט־צו די אויגען, הויבט זיך אויף פון אָרט, קאָן זיך נישט דערוואַרטען אויף די קינדער, וואָס זענען ביי די גילזעס, נעמט מיט זיך די קינות, טהוט אויס די שיך, געהט־אוועק אין שוהל, קוים וואָס ער שלעפּט די פיס.

אין שוהל איז ער כמעט דער ערשטער. פערהאַפּט ער איין אָרט נעבען חזן, אויף דער איבערגעקעהרטער באַנק, וואָס ליגט מיט די פיסלעך ארויף, בעוואָהרענט זיך מיט א שטיקעל שנויץ, וואָס ער שמעלצט דאָס צו צום פיסעל פון דער באַנק, און אליין שפּאַרט ער זיך אָן צום ווענטעל פון דער בימה, עפענט אויף די קינות:

„אלי ציון ועריה — קלאָג, ציון, מיט אלע אלע שטעדט"... און ער פערמאַכט די אויגען און זעהט: „ציון", אַ פאַרשוין, אַ בילד פון אַ נקבה, שטעהט אָנגעטהאָן אין שווארצען, מיט אַ שווארצען שלייער אויפ׳ן פנים, קלאָגט און וויינט און ברעכט די הענד, בעדויערט איהרע קינדער, וואָס פאַלען אַלע טאָג, אויף פרעמדע ערדען, פאַר פרעמדע זינד.

. . . .

צי ווילסט דו, ציון, דען ביי מיר נישט פרעגען
אויף דיינע עלענדע, וואָס זיפצען אזוי שווער?
אָט טראָג איך זייערע גרוסען דיר אָקעגען —
דיין רעשטעל, וועה! דו האָסט דאָך שוין נישט מעהר!...

און ער עפענט-אויף די אויגען און זעהט שוין נישט מעהר ציון, די בילד־שענע נקבה. ער דערזעהט:

פונ׳ם פערפאַראָשעטען שטויביגען פענסטער מיט די פערברו־דיגטע שויבען קוקט־אריין אַ שאַרפער שטראַהל פון דער זון, וואָס האַלט ביי אונטערגעהן אויף יענער זייט שטעדטעל. און חאָטש ער מאַכט די אויגען צו, דאָך זעהט ער דעם שטראַהל, און נישט נאָר דעם שטראַהל אַליין — די גאַנצע זון, די שענע ליכטיגע זון, וואָס קיינער קאָן זי נישט זעהען, קיינער, נאָר ער אַליין! חיים חייקין קוקט אויף איהר און זעהט זי — און גאָרנישט! פאַר וואָס? דערפאַר, אַפנים, וואָס ער איז אויסגעטהאָן פון דער וועלט מיט אַלע איהרע תאוות... איהם איז גוט... איהם איז גרינג... ער קאָן שוין אַלץ איבערטראָגען... ער וועט האָבען אַ גרינגען תענית... איהר ווייסט, ער וועט היינט האָבען אַ גרינגען, גרינגען תענית!

און חיים חייקין האַלט די אויגען צו און זעהט פאַר זיך אַ מאָדנע וועלט, אַ נייע וועלט, אַזעלכע, וואָס ער האָט נאָך קיינמאָל, קיינמאָל נישט געזעהען. מלאכים עפים שוועבען איהם פאַר די אויגען, און ער קוקט אויף זיי און דערקענט אין זיי זיינע קינדער,

אלע, די גרויסע און די קליינע, און ער וויל זיי עפּיס זאָגען, און ער קאָן נישט רעדען... ער וויל זיך פערענטפערען פאַר זיי, אַז ער איז נישט שולדיג... נישט ער איז שולדיג!... וואָס איז ער, חיים, שולדיג, אַז, קיין עין־הרע, אַזוי פיעל אידען האָבען זיך צונויפגעקאָמפּאַניעט אַלע אויף איין שטיקעל אָרט, קוועטשען, דריקען, עסען איינס דאָס אנדערע? וואָס איז ער שולדיג, אַז מענשען דארפען יענעמ׳ס שוויים, אַז מענשען דארפען מענשען־בלוט? וואָס איז ער שולדיג, אַז מענשען זענען נישט דערגאַנגען צו דער מדרגה, אַז אַ מענש אַ מענשען זאָל נישט טרייבען, ווי מע טרייבט אַ פערד צו דער ארבייט? אַז אויף אַ פערד איז אויך אַ רחמנות — גאָט׳ס בעשעפעניש, צער בעלי־חיים?...

און חיים חייקין האַלט־צו די אויגען און זעהט, זעהט אַלס־דינג, די גאַנצע וועלט, אַלע וועלטען, און אַלץ איז העל און גרינג, און עס קויקעלט זיך ווי אַ רויך, און ער פיהלט, אַז עס געהט עפּיס פון לייב ביי איהם, פון אינוועניג, פון הארצען, און ציהט זיך, ציהט זיך גלייך ארויף, און טיילט זיך אָפּ פון גוף, און ער פיהלט זיך גרינג, זעהר־זעהר גרינג, און לאָזט ארויס אַ טיעפען זיפץ, אַ לאַנגען, לאַנגען קרעכץ. און עס ווערד איהם גרינג. און נאָכדעם פיהלט ער — גאָרנישט, גאָלע גאָרנישט...

אַז בערע דער שמש, אַ רויטקאַלטענוואַטע אידעל מיט אַ בולבע־וואַטער ליפּ, איז געקומען צו געהן אין שוהל אריין אין די זאָקען מיט די אויסגעטרעטענע פּיאַטעס און דערזעהען, ווי חיים חייקין זיצט אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ ארויף, די אויגען אָפען, האָט דאָס איהם פערדראָסען. גערעכענט, אַז ער דרימעלט, און האָט אנגעהויבען וואָרטשען, בייזערען און ווארפען זיך:

— איין עזות פון אַ אידען... זיך צעלעגט אַביסעל... דער גראַף פּשאַנגוצקי דאַרף אַזוי נישט זיצען... אפּנים, רעכט פאַר־

ביסען... אהער געקומען שלאפען... רב חיים, זייט זשע מוחל,
עי, רב חיים!... רב ח־יי־ם!...

די לעצטע שטראהלען פון דער זון האבען אריינגעשאסען דורכ׳ן שוהל־פענסטער און געפאלען גלייך אויף חיים חייקינ׳ס רוהיג פנים מיט די שווארצע גלאנצענדיגע גרייזעלדיגע האר, מיט די שווארצע געדיכטע ברעמען, מיט די האלב־אפענע גוטע, שווארצע, הונגעריגע אויגען, און האבען דורכגעלייכט דאס טוידטע, בלאסע, שטענדיג הונגעריגע פנים דורך און דורך.

* *
*

יא, חיים חייקין האט געהאט א גרינגען־גרינגען תענית.

צוויי טוידטע

(לכבוד פורים)

געשריבען אין יאהר 1909.

צוויי טוידטע

(לכבוד פורים).

פארערע.

„טוידטע״? „לכבוד פורים״? אין אזא יום־טוב, וואס איז א מצוה, אז א איד זאל זיך מאכען שכור און א מחבר זאל זיך מאכען נאריש, פערשטעלען זיך פאר א מארשעלאק?! איך וויים, לעזער, אז ס׳איז היינט פורים און אז דו דארפסט זיך מאכען שכור און אז איך דארף זיך מאכען נאריש — און איך גיב דיר פארט א מעשה פון צוויי טוידטע — פערפאלען! דאס איינציגע, וואס איך קאן דיר העלפען, איז נאר מיט איין עצה: אויב דו האסט שוואכע נערוועז, זאלסט דו אקעגען נאכט די מעשה ניט לייענען.

קאפיטעל איינס.

חלאוונע, א שווארץ, א נידעריג־געוואכסען און גוט־געפאקט אידעל, איז געוועזן א מענש, וואס האט ליעב געהאט דעם טרונק. א גליק, וואס ער איז געבוירען פון א אידען מיט א אידינע, אניט וואלט ער זיכער געוועזן א שכור. איך וועל אייך ניט ערב זיין, אז ווייל ער איז געוועזן א איד, האט איהם די אידישקייט ניט געלאזט טרינקען א סך. עס קאן זעהר שען געמאהלט זיין, אז טרינקען וואלט ער אפשר געקאנט פאר דריי גויים, האט ער אבער ניט געהאט פאר וואס. זיין ווייב גיטעל האט געפיהרט זייגע פינאנסען,

ניט געלאָזט, ס'זאָל אריינפאַלן צו איהם אין די הענד אריין אַ מזומנ'ער גראָשען. אומעטום, וואו ס'איז נאָר געוועזן שייך צו געלד, האָט זיך ארויסגעשטעלט גיטעל. ארבייטען האָט טאַקי גע־רבייט ער, חלאוונע, הייסט עס (ער איז געווען, ער זאָל מיר מוחל זיין, אַ שוסטער), נאָר אָפּטראָגען די ארבייט און אָפּנעמען דאָס געלד — דאָס פלעגט שוין זי אליין, גיטעל, הייסט עס. פערשטעהט זיך, אז חלאוונען איז אזא מעשה ניט אָנגעשטאַנען.

— וואָס בין איך עפּיס ביי דיר, אַ גנב, צי וואָס?

אזוי האָט געזאָגט חלאוונע צו זיין ווייב גיטעל און בעקומען פון איהר אַ קלאָרע תשובה אויפ'ן אָרט:

— חלילה! ווער זאָגט דען אַ גנב? ביזט נאָר אַ שכור. זאָג אפשר, אז ניין?

איינגאַנצען אָפּלייקענען און זאָגען ניין — איז חלאוונען איבער דער טבע. און וויעדער צוריק, נעמען און מודה זיין זיך, אז ער האָט ליעב דעם ביטערען טראָפּען, איז איהם אָבער אויך ניט זעהר איינגענעמען. פאַלט ער אויף אַ שכל און וויל אָפּקומען מיט אַ ווערטעל, ווי זיין שטייגער איז, מחמת חלאוונע דער שוסטער האָט ליעב ניט נאָר אַ ביסעל בראָנפען — ער האָט ליעב אויך אַ ווער־טעל, ווי אלע כתרילעווצעס אין כתרילעווקע. ער קראַצט זיך אין באָרד, קוקט אויף דער סטעלי און זאָגט צו זיין ווייב גיטעל:

— בראָש ווערד אלסדינג אָנגערופען ביי איהר מיט'ן נאָמען שכור! האָסט מיך געזעהן, איך זאָל עמיצען שיקען? איך, אז איך וויל אַ ביסעל בראָנפען, געה איך און קויף.

— מעגסט שוין געהן טאַקי אין דער ערד אריין.

— אָך! אבי מיט דיר — אין פייער און אין וואַסער!

— נאַ דיר און ווער אנשטומט!

דאָס זאָגט גיטעל צו איהר מאַן דעם שוסטער און איז איהם מכבד פון יענער זייט ווארסטאַק מיט אַ פליהענדיגען שטיוועל, וואָס איז שוין כמעט אינגאַנצען פאַרטיג, נאָר עס פעהלט איהם אַ קאַ־רעק מיט צוויי ציילען פלעקלעך אין דער פּאָדעשווע. חלאוונע

געמט־צו די מתנה מיט א געלעכטער און מיט א גלייכגילטיקייט, ווי אלע מאל. און ווער שמועסט, אז גיטעל קומט מיט געלד פאר זיין ארבייט און איז איהם אויך מנדר א פאר מזומנ׳ע גראשענס, אויף פאדעם און אויף וואכס און אויף חזיר־האר, דעמאלט איז ער גאר ווייך ווי פוטער און זיס ווי האניג, און האט פון זיין ווייב גיטעל און פון אלע ווייבער פון דער גאנצער וועלט בעת־מעשה איין אונגעהייער הויכע מיינונג. ער גלעט זיך דעם הויכען ווייסען שטערן (אלע שוסטערס האבען הויכע ווייסע שטערנס) און רעדט פערטראכט, מעשה פילאזאף:

— איך ווייס נישט, וואס האט דער שלמה המלך, זאל מיר מוחל זיין, געהאט צו די ווייבער, וואס ער פלעגט זיי אזוי לעגען אין דער ערד אריין? דו ווייסט דאך, וואס שלמה המלך האט געזאגט אויף אייך, צי ניין?

— וואס דיין „שלמה־מלך" האט דארטען געזאגט — וויל איך גאר ניט וויסען. דו בעסער געה אין מארק אריין נאך פאדעם און נאך וואכס און נאך חזיר־האר, און זעה נאר, פארבלאנזע ניט אין שענק אריין.

חלאוונע האט זיך אזש צעלאכט פון אזא ווילדען געדאנק.

— א משל! עס האט אזא פנים, אשטייגער כדומה, ווי מע זאל זאגען פרייטאג צונאכטס יקום־פורקן, אדער שבת אינדערפריה לכה־דודי... וואו איז דער מארק און וואו איז דער שענק! און וואס איז דאס גלאט פאר איין עובדה אין מיטען מיטוואך שבת־צונאכטס אין א שענק אריין?...

בעת מעשה צעהלט חלאוונע די גראשענס און לעגט איבער די מטבעות פון איין האנד אין דער אנדערער, קוקט פילאזאפיש אויף דער סטעלי מיט איין אויג, רעכענט אוים פינקטליך, וויפיעל געלד ער בעדארף האבען אויף פאדעם, וויפיעל אויף וואכס און וויפיעל אויף חזיר־האר, און מיט א טיעפען־טיעפען זיפץ און מיט שטילע טריט לאזט ער זיך אוועק גלייך אין שענק אריין.

קאַפּיטעל צוויי.

ווי אַזוי האָט געהייסען יענער חכם, וואָס האָט דערקלערט מיט זיין שכל, אַז פּורים זענען אַלע שכורים ניכטער? איך וואָלט איהם געזאָגט, אַז ער איז מחילה אַ בהמה. פאר וואָס זאָל אַ שכור דורכ־לאָזען אַזאַ טאָג ווי פּורים, ווען ס'איז אַ מצוה, אַז אַ איד זאָל זיך אָנטרינקען ווי אַ גוי און זאָ. זיין שכור ווי לוט? דער ערשטער וואָלט פּראָטעסטירט קעגען דעם חלאַוונע דער שוסטער. איידער ער האָט דערלעבט דעם הייליגען פּורים, זענען איהם שיער די אויגען ארויס. און אַז ס'איז געקומען פּורים, איז ער קודם אַוועק אין שוהל צו דער מגילה, זיך אָפּגערעכענט מיט המנ'ען, איהם אויפ־געהאָנגען אויף אַ בוים פופציג איילען די הויך אינאיינעם מיט זיינע צעהן בנים, און אָנשטאָט דעם, ער זאָל געהן אהיים פער־זוכען דעם יום־טוב'דיגען המן־טאַש, האָט ער זיך ארייגעחאַפּט אויף אַ ווייַלע צו אַ פּאָר בעקאַנטע שוסטערס, גוטע ברידער, און האָט מיט זיי געגעבען אַ לעק און געטרונקען לחיים: „גאָט זאָל געבען, אַז המן מיט זיינע צעהן בנים זאָלען דערלעבען איבער־אַ־יאָהר, און מיר זאָלען זיי ווייטער אויפהענגען אין שוהל אַלע אויף איין תליה פופציג איילען די הויך, בכדי מיר זאָלען ווידער אַ מאָל קאָנען נעמען צו ביסלעך בראָנפען, ונאמר אָמן"... פון אָט די לחיימס איז אונזער העלד געוואָרען אַזוי בגילופין, אַז וויפיעל ער איז ניט געגאַנגען און געגאַנגען, האָט ער בשום אופן ניט געקאָנט טרעפען צו זיך אהיים. עס האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אַז דאָס געסעל, וואו ער וואָהנט, שפּיעלט זיך מיט איהם אין „בעהעלטער־לעך": אָט שטעהט דאָס, דאַכט זיך, אָקעגען איהם און ווינקט צו איהם מיט אַ סך פייערלעך פון די קליינע פענסטערלעך, אָט טהוט ער זיך אַ לאָז און אָט טרעפט ער מיט'ן שטערן אין וואַנד אריין. פון וואַנען האָט זיך גענומען אהער אַ וואַנד? פון זינד חלאַוונע איז צו זיין שכל געקומען, געדענקט ער ניט, אַז דאָ זאָל זיין אַ וואַנד; ניט אַנדערש, אַז דאָס האָט עמיצער אַוועקגעשטעלט אַ

סוכה. א פּאַטעפּאַלנאַסט פון א אידען נעמען אוועקשטעלען אין מיטען שטאָדט א סוכה! דאָס דאַרף זיין רב יאָסי דעם נגיד׳ס ארבייט. וואָס א נגיד קאָן איינפאַלען — איז דיר גאָר קיין קאַ־טאָוועס ניט! עס וועט אָבער א רוח אין זיין שוויעגער׳ס טאַטען אריין!...

— זאָל מיין נאָמען ניט הייסען אחשורוש!...

און חלאָוונע דער שוסטער נעמט זיך אָן מיט ביידע הענד אָן וואַנד, טהוט א ציה צו זיך, וויל אומוואַלגערען רב יאָסי דעם נגיד׳ס „סוכה“ און טהוט א פּראַל אין דער ערד אריין און ציהט זיך אויס ווי א גראַף איבער דער בעריהמטער כתרילעווקער בלאָטע. און דאָרט לאָזען מיר איהם ליגען א ווײַלע, ביז מיר וועלען דערפּראַבירן... דעם צווייטען העלד פון אונזער געשיכטע, וואָס ער הייסט מיט א גלענצענדיגען גבירישען נאָמען — רויטשילד.

קאַפּיטעל דריי.

מיט דעם נאָמען רויטשילד האָט איהם כתרילעווקע געקרוינט דערפאַר, ווייל ער איז געווען אין שטאָדט דער גרעסטער קבצן, דאָס הייסט, אזעלכע קבצנים, ווי ער, זענען אין כתרילעווקע פאַר־האַן אזוי פיעל, וויפיעל שטערען אין הימעל, נאָר אזא איין אומ־גליקליכער קבצן, אזא קבצן א שלים־מזל, — איז שוין אפילו אין כתרילעווקע ניט געווען צו איהם דער צווייטער. עס געהט אַרום אויף דער וועלט א ווערטעל (שטאַמט געוויס פון כתרילעווקע), אז „צום שלים־מזל דאַרף מען אויך האָבען מזל“. זאָלט איהר טאַקי וויסען: א גלייכווערטעל איז, להבדיל, א תורה.

ווער איז געווען אָט דער רויטשילד און פון וואַנען האָט ער זיך גענומען, — קאָן איך אייך ניט זאָגען. ער איז געווען איין אָרעמאַן — דאָס ווייסט איהר שוין, און זיין עובדה איז געווען — געהן. איהר מיינט, איבער די הייזער? בעטען נדבות? האָט איהר א טעות. זיין גאַנג איז געווען גלאַט אזוי א מין שפּאַציע־

איבער דער בלאָטע, נאָר מיט דריבנע טריט, און גיך-גיך, ווי א מענש, וואָס טהוט עסק און האָט קיין צייט ניט. אָפּשטעלען פּלעגט ער זיך נאָר דעמאָלט, ווען מע האָט איהם אָפּגעשטעלט.

— שלום עליכם, וואוהין געהט עס א איד רויטשילד?

רויטשילד בלייבט שטעהן, ווישט זיך אָפּ מיט דער פּאָלע דעם שוויס, קוקט מיט מאָדנע איבערגעשראָקענע אויגען, און דאָס געל-אויסגעהונגערטע פּנים פערקנייטשט זיך ביי איהם אין א מין שמייכעלע, און ער טהוט א זאָג שטיל, קוים וואָס מע הערט:

— גלאָט אזוי זיך, מע געהט, טאָמער וועט דער אויבערשטער עפּיס צושיקען...

אָפּגעזאָגט, לאָזט זיך רויטשילד געהן וויטער מיט זיינע דריבנע טריט, און דער, וואָס האָט איהם אָפּגעשטעלט, בלייבט שטעהן, קוקט איהם נאָך א ווײַלע, פערציהט מיט די פּלייצעס, צעלאַכט זיך און טהוט א שפּיי:

— טפו! נאָט אייך אזא שלים-מזל!

זינט אָט דער שלים-מזל הייסט רויטשילד, געדענקט קיינער ניט אין כתרילעווקע, אז ער זאָל עמיצען אָנמוטען מיט א בקשה וועגען עסען, בעטען א טרונק, אָדער איין אָרט אויף איבערצוגעכטיגען, חאָטש ווייסען ווייסען אלע, אז רויטשילד איז געווים הונגעריג און אז ער האָט געווים ניט וואו דעם קאָפּ אָנצושפּארען. אויף א הונגעריגען איז מען אין כתרילעווקע גרויסע מבינים, מע קאָן זאָגען, ספּעציאַליסטען. זיי וועלען אייך דערקענען אין דער פינסטער נאָכ'ן קול אליין, ווער ס'איז גלאָט אזוי הונגעריגליך און וואָלט א בעלן געווען, מהכתיתי, עפּיס איבערבייסען, און ווער ס'איז טאַקי שטאַרק הונגעריג, אזוי אז ממש עס געהט איהם אויס דאָס חיות! מסתמא האָבען זיי שוין דערויף אזעלכע סימנים, ווי, להבדיל, די דאָקטוירים, וואָס וועלען אייך טרעפען נאָכ'ן דופק, וועלכער חולה איז גלאָט אזוי ניט-געזונד און וועלכער איז מסוכן חלילה אויף צו שטאַרבען.

אויב מיר זאָלען קאָנען איינטיילען די מענשלעך, וואָס הונ־גערען, אויף אַזעלכע, וואָס זענען גלאַט הונגעריג, און אויף אַזעלכע, וואָס זענען טוידט־הונגעריג, וואָלטען מיר מיט רעכט געקאָנט זאָ־גען, אַז אונזער העלד רויטשילד געהערט צו די טוידט־הונגעריגע, מחמת ביי איהם איז אָפטמאָל אוועקגעגאַנגען גאַנצע טעג מיט גאַנצע נעכט, וואָס ער האָט אין זיין מויל ניט געהאַט. און ער וואָלט געוויס אַזוי אויסגעגאַנגען אין מיטען גאַס, ווען אַ גוטע נשמה זאָל זיך ניט ארומקוקען, אַז אַן געהט דער שלים־מזל רויט־שילד. אַז מע גיט איהם עפּיס, זאָגט ער זיך ניט אָפּ, און אַז מע פרעגט איהם, צי ער איז הונגעריג, שווייגט ער, און אַז מע פרעגט איהם, צי איז ער שטאַרק הונגעריג, ענטפערט ער אויך ניט, נאָר דאָס געל־אויסגעהונגערטע פּנים זיינס קנייטשט זיך צונויף אין אַ מין שמייכעלע, און די איבערגעשראָקענע אויגען קוקען אראָפּ, אַפּנים, פאַר בזיון, וואָס אַ מענש קאָן זיין אַזוי הונגעריג, און אַ שטילער זיפץ רייסט זיך אַרויס ביי איהם ניט־ווילענדיג — ווער ווייסט, וואָס דער זיפץ קאָן בעדייטען!...

די כתרילעווקער לייט, וואָס האָבען ליעב אַ שפּאַס, געבען איהם פריהער עפּיס עסען און נאָכדעם טרייבען זיי מיט איהם אַ ביסעל קאַטאָוועס:

— פאַני רויטשילד, זאָגט דעם אמת, וויפיעל געלט פאַרמאָגט איהר און וואו ליגען פאַרבאָרגען אייערע אוצרות?

רויטשילד לאָזט־אַראָפּ די איבערגעשראָקענע אויגען, קנייטשט צונויף דאָס געל־אויסגעהונגערטע פּנים אין אַ מין שמייכעלע און שווייגט... יונגע לייט, עזות־פּנים'ער, שטעהען־צו צו איהם נעהענ־טער, טהוען איהם אַ ציה ביי'ם ארבעל:

— שלום עליכם, וואָס מאַכט אַ איד רב רויטשילד? וואָס הערט זיך עפּיס ביי אייך דאָרט אין פאַריזש?

רויטשילד לאָזט־אַראָפּ די איבערגעשראָקענע אויגען, קנייטשט צונויף דאָס געל־אויסגעהונגערטע פּנים אין אַ מין שמייכעלע און שווייגט. חדר־יונגלעך, יונגע צוצעקלעך, קליינוואַרג — די לאָזען

איהם די גאס נישט דורכגעהי. זיי האָבען געמאַכט אויף איהם א ליעדעל:

רויטשילד איז איין עושר,
איז א גביר א גרויסער,
אָנגעשטאָפּט מיט געלט
און מיט שאָלעמויזען.
ווייסט איהר, וואָס איהם פעהלט?
מעהר ניט א פּאָר הויזען.

פאר קליינוואָרג האָט רויטשילד מורא, נעמט ער די פיס אויף די פּלייצעס און מיט זיינע דריבנע טריט לאָזט ער זיך לויפען אין דער וועלט אריין. קליינוואָרג לויפט איהם נאָך און זיי הערען ניט אויף צו זינגען... דערזעהען די עלטערע און שרייען אָן אויף זיי:

— א, ניט געדאַכט זאָלט איהר ווערען, שקצים, הולטייעס, ימח־שמו׳ניקעס! אין חדר אריין, ממזרים, אין חדר אריין!

פאר דעם שלים־מזל רויטשילד וואָלט אפשר געווען אין כתרי־לעווקע אַלע מאָל ווער ס׳זאָל זיך אָננעמען זיין קריוודע, און הונ־גערען וואָלט מען איהם אפשר אויך ניט געלאָזט אזוי שטארק. נאָר ווער איז זיי שולדיג, אָט די שלים־מזל׳ען, וואָס ווילען אייך גיכער שטארבען, איידער אויסציהען א האנד?... און אויסערדעם, לאָמיר שמועסען על־פּי יושר: איז דען די שטאָדט כתרילעווקע טאַקי מחויב צו טראָגען אויפ׳ן קאָפּ יעדען שלים־מזל? קארג האָט מען אייגענע צרות מיט אייגענע וועהטיגען מיט דאגות פּרנסה? מע דאנקט גאָט, אז מע קומט אליין דורך דעם טאָג און מע לעבט איבער ווי עס איז די וואָך מיט ווייב און קינדער.

דערפאר אָבער — וואָס אמת איז אמת — אז עס קומט דער הייליגער שבת, איז רויטשילד א בעוואָהרענטער מענש. אַלע אידען זענען דאָך דעמאָלט אין שוהל, און רויטשילד איז פאר די אויגען.

וועט דען א שטאָדט דערלאָזען, אז א איד זאָל שבת הונגערען? מילא, וואָס גאָט גיט, אבי אינאיינעם, און איין איבעריגער מענש צום טיש איז דאָך, אייגענטליך, נישט מעהר, ווי איין איבעריגע לעפעל... האָט קיין יסורים ניט, ער וועט הונגעריג ניט אוועקגעהן, און טאָמער אפילו איז די סעודה ניט אַזוי פויגעלדיג, איז אויך אָהן איין אומגליק, די קישקע וועט מוחל זיין, אבי מע זיצט מיט אידען ביי'ם טיש, אויפ'ן טיש זענען פארהאַן סימנים פון שבת'דיגער חלה, ביינדלעך פון פיש און א פּאָר מעשענע לייכטער פון די נעכטיגע בענש־ליכט... דאָס אַלסדינג, אינאיינעם גענומען, ווען עס ווערד בעזונגען מיט די שענע זיסע שבת'דיגע זמירות, האָט דאָך דאָס טאַקי דעם זיבעטען חן, און א כפרה אַלע מאכלים מיט אַלע פּאַטראַוועס און נאַשערייען, וואָס דעם מענשען'ס יצר־הרע האָט אויסגעטראַכט, בכדי אריינצונאַרען אונז וואָס טיעפער אין גיהנם...

גרויס איז דער כח פון דעם הייליגען אידישען שבת! איהר וועט ניט דערקענען דעמאָלט ניט דעם כתרילעווקער בעל־הבית, ניט דעם אורח זיינעם, דעם שלים־מזל רויטשילד.

קאַפּיטעל פיער.

אָפּגעפּאַסט אַזאַ טאָג, ווי אסתר־תענית, קוים דערלעבט פּאַרנאַכט געהן אין שוהל הערען די מגילה, רעכט נוקם געוועזען זיך אין המנ'ען און אָפּגעהאַפּט אויף איין פּוס דעם „הרב את ריבנו" מיט די איבעריגע זאַגעכצען, — האָבען זיך די אויסגעהונגערטע כתרילעווצעס אין איין אימפּעט געלאָזט לויפען אהיים וואָס גיכער אָפּצופּאַסטען זיך, איטליכער „אונטער זיין וויינשטאָק און אונטער זיין פייגענבוים", מיט א פרישען, א הייסען, א פּורים'דיגען המן־טאַש מיט מאָהן. און מחמת גרויס אימפּעט, הונגער און איילעניש, האָט מען גאָר פערגעסען אָן רויטשילדען, גלייך ווי עס וואָלט קיין רויטשילד גאָר אויף דער וועלט ניט געוועזען. און רויטשילד,

דערזעהען, אַז דער עולם לויפט, האָט זיך אויך געלאָזט לויפען מיט זיינע דריבנע טריט, גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַריין, איבער די בלאָטיגע גאַסען און געסלעך פון דעם געבענשטען כתרילעווקע.

געלאָפען פאַרביי די האַלב־איינגעפאַלענע און האַלב־בעלויבטענע הייזער און הייזלעך, האָט אונזער הונגעריגער העלד פון צייט צו צייט געכאַפּט אַ קוק אַריין אַהין, דורך די פענסטער, און געזעהן קייענדיגע מיילער און שלינגענדיגע העלזער. וואָס האָבען די דאָזיגע מיילער געקייעט אַזוי געשמיידיג, וואָס האָבען די העלזער אַזוי געשמאַק געשלונגען — איז איהם שווער געוועזן צו זעהן, נאָר פערשטאַנען האָט ער על־פּי סברא, אַז דאָס בעדאַרפען זיין פרישע, זיסע דרייעקעכיגע המן־טאַשען, אָנגעפילט מיט זיסען, צוקערדיגען מאָהן. וואָס צענעהט זיך אין מויל — טעם גן־עדן. און עמיצער האָט זיך אויפגעכאַפּט ביי רויטשילדען אינוועניג אין מאָגען און האָט איהם געגעבען אַ ציה ביי'ם האַרצען און אַ זאָג אין אויהער אַריין: „נאַר איינער, וואָס דרעהסט דו זיך אַרום אין עולם־התוהו? עפען־אויף אַ טיר, געה־אַריין און זאָג: „אַ גוט יום־טוב, אידען! אפשר איז פאַרהאַן ביי אייך מיט וואָס אָפּצופאַסטען זיך? שוין דעם דריטען טאָג אין מיין מויל ניט געהאַט"... און רויטשילד דערשרעקט זיך פאַר זיך אַליין. עס איז איהם נאָך קיינמאָל אַזאַ געדאַנק ניט געקומען — אַריינרייסען זיך צו יענעם אין שטוב אַריין מעשה גזלן! און בכדי דער יצר־הרע זאָל איהם ניט אַרויספיהרען דער שוואַרץ יאָהר ווייסט אויף וועלכע זאַכען, לאָזט ער זיך געהן אין מיטען גאַס, סאַמע אין דער רעכטער בלאָטע, און שלאָגט זיך אָן אין דער פינסטער אויף עפּיס אַ ווייכס, אַ גראָבס און אַ לעבעדיגס, און גיט אַ פאַל־אַנידער אין בלאָטע אַריין, גלייך אויף אונזער העלד נומער איינס — אויף חלאַוונע דעם שוסטער.

לאָמיר לאָזען ליגען אַ ווײַלע רויטשילדען און געוואָהרע ווערען, וואָס מאַכט עפּיס חלאַוונע דער שוסטער.

קאפיטעל פינף.

חלאוונע דער שוסטער (מיר בעטען ביי איהם הונדערט מאל מחילה, וואס מיר האבען איהם געלאזט ליגען אזוי לאנג אין דער בלאטע) האט זיך געפיהלט גאר ניט אזוי שלעכט אין זיין נייער לאגע, ווי דער לעזער שטעלט זיך פאר. עס ליגט שוין אזוי אין דער טבע פונ'ם מענשען, ער זאל זיך צופאסען צו יעדער לאגע, ווי ביטער און פינסטער זי זאל ניט זיין. קוים איז איהם בע־שערט געווען, אז די בלאטע, די בעריהמטע כתרילעווקער בלאטע, זאל זיין זיין געלעגער, האט ער געזעהען אנווענדען כל המעגליכ־קייטען, אז ער זאל ליגען ווי א מענש, און נישט גלאט אזוי לעדיג, אהן א שום ארבייט. ער האט געפייערט אויף די נגידים און האט אויסגעלאזט כל חמתו אויף רב יאסי דעם נגיד, ער זאל נישט מיינען, אז ער, חלאוונע דער שוסטער, איז חלילה שכור. ער האט איהם געשוואוירען, ער זאל אזוי דערלעבען פיהרען ויזתא'ן צו דער חופה, ווי ער הויבט ניט אן צו זיין שכור. ווער האט דאס אויסגעטראכט אויף איהם, אויף חלאוונען, אז ער איז א שכור? דאס וואכסט אודאי פון איהר, פון זיין ווייב ושתי, איינ־געזונקען זאל זי ווערען!...

ארויסגעלאזט דעם נאמען ושתי, בלייבט חלאוונע דער שוס־טער שטיל און פערטראכט זיך. דער נאמען ושתי איז אריין צו איהם אין מוח, ווי א פלעקעל, וואס מע זעצט דאס אריין אין א שטיוועל אריין. ער געדענקט, דאכט זיך, גאנץ גוט, אז אמאל האט זיין ווייב געהייסען גיטעל, פלוצים נא דיר גאר „ושתי"!... ווי אזוי איז דאס געווארען פון גיטעל — ושתי? און ניט נאר דער נאמען — זי אליין האט זיך איבערגעביטען, גאר נישט דאס ווייב, וואס פריהער. אנגעטהאן געהט זי, ווי א קייסערינע, מיט א גילדענעם ספאדעק, און איז איינגאנצען איינגעטונקען פון קאפ ביז פיס אין גינגאלד. ער בעטראכט זיך, אז ס'איז גאר קיין פלאן ניט פאר איהם אצינד מיט איהר זיך צו קריעגען. אדרבה, מיט

אזא יפהפיה דארף מען שלאָגען בלאָט. און ער רוקט זיך צו צו איהר נעהענטער און נעהענטער, נאָר זי רוקט זיך אָפּ... זי וויל איהם ניט. אפנים, דערפאר, וואָס ער האָט ליעב אָט דאָס, וואָס מע מאכט דערויף שהכל נהיה בדברו... א מכה דער מאמען, עס שטעהט ניט אָן דעם טאטען איהרען, טאָמער וועט מען זאָגען אין שטאָדט, אז ושתי האָט א מאן א שכור!

— זאָל איך ניט דערלעבען אויפשטעהן פון דעם אָרט, אויב ס'וועט קומען אמאָל א טראָפּען בראָנפּען אויף מיינע ליפּען! ושתי, דו הערסט, צי ניין? טאָמער גלויבסט דו מיר ניט, נא דיר א האַנט תקיעת־כף...

און חלאוונע ציהט אויס זיין פּעכקע גראָבע האנד מיט די קורצע שווארצע פינגער אין דער בלאָטע אריין, און ס'איז איהם א חידוש, וואָס ושתי האָט אזא קאַלטע נאַסע האנד מיט אזעלכע קאַלטע גליטשיגע פינגער. ס'איז אוממעגליך זי אָנצוגעמען פאר דער טאַליע אזוי, אז די נשמה זאָל איהר ארויס! און ער צע־נעמט די הענד און חאפּט ארום... דעם שלים־מזל רויטשילד!

קאַפּיטעל זעכס.

די מחקרים זאָגען, אז פון א דערשרעק קומט אלסדינג. פון א דערשרעק איז חלילה א מעוברת'ע מפּיל, פון א גוטען איבער־שרעק קאָן א מענש אראָפּ פון'ם זינען, און אמאָל, די שעה זאָל ניט זיין, בעקומען אפּאָפּלעקסיע און שטארבען. זיי זענען דער־גאנגען מיט'ן שכל, אז פון איין איבערשרעק קאָן א שכור זיך אויסניכטערען אין איין מינוט. אזוי זאָגען די מחקרים. און דעריבער וועט אונז קיין חידוש ניט זיין, וואָס אונזער העלד, חלאוונע דער שוסטער, וויבאלד ער האָט ארומגעחאפּט דעם שלים־מזל רויטשילד, אזוי האָט ער פאר שרעק זיך שוין אויסגעניכ־טערט, דאָס הייסט, ניט אויף אזוי פיעל, ער זאָל קאָנען אויפ־שטעהן פון דער בלאָטע און ווערען א מענש, ווי מע רופט עס, א

זעלבסטשטענדיגער; נאָר אויף אַזוי פיעל האָט ער אָנגעהויבען קומען צו זיך, אַז איינציגווייז האָבען זיך אומגעקעהרט צו איהם כמעט אַלע זיינע חושים. קודם כל איז ער דערגאַנגען דורך זיין הוש המשוש, אַז ושתי איז אַ איד מיט אַ באָרד. נאָכדעם האָט ביי איהם אויפגעוואַכט דער חוש השמיעה, און ער האָט דער־הערט ריינע, קלאָרע דבורים: „שמע ישראל, גוואַלד, אידען, ראַ־טעוועט!" דער חוש הריח האָט איהם געזאָגט, אַז זיי ביידע ליגען אין דער בלאָטע, אין דער בעריהמטער כתרילעווקער עיפּוש־דיגער בלאָטע. נאָר וויפיעל ער האָט ניט אָנגעווענדעט זיין חוש הראיה אויף צו דערזעהען, ווער איז אָט דער דאָזיגער נפש, האָט זיך עס איהם בשום אופן ניט איינגעגעבען, מחמת די לבנה האָט זיך בעהאַלטען אין די געדיכטע וואָלקענס, און די פינסטערע נאַכט האָט פערשפּרייט איהרע שוואַרצע פליגלען איבער גאַנץ כתרי־לעווקע.

אויך רויטשילד האָט אָנגעהויבען ביסלעכווייז קומען צו זיינע געדאַנקען, און דער שרעק, פון וועלכען ס'איז איהם געווען אַ מינוט צום טוידט, איז שטילערהייד אַוועק פון איהם, און ביידע אונזערע העלדען האָבען בעקומען לשון. אָט וואָס פאַר אַ מין געשפּרעך צווישען זיי איז פאָרגעקומען. מיר געבען איהם איבער פּינקטליך, וואָרט אין וואָרט:

ח ל א ו ו נ ע: ווער ביזט דו?

ר ו י ט ש י ל ד: ס'איז איך.

ח ל א ו ו נ ע: וואָס טהוסט דו דאָ אין דער בלאָטע?

ר ו י ט ש י ל ד: גאָרניט.

ח ל א ו ו נ ע: וועלכער רוח האָט דיך אַהער געבראַכט?

ר ו י ט ש י ל ד: כ'ווייס ניט.

ח ל א ו ו נ ע: טפו זאָלסט דו ווערען! וואָס ביזט דו? אַ בעל־מלאכה, אַ שוסטער?

ר ו י ט ש י ל ד : ניין.

ח ל א ו ו נ ע : וואָס־זשע, אַ בעל־הבית?

ר ו י ט ש י ל ד : ניין, ניין.

ח ל א ו ו נ ע : וואָס זשע דען ביזט דו, צו אַלדי שווארצע יאָהר?

ר ו י ט ש י ל ד : איך בין... איך בין... טוידט־הונגעריג.

ח ל א ו ו נ ע : אַזאַ מעשה! דו ביזט טוידט־הונגעריג? המ... און איך בין טוידט־שכור... שאַ! אויב איך האָב קיין טעות ניט, ביזט דו נישט אָפּממאָל רויטשילד? יאָ, ווי איך בין אַ איד! איך האָב דיך באַלד דערקענט, אַז דאָס ביזט דו... ווייבאַלד אַזוי, טאָמער וואָלט געוועזן אַ סברא, ברודער רויטשילד, אַז דו זאָלסט מיר העלפען ארויסקריכען פון דער דאָזיגער בלאָטע, און אויב דו פּיהלסט, אַז דו האָסט פיס, וואָלטען מיר ביידע זיך דורכגעגאַנגען צו מיר אַהיים עפּיס נעמען אין מויל אריין, וואָרום עס באַמבעלט מיר אין קאָפּ, אַז מיר האָבען היינט יום־טוב אויף דער גאַנצער וועלט. שמחת־תורה? פּורים? — איך קאָן דיר ניט זאָגען אַקוראַט, נאָר יום־טוב האָבען מיר געוויס. לאָזען קומען כל מלכי מזרח ומערב און זאָגען מיר, אַז ניין, וועל איך זיי אָנשפּייען אין פּנים!

עס האָט גענומען אַ קליינע ווייַלע, ביז די צוויי האָבען זיך ארויסגעקראַטשקעט פון דער בלאָטע און האָבען זיך מיט גרויס מיה געלאָזט אין וועג אריין, איינער אָנגעלעהנט אויפ'ן אַנדערען, דאָס הייסט, רויטשילד האָט אונטערגעהאַלטען חלאַוונען, ער זאָל ניט פּאַלען. מחמת אויסגעניכטערט האָט זיך ביי'ם שוסטער נאָר דער קאָפּ — די פיס אָבער האָבען זיך איהם נאָך אַלץ געפּלאָנטעט. און אַז זיי זענען געקומען צו...

דאָ דאַרפען מיר בדעה איבערלאָזען אונזערע ביידע העלדען אויפ'ן שפּאַציער און אריינקוקען אויף אַ מינוט צו חלאַוונע דעם שוסטער אין שטוב אריין, זעהן, וואָס מאַכט זיין ווייב גיטעל.

קאפיטעל זיעבען.

וויפיעל די קריטיקער זאָלען ניט קריטיקירען, וויפיעל די אָפּשפּעטער זאָלען ניט לאַכען און חוזק מאַכען — א ווייב בלייבט אַ ווייב. עס האָט נאָר אָנגעהויבען נאַכט ווערען, האָט גיטעל שוין גענומען רעכטען זיך אויף איהר מאַן, אז אָט קומט ער פון דער מגילה אָפּפּאסטען זיך. צוליעב דעם האָט זי איבערגעדעקט דעם טיש יום־טוב'דיג און אוועקגעשטעלט קודם דאָס, וואָס איהר חלאַוונע האָט ליעב — א פלעשעל מיט א גלעזעל. עס קאָן זיין, אז אין פלעשעל איז מעהר ניט געווען ווי איין גלעזעל, נאָר אפשר איז דאָרט צוליעב יום־טוב געווען צוויי גלעזלעך. דערפאַר איז געזעסען אויפ'ן טיש א דרייעקעכיגער המן־טאַש מיט מאָהן, א מורא'דיגער, א גרויסער, א ברייטער, איין אמת'ער, א שוסטערשער המן־טאַש. עס האָט זיך אויסגעדאַכט, ווי דער המן־טאַש וואָלט גערעדט ווערטער: „חלאַוונע, וואו ביזט דו? קום עס מיך!” נאָר חלאַוונע האָט ניט געהערט; ער איז גאָר געווען בשעת־מעשה ביי זיינע חברים די שוסטערס און געמאַכט מיט זיי דעם גרויסען טרונק לכבוד דעם הייליגען פורים.

אומזיסט האָט די שוסטערקע נעבאך געקוקט דורכ'ן פענ־סטערעל, זיך צוגעהערט צו דער טיר. יעדער שאָרך האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אז דאָס געהט חלאַוונע. נאָר חלאַוונע איז ניט גע־גאַנגען; ער איז גאָר געלעגען בעת־מעשה איינער אַליין אין דער בלאָטע און האָט זיך אויסגעשמועסט מיט ושתי'ן. גיטעל האָט איבערגעטראַכט אויף איהר מאַן אַלסדינג, וואָס א ווייב קאָן איבערטראַכטען, און אז ס'איז געוואָרען רעכט שפּעט, האָט זי געחאַפּט די יופּע אויף די פּלייצעס און איז אוועק זוכען איהר מאַן חלאַוונע. זי האָט איהם ניט געפונען. די שוסטערס, מיט וועלכע חלאַוונע האָט אויסגעטרונקען לכבוד יום־טוב, האָבען איהר געשוואָרען, זיי זאָלען אַזוי דערלעבען איבער־א־יאָהר פורים, אז חלאַוונע איז גלייך פון שוהל אַוועק צו זיך אַהיים און קיין טראָפּען

איז צו זיי קיינעם אין מויל נישט געקומען. סיידען אפשר — אזוי האָבן געזאָגט די שוסטערס — ער האָט זיך ערגיץ בעגעגנט מיט שמעון־וואָלפען.

ביי דעם נאָמען שמעון־וואָלף האָט גיטעל אזש א ציטער געטהאָן. אָט דער שמעון־וואָלף קאָסט איהר נעבאך געזונט.

שמעון־וואָלף איז אויך א שוסטער, אזוי ווי איהר מאַן חלאַוונע, און האָט אויך ליעב דאָס, וואָס איהר מאַן חלאַוונע האָט ליעב. נאָר ווי קומט חלאַוונע צו איהם! יענער האָט א שם אויף דער גאַנצער וועלט — מע רופט איהם גאָר אַנדערש ניט, ווי שמעון־וואָלף דער שכור. ס'איז א סברא, אז זיין טאַטע איז דערפון געשטאָרבען: איינמאָל שמחת־תורה האָט ער זיך אָנגעטרונקען, און עס האָט זיך אָנגעצונדען אין איהם דער בראָנפען און ער איז פערברענט געוואָרען, אזוי ווי א ליכט. מיט שמעון־וואָלפען האָט זיך שוין אויך איינמאָל געטראָפען די אייגענע מעשה, האָט מען איהם אָפּגעלאָשען. גיטעל האָט אָבער ניט געגלויבט, אז איהר מאַן זאָל זיך ווידער א מאָל צונויפגעהן מיט דעם שכור'ניק, נאָכדעם ווי ער האָט איהר געגעבען א האַנד תקיעת־כף און געשוואוירען ביי א פּאָר תפילין, אז צייט ער וועט לעבען, וועט ער זיך מיט איהם קיינמאָל ניט בעגעגענען. איבער דעם איז אַרויס אין יענער צייט א גרויס מחלוקת צווישען חלאַוונע'ס ווייב גיטעל און שמעון־וואָלפ'ס ווייב חנה־זיסעל. דאָס מחלוקת האָט זיך אָנגעהויבען מיט ווערטער און מיט ווערטלעך, און אויסגעלאָזט האָט זיך עס זעהר מיאוס: ביידע ווייבער האָבען זיך אַריינגעפלאָנטעט איינע דער אַנדערער אין די שלייערס, און מע האָט זיי קוים צענומען. פון דעמאָלט אָן רעדען ניט צווישען זיך אָט די צוויי ווייבער, און אז זיי בעגעגענען זיך, מרעטען זיך אָפּ איינע דער אַנדערער דעם וועג און שפּייען־אויס דריי מאָל.

גיטעל האָט זיך לאַנג געשלאָגען מיט דער דעה, וואָס זאָל זי טהון: צי זאָל זי געהן צו אָט דער הולטייקע חנה־זיסעל געוואָהרע ווערען וועגען איהר מאַן, צי ניין? זי האָט מורא געהאַט,

ס'זאָל ניט ארוים דערפון קיין נייער סקאַנדאַל — און עפּים טאַקי נאָר ווי גאָט אַליין האָט זיך אריינגעמישט און איז איהר געקומען צו הילף. נאָך איידער זי האָט זיך א ריהר געטהאָן, דערזעהט זי, עפּים א נפש, איינגעהילט אין שוואַרצען, געהט איהר אַקעגען. זי קוקט זיך איין אין דער פינסטערניש און זי דער־קענט חנה־זיסלען.ביידע ווייבער זענען גרייט געווען אָפּשפּרינ־גען איינע פון דער אַנדערער און אויסשפּייען דריי מאָל, ווי תמיד. נאָר עפּים א פּערבאָרגענער כח האָט זיי ביידע אָפּגעהאַלטען, און זיי האָבען ביידע מיט א מאָל אָנגעהויבען רעדען. זייער געשפּרעך איז געווען א קורצער, נאָר זעהר א פערשטענדליכער:

— וואוהין איז אזוי שפּעט?

— און איהר וואוהין?

— איך זוך מיין מאַנסביל.

— דאָס איינענע, וואָס איך.

— וואו קאָנען זיי זיין?

— איך זאָל אזוי וויסען פון איהם.

— מיינער איז געווען אין שוהל צו דער מגילה.

— מיינער אויך דאָרטען.

— זענען זיי, אַפּנים, פון דאָרטען אוועק ביידע?

— אזוי ווייזט דאָס אוים.

און ביידע ווייבער לאָזען־ארוים א טיעפען זיפץ און צע־געהען זיך די אהער, די אהין.

קאַפּיטעל אכט.

פערוויסט און פערפינסטערט איז נעבאך גיטעל געקומען אהיים, געחאַפּט א קוק פאַרבייגעהענדיג אויפ'ן המן־טאַש, און עס האָט זיך איהר אויסגעדאכט, אז ער קוקט אויף איהר און זאָגט צו איהר: „וואָס איז די מעשה מיט חלאָוונען?“ פאַר צרות גיט זי זיך א וואָרף אין בעט אריין און ליגט אזוי לאַנג, ביז זי ווערד

אנשלאָפּען. זי וועדד אנשלאָפען און עס חלום׳ט זיך איהר, אז מע קלאַפּט אין פענסטער און מע רופט זי אָן ביי׳ם נאָמען. זי וויל אויפהויבען דעם קאָפּ און קאָן ניט. פרעגט זי ליגענדיג פון בעט ארוים: „ווער איז דאָרטען?“ און בעקומט תשובה, אז דאָס איז חנה־זיסעל די שוסטערקע מיט׳ן שמש פון חברה־קדישא געקומען צו איהר נאָך תכריכים. גיטעל פערשטעהט ניט, פון וואַנען עס נעמט זיך צו איהר אזוי פיעל כח צו רעדען וועגען אזא זאַך, און זי פרעגט ביי חנה־זיסלען גאַנץ קאַלטבלוטיג, גלייך ווי עס רעדט זיך וועגען א דייזשע ברויט אָדער וועגען א פערטעל עוף אויף שבת: „זיי זענען פארברענט געוואָרען?“ — „פארברענט געוואָרען“. „ביידע אינאיינעם?“ — „ביידע אינאיינעם“. פאַר פּחד פאַלט גיטעל שיער ניט אראָפּ פונ׳ם בעט, זעצט זיך אויף און דערהערט, ווי עטליכע הענד מיט א מאָל שארען אין דער טיר, און עס שטעלען זיך איהר די האָר קאַפּויר. קוים־קוים וואָס זי רעדט ארוים:

— ווער איז?

— ס׳איז מיר.

— ווער איז דער מיר?

— עפען אויף די טיר, וועסט דו וויסען, ווער איז דער מיר.

— די טיר איז אָפען.

— מיר קאָנען ניט געפינען די קליאמקע.

נאָכ׳ן קול האָט גיטעל באַלד דערקענט, אז דאָס איז איהר מאַן, און זי חאַפּט זיך אויף געשווינד און זי עפענט אויף די טיר און דערזעהט צוויי נפשות, אויסגעשמירטע, ווי די שדים, און טהוט א שפּרונג־אָפּ צוריק.

— א גוט יום־טוב דיר, גיטעל! — אָט אזוי רופט זיך אָן צו איהר חלאָוונע און קאַטשעט זיך אריין אין שטוב אריין אינאיינעם מיט רויטשילדען. — זאָל מיין נאָמען ניט הייסען חלאָוונע, אויב דו ווייסט, ווער צו דיר איז געקומען! צו דיר זענען געקומען צו־גאַסט לכבוד פורים צוויי טוידטע... גאָט איז מיט דיר, וואָס

האָסט דו זיך אַזוי דערשראָקען? צוויי טוידטע זענען מיר טאַקי, נאָר ניט פון יענער וועלט... איינער איז טוידט־שכור, דער אַנ־דערער איז טוידט־הונגעריג... ווער איז דאָ טוידט־שכור און ווער איז טוידט־הונגעריג — דאָס דאַרפסט דו שוין אַליין פאַרשטעהן, אויב דו ביזט אַ קלוגע... וואָס קוקסט דו אַזוי? האָסט איהם ניט דערקענט? ס'איז דאָך רויטשילד. איינגעזונקען זאָל ווערען רב יאָסי דער נגיד מיט דער כתרילעווקער בלאָטע אינאיינעם! רויט־שילד האָט זיך נעבאַך אַזוי אויסגעשמירט, אַז ס'איז איהם ניט צו דערקענען. מע וואָלט געקאָנט מיינען, אַז ער האָט זיך דאָרט גע־קאַטשעט מיט אַלע חזירים... הערסט דו, גיטעל, ביזט טאַקי אַ אידינע אַ חכמה! ושתי מעג זיין פאַר דיר די כפרה! איך זעה ביי דיר דאָס שבת'דיגע פלעשעל אויפ'ן טיש. דאָס האַרץ האָט דיר, אפנים, געזאָגט, אַז מיר האָבען היינט יום־טוב אויף דער גאַנ־צער וועלט און מע דאַרף מאַכען קידוש און פאַרבייסען מיט אָט דעם דרייעקעכיגען ממזר, ס'זאָל אויף איהם קומען אַ מיתה משונה, אַזוי ווי אויף זיין טאַטען המנ'ען!... לחיים, רויטשילד! לאָז גאָט געבען, המן זאָל דערלעבען איבער־אַ־יאָהר, און מיר זאָלען איהם ווידער אַ מאָל אויפהענגען אין שוהל מיט זיינע צעהן בנים אַלע אויף איין תליה, פופציג איילען די הויך! וואָס שוויינסט דו, גיטעל? זאָג אָמן!

חרוסת

געשריבען אין יאָהר 1909.

חרוסת

א.

— מויד! מע וועט אמאָל דערלעבען זעהען דיך אָנגעטהאָן, צי ניין? נעם דאָס גלעזערנע טעלערעל און געה זיך דורך צום פעטער יאָסי'ן, וועסט דו ברענגען חרוסת. אז דו וועסט אריינקומען צום פעטער יאָסי'ן, זאָלסט דו זאָגען: „דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית'טע האָבען אייך געשיקט זאָגען, איהר זאָלט דערלעבען איבער־א־יאָהר, און געבעטען, איהר זאָלט זיי געבען חרוסת. וועסט שוין געדענקען, וואָס מע זאָגט דיר אָן? צי מע דאַרף מיט דיר איבער'חזר'ען נאָך א מאָל צוואַנציג?

— ס'איז ניט אזוי שווער, מע זאָל דאָס ניט געדענקען אויף אויסווענינ.

און לאה די מויד (אזוי האָט מען זי גערופען אין דער דיענסט, חאָטש ביי זיך און ביי איהרע בעקאַנטע האָט זי געהייסען „ליזא") האָט זיך געאיילט אָנטהון יום־טוב'דיג, און חאָטש דער גאַנצער אָנטהון איהרער איז בעשטאַנען ניט מעהר ווי אין א ציצען קליידעל מיט א קאָפטעל, נייע שיך און א סטענגע אויף די האָר, פון דעסטוועגען באָברעט זי זיך שוין וויים איך וויפיעל צייט און איז נאָך אַלץ ניט פאַרטיג. ס'איז תמיד אזוי: אז מע וויל גיך, געדויערט עס, און אז מע שלאָגט האַלז־און־נאַקען, פאַלט פון די הענד. ליזא (לאָמיר איהר טהון צוליעב און רופען זי אזוי, ווי איהר געפעלט) האָט זיך אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג און איז צוגעגאַנגען צו דער בעל־הבית'טע ווייזען, אז זי איז פאַרטיג. די בעל־הבית'טע (א ביסעלע שפּעטער וועלען מיר זיך מיט איהר בעקענען נעהענטער) האָט געגעבען א פּליעסק מיט די הענד:

— זעה־נאַר, ווי זי האָט זיך אויסגעסטראָצעלט! אַ ריינע פּרינצעסין! פּסנו! קיין עין־הרע! קיין בייז אויג! פּאַרניץ גע־זונט און געב חאָטש אַכטונג אויף די שיך, זאָלסט נישט אַריין מיט זיי אין אַ קאַליזשע! און דאָס קליידעל, נישקשה, מעגסט דו אויך אונטערהויבן אין דער בלאָטע. ס'איז פאַר מיין געלט, וואָס דו האָסט ביי מיר פאַרדיענט, מעג איך דיר, דאַכט זיך, זאָגן אַ דעה, צי ניין?

ליזאַ האָט גענומען דאָס גלעזערנע טעלערל און איז אַוועק־געגאַנגען נאָך חרוסת אָהן ווערטער. וואָס וועט זי איהר ענט־פערן, אַזאַ „פּערעוואַריכע", אַז זי פערשטעהט אפילו ניט, אַז דאָס געלד, וואָס די דיענסט האָט ביי איהר פערדיענט, געהער צו דער דיענסט, ניט צו איהר? איהר מאַקס זאָל דאָ זיין — ער וואָלט שוין וויסען וואָס צו ענטפערען אַזאַ בורזשויקע!... אַ רעכ־טער יאַט, אָט דער מאַקס! ערשט היינטיגען פאַר־פסח האָט זי זיך מיט איהם בעקענט, געהענדיג פון פאָדריאַד איינמאָל פאַרנאַכט אַהיים. דעם גאַנצען וועג האָט ער מיט איהר גערעדט פון אַזעלכע זאַכען, וואָס זי האָט זיי קיינמאָל ניט געהערט, נאָר באַלד גע־חאַפּט מיט'ן שכל. פון בעלי־בתים האָט ער מיט איהר גערעדט און פון אַרבייטער. ביז אַהער האָבען געוועלטיגט זיי, די בעלי־בתים; אָט באַלד וועלען אָנהויבען געוועלטיגען מיר, אַרבייטער.

שוין אַז זיי זענען געווען ביי דער טיר, האָט ער זי אַ פרעג געטהאָן, צי זי קאָן לייענען אַ ביכעל?

— אַ וואָסערס? אַ אידיש?

— פאַרשטעהט זיך, אַ אידיש.

— פאַר וואָס ניט? איך נעם אַלע פרייטאָג ביי רב אַלטערען אַ מעשה־ביכעל אויף איבערלייענען. אַז איך לייען איבער דאָס ביכעל, גיט ער מיר איבעראַכטאָג פרייטאָג איין אַנדערס, דאָס הייסט, טאַקי די אייגענע מעשה, נאָר אין איין אַנדער ביכעל. מחמת די מעשה איז אַ לאַנגע מעשה, זי ציהט זיך פון סוכות אָן...

מאַקס הערט זי אויס מיט אַ האַלבען שמייכעל:

— ניט די ביכלעך דאַרף מען לייענען. אַט וועל איך אייך געבען אַ ביכעל, וועט איהר וויסען „פּאַקראַנימיר“...

און ער קוקט זיך ארום אויף אַלע זייטען, ציהט־אַרויס פון דער חאַליווע פון די שטיוועל אַ קליין פערשמאַלצעוועט ביכעלע און גיט דאָס איבער איהר, ווי עפּיס אַ הייליגע זאַך, בעט, זי זאָל דאָס ניט האַלטען אויבען־אויף...

— וואָס איז דען?

— אַז מע זאָגט אייך, זאָלט איהר ניט פרעגען פאַר וואָס...

ליזא האָט דאָס ביכעל ביי איהם צוגענומען מיט דעם אייגע־נעם רעספּעקט, ווי ער האָט דאָס איהר געגעבען, און אַז זי איז געקומען מיט דעם אהיים, האָט זי געחאַפּט אַ מיאוסען פּסק פון דער בעל־הבית'טע, דערפאַר, וואָס זי, אַז זי געהט אוועק, פערגעסט זי דעם זיי־געזונד. און אַז אַלע האָבען זיך געלעגט שלאָפען, האָט זי אַרויסגעדרעהט דאָס לעמפּעל און האָט זיך אוועקגעזעצט לייענען דאָס ביכעל, וואָס מאַקס האָט איהר געגעבען. אויפ'ן ערשטען בלעטעל, גאַנץ אויבענאַן, איז געשטאַנען מיט גרויסע אותיות: אַרבייטער פון אַלע לענדער, פעראייניגט אייך!...

ב.

פון דעמאָלט אָן זעהט זיך ליזא מיט מאַקסען אַלע פאַרנאַכט, און זי קאָן זיך ניט דערמאַנען, פון וואָסער אַ מאָמענט זיי זענען אַריבערגעגאַנגען פון „איהר“ אויף „דו“. זי ווייסט נאָר, אַז ווען זי זעהט איהם ניט, ציהט דאָס זי צו איהם, ווי מיט אייזערנע צוואַנגען, און אַז זיי בעגעגענען זיך, ווייסט זי ניט, וואוהין די צייט געהט אוועק. זיי האָבען אַזוי פיעל צו רעדען, אַז עס וועט, דאַכט זיך, ביי זיי קיינמאָל נישט אויסשעפּען זיך, און אַלץ, וואָס ער רעדט, איז צוקער־זיס. אַ נייע וועלט האָט ער פאַר איהר אויפגעעפענט מיט זיינע רעד. ביז אַהער האָט זי געוואוסט, אַז ווייל זי, ליזא, איז אַ דיענסט, און „פערעוואַריכע“ איז אַ נגידית,

דארף זי, ליזא, זיין ביי „פּערעוואַריכען" אין גלות, דאַרף קאָכען און באַקען און וואַשען און רייניגען אויף דער גאַנצער שטוב. איצט לאָזט זיך אויס אַ מעשה גאַר פערקעהרט: אַז ווייל די גאַנצע שטוב שטעהט אויף איהר, אויף ליזא'ן, דאַרף „פּערעוואַריכע" די נגידית ווייסען דרך־ארץ. וואו איז געווען איהר שכל ביז אַהער? ניט געווען מאַקס, איז ניט געווען קיין שכל; געקומען מאַקס, איז געוואָרען גאַר אַנדערש. דאָס הייסט, דערווייַלע איז נאָך אַלץ אַזוי ווי פריהער: ליזא איז אַ דיענסט, און „פּערעוואַריכע" — אַ נגידית. ליזא קאָכט און באַקט און וואַשט און רייניגט אויף דער גאַנצער שטוב, און פּערעוואַריכע שעלט און קאַרעניעט, דאָס מויל מאַכט זיך איהר ניט צו. ס'איז אָבער אַלסדינג נאַר דערווייל, ביז אַ צייט. עס געהט אַ צייט, אַ גאָלדענע צייט!...

אַזוי טראַכט זיך ליזא, געהענדיג מיט'ן גלעזערנעם טעלערעל צום פעטער יאָסי נאָך חרוסת, און קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען, טאָמער וועט זי בעגעגענען מאַקסען. זי זעהט גאַר ניט, ווי די רויטע זון האַלט ביי אונטערגעהן אויף יענער זייט שטאָדט און בעפאַרבט מיט גינגאָלד אַ גאַנצען שטיק הימעל. זי זעהט גאַר ניט, ווי אידען לויפען מיט פולע פלעשלעך וויין אויף ארבע־כוסות, געקויפט ביי מאָטי ווימאַראַזיג. דער וויין פינקעלט זיך אָפּ אויף דער פערגעהענדיגער זון און שפּיעלט און צעגיסט זיך אין אַלערליי קאָלירען. ליזא בעמערקט דאָס אָבער ניט. וואָס איז איהר די זון? וואָס איז איהר כתרילעווקע מיט איהרע אידען און מיט זייער וויין אויף ארבע־כוסות, אַז ס'איז ניטאָ דער, וועמען זי זוכט? נאָר אָט דערהערט זי אַ קול פון הינטען:

— ליזא!

— מאַקס!

און זיי שטעלען זיך אַוועק אַ ביסעל שמועסען, היטען זיך, מע זאָל חלילה ניט בעמערקען, וואָרום כתרילעווקע קאָן נאָך אַלץ ניט ליידען, אַז אַ בחור מיט אַ מיידעל זאָלען שטעהן פראַנק און

פריי אין מיטען גאַס און רעדען... און אַזוי פליהען די מינוטען, ביז ליזאַ טהוט זיך אַ כאַפּ:

— אוי! אַ מכה דער פערוואַריכע מיינער! איך דאַרף דאָך גאַר געהן צו איהר פעטער יאָסי נאָך חרוסת!

— געה, געה, איך וועל דאָ צוואַרטען אַ ווײַלע, ביז דו וועסט זיך אומקעהרען, וועל איך דיך שוין באַגלייטען ביז אַהיים.

און ליזאַ לאָזט זיך לויפען צום פעטער יאָסי נאָך חרוסת.

ג.

„דער פעטער יאָסי" — אַזוי האָט מען איהם גערופען אין כתרילעווקע דערפאַר, וואָס ער איז געוועזן אַ שענער איד און איין אַלטער און אַ בכבוד'ער און אַ נגיד און האָט קיין קינדער ניט געהאַט, אחוץ פלימעניקעס און פלימעניצעס אָהן אַ שיעור. כמעט אַ האַלבע שטאָדט זענען געווען זיינע פלימעניקעס און פלימעניצעס, און אַלע האָבען זיי אַרויסגעקוקט אויף איבער הונדערט און צוואַנ־ציג יאָהר...

וויפיעל פערמאָגט דער פעטער יאָסי — דאָס האָט קיינער ניט געוואוסט, און דער פעטער יאָסי אַליין אויך ניט. אַזוי האָט מען געשמועסי אין שטאָדט. געזאָגט האָט מען, אַז דער פעטער יאָסי איז אָנגעשטאָפּט ממון־קרח; מע ווייסט אפילו, אַז ער האָט אַ צוואה און דאָרט איז ביי איהם אויסגערעכענט ביז דער לעצטער פּרוטה. אַלע יאָהר, אַז ס'איז געקומען ערב ראש־השנה, פלעגט ער איבערשרייבען די דאָזיגע צוואה, צונויפרופען אַלע פלימעניקעס און פלימעניצעס, און נעמען ביי זיי „תקיעת־כף", אַז טאָמער חלילה שטאַרבט ער, זאָל מען זאָגען נאָך זיין נשמה אַ גאַנץ קיילעכיג יאָהר קדיש און לערנען אַלע טאָג אַ פּרק משניות. נאָכ'ן תקיעת־כף האָט ער זיי אָנגעגאָסען צו גלעזלעך בראָנפען און געגעבען צו שטיקלעך לעקאָך. די פלימעניקעס האָבען געטרונקען לחיים, די פלימעניצעס האָבען איהם געווינשעוועט, ער זאָל דערלעבען משיח'ן,

און דער פּעטער יאָסי האָט געשמייכעלט מיט זיינע שטענדיג נאַסע אויגען, געשאָמקעט מיט די ליפּען און געענטפערט: אָמן, אָמן.

אָט אַזוי האָט זיך עס געצויגען פון יאָהר צו יאָהר. די פּלי־מעניקעס מיט די פּלימעניצעס האָבען אַרויסגעקוקט מיט סכנת־נפשות, נאָר דער פּעטער יאָסי האָט זיך עפּיס ניט אַזוי געחאַפּט. געהוסט האָט ער דוקא גאַנץ געשמאַק, אַ זאַדישקע, אַ מין אַסטמע האָט ער געהאַט, וואָס אַז ער פלעגט זיך פערהוסטען, האָט מען געמיינט, ס'איז איין עק, אַז מע דאַרף שוין געהן נאָכ'ן שמש פון חברה־קדישא. צום סוף — גאָרניט, אַ נעכטיגער טאָג... אַלע פּלימעניקעס און פּלימעניצעס פלעגען אין אַזאַ צייט ניט אָפּטרעטען פון זיין בעט:

— ווי פיהלט איהר זיך, פּעטער, אַצינד?

— אַ דאַנק גאָט, פיעל בעסער, פיעל בעסער, איהר זאָלט נאָר קיין יסורים ניט האָבען, קינדערלעך; מיין טאַטע, זכר לברכה, האָט אויך געהאַט דעם אייגענעם הוסט, וואָס איך, מיר צו לענ־גערע יאָהר, און האָט געלעבט פון דעסטוועגען הונדערט מיט דריי יאָהר, נאָך מיט אַ האַלבען. און מיין מאַמע, עליה השלום, — די האָט געלעבט נאָך מעהר מיט אַנדערהאַלבען יאָהר... אונזער שטי־קעל גליק איז, וואָס מיר היטען זיך; מיר עפענען קיינמאָל קיין טיר און קיין פענסטער, און אַפילו קיין קוואַטירעל פון אַ פענסטער אויך ניט, מחמת ס'איז אַ פּשוטע זאַך: לופט איז פאַר אַ הוסט אַ שחיטה, און פאַר אַ זאַדישקע — סם־המות...

אָט אַזוי האָט זיי אויסגערעדט דאָס האַרץ דער פּעטער יאָסי און אָפּגעשיקט זיי אַהיים, פאַר'ן אוועקגאַנג געדאַנקט, וואָס זיי פערגעסען איהם ניט...

איהם פערגעסען? ווי קאָן מען פערגעסען אָן אַזאַ געטרייען פּעטער, וואָס טראָגט אויפ'ן קאָפּ, קיין עין־הרע, אַזוי פיעל פּלימע־ניקעס מיט פּלימעניצעס? איין אייגענער טאַטע דאַרף ניט מעהר טהון, ווי דער פּעטער יאָסי טהוט פון זייערטוועגען אַלע יום־טוב. למשל, סוכות בענשען זיי אַלע אויף זיין אתרוג. חנוכה גרייט

ער אַן פון זייערע קינדער׳ס וועגן דריידלעך, איטליכען בעזונדער א דריידעל. פורים מוזען די פלימעניקעס מיט די פלימעניצעס קומען צו איהם אלע מיט קינד און קייט האַרכען די מגילה. טאָמער חלילה פערפעהלט א קינד צו דער מגילה — איז חיות ניט זיכער! דער פעטער יאָסי גיט אכטונג. איהם וועט איהר ניט נאַרען. נישקשה, ער ווייסט, ווער ס׳איז געווען צו דער מגילה און ווער ניט. און אז ער האט דערטאַפּט דעם, וואָס איז ניט געווען, האָט ער איהם אָנגעחאַפּט פאַר איין אויהער: „פּוסטע־קראַט מיינער! וואו ביזט דו געווען צו דער מגילה?" און יענער האָט געמוזט זיך פערענטפערען, אויסזוכען עפּיס א רעכטען תירוץ, וואָרום דעם פעטער יאָסי׳ן טאָר מען ניט דער׳רגז׳ענען...

נאָר מעהר ווי אלע יום־טובים האָט ער זיך מפקיר געווען צוליעב זיי, אז ס׳איז געקומען פּסח. דעם גאַנצען טאָג ערב־פּסח האָט איהר געקאָנט זעהען דעם פעטער יאָסי זיצען אין שטוב און שטויסען צימערינג, רייבען עפּעל מיט ווייַן און מיט וועלישע ניס. דער פעטער יאָסי האָט אַליין געמאַכט חרוסת פאַר אלע זיינע פלימעניקעס און פלימעניצעס. אזוי איז שוין געווען ביי איהם דער מנהג אלע ערב־פּסח — אָנמאַכען א פולע שיסעל מיט חרוסת און אויסטיילען זיי איינציגווייז אויף טעלערלעך. און אויף מאָר־גען נאָכ׳ן טיש, אז די פלימעניקעס מיט די פלימעניצעס זענען געקומען צום פעטער גוט יום־טוב בעטען, פלעגט מען ניט רעדען פון קיין זאַך, נאָר פונ׳ם חרוסת. זיי פלעגען זיך גאָר ניט קאָנען זאַט אָפּלויבען פונ׳ם חרוסת:

— דער חרוסת איז אייך היינטיגס יאָהר אָפּגערעטען, פעטער, מעהר ווי אלע יאָהר.

— פון אייער חרוסת איז מיר ניט איבערגעבליבען צום אַנ־דערען סדר, איהר זאָלט זאָגען, פעטער, אויף א רפואה.

— מיט אייער חרוסת האָבען מיר זיך, פעטער, געטיילט, ווי מיט קרעפּעל־פלייש.

— וואָס טהוט איהר אריין, פעטער, אזעלכעס אינ׳ם חרוסת, וואָס ער קומט ארוים ביי אייך אזוי בא׳טעמ׳ט?

דער פעטער יאָסי האָט אויסגעהערט די דאָזיגע אלע זיסע רעד און ניט געענטפערט גאָרניט, נאָר געשמאָקעט מיט די ליפּען. ער האָט געוואוסט גאַנץ גוט זייער ווערטה, און דאָך פלעגט ער אָנקוועלען פון זיי, ווערען ברייטער ווי לענגער.

געהט, טענה׳ט, ווערד הייזעריג רעדענדיג — ס׳איז א פער־פאלענע זאך: חניפה איז א זיסער ביסען, מענשען האָבען עס ליעב, ווי צוקערלעקאך.

ד.

צוויי אינטערעסאַנטע פּאַרשוינען, מיט וועלכע מיר וועלען אייך באלד בעקענען, זענען ליזא׳ס בעלי־בתים: „פערערווע“ און „פערעוואריכע“.

„פערערווע“ — איז א צונעמעניש, וואָס לאָזט זיך ניט איבער־זעצען אויף קיין אנדער לשון, סיידען אויף אונזער אידיש, זאָל לעבען. אויף אונזער אידיש וועט דאָס הייסען אזוי גרוים, ווי „א קישקע אָהן א דנא“. מיט איינעם וואָרט, „פערערווע“ איז א מענש, וואָס ס׳איז איהם קארג די וועלט — און אָט אזעלכער איז ער טאקי. די גרעסטע קראָם אין כתרילעווקע איז זיינע, און דער גרעסטער פדיון איז ביי איהם. וואָס ער קאָן אמאָל אָפּלייזען אין איין שעה, וועלען דאָס דריי קרעמער ניט לייזען אין א וואָך — און ס׳איז איהם נאָך קארג. ער שלעפּט קונים, שלעפּט זיי ביי די פּאָלעס, שעמט זיך ניט ארויסשלעפּען זיי פון יענעמ׳ס קלייט, חאפּט אָפּטמאָל פון די קרעמער א מיאוסען פסק — מיט א נאסען בעזים איבער׳ן פּנים, אָדער מיט א קאַנאַוועקע קאלט וואסער איבער׳ן קאָפּ: „א איד א פערערווע זאָל ניט האָבען קיין טבע שטעקען די נאָז, וואו מע דארף ניט!“... אזעלכע סקאַנדאַלען פלעגען זיך אויסלאָזען אמאָל נאָך מיט א גרעסערען סקאנדאל ביי׳ם מיראָוואָי. דער מיראָוואָי, אונזער אלטער בעקאַנטער פאן מיליניעווסקי, פלעגט

אויסהערען ביידע צדדים מיט די עדות, אויס׳מוסר׳ען דעם בעל־דבר אליין:

— נאָווישטשע טי טאָקי פּערערוואָ? (וואָס ביזט דו אַזוי זשעדנע?) חיבאָזש בעזדיטנעי יאָסיקאָ טובי ניע דיאַדיקאָ? (איז דען דער אָהנקינדערדיגער יאָסי דיר קיין פעטער?)

און כדומה אַזעלכע רעד פלעגט אריינזעצען אין איהם דער מיראָוואָי, און די גאַנצע שטאָדט האָט געמאַכט פון איהם חוכא וטלולא. און פּערערווע זאָל זיך עס אפילו פערקרימען. גאָרניט, גלייך ווי ניט איהם מיינט מען. אָט אַזאַ נפש איז פּערערווע. אצינד וועלען מיר אייך פאָרשטעלען זיין ווייב הצנועה מרת „פּערעוואַריכע" שתחיה.

יעדער מאַן פערמאָגט פּונקט אַזאַ ווייב ווי ער איז ווערטה. פּערערווע האָט אַ ווייב, דאַרף זי הייסען פּערעוואַריכע. דאָס הייסט, הייסען הייסט זי ראַצעל, נאָר אַ נאָמען האָט מען איהר געגעבען פּערעוואַריכע, איבער איהר כאַראַקטער. זי איז אַ ביסעל איין אייגנגעסענע. איטליכען בעזונדער קאָכט זי אויס דאָס וואַסער. מע קען זי אומעטום, ווי אַ בייזען שילינגער: „אָט איז זי שוין דאָ, די פּערעוואַריכע!" — אַזוי זאָגט מען אויף איהר אין מאַרק, אַז מע דערזעהט זי פון דער ווייטען. פּערעוואַריכע, אַז זי וויל עפּיס קויפען, דינגט זי זיך אַזוי לאַנג, ביז מע זאָגט איהר אין די אויגען, אַז זי איז אַ פּערעוואַריכע. און דאָס האָט זי דוקא פיינט:

— מיט וואָס בין איך אַ פּערעוואַריכע? דערמיט, וואָס איך וויל ניט איבערצאָהלען? פאַר מיין געלט מעג איך מיך, דאַכט מיר, אַ ביסעל דינגען, צי ניין? זאָגט אפשר, אַז ניין? אָדער אפשר איז ביי מיר גנב׳יש געלט? אָדער אפשר מיינט איהר, אַז מיר האַנדלען מיט פאַלשע סיגנאַציעס? אָדער אפשר איז גלאַט אַ מצוה ביי מיר נעמען טייערער?...

פּערעוואַריכע איז אַ אידינע, וואָס לעגט ניט קיין כבוד אויף קיינעם. אפילו איהר אייגענער פעטער יאָסי (ער איז איהר

פעטער, ניט איהר מאנ'ס), וואָס אַלע האָבען פאַר איהם דרך־ארץ, האָט מורא מיט איהר אָנצוהויבען. און אז עס מאַכט זיך אַמאָל, ער פערטשעפּעט זי מיט אַ וואָרט, קאָן ער זיך פון איהר ניט אויס־באָדען אין צעהן וואסערען. דער פעטער יאָסי חאַפּט זיך דעמאָלט מיט ביידע הענד ביי די אויהערען, לויפט־ארוים אין דרויסען מיט אַ גוואלד:

— רבונו של עולם! שטראָף מיך מיט כּל־הקלע, מיט גיהנם, מיט וואָס דו ווילסט, אבי לייז מיך אוים פון פערעוואריכע'ס מויל!

דער פעטער יאָסי האָט שוין געפּרובט אַ פּאָר מאָל סטראַשען זי מיט דער צוואה — האָט דאָס אויך ניט געהאָלפען. אדרבה, ס'איז נאָך געווען פיעל ערגער. זי האָט זיך אין איהם אזוי איינ־געגעסען אין די ביינער, אַז ער האָט געשוואָרען פאַר אַ גאַנצען מנין אידען, אז זיי זאָלען וויסען, אז טאָמער חלילה געהט ער פון דער וועלט, איז דאָס נאָר איבער איהר, איבער אָט דער פערע־ווארינע!

אצינד וועלען מיר לערנען אַ קל־וחומר: מה־דאָך דער פעטער יאָסי, וואָס אַלע קוקען־ארוים אויף זיין ירושה, האָט פון איהר אָפּגעשניטענע יאָהרען, היינט לא־כל־שכן אַ מאַן, און נאָך אזא מאַן, ווי פערערווע, על אחת כמה וכמה — מעג מען דאָך אודאי בעגראָבען נייען איילען אין דער ערד, ער זאָל קיין תחית־המתים ניט אויפשטעהן! איך בין נישט פערעוואריכע'ס מליץ־יושר, נאָר איך געב איהר אָפּ דעם גערעכט: אַ מצוה אויף פערערווען. ער האָט געוואוסט נאָך פאַר דער חתונה, אַז זי איז אַ שלאַק פון זיין ליעבען נאָמען, און האָט געהאַט ביד נאָך דער חתונה דרייסיג מאָל זי אָפּ'גט'ען; נאָר ער האָט דאָס ניט געטהאָן צוליעב'ן פעטער יאָסי'ס ירושה. כן יאבדו — אזא סוף מעגען האָבען אַלע זשעדנע נשמות, וואָס פערקויפען זיך פאַר געלד!

מיר לאָזען איבער פערערוועו מיט פערעוואריכען און קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער ליזא'ן מיט איהר געליעבטען מאַקס.

ליזא איז ארויסגעגאנגען פונ׳ם פעטער יאָסין מיט׳ן חרוסת און האָט נאָך נישט געמאַכט קיין פינף טריט, איז שוין אויסגע־וואַקסען מאַקס, און דאָס פּאָרעל האָבען זיך געלאָזט ביידע שפּאַ־צירען איבער דער בעריהמטער כתרילעווקער בלאָטע, וואָס בע־ווייזט זיך ארויס מיט איהר גאַנצען חן, אז עס קומט פּסח. אַלטע לייט דערצעהלען, אז זיי געדענקען ניט, ווען ס׳זאָל זיין אמאָל אין כתרילעווקע א טרוקענער פּסח. אידען, זאָגען זיי, האָבען שוין אזא גליק, אז עס קומט פּסח, ווערד א דערטרינקעניש איבער דער גאַנ־צער שטאָדט. נאָר ערגער ווי אומעטום איז דער גרויסער פּלאַץ, אָדער דער שוהל־הויף, דאָרט, וואו עס שטעהען אַלע שוהלען, בתי־מדרשים און קלייזלעך. די כתרילעווקער בעלי־עגלות, וואָס זענען שאַרף אויף צונעמענישען, האָבען דאָס א נאָמען געגעבען „דאָס טינטורעל״. אהין, זאָגען זיי, אז מע פאָהרט אריין מיט א וואָגען ערב־פּסח, דאַרף מען זיך אָפּגעזעגענען מיט ווייב און קינדער ביז העט נאָך שבועות.

פון דעסטוועגען — לעבען זאָלען די כתרילעווקער אידען! איהר זאָלט זעהען, ווי מע געהט אין שוהל אריין, אז סע קומט די ערשטע נאכט פון פּסח, און דוקא אָנגעטהאָן יום־טוב׳דיג, און דוקא מיט לאַנגע קאַפּאָטעס, און דוקא אטלעסענע. א סך האָבען זיך פערשפּעטיגט, לויפען זיי אין איין אָטהעם, חאַטש פערחאַפּען א ברכו. נאָר איין מאַקס חאַפּט זיך ערגעץ ניט אזוי אין שוהל אריין. מאַקס איז פערנומען מיט ליזא׳ן. ער האַלט מיט איהר אין מיטען א שמועס נאָך פון פריהער. זיי געהען האַרט ביי די ווענד, זוכען א סטעזשקע, און האָבען זיך אזוי פערטיעפט אין זייער געשפּרעך, אז זיי האָבען גאָר ניט בעמערקט, וואו די צייט איז אהינגעקומען. פּלוצים האָבען זיך א שאָט געטהאָן אידען פון די שוהלען, און ליזא האָט זיך א חאַפּ געטהאָן מיט אימפּעט:

— אוי, א מכה אויף פערוואַריכען! מע געהט שוין פון שוהל, און דער חרוסת, משטיינס געזאָגט...

ליזא האָט נישט געענדיגט די פּראָזע. עס האָט זיך געטראָ־פען מיט איהר דאָס, וואָס עס טרעפט זיך גאַנץ אָפט מיט א מיידעל אין כתרילעווקע: זי האָט זיך אויסגעגליטשט און האָט ארויס־געלאָזט דאָס טעצעל מיט'ן חרוסת גלייך אין בלאָטע אריין. אזא־אַנ־אומגליק! ליזא איז געוועזן אוים מענש! סע פערשטעהט זיך, אז וויפיעל ס'איז דאָ קללות אויף דער וועלט — זענען זיי גע־פלויגען אויף פערעוואריכע'ס קאָפּ. מאקס האָט זי אָבער גיך בע־רוהיגט:

— האפּט זיי בעני, דיינע בורזשוקעס! לעג זיי אָן א פול טעלערעל מיט בלאָטע און לאָז דאָס זיין זיי פאר חרוסת! נישקשה, זיי האָבען גוטע מאָגענס. זיי וועלען דאָס פארדייען...

פאר אזא מין עצה האָט זיך ליזא פריהער ווי דערשראָקען: וואָס הייסט, זי וועט אָנהאָדעווען איהרע בעלי־בתים מיט בלאָטע? נאָכדעם איז דער געדאַנק איהר אזוי געפעלען, אז זי האָט זיך אוש צעלאַכט פון דער דאָזיגער המצאה און האָט געטהאָן אזוי, ווי מאקס האָט איהר געהייסען, און האָט זיך געלאָזט לויפען אהיים וואָס גיכער, זיך דריי מאָל געזעגענט מיט מאקסען, שטארק געקוועטשט ביי די הענד.

ה.

עס ליגט שוין עפּיס אזעלכעס אין דער טבע פון א מענשען, אז גאָט שיקט אונז צו עפּיס א גוטע זאַך, טיילען מיר זיך דערמיט געהרן מיט'ן צווייטען. ובפרט אזא זאַך, וואָס איז א מצוה און סע קאָסט קיין געלד ניט. אונזער העלד פערעווע, ווי דער לעזער ווייסט שוין, איז עפּיס ניט אזא מילדער נדבן, וואָס זאָל זיך מפקיר זיין לטובת הכלל; נאָר אז עס קומט די ערשטע נאַכט פון פּסח, דערוועקט זיך אין איהם א געפיהל פון צדקה, עס דערוואַרעמט זיך ביי איהם דאָס הארץ, די האַנד ווערד ביי איהם אויפגעבונדען און ער פערזאָרגט אַלע זיינע נאָהענטע שכנים מיט'ן פעטער יאָסי'ס

חרוסת, איטליכען צו ביסלעך. בעת מעשה שיינט ביי איהם דאָס פּנים, ווי ביי אַ מלאך, און אַז מע ווינשט איהם, ער זאָל דערלעבען איבער־אַ־יאָהר און זיין רייך (דאָס האָט ער דוקא ליעב!), ענטפערט ער מיט אַ זיס שמייכעלע, וואָס איז זעלטען אויף זיינע ליפּען: „גם אתם! גם אתם!"...

איצטיגס מאָל האָט זיך פערערווע אַ ביסעל פערשפּעטיגט מיט'ן חרוסת אויסטיילען. און איבער ועמען? איבער דער דיענסט. זי איז שפּעט געקומען. איין עזות פון אַ דיענסט! אַ תירוץ האָט זי צוגעטראָגט אפילו זעהר אַ קלוגען: דער פעטער יאָסי האָט זיך פערהוסט, זאָגט זי, מיט סכנת־נפשות. אַלע האָבען, זאָגט זי, געמיינט, אַז ס'איז שוין איין עק, אוים פעטער יאָסי!

— נו?

— וואָס נו?

— וואָס־זשע איז געווען?

— וואָס זאָל זיין? געזונט און שטאַרק, אויף אַלע אידישע קינדער...

דער מלך מיט דער מלכה, דאָס הייסט, פערערווע און פערעוואריכע, קוקען זיך איבער אָהן ווערטער, לאָזען אַרוים אַ טיעפען זיפץ און מע זעצט זיך אַוועק צום סדר.

דער „סדר" איז שוין אַזוי פיעל מאָל בעשריבען געוואָרען פון מיר און פון מיינע קאָלעגען, אַז אַלץ, וואָס איך וועל אייך איצטער זאָגען, וועט זיין ניט מעהר, ווי איבערגעקייט פון פאַר־אַ־יאָהרען. דאָס, וואָס איך וואָלט יאָ וועלען זאָגען איצט, איז נאָר איין זאַך: וואָס פאַר אַ כח ליגט אין דעם ליעבען הייליגען יום־טוב פסח, אַז אפילו אַזאַ קאַלטע זאַך, אַזאַ טרוקענע בריאה, ווי פערערווע — אָסור, אויב איהר וועט איהם דערקענען! און פערעוואריכע? וואו איז אַהינגעקומען איהר מויל, וואָס קאָן זיך קיינמאָל ניט בערוהיגען? פון וואַנען האָט זיך גענומען צו זיי ביידע אַזאַ מילדע זוויכקייט, אַזוי פיעל פריינדליכקייט און יום־טוב'דיגער חן אויף זייערע פּנים'ער? עס איז, כלעבען, כדאי צו שטעהן פון דער־

ווייטען און צוזעהן, ווי אזוי עס געהט צו ביי זיי דער סדר. ווי אלץ איז ניי, אלץ איז ריין, אלץ גלאנצט, ווי גינגאלד, און אלץ זיצט ביי'ם טיש מיט רעשפעקט, און אלע אויגען קוקען אהין, אויף איין מענשען, אויפ'ן גוטען ליעבען קעניג פון דער דאזיגער נאכט, אויף פערערווען, ווי ער טיילט־אוים פון זיין פולער האנד איט־ליכען בעזונדער אויף א שטיקעל מצה זיין חלק מרור און חרוסת. פריהער פון אלע בעקומט איהר חלק, ווי דער עטיקעט פאדערט עס, די קעניגין (פערעזואריכע). נאך דער קעניגין בעקומען צו ביסלעך מרור און חרוסת די פרינצען (די קינדער זייערע), וואס קוקען ארוים אויף דעם, ווי אויף עפים רעכטס. נאך די קינדער בעקומט אויך די דיענסט א היבשען חלק (דאס איז שוין מחמת גוטסקייט), און ערשט אז די גאנצע קעניגליכע פאמיליע איז שוין ארומגעטיילט מים מרור און חרוסת, נעמט דער קעניג (פערערווע) און לעגט זיך אן אליין אויך א היבשע פארציע, זאגט דעם „הנני מוכן ומזומן" מיט א שענעם ניגון, מאכט די ברכה און עסט אנ־געלעהענט, מיט ברייטקייט, ווי עס פאסט פאר א מלך. אויף איהם קוקענדיג, נעמט זיך די מלכה אויך צום עסען, ווי דער עטיקעט פאדערט עס, און אויף זיי קוקענדיג, טראגען אויך די קינדער צו צום מויל דעם חרוסת און פערקרימען זיך:

— אוי! וואס איז דאס פאר א מין חרוסת?... קריצט אונ־טער די צייהן און שמעקט מיט... פע!

איין אנדערס מאל וואלטען חברה קליינוואַרג זיך ניט געגארט פאר אזא איין עזות: זאגען אויף חרוסת „פע"!... איצטיגס מאל אבער איז זיי אפגעלאפען גלאט, ווייל דער מלך מיט דער מלכה זענען אליין אויך געבליבען זיצען מיט פולע מיילער, ניט אהין, ניט אהער: איינשלינגען — קאן מען ניט, אויסשפייען — טאר מען ניט... נאר איין ליזא איז געזעסען און געקייעט, ווי א קאלב, איהר חלק מצה (דעם חרוסת האט זי בעצייטענס ארויפגעלאזט אונטער'ן טיש...). מיט א שענעם חרוסת האט זיי היינטיגען פסח דער פעטער יאסי מכבד געוועזן! וואלט האטש דער פעטער יאסי

געוועזן זיין פעטער, ניט איהרער, וואָלט שוין פערעוואַריכע אָפּגעשפּיעלט פערערוועזן א סדר, אז עס וואָלט איהם פּינסטער גע־וואָרען די וועלט און נמאס דאָס קעניגען... היינט די בזיונות פון די שכנים — וואָס וועלען די שכנים זאָגען? און כך הוה — אזוי ווי דאָס הארץ האָט איהר געזאָגט: זיי זענען נאָך ניט פארטיג געוואָרען מיט'ן ערשטען האלבען סדר, האָט זיך געעפענט די טיר און עס האָבען אָנגעהויבען געהן שלוחים פון די שכנים איינס נאָך דאָס אנדערע:

— נאָט אייך אָפּ צוריק אייער חרוסת...

— דער טאַטע האָט אייך געשיקט זאָגען א דאנק פאר'ן חרוסת...

— אזא חרוסת עסט שוין בעסער איהר אליין געזונטערהייד...

אויף מאָרגען פסח נאָכ'ן טיש זענען אלע פּלימעניקעס און פּלימעניצעס מיט זייערע קינדער געקומען, ווי דער מנהג איז, צום פעטער יאָסי גוט יום־טוב בעטען. דער פעטער יאָסי האָט זיי אָנגעגרייט א טיש פון כל־טוב: דעם בעסטען ראָזינקעס־וויין (צע־מישט מיט פסח'יגען וואסער), א סך וועלישע ניס (צום מיינסטען, פּוסטע) און זילבערנע כוסות מיט פּסח'יגע גלעזלעך אָהן א שיעור. דער פעטער יאָסי, אין זיין יום־טוב'דיגען צעריסענעם, נאָר זיידע־נעם אויסגעגנייהטען חאלאַט, מיט דער געשטיקטער יארמעלקע אויפ'ן קאָפּ, האָט אויסגעזעהען ווי א טערקישער פּאשא, וואָס האָט אזוי ליעב געסט, אז ער וואָלט זיי אוועקגעגעבען די נשמה. ער האָט נישט גערוהט, נישט געקאָנט זעהען, טאָמער זיצט איינער אָהן ארבייט, און האָט אלץ געבעטען:

— קנאַקט, קינדערלעך, קנאַקט ניס און פארטרינקט מיט וויין, נאָר ווערד ניט שכור... פארגעסט ניט, אז מיר האָבען היינט ביי־נאַכט נאָך א סדר מיט נאָך א מאָל ארבע־כוסות, מיט נאָך א מאָל מרור און חרוסת...

— דער חרוסת איז אייך היינטיגס יאָהר אָפּגעראָטען, פעטער, מעהר ווי אלע יאָהר.

— פון אייער חרוסת איז מיר ניט איבערגעבליבען צום אנ־דערען סדר, איהר זאָלט זאָגען, פעטער, אויף א רפואה.

— מיט אייער חרוסת האָבען מיר זיך, פעטער, געטיילט, ווי מיט קרעפּעל־פלייש.

— וואָס טהוט איהר אריין, פעטער, אזעלכעס אינ'ם חרוסת, וואָס ער קומט ארויס ביי אייך אזוי באַ'טעמ'ט?

אָט אזעלכע קאָמפּלימענטען זענען געפלויגען פון אלע זייטען, פונקט ווי אלע יאָהר. נאָר איין פערערווע מיט פערעוואריכען האָבען געשוויגען, געקוקט איינס אויף דאָס אנדערע און געקאָכט זיך שטילערהייד אינוועניג, אזוי לאַנג, ביז פערעוואריכע האָט דער־פיהלט, אז עס פּלאַצט אין איהר די גאַל, אז טאָמער וועט זי שווייגען נאָך איין מינוט, איז איין עק פון איהר לעבען! — און זי האָט אויפגעעפענט איהר מויל און האָט אוועקגעלעגט א מענה־לשון, אזוי ווי זי קאָן, און האָט זיי אלעמען אָנגערופען מיט'ן אמת'ען נאָמען, וואָס זיי האָבען פערדיענט:

— פארשטאָכענע אויגען! פאַלשע מענטשען! פארקויפטע נשמות! חאַליפּאָסניקעס! טעלערלעקער!... מע גיט אייך א ביסעל וויים איך וואָס, א ביסעל גאָט זאָל מיך ניט שטראָפען פאר די רעד, און מע זאָגט אייך, ס'איז חרוסת, — לעקט איהר די פינגער!?...

א באָמבע זאָל געוועזען אראָפּפאַלען פון סטעלי און פּלאַצען ביי'ם פעטער יאָסי'ן אין שטוב, וואָלט זי ניט בעדאַרפט אָנמאַכען אזא רעש, ווי עס האָבען געמאַכט פערעוואריכע'ס ווערטער. סטייטש! זאָגען אויף דעם פעטער יאָסי'ם חרוסת, אז ס'איז „א ביסעל וויים איך וואָס“, „א ביסעל גאָט זאָל מיך ניט שטראָפען פאַר די רעד“, און נאָך וואו? ביי'ם פעטער יאָסי'ן אין שטוב, פאַר'ן פעטער יאָסי'ן אין די אויגען! ניט אנדערש, אז פערעוואַ־ריכע איז געריהרט, ניט ביי אלע געדאַנקען.

— ראַצעל! וואָס רעדט איהר דאָס? גאָט איז מיט אייך! איהר זענט משוגע? צי חסר־דעה?

אזוי זענען אַנגעפאַלען אויף איהר אַלע איבעריגע פּלימעניקעס און פּלימעניצעס, און פערעוואַריכע איז געוואָרען נאָך מעהר אויפ־געבראַכט און האָט זיי אָוועקגעגעבען בכפל־כפלים:

— משוגע מעגט איהר שוין אַלע ווערען פאַר מיר און פאַר מיין מאַן און פאַר מיינע קינדער! איך בין אַ מענטש, וואָס קאָ־טאָרי כ'האָב ליעב זאָגען דעם אמת — איך וועל ניט געהן לעקען די פינגער פון אַזאַ, איך בעט איבער אייער כבוד, אַ ביסעל...

— אַ ביסעל וואָס?

— אַ ביסעל דאָס!...

— פּעטער! איהר הערט, וואָס זי זאָגט? זי זאָגט אויף אייער חרוסת, אַז ס'איז, איך בעט איבער אייער כבוד, אַ ביסעל דאָס!...

ווער איז דאָ אים שטאַנד אָפּמאָהלען דעם פּעטער יאָסי'ס געקנייטשט פאַרמעטפּנים, מיט'ן פעטער יאָסי'ס נאַסע אויגען, מיט'ן פּעטער יאָסי'ס אומגעלומפּערט שמייכעלע, וואָס האָט זיך אויסגעלעגט אויף זיינע האַלב־טוידטע ליפּען? ער האָט זיך עפּיס מאָדנע איינגעבויגען, געוואָרען מיט אַ מאָל קלענער, און אַ זאָג געטהאָן צו אַלעמען און צו קיינעם ניט, נאָר אין דער לופט אַריין:

— אלה תולדות פערעוואַריכע!...

מעהר האָט מען ניט בעדאַרפט. פערעוואַריכע, אַז זי האָט דערהערט איהר אמת'ען נאָמען, האָט דאָס זי אַזוי אויפגעטראָגען, אַז זי האָט אָנגעהויבען שיטען פעך און שוועבעל, ניט נאָר אויף די קרובים, נאָר אפילו אויפ'ן פּעטער יאָסי'ן אַליין. וואָס ס'איז איהר געקומען אויפ'ן מויל — דאָס האָט זי איהם געזאָגט. עס האָט ניט געהאָלפען פערערווע'ס אריינמישען זיך און פערערווע'ס צוהאַלטען זי פאַר די הענד:

— לאָז מיך! איך בין אַ מענטש, וואָס קאָמאָרי איך האָב ליעב זאָגען דעם אמת! — האָט זי געשריגען און געריסען זיך

צום פעטער יאָסי׳ן און האָט איהם אָנגערופען מיט א סך מאָדנע נעמען: „אָפּגאָט!“ „גאָלדענער זאַק!“ „קול שטרוי!“ „ציגענע ביבקע!“ „אַלטער תרח!“ „אויסגעגייהטע יאמפּערקע!“ „חרוסת־פאַבריקאַנט!“...

איך וויים ניט, וועלכער פון די דאָזיגע שונד־נעמען האָט אויף איהם אממעהרסטען געווירקט, נאָר דעם פעטער יאָסי׳ן איז מיט א מאָל געוואָרען שטאַרק שלעכט און ער האָט זיך פערהוסט אויף א גאַנצער שעה — די „זאַדישקע“ האָט זיך אין איהם צער־שפּיעלט מיט סכנת־נפשות. מען איז געלאָפען און מע האָט גע־בראַכט דעם דאָקטאָר און מע האָט געטהאָן וואָס מע האָט געקאָנט. נאָר ס׳איז געווען אַרויסגעוואָרפען: דעם זעלבען אויפדערנאַכט, פּונקט צום אַנדערען סדר, האָט דער פעטער יאָסי אָפּגעגעבען גאָט די נשמה.

עפּילאָג.

תכף נאָך פּסח האָבען זיך צונויפגעקליבען ביי׳ם פעטער יאָסי אין שטוב אַלע זיינע פּלימעניקעס און פּלימעניצעס, און מע האָט איבערגעלייענט די צוואה, און עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז דער פעטער יאָסי (זאָל ער מיר מוחל זיין אויף יענער וועלט!) האָט זיי אַלע געפיהרט אין באָד אַריין. זיין גאַנץ עשירות, אַז מע האָט דאָס איינגעטיילט צווישען אַלע קרובים, האָט זיך אָנגענומען אַרום און אַרום בסך־הכל עטוואָס מעהר, ווי א הונדערטער אויף א פּאַרשוין. ווער עס האָט נישט אָנגעקוקט יענע צייט אונזער העלד פערערוועןן, דער האָט קיינמאָל אויף זיין לעבען קיין אמת׳ען צער ניט געזעהען. א שענערען לעגט מען אין דער ערד אַריין. און פערעוואַריכע? — פערעוואַריכע האָט אויסגעלאָזט איהר גאַנץ ביטער האַרץ מיט אַלע צרות אויף פערערוועןן. עד היום נאָך פּיילט זי איהם און פּיעדעלט איהם אויף וואָס די וועלט שטעהט, און פער־רעווע נעבאָך מוז דאָס שטילערהייד אַראָפּשלינגען. א ברירה האָט ער? ס׳איז, זאָג איך אייך, א גאָטס רחמנות אויף דעם אידען!...

ליזא האָט ניט חתונה געהאַט פאַר מאַקסען, ווייל ער איז געפאלען, ווי אַ סנאָפּ, אינ'ם ערשטען גרויסען שטרייק נאָכ'ן ער־שטען גרויסען שאָס... איז זי אין אַמעריקאַ. זי ארבייט דאָרטען מיט איהרע צוויי יונגערע שוועסטערלעך אין אַ „שאָפּ" און געהט מיט זיי אויף אַלע „מיטינגען". און האָטש זי איז נאָך אַ „גרינע" און ווערד פערשוואַרצט, ווי די אידען אין מצרים, פון דעסטוועגען, אַז איהר פרעגט זי, וואָס זי מאַכט, ענטפערט זי אייך, אַז זי איז „אָלרייט" און האָפּט נאָך אַלץ אויף דער גאָלדענער צייט... מיר וועלען זיך נאָך מיט איהר אַמאָל בעגעגענען. זי האָט אונז וואָס צו דערצעהלען... דערווייל ווינשען מיר אייך אַ גוטען, אַ פרייליכען, אַ כשר'ען פסח.